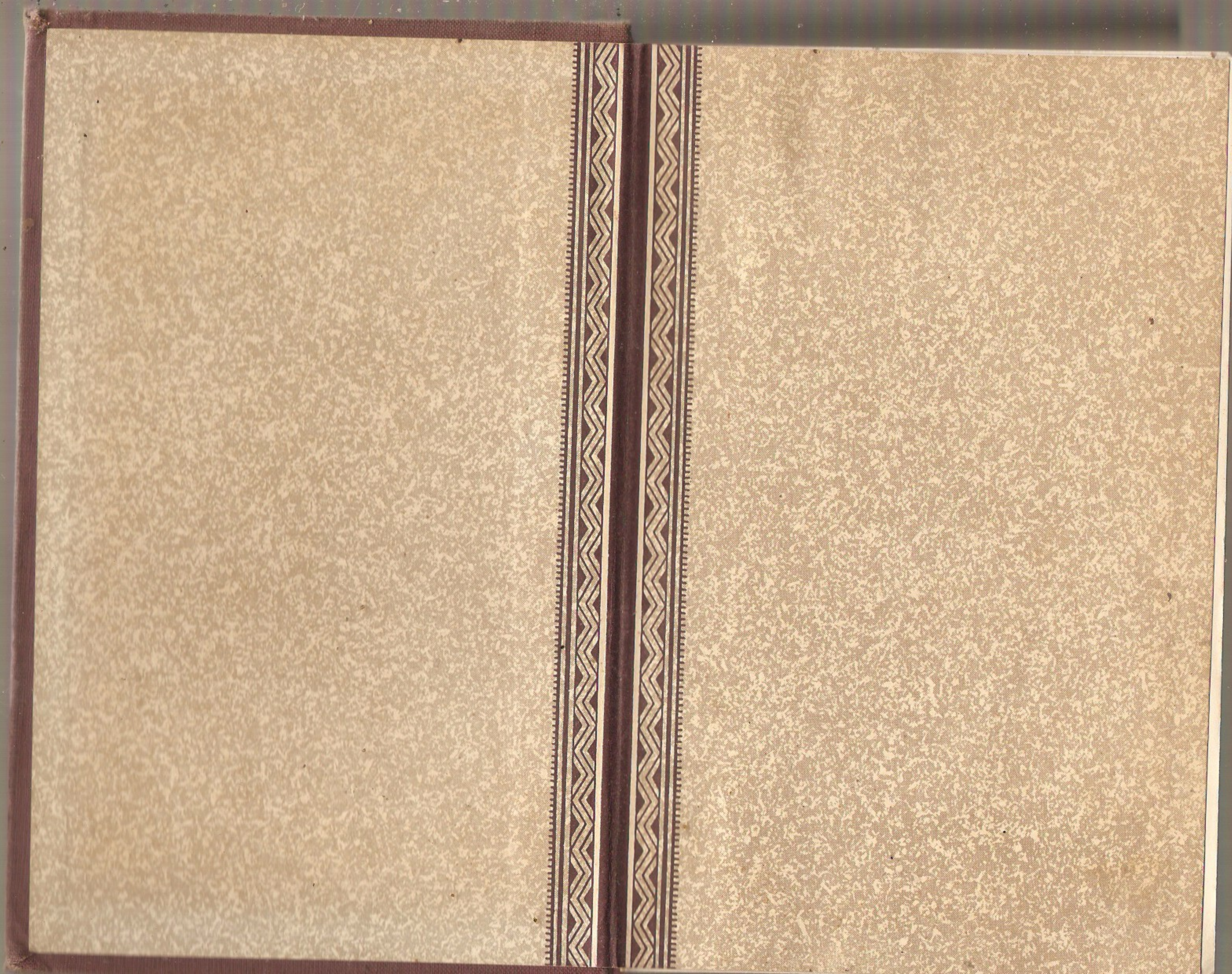

EDWARD
VILDE

JUL 1

Edward Vilde

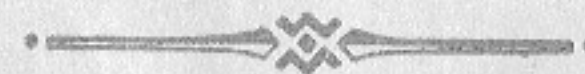
EDUARD VILDE

TEOSED

EDUARD VILDE

JUTUSTUSED

I

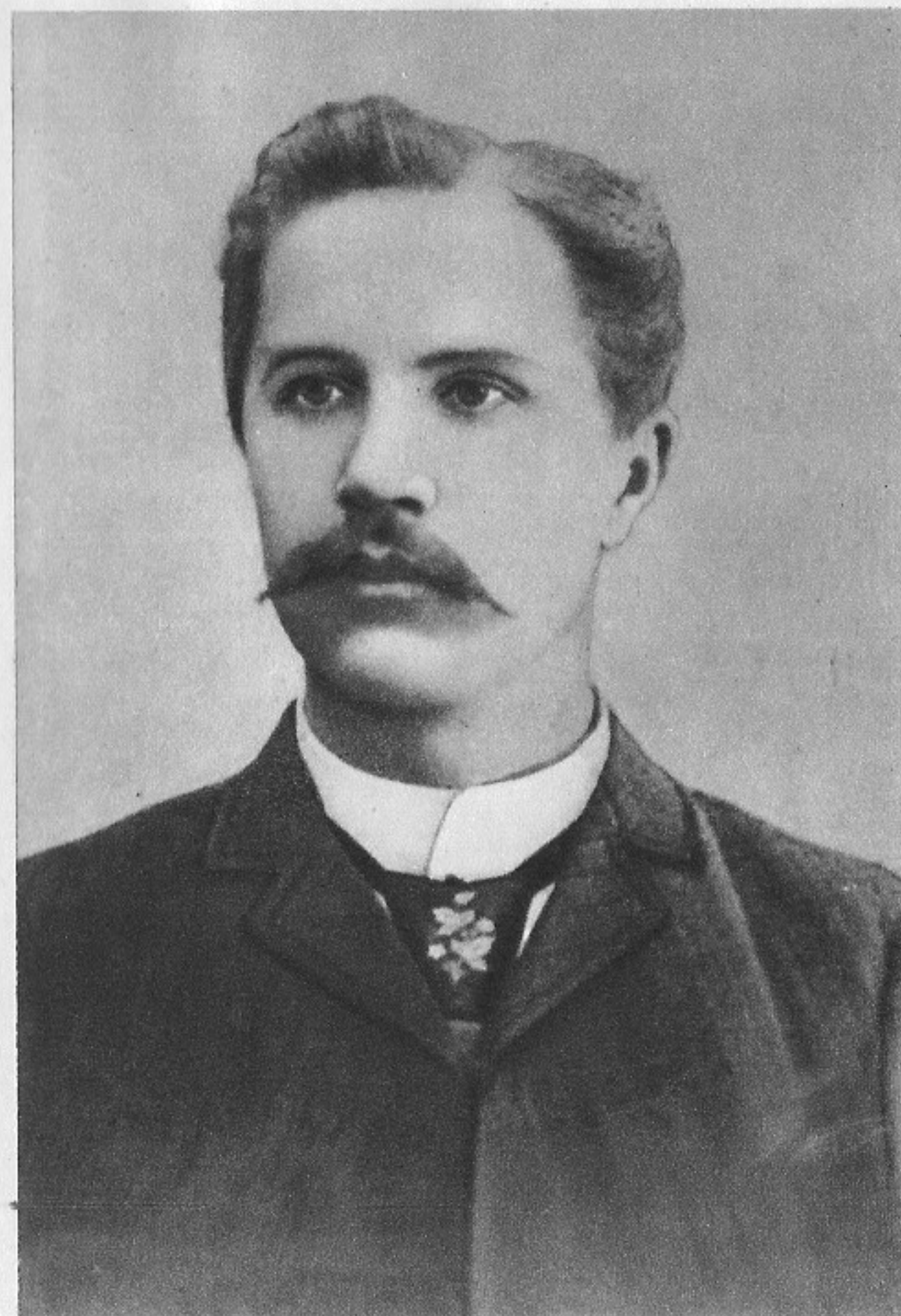

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN

1952

Illustreerinud R. Kaljo.
Kunstiliselt kujundanud V. Toots.

Eduard Wilde

EDUARD VILDE
ELUST JA LOOMINGUST

Eduard Vilde sündis 4. märtsil 1865. aastal Virumaal Pudi-veres mõisateenija pojana. Pudiverest siirdusid vanemad varsti Muuga mõisa, kus isa sai aidameheks. Siin möödus kirjaniku varasem lapsepõlv. Ta nägi ühelt poolt Muuga mõisa uhket kunsti-töödega ilustatud häärberit ning teiselt poolt talupoegade armetuid hurtsikuid, aga samuti teomeeste ränka mõisaorjust ning talu-poegade metsikut kohtlemist mõisnike poolt. Kõige selle mõjul on Vildesse juba varasest lapsepõlvest alates kasvanud leppi-matu viha balti parunite vastu.

Pärast kodust algõpetust siirdus Vilde 1875. aastal Tallinna elementaarkooli ja sealt kreiskooli, kus ta õppis aastail 1878—1882. Tallinnas elas Vilde oma tädi juures ja kasvas koos endast paar aastat vanema ning varaküpse tädipoja Eduard Brunberg-Bornhõhega, kes kirjutas 17-aastaselt (1879) oma kuulsa jutus-tuse „Tasuja“. Mõlemad kaks eesti tulevast populaarset kir-janikku olid ema poolt pärinud liikuva fantaasia ning elava fabuleerimisande. Saksakeelses ja saksameelses kreiskoolis sattus Vilde varsti vastuollu koolijuhatusega. Nende vastuolude ja Vilde seikluskatse tõttu sõita merele sunniti ta pool aastat enne lõpueksameid koolist lahkuma.

Koolipõlves luges Vilde palju. Teda huvitasid eriti kirjeldu-sed reisidest kaugetesse maadesse, geograafilised, etnograafilis-ed ja ajaloolised raamatud. Erilist kiindumust tundis siis Vilde teatri vastu, külastades sageli kohalikku saksa teatrit. Noore Vilde progressiivsete vaadete kujunemist on mõjutanud C.R. Ja-kobsoni „Sakala“, Kreutzwaldi „Kalevipoeg“, Koidula luule, eesti rahvalaulude väljaanded. Vilde vabameelne ja ratsionalistlik mõtteviis hakkas arenema juba varases nooruses. Eriti selgelt

ilmneb see tema suhtumisest usundisse. Ta on koolipõlvest peale olnud usulise obskurantismi, usuliste eelarvamuste vaenlane ning on mõistnud teaduse ja usundi paratamatut vastuolu. See arenemine ateismi suunas jätkus Darwini ja teiste teoste mõjul, saades hiljem lõpliku kuju Vilde tutvumisel marksistliku teooriaga. Vilde kirjutab selle kohta: „Nõnda loobusin... juba nooremate aastate jooksul religioonist, et küpsemas mehe-eas oma saavutatud vabadusele ka teadusliku sotsialismi poolt teatava määrani kinnitust leida“ („Minu vaimse arenemise käik“, 1913, käsikiri Riikliku Kirjandusmuuseumi arhiivis).

Pärast koolist lahkumist elas Vilde ühe aasta vanemate juures Keila Karjakülas, kuhu viimased olid vahepeal kolinud. Siin jätkas Vilde oma teadmiste täiendamist ohtra, kuid süsteemitu lugemisega. Tõlkal loetavaist autoreist tõstab Vilde esile Shakespeari¹ ja Heinet. Ta õppis selgeks eesti keele ortograafia eesti ajalehti lugedes ning alustas oma ilukirjanduslikku loomingut. Vilde esikteoseks oli kriminaalne seiklusjutt „Kurjal teel“, mille ta kirjutas 17-aastaselt (1882). Järgmisel aastal kirjutas Vilde jutustuse „Musta mantliga mees“ (ilmus trükist kolm aastat hiljem — 1886), milles leiavad käsitlemist juba ühiskondlikud vastuolud. Varsti seejärel, 1883. aasta sügisel, kutsuti Vilde Tallinnas ilmuva ajalehe „Virulase“ toimetusse tööle. Siit algas Vilde ligi 20 aastat kestnud ajakirjanikutöö, mille kõrval kirjanik on andnud suurema osa oma ilukirjanduslikust loomingust. Vilde oli oma iseloomult väga elav, energiline ja suure töövõimega inimene. Eluraskustest, mida okkiline ajakirjaniku ja kirjaniku kutse eriti ohtrasti pakkus, sai Vilde üle kustumatu optimismiga ja eluterve huumoriga.

Oma esimeste aastate töö kohta „Virulase“ toimetuses on Vilde kirjutanud järgmiselt: „Ma kirjutasin kriipsu peale, ma kirjutasin kriipsu alla; viis päeva nädalas sõnumite-songimist, jutu-juperdamist, korekturi-tuhnimist — kuuendal kliistripott ja pints, ristpaelad ja adressid! Ma leidsin viimase töö sagedasti lõbusama olevat kui eelmised“ („Iseenesest“, Kirjatööde kogu, Tallinn 1907, lk. 6/7).

Kolme aasta pärast (1886) lahkus Vilde „Virulase“ toimetusest, et vabakirjanikuna tegutseda. Elades jälle Karjakülas, kirjutas ta nii eesti kui saksa ajalehtedele jutustusi, sõnumeid ja tegi tõlketöid, samal ajal aga oma kirjanduslikku maitset juba

¹ L.: Šeekspiiri.

teadlikumalt arendades — vene klassikute Gogoli, Turgenevi ja Dostojevski teoseid saksa keelses tõlkes lugedes.

Siis töötas ta mõne aja Tartus „Postimehe“ toimetuse liikmena, Tallinnas saksa lehe kirjasaatjana ja paar kuud teatriõpilasena ning 1889. aastal oli ta Riia vabameelse saksa lehe „Zeitung für Stadt und Land“ toimetuses, töötades siin koos tuntud läti kriitilise realisti Blaumaniga. Vilde ja Blaumani loomingus on mitmeid ühiseid jooni, huvi teineteise vastu on neil olnud pikemaajaline. Aastail 1890—1892 töötas Vilde Berliinis, võideldes majanduslike raskustega ja elatudes ilukirjanduslikust kaastööst saksa ning eesti ajalehtedele. Vilde maailmavaatelistes arengutes ja kirjandusliku loomingu töös oli Berliinis viibimisel see tähtsus, et Vilde õppis siin suuremat tähelepanu pöörama ühiskondlike probleemide käsitlemisele ja elu järjekindlalt realistlikule kujutamisele. Ta ise kirjutab, et teda on haaranud Berliinis „elavalt tuksuv poliitiline elu, parteide koosolekud, riigipäev, Venemaal keelatud raamatud ja ajalehed, kunsti-kogud, teaduslikud kõned“ („Iseenesest“, lk. 7). Berliinis tegi Vilde esimest tutvust Marxi ja Engelsi teostega ning kuulas saksa tööliisklassi juhte Liebknechti ja Bebelit, kuid süvenenemat tutvumist sotsialismiga tema juures nüüd veel ei toimunud. Samal ajal tutvus ta teatris Hauptmanni, Sudermanni ja Ibseni draamadega ning prantsuse klassikute Balzaci, Maupassanti, Zola¹ jt. töödega. Kuigi põhiline murrang Vilde ühiskondlik-poliitilises maailmavaates ja ühtlasi kirjanduslikus loomingus toimus mõned aastad hiljem Tartus ja Moskvast marksismiga tutvumisel, hakkas Vilde juba neist aastaist alates teadlikumalt käsitlema kapitalistliku ühiskonna vastuolusid ja kujutama neid kunstiliselt meisterlikus vormis.

Pöördelise tähtsusega Vilde maailmavaatelistes arengus olid aastad 1893—1896, mil ta töötas Tartus „Postimehe“ toimetuses ning tegutses suure vaimustusega läti üliõpilaste illegaalses marksistlikus ringis „Pipkalonija“, kuhu kuulus veel eesti, vene, poola jt. rahvusest üliõpilasi. Vilde kirjutab aastal 1895: „Muidu on meil Tartus era-ringkondades väga elav vaimlik elu; ma olen hoopis teise silmaringi ja mõttevalla leidnud. Siin on üks Läti üliõpilaste teaduslik selts, kes suure agarusega rahvamajanduslikel põllul töötab. Selts on mitte-rahvusline. Umbes 6—7 eesti üliõpilast, siis ka mõned venelased, kellel niisama-

¹ L.: Balzaki, Mopassaani, Zolaa.

sugused püüded, hoiavad nendega kokku ja käivad läbi. Ka mina olen selle ringkonna õpilane. Ma olen viimasel ajal teaduslist kirjandust lugenud, mis inimest tõesti alles mõtlevaks inimeseks teeb. Ajalugu, rahvaökonomia, sozjal-politik, mõttetarkus — kõik seisab hoopis uues valgustuses mu ees" (E. Vilde kiri J. H. Vahtrikule 2. X 1895).

Hiljem märgib Vilde oma maailmavaate kujunemisest neil aastail, mis seisis just töölisklassi osatähtsuse mõistmises: „Nüüd teadsin ja tean ma, missugune ainus seltskonna-klass ja partei, oma tulude ja tuleviku eest võideldes, kõigi rõhutute tulude ja tuleviku eest võitleb ja üksnes õiglaselt ja sihikindlalt võidelda võib, sest et tal... midagi kaotada pole, aga kõik võita" („Iseenesest", Kirjatööde kogu, Tallinn 1907, lk. 8).

1896. aastal ilmunud romaan „Külmale maale" tähistab juba suurt kunstilist võitu ning uut etappi Vilde loomingulises arengus. Siin käsitletakse eesti külas XIX sajandi lõpuks väljakujunenud lepitamatuid vastuolusid, kulakute kiskjalikku kuramispoliitikat ning kujutatakse tõetruult maaproletariaadi karjuvalt armetut elu.

Sattunud poliitiliselt põhilistesse vastuoludesse „Postimehe" reaktioonilise toimetajaga, lahkus Vilde siit ja siirdus Moskvasse. Moskvas jätkus tema poliitiline enesearendamine samasuguses läti ja vene üliõpilaste marksistlikus ringis. Ta õppis õieti nägema Moskva kui Vene suurlinna elu. Ühelt poolt nägi ta sinna koondatud hiigelkapitale, teiselt poolt aga sellest tingitud ääretus viletsuses elavat proletariaati. Siin süveneb Vilde lugupidamine vene lihtrahva, vene tööliste vastu. Oma Moskva muljetes kirjutab ta: „Nagu venelane üleüldse, on ka vene tööline hariduse kohta imekspanemisväärt vastuvõtlik, terane aru saama, väle järel tegema, eeskuju võtma ning erk mõtlema" („Vaated Vene elusse", „Postimees" 1896, nr. 227). See hindav ja lugupidav suhtumine vene rahvasse avaldub korduvalt Vilde loomingus.

Siirdunud 1897. aastal Moskvast Narva ajalehe „Virmalise" toimetajaks, tutvub ta Narva suurtööstusproletariaadi elu ja töötingimustega peamiselt Kreenholmi manufaktuuris ning kirjutab sellel ainel ning Moskvast saadud muljete mõjutusel esimese eesti tööstusproletariaadi elu käsitleva romaani „Raudsed käed" (1898).

Vilde õppis avara pilguga tundma elu ning kasutas hiljem oma kirjanduslikus loomingus ära neid kogemusi ja tähelepanee-

kuid. Samal ajal õppis ta palju lugedes. Suurt mõju on talle avaldanud vene suured realistid, nagu Turgenev, Gogol, Dostojevski, Tolstoi, Tšehhov; samuti teiselt poolt Balzac, Zola, Daudet¹, Flaubert², Ibsen jt. XX sajandi algusest peale sai Vildele eriti lähedaseks tulevane vene suurim proletaarne kirjanik Maksim Gorki. Vilde oli otse vaimustuses Gorki näidendist „Põhjas", mida ta nägi esmakordselt Berliini „Väikeses Teatris" 15. aprillil 1903. aastal, olles pikemal reisil Kesk-Euroopasse. Oma reisikirjelduses kirjutab ta selle kohta: „Aga niisuguse hinge kinnipidava põnevusega pole mina veel eluajal ühtegi näitemängu vaadelnud kui seda. Niisugust näitemängu pole ka veel keegi kirjutanud. Säherdusi isikuid võis ainult kirjanik kujutada, kellel mitte üksnes suur algupäraline anne ei ole, vaid kes nende seas ise on elanud, neid tähele pannud, läbi ja läbi uurinud, nagu Maksim Gorki (E. Vilde, „Mööda maad ja merd", „Teataja" 1903, nr. 79).

Vilde kiindumusest M. Gorki loomingusse ja selle põhjalikust tundmisest kõnelevad ka tema Krimmi reisikirjeldused romaanis „Prohvet Maltsvet" ainekogumisel. Simferopoli turgudel ja trahterites liikumisel meenuvad talle korduvalt Gorki suurepäraseid karakterid, mille prototüübid on pärit Krimmist („Krimmi ja Kaukaasia eestlastel külaliseks", Kogutud teosed XXVIII, 1934, lk. 57 jj-d). Vilde huvi Gorki loomingus, eriti aga tema kui proletaarse, kui nõukogude kirjanduse suurima esindaja vastu on olnud pidev ja on jätkunud kuni ta elu lõpuni. Nii ütleb Vilde ühes intervjuus 1930. aastal, et proletaarse kirjanduse alal on Maksim Gorki maailmakirjanduses seni jäänud ületamatuks.

Vilde loomingus tähistavad XX sajandi esimesed aastad, revolutsioonilise liikumise tõusu aastad suurt tõusu.

Töötades aastail 1902–1904 Tallinnas „Teataja" toimetuses, kirjutab ta oma, aga samuti eesti kirjanduse ühe kunstiküpsema romaani „Mahtra sõda" (1902) ning järgnevalt „Kui Anija mehed Tallinnas käisid" (1903). Niisama intensiivne tegevus jätkub aastail 1904–1905 Tartus ajalehe „Uudised" toimetuses, kus hakkab ilmuma ajaloolise triloogia kolmas osa „Prohvet Maltsvet" (ilmus seal tegelikult 1905. aastal 2/5 teosest).

Vilde võttis aktiivselt osa 1905. aasta revolutsioonist. Nii esi-

¹ L.: Dodee.

² L.: Flobäär.

nes ta revolutsioonilise sõnavõtuga ja tegutses sekretärina ülemaalisel rahva-aseMIke koosolekul novembrikuus Tartu Ülikooli aulas, kus VSDTP Tallinna Komitee esindajate ettepanekul võeti vastu revolutsioonilised otsused. Sel ajal ilmus Vildelt artikkel „Kodanlus, proletariat ja revolutsioon“. Seal paljastab Vilde eesti kodanlikke natsionaliste, kes püüdsid revolutsioonilisi rahvahulki petta sellega, et jutlustasid kapitalistide ja tööliste sõbralikust koostööst ühtsete huvide eesmärgil. Vilde tõestab, et proletariaadi ainuõige tee on leppimatu võitlus kodanluse vastu. Uskudes proletariaadi võitu, kutsus Vilde eesti töölisi ühinema kõigi maade töölistega. Ta lõpetab artikli järgmise üleskutsega: „Meie võit on kindel. Ainus lipp, mille ümber proletariat ka meil ilmatumal enamusel saab koguma, kui ta äratatud ja organiseeritud saab olema, on sotsiaaldemokraatia lipp... Kodumaa töölisel, astuge võitluses kapitali vägivalla vastu radadele, mida töörahvad terves ilmas õigeteks on tunnistanud ja mida mööda nad ammugi juba võidukalt edasi samuvad... Kõigi maade proletarlased ühinege!“ („Uudised“ 1905, nr. 83).

Oma revolutsioonilise meelsuse ja tegevuse pärast oli Vilde areteerimise vältimiseks 1906. aasta algul sunnitud välismaale põgenema. Kuid peatselt siirdus Vilde salaja Helsingisse, kus ta andis välja poliitilist pilkelehte „Kaak“, mis võitles tsarismi, mõisnike, aga eriti teravalt eesti kodanlike natsionalistide vastu. „Kaaki“ ilmus ainult 3 numbrit, mis toodi salaja Eestisse. Vilde pidi siis uuesti politsei jälitamise tõttu välismaale põgenema. „Kaagi“ ettetellijale laskis ta hiljem saata eesti bolševike häälekandjat „Kiir“. 1907. aastal saatis Vilde samasuguseid teravaid poliitilisi satiire proletaarse kirjaniku ja kirjastaja Lilienbachi pilkelehtedele. Sel ajajärgul kirjutas ta oma kõige revolutsioonilisemad kunstimeisterlikud jutustused 1905. a. revolutsiooni teemal, nagu „Seadusemees“, „Nimekiri“, „Tooma tohter“ jt.

Vilde pagulasaastad olid majanduslikult väga rasked. Ta elatus ainult oma kirjanduslikust tegevusest. Vilde peatus aastail 1906—1911 mitmel pool (Kopenhaagenis, Lõuna-Saksamaal, Brüsselis, Tirolis, Viinis jm.). Ta viis lõpule oma suurima romaani „Prohvet Maltšvet“ kirjutamise (1908. a. alguks) ning uue tööna andis taani tööliste elu käsitleva romaani „Lunastus“ (1909).

1911. aastal sõitis Vilde Põhja-Ameerika Ühendriikidesse, kus ta abikaasa Linda Jürmann toimetas eestikeelset töölistelehte „Uus Ilm“. Kuid enne maalepääsemist peeti Vildet kui demokraat-

likku kirjanikku kuu aega kinni kurikuulsas immigrantide vanglas Ellis Islandil¹. Rahva halastamatu ekspluateerimine ameerika kapitalistide poolt, nende kultuuritus ja maailmavalitsemise ihad tegid talle Ameerika niivõrd vastikuks, et progressiivne kirjanik koos abikaasaga juba poole aasta pärast Euroopasse tagasi sõitis. Sel aastal avaldas ta saadud muljete ning Maksim Gorki teoste mõjutusel mõningad väga teravad ameerika elulaadi paljastavad jutustused mainitud ajalehes „Uus Ilm“ ning järgnevatel aastail kordustrukina — jutustusi sisaldavais brošüürides ja satiiride kogus „Muiged“ (1914).

Aastail 1911—1917 elas Vilde Kopenhaagenis.

Kopenhaagenis katkes Vildel seninegi mitte küllalt tihe kontakt Venemaa revolutsioonilise töölisliikumise ja selle eesrindliku, ainuõige teooriaga — bolševismiga. Ta sattus Lääne-Euroopas üha kasvava II Internatsionaali tüüpi sotsiaaldemokraatide oportunismi ja reformismi tugeva mõju alla. Taanis domineeriv väikekodanlik õhkkond sai Vildele eriti saatuslikuks. Revolutsioonilise võitluse taktika asemel hakkas Vilde uskuma sotsialismile rahuliku ülekasvamise teed parlamentliku võitluse kaudu, seejuures andes liialdatud tähtsust rahvaharidusele kapitalistliku korra tingimustes. Ta hakkas täiesti ebakriitiliselt looma utopiat väiketälapidamises isiklikule tööle rajatud õnnelikust tulevikuriigist. See kõik viis paratamatult selleni, et ta ei suutnud mõista Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tähtsust ega proletariaadi diktatuuri paratamatust.

Vilde taandumine seniselt võitleja positsioonilt avaldub tema loomingus selles, et sealt hakkavad kaduma rahvahulgad kui ajaloolist arenemist määrav jõud ning kirjaniku tähelepanu koondub peamiselt üksikisikute ümber. Mõningal vähesel määral ilmneb neid jooni juba romaanis „Lunastus“ (1909), näidendeis „Tabamata ime“ (1912) ja „Pisuhänd“ (1913). Väga ilmne on aga Vilde taandumine romaanis „Mäeküla piimamees“, kus puudub teost juhtiv sügavam progressiivne ühiskondlik mõte.

Pärast Veebruarirevolutsiooni (nimelt 1917. a. maikuus) tuli Vilde tagasi kodumaale. Selleks ajaks oli ta täielikult kaotanud kontakti revolutsioonilise töölisliikumisega. Ometi, kuigi ta oli ajutiselt kodanliku riigi teenistuses — välisministeeriumis Berliinis, asus ta peatselt sellega opositsiooni. Eriti terava ning avaliku võitluse kuju võttis see, kui eesti kodanlus asus avalik-

¹ L.: Ailandil.

kult fašismi teele. 1933. aastal esines Vilde avaliku üleskutsega hitlerlike ja eesti kohapealsete fašistide vastu. Eesti kodanluse diktatuuri ninamehe K. Pätsu kui isamaa vaenlase kohta kirjutas ta: „Kes on minu isamaa vaenlane, see on ka minu vaenlane.“

Oma elu viimased kümme aastat tegeles Vilde peamiselt oma tööde redigeerimisega tema kogutud teoste väljaandeks, mis ilmusid aastail 1923—1935 (33-s köites, kokku 7500 lk.). Ta helitas lootust, et selle töö lõpetamise järel saab ta uuesti pühenduda loomingulisele tööle, kuid oma viimasest romaanist „Rahvasulased“, milleks ta kogus materjali ja mis pidi paljastama eesti kodanluse mahhinatsioone kodanliku diktatuuri aastail, suutis ta valmis kirjutada vaid kolm peatükki. Eduard Vilde suri 26. detsembril 1933. aastal. Ta maeti Tallinna Metsakalmistule.

*

Vilde oli lapsepõlvest alates kuni oma loomingu kõrgperioodini tihedas kontaktis rahvaga, tema kõige laiemate kihtidega ja nende võitlusega kurnajate ja orjastajate vastu. Ajaloolise ja kaasaegse tegelikkuse tundmine ja rahva eluavalduste õige mõistmine, progressiivsete ideede arvestamine — seal peituvad Vilde kunstiloomingu ammendamatud allikad. Suure andega kirjanikuna oskas ta kunstiliselt meisterlikku vormi valada rahva elu tüüpilisemaid nähtusi.

Vilde loominguline arenemistee on tavaliste kriitiliste realistide omast hoopis erinev selle poolest, et see on lahutamatu seotud revolutsioonilise marksismi teooria otsustava mõjuga. 1905. aasta revolutsiooni ajal jõudis Vilde oma poliitilises maailmavaates väga lähedale marksismile, ta mõistis klassivõitluse ja revolutsioonilise töölisklassi tähtsust ajaloos.

Vilde mõistis, et ainult ajaloolise materialismi põhimõtete rakendamine kirjanduslikus loomingus suudab anda õige tee ühiskondlike nähtuste mõistmiseks ning käsitlemiseks. Oma parimates töödes püüdis Vilde näidata väljapääsu ühiskondlikest vastuoludest klassivõitluse näol (ajaloolises triloogias, eriti aga poliitilises ajakirjas „Kaak“ ning jutustustes „Seadusemees“ jt.). Sellega jõudis ta väga lähedale proletarsele kirjandusele. Kuid Vilde oluliseks puudujäägiks osutus see, et ta ei jõudnud lõplikult sotsialistliku revolutsiooni kui ainuõige kapitalistlike vastuolude lahenduse näitamiseni, rääkimata proletariaadi diktatuuri mõistmisest.

E. Vilde jäi oma ilukirjanduslikus loomingus põhiliselt kriitiliseks realistiks, realistiks-demokraadiks, jõudmata sotsialistliku realismi põhimõteten.

Marksism õpetab, et elu edasiviivaks teguriks on vastandite võitlus, võitlus vana, väljasureva ja uue, tekkiva vahel, klassiühiskonnas võitlus ekspluateerimise vastu, s. t. klassivõitlus. Vilde progressiivse ja revolutsioonilise kirjanikuna on oma loomingu tippsaavutustes kujutanud neid jõude, mis antud ajaloolisel etapil sisaldasid endas edasiviivaid momente, ning laiemas perspektiivis just võitlust elu arenemist pidurdavate jõudude vastu. Seega on Vilde seal esile toonud tüüpilist dialektilises mõttes. Järelikult Vilde on suutnud elus näha ja oma loomingus kunstiliselt meisterlikus vormis käsitleda neid jooni ja nähtusi, mis elu edasi viivad.

E. Vilde loomingu paremik on kõige otsesemalt inspireeritud rahva-, eriti talurahvahulka revolutsioonilistest võitlusmeeleoludest. Ning jõudnud kunstiteosena tagasi rahva sekka, aktiveerisid sinna kätkeatud progressiivsed ideed omalt poolt rahvast võitlema klassivaenlaste — mõisnike ja kapitalistide vastu.

Vilde tööde mõju rahvahulka võitlusmeeleolude aktiveerimisel on olnud väga suur. Seepärast on mõistetav see kõrge hinnang, mida andsid Vildele suur eesti bolševik-revolutsionäär ja publitsist Viktor Kingissepp ning teised proletarsed kirjanikud. V. Kingissepp nimetas Vildet „eesti kuulsaks kirjanikuks“, hinnates teda kirjaniku-võitlejana tema loomingu progressiivseimal perioodil kui proletariaadi revolutsioonilise võitluse liitlast. Kui Vilde aga hiljem Lääne-Euroopa oportunisti mõju alla satununa ei suutnud mõista Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni maailma-ajaloolist tähtsust, arvustas V. Kingissepp Vildet karmilt.

Vilde parimad tööd — ajalooline triloogia ning jutustused „Seadusemees“, „Nimekiri“, „Tooma tohter“ jt. — võitlevad mitte ainult feodalismi jäänuste, s. t. balti parunite vastu, vaid samal ajal igasuguse kurnamise ja seda kaitsva religiooni vastu. Nendel töödel on olnud eesti rahva ajaloos suur revolutsioneeriv funktsioon ja ühiskondlik tähtsus. Ameerika imperialistide elulaadi ja maailmavalitsemisiha paljastavad satiirilised jutustused on aktuaalsed tänapäevani.

Vilde on suurepärane karakterite looja ning võrratu stiilimeister. Tema sõnavaralise rikkuse ja kunstiliste väljenduste kujundlikkuse allikaks on olnud rahvakeel ja rahva fraseo-

loogia. Ta on oma paljudes töödes andnud hiilgavaid näiteid eesti keele kui ilukirjandusliku loomingu vahendi rikkusest. Andeka stiilimeistrina on Vilde oma parimates töödes loonud klassikalisi näiteid sisu ja vormi ühtsusest.

E. Vilde tähtsamate tööde sügav ideelisus ja kõrge vormimeisterlikkus on teinud temast eesti demokraatliku kultuuri ühe suurima esindaja, kelle loomingul on suur väärtus ka tänapäeval nõukogude ühiskonnas.

Juhan Käosaar.

MUSTA MANTLIGA MEES

Raske käsi pandi tema õlale, madal hää ütles: „Teie olete mõrtsukas!”

Nagu piksest rabatud, võpatas krahv Palmer ja pöördus ümber. Tema ees seisis pikk musta mantliga mees.

„Teie olete mõrtsukas,” kordas võõras tumedalt.

Krahvi näost oli viimane kui veretilk kadunud, tardunud pilgul, nagu näeks vaimu, vahtis ta musta mantliga mehe otsa.

„Ma nägin,” kõneles võõras külma rahuga, „kuidas teie ta kitsalt sillalt kärestikku tõukasite.”

Krahv värises nagu haavaleht, ta ei saanud sõnagi suust, ta huuled tuksusid kramplikult.

„Ma tõmbasin ta jõest välja, ta oli surnud. Ma lasksin ta külasse kanda...”

Krahv Palmer ei liigutanud end, nagu oleks ta eluta.

„Kes oli see inimene?” küsis võõras.

Krahv ei kostnud. Võõras härra raputas teda õlast. Ta libises istmelt teise põlve peale maha. Pikkamisi ja nõrgalt hakkas ta ennast jälle püsti ajama.

„Ma — ma ei tea millestki,” sosistas ta, „ma — ma ei saa aru, mis teie kõnelete... Kes teie olete...?”

Musta mantliga mees naeratas imelikult, siis ütles ta terava häälega: „Ärge salake, sel ei ole mõtet, ma olin nägija.”

Krahv Palmer vajus nõrgalt toolile tagasi ja kattis nägu kätega. „Ma olen kadunud!” sosistasid ta huuled.

„Kõnelge, kes oli see inimene, mis oli teil temaga?” käskis võõras.

"Vastake enne, kes teie olete ja mis teie minust tahate?" kostis krahv.

"Mina olen doktor Meding, see arst, keda teie enese haiget last kutsusite vaatama," tähendas võõras.

"Ja teie nägite —"

"Ma nägin, kuidas teie inimese teise ilma saatsite. Ma jätsin hobuse mäe taha kõrtsi juurde ja tulin läbi puiestiku jala siia. Teatud kitsal sillal nägin teid ja võõrast meest just silmapilgul, kui teie tema käest ühe musta asja ära kahmasite ja talle tugeva hoobi rindu andsite, nii et ta üle sillaveere vahutavatesse voogudesse langes. Teie põgenesite. Mina aga jooksin kallast mööda mehele järele, keda vee kiire jookis ruttu edasi kandis, kui ta kärestiku vahu alt jälle nähtavale oli tulnud. Vesi ajas ta viimaks kalda lähedale; ma tõmbasin ta välja ja kandsin teie piimarentniku majasse. Ta oli surnud. — Kas olete minu seletusega rahul?"

Krahv Palmer oli tuhmilt enese ette maha vahtinud. Nüüd tõstis ta nõrgalt pead.

"Ja mis tahate nüüd teha?"

"Ma annan teid kohtu kätte," vastas doktor Meding.

Värin käis krahvi kehast läbi, ta käed tegid liigutusi, nagu otsiksid õhust pidet, siis langes ta võõra ette põlvili maha: "Armum, halastust, doktor! mul on nainelapsed!"

Arsti kulm läks kortsu. "Tõuske üles, krahv, ja kõnelge."

"Ärge andke mind kohtu kätte, doktor," ägas krahv meeletult. "Nõudke minult, mis iganes tahate, aga ärge andke mind seaduse kätte! Kui teil inimlik süda rinnus on, siis heitke armu!" ...

"Tõuske üles," kordas doktor ja hakkas krahvi kae alt kinni. "Istuge siia ja kõnelge, mis teid mõrtsukatööle sundis. Mitte uudishimu pärast ei küsi ma seda, vaid sellepärast, et ma teid, kui võimalik, tahan aidata."

"Ja teie ei anna mind mitte üles, teie halastate mu peale?" küsis krahv, ja higi pärlelendas ta otsaesisel.

"Seda saame näha; pange tähele, krahv, mina olen aus mees."

Krahvi näo üle lendas nagu lootuse kiir. "Siis mõistate minu tegu õieti, doktor! Ma ei ole alatu mõrtsukas, doktor, ma — ma kahetsen oma tegu, — ta on mulle suuremaks nuhtluseks, kui seadus mu peale võiks panna. Uskuge mind, ma olen ärarääkimata õnnetu!" ...

Krahv lõi käed näo ette ja nuttis. Alles pikema vaheaja järel algas ta:

"Ma näen teid esimest korda, doktor, aga teil on vististi tuttav, et mina alles teist aastat selle mõisa omanik olen, kus praegu viibime. Ta oli enne minu vanema venna, krahv Albert Palmeri oma. Kui see mineval kevadel suri, oli ta Elvita mõisa, sellesama siin, testamentlikult minule pärida jätnud. See pärandus aitas mind lõpmata suurest kitsikusest välja — osalt küll, aga siiski. Ma elasin nimelt oma perekonnaga pealinnas ja mitmendat aastat juba ainult laenatud rahadest. Väeteenistusest, kus ma kaunis kõrgel astmel seisin, sain kahevõitluse tagajärjel, mis mul ühe kõrge vihamehega oli, lahti, väikene isalt päritud kapital oli ammugi otsas ja iga aastaga sattusin ikka enam võlgade sisse, sest seisusekohane elu oli kallis. Oma õnnetuse juures ei olnud aga mitte mina üks, vaid kõigepealt minu naine süüdlane. Ta on naisterahvas, kes elab ilma küsimata, kust selleks abinõusid võtta. Hoolimata minu rahalisest kitsikusest, hoolimata määratutest võlgadest, hoolimata minu palvetest ja seletustest elas ta endisel viisil hiilgavalt edasi, andis pidusid, reisis suved läbi välismaal, säras supelpaikades ning külvas raha kahe käega. Ma pidin ikka ja ikka uusi suuri summasid muretsema, uusi veksleid alla kirjutama — ma sattusin viimaks kõrilõikajate kätte..."

Krahvi pea langes sügavale rinna peale, ta kogus jõudu. Natukese aja pärast kõneles ta edasi:

"Ma olin nõrk mees oma abikaasa vastu, ei suutnud tema himudele vastu panna. Minu ahastus ei mõjunud temasse. Igale rahanõudele, igale tujule pidin järele andma — ma ei võinud teisiti, ma armastan teda. — Nagu öeldud, ma sattusin liiakasuvõtjate, alatute juutide kätte. Leib Jochel oli üks neist, ahne vereimeja,

kes salapanka pidas ja hirmsate protsentide eest laenusid andis. Ta oli rikas, kuuskümmend tuhat rubla luges mulle laua peale, kolmkümmend protsenti nõudis selle kapitali eest. Laen sündis sel kevadel, kui minu vend juba hauda oli läinud ja suure, aga võlgadega koormatud Elvita minu päranduseks oli jätnud. Ilma seesuguse kindla pandita ei oleks juut mulle muidugi sadat rublagi laenanud; Elvita on oma kakssada viiskümmend tuhat väärt, ja see oli kelmile armas. Minu teiste võlgade tõsist suurust ta ei teadnud. Poole laenatud summast pidin temale aga juba kolme kuu pärast, teise poole aasta pärast tagasi maksma. Raskele tingimusele pidin alla kirjutama, sest mulle ei jäänud muud nõu. Määratud päeval, mil temale kolmkümmend tuhat pidin tagasi maksma ja vekslit tema käest välja lunastama tuli ta selleks otstarbeks minu majasse — ma elasin veel Peterburis. Mul ei olnud maksta, sest peale mõisa ei olnud ma venna käest kopikatki sulakapitali pärinud — selle oli ta oma abikaasale jätnud, kellest ta ennast lasteta abielu järel iseäralistel põhjustel oli lahutada lasknud. Ma olin meeleheitlikus kitsikuses; juut nõudis oma raha või lubas vekslit protesti anda. Oleks see sündinud, siis oleksid ka minu teised võlauskujad oma vekslitega mul kohe kaelas olnud ja minu mõis, minu ainuke varandus ja tulevane peavari oleks armuta haamri alla langenud. Minu ja Elvita võlad kokku olid nii suured, et mul mõisa äramüügist vahest ainult mõni tuhat järele oleks jäänud — elamiseks liig vähe, suremiseks ehk liig palju.

„Nüüd aga nägi juut — ta oli keskealine mees — minu majas kogemata mu täiskasvanud tütar Laurat. Loomaliku ihaga silmitses ta noort neidu, kõik ta olemine näis minu lapse iludusse ära sulavat, ning samas paigas tegi ta mulle ettepaneku, andku mina oma tütar temale naiseks, siis tahtvat tema mulle minu võla suhtes igal mõeldaval viisil vastu tulla kuni poole osa kustutuseni. Ühtlasi püüdis ta mulle jultunud ärilikkusega selgeks teha, kuidas tema oma suure rikkusega kui ka muudel põhjustel väga hästi minu väimeheks kõlbavat, kellest minul sugugi häbeneda ei olevat; isegi usk ei olevat takistuseks, sest ta olevat

valmis sedamaid ristiuseks heitma, mis nõu tal ainelistel põhjustel juba muidugi olevat olnud. Ma oleksin nurjatule heameelega rusikaga näkku löönud, aga — ma pidin kannatama. Tungivate palvete peale andis ta mulle nädala mõtlemisaega. Mis ma selle nädala vältel ei kannatanud! Uhe tuttava juurest jooksin teise juurde, ühe ukse tagant tõttasin teise taha, et vekslit lunastamiseks raha saada — enamasti asjata. Viimaks sain lühikeste tähtaegade peale ja vähemate summade kaupa ometi nii palju laenata, et juudile poole võlga võisin tagasi maksta. Seks korraks olin küll päästetud. Aga teise vekslit lunastamise külge oli seesama tingimus seotud — juut nõudis minu tütar. Ja selle vekslit tähtaeg oli täna. Minu võlauskuja ilmus pilkava naeratusena minu „ilusat mõisa ja veel ilusamat tütar vaatama“ — ma olin teda ahastusega oodanud, nagu isegi võite arvata, sest mul ei olnud ju jällegi talle maksta. Minu mullune vili oli jaolt ikaldanud, tõbi talvel elajaid tapnud, oma vähesest sissetulekust olin kibedaid võlgu tasunud — mul ei olnud paari sada rublagi juudile anda. Ööd ja päevad olin meeleheitel pääseteid otsinud — asjata. Minevase öö põlesin palaviku käes, päevatõusuga tormasin välja, jooksin metsas nagu meeletu ümber, enesetapmise mõtet sähvisid mul peast läbi... Viimaks, õhtu eel, hämarik oli juba käes, kõnnin kiiresti jõe kallast mööda edasi — kuhu, seda ei teadnud isegi —, kui korraga — ma karjatan nagu nõrgameelne —, kui korraga Leib Jochel minu ees seisab ja mulle irvitades kätt pakub. Ta oli posthobuste puudusel jaamast jala läbi metsa Elvitasse tulnud — tee ei ole kauge, nagu teate — ja nüüd seisis ta mu ees. Minu hirmunud olekust pidi ta muidugi järeldama, et ma vekslit ei jõudnud välja lunastada. Ta nõudis minu last ja nii häbemata sõnadega, et mul veri peas kihama hakkas. Et mind ärritada ja piinata, võttis ta taskuraamatust minu vekslit ja hoidis seda mul torkivate tähendustega nina all. Kui ta paberit jälle taskuraamatusse tahtis panna, käis korraga valgutaoliselt mõte mu peast läbi: „Kui sa vekslit tema käest ära tõmbaksid!“ Ma kahmasin taskuraamatu järele — meie seisime juhtumisi kitsal sil-

lal —, ta hoidis teda, meie võitlesime teineteisega. Meeleheitliku vihaga lõin talle rindu, ta lendas üle käepideme alla jõkke, kose vahus kadus ta mul silmist... Tema taskuraamat aga oli minu käes... Nüüd teate kõik, doktor."

Krahv varjas nagu mõlema käega. Sügav vaikus valitses hämaras toas. Ehapuna värvis kõik, mis ruumis oli, roostekarvaliseks.

"Ja nüüd, doktor," ütles krahv viimaks närtsinud häälel, "andke mind seaduse kätte, kui teil minu ja mu vaese perekonnaga kaastundmust ei ole."

"Hm," tegi Meding külmalt. "Arvate siis, et seadus teid ka ilma minu ülesandmiseta kahtluste põhjal oma küüsi ei võta. Juut on teie maa peal surma saanud, tema raamatutest kodus leitakse, mispärast ta siia oli reisinud, juudi äris on vististi ka teenijad ja ametnikud — —"

"Ei, doktor. Ta pidas oma sohiäri üsna üksinda, osalt kartuse ja umbusalduse, osalt vist ka ihnsuse pärast. Ma olen julge, et kogu tema raamatupidamine ta taskuraamatus leidub, tema kodust ei leita midagi. Oma vekslit põletan ära, tema taskuraamatu aga toimetan kohe ja nägemata tema taskusse tagasi, sest seal sees on veel üks veksel, ja see kannab parun Hugo Lammerheimi allkirja. Lammerheim aga on, nagu vahest teate, minu noor naabermõisnik Aluverest, kes peale isa surma, paari kuu eest, selle mõisa peremeheks hakkas, kuna ta enne seda pealinnas priiskavat elu elas, ning nagu veksel näitab, kah Leib Jocheli käest on käinud raha laenamas. Juudi siiareisimine on seega põhjendatud, ta võis Aluveresse minnes ära eksida ja kukkus pimedikus kogemata kitsalt sillalt koske; kevadise aja pärast seisab vesi jões kõrgel ja vool kärestikus on tugev: säherdusi hukkumisi on siin enimgi juhtunud..."

Doktor Meding tõusis püsti ja sammus toas edasi-tagasi; siis jäi ta Palmeri ette seisma.

"Teie olete suur võrukael, krahv. Teie teete pillava elu sunnil võlgasid ja saadate võlauskuja, kui ta oma raha tuleb nõudma, ilusti teise ilma. Juut oli suur võrukael, kuna ta kõrilõikaja-ametit pidas ja peale ri-

kaste küll ka vaeseid hädalisi kurnas. Temast ei ole mul kahju."

Doktor astus jälle mõned sammud.

"Ma ei anna teid mitte üles, krahv," ütles ta siis. "Mul on kaastundmust teie lastega, peale selle aga iseäraline nõu. Ma panen teile oma vaitolemise tasuks tingimused ette, mida teie peate täitma, kui seadus ise teid vastutusele ei kutsu, hoolimata teie kavalast kavatsusest kahtlust teisale juhtida ning teie headest lootustest."

"Kõik, kõik tahan teha," sosistas krahv Palmer.

"Hea küll! Mina nõuan, krahv, et teie selle summa, mis teil juudile oli maksta, vaeste inimeste hariduse ja hea käekäigu kasuks tarvitate, ja nimelt järgmisel viisil: Teie ehitate Elvita vallale uue avara koolimaja, sest praegune on vana ja kitsas; teiseks asutate lähedal oleva maakonnalinna poisslaste algkoolile andeliste õpilaste edasiõppimiseks kuni ülikoolini abiraha; kolmandaks kingite niihästi oma valla kui ka maakonnalinna töövõimetuks saanud tööliste heaks vastavad summad, niisama ka linna tööliste leskede ja vaestelaste heaks. Peale seda kergendate oma talupoegade renti, sest see on liig kõrge. — Ma tean seda, sest ma ise olin enne selle valla liige, ma tunnen ka linna töötava rahva kurba olukorda, sest ma elan seal ja puutun temaga kokku. Need on minu tingimused, krahv. Andke mulle oma mehesõna, et teie neid tahate täita — mitte korraga ega praegu, kus teie ise kitsikuses olete, vaid aegamööda ning võimalikult pea."

Kindla rahuga oli musta mantliga mees seda kõnelnud. Ta jäi seisma ja ootas vastust. Krahv mõtles natuke aega, võideldes iseenesega, aga talle ei jäänud teist nõu, kui tingimusi vastu võtta.

"Ma tahan seda teha," ütles ta ja andis doktorile kätt.

"Ma usaldan teid, krahv! — Elage hästi, ma lähen teie haiget poega vaatama."

Elvita oli üks ilusamatest mõisadest Eestis. Härrastemaja, mis kaunis kõrge kingu turjal seisis, oli moodsaate nõuete kohaselt ehitatud, seest ja väljast kõigiti kaunis. Tema ümbrus oli haruldane kena. Vana tihe puiestik piiras teda igast küljest; suur lille- ja viljapuu- aed algas varsti mõisa eest ja ulatus alla jõeni, mille teisel kaldal viinavabrik, teenijatemajad ja majapidamishooned seisisid. Mõisa ümbruse tähtsam iludus aga oli lehtmetsaga kaetud kahe versta pikkune mäeselg, mis härrastemaja lähedalt alates jõe äärt mööda, otsekui selle kõrge kallas kuni maanteeni edasi läks. Ilus mägi terves pikkuses oli toredaks jalutuspuiestikuks loodud. Jalgteed käisid temast risti-põigiti läbi, põõsaste vilus seisis lauad ja pingid, korralikud trepid käsipuudega viisid järsust kaldast alla jõeale.

Kevadine pehme tuul kallistas puude noori lehti, päike säras jõe pinnal, eemal kohises kosk ja puiestik kajas linnulaulust. Preili Laura, krahv Palmeri tütar, istus puiestikus, tihedas jasmiinipõõsastest lehtlas ja luges raamatut, mis oli tema ees laua peal. Pruuni-juukselist pead toetas ta käe najale, teine käsi silitas väikest valget koerakest, kes tema kõrval pingi peal lebas.

Korraga heitis vari raamatu lehtedele, neiu vaatas üles — tema ees seisis musta laia mantliga pikk mees, kelle tõmmu silm tõsiselt ja peaaegu valjusega Laura otsa vaatas. Võõral oli kitsas kahvatu nägu, mida lühike must habe piiras ja mis ühes tugeva lõua, pika, veidi kongis nina ja kokkupigistatud kitsaste huultega iseäralist hämarat kindlust ning poolpilkelist mõrudust avaldas.

Natuke aega vaatasid mõlemad teineteise otsa, siis lõi Laura võõra muljuva pilgu eest silmad maha.

Musta mantliga mees tõstis kübarat. „Mul on teiega kõnelda,” ütles ta oma madala, veidi kareda häälega, „ma tean, teie olete krahvipreili Laura Palmer.”

Laura vaatas poolimestades, poolvõõrastades tundmata mehe otsa, siis küsis: „Minuga? Kes teie olete?”

„Minu nimi on Meding, ma olen arst,” kostis võõras. „Eile käisin teie haiget venda vaatamas, teie ei näinud mind.”

Laura ootas vaikides. Võõras jäi tema ette seisma. Natukese aja pärast algas ta:

„Teie käisite täna lusti sõitmas, krahvipreili Laura. Teie sõitsite väga ettevaatamatult.”

Krahvipreili näo üle lehvis järskune puna.

„Teie vankri alla jäi maanteel üks kümneaastane kerjaja poisikene külast, kes liig nälginud ja jõuetu oli, kui et ta teie araabia ruuna eest oleks saanud õigel pilgul kõrvale hüpata, mis teile aga mitte põhjust ei andnud hobuse ägedat jooksu tasandada. Vankri ratas jooksis sandikesel jalast üle ja vigastas seda raskesti.”

Kõneleja ootas, kas Laura midagi vastaks; kui seda ei sündinud, pajatas ta teravalt edasi: „Poisike jäi maanteele maha teie aga sõitsite edasi. See oli a l a t u teist, krahvipreili Palmer...”

Piirita ehmatusena vaatas Laura musta mantliga võõra otsa, siis tungis palavalt ja ägedalt tume puna tema palge. Ta otsis asjata vastust, viimaks hüüdis vihast väriseva häälega:

„Mis teile meelde tuleb, härra! Kuidas julgete minu vastu seesuguseid sõnu tarvitada?”

„Ma sõitsin teie järel,” kõneles doktor Meding rahulikult edasi, „ja hüüdsin, et teie peataksite: teie sõitsite edasi. Ma sidusin õnnetu poisikese jala kinni, võtsin ta oma vankrisse ja viisin ta koju. Ta on teie isa vallast.”

Laura oli oma ägedusest üle saanud, ta nägu avaldas nüüd kõrki üleolekut, kui ta pilkavalt küsis:

„Ja nüüd tulite minu käest oma vaevapalka nõudma, doktor?”

Arsti pilk laienes veidi, ta ei kaotanud aga oma külma rahu.

„Ei, krahvipreili, mitte seda, sest ma arstin vaeseid maksuta. Ma tulin teile ainult teatama, et teie poisikese vigaseks olete teinud ja arvatavasti eluajaks. Seepärast tulin teile ette panema, et teie temale ta vigastatud liikme eest kohast tasu maksaksite. Mul on nimelt asja karta, et teie selle kohuse unustate.”

Laura tõusis värisedes püsti ja mõõtis arsti põlgliku, vihast välkuva pilguga.

"Teie unustate, kellega teie kõnelete, härra — härra Meding," hüüdis ta. "Ka tahaksin teada saada, kes teid selle poisikese eestkostjaks on volitanud? Kas kõik kerjajad teie eestkostmise all seisavad?"

Nüüd välkus arsti suur must silm, ta vaatas niisuguse karistava ja läbitungiva pilguga noore neiu otsa, et see kohmetult silmad maha lõi.

"Jaa, krahvipreili Palmer, ma olen tarbe korral kerjajate ning muude õnnetute eestkostja, ja volitanud olen ma ennast selleks ise. Ma ei salli mitte, et ligimene ligimest surub, et vägevam väetemale liiga teeb, ja olgu see kas või sandipoisikene. Ei tee teie selle poisikese tulevikku mitte vabatahtlikult kindlaks, siis ei saa teie mind mitte keelata, et ma tema eest ja teie vastu seaduse ees välja astun. Poisikene jääbki sandiks — kas teate, krahvipreili Palmer, kuidas kerjatud leib maitseb?"

"Teie teate seda, doktor?"

"Jaa, preili, ma tean seda ja ma ei häbene mitte teile seda tunnistamast. Ma kerjasin tõepoolest oma lapsepõlves, krahvipreili, sest isa oli mul surm mulla alla viinud ja ema põdes halvatuna sängis — mul ei olnud toitjat. Ma kerjasin. Kusagil suures rikkas majas, mille ukse taga ma haigele emale tükki leiba palusin, kätt ukse vahele sirutades, löödi uks minu eest kinni ja jäeti mu käsi ukse vahele. Vaadake, krahvipreili, selle käe kaks sõrme on veel praegu kõverad. Minul ei olnud eestkostjat, kes mind oleks kaitsnud, kes minule õigust oleks nõudnud. Aga minul oli kindel vaim, julge meel, ma ei jäänud kerjajaks, ma ujusin elu mässavatest lainetest kaldale, ma võitlesin ja jõudsin heade inimeste, kõigepealt aga iseenese abil nii kaugele, kui teie mind praegu näete olevat. Minu vigastatud liikmed ei suutnud mu raudsele tahtmisele takistust teha — ma võin seda uhkusega tunnistada. Teine lugu aga võib poisikesega olla, kes teie läikiva ratta alla jäi. Küsitav on, kas temal nii palju vaimlist jõudu ja meelekindlust on, et ta elus võiks edasi jõuda ja mitte kerjajaks või armuleiva-sööjaks jääda. Sellepärast, preili, on minu nõue õiguslik, minu kostmine tema eest põhjendatud. Teie, austatud preili, ei tea elu

viletsustest, ei tea vaesusest midagi. Teie elulaev kannab teid pilvekõrguselt üle hädaorgude ja viletsuskuristikude. Seljas kannate kahisevat siidi, laual auravad teil kallid road — teil ei tule meeldegi küsida, kust see kõik on tulnud — kõik on olemas, ja sellega olete rahul. Teisiti on lugu teist alamal, elu põhjas seisjatega; iga riidehülg, mida nad selga panevad, iga leivatükk, iga vesine kartul, mida nad suhu pistavad, on oja nende palehigist. Ja kui seda palehigi eest iga kord saakski, kui igaühel oleks palehigi valamiseks terviski käes! Ma ei nõua teilt, krahvipreili, et teie sellest peaksite ajakohaseid järeldusi tegema, aga inimene, kes paremal põlvel elab, peaks oma kannatava ligimese vastu vähemasti inimlikult kaastundlik olema. Inimene, ja olgu ta kui madal, ei ole mitte uss, keda teine jalge alla võib tallata, see on nurjatu, see on põlastusväär, iseäranis haritud inimesest, liiati naisterahvast! Jumalaga, preili!"

Ta pööras ümber ja sammus pikkamisi minema.

Lõpmata kohmetus, teatav juhm imestus paistis Laura näost, kui ta temale vaikides järele vaatas. "See on nurjatu, see on põlguseväär, iseäranis haritud inimesest" — need sõnad kumisesid nagu kauge kõnemürin praegu veel tema kõrvus. Ja missuguse noomiva valjusega, missuguse karistava mõrudusega oli see võõras mees kõnelnud! Esimesel silmapilgul ei teadnud Laura, kas ta pidi nutma või naerma, nii segane oli ta pea. Siis aga tungis vihahoog talle verde. Ta lõi jalaga vastu maad ja tõmbas käe rusikasse. Kuidas julges see inimene, see endine kerjaja, temale, krahvipreili Laura Palmerile, säärast noomitusjutlust pidada, temale, kellele ükski teenijagi ei tohtinud sõna vastu piiksatada, kellele ta enese isa iialgi halba sõna ei öelnud, kellele pealinna suurused ja kõrgused alati ainult viisakuse- ja meelitusesõnu olid rääkinud! See mõte oli vägistav. Pisarad tungisid krahvitüttele silma. Niisugune teotus ei tohtinud aga karistamata jääda; isa pidi häbemata inimese käest seletust nõudma, teda mõisast välja viskama; seda tahtis Laura isa käest nõuda...

"Mis äge jutt teil doktor Medingiga oli?" küsis kor-

raga hele hääl Laura kõrval. Noor neiu pööras oma õhetava näo küsija poole, kes oli keegi vanaldane naisterahvas, silmadega täis laia uudishimu. Ta kandis valget pitsitanu ja valget põlle ning hoidis väikest korvi käes.

„Teie tunnete seda inimest?“ küsis Laura oma ärevust talitsedes.

„Kes doktor Anton Medingit ei peaks tundma!“ algas emand jutukalt. „Siin ümberkaudu tunneb teda iga laps. Imelik mees, eks ole tõsi, preili? Alati kannab ta oma pikka musta mantlit, teda hüütaksegi üsna „musta mantliga meheks“, see on nagu tema teine liig-nimi. Lapsed külas kutsuvad teda „heaks tohtriks“, sest et ta neile ikka saia ja kompvekke ja õunu annab, kui ta külast läbi sõidab. Ja ta on tõesti hea mees, see doktor. Vaeseid arstib jumalamuidu, iga hädalist aitab, ma usun, ta annaks oma viimase hilbu seljast, kui tal enam muud ei oleks anda. Sellepärast olla ta ise üsna kehv. Väikene olevat ta korter linnas, palgatud hobusega sõidab maal ümber. Arusaamata inimene! Ja kas teate, kes ta ise sündimise poolest on? Meie vallas siin, Liipre külas, on ta sündinud, Vardu saunakeses, kus tema vanemad kui vaesed vabadikud elanud. Isast jäi ilma, kui alles kaheksa-aastane poisike oli, ja ema oli halvatud. Väike Anton käis siis külas ja ka lähedases linnakeses ajuti kerjamas, aga nüüd on ta studeerinud tohter, ja osav tohter, kõik saksadki kiidavad teda. Meie õnnis krahv austas teda väga; ta oli tema majaarst ja tegi ta mitu korda terveks. Ja kuidas ta tohtriks sai? Kui ta ema suri, võttis Liipre külast vana tõllassepa-Jaan, kaunis jõukas mees ja lasteta, ta kasvandikuks; olnud teine juba lapsena, kui sandipoisike, väga terane ja nutikas. Jaan saatis ta linna kooli, laskis ka kreiskooli läbi teha ja noormees pidi kaupmeheks saama. Aga Anton ei tahtnud seda, läks küll kasuisa tahtmise järele ühte kontoris teenistusse, õppis aga priitundidel suure hoolega edasi, ning paari aasta pärast kõneldi, noor Anton Meding läinud Tartu studeerima — omal kulul, sest tõllassepa-Jaan ei jõudnud tema eest enam kulusid kanda. Kuidas ta Tartus ära elanud, seda ma õieti ei tea, aga ikka vist

tööga, ega muidu. Nüüd on ta seitsmendat aastat linnas tohtriametit pidamas, väga otsitud arst. Oma valla rahvast, kelle hulgas ta on sündinud ja kasvanud, armastab ta väga ega unusta neid, kes talle kuidagi head on teinud. Loomu poolest on ta lapsest saadik tume ja kare olnud, aga tal on kuldne süda rinnus. Jah, preili, see on meie doktor Meding! Ma tunnen teda lapsest saadik, olen ju eluaja Elvitas elanud ja teeninud, nimelt teie õndsas onu juures, preili... Aga mis ta teiega õieti kõneles? Muidu hoiab ta ikka noortest daamidest eemale, nagu kardaks, et ta ei oska nendega midagi peale hakata, nagu puuduks tal jutt nende jaoks... Nägin tema kõrget musta kogu juba kaugelt eemalt siin seisvat; käisin nimelt mäel maarjarohtu korjamas. Väga armas lõhn on ju maarjarohul, ma panen teda kohvrissi riiete sekka, iga kevade korjan maarjarohtu... Aga mis teil on, preili, teie nägu on nii punane ja tusane, nagu oleksite vihane? Või kartsite doktor Medingit? Tal on nii imelikud mustad silmad, mis mindki panevad kartma... Teie nägite teda esimest korda?... Arge kartke, preili, ta ei tee kellelegi paha!...“

Nüüd viimaks lõppes emandakese kõnevool; ta jäi üsna murelikult preili nägu uurima.

„Ei, ma ei kartnud teda,“ ütles Laura kortsus kulmul veidi kärsitult, „aga teie hea tohter oli minu vastu — häbemata!“

Pere-emand lõi käed kokku. „Häbemata? Helde jumal, kuidas oli see võimalik?“

„Teie ei tarvitse seda teada,“ vastas Laura, astus emandast mööda ja läks ruttu minema. Valge koer hüppas pingi pealt maha ja jooksis talle järele; raamat jäi laua peale.

Pere-emand lõi veel paar korda käsi kokku, raputas pead, võttis siis unustatud raamatu ja läks preilile järele.

„Imelik lugul! Mis neil ometi kahekesi oli?“ ümises ta pead väristades.

Elvita härrastemaja lilledega ja väänkasvudega ilustatud rõdul viibisid krahv Edvin Palmer ja tema abikaasa Dorothea. Esimene oli keskmise kasvuga, veidi küürus seljaga ja pika kahvatunud näoga mees, umbes viiskümmend aastat vana. Kui ta kõneles, siis vehkles palju kätega, lükkas mustjaid juukseid, mis oimukohetadel samblahalliks olid läinud, tihti otsaest tagasi ja vahtis oma hallide, teravate silmadega rahutult sinna-tänna, ennemini kui inimese otsa, kellega ta kõneles. Krahvinna Dorothea valge kitsas nägu, suured pruunid silmad, kaunilt vormitud otsaesine ja tema sirge, majesteetlik kasv tunnistasid, et ta noorelt väga ilus oli olnud, niisama ilus, nagu praegu tema üheksateistkümne-aastane tütar Laura, sest mõlemad olid üllatavalt üht nägu ja üht laadi. Nüüd avaldas aga krahviproua Dorothea nägu ja kogu olek juba roidunud väsimust; see väsimus paistis ka tema suurtest pruunist silmadest ja tumendas nagu uduloor nende endist elavust ning sära, mis aga sugugi ei keelanud, et krahviproua pilk ägedail silmapilkudel veel küllalt välkus, nagu näiteks praegu, kus ta krahviga oli käredas tülis.

„Ja sa pead siiski raha muretsema ja võimalikuks tegema, et meie Lauraga võime Biarritzi reisida,“ hüüdis krahviproua, kes pehmel kiiktoolil istus ja ennast kergesti õõtsutas. „Mina tunnen enese närvid jälle purupõdurad olevat, Laura on kahvatu kui surm, meie peame suveks mõnda Prantsuse supelpaika reisima, kui sa meie surma ei taha!“

Krahv vehkles kätega. „Ja ma ütlen sulle, mul ei ole selleks raha, ma ei saa seda ka kusagilt nõutada, teie jääte koju — see on ja jääb minu kindlaks otsuseks.“

„Sa tahad mind siis hauda lasta variseda, Edvin,“ ütles krahviproua kaeblikult. „Kui sul minu tervis, minu elu midagi ei maksa, siis mõtle ometi meie au ja seisuse peale! Kui mitmele perekonnale Peterburis ei töotanud me mineval sügisel tänavust suve mõnes suuremas Prantsuse supelpaigas mööda saata — ja nüüd? Nüüd istume siin igavas Eestimaa mõisas nagu kõige vaesemad ja viletsamad maamõisnikud, kes muust ei tea ega mõnu ei tunne kui kartulipõldudest ja sigade kasvatamisest. Mõtle ometi vürstiproua Atamõ-

novi, krahviproua Seeheimi ja kõigi teiste pilkamise peale, kui nad meid Biarritzist eest ei leia ega sinna ei näe jõudvat. Nad aimavad väga õieti, kus meie sunniviisil pesitame, ja naeravad — naeravad! ... Edvin, kas see sulle südamesse ei löika, kas peale selle minu tervis sulle midagi ei maksa? Mõtle ometigi!“

„Ma mõtlen kõige peale, Dorothea,“ vastas krahv Palmer litsutud häälega. „Aga tahad sa reisida ja supelpaikades elada, et mind kepi ja kotiga kerjama ajada? Praegu oleks sinu kohus, Dorothea, oma haige lapse süngi ääres istuda, selle asemel et siin minule manitsusjutlusi pidada.“

„Kas sa ei häbene, Edvin,“ kostis krahviproua jämedalt, „minu ees sääraseid talupojalisi mõtteid avaldada! Krahv Palmer kõneleb kepi ja kotist!“

Krahvi hallid silmad välkusid vihast. „Ja kes sunnib ja sundis mind sääraseid mõtteid avaldama? Kelle süü on, et ma nüüd talupojaliste elumuredega pean võitlema? Arvad sa, et ma ise ei tahaks rikas olla, reisida ja Prantsuse supelpaikades lõbutseda? Sina oled see, kes meid kõiki tahab hukatusse tõugata, kes mu vanaks, minu juuksed halliks on teinud ja naela naela järel minu puusärgi sisse taob. Kes tegi need võlad, mis mind nüüd rusuvad, millede all ma oigan ja ägan? Sina, sina ja veel kord sina!“

„Edvin!“

Krahviproua Dorothea oli püsti hüpanud, ta värises kõigest kehast.

„Jah, sina,“ kordas krahv valjusti. „Sina tõukad mind ruttu ja armuta kuristiku poole; nagu sul iga inimlik kaastundmus puudub, nii puudub sul vähem kui arusaamine elust, sa elad nagu rumal laps päevast päeva! Aga see peab nüüd lõppema, nüüd tahan mina majas peremees olla ja sinu himude vastu võidelda, sa — sa — vereimeja! ...“

Karjatades vajus krahviproua Dorothea tooli peale tagasi ja mängis minestust. Seda ei võinud aga vaene pehme südamega krahv iialgi kannatada; nagu ära pühitud oli korraka kõik viha ja ägedus ta näost. Hirmunult hüppas ta abikaasa juurde ja võttis ta käe pihku.

„Dorothea, armas Dorothea, anna andeks, ma olin

liig äkiline. Ma tahan tohtri käest küsida, kas sa tõesti nii väga haige oled — siis muidugi... Aa, sealt tulebki juba doktor Meding."

Krahviproua ärkas silmapilk minestusest ja tegi võõra pärast näo, nagu ei oleks midagi sündinud. Doktor Meding astus rõdu klaasuksest sisse. Krahv läks talle vastu ja andis talle kätt.

"Väga hea, doktor, et tulete," ütles ta ruttu ja rahutult, "minu abikaasa ütleb enese raskesti närvihaige olevat ja tahab teilt küsida, kas tema tervis mitte mõnes Prantsuse supelpaigas ei võiks kosuda. Olge head ja katsuge kõigepealt tema elusoont."

Krahviproua sirutas oma valge aristokraatliku käe närtsinud naeratusel arstile vastu. See võttis ta pihku, laskis aga varsti jälle lahti.

"Krahviproual on praegu väike meeleärritus olnud," ütles ta siis, "muidu on ta minu arvates terve. Kui tema närvidel midagi viga peaks olema, siis on vaikne üksik elu siin kaunis kohas selle vastu kõige tulusam, mitte tuntud lõburahutused mõnes suures maailmasupelpaigas. — Teie väikese poja palavik tõuseb," pöördus Meding lühidalt krahvi poole, "ma käisin teda praegu vaatamas ja andsin talle rohtu. Kandke muret, et hoolas talitaja alati tema ümber on, kes talle juua annab ja teda muidu aitab. Homme tulen jälle. Jumalaga!"

Ta tegi minekut, krahv aga läks temale järele ja tõmbas ta kättpidi oma kirjutuskambrisse.

"Kõik on korras, doktor," soovistas ta ärevalt. "Ma saatsin ta täna linna. Haagikohtunikule läkitasin asja üle teate ja seletuse..."

"See ei puutu minusse, krahv."

"Ma kirjutasin, et teie ta jõest leidsite ja välja tõmbasite! —"

"Hm, seda pean küll tõendama. Kas teate, terve asi on mulle väga vastumeelt. Ma kahetsen juba —"

"Jumala pärast, doktor..."

"Olge rahul, oma sõna pean..."

Doktor läks. Krahv Palmer vehkis rahutult mitmest toast läbi, kuni ta viimaks saali jõudis, sealt oma abikaasat eest leides.

"Sel arstil ei ole mõistuse märkigi peas," hüüdis krahviproua talle vihaselt vastu, "ta on täielik šarlatan!"

"Sest et ta sinu terve ütles olevat?" küsis Edvin.

"Ja kõigest hoolimata reisin Biarritzi!"

"Jäta see, Dorothea, sellest kõneleme teine kord," vaigistas krahv. Sel silmapilgul astus Laura õhetaval näol uksest sisse.

"Papa, ma tahan sinuga rääkida. Kohe saada sellele doktor Medingile tema vaevapalk kätte ja võta Armandile teine arst!"

"Miks siis, laps?" küsis krahv imestades.

"Mina nõuan seda, papa," kostis Laura pisaratega võideldes. "Ta — ta julges mind teotada —!"

"Teotada? Kuidas nii?"

"Ta noomis mind häbemata toonil nagu külalast! Ja kas tead, kes ta on? Endine kerjaja poisikene — ta ise tunnistas seda!"

"Minu jumal!" hüüdis krahviproua Dorothea käsi kokku lüües. "Seda ma aimasin; ta ei teadnud ju närvidest midagi. Oh häbi, oh teotust meie majale!"

Krahv Edvin oli nagu tuliste süte peal. "Seleta ometi, mu laps, mis siis õieti sündis?"

"Täna enne lõunat käisin ma uue vankriga sõitmas. Maanteel juhtus kogemata üks sandipoisikene jalaga vankri ratta alla jääma. Tema oli seda näinud ja sõitles mind poole tunni eest puiestikus kõige raskemate sõnadega..."

"Taevane jumal, tema julges seda!" hüüdis krahviproua. "Sa nõuad tema käest seletust, Edvin, ja keelad talle kohe ära meie majasse tulemast."

Krahv tegi mitu ärevat tiiru ühe tooli ümber ringi. "Seda ma ei või, seda ma ei tee," hüüdis ta järsku ja oli lähemal silmapilgul — uksest väljas.

Mõlemad daamid vaikisid tüki aega üllatuse pärast, siis hakkasid ühtaegu nutma...

Soe vihm sahises väljas, pragises vahetevahel vastu akent, vaikis taoti hoopis ja algas siis uuesti; kaugelt kõmises äike. Laura surus pea pehmete patjade sisse

ja püüdis magama jääda, aga uni ei tahtnud tulla. Päevane pahandus, doktor Meding ja isa olid tal meeles. Mis tuli ometi viimasele pähe, et ta oma tüdart, oma seisuse-au selle — kerjaja vastu ei tahtnud kaitsta! Miks ometi ei tahtnud ta Medingi asemele linnast teist arsti kutsuda? Ja miks — miks pidi krahvipreili Palmer selle inimese häbematused heaks võtma, pidi rahul olema, nagu laps isa karistusega? See oli enam kui liig! Aga tohtis see nõnda jääda?... Viimaks jõudis Laura otsusele: Põlata, vihata tahtis ta seda musta mantliga meest, ning seda põlgust ja viha tahtis ta temale iga silmapilk maitsta anda! See isand pidi tunda saama, mis krahvipreili Laura põlgus ja viha tähendas!

Nende tasuhimuliste mõtetega uinus ta viimaks, aga imelikud unenäod piinasid teda terve öö. Seal maas maantee peal — kas see ei olnud kahvatanud näoga väike poisike, kott seljas, närudes — ja ta nuttis ja näitas oma verist jalga... Laura põgenes, aga keegi ajas teda taga... Ta andis hobusele piitsa, aga see ei jõudnud edasi, viimaks jäi ta värisedes seisma. Laura hüppas vankrilt ja tahtis jala põgeneda, aga rasked olid ta liikmed, nagu tina täis. „Pidage!“ hüüdis hirmus hääl, nagu äikese mürin. Laura langes põlvili maha. Must kõrge kogu seisis tema ees, paar suurt musta, imelikku silma vaatasid nagu õhkuvad sõed tema peale... Need imelikud silmad, kuis nad piinasid teda; otsekohe tuikavat, kibedat valu äratasid nad neiu südames. Laura tahtis karjuda, aga hääl oli tal kurgus kinni. Ta tahtis üles tõusta, aga põlvili jäi ta tema — tema jalge ette, ta ei jõudnud üles tõusta! „See on nurjatu, see on põlastusväärt, iseäranis naisterahvast, olgugi ta krahvipreili Palmer!“ noomis must mees häällega, mis oli nagu kõue mürin... Ja nüüd sirutas ta kae tema järele välja, ja tema mustad silmad — — —

Valju karjatamisega ärkas Laura... Külma higi pärendas tal otsaes, ta süda tuksus valjusti... Ja praegugi veel arvas ta neid kardetavaid musti silmi nägavat, seda tumedat häält kuulvat... Ta pigistas silmad ja kattis kõrvad kinni. Viimaks uinus ta jälle magama ja magas õredat, rahutut und...

Hommikuse päikese hilised kiired paistsid aknast sisse, kui Laura ärkas, enese ruttu riidesse laskis panna ja kutsarile käsusaatis hobust tema väikese troska ette rakendada. Kohe pärast einet sõitis Laura välja — kuhu? seda ei öelnud ta kellelegi.

Tund aega hiljem seisis Liipre külas poollagunenud suitsusaunakese ees kerge läikiv vankrike, kallid must hobune ees, kes rahutult maad kaapis ja keda roheline kõuega tallipoiss vankri tagumiselt istmelt vaevalt suutis paigal pidada.

Hurtsikukese sees aga viibis noor sihvakas härrasneid. Vana vigane sauna-Liisa oli kartlikult nurka pugunud, kui tore elukas sisse astus. Viimane oli aga vaevalise koiku ette suitsunud seina ääres seisma jäänud, väikese poisikesega otsa vahtima jäädes, kes seotud jalaga asemel puhkas.

„See on sinu laps?“ küsis krahvipreili veidi kanges eesti keeles Liisa käest. See jaatas tasakesi.

„Ta jäi eile kogemata minu vankri alla. On ta jalg väga haige?“

„Jah, preili, ta nuttis ja karjus terve öö.“

Hele puna käis preili näost üle. Ta hääl värises vähe, kui ta edasi kõneles:

„Küll tohter teeb ta jala terveks. Ma käsin teda linnast kas või iga päev siia sõita ja tahan kõik kulud kanda.“

„Vardu Anton“ — ruttu parandades lisas Liisa juurde: „Tohter lubas Jüri jalga maksutagi arstida, ka rohud lubas omast käest anda. Ta on ju nii hea tohter —“

„Hea küll,“ ütles Laura ruttu vahele. „Sa võid mõistast oma lapsele paremat sööki tuua, ma käsin sulle anda, kas mõistad?“

„Tänu, armuline preili, jumal tasugu teile! Teie olete nii lahke —“

Liisa kobis oma puujalaga longates nurgast välja ja kaapas preilit kahe käega.

Laura astus tagasi. „Lase nüüd olla,“ ütles ta peaaegu pahaselt. Talle näis tõsiselt piinlik olevat, et naine, kelle lapse ta oli vigaseks teinud, teda veel tihk- kas tänada.

„Ja kui sinu poeg peaks lombakuks jääma, siis ärgu sul muret olgu — siis tahan tema ülevalpidamise eest hoolt kanda.”

Jälle kaapas Liisa — siis pööras näo ära ja hakkas härdasti nutma.

Laura võttis oma käsitaskust paberi sisse mähitud paki. „Siin tõin haigele mõne koogi.” Ta andis paki Liisa kätte ja lisas juurde: „Doktor Medingile, armas eit, ei tohi sa sõnagi lausuda, et ma siin olen käinud. Ka sellest, mis ma sinu haigele pojale töötasin, ei tohi sa midagi öelda. Seda keelan sulle kõvasti, kas kuulled?”

„Jah, jah! armuline preili,” lubas Liisa, vaatas aga järsku ukse poole ja hüüdis valjusti: „Seal ta ju ise ongi!”

Laura pööras pead, ta pidi peaaegu karjatama. Seal ta seisis, see musta mantliga mees nende suurte salapärase silmadega, mis Laurat täna öösel nii ärarääkimata palju olid piinanud! Laura jäi värisedes seisma — need silmad vaatasid ju praegugi nii tõsiselt, nii hingeni tungivalt tema otsa. Nagu nõiduse vägi käskis noort neiut paigale — liikumata paigale jääda...

Doktor Meding astus pikkamisi ligemale.

„Ma ei oleks mitte lootnud teid siit eest leida, preili,” ütles ta tõsiselt, aga ta tume hää avaldas selgesti tuntavat pehmust. „Ma rõõmustan teie sõnade üle, mida mul õnn oli pealt kuulata, õiglaselt, krahvipreili. Ka rõõmustan, et teie oma jala seesuguse viletsa hurtsiku läve üle suutsite tõsta, see on vististi esimest korda. Ma tänan teid! Ka haige poisikene on teile tänulik, ma loen seda tema näost, ja mina tahan hoolt kanda, et tema jalast asja saaksime. Teie siiatulek, preili, on mulle nagu uut jõudu andnud.”

Kas see ei olnud pilge ja kas tal ei olnud põhjust pilgata? Kui väga kahetses Laura sel silmapilgul, et ta siia oli tulnud! See oli enda alandamine tema ees, ja see oli hirmus!

„Ärge arvake, et teie eilne jämé noomimine mulle asja andis siia tulla,” vastas Laura kalgilt. „Kui ma tuln, siis tegin seda iseenda vabal tahtmisel, mina ei ole harjunud midagi sunni või surve all tegema, kõige

vähem tihkaksin midagi teie survele teha! Kui ma täna siia tuln, siis oli see mul juba enne teie jutlust nõuks võetud asi.”

„Seda suurem on minu rõõm, preili,” vastas doktor Meding rahulikult naeratades. „See näitab ja tunnistab, et teil siiski hea süda on, mille kohta ma eile veel natuke kahevahel olin.”

„Oma südame headuse või kurjuse üle otsustada ei anna ma luba mitte teile,” vastas Laura, sammus temast mööda ja astus hurtsiku uksest välja...

Doktor Meding tegi lõbustatud peapööraku temale järele, astus siis haige poisikese sängi äärde ja hakkas ta jalga mähkmest lahti võtma. —

Kui Laura koju jõudis, leidis ta külalise eest, kes mammaga saalis istus ja temaga elavalt kõneles. Laura sisseastumisel tõusis võõras veidi liialdatud viisakusega üles.

„Parun Hugo von Lammerheim, meie lähem naaber — minu tütar Laura,” esitles krahviproua Dorothea. „Parun oli juba kord ennemalt nii lahke ja käis siin, sind ei olnud aga tol ajal kodus, Laura.”

Lammerheim kummardas ja andis Laurale aupaklikult kätt. „Pealinnas oli mul au teid paaris seltskonnas näha, aga ainult silmapilguks, nagu ruttu kaduvat kiirt. Seda suurem on nüüd mu õnn, et ma päikese täiel paisl nii ligidal tohin olla.”

Parun naeratas, nagu oleks tal nende kordaläinud sõnade üle hea meel.

„Parun Lammerheim on alles teist kuud meie naaber kui Aluverre mõisa peremees, oma auväärt isa järeltulija,” seletas Dorothea.

„Et ma mitte sagedamini oma armastusväärt üleaedseid ei võinud vaatama tulla,” lisas Lammerheim juurde, „seda vabandavad tööd ja mured, mida elama asumine ja elu sisseseadmine uues kohas ligi toovad.”

Laura istus natuke eemale sohva peale. Ta näis pahas tujus olevat.

„Ka mina olen teid Peterburis näinud,” ütles ta viimaks oma selge, ilusa häälega. „Mulle öeldi, teie ole-

vat maali ja, parun. Ja nüüd olete põllumeheks hakanud?"

"Sellele elukutse vahetamisele sundisid mind mõjuvad põhjused, preili," kostis parun Lammerheim. "Minu õnnis isa oli testamendis tingimuseks teinud, et ma mõisa ise pean valitsema. Mispärast? Noh, ta oli jonnakas vanamees, kellel põhimõtteks, et õige põllumees pidavat ise enese omändust valitsema, muidu minevat kõik ülekäte, sest palgalisi ei tohtivat iialgi uskuda. Teiseks oli mulle mu sünnipaik liig armas, kui et ma seda tingimust ei oleks pidanud täitma."

"Aga kas teil mitte raske ei olnud oma aatelist elukorda seesuguse proosalise vastu ümber vahetada ja kunstnikust põllumeheks saada?"

"Seda küll, krahvipreili, aga mis ma võisin parata? Siiski, ma leian ju nüüd ka mõnikord aega, et pintslit kätte võtta ja oma aatelsele elukorrale tagasi pöörduda, kuigi ainult paariks tunniks."

Uks läks lahti ja krahv Palmer astus sisse. Mõlemad härrad teretasid teineteist nagu head tuttavad.

"Ma käisin oma oraseid vaatamas," tähendas krahv, "ega aimanudki, et meile külaline tuleb, pealegi minu lähem naaber. Kuidas teie käsi siis käib ses harjumata uues tegevuses?"

"Teie võite arvata, kuidas, krahv," kostis Lammerheim kentsakalt muigutades. "Ma ei tea ju põllumajandusest niigi palju, kui minu väljavaht ladina keelest. Ja minu tänasel külaskäigul oli osalt ka see otstarve, et oma vanema ja targema naabri käest mõnes asjas alandlikult õpetust paluda."

Krahv Palmer naeris ja vehkles sõbralikult kätega. "Siis olete õige mehe juurde tulnud! Tõtt öelda, meie oleme küll mõlemad imelikud põllumehed — üks endine kunstnik, teine sõjamees! — Siiski, ma olen oma tubli saksa valitseja käest nii mõnegi tarkuse juba ära vahtinud, vahest võin siis teilegi mõnes asjas nõu anda."

"Et meie jutt daamide osavõtmise vääriline ei ole, siis oleksin teile tänulik, krahv, kui mulle väljas oma kena lilleaeda näidates veidi põllumajanduslikku õpetust jagaksite."

"Olen nõus," vastas krahv Palmer, kuna ta terav rahu pilk parunit riivas, kes kähku üles tõusis.

"Aga kuule, Edvin," ütles krahviproua Dorothea. "Parun Lammerheim rääkis praegu, et meie jõkke üle-eile üks inimene olla ära uppunud — mõni juut, nagu pealt näha. Sa ei ole mulle sellest veel midagi kõnelnud. Tema surnukeha olevat see — see — mis ta nimi nüüd on? — doktor Meding jõest välja tõmmanud."

Parun Lammerheimi pilk viibis uurivalt krahvi näol, mis järsku kahvatuks tõmbus. Palmer vaikis veidike, kehtas siis õlgu ja kostis nagu pahaselt:

"Ma ei tahtnud sinu rahu rikkuda, Dorothea. Mõni asi nüüd, mis naistel vaja teada! Lugu on ju nõnda, nagu parun on ütelnud. Ma saatsin surnukeha linna; küllap kohus õiendab, mis tarvis."

"Kas sul ei ole ajaviidet ja tüli selle asja pärast karta, Edvin?"

"Ma ei usu mitte," vastas krahv oma rahu alal hoides. "Ma saatsin protokolli haagikohtunikule, seega on minu ülesanne ja kohus täidetud. Lähme, parun!"

Mõlemad härrad sammusid uksest ja astusid rõdu trepi kaudu alla aeda. Sõbralik-viisakas naeratus oli korraga parun Lammerheimi näolt kadunud, ta kulm läks kortsu. Ka krahvi toon ei olnud ülearu lahke, kui ta viimaks küsis:

"Ja mis oli teil minule siis kõnelda?"

"Teie olete Elvita mõisapolitsei nimel," algas parun terava häälega, "haagikohtunikule kirja saatnud, mis uppunud juudi Leib Jocheli ja tema surma kohta käib. Selles kirjas, mis ametliku protokolli laadi kannab, tähendate teie, krahv Palmer, et Jocheli taskuraamatus peale muude paberite ka üks minu veksel olnud. Ma tahtsin teie käest küsida, kas teie ka oma vekslilest taskuraamatust üles leidsite ja seda oma kirjas haagikohtunikule nimetasite?"

"Juudil ei olnud minu käest vekslit." Krahvi käsi, millega ta keppi hoidis, värises vähe.

"Teil oli üks veksel, kolmkümmend tuhat suur, seda tean ma."

"Mul oli, aga see oli juba makstud."

"Hm, seda võite nüüd küll öelda, mil juut enam ei

kõnele — aga olgu! Siiski paluksin teada saada, kas teie oma veksli enne või — pärast juudi siiatulekut ära õiendasite? Vahest siis, kui ta ise sest midagi enam ei teadnud?"

"Parun Lammerheim, mida julgete — !"

"Tasa, krahv, tasa! Kõneleme üsna külma verrega ja vagusasti. Minule tuli haagikohtunikule käest ametlik kiri, mis mitmesuguste küsimuste peale juudi asjus selgust nõuab. — Teiseks olete haagikohtunikule teada andnud, juut olla maanteel ühe Elvita valla mehe käest teed Aluveresse küsinud — mehe nimi on Mart Kask. See ei ole õige — kõnes olev Mart Kask ütles mulle, juut olla teed Elvitasse ja ühtlasi Aluveresse küsinud. Mis oli teil põhjuseks haagikohtunikule poolikut tõtt teatada ja seda salata, et juut ka Elvitasse tahtis tulla?"

"Mis mina protokolli olen võtnud, on õige," kostis krahv kasvava ägedusega, "ja selle eest tahan vastutada."

"Hm! Kas teie mulle juudi uppumisest midagi lähemat võiksite rääkida, ma kuulsin tema õnnetusest oma teenijate käest aina poolikuid asju." Parun, kes tooni korraga oli pehmendanud, piidles kõrvalt krahvi otsa.

"Ta oli, nagu arvata, hämaruses kitsast sillast alla kukkunud, doktor Meding oli tema musta kogu kaugel allpool kärestikku näinud ja ta välja tõmmanud. Lähemat ei tea ka mina mitte. Tema läbikatsumine minu peretoas sündis tunnismeeste juuresolekul."

"Kuhu oli doktor Meding ta viinud, peale seda, kui ta tema jõest oli välja tõmmapud?"

"Piimamehe majasse, nii kauaks, kui ta seda minule tuli teatama."

"Soo, mul pole enam küsida, krahv. Ma tänan teid ja palun vabandada, kui veidi kare olin. Ma olin selgest ärritatud, et minu veksliasi nõnda avalikkuse ette sattus. Aga mis parata! Jääme sõpradeks, krahv Palmer."

Ta pakkus Edvinile kätt, mida see tugevasti ja sõbralikult pigistas. "Jääme sõpradeks," kordas ta ja püüdis naeratada. "Ma loodan, et terve paha asi pikemalt kõne alla ei tule, nii et teie vekslisaladus laiemalt ava-

likuks ei või saada. Haagikohtunik on ju teie ja minu hea tuttav."

"Väga hea, lähme tuppa tagasi."

Ja nagu sõbrad kunagi pöördusid mõlemad daamide juurde tagasi.

Parun Hugo Lammerheim oli pikk nägus mees pruuni käharjuuksega, peenesti vormitud näoga ja lõbusa, võitva olemisega, iseäranis naiste seltskonnas. Ta oskas vaimukalt kõnelda, tabavalt nalja heita, teadmistega huvitada ja ennast igal pool oma parematest külgedest tunda anda. Tema kombed, ta seltskondlik liikumine avaldasid igas tükis meest, kes mitte tuluta pealinna salongide libedaid põrandaid ei olnud tallanud. Hea taktiga jättis ta kunstniku seal nähtavale pööramata, kus seda tarvis ei olnud, olles ainult inimene inimestega.

Varsti oli Lammerheim saalis mõlema daamiga kõige paremas jutus, kuna krahv ennast tööga vabandas ja oma kirjutustuppa läks, kuhu ta vahetevahel Laura ja Dorothea heledat naeru kuulis. Väikeses seltskonnas tuli jutt muusikast ja parun Lammerheim palus preili Laurat, kelle ilusast häälest ta pealinnas oli kuulnud, midagi ette kanda, kuna ta teda ise klaveril tahtis saata. Laura oli nõus ja parun istus klaveri taha.

Laural oli tõesti sümpaatne sopranhäääl, mis ka enam kui tavalist koolitust ilmutas. Paruni kaasmäng oli vilunud ja maitsekas. Laura laulis üht prantsuse aariat, algul veidi mannetult, siis areneva tundmusega. Vaevalt oli ta aga kolmat salmi alanud, kui neile takistust tehti.

Saali uks oli korraga avanenud ja sisse astus doktor Meding kortsus kulmul. Laura nägi teda ja jäi paruni üllatuseks silmapilk vait.

"Härrased unustavad paraku," ütles ta külma viisakusega, "et väikene krahv Armand on siin lähedal olevas toas raskesti haige. Kui tema arst paluksin väga tema rahu mitte rikkuda, see on temale kahjulik."

Ta lõi pilgu tunnistavalt parun Lammerheimi poole, kes klaveri tagant oli üles tõusnud, kummardas siis kergesti ja läks jälle.

Laura pale oli tulipunaseks tõmbunud. Jälle oli see

„hirmus inimene“ midagi võinud öelda, natuke noomida ja — jälle oli tal selleks õigus! Jah, tal oli õigus, Laura väike kümneaastane vend, keda ta nii armastas, oli ju haige, ta rahu ei oleks tohtinud sel kergemeelsel kombel rikkuda — see oli selge. Aga miks pidi seda tohtima see inimene keelata, miks oli temal see voli ja julgus, temal, keda Laura eilsest saadik nii väga vihkas!

„Taktita inimene!“ hüüdis krahviproua Dorothea. „Vabandage, parun, sel inimesel ei ole elukombeid, ta on ikka nõnda.“

„Miks krahv siis just tema oma maja-arstiks on võtnud?“ kostis parun. „Linnas on ju veel üks tohter, nii palju kui tean.“

„Ta ei tundnud vist ühte ega teist. Sellest Medingist räägitud, ta olevat tubli. Ma tahan aga krahvile öelda, et ta selle inimesega enam tegemist ei tee. Teie tunnete teda, parun?“

„Jah, aga vähe. Olime ühel ajal ülikoolis.“

Varsti lahkus parun Lammerheim, sest endine lõbus tuju oli kõigilt lahkunud ja jutuaajamine ei tahtnud enam hästi laabuda.

Krahviproua Dorothea tungiv nõue, et Medingi asemele teine arst väikest Armandi kutsutaks ravitsema, leidis krahv Edvini poolt kindlat vastupanekut. Ta sai selle nõude üle kord isegi nii vihaseks, et ta rusikaga kohvilauale löi, misjuures paar tassi katki läks. Ise pistis aga, enne kui Dorothea minestusse sai langeda, toast välja. See vastupanek oli imelik, oli võõrastav oma kõikumatuse pärast. Ema ja tütar pidid leppima, et „hirmus mees“ iga päev mõisa tuli ja poisikest arstis, kelle haigus iga päevaga tõsisemaks läks. Laura hoidis temast võimalikult eemale, vihkas ta ju teda kõigest hingest, nagu ta enesele sagedasti tunnistas. Ja doktor Meding ei püüdnud temale läheneda; ta tuli ja läks, ning sagedasti ei näinud teda keegi muu kui Armandi juures valvav teenija. Krahviproua Dorothea käis oma haiget last ainult hommikuti ja õhtuti vaatamas, Laura küll sagedamini, aga ta pani iga kord, kui ta

oma armsa vennakese juurde läks, tüdruku välja vahti, kas ehk doktor Meding ei tule. Temaga ei tahtnud ta kokku puutuda, ei kusagil. Krahviproua Dorothea aga oli reisimõtted nii kauaks maha jätnud, kui Armand terveks saab, sest tema haiguse ajal ei oleks emal teiste inimeste silmis mitte sünnis olnud ära reisida.

Nädal oli mööda läinud. Armandi palavik oli päev-päevalt kasvanud, ööd ja päevad oli ta soninud. Täna seisis haigus kõige kõrgemal tipul. Väike ilus mehike pruuni käharpeaga ja suurte ning muidu nii rõõmsate silmadega peksis käsi ja jalgu, kõneles ja karjus ning punetas näost nagu roosiõis. Arst oli hommiku käinud, õhtu pidi ta jälle tulema.

Armandi sängi ees istus preili Laura. Ta niisutas haige venna põlevaid huuli limonaadiga, kohendas tema aset ja silitas hellasti ta käharjuukseid. Iga liigutuse, iga häälitsemise puhul kohkus ta.

„Vaene Armikene,“ ümises Laura. „Pead sa siis surema! Oh, et tohter tuleks! Kuhu ta nii kauaks jääb!“

Imelik! Laura ootas siiski seda temale nii vastikut inimest. Muidugi, ta pidi ju venda aitama, seda ta võis, muidu aga oli ta tõesti vastik.

Armand oigas, ähkis ja vehkles oma kõhnunud kätega. Laural tungisid pisarad silmi.

„Vennake, Armi, ära sure, sa ei tohi surra, sa mu armas väike vennake!“

Laura surus näo venna kõrvale padja peale ja nuttis.

„Krahvipreili,“ kostis korraga neiu selja tagant doktor Medingi madal hääl.

Ruttu tõusis Laura üles. „Ometi viimaks, jumal tänatud!“ hüüdis ta, unustades, et tema „hirmus mees“ oma nii vastikute mustade silmadega tema peale vaatas. „Päästke minu vend, ta on vististi suremisel! Kas kutsun papa ja mamma siia?“

„Pole vaja ega tulus,“ tähendas Meding ja võttis haige käsivarre pihku. Natukese aja pärast ütles ta:

„Haigus on pöördle jõudmas. Täna öösel saame otsuse, kas teie vend saab terveks või mitte. Palavik on haruldane kõrge, haige jõud on vähene, ma ei tea paraku palju lootust anda.“

Laura surus taskurätiku silmade vastu ja jäi akna kõrvale nagu oodates seisma.

„Teie võite minna, preili,” ütles tohter. „Ma jään ise teie venna juurde — kui tarvis, terveks ööks.”

Laura läks, aga ta tuli varsti tagasi; ka krahv ja krahviproua käisid haiget õhtu vältel vaatamas. Väga mures oli esimene.

„Päästke teda, doktor, ma maksan teile, mis teie iial tahate,” oli ta ahastades öelnud.

„Ma teen, mis võimalik, ka hariliku maksu eest,” oli Meding teravalt vastanud ja siis palunud, et teda üksinda haige juurde jäetaks; ta tahtvat kohe teatada, kui poisikese käekäik tõsiseks muutub. —

Kesköö oli kätte jõudnud. Sügav vaikus valitses ümberringi, muudkui haige poisikese rahutut hingamist ja eeskambris magama jäänud teenija tasast norisemist oli kuulda. Armandi haigus oli raske võitluse järel pöördele jõudnud ja varsti võis arst tunnistada, et ta oli päästetud. Veel hoidis Meding tema käsivart peos ja luges tuiksoone tuksumist, mis ikka rahulikumaks ja korralikumaks muutus. Viimaks pani ta tema käekese teki alla, kohendas poisikese patju ja tõusis rahustatud näol süngi eest üles. Armand jäi vagusasti magama, haigus oli taganemas.

Tasakesi avanes uks ja preili Laura astus sisse. Ta oli veel täiesti riides ja ta nägu ilmutas, et ta sugugi ei olnud maganud.

„Mis minu vennake teeb?” küsis ta tasa ja väriseva häälega.

„Ta on parem,” kostis Meding. „Kriis on mööda, tema elu on päästetud.”

„Ma tänan teid!” Ta astus süngi äärde ja jäi kummargil magaja peale vaatama.

„Teie ei ole sugugi magama läinud, krahvipreili?”

„Ei. Ma ei suutnud. Kartus Armi eest ei andnud mulle rahu.”

„Teie armastate oma väikest venda väga?”

„Jah, väga. Head ööd, doktor, nüüd võin puhkama minna, kui mind ehk rõõm ei keela und leidmast.”

Ta suudles Armi otsaesist tasakesi ja lahkus kergel, tasasel sammul kambrist.

Varsti peale seda pistis krahv oma kahvatu näo ukse vahelt sisse. Ta oli öökuues.

„Mis minu poeg teeb?” sosistas ta kikivarvul lähenedes.

„On parem. Saab lootuse järgi terveks.”

„Jumal tänatud!” Krahv pigistas kõvasti Medingi kätt. „Teie olete mu lapse päästnud, ma olen teile tänulik.”

„Päästmisest ei ole siin juttu, krahvihärra. Aga ma tegin, mis mõistsin,” kostis Meding lihtsalt.

Palmer kuulatas natuke aega süngi ääres poja rahulikku hingamist, soovis siis doktorile head ööd.

„Teie kamber on, nagu vist teate, siin kõrval, doktor,” ütles ta, „nüüd võite vististi ka puhkama minna ja last tüdruku hooleks jätta.”

„Ma lähen.”

Meding ei läinud aga mitte kohe magama, vaid astus majast välja ja alla aeda, kus ta kaua aega hämarikul mustavate puude vahel edasi-tagasi kõndis.

Väike Armand oli täna esimest korda süngist välja tohtinud tulla. Veel oli ta omil jalgel käimiseks liig nõrk, seepärast pandi ta väikesesse vankrisse ja öde Laura sõidutas teda ühest toast teise, viis ta viimaks ka natukeseks ajaks aeda sooja pehme õhu kätte. Kuis rõõmustles siin poisike lilledest ja puudest ja lindudest! Lillesid noppis Laura kõige ilusamaid ja puistas nad väikesele hõiskavale mehikesele sülle. Tuppa tagasi jõudes palus Armand öde, et ta temale saalis midagi laulaks. Poisike armastas väga laulu ja mängu, ta võis öe ettekandeid sagedasti tundide kaupa vagusi huvitusega pealt kuulata.

Laura täitis heameelega tema soovi, istus klaveri ette ja hakkas laulma. Ta kandis vennale ühe lihtsa, südamliku laulu ette. Hõbeselgelt, pehmelt ja sulavalt kõlas tema hää läbi saali. See laul pidi kuulaja südamesse tungima ja Armand kuulataski tõsise hõrdu-sega, seejuures ainiti öe peale vahtides. Poisikese kõhn kahvatanud nägu hämarnes aegamööda sügav-nukraks, viimaks pani ta käe öe õlale ja sosistas:

"Laura, ära laula enam seda kurba laulu, mu süda valutab."

Laura vaatas imestades venna otsa. "Anna andeks, Armi, ma ei teadnud, et sa soovisid lõbusat laulu. Kohe laulan sulle seda."

Ja ruttu alustas ta kergelt lustilist viisi.

"Oled sa nüüd rahul, Armi?" küsis ta lõpetades.

"Jah, Laura. — Aga vaata, seal seisab ju tohter, minu hea tohter, kes mu terveks tegi."

Armi sirutas käed välja. Ukse kõrval seisis tõesti doktor Meding. Laura ega Armi ei olnud tema sisseastumist tähele pannud. Nüüd astus ta pikkamisi ligemale, võttis Armi käed pihku ja kummardas Laura poole.

"Teie olete mulle väga armas, doktor," litsus Armi nagu südame põhjast välja ja vaatas säraval pilgul Medingi otsa. "See oli väga, väga ilus teist, et teie mu terveks tegite."

Meding paitas naeratades tema pruuni pead. "Sa armastad siis nii väga elu, oled hea laps?" küsis ta pehmelt, pöördus siis Laura poole, kes tooli pealt ruttu üles oli tõusnud, et nähtavasti minekut teha.

"Teie laulate hästi, preili," ütles Meding, ja tema hääl oli korraga oma muiduse tumeduse ja kareduse kaotanud. "Mitte ainult oma venda, ka mind liigutasite, ja ma pean Armiga ütlema, et minugi süda hakkas valutama."

Laura läks punaseks; esimest korda kuulis ta seesugust pehmet häält, säherdusi kiitvaid sõnu enese kohta selle mehe suust. Aga ruttu sai ta oma üllatusest võitu ja trotsliku pilguga vaatas ta Medingile otsa. Talle tuli meelde, mis ta endale oli tõotanud...

"Täna lahke kiituse eest," ütles ta külmalt ja irooniliselt, "kuigi mulle tumedaks jääb, mäherdune iseäralik ja kõrvaline lõbutuju kiitjale seks asja annab... Igatahes esimest korda leiate minu juures ka midagi kiita — härra doktor Meding."

Rahulikult vastas Meding: "Minu kiitusel pole muud põhjust kui asi ise. Ja lubage mind juurde lisada: Inimesel, kes muusikat armastab, kes häälte helil niisuguseid tundmusi suudab avaldada, nagu teie, preili, selle süda peab hea olema..."

"Aa!" hüüdis Laura pilkavalt. "Teie näite ju minu südame kohta korraga teise arvamise saanud olevat! Alles hiljuti oli see süda „nurjatu ja põlgusväärne"... Kas teie oma mõtteid alati nii ruttu muudate? Minu pärast ei oleks seda vaja olnud. Sest teie otsus minu südame kohta oli mulle täiesti ükskõik."

Meding ei kaotanud rahu, ainult ta hääl võitis jälle veidi kõminat. "Jah, krahvipreili, ma olen teie kohta oma arvamise muutnud, ja ma tunnistan seda teile kui parandust ja õiendust selle kohta, et ma teist kord teisiti mõtlesin, olgu küll, et teie minu otsust ütlete — põlgavat. Teie käik küllasse haige sandipoisikese juurde, lubadused temale, hell armastus haige venna vastu, teie südamlik, tõsisest tundmusest tunnistav laul — kõik see on mulle tagatiseks, et teie hea olete, preili, südame sügavamas põhjas hea. Seepärast palun mind vabandada, kui ma kord karedaid sõnu teie vastu tarvitasin, sest et ma teid lähemalt ei tundnud. — Ma olen loomu poolest uhke, krahvipreili, aga see minu tunnistus, mida ma praegu teile avaldan, ei ole mitte kokku sündimata minu meheliku uhkusega, sest mul on omaduseks tehtud ülekohut ära tunda ja jälle heaks teha püüda. Oma ülekohut teie vastu püüan veel teistviisi heaks teha: teie vend on terve, ma ei tule edaspidi mitte enam siia majasse. Teie olete minust päästetud."

Meding ootas nagu vastust, kui aga Laura trotslikult vaikis, kõneles ta edasi. Ta hääl oli korraga mõru ja kõlas kui vajutise alt.

"Teie näite mind vihkavat, krahvipreili. Minu praeguse seletuse järgi ei oleks teil selleks, inimlikult vaadates, mitte põhjust. Teie näite mind aga ka põlgavat. On see nõnda, siis pean ka mina teile tunnistama, et minule need teie tundeavaldused „ükskõik" on."

Seejuures ei ole aga minul teie kohta niisugust seisukohta mitte, nagu teil minu kohta: ma ei vihka ega põlga teid. Kust teie viha minu vastu tuleb, ei tea ma, küll aga seda, mis allikas teie põlgusel on. Teie kaalute inimese väärtust tema „seisuse" järele. Kes seisuse poolest teiega mitte ühel pulgal ei seisa, see on pool inimest ja see on põlgamisväärne. Teie südant

torkab, et endine talupoeg teiega tohib rääkida, teiega ühe põranda peale astuda. Mees ilma põlise seltskondliku aluseta ei maksa midagi. Jah, preili, sellest tuleb teie põlgus, see on teie vaade. Ma ei taha aga sellepärast teie peale kaebust tõsta, teil isiklikult on seejuures vahest kõige vähem süüd. Sest teie olete säärasel seisupaigal üles kasvanud, säärases ümbruses elanud, säärased mõtted on teile verde kasvatatud, teid on nõnda õpetatud mõtlema. Kahetsema pean aga, et teie hea südame ümber säärane inetu koor on tekkinud, et teie puhta loomuse peale tume vari on heidetud. Mõtelge inimeste ja elu üle oma terase mõistusega kainelt ja erapooletult järele, ja ma olen julge, krahvipreili, et teie silm selgemalt nähtuste peale hakkab vaatama, et teie neid hakkate mõistma. Sest mõistmine alles viib teid sellele õiglusele, et teie inimese väärtust mitte mujalt ei otsi kui temast endast."

Ta andis Armile kätt, kummardas lühidalt Laura poole ja läks.

Laura ei olnud pika kõne vältel kordagi Medingi otsa vaadanud, ta pelgas tema silmi, aga tema sõnu oli ta pealt kuulanud — pooltahtmata, poolvägisi. See hääl sundis kuulatama, sellel häälel oli nii isepärane kõmin — Laura oleks teda veel kauemini tahtnud kuulda! Mitte sellepärast — jumal hoidku! — mitte sellepärast, et Laura selle inimese sõnu õigeks pidas! Ta ei saanud nende sõnade kohta õieti selguselegi. Nüüd aga, kus seda häält enam ei olnud kuulda, sai Laura korraga aru, et hirmus mees teda jällegi oli noominud! Jälle oli ta seda julgenud! Ja Laura oli unustanud teda viha ja põlgusega vaikima sundida. Midagi ei olnud ta vastata saanud, ja tema — tema läks kui võitja!...

Elvitas pühitseti krahviproua Dorothea neljakümneandat sünnipäeva. Pidulised olid seltskondlikult muidugi kõik majahärrad

raste kõrgusel, ümberkaudsed rüütli-soost mõisnikud ja nende perekonnad. Arusaadav oli siis ka üldine tähelepanek ja imestus, kui pidulikult valgustatud saali nii kõrge ja särava seltskonna sekka üks kahvatanud näoga ja musta juuksega pikk mees ilmus, kellest suurem hulk pidulisi teadis, et ta oma nime ette mitte teatunud kolmetähelist, aga palju maksvat sõnakest ei tohtinud kirjutada. Seda puudust oleks mõne teise mehe kohta küll ülikooli poolt aunimi „doktor“ seltskonna silmas võinud vabandada, aga see tume mees mustas ülikonnas, kes nii vabalt ja rahulikult saalis ümber vaatas, nagu ei tunneks ta kõrge seltskonna ees vähematki kitsikust ega pitsitust — see mees oli ju hoolimata tema doktorinimest nii suurest ühiskondlikust sügavusest pärit, et tema piduletulek andeksandmata julgus oli. Teadsid ju ümberkaudsed mõisnikud väga hästi, et ta Elvita valla sauniku poeg oli, kes lapsena — kerjamas oli käinud. Miks oli krahv või krahviproua säärase inimese sünnipäevale kutsunud? Või oli ta kutsumata tulnud?...

Krahv Palmer oli Medingile, nagu teistelegi tulijatele, vastu läinud ja talle kätt andnud, vaatas aga seejuures märgatava rahutusega ümber, et näha saada, kui elavalt seda tähele pannakse.

„Rõõmustab mind, doktor, et tulite,“ ütles ta ärevalt, „võtke istet ja viitke aega!“ — Ning seega oli ta läinud. Varsti juhtus krahviproua Dorothea Medingist mööda minema. Ta silmas teda ja jäi võõrastades seisma. Meding kummardas. Krahviproua ei pannud seda tähele, ta tõmbus näost tumepunaseks ja kahises oma pika sabaga sinises siidkleidis ruttu edasi. Kui krahv Palmer abikaasat eemalt enese poole nägi tulevat — tema oli Medingi ilma Dorothea teadmata pidule julgenud kutsuda —, siis põikas ta kähku tema eest kõrvale.

Krahvipreili Laura oli ilus kui kann. Valge õhuke kleit roosade paelte ja lintidega laskis tema neitsilikku sihvakust kõige tulusamalt välja paista. Pidulõbu-ärevus oli ta palge õrnal punal õitsema õhutanud, ta suured pruunid silmad läikisid — elas ta ju täna jälle kord omas keskkonnas, nagu enne pealinnas

nii sagedasti. Ta oli noor, vaimukas, ilus — ilusam kui kõik teised siin saalis, miks ta ei pidanud oma säravuses õnnelik olema? Saali astudes oli ta nagu tõusnud päike mõjunud: imestades vaatlesid teda härrad, kadedusega teised daamid. Varsti oli ta vaimustatud meelitajatest ümber piiratud.

Doktor Meding nägi ennast saalis üsna eraldatuna. Seltskond oli teda viis minutit enam või vähem varjatult vahtinud, mõned tuttavad või praegu esitletud temaga paar sõna vahetanud, siis valgusid aegamööda kõik, kes tema lähedale olid sattunud, eemale ja viimaks ei pandud teda enam tähelegi. Laura läks temast kord parun Lammerheimiga mööda, nokutas tema tereuse peale lühidalt peaga — muud tutvusemärke ta ei avaldanud.

„Teie olete doktor Medingi pidule kutsunud, krahv?“ küsis üks pika päratu ninaga vanaldane härra Palmeri käest.

„Jah, ta päästis mu lapse surmast, ma pean tänulik olema,“ kostis krahv.

„Hm, hm!“ kõhatas pika nina omanik ja läks eemale. Ka mõned teised tähendasid krahvile sedasama ja said niisamasuguse vastuse. Oma abikaasast hoidis aga Palmer eemale; see oleks selgemat keelt rääkinud...

Meding ise tundis, et ta siia seltskonda ei oleks pidanud tulema ja krahvi kutset mitte täitma, sest ta oleks võinud teada, kuidas teda siin vastu võetakse. Aga ta oli tulnud — mispärast? selle küsimuse peale ei leidnud ta vastust. Nüüd aga, kus ta juba kord siin oli — pea püsti! Nad ei tohtinud märgata, et talle olukord piinlikuks hakkas minema.

Liig kaua ei tarvitsenud ta siiski mitte üksinda seista ja teisi vaadata. Üks halli peaga väike härra oli teda tükk aega eemalt silmitsenud, astus siis majahärra juurde ja palus ennast noore mehega tutvustada, kes väga tema huvitust olevat äratanud. Niisugune karakterlikult vormitud pea ja mehine, usaldust äratav nägu ei olevat mitte igal mehel, lisas ta juurde. Varsti viibis doktor Meding parun Kaveniga — nõnda oli väikese vabamõttelise ja elumeheliku härra nimi — elavas jutuajamises.

„Preili Laura, kes on see mees, kellega minu papa praegu räägib? Ta näib siin võõras olevat,“ küsis üks ilus kollaka juuksega ja siniste silmadega noor daam krahvipreili Palmeri käest.

„Meeldib ta teile? Tema nimi on doktor Meding — meie maja-arst.“

„Ta meeldib mulle tõesti. Päris doktor Faust!“

Laura naeris. „On ta ilus?“

„Mitte ilus, vaid palju enam — huvitav. See poolpilkeline mõrudus tema kahvatul näol, see kõrgesti võlvitud ots musta juukse raamis, need suured raske-meelsed silmad — ma tahan temaga tuttavaks saada. See mees peab hinge- ja vaimurikas olema.“

Laura vaatas imestades sõbra otsa. „Preili Elsa, ta on väga madalast soost,“ ütles ta siis.

Elsa kehtas õlgu ja suurendas silmi. „Ja mis sellest siis on? Sellest hoolimata võib ta vaimukas olla. Ja ma näen teda teie vanemate salongis.“ Ta lõi naerdes lehvikuga Laurale käe peale.

„Sealt tuleb minu papa, ta võib teid doktor Medingiga tutvustada,“ vastas Laura punastades.

„Miks mitte teie?“

„Ma — ma ei tunne teda isegi veel lähemalt...“

Varsti oli ka parun Kaveni ilus tütar seni nii maha jäetud doktor Medingi aega lõbustamas. Kui preili Elsa pärast Laura juurde tuli, ütles ta:

„See Meding kaalub rohkem, kui tosin teisi noor-mehi siit seltskonnast kokku. Aga imelik! Ta piidleb rääkides ikka teie poole, Laura. Noh, teie olete ju ka nii nõiduslik kaunis, et mitte raske ei ole teda vaest mõista!...“

Laura lõi nüüd naljatades Elsale käe peale...

Igaühele seltskonnas pidi õhtu vältel silma puutuma, et noor parun Lammerheim preili Laura kõige vaimustatum imestaja oli. Ta kõneles ja naljatas temaga vahetpidamata, ning noor neiu ei pannud tema lähenemisele vastu; ka tema iha näis olevat elurõõmsa noore kunstniku seltsis viibida. Söögilauas mõistis parun oma istme Laura kõrval leida, ja kui Laurat pärast seda laulda paluti, siis oli Lammerheim muidugi tema saatja klaveril. Laura laul vaimustas kõiki, kõige

tugevamini pigistas aga parun Hugo tema kätt. Ta näis väga heas tujus olevat, oma jutu- ja nalja-annet laskis ta hiilata, oma viisakate ülemeelikustega pani ta Laura sagedasti punastama. Kellesse oleks noore neiu iludus ka mõjumata võinud jääda!

Vaheajal algas saalis tants. Parun Kaven tõusis Medingi kõrvalt üles ja andis talle kätt. „Nüüd olen mina siin ülearune; parem teen mängutoas krahv Palmeriga partii malet. Teie jääte muidugi siia, doktor?”

„Ma jään siia,” tähendas Meding mõttelaokil.

„Siis jällenägemiseni,” ütles vana lahke härra ja lahkus saalist. Ka Meding tõusis üles, aga ta astus ühe kõrvalise akna juurde ja jäi sinna paari marmorkuju varju seisma, et tantsu pealt vaadata.

Lammerheim tantsis Lauraga; ta ei nihkunud tervel õhtul tema kõrvalt, ainult paar korda tantsis ta viisakuse pärast paari teise naisterahvaga. Lähemal tantsu vaheajal läksid mõned paarid aeda endid jahutama. Meding nägi Lammerheimi ka Lauraga minevat. Silmapilguks käis mõte ta peast läbi neile järele minna — imelik mõte! — aga ta sammus ainult saali ukseni ja jäi sinna seisma. Siis pühkis käega näo üle, nagu tahaks ta mõnd paha nägemust silmade eest peletada...

Uuesti algas muusika, uuesti libisesid paarid läikival põrandal temast mööda. Aeda ja rõdule läinud pidulised tulid tagasi — Lammerheim ja Laura aga jäid tulemata. Kortsus kulmul vaatas Meding tantsuvoolusse, vahetevahel pööras ta silmad ukse poole, nagu ootaks ta rahutu põnevusega sealt kedagi tulevat.

Nüüd viimaks! Õrn puna kattis Laura nägu, lõpmata kenal ärevuse- ja segadusepilgul vaatas ta oma ette maha; parun Lammerheimi silmist paistis võidurõõm, õnnelik naeratus lehvis ta irooniliste huulte ümber. Medingist mööda minnes juhtus Laura kogemata tema peale vaatama; kohkudes ja isegi kahvatades jäi ta pisut seisatama, siis aga hakkas seda tugevamalt oma seltsilise käsivarrest kinni, ja lähemal silmapilgul ka-
jas tema huultelt nii isemoodi hele ja terav naer, et Lammerheim imestades ta otsa vaatas.

„Misüle te naersite, krahvipreili?” kuulis Meding Lammerheimi küsivat.

Laura aga oli järsku jälle tõsiseks jäänud, nagu ka-
hetseks ta oma asjata naeru. Mis ta parunile vastas, seda ei kuulnud Meding enam. Ja nüüd nägi viimane, kuidas parun käe neiu saleda piha ümber pani ja kuidas Laura, kergesti nagu liblikas, oma osava tantsija kõrval üle saali libises. Ta vaatas neile tükk aega järele, siis, nagu unest ärgates ja ennast võõrast kohast leides, vaatas ta segaselt ümber ja sammus saalist välja...

Pool tundi hiljem sõitis ta oma voorimehega koju, kohaliku maakonnalinnakese poole. Kuu paistis heledasti, öö oli vaikne ja pehme. Meding laskis pea rinna-
nale ja pigistas silmad kinni. Sellesse suikuvasse olekusse jäi ta nii kauaks, kui vanker viimaks tema korteri ees peatus. Ta maksis voorimehe välja, käänas masinlikult majaukse lahti ja astus endale poolteadmata oma väikesesse korterisse. Kui ta kübara peast, mantli seljast oli visanud, süütas ta lambi põlema, unustas aga kupli peale panemata. Tüki aega vahtis ta üksisilmi tule sisse, kustutas siis korraka lambi ära ja avas akna. Aknalaua istudes vahtis ta kaua, kaua kuu ja tähtede poole ja ümises sagedasti: „Rumalus, Anton, rumalus!”

Uue koolimaja ehitusega hakkas krahv Palmer juba paari kuu pärast doktor Medingi tingimusi täitma. Koolimaja alusmüür oli pidulikult paigale pandud ja ehitus edenes ruttu. Liipre küla, kuhu koolimaja ehitati, ja terve Elvita vald oli täis kiitust uue härra lahkuse üle, kes ehituskulud kõik oma taskust maksis ja tulevast aastast peale koguni peremeeste rentigi lubas alandada...

Krahv ise aga oli viimasel ajal kaunis põduraks jäänud. Sagedasti laskis ta doktor Medingi linnast tulla ja kaebas talle, et ta öösiti magada ei saavat, et ta oma jõudu ruttu tundvat kaduvat, niisamuti söögiisu. Ta

oli enese pärast suures mures ja pani arstile sagedasti õige lapsikuid küsimusi ette, mida see vastata ei mõistnud. „Kas arvate mind varsti surevat? Kas ma mitte halvatuks ei jää? Kas pole võimalik, et ma vähjahaiguse saan? Või veetõve?” Need ja nende sarnased olid tema küsimused. Meding tegi ja õpetas tema ter-
viseks, mis võis — sagedasti ei olnud aga krahv te-
maga rahul ja nõudis aga „hästi kangeid rohtusid”.

Juudi asjal ei olnud mingeid tagajärgi. Ametikohad leidsid krahv Palmeri protokollile peale toetudes asja korras olevat. Juudi surnukeha oli pealinna viidud ja parun Lammerheim oli oma vekslile Leib Jocheli pärija-
tele välja maksnud. Asja enese kohta oli ta kõik tege-
mata jätnud, mida temast ta kokkupõrke järgi krahv Palmeriga oleks võinud eeldada. —

Nagu öeldud, käis doktor Meding sagedasti Elvitas krahv Palmerit vaatamas. Viimasest pidust saadik lei-
dis ta parun Lammerheimi väga tihti seal olevat. Va-
hekord preili Laura ja Medingi vahel oli endiseks jää-
nud — nad ei saanud ka liig sagedasti kokkugi. Üks
hoidis teisest eemale, tarvilikul korral vahetasid nad
paar külma pealiskaudset sõna teineteisega — sõprust
nende vahele ei siginenud, selleks olid mõlemad liig
vastandlike loomude ja arvamistega, selleks oli Laura
krahv Palmeri tütar, Meding endine talupoeg...

Ja siiski sündis ühel päeval ime, mida keegi, kõige
vähem aga Laura, ei oleks võinud aimata. Tõsise, tu-
meda, külma näoga arst astus korraga lilleaeda preili
Laura juurde ja küsis temalt oma madala häälega vöö-
ralt ja kalgilt:

„Armastate teie parun Lammerheimi, krahvipreili
Laura?”

Esiteks vaatas noor neiu ehmatades küsija otsa, siis
muutus ta ilme imestuseks, viimaks hakkas ta heledasti
naerma...

„Ma teadsin, mis mõju on minu küsimusel,” kõneles
Meding edasi, siis lisas ta väriseva, tungiva häälega
juurde: „Ma palun, vastake minu küsimusele peale, teie
ei või arvata, kui palju head teie minule seeläbi
teete. Või on teil raske minule natukene head
teha?”

„Ja kui ma teile kostaksin, et ma teda — mitte
ei armasta,” vastas Laura tüki aja pärast ikka veel
naeratades.

„Siis küsiksin teilt edasi,” kõneles Meding sügava,
peaaegu vaenuliku tõsidusega, „kas teie oma kätt,
preili, iialgi mehele võiksite anda, kes teie ühiseluliste
mõistete järgi teist palju madalamal seisab, kes aga
muidu aus ja tubli on, meest, keda teie praegu vahest
ehk põlgate? Vastake, kas võite iialgi selle mehe elu-
seltsiliseks heita, nii madalale oma kõrgelt aluselt,
mille sündimine teile jalge alla on pannud, maha as-
tudes, — kas võite sellele mehele lootustki anda, et ta
kord elus sellele eesmärgile jõuab, mis temast ehk
praegu nii lõpmata kõrgel ja kaugel on?”

Peaaegu ähvardavalt, seesmisest vapustusest väri-
sedes seisis kahvatanud näoga noormees Laura ees.
Läbitungivalt vaatasid tema suured mustad silmad
neiu otsa. Laura lõi selle pilgu ees silmad maha ja
tundis äkki valusat löiget südamest läbi käivat, aga
lähemal silmapilgul sai ta enese üle võidu — ta suu
vaikis, aga pilk lõbutses.

„Vastake, preili, ma palun! Teie aimate, kes see
mees on. See mees teab ka, mis teie vastaksite, aga ta
tahab seda vastust teie omast suust kuulda — tahab
seda enese päästmiseks kuulda! Sest niipea kui teie
olete vastanud, on ta oma haigusest terve, ta tunneb
seda, sellepärast tuli ta teie juurde. Küll on ta ene-
sele, oma südame vaigistuseks, oma arusaamata, armu-
heitmata tundmuste surmamiseks, sada korda teie vas-
tust ise juba ütelnud ja ikka jälle korranud, aga see
ei aita, ta peab seda vastust teie enese huultelt
kuulma, sest ainult need võivad seda temale nii vae-
nuliku valjuse, nii terava pilke ja nii selge põlgusega
anda, nagu tema haiguse arstimiseks, tema rahu tagasi-
saamiseks tarvis läheb...”

Laura ei kostnud; naeratusena, mis pilkav tahtis
olla, seda aga ei olnud, vaatas ta Medingi peale. Järsku
ja sügavalt muutus nüüd korraga tõsise, külma mehe
silmaalane rahulik enesevalitsus. Sügav, äge tundmus
välkus korraga tema silmist, hoovas algjõuliselt üles
tema rinnust, ta hää vabises, kui ta edasi kõneles:

„Ma armastan teid, krahvipreili! Minu armastus on nõrgameelsus. Teie nägite mind selle tunni kui kinnist kalgi verrega meest, kellele iga sügavam meeleliigutus võõras näis olevat — ma ise pidasin ennast seesuguseks —, aga nüüd on minu rahu ja kindlus mööda, ma ei tunne ennast enam — oma südant ei ole ma iialgi tundnud... Ma võitlesin kui mees, kui kangelane kaua oma pööraste tundmuste vastu, minu vaprus oli asjatu. Mulle ei jäänud muud nõu üle, kui teie käest päästmist tulla otsima. Teie kõrk, vaenuline vastus on ainus abinõu, mis minu segast pead nagu külma vesi selgitaks. Vastake, preili, ja siis avaldage õige elavat võidurõõmu minu nõtruse üle, ka see on tulus, sest ta tuleb mulle meelde, kui väga ma oma auluse olen unustanud, oma kainuse olen kaotanud. Kostke, Laura!”

Võidurõõm ja kahjurõõm imeliku seguna välkus Laura silmast. Nüüd oli see „vihatud mees”, kes tema üle oli tahtnud valitseda, teda nagu last oli tõrelnud ja noominud — nüüd oli see murdmatu mees nende kardetud silmadega tema võimu all; nüüd oli silmapilk käes temale kätte maksta!

„Doktor,” kostis ta kergel, üleoleval toonil, „teie armastuse-avaldus austab mind. Kes oleks võinud aimata, et meie uhke, vabameelne seisuste-põlgaja kurja, kõrgi, rüütlimeelse krahvitütre vastu selliseid tundmusi südames kannab! Meelt ei pruugi teie sugugi heita, doktor, sest au, et teie minu kätt nõuate, on liiga kõditav, kui et ma mitte sülega teie pakkumist vastu ei võtaks. Siiski peate mulle seekord veel andeks andma, kui ma oma isamaja vanameelsest kombest kinni pean ja teid palun selle asja üle enne minu vanematega kõnelda, neilt minu kätt paluda, neilt vastust oodata. See on — ärge pange pahaks, doktor — meiesuguste juures vana auväärt komme, et vanemad lastele abikaasad valivad, ja mina kui sõnakuulelik tütar ei tahaks sellest seadusest kõrvale astuda...”

Medingi rind tõusis ja vajus. „Teie pilge on tubli, krahvipreili Laura! Nõnda ootasid teda, ma tänan teid; aga sellest hoolimata ei jäta ma teie isa ja tarbe

korral ka ema juurde minemata. Jah, ma lähen! Ma lasen madu ennast hammustada, aga ma löön talle selle eest pähe...”

Ta pööras ümber ja läks... Laura kummardas talle pilkavalt järele... Mis krahv Palmer Medingile kostaks, seda arvas ta teadvat... Doktor viimastest sõnadest ei saanud ta küll aru, aga ta ei mõelnud nende üle ka pikemalt järele. Tal oli oma võiduga küllalt tegemist...

Laura noppis enesele peenralt punase roosi ja pani rinda; siis sammus pikkamisi maja poole ja võttis rõdul istet... Mõttes, naeratas, lõi käsi tasase laksatusega kokku... Nii oli hea!...

Umbes poole tunni pärast ilmus sinna — doktor Meding ja ütles kuivalt:

„Krahvipreili, teie papa soovib teiega rääkida...”
Ise astus tagasi ja läks lähemat teed minema...

Kui Laura imestades ja võõrastades isa kirjutustuppa astus, istus krahv kinnise kahvatanud näoga sohva peal.

„Ma tahtsin sulle midagi öelda, tütar,” algas ta litsutud häälega. „Doktor Meding oli praegu siin ja nõudis sinu kätt — ma lubasin...”

Oleks pikne Laura jalge ette pöranda sisse löönud, ta ei oleks ehmatuse pärast näost vähem valgeks löönud kui praegu isa ütluse tõttu. Mis see tähendas? Oli krahv Palmer nõdrameelseks läinud?

„Doktor Meding on aus, tubli mees,” kõneles krahv vagusi ja nagu vaigistades edasi, „sa ei tarvitse ehmatada ega pahaks panna, laps. Ta võib pealinna minna, seal keisri ihuarstiks või professoriks saada. Oma ametis on ta ju üliosav ja õpetlane paistab tal näost...”

„Isa, mis see tähendab? Sa heidad minuga nalja, eks ole tõsi?”

„Ei, laps, ma ei heida nalja. Sa võtad doktor Medingi käe vastu, ma olen seda temale tõotanud.”

„Ei iialgi!”

„Sa pead! Mina nõuan seda!”...

Pool tundi hiljem oli Elvita mõisas suur perekondlik tüli. Krahviproua Dorothea ja Laura võitlesid ühendatud jõul krahvi vastu, see oli aga täna nii vapper ja

visa, et ta karvaväärt järele ei andnud. Viimaks, kui asi liig hulluks läks, kui ema minestusse hakkas lan-gema ja tütar pisaraid valama, põgenes krahv ruttu, põrutas aga veel rusikaga vastu ust ja hüüdis kähiseva häälega: „Ja Laura võtab doktor Medingi käe siiski vastu!”

See oli teine kord krahviproua Dorothea abielus, et krahv temale nii südisti vastu pani: esimene kord, kui ta temale luba ei andnud Prantsuse supelpaika reisida, täna, kus ta oma kõrgeistisündinud tüdrt sellele — ta-lupojale vägisi tahtis naiseks anda. Oli aga krahv esi-mese keelu puhul rahapuudust põhjusena nimetanud, siis jäi ta nüüd kõigi tungivate küsimiste peale, miks ta oma last nõnda tahtvat alandada, vastuse võlgu...

Kõik tüli lõpetas aga juba järgmisel päeval üks kiri, mis doktor Medingi käest krahv Palmerile tuli. Meding kirjutas:

„Austatud krahvihärra! Ma taganen oma nõudest, teie tütar on vaba. Teil pole minu poolt midagi karta, oma töötuse pean. Kui ma teid eile natukene pigista-sin, siis oli seda sel silmapilgul vaja.

Teie Anton Meding.”

Krahv tõmbas kirja tasku pistes sügavasti hinge, siis raputas „imeliku mehe” üle pead ja ruttas tütrele ja abikaasale — rõõmusõnumit teatama...

„Ta annab minu vabaks?” küsis Laura väriseva hää-lega. „Kes on see mees ja mis võim on temal minu üle, et ta minuga nõnda tohib mängida?”

Krahv ei kostnud...

Järgmisel päeval sai aga ka krahvipreili Laura dok-tor Medingi käest kirja. „Kui minu sõbralik nõu Teie silmis midagi maksab,” kirjutas ta, „siis julgen Teid, krahvipreili, parun Lammerheimi ja tema armastuse eest hoiatada. Ma tunnen teda; tema ei ole mitte mees, kes Teid võiks õnnelikuks teha. — Minu „tervis” hak-kab paranema, mille eest Teile lõpmata palju tänu võlgnen.”

Laura viskas kirja põlglikult maha. „Alatu kadedus, ei muud midagi,” sosistasid ta huuled.

Pool aastat oli mööda läinud. Lumi kattis maad. Jõu-lupühad seisis ukse ees. Elvitas olid asjad nii kau-gele edenenud, et krahvipreili Laura parun Lammer-heimi kihlatud pruut oli. Pulmad olid jõulu-laupäevaks määratud. Noor parun oli Laura südame võitnud, ja vanemate poolt ei pandud tema kosimisele vastu; krahv oli küll tusasel tujul teda priiskajaks nimeta-nud, aga selle sõna oma abikaasa tõrelemisel varsti jälle tagasi võtnud. Viimane ei leidnud paruni juurest mingit viga. Isa käest oli ta suure mõisa, ka kaunis rohke kapitali pärinud, vanast rüütliisost oli ta ka ja loomu ning kommete poolest kõigiti *comme il faut*¹, nagu krahviproua Dorothea tõendas. Pealegi armastas ta Laurat palavalt, seda oli Dorothea emalik silm sel-gesti tähele pannud.

Laura kohta ei olnud doktor Medingi kirjalik hoia-tus midagi mõjunud; ta austas ja armastas parun Lam-merheimi, seda hiilgavat elumeest ja kunstnikku oma noore südame esimeste sügavate tundmustega.

Doktor Meding ei olnud viimastest juhtumustest saadik enam Elvitas käinud. Ta oli krahvile teada andnud, tema ei võivat oma laialise tegevuse ja aja-puuduse pärast enam tema maja-arstiks jääda, mispä-rast krahv selle au tema ametivennale, doktor Ervi-nile, võivat pakkuda. See oli ka sündinud ja Elvita härrastest ei näinud sest ajast saadik keegi enam dok-tor Medingit. — —

Pulmapäev oli kätte jõudnud. Laulatus pidi kohali-kus kirikus, mis kümme versta eemal oli, lähemate sõprade osavõtmisel teostust leidma. „Kodus ei ole,” tähendas krahviproua Dorothea vaga pilguga, „sel nii tähtsal pühalikul toimetusel iialgi seda mõnu ja tõsi-dust kui pühakojas tuledel särava altari ees, orila he-linatel.” Peigmehel ja pruudil ei olnud selle vastu muidugi midagi. —

Laura ilutses valges mõrsjaehtes. Ta vaatles ennast peeglis ja naeratas: esimest korda leidis ta enese ilusa, tõesti ilusa olevat. „Hugo võib minu pärast uhke olla!” sosistas ta. „Aga kuhu jääb ta nii kauaks, kell viis

¹L.: *komillfoo*, 'nagu kord ja kohus' (prants. k.). — *Toim.*

pidi siin olema?" Laura istus akna alla ja ootas. Mamma oli tema üksinda jätnud ja öelnud, ta pidavat ennast püha silmapilgu vastu ette valmistama.

Nüüd tulid väljast sammud, tasakesi koputati ukse pihta. Laura tõusis punastades püsti — Hugo tuli! Aga uks läks lahti ja mitte parun Lammerheim ei astunud sisse, vaid — doktor Anton Meding!

Laura astus võõrastades tagasi.

"Andke mulle andeks, preili," algas ta tumeda tõsi-dusega, "et ma nii julgelt siia tuppa tungin. Ma ei tulnud mitte enese, vaid teie pärast. Kaua võitlesin ise-enesega, kas ma seda käiku pean ette võtma või mitte. Viimaks võitis kõrgem tundmus minu südames, ma mõtlesin selle vana õpetuse peale, et ka vaenlasele peab head tegema, ja ma tulin. Ma tulin teid viimasel silmapilgul veel kord selle tee eest hoiatama, millele teie täna tahate astuda. Ei võta teie ka nüüd, nagu kord ennegi, minu sõbralikku nõu kuulda, siis jääb mulle ometigi teadmine südamesse, et ma teid aidata tahtsin. Parun Lammerheim on nurjatu kelm, kes teie puhta, sügava armastuse väärt ei ole. Võtke minu nõu kuulda, krahvipreili, ja astuge tagasi oma ettevõttest, veel ei ole see hilja! See mees, kellele teie oma käe ja südame eluajaks tahate kinkida, ei tee teid mitte õnnelikuks, preili Laura, hoidke seepärast õnnetuse eest, nüüd võite seda veel. Andke oma käsi, kinkige oma armastus edaspidi mehele, kes on aus, hea ja truul! Võtke oma vaenlase nõu kuulda!..."

Laura värises viha pärast. "Mis julgete teie, mis tuleb teile meelde! Kuidas tohite meest, keda ma austan ja armastan, nii alatul viisil laimata — minu, tema kihlatud mõrja vastu!"

"Pean ma teile põhjused nimetama, mis minu sõnu tõendavad?" küsis Meding väriseva häälega. "Pean ma teie noort puhast südant inetute asjade ilmutusega haavama? Ma vannun teile, preili, et mind mitte alatud põhjused, vahest kadedus või eraviha, teid hoiatama ei sunni. Ma ei soovi ühelegi inimesele paha, olgu see ka minu verivaenlane. Uskuge seda, preilil! Hukatuse ja õnnetuse eest tulin teid hoidma. Heitke ära enese ümbert see valge loor, kiskuge lahti enese

süda selle alatuma meelitaja, selle äraandja küljest, ja teie tänate mind kord, teie nimetate mind oma päästjaks." —

"Vait, doktor Meding!" hüüdis Laura leekival pilgul vahele. "Mitte sõna enam, või muidu lasen teenijaid teid siit toast ja majast välja visata! Teie olete nurjatu laimaja, Meding, minu noort õnne tahate ainult kättemaksmise pärast ära kihvtitada! Kuidas julgete ometi ausa suurtsugu mehe peale nii argpüksi viisil tagant-selja tema tulevase abikaasa ees madalat laimu tõsta! Nõnda võib ainult alatu — kerjus teha! Välja, Meding, välja minu toast! Minu ukse taga, väljas värava taga on teie ase! Ma põlgan teid, kaduge minu lähedalt, muidu kutsun teenrid!"

Meding oli näost valge kui surnu. Terve ta keha vibises. Ta silm leekis.

"Preili!" karjatas ta. "Preili, võtke oma sõnad tagasi, või ma ei tea, mis ma teen!"

Laura taganes kahvatades eemale, Medingi nägu oli kohutav, iialgi enne polnud ta inimesesilmas nii märatsevat viha näinud.

"Oleksite teie mees," hüüdis Meding imeliku kugistava poolhäälega, "ma teaksin, mis ma oma haavatud inimeseau kaitseks teeksin; nüüd ei või ma muud, kui teid põlata, preili! Aga teie mõtlete veel minu peale, silmaveega palute veel minult seda teotust kord andeks — aga asjata! Ma ei anna seda teile iialgi andeks! Teie tuletate mind varsti meelde, krahvipreili!"

Meding pöördus ümber ja läks. Uksel tuli talle vana haiglane krahv mureliku näo ja värisevate huultega vastu ning püüdis teda kinni pidada, aga ta tormas edasi, majast välja...

"Meding!" hüüdis krahv Palmer temale peaaegu ahastavalt järele, hüütu aga ei kuulnud enam. —

"Laps, laps!" hüüdis krahv Palmer tütre poole pöördudes, "mis sa oled teinud! Sa tegid sellele mehele ilmkulmata kombel haiget!"

Ta astus suures ärevuses Laura juurde. See vaatas oma arusaamatuses äärmiselt võõrastades isa otsa.

"Ja sina laidad mind sellepärast?" küsis ta. "Kas kuulsid, kuidas ta minu peigmeest laimas?"

„Ma kuulsin, ma kuulsin,” ütles krahv käsi ringutades, „aga sa ei oleks teda tohtinud nii hirmsasti haavata. Kuulsid sa, mis ta ähvardas? Sind, mind, meid kõiki saadab ta oma meeletumas vihas hukatusse! Mu jumal, ma olen kadunud!”

Krahv vajus nõrgalt ja värisedes tooli peale; ta silmad olid nagu kustunud, ta sinised huuled tuksusid.

Kaua vahtis Laura isa peale. Ta seisis mõistatuse ees, millele ta lahendust ei leidnud.

„Ta saadab meid kõiki hukatusse?” kordas ta viimaks pikkamisi. „Mis voli ja võim on siis sellel mehel meie üle? Kuidas võib ta meid hukatusse saata? Seta, isa, sina varjad südames mingit saladust! Ammugi hakkasin seda aimama — sest saadik, kui sa nii väga selle inimese eest hakkasid seisma ja kui sa temale minu käe lubasid. Räägi, isa, ma tahan seda teada saada! Mis seob sind selle mehe külge, et sa teda pead kartma, tema ees värised?”

Krahv tõrjus käega, tõusis järsult üles ja sammus ukse poole.

„Ei midagi, laps! Mul ei ole temaga mingit ühendust,” ümises ta. „Ma kardan kõiki pahu inimesi, nad maksavad teotusi toorelt kätte, nad panevad maja põlema, — nad — nad — —”

Krahv astus uksest välja, ta kõnd oli tuikuv nagu haigel, kes esimest korda süngist välja on astunud...

Kui parun Lammerheim poole tunni pärast pruudi kambrisse astus, leidis ta Latra ägedasti nutvat. Kohkudes päris ta tema pisarate põhjuste järele ning Laura kurtis ägedal toonil, kuidas doktor Meding teda vihastanud ja tema peigmeest püüdnud laimata.

„See närukael peab mind tundma õppima!” hüüdis Lammerheim süttides. „Tema julgus käib mul otse üle mõistuse!”

„Mis sa tahad teha?” küsis Laura äkki kohkudes ja hakkas Hugo käsivarrest kramplikult kinni.

„Oo, ei midagi, mis sinu rahu tarvitseks rikkuda,” vaigistas parun ja suudles mõrsjat.

Kirik oli pidulikult valgustatud, altar säras küünalde helgil. Püha paiga astmetel seisis nooruses õitsev suursugune pruutpaar, tema ümber pulmaliste väike, aga hiilgav hulk. Viimaste seast puudus aga mõrsja isa, vana krahv Palmer; ta oli enese haiglase oelnud olevat ja jäi koju.

Oreli häälik vaikus, õpetaja altari ees algas õnnistuskõnet. Preili Laura oli kahvatu, ta süda tuksus valjusti, ja iseäralik salaja piinav tundmus, nagu aimdus mingist ähvardavast hädaohust, torkis tal rinnas. Uhkelt, võidurõõmsalt seisis parun Lammerheim tema kõrval; sagedasti pigistas ta vargsi pruudi kätt, mis külm oli ja tasakesi värises.

Õpetaja kõne lõppes ja nüüd tulid tavalised küsimused, mispeale pruut ja peigmees „jaa” peavad kostma.

Korraga tekkis pulmaliste seas iseäralik liikumine. Kohkudes ja imestades taganeti kahele poole, et teed anda kellelegi kirikusse ilmunud inimesele, kes rutulisel sammul altari poole tungis, endale vägisi pulmaliste ridadest läbi rada rüüdis.

See oli noor naisterahvas, palja peaga, ainult kleidi väel, ehk küll väljas külm talveilm valitses. Ta kollakad juuksed olid sassis, ta silmis põles märatseva hinge meeletu tuli. Kästel hoidis ta villase räti sisse mähitud lapsukest, kes tasakesi häält tegi. Kes oli see naisterahvas? Kas mõni nõrgameelne? Ta oli altari astmeteni edasi tunginud ja seisis nüüd pruutpaari kõrval. Seltskond oli keeletu ja kohmetu. Mis pidi see tähendama? Kust tuli see võõras naisterahvas siia? Mis nõu tal oli?

„Ma keelan selle paari laulatuse ära!” hüüdis ta korraka selge valju häälega. „See laps siin on selle mehe oma” — ta näitas Lammerheimi poole — „ja mulle on ta abielu tõotanud!”

Vaevalt oli ta pilk süüdistatava nägu riivanud, kui märatsev viha tema üle võimuse sai. „Vaadake, kuidas see äraandja näost valgeks lööb!” karjus ta, vaht suu ääres. „Vaadake kõik ja õppige tundma seda suuremat kelmi maa peal!...” Ta viskas käest rahapunga kõlinal altari astme peale. „Siin on sinu raha! Sellega tahtsid minu au mulle välja maksta, sellega oma sõna

minult tagasi osta, mind tasuda selle eest, et isa mu sinu lapsega majast välja kihutas, lageda taeva alla, lumehange, metsa huntide sekka! Selle rahaga tahtsid mind vaigistada, et siis selle suurtsugu neitsi ausa peiuna temaga altari ette astuda! Aga sa ei tundnud naisterahvast, kelle ainuma vara, tema au, sa riisusid, kelle sa meeleheitmisele ajasid! Ma vandusin metsas, lumehangedel eksides, kus mu pisarad jääks tarretasid, kus minul ja sel väetimal lapsukesel surm suu ääres seisis, — ma vandusin siis sulle kättemaksmist ja ma pean nüüd sõnal! Nagu nõrgameelne jooksin siia kirikusse, kui ma sinu uuest nurjatusest selle neitsi vastu kuulda sain, — ja jumal olgu tänatud, ma ei jäänud hiljaks!”

Kõik kirikus olivad seisid ehmatuse pärast liikumata ja suud avamata paigal.

Mõned naabersaksad tundsid naisterahvast. Ta oli Aluvere metsavahi tütar Liina. Oligi jutt käinud, et noor parun ilusa Liinaga intiimses sõpruses elavat. Rahva jutt oli tõsi olnud, nagu nüüd nähti.

Ähvardavalt, punetavad palavikuplekid põskedel, seisis õnnetu tüdruk oma petja ees. See oli nii kohmetu, et ta sõnagi ei saanud suust. Alles siis, kui krahvipreili Laura, kes surnukahvatult üksisilmi võõra naise otsa oli vahtinud, äkki tuikuma hakkas ja pidi langema, tuli elu paruni liikmetesse, ta haaras Laura ümbert kinni ja toetas teda. Aga nagu oleks madu teda hammustanud, nii raputas ennast pruut temast lahti, astus astmetelt alla ja langes nuuksudes ema rinnale.

Laulatus oli otsas, seda nägid kõik. Veerandi tunni pärast oli kirik tühi, kirikumees kustutas küünlad ja vandus tasakesi, sest et ta ilma jootrahata oli jäänud...

„Ja nüüd, laps,” ütles krahviproua Dorothea, kuna ta tütre otsaesist suudles ja tema kambri oli lahkuemas „nüüd heida magama ja ära nuta nii palju! Meie maja-au, sinu ja sinu vanemate vastu on raskesti eksitud, aga ole rahul, sinu isa ei jäta seda tasumata ja

meie peale ei lange vähematki varju. Laura, ära kurvasta nii palju, ma palun sind!”

Ta läks. Laura langes nuttes oma voodi peale ja surus näo patjade sisse. Ta oli ärarääkimata õnnetu.

Mees, keda ta oli armastanud, palavasti, kõigest oma noorest hingest, oli tema ära andnud, oli truuduseta kelm, kelle ees ta enese ega teiste au midagi ei maksnud, kes teiste õnnest midagi ei hoolinud! Nüüd mõistis Laura doktor Medingi hoiatust, nüüd teadis Laura, mis see põlatud mees temale oli tahtnud öelda ja tundepeenuse pärast ütlemata oli jätnud, ainult oma ausa sõbraliku hoiatuse mõju peale lootes. Ja sellele mehele oli ta nii surmavalt haiget teinud, nii kergemeelsel, kõlvatul kombel tema au külge puutunud! Kui suur, kui aus, kui hea oli see „talupoeg” selle rüütli kõrval! Ainult pilget ja põlgust oli Laura temale vastu paisanud, tema käe kõrgilt ja upsakalt tagasi lükanud, ning see mees tuli temale veel head tegema, tahtis teda päästa!...

Paar tundi võisid olla mööda läinud. Laura oli nutmisest nõrk ja roidunud. Ta hakkas ennast riidest lahti võtma, et söngi heita ja und oma kurbust ja valu lasta kinni katta, sest surm, mida ta sel silmapilgul nii väga ihaldas, ei täitnud tema kutset.

Korraga kuulis ta eeskojast, kuhu tema kambri uks viis, müdinat, nagu oleks keegi põrandale kukkunud. Kes võis seal olla? Ema oli magama läinud, isa pidi oma kambri viibima. Kirikust koju jõudes ei olnud Laura vana haiglast härrat näinud.

Laura võttis küünla, avas ukse ja astus eeskotta. Ukse lähedal, mis välja viis, lamas must kogu maas. Laura astus ligemale: see oli kasuka sisse mähitud inimene, nõrgalt hakkas ta ennast üles ajama.

„Isa, jumala pärast, mis sul on, kuhu sa lähed?”

Krahv Palmer pööras pikkamisi näo tütre poole, tuginedes seina najale. Juuste seest, mis salkudes korratult otsaesisele langesid — müts oli maas — tilkus veri ja nirises üle näo, mis valge oli nagu lubjatud sein. Krahvi silmad vahtisid segaselt ja rahutult.

„Isa!” karjus Laura piirita ehmatusel. „Kõnele, mis sul on. Su pea jookseb verd, sa kukkusid maha...?”

„Laps, mine ära, mine ruttu!” sosistas Palmer segase kartusega ümber vaadates. „Ma kukkusin pimedas vastu seina. Ma ei saanud haiget... Ma tahan välja minna. Mine magama, Laura...”

Seejuures pühkis ta käega verd põselt.

„Sa tahtsid välja minna?” küsis Laura. „Kuhu? Nii hilja veel? Räägi, isa, räägi, mis on sündinud?”

„Ole vait, laps,” sosistas krahv. „Ma pean minema. Ära räägi kellelegi! Ma pean tema päästma. Ruttu, ruttu...”

Ta hakkas väriseva käega ust lukust lahti keerama. Laura hakkas ta käisest kinni.

„Keda pead sa päästma, isa?”

„Keda? Ära nii imelikult küsi,” vastas krahv argelt ja salalikult sosistades. „Keda muud kui Medingit, doktor Medingit...”

Hirmus mõte käis korraga Laura peast läbi. Oli isa järsku nõrgameelseks läinud? Tema nägu, tema pilk, ta kõne näisid seda tunnistavat.

„Ma saatsin mõrtsuka teda varitsema... Ta viibis Liipre külas, ma teadsin seda. Sealt sõidab ta õhtul koju... Homme oleks ta mu üles andnud, ta läheb ütleb: „Krahv Palmer on mõrtsukas!”... Aga mingi... Siiski ei tohi ta surra, ma tahan teda päästa... Kaks mõrtsukatööd südame peal! Seda ei jõua ma hinges kanda, ma kaotan mõistuse! Ma jooksen ruttu maanteele, ma kutsun vahimehe tagasi... Ta ei tohi Medingisse puutuda... Meding on aus, tubli mees... Ma lähen heameelega vangi, lasen ennast raudu panna, aga Meding peab ellu jääma...”

Krahv püüdis võtit lukus ringi käänata, ta käsi aga oli selleks liig nõrk. Ta pöördus Laura poole:

„Aita mind, laps, ma pean ruttama. Ma päästan Medingi, muidu ei või ma elada... Ta nägi, kui ma oma võlauskujat jökke tõukasin, aga ta ei andnud mind mitte seaduse kätte... Ta on suurmeelne, aateline... Sina vihastasid teda hirmsasti, laps... Sa pead temalt seda andeks paluma... Ta heitis sinu ja Armi ja mamma ja minu peale armu — ta ei andnud mind mitte kohtu kätte... Aga sa tegid talle palju haiget, laps, — nüüd läheb ja ütleb ta homme kohtus, kuidas

ma juudi jökke lükkasin ja oma vekslit ära põletasin... Miks ta tuli ka siia sind naiseks nõudma, see räpane juut!... Laenatud raha eest, mida ma talle ei jõudnud maksta, tahtis ta siin saada... Aga tee uks ruttu lahti, Meding ei tohi surra...”

Lapseliku arguse ja ühetoonilise kaebliku häälega kõneles krahv Palmer veel kaua sääraseid sõnu ja klõbistas väriseva käega võtit lukus. Ta ütles enesel kiire olemat, sonis aga imeliku otsustusvõimetu püsivusega edasi...

Kuid tema sonimisest, ta segastest lausekatketest tikkus Laurale ikka kindlamini tunne peale, et jutul tõeline põhi ei puudu, et tema sõnad, kuigi hämarad ja mõtteliselt laokil, üksteisega asjalikult ometi loogilises sidemes seisavad. Ja äkki tuli noorele neiule meelde see imelik mõjuvõim, mis doktor Medingil tema isa kohta oli, hoolimata krahvi sügavast seesmisest antipaatiast niisuguste talupoegsusest tekkinud tõusikute vastu. Meding pidi krahvist midagi teadma, mille varjamiseks viimasel kaaluv põhjus oli, ja kui isa võlauskujast rääkis, kelle ta vägivaldselt kahjutuks oli teinud, siis — siis lõi Laura hinges tõele väga lähedal seisev võimalus koitma, ning krahvi lähemgi samm, püüdes Medingit lahti saada, võttis võimsalt tõepaiste, kuigi krahvi põrutatud vaimutervises ei olnud kahelda.

Laura seisis tüki aega, nagu oleks talle nuiaga pähe löödud, vajutades kätega oma valjusti tuksuvaid oime. Kuid juba süstas talle teadvusesse: Siin tuleb tegutseda, ja kohe! Meding peab päästetama, kui ta veel päästa on! Ja noor neiu haaras isa käsivarrest kinni ja tõmbas ta tema magamiskambrisse.

„Isa, jää siia! Ma ise tahan minna Medingit päästma. Kus ootab teda vahimees? Räägi, räägi ruttu!”

„Kuusiku vahel, mäepuiestiku lõpul,” vastas krahv Palmer kähku ja selgesti, kuna ta käsi näitavalt välja sirgus.

„Heida magama, isa, sinu meel on segane, hirm ja ahastus on su hinge haigeks teinud. Mine süngi, ma päästan Medingi, ma päästan sinu! Meding ei anna

sind mitte seaduse kätte, isa, ma tahan teda paluda. Ole rahul, kogu oma meelt ja mõistust..."

Laura jooksis seepeale oma tuppa, tõmbas sealt kassuka õlale, ja kuulmata ning nägemata pääses ta majast välja.

Ta jooksis aiast läbi mäeseljakule, sealt mööda lumist jalgteed edasi kuusiku poole. Pimedas astus ta sagedasti teest kõrvale ning vajus põlvist saadik lume sisse — ta ei hoolinud sellest, ta ronis ja roomas jälle välja. Külmal, kõle tuul puhus talle kui soolvesi näkku, ta ei hoolinud sellest, ta tõttas edasi. Hirm ja õud kiirendasid ta jooksu; ta surus käe valjusti tuksuva südame vastu ja tõttas. See kallimeelne, aus inimene ei tohtinud mõrtsuka käe läbi oma elu lõpetada, krahv Palmer ei tohtinud tema tapja olla! Hing oli tal kurgus kinni, süda tahtis tal lõhkeda, jõud nõrkeda.

Aga nüüd lõppes mäeselg, kuusik seisis natuke maad paremal käel, kitsas teerada sinna seisis kuuvalgusel. Eemalt oli aisakellukeste sumedat helinat kuulda. Kes oli see muu kui Meding... Helin tuli ligemale... Laura tahtis hüüda, karjuda, ta hääli jäi rindu kinni...

Nüüd korraga — püssipauk! Laura karjatas ja langes põlvili lunde... Aisakellukesed helisesid veel vähe aega... siis vaikisid... Surma hääletus valitses ümberingi...

Laura ajas enese varsti jälle üles ja tõttas edasi. Ta jõudis teele. Seal seisis hobune ja saan...

"Meding!" karjatas Laura läbitungivalt, kirglikult, "Meding, kas elate?"...

Saanist ei kostnud keegi. Inimene, kes seal oli küljeli, näis eluta olevat. Laura meelest oli, kui tilguks punast auravat verd valge lume peale. Aga ehk ta endale küll võis öelda, et ta nüüd, kus kuu paksema pilve taga püsis, oma ettekujutusest petetuna kergesti võis eksida, tundis ta siiski oma kehalist jõudu kaduvat ja meelemärkust tumenevat — ta laskus saani kõrvale maha...

Kui ta jälle ärkas, oli kuu pilvede varjult välja astunud, ta virvendas lume peal, ta paistis täie kumaga doktor Medingi kahvatanud näole... Laura ajas enda üles ja võttis Medingi käe pihku, see oli veel soe, loo-

tus ei olnud veel kadunud... Oma taskurätiku surus ta tema verisele otsaesisele ja püüdis nõnda verejooksu takistada.

Väriseval käel pööras ta siis hobuse ümber ja sõitis õnnetuga Elvita poole. Mõisa lähedal tuli neile keegi vastu. See oli krahv Palmer. Pikkamisi lähenes ta. Tema juurde jõudes peatus Laura.

"Kuhu sa lähed, isa? Tema on siin, ta on haavatud, aga ta elab!"

Krahv ei kostnud.

"Pööra ümber, isa, aita mind Medingit tuppa kanda, meie ei tohi inimesi äratada."

Krahv ei kostnud. Kuupaiste langes kalgi selgusega tema kuju ja näo peale, ja Laura nägi, et ta naeratas, magusalt, rõõmsalt naeratas... Ja suur rahu valdas teda...

Külmavärin raputas noort neidu. Ta haaras nagu usutades, vannutades isa õlgadest kinni ja vahtis talle silma: miks naeratas see mees nõnda?... Siis vajusid Laura käed lõdvalt alla, ta kahvatu suu vaikis, ta mälu oli haavatugi mõneks ajaks unustanud...

"Isa, tule minuga, mul on sinu abi tarvis, — kas kuuled, isa?"

Krahv Palmer noogutas sõbralikult pead, seisis aga nagu endamisi aru pidades, üürrike aega vildaku peaga paigal, enne kui ta saani servale istus.

Kui nad härrastemaja trepi ette olid jõudnud, palus Laura sosinal, et isa tal aitaks haavatud arsti hellalt trepist üles kanda. Krahv tegi seda; nad kandsid doktori majasse ja asetasid ta krahv Palmeri sängi.

Viimane jäi voodi ette seisma ja naeratas — naeratas...

Doktor Meding jäi elama, kuigi ta haav raske oli ja põdemist kaunis hädasohtlikud kõrvalhädad pikendasid. Nädalate kaupa sonis ta ägeda haavapalaviku käes; ta ei teadnud, mis temaga oli sündinud, kus ta praegu viibis.

Krahvipreili Laura oli tema truu ja hoolas talitaja — krahvipreili Laura ei pannud paljaks selle oma en-

dise vihatud ja põlatud vaenlase sāngi āāres istuda, teda joota, tema aset kohendada. Murelikult vaatles ta uuriv silm ala tema kahvatanud nāgu, iga oige juures kohkus ta, ta ei vāsinud arsti kāest kūsimaſt, kas palavik mitte elukardetavaks ei vōivat minna, kas uusi komplikatsioone ei olevat karta.

Krahv Palmer oli vaimuhaige; ta istus vagusi oma kambris, ei rāākinud midagi, meeliskles ja naeratas ainult. Krahviproua Dorothea oli esimese rabava ehmatuse jārel kaks nādalat haige olnud ja elas nūūd pōlve, mis oli ihulisest ning hingelisest nārtsimisest ūhendatud.

Doktor Medingi haav paranes, ta haigus taganes. See oli ūks sārav-selge talvehommik, kui ta silmad esimest korda tāiel meelemārkusel lahti lōi ja imestades oma sāngi āāres istuva noore krahvipreili otsa vaatas. Pikkamisi, pikkamisi tuli talle uduse aimduse asemel selge teadvusega meelde, mis oli sūndinud, ja ta sai aru, kus ta oli ja kes tema voodi ees valvas.

„Krahvipreili,” kūsisi ta viimaks tōsiselt ja isegi teatava mōrudusega, „kuidas tulete teie siia minu sāngi juurde? Mis teie siin teete?”

Laura punastas. „Kas teie mind siia ei salli, doktor?” kūsisi ta tasa ja pehmelt.

„Ma pean tunnistama. mul on piinlik teie talitusel haige olla, krahvipreili,” kostis Meding. „Ma pean uskuma, et ma und nāen, et maailmakord on muutunud...”

„Ei, hārra doktor Meding,” naeratas Laura isevārki kannatliku nukrusega. „Mitte maailmakord, vaid minu meel teie kohta on muutunud... Oh, doktor!” jātkas ta toonil, millest resigneeritud enesepilge selgesti vālja kuuldus, „silmapilk on tulnud, mida teie kord ette kuulutasite: ma pean silmaveega kōik andeks paluma, mida ma teile olen ūlekohut teinud. Kas vōite mulle mu sūūd andeks anda? Ma palun teie andeksandmist kōigest sūdameſt, kōigest hingest!”

Meding vahtis pārani silmil neiu otsa. „Kuulen ma ōieti? Kas see unenāgu ei ole? Krahvipreili Laura Palmer alandab ennast nii kaugele, et ta m i n u kāest midagi andeks palub?”

„Ma palun, ārge rāākige nii mōrudalt, see teeb mulle, uskuge mind, hingeni haiget ja vōtab minult julguse, mida mul nii vāga tarvis,” vastas Laura, kuna ta kāsi pehmelt ja soojalt haige kāe peale heitis. „Jaa, see on tōsi, krahvipreili Palmer palub oma suurt, lõpmata suurt sūūd teie kāest andeks; aga ta on ka aru saanud, et ta ennast sellega ei alanda. Mehelt, kes nii suur inimene on kui teie, ei ole kellelgi hābi andeks paluda, iseāranis kui see keegi tema vastu nii andeksandmata r u m a l a s t i on eksinud.”

Ākki tungisid Laural pisarad silmi, ta hāāl vārises.

„Ma palun teid — teie nāete, ma pean teid juba kāest —, tōotage mulle kōik unustada, mis meie vahel on sūndinud. Minu isa aga, kes teie vastu enam on eksinud, kui jumalgi tohiks andeks anda — tema ei vōi teie leppimist paluma tulla: teda ūmbritseb vaimline ōō.”

Ja Laura andis mōne lausega seletust sūndmustest, millest ta vōis eeldada, et need haavatule on teadmatuks jāānud vōi ainult aimamisi teada olid.

Meding oli kuulatades noore neiu kuuma, tuksuva kāe kindlasti pihku vōtnud; nūūd, kus Laura oli lõpetanud, surus ta teda ja tōstis oma huulte vastu.

„Krahvipreili, meie seisame siin traagika ees, mis kōik muu nii tūhisena laseb paista, et selle kohta enam sōnagi ei maksa kulutada. Mina elan ju, ja sellest on mulle kūllalt, teie isa aga on niihāsti kui kaduvikku suikunud — see lepitab kōik. Aga ma arvan koguni, et mingisugust lepitust vajagi ei olnud, sest et teie isa selle eest, mis ta on teinud, vist mitte vastutavaks ei vōi pidada. Mulle nāib, et niihāsti tema esimene tegu — vāgivald vōlauskuja vastu — kui ka tema katse mind kui kaasteadjat kōrvaldada vaimlise pōdevuse vili on. See sala ning aeglaselt arenenud pōdevus jāi krahvi ūmbrusele tāhele panemata, nagu seda sagedasti juhtub; minule kui arstile tikkus aga viimasel ajal nii mōnigi kord peale tōsine kahtlus teie isa vaimlise normaalsuse kohta.”

„Ja siiski lāks tal korda oma viimase teo tāidesaatjaks teist inimest leida — inimest, kes t e m a mōju alla vōis sattuda,” tāhendas Laura.

„Kui see inimene, nagu ütlesite, vahimees Jaan on, keda ma tunnen, siis ei pane ma seda suurt imeks, sest see mees põeb viinahullust... Kuid vaikime kõigist neist asjust, krahvipreili, ja peletame mälestuse neist vägisi metsa — nüüd ja edaspidi —, sest ma näen teie näost, kui väga teie tervis sündinud õnnetuste all on kannatanud. Ma kahetsen teid, krahvipreili.”

Laura käsi tundis Medingi pigistust, ta silm võttis pilgu tema silmast vastu, mis noore neiu meeli mõjutas nagu uimastav-magus halvatus. Tekkis pikk vaikimine. Siis tõusis Laura järsku üles ja Meding nägi, kuidas ta seejuures kahvatas, otsekui ehmatusest otsuse üle, mis temas oli valminud.

„Härra doktor Meding,” ütles neiu pikkamisi ja nagu seesmistest pisaratest looritud häälega, „kord ihaldasite minu kätt, mida teile enesepettuse sõgeduses keelasin. Kui see käsi teile nüüd veel kõlbab, mida ma tõeliselt mitte ei julge loota, siis ainult nõudke teda! — Ei, ei, — vastake mulle teine kord, vastake, kui tervem olete — mul pole praegu küllalt jõudu teie kostust kuulda võtta...”

Ta oli haigele, kes joont võttis ennast üles ajada, tõrjuva käe vastu sirutanud. Lähemal pilgul oli ta kambrist kadunud...

Anton Meding aga laskus patjadesse tagasi ja varjas mõlema käega silmi, nagu oleks neid juga liig eredat valgust tabanud.

KONDIVALU KÕRTSIRAHVAS

Meil Laaguvere mõisas oli kupjaks üks mees, keda minu väike õde kentsakal kombel „Surmaks” hüüdis, kusjuures ta ühtlasi arvas, et see mees pidavat varsti surema. Lapse imelik mõte ja nimeandmine tuli vist sellest, et Kupja-Päärul olid kuluvalged juuksed, habe, ripsmed ja kulmukarvad, mis talle teatava huaomase ilmingu andsid. Sellist värvi karvastikku leidub sageli meie soome tõu man, muulastele on ta võõras ega meeldi neile; eesti neiu aga võtab ennem sihukesegi „valge” kui „musta” mehe, ning Päärule võis seepärast olla ükspuhas, mida arvati tema karvapuhmadest mujal maailmas, kui see aga kodumaal talle naimiseks takistust ei teinud.

Ja ega teinudki.

Kupja-Päärul oli nimelt tulevane juba valmis vaadatud ning kosjanõu kõikumata kindel. Ka tulevase elukorra kohta oli tal kavatsus, mille teostust ta õhinaga igatses, välja töötatud: ta tahtis meie Anne naiseks ja Kondivalu kõrtsi rendile. Uheta ei tahtnud üht, teiseta ei teist, mõlemat koos aga nurus suure visadusega. Minu vanemad pidid teda aitama. Emale sai ülesandeks Annekese neitsilist südant Kupja-Päärul koputuste kohta ette valmistada, isa pidi paruni juures soovitusel kõrtsi-asja tagant lükkama. Et mu isal kui mõisavalitsejäl seks tarvilik mõju ning pealegi teatav kohus oli kõrtsmiku asemele, kes mitmesuguste süütegude pärast oli lahti lastud, parajat asemikku kuulata ja et Päärul kolmeaastasest kupjateenistuses hoole ja virkusega valitseja usalduse oli ära teeninud, siis võis ta

teda rahuliku südamega soovitada. Lähenevaks jüripäevaks lubatigi kõrts tema kätte.

Ema misjonitöö Annekese juures oli ka lootusrikas. Tegi piigake küll esiotsa, nagu oleks asi talle ehmatavalt uudislik, püüdes punastada ja vastu punnida, — polnud see aga muud midagi kui neiulik riugas, kombepärane kometimäng, sest ema oli ju mõnda aega tähele pannud, kuidas Pääru kirikust tulles Annele timsaiu ja peperkooke tõi — veerand aastat juba — ja kuidas Ann neid maiusi köögis ja sahvris salaja süüa nosis. Võtab aga neiu poisilt saiad vastu, eks siis ole tunnistus käes, et süda vastukingiks on saadaval.

Ann oli mitmendat aastat meie tubli, töökas, sõnakuulelik tüdruk, keda ema võis rahulikul meelel korralikule mehele elukaaslaseks sobitada. Tema loal tohtis tulevane pruutpaar meie köögis sagedamini koos käia, kui see ennemini oleks võinud sündida. Lähemat vastastikust tundmaõppimist oli ju vaja. Pääru pugiski siis õhtuti, kui Ann teelaua oli koristanud köögi tagumisest uksest sisse — häbelikult, alandlikult, komistades ja kõhatades. Ann võttis ta tasase teretuse aiva nii „mokaotsalt“ vastu, mitte sõandades silmi ta poole tõsta, muudkui kolistas ja pläristas pliidil kastrulite ja pannidega, nagu oleks tal kõige kibedam töö käsil. Esiotsa oli Pääru nii kohmetu, et ei usaldanud pruudile kättki anda; pärastpoole tuli küll seks küündiv julgus, kuid soem pruutpaariline intiimsus, milleks loetakse vähemalt kaisutamine ja mõrsja istumine peiu põlvedel, see ei tahtnud kaua edeneda. Suudlemisest sain minake ainult üks kord umbkaudu — nimelt kuuldamisi — märku, ja siis oli köök kottpime. Ning seegi vägitükk näis Päärul pooldis luhta läinud olevat, sest ma kuulsin Anne pahasel kahjurõõmul kõhistavat:

„Nina peale, ehehehe, — paljalt nina peale!“

Kuid Pääru põlvedel võttis Anneke aegamööda üsna vabatahtlikult istet, ja siis istusid mõlemad kas või tundide kaupa, ilma suuremat kõnelemata, isegi ilma naermata ja kõdistamata, mida olin muidu poiste ja tüdrukute juures seesugusel seisukorral tähele pannud. Millega nad seal pimedas köögis õieti aega viitsid, kuidas nad nõnda puutombulikult võisid koos is-

tuda, selle jälile ma ei saanud kunagi. Mäletan ainult veel, et ema mulle paaril korral õige kibedasti lakka kargas ja kohutava peatüki kombeõpetusest ette luges, kui ta mu söögikambri ukse taga leidis piilumast, kuidas „Surm kosib punapõske“, nagu isa kord naljatades ütles. Ema meelest oli otsekui patt pruutpaari sihuke sel õhtul ta õrnas ajaviites kuidagi eksitada või kogu ni naerda või pilgata. Armastus olevat püha, ütles ta, ega minevat muile kui armastajaile midagi korda.

Eks tulnud siis viimaks kätte ka teatav reede õhtu, mil sooritati kihlused, ja kolme nädala pärast pühapäev, kus pulmad mõisa peretoas tavalise ilu ja hõisaga mööda saadeti. Kohe seepeale kolis noorpaar Kondivalule kõrtsirahvaks. Osalt enda kogutud rahakest, osalt sugulastelt laenatud rubladest oli Pääru kõrtsi sisseseade tasunud ja kauba sisse ostnud. Noorpaari rõõm ja uhkus paljutootavast ärist oli suur. Pääru püüdis enama või vähema õnnega isanda laadi kõrtsipapat teeselda, olles kräbe, sõnakas ja lõbus; Ann oli kärmas, tähelepanelik, puhtasti rietatud perenaine ja kuulis hea meelega, kui külaline teda emandaks kutsus, olgugi mõni niisugune, kes noris võlgu.

Kondivalu uuest kõrtsirahvast kuuldus aiva head. Pääru oli minu isa tihti palunud, et ta kord ka tema uut elukohta tuleks vaatama; see sündis, ja kui isa aidamehega Kondivalult koju tuli, ei teadnud kumbki muud, kui kiita. Iseäranis liigutav olnud näha, kuidas „Surm“ oma naisukest armastab, vabastades teda igast tülikamast tööst ja kandes teda otse kätel.

See lugu andis külanaistele küll viimaks laimujuttudeks asja, kui oleks Kondivalu perenaine laisk ja mängivat emandat, kes ei tõstvat jalga heinamaale ega kartuli-aedagi, ja nõnda edasi. Aga mis sellest, kui aga peremees oli temaga rahul ja maja kord laitmatu. Kes siis võis Päärule keelata oma noorikut hellitamast — kui oled isand, siis peab sul olema ka emand, ja töö tegid ära teenijad.

Pool aastat möödus uuel kõrtsirahval rahus ja vaikus. Siis aga hakkas tast külajutte lendu tõusma — ikka sagedamini ja ikka mustemaid. Mõisas ja targe-mate inimeste juures ei leidnud nad esiotsa küll suu-remat usku, aga moorid ja vaarid jahvatasid tüdimata edasi. Üks asi paljudest oli see, et kõrtsirahva abielu ei pidanud enam olema endisel õrnal ja tuvilisel jär-jel, teine see, et majas puuduvat endine puhtus ja kord ning endine ladus vaim. Minu isa käis kord mööda sõi-tes Kondivalul sees ning rääkis kodus, et talle seal muud ei olewat silma puutunud kui Pääru veidi vidune olek. Istunud teine leti taga akna all ja hoidnud pead. Valitsejat nähes teinud küll kohe rõõmsa näo ja öel-nud esimesel pärimisel, et tal on ainult peavalu; muidu käivat käsi tal endiselt hästi. Anne ei saanud isa näha, pidi magama veel, olnud kogu öö laadaliste pärast üleval. Muidu terve ja tubli nagu kunagi, seletanud Pääru.

Uhel päeval tuli Pääru mõisa ja otse meile. Minu õde nägi teda juba aknast ja hüüdis: „Papa, Surm tu-leb!” Kuna isa lapsele tõreldes keelas Kondivalu kõrts-mikku niisuguse nimega hüüdmast, astus kulupealine Pääru pikkamisi ja veidi lidus uksest sisse.

„Tere ka, valitseja!”

„Tere, tere, kõrtsmik! — Noh, mis pakiline asi sinu siis kibedal heina-ajal mõisa ajab?”

Pääru vaatas ukse ees nõutult kord ühte ja siis teise nurka, silitas koonu ja laskus viimaks aeglaselt, nagu tal viisiks oli, ahjupingile maha, kui isa oli asjaomase pakkuva käeliigutuse teinud.

„Tea ühtigi — polnud nagu suurt midagi,” kohmas ta vastuseks ja sülitas läbi hammaste.

Isal oli kipitsev kirjutus käsil. Ta laskis külalise, kelle pikaldust kõnes ja teos ta tundis, istuda ja töö-tas edasi, oodates, et Pääru ise viimaks sõna võtab. Kui seda ei sündinud, pöördus ta mõne aja pärast jälle korra ümber ja küsis uuesti, mis kõrtsmikul mõisa tu-lemiseks asja olnud.

Pääru tõusis järsku istmelt, silmad suured ja ümmar-gused.

„Ei asja õieti midagi, tulin aga niisama mööda min-

nes sisse ja tahtsin küsida, kuidas ka valitseja-rahva käsi käib.”

Ning hakkaski jälle minekut tegema. Andis isale kätt, ütles enesel olevat rutt ja läks. Isa imestas, aga mitte liialt — Pääru kõhklev ja kohtlane loomus oli talle tuttav. —

Ega olnudki rohkem kui umbes poolteist nädalat aega, kui Kondivalu Pääru jällegi mõisas ja meil käis. Oli just lõuna-aeg, isa puhkas magamistoas. Emalt kü-sis külaline valitseja järele, ja kui ta kuulis, et see magab, ütles enesel ootamiseks aega küllalt olevat, ei tarvitsevat teda minna äratama. Võttis jällegi istet ahju ääres ja kostis ema küsimiste peale, et mis Ann teeb ja kuidas äri läheb, pealiskaudselt ja vastu taht-mist. Ema väljendas võõrastust tema muutunud, nähta-vasti rõhutatud oleku kohta. Selle peale aga naeris Pääru rõkkavalt ja läkastamisi ning kinnitas, et tal ei ole mingit muret ega meelehärma, kõik ta asjad olevat korras ja meel hea nagu kunagi.

Kõrtsmik ootas, kuni isa ilmus. Viimane tõttas ris-tikheina-põllule, ja et ka Pääru kodutee sinna külge viis, siis läks ta isaga kaasa.

„Vist minu juurde tulidki, Pääru?” küsinud isa teel.

„Mine'nd tea, kelle juurde, — tahtsin aga pisut koibi liigutada, — pole mul praegu heinakorda ees ja kõrtsis suvise aja tõttu ka vaikne olek...”

„Kas sa vahest kõrtsi minekuga rahul ei ole?”

„Kuidas nii?”

„Noh, oled viimasel ajal nagu veidi norus —”

„Oh ei — võin rahul olla, — võin üsna rahul olla, — ega ma kulla-auku läinudki otsima — —”

Sammunud mõlemad siis tüki aega jututa edasi. Et Päärul nagu midagi südames pakitsenud, mida ta taht-nud isale ilmutada, seda näinud viimane küllalt, ent mees vaikinud edasi, võideldes nagu seesmiste võimu-dega. Viimaks, kui isa pidanud maanteelt põllule kään-duma, kohmanud Pääru järsku:

„Kontraht on siis viie aasta peale — eks?”

„Missugune kontraht, — sinu kõrtsikontraht?”

„Sama jah.”

„Viie aasta peale teadagi.”

„Ja murda teda ei või?”

„Kas tahad teda siis murda?”

„Ei, ei! ... Murda? — miks peaksin tahtma teda murda —? No nüüd on valge väljas — murda! Seda ma ei öelnud ega mõelnud... Küsisin aga nii muidu, nii teadu pärast... Mis häda pärast peaksin kontrahti tahtma murda? ... Ja siis, — kuidas see on, valitseja, — eks mul pea siis vist asemik olema, kui — kui — —”

„Kui tahad kõrtsist leppe teel lahti saada? — Muidugi peab sul asemik olema, kellele kontrahi edasi müüd mõisa nõusolekul... Aga Pääru, ega sul siis tõesti, — mispärast siis —?”

„Minu lori, valitseja, — muud midagi! — Teate, olen ju sihuke naljahammas!” vaigistanud Pääru sedamaid. „Õige küll, mispärast siis õieti? Mis mul viga, mis mul häda? — — Jumalaga, valitseja, — kui sõidate mööda, eks astuge üürikeseks ka minu musta kõrtsi sisse...”

Ja nõnda pannud maanteed mööda minema.

Pääru kolmas käik meile oli ühel õhtul kaunis hilja. Isa istus lambitulel oma raamatute taga, ema ei olnud toas, mina aga piidlesin teise toa ukse vahelt valgepealist Surma vahtida. Tal oli nüüd punane punsunud nägu, tursunud silmad ja ta käik tundus ebakindel. Ta nohises kangesti ja keel oli tüma, kui isale tere õhtust soovis. Viimane käändus toolil kähku ringi ja vahtis üllatusest laial silmal külalise poole.

„Kirjutage aga pealegi edasi, valitseja, ei mul ole pakki — tea, kas on asjagi, — eks ma või oodata,” ütles kõrtsmik käega viibates. „Näe, istun siia natuke maha ja puhkan jalgu...”

Ahah, natuke nokastanud, mõtles vist valitseja naeratahes. Noh, pole ka ime kõrtsmikust, peab ju igale topsitajale tegema „hakatust”.

Oli aga omast kohast ime siiski, sest Pääru oli Laaguveres üks noist vähestest olnud, kes enne viinatilkagi ei võtnud ning õlut vaevalt klaasikese.

Kuna kõrtsmik laskus raskel kerel ahjupingile ja jätkas valju nohinat, kirjutas valitseja edasi. Vahel

küsis üle õla seda ja teist, tähele panemata, kas sai vastuse või missuguse. Raske ohkamine, mis oli enam juba oigamine ning tuli ahju suunast, sundis teda viimaks jälle külalise poole ümber vaatama. See oli surunud pea käte vahele, ja enda suureks üllatuseks nägi isa, et tema habemehärmatise üle veeresid piisad.

„Pääru, mis sul siis on?”

Isa astus ta juurde ja vahtis talle näkku.

Kõrtsmik naeratas haledalt, ka veidi lollakalt, siis pühkis käisega üle näo ja tähendas tõmbilt:

„Jäin niisamuti pisut mõttesse, valitseja, — — Aga kirjutage edasi, ärge minukese pärast aega viitke...”

„Pääru, ilmuta nüüd ometi kord, mis sul on südame peal, — kui kaua sa mind ikka petad?” ütles mu isa osavõtlikult. „Sa tead, et võid mulle kõik öelda, ja kui vajad head nõu, siis püüan sulle seda anda. Mis on sulle õieti juhtunud?”

Pääru pea vajus norgu.

„Ma tean, et olete hea mees, valitseja, ja sellepärast just teie jutule tulingi... Aga kas teie kirjutus —?”

„See on valmis, — kõnele aga!”

Pääru ohkas jällegi rinna põhjast ja pani teise käe silmade ette. Siis sosistas:

„Ta j o o b!”

„Kes joob?”

„Noh, eks tema.”

„Missugune t e m a?”

„Ann.”

„Sinu naine joob?”

„Minu naine joob,” tõukas Pääru kurgu põhjast ja hakkas ise nuuksuma.

„Pääru, Pääru,” tähendas valitseja noomivalt, „ma näen aga, et sa ise...”

„Mina ka,” kostis Pääru. „See’p see ongi — mina ka!”

„Siis mõlemad — !”

„Mina sellepärast, et t e m a...”

Pääru puhkes nüüd nii ägedasti nuuksuma, et isal vaeva oli teda vaigistada. Ta päris temalt lähemat seletust kurva loo kohta, ei saanud aga kõrtsmikust enam midagi välja. Mees nohises, pomises, ägas ja oh-

kas, — viimaks andis isale kätt ja pani ruttu minema. Aknast nägime, kuis ta kiirel ja üsna kindlal sammul üle õue rühkis — nii kindlal sammul, et ta endine väike nokastus näis olevat vaheaegu täiesti lahtunud.

Järgmisel pühapäeval puutus valitseja temaga kiriku juures kokku. Ta kutsus mehe kirikuaia kõrvale ja hakkas temalt asja kohta sõbralikul ergutusel ja julgustusel seletust pärima, avaldades seejuures lootust, et Pääru vist üsna tühist nähtust liiga musta prilli läbi vaatab, nii et terves loos rohkem enneaegset kartust kui tõtt on. Küllap vist pidanud Ann külalistele „pealt“ rüüpama, nagu seda perenaiseltki nõutakse, ja siis tuli tal korra väikese „kilgiga“ tegu, millest aga kohe ei või kes teab mis mõelda ja järeldada.

Pääru vahtis maha.

„Mul on tubli, armas, nägus naine,“ ütles ta viimaks ja ta hää väris; „ma hammustaksin ennemini keele suust, kui et temast paha räägiksin. Aga teile, valitseja, tahan siiski oma õnnetust ja hukatust jutustada, sest teie olete mu heategija ja teie käest ei lähe lugu laiali...“

Jutustanud siis kogeldes, komistades ja end sageli parandades ning ikka jälle oma naise väärtust kõrgesti hinnates mu isale järgmist:

Ann rüübanud külalistele ette, nagu kõrtsinaine teisi ei saavat. Esiotsa olnud tal sellest õhtuti kange peavalu ja ta teinud viimati otsuseks ei iialgi enam viinatilka suhu võtta, aetagu peale niipalju kui tahes. Aga või siis kõrtsinaine saab järjekindlalt sõna pidada, ilma pakkujaid pahandamata. Aegamööda kadunud tal harjumisega peavalu. Nüüd hakanud Pääru tähele panema, et naine, olles leti taga, ka siis viina võtnud, kui talle keegi pole pakkunud. Hakanud juba kõnelema, et see olevat tööinimese luudele hea, vahel otse rohuks. Pole Pääru raatsinud talle seda rohukest ka keelama hakata, niikaua kui ta pidanud piiri. Tulnud aga kord õhtu mil asi Annega läinud täbaraks. Saanud kõrtsilistelt ohtrasti viina ja õlut, võtnud ta ise ka veel ning hakanud juba sündsuse tasakaalu kaotama. Pääru pidanud viimaks tunnistama, et Ann on

paraku olukorras, mis naisele kõlbmatu, ja viinud ta magama. Ei ta ole temale hiljem ainust halba sõna tihanud öelda, olnud vaid kurb ja tusane järgnevail päevil. Anneke näinud seda küll ja saanud aru, mis mehel viga, ei ole siis ka nädalal otsal enam leti taha läinud, hoidudes viinaga kokku puutumast. Aga seal tulnud päev, kus ta uuesti oma nõrkusele alistunud. Nüüd olnud Päärul südamevalu nii suur, et võtnud ka enda pea täis, püüdes uputada, mis hinge närinud. Ses olekus leidnud ka julgust ja teravaid sõnu Anne tema kurja kire pärast noomimisele võtta. Ann punninud tigidasti vastu, püüdes oma pattu kõigest väest vähendada. Ta heitnud koguni Päärule ette, et ta ise olevat joodikuks arenemas ning praegugi täis... Nõnda läinud esimene tüli nende vahel lahti ja segased pead aidanud vahekorra õige teravaks ajada. Teineteist juba vastastikku küllalt süüdistatud ja noomitud, löönud meeleolu neil korraga ümber: hakanud mõlemad nutma ja nuuksuma, langenud teineteisele kaela, suudelnud ja palunud kõik tülisõnad vastastikku andeks. Ühtlasi töötanud mõlemad pühaliku vandega põrgulakkest nüüdsest peale südisti hoiduda, et kurat enam majja ei pääseks. Seda vannet olevatki mõlemad kaheksa päeva pidanud, kuid — —

Selle sõna juures tilkunud Pääru silmast pisar, millest ta üsna ehmunud ja mida ta püüdnud ruttu varjata.

„Kuid —?“ küsinud valitseja.

„Kuid ühel hommikul vara panin tähele,“ jätkanud Pääru, „et Ann rüüpas poolkortlist... Võib ju olla, et — et see viin ei olnudki, aga — aga — mis see siis küll muud võis olla?...“

Isa oli teda püüdnud trööstida ja ta palvel lubanud Anne kord nelja silma all käsile võtta. Seda palvet oli Pääru eriti sellega põhjendanud, et ta ise Annele karistavaid sõnu ei sõanda öelda. Ühtlasi hoiatanud isa teda ennast viina kiusatuse eest; ei olevat pooltki mehelik tegu püüda oma meelehärma viina sisse uputada, vaid otse argpüksus, mis võib teda naise silmis aiva alandada. Nägevat Ann, et Pääru ise on niisama nõrk kui temagi, ei ta pidavat siis tema manitsusist enam

midagi. Ainult meelekindlus ja hea eesmärk võivad siin aidata.

Pääru tänanud oma „ainust sõpra“ liigutatult ja lubanud tema õpetuse järgi tegutseda.

Nagu saatuse õela pilkena tundub asjalugu, et inimene kui loodusevõimude vägevam taltsutaja ja valitseja ise kannatab nõrkuste ja küündimatuste all, mis suhtuvad tema vägevusse, tema kõikvõimusse nii lõpmata väetitena ja tühistena. Seda näitab peale muu armetul pildil ka joomakirg. Inimene ise on asjaomase mürgi leiutaja ja valmistaja ning ta on nii väeti, et ta ei suuda hoiduda seda surmarohtu tarvitamast, millest ta selgesti teab, et see temale toob hukatust. Viin on nagu tõvebatsill, mida inimene ise sigitab ja teadlikult sisse võtab...

Sealt ta tuigub ligemale, see väetike, kes oma võimu, oma rammu, oma au ja kõik paremad tunded mürgi sisse on kastnud, millest ta pidi teadma, et see tapab! Surma ta muidu kardab, siin mitte! Enesetapp on ta meelest muidu raske patt, siin on see täiesti unustatud!

Kas meie mõisas oleksime seda iganes võinud arvata! Meie Ann, me noor, karske, korralik, puhas, nägus Ann! Kuis olime meie, lapsed, teda armastanud! Ta oli mõisa tüdrukuist olnud kõige kabadam ja väledam — „nagu säde“, ütles mu ema ikka. Ja nüüd —! Ei me tahtnud oma silmi uskuda! Mina nägin teda aknast kõige ennemini. „Mamma, mamma — meie Ann tuleb ja tuigub!“ karjusin nii, et kamber lajatas, ja sirutasin oma väikesed sõrad hämmastuses akna poole. Isa, ema, õeke, meie uus tüdruk — kõik jooksid minu kisa peale nagu ilmailmet vaatama...

Kondivalu noor perenaine lähenes nimme meie majale. Ta vehkles ärevalt kätega, näis nutvat ja endamisi ägedasti kõnelevat. Juba meie eeskoja ukse taga algas suur kaebemulin ja ulgumine.

„Valitseja — emand — ta tahab mu maha lüüa, päästke mind mõrtsuka käest!“ Nende sõnadega tundi-

ses Ann meie tuppa. Ta punsunud nagu lõkendas sinakalt ja oli pisaraist üleni märg. Ema käest haaras ta poolküünistamisi kinni ning suudles ja suudles seda. „Ta ajab mind taga,“ kriiskas naine vingumisi edasi, „ta jõuab varsti siia, — päästke mind, kulla kallid valitseja ja armas magus emandake! Ta tahtis mind tappa, ta on juua täis, ta on järele joodik!...“

„Vait, Ann!“ keelas minu isa. „Miks sa süüdistad teist? Sa ise oled joobnud! Häbi sulle, Ann!“

„Mina joobnud? Valitseja, mis te nüüd räägite — mina joobnud? Oh, mu jumal, jumal! Pole tõsi, valitseja, — ma ei ole põrmugi joobnud!“

„Ann, Ann, mis ma pean sinust nägema!“ võttis nüüd emagi sõna. „See ei ole vale, et oled joobnud, su suust käib ju nii kange viinahais! Kuis julged ise veel salata?“

„Ei, ei, jumal ise teab, et ma viina pole võtnud!“ hakkas Ann laginal nutma. „Aga vaadake, mis ta minuga on teinud! Maha lüüa tahtis mind! Peas on mul suured muhud, ja näete isegi, kuidas mu nagu on lõhki kistud! Suure kaikaga tungis mulle kallale, küünedki võttis appi. Oh, mu taevast ja püha looja!“

„Ann, ära teota ka veel jumala nime,“ ütles isa. „Nii suurt ülekohut pole sulle sündinudki, kui mees sind karistas. Ehk mäletad, mis sa talle nädala eest alles vandega töotasid? Kuhu su vanne on jäänud? ... Ann, Ann, mõtle, mis sust nõndaviisi peab saama!“

Pääru karistuse üle ulgus Ann enam, kui asi väärt oli. Näol oli tal küll paar punakat kriipsu, aga ei muud suuremat viga kuskil. Sellest hoolimata nuttis ja kurtis ta edasi, otsekui keegi, kes mõrtsuka küüsisst hädavaevalt eluga on pääsenud... Akki võpatas karjatades tagasi. Ta oli aknast Päärut näinud. Hüüdega: „Peitke mind, peitke mind, ta tahab mind surnuks lüüa!“ jooksis Ann meie kööki ja hoidis ust seestpidi kinni.

Õigus tal selles oli, et Pääru teda jälgis. Aga viimane ei tulnud vihaga ega peksunõuga. Pääru kobis alandlikult-leplikult uksest sisse, mille kõrvale ta seisma jäi. Mees oli otsekui murtud. Silmi ei julgenud

tõsta, pead hoidis vildakil. Temagi oli viinatujus, seda võis kohe märgata.

„Ann vist siin, valitseja?” ütles ta tasahiljakesi.

„Su naine on siin, Pääru,” kostis isa; „kas tahad teda peksa?”

„Ei, tahan teda koju viia, ta on haige.”

„Ta on joobnud, Pääru.”

Pääru vaikis.

„Ja sina ise —?”

„Mina olen küll natuke viina võtnud,” möönis kõrtsmik pikkamisi ja rusutult. „Aga tema — ma ei tea —”

„Sa püüad teda veel vabandada? Ise oled teist kodus peksnud!”

„Hirmutasin niisamuti! Eks ma ole va äkiline... Kus ta siis on, valitseja? Ma ei tee talle enam midagi... Ann, tule välja, ma viin su ilusti koju!” hüüdis ta siis meelitamisi.

„Oh—oh, oh—oh!” nuttis Anne hääli isegi köögi ukse taga. „Mind pole siin...”

„Ann, ää karda mind tühja ühtigi!” ütles Pääru toonil, nagu kõneleks lapsega. „Tule aga ära ja lähme ilusti koju. Ega ma sind löönud — ma ju ainult ähvardasin —”

„Ära valeta, sa tahtsid mind kepiga maha lüüa!” nuttis Ann vahele.

„Anna andeks, Ann! Ega ma teinekord enam teel! Tule, lepime ära, siis on kõik jälle hea...”

Ann ilmuski ja lähenes talle, kätega silmi kattes. Nad seisisid nüüd teineteise ees, nuuksudes enestele vastastikku näkku. Uks palus andeks ja teine palus andeks. Uks andis tõotusi ja teine andis tõotusi. Uus elu pidi algama, kumbki püüdis teist selles veenda. Mõlemal jooksid pisarad mööda põski, mõlemad kuivatasiid neid käistega. Siis haarasid teineteist kätest ja pugesisid tasakesi toast. Käsikäes, sõbralikult, hellalt — nõnda nägime neid üle mõisaõue sammuvat...

Naera või nuta.

Õigem oleks olnud nutt.

Sest liigutaval lepingul ja kõigil neil vandega kõvendatud tõotusil ei olnud kuigi pikka püsi. Varstigi oli Kondivalult jälle pahu sõnumeid kuulda, mis and-

sid asja kõiksugu tõsisteks kartusteks. Kümmeagi joomine vältas edasi. Noor abielupaar oli teel hukatuse poole. Nende majapidamine kippus nurjuma. Tööd jäid hooletusse, hävines kohus ja kord majas ja põllul. Seda olukorda tarvitasid teenijad oma kasuks, autumad naabrid omaks. Tuli juurde veel õnnetusi looduse kaudu — vili ikaldas — ja inimeste kaudu, sest vargad tühjendasid aida. Mida võis sel kombel muud oodata kui haledat lõppu kõigele. Mõisahärra nõu oli kindel: kõrts Pääru käest ära võtta, sest rent oli tal võlgu ja selle tasumist ei olnud lootagi.

„Aga enne kui see võis sündida, võttis lugu juhuse tahtel teise pöörde.

Uhel ööl äratati meid heidutava sõnumiga, et mõisa ligikonnas kusagil on tuli lahti. Kolistaja meie ukse taga oli tallipoiss, kes olnud koplis hobuste juures õitsel ja näinud tulekuma kõige enne. Isa oli varsti riides, härda palve tõttu sain ka mina luba kaasa joosta. Väljas ümber vaatamisel selgus meile kohe, et tuli polnud kaugemal kui umbes versta maa taga, ning ei mujal kusagil kui Kondivalu kõrtsi kohal metsas või ka kõrtsis endas. Mets, milles asetses kõrts, algas varsti mõisa nurmkonna edelapoolsest küljest, suur maantee viis temast paiguti läbi ning kõrtsist mööda. Isa laskis ruttu kümme-kond lähemal elavat moonameest kokku ajada, hobused rakendati kahe plaanvankri ette, labidaid, kirveid ja pangi võeti ligi ning tuhatnelja läks sõit Kondivalu poole. Kõrge palgimetsa veerest sisse jõudes oligi meil varsti selgus käes, et mitte mets ei põlenud, vaid kõrts. Leegid pahvatasid juba jämedate sammastena vastu öist taevast, värvides teda ning kogu maist ümbrust veripunaseks, kuna pikk, sädemeid puistav suitsusaba tuule ajul venis verstade kauguselt üle okasmetsa tõmmu ladviku. Leekide praginat ja mühinat oli veerandi versta taha selgesti kuulda.

Osa kõrtsihoone katusest langes parajasti sisse, kui päralt jõudsi. Kõrvalisist hooneist seisis ait ja sel-

lega koos olev laut ka juba täies lõõmas; puutumata olid ainult veel saun pesuköögiga, kuna tuli ühtlasi alttuule metsale hakkas liiga tegema. Inimesist nägime ainult tüdrukut, kes jooksis meile särgi- ja aluseväel kätega veheldes ja appi karjudes vastu, ning sulast, kes saunast oma riideid välja kandis. Paar põrsast, haukuv ja ulguv koer ning hulk kanu jooksid õues ärevalt ringi. Pererahvast aga ei olnud midagi näha.

Peahoonet ega aita laudaga ei võinud enam inimeste ega veeabi päästa, seepärast käskis isa sauna ja peamiselt metsa kaitseks tööle hakata. Ühtlasi kerkis muidugi küsimus, kuidas on elulistega lugu, keda väljas näha ei olnud? Hirmunud sulane kogeles viimaks pärimise peale, lehmad ja lambad olevat tema teada kõik veel laudas ja hobused reheall, kui peremees või perenaine neid parajal ajal metsa ei märganud ajada. Ehmatusest segane tüdruk seletas omakorda, peremeest olevat ta korra näinud üle õue jooksvat, kindlasti ta seda aga ei teadvat, ja kus perenaine, sest ei olevat tal aimugi.

„Siis on perenaine või koguni mõlemad ehk veel põlevas majas?“ hüüdis minu isa. „Me peame neid katsuma päästa! Maja teine pool seisab veel, kõrtsituppa ja kambrisse pääseme ehk veel sisse. Tulge, mehed!“

Ma hakkasin suure häälega karjuma, kui nägin isa ühe julgema moonamehega suitsust ja sädemesajust läbi kõrtsi sisse tungivat; siis kukkusin hirmu pärast põlvili, sest korraga langes rehealuse katus kokku. Oli seal loomi tõesti sees, siis kadus sellega iga päästeloos.

Paar minutit hirmu ja ahastust, ja juba tuli isa pea kõrtsi uksele jälle nähtavale. Ta tuikus mõne sammu poolroomamisi edasi ja laskus siis koormaga, mida ta kandis, murule põlvili. Selle koorma tagumist poolt hoidis sulane ja temagi langes uimaselt maha. Meie astusime ligemale ja nägime nüüd elutut inimest vähe- ses ööriides. See oli Kondivalu kõrtsinaine.

„Ruttu vee juurde!“ hüüdis isa kähiseval häälel, pühkides käega tahmast higi põsilt ja vajutades käist, mis tuld oli võtnud, rohu vastu, et teda kustutada. Kaks teist meest kandsid minestanud Anne kaevu juurde ja hakkasid talle vett näkku piserdama. Sel hetkel langes

lauda katus tumeda mürtsuga sisse ja mattis kõik, mis ta sees ehk veel surmaga võitles, enda rusude alla.

„Jumala pärast, mehed, otsime nüüd peremeest!“ ähkis valitseja. „Väljas kusagil ei ole teda näha, — mis siis, kui ta on veel hoone sees! Sängist kambris leidsime ainult uimase naise. Ehk ta viibib mõnes muus ruumis.“

Mu isal näis olevat nõu veel kord põlevasse majja tungida, aga teised mehed raputasid hoiatavalt pead.

„Valitseja, oleks otse käega katsutav surm, kui söandaks keegi veel korra leekidesse karata,“ ütlesid kõik. „Lagi võib langeda iga silmapilk sisse ja uks põleb ka juba.“

Lõõtsutades jooksis nüüd karjapoiss kaevu juurde ja kuulutas suure huviga:

„Peremees on kõhuli kapsa-aia taga ja naerab tulekahju!“

Veidrat sõnumit ei tahtnud keegi uskuda. Poiss kinnitas aga suu, silmade ja vehklevate kätega, et Pääru roomavat kapsa-aia taga, rõõmustavat kangesti leekide lõõmast ja naervat suure häälega. Kuna mõned jäid perenaise juurde, kes veel elumärke ei ilmutanud, läksid teised ja nendega minagi poisi juhatusel kapsa-aia poole, mis oli mõnesaja sammu kaugusel metsa ääres.

Poiss oli õigust rääkinud. Leidsime Kondivalu peremehe eest. Ta oli neljatõllakil roigas-aia taga kaste- niiske soorohu peal ning väänles ja siples nagu kram- pide käes, sinna juurde taoti kähiseva häälega naerdes. Nägu oli tal tahmane, huuled tumesinised, kiiska- vad silmad jõllis ja punaselt ääristatud. Seljas ei olnud tal muud midagi kui vana lühike kasukatükk palja särki peal.

„Ohoh, ohoh, kuis nad põlevad, kõik need pikergu- sed ja lopergused kuradid!“ kriiskas Pääru salalikul kahjurõõmul. „Kuis nad vingudes ja uludes käravad! Paras teile! Hästi! Hästi!... Tahtsite küll mind murda ja neelata, aga näe, ma olin kavalam! Tuld õlgedesse, tuld takku — näete nüüd!... Kas tikute veel mu kal- lale — eh?... Vaeh, kuis nad putkavad iga nelja tuule

poole, kõik need rottide ja konnade ja usside karjad, kes mind ala piirasid ja mu ihu mööda ringi roomasid! ... Uih, mäherdune trobikond! ... Uih, uih! ..."

"Pääru, mis sul arus on, tõuse üles!" hüüdis mu isa ja raputas teda õlast. Ta ei teinud sest asjagi. Ei pannud meid mikski. Klaasnenud silmad kiirgasid ainiti lõõmava tule poole, suu naeris või irvitas, jalad ja käed tegid rõõmu pärast siputavaid liigutusi.

"Põrgu põleb! Põrgu ahi lõõmab!" kähistas ja kõhistas ta edasi. "Ja ürgas mu käest tuletikust... Aga ma teen veel tuld, kui need tillukesed kargavad kuradid kõik otsa ei saa — jaa, jaa, ma teen! ... Pistan kas või terve ilma põlema, kui te, prohvused, ei hävine... Oot', oot', teen kohe veel tuld, — kus mu tikud ja peerud? ..."

Ta kobas kasuka taskust otsida ja tõigi sealt peotäie väävlitikke nähtavale.

Juba ta jooksis nendega, juba kraapis neid kasuka-käise vastu põlema, ent äkki peatas sammu ning haaras mõlema käega pea ümbert kinni. Ta nägu oli veninud ehmunud, tardunud lõustaks, silmamunad tikkusid välja aukudest ja keel laialiavatud suust.

"Ann! — Kus on Ann?" tungis tal mõiratamisi kõrist. "Kuhu jäi Ann?" Ja ühes silmadega näis pöörduvat kõik ta hingeline sisemus lõõskava kõrtsi poole.

Vist meis kõigis tärkas aim, mis nüüd võiks sündida, ent keegi ei olnud erk ega kärmas küllalt seda keelama. Järsku, nagu laeng püssist, sööstis viinahull põleva hoone poole, kriiskas korraks ja hüppas lahinal põlevast uksest leekide merde.

Minu isa vist oli esimene, kes tegi spontaanse liigutuse temale järgneda — muidugi päästenõul. Kuid samal hetkel raksatasid kokku langeda kõrtsihoone viimased veel säilinud seinad ühes uksega, mille kaudu kõrtsmik oli tulde tikkunud.

Kui olime toibunud halvavast ehmatusest ja läinud tagasi kaevu juurde, selgus meile, et minestanud perenaine oli vaheaegu meelemärkusele ärganud. Ta oigas võimetult, sest kogu ta nägu ja muugi nähtav ihu oli täis tulehaavu. Valust hoolimata oli ta enda siiski istukile ajanud, ja kuna ta pärani silmil põleva kõrtsi

poole vahtis, märgatav rahulduspaiste suu ümber, so-sistasid ta huuled:

"Nii on õige! Nii on väga õige!"

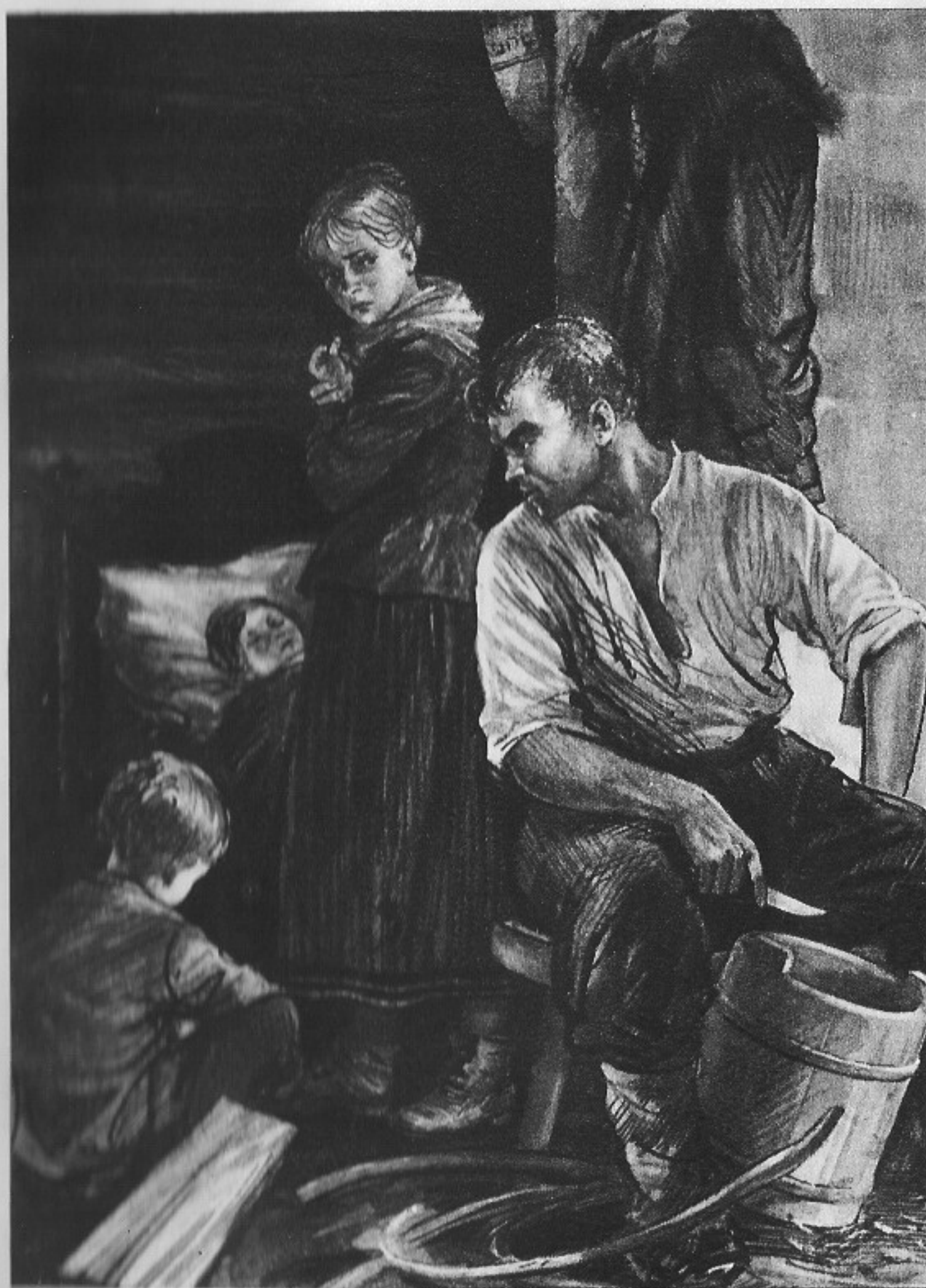
Kuid sealtsamast puudutas mingi muu mõte ta virguvat mälu. Kuna ta silmad enese ümber seisjate nägudel sõõri laskis käia, küsis ta usutleval tungil nagu meilt kõigilt korraga:

"Kus Pääru? Kuhu panite nõdrameelse?"

Kõnelesime talle tõtt alles mõisas, kui ta haavad olid seotud ja ta hing toibunud.

JUMALA TAHE

SEAT AJAMOL

„Surma vastu rohtu ei olegi, kas sa seda veel ei tea? —
Ise pikemat aega juba täisealine inimene!”

Kuuendikumehe hurtsikuke Harjus, nagu neid seal palju. Ta toetub tagumise küljega elutüdinult kadastikuga kaetud kruusase seljandiku vastu ja on tahmane, suitsunud oma sammaldunud õlgkatuse all, mis seisab räämas ja turris nagu mustlase juuksed. Viltu on ta madal uks, längu ta nurgad ja vajunud ta otsad ja kaks mustavat auku — üks ees-, teine tagapoolses seinas —, mis tahavad olla aknad, on nõega nii paksult vööbatud, et päikese helk saab ainult kollaka uduna hurtsiku sees nähtavaks.

Laest tolgendab tahm, seintel ta hiilgab, nagu oleksid need kivisöe kihid. Hurtsiku sisemus tuletabki söekaevandust meelde. Paekivist põrand, sauega üle potsitud, vahed kivikillukestega täis topitud, aga siiski auguline ja roopaline, täis kõiksugu konaraid. Ukse ees akna kõrval seisavad elatanud ja ussitanud kangasteljed, takune kangas on üleval. Selle ukse kõrval, mis viib toast rehealla, laiub seina ääres õlgedega täidetud avar poludi. Suur kõhukas ahi ruumika koldega, mis tuhka täis, võtab kolmanda seinääre enda alla. Nõnda jääb toa keskel kolmele inimesele ruumi seista, kui nad üksteisele hästi ligi hoiduvad.

Aga selles kongis elavad peremees ja perenaine, Miku ja Leeni ning vanaisa ema poolt ja vanaema isa poolt, ja veel Mari, nende neitsik. Viimane magab suviti aidas, Miku aida lakas ja Leeni vahel Mari juures, kuid talvel magavad kõik kirjeldatud toas — viimane kui üks. Et puudest on suur puudus ja hagu ka vähe, alla on elamu soojus väga kallisk: ei tohi, jumala pä-

rast, keegi ust praokile jätta, ei tohi lapsed uksest palju käia. Aknad aga, need on „sündimisest saadik“ nõnda seatud, et nad lahti ei käigi. Õhk toas on siis värske juurdevoolu puudusel nii lämmitav paks, et toeta kas või seljaga vastu.

Ka praegu on talv.

Imelik — tuba alati nii soe, et lastel särgid higist märjad, aga seal ta nüüd ägab sängis, see väike Leeni, ja kaebab kurguhaigust. Kus ta võis külmetada? Jooksis küll palja jalu vahel tare ette lunde, nagu taotsevad lapsed; aga tuba on ju alati nii soe, ahi köeb paar korda päevas, nii et suits paneb silmad piserdama — kuidas võis tulla haigus?

Nelja-aastane valgepealine lapsuke suurte jutustavate sinisilmadega — seal ta vahib nüüd haledalt ja abiotsivalt ema otsa, kes istub villu kraasides sängi ees. Mari aga koob takust kangast, süstik lendab edasi-tagasi, suga lööb klõmm-klõmm! Ja isa istub kolde ees, vitsutades piimapütte. Ning vanaisa magab norinal ahju peal, kuna vanaema istub redeli alumisel pulgal, vahib enese ette maha ja vangutab sügavais mõtteis vahetpidamata oma kulupead. Väike Mikk, see aga vestab keset tuba pulki, millest ta tahab midagi teha, aga ei tea isegi, mida.

„Ema, mul on valu!“

Leeni sosistab seda, ta ei saa häälega rääkida, ja sosistadeski tõmbub ta näost siniseks, nii raske on tal läbi haige kurgu sõnu välja pitsitada.

Noore ema õitsvalt põselt kaob silmapilguks jume, ta kehast lõikab läbi kui nuga.

„Joo sooja piima, laps!“

„Ma ei või!“ kähistab Leeni.

„Võta aga, võta vägisi!“

Leeni võtab piisakese vägisi ja hakkab härdasti nutma. Veerevad väikesed kuumad palaviku-pisarad kõhetute põskede üle. Aga Leeni on hea laps, vagur laps, ta ei karju kärsitult ega kurda valjusti. Oh, et ta karjuks! Just see vaikne kannatamine teebki emale nii kibedat piina.

„Ma suren vist, ema.“

„Leeni, ära räägi nõnda, — ei sa sure!“

„Jaa, ema, ma suren.“

„Juhan, Leeni ütleb, et ta sureb!“

„Lapse juttu nüüd“ — — ta vaatab korra sängi poole ja lõikab endale seejuures noaga sõrme — — „tühi võtaks teid! Miku, otsi mulle nartsu sõrme ümber!... Laps nüüd teab, mis ta räägib!“

„Ema, kui ma suren, — kuhu jäävad siis mu uued kingad?“

„Laps, sa ei sure ju!“ sosistab ema, silmad hirmust suured, talle vastu, kummardab oma kallikese üle ja suudleb ta palavaid huuli. Pisarad tilguvad tal silmist.

„Uuest jakist on mul ka väga kahju!“ ägab Leeni...

„Oh, ema, ma ei saa enam hästi hingata! Vist suren juba täna öösel...“

„Juhan, mis sa arvad,“ pöördub perenaine alandlikult, kartlikult, paluva ilmega mehe poole, „mis sa arvad, kui lähleksid linna —?“

„Linna? Mis sinna?“ küsib teine, lüües silmad tõrjevalmilt üles.

„Rohtu — —“ viiksatab Anna tasase tungiga.

„Rohtu — apteegirohtu? Nojaa — mis kõik veel! — Pane uuesti kuuma tuhka sukka ja seo lapse kaela ümber — paremat rohtu kaelahaiguse vastu ei tunta!“ Ta näojoontes on märgata hangumist, ta kõneleb kivi-kõva, kareda häälega.

„Aga kui ehk siiski surm —?“ julgeb Anna niitsatada.

„Surma vastu rohtu ei olegi, kas sa seda veel ei tea? — ise pikemat aega juba täisealine inimene! On kahte liiki haigusi: surmahaigused ja teised haigused. Surmahaigused, need on otsekohe jumala käsutada. Kui see on jumala tahe, et pead surema, siis sured, võta rohtu, kui palju tahad... Ma usun, see peaks selge olema igale täie aruga inimesele!“

Ja taas algab pikk talvine öö. Kõik magavad. Haige laps ainult ja ema ei maga mitte. Leeni viskleb sängis, oigab, ägab, tihub, hoides kramplikult ema kaelast kinni ja hõõgudes kui kuum raud. Ema istub taoti sängi serval, hoiab oma kallikest käte vahel, palvetab ja nutab. Isal aga on hea uni, ta norskab, kuni keskhommik kumab tahmase akna taga. Ja magavad veel

vanaema ja vanaisa, olles vanadusest nõdrukesed, ja Mari, kes on väsinud, ja Miku, kes on laps. Aga et magab isa, haige lapse isa, kogu öö nii hoolikalt ja rahulikult — Anna ohkab sügavasti ja valusalt...

„Mees, kas me ei peaks siiski tohtrit kutsuma?“ Selle küsimusega, mille väljenduseks tahtenõrk naine kõik oma jõu kokku haarab, astub Anna hommikul mehe ette. Ta nägu on pikast öövalvest koltunud, ta silmad punased ja laud tursunud.

„Pagan võtku sind oma loriga,“ kirub Juhan, „või nüüd juba tohtrit ka! Eile oli veel üksnes apteegirohtudest jutt! Tohter võtab vähemalt viis rubla, kui sõidab linnast siia! Siis ta kirjutab veel rohtusid ja need maksavad jälle! Kas arvad, et ma raha maast nopin? Tunaeile alles tõin kirikupoest viie kopika eest liikvat, kas see juba otsas?“

„Juhan, me ei ole ju mitte vaesed — —“

„Soo! Aga sa tahad meid vaeseks hakata tegema! Või tohtrit linnast! Nagu tohter haiguse peoga ära pühiks! Raha himustab, ei muud tarkust ühtigi! Ja mätta alla võib lapse ka saata, eks seda ole küllalt kuulnud! Surma vastu ei tea ükski tohter rohtu, see rohi on üksi taevaisa käes. Kui t e m a tahab, küll ta me lapse siis jälle jalule aitab.“

„Eks sa mäleta, Juhan, kuidas tohter mõisavalitseja lapse mineval talvel terveks tegi? Väikesel Liidil oli seesama kurguhaigus mis meie Leenilgi.“

„Võtaks sind oma vadinaga! Kas kuuled, mulle on mu vaevaga teenitud kopikas liiga armas, kui et seda tohtrihärra taskusse visata. Kui liikva otsas, siis võib seda kirikupoest kolme kopika eest veel tuua — muud pole vaja.“

„Sa ei armasta oma last, Juhan!“

„Ei armasta, ei armasta — narr!“

Ja muud Juhan enam ei öelnud.

Maletu Juhan ei ole vaene, olgugi et ta elab nii viletsas hurtsikus. Juhan on koguni jõukas. Ta pisuke koht asetseb ühe raudteejaama külje all ning seda olukorda kasutab Maletu peremees kaubitsemiseks kartulitega, mida ta vagunite kaupa Peterburi veab — juba aastat kuus-seitse. Juhan võiks rahalise jõu poo-

lest ammugi elada ilusas avaras majas, aga et ta rendikoht kui mõisa kuuendik müüdav ei ole, siis ei maksa tal enda kulul uut maja ehitada, veel vähem aga mujale asuda, kust jaama rohkem maad. Ta on praegusega ka nii väga harjunud. Ei oskaks teisel eladagi. Mees taotseb ütelda: „Ükskõik, kus oled uluall, kui aga raha võid kokku ajada!“ Ja seda ta teeb. Hästi maksvas pealinnas on Eesti kartul kuulus — Juhanil tarvitseb ainult laitmatu kaubaga tulla.

Sellest hoolimata ei toodud haigele Leenile arsti ega mingit apteegirohtu, vaid kirikupoest kolme kopika eest jälle liikvat, kuna Juhan püüdis juttu tihti sellele juhtida, et ta lapsele nüüd juba — mõeldagu ometi! — tervenisti kaheksa kopika eest rohtu on ostnud!

Osutus aga, et sellest päratumastki rohest oli vae- sele lapsele liiga vähe. Veel mõni öö täis valu ja piina, täis ohkamist ja kirglikku palvetamist emale — ning Leenike sulges oma suured säravad silmad, mis nii elurõõmsalt olid ema otsa vaadanud, igavesele unele. Uued saapad ja uus jakk olid maha pidanud jääma ühes kallil emakesega, — oh, emast oli tal viimsel ööl nii kahju olnud lahkuda! Ka Mikust ja vanaemast — aga kas ka isast? Leeni oli seda unustanud ütle mata...

Ja siis tulid matused.

Maletu Juhan on rahauhke mees, ta armsam jutt naabrite ja muude tuttavatega on ikka rahast, t e m a rahast, millega Juhan kiitleb. Rikas mees teeb teadagi head matused. Sellises suhtes ei tohi kitsi olla, muidu see käib au pihta, rikkusest peab vahel ka käega katsutavaid ja suuga maitstavaid tunnistusi andma. Teebki mees siis matused, kus ei ole puudust söögist ega joogist. Linnast tuuakse puusärk, mille ilu igaüks peab imestama. Kirikus laseb Juhan kella löüa ja eurnut lauluga hauale kanda. See maksab küll kõik, aga olgu peale — Juhanil ju raha on ning inimesed ei tohi leida, et midagi jäi tegemata.

Nii tulevad Juhani lapse matused peale kahekümne rubla maksmata.

Ja tohtrile oleks ta pidanud maksmata — viis rubla...

Aga Juhan on omateada tark mees. Surma vastu ei ole rohtu, surma vastu ei aita tohtri abi, surm on ju-

mala tahe... Juhanil on meel küll hapu, et matused maksid nii palju, aga mis parata. Neid kiideti ju, ja seda oli tarvis, ja eks see tröösti...

Ent Juhani naine oli teisel arvamisel.

Ta istus, kui viimane matuseline oli elamust lahkunud, tunni aega vaikides pimedas nurgas madalal järil, käte vahel mingi narts, mida ta näppis, venitas, kortsutas, küünistas, kuna silmad tilkusid ja hambad huuli närisid. Kui siis Juhan korra üsna tema ligi dale sattus, turtus Anna talle kuumalt näkku, näilikult valmis teda küüntega kõrist haarama:

"Mõrtsukas! Mõrtsukas!"

Sellest tekib suur riid, sest Juhan vihastab ja hakkab paukuma kui püssist. Et kuidas tohitakse temale nii rasket sõna öelda, kuna ta oma lastele on ikka olnud hea isa. Ja räuskab poole ööd ega lähe magama. Ning võtab taoti viinapudelist lonksu, et loputada kurgust alla temale tehtud ülekohut...

Ega möödunudki palju aega Leeni surmast — veel samal talvel —, kui haigus heitis Maletu Juhani enda voodisse.

Ei aidanud kirikupoe liikva ega vanamooride sortsirohud. Haigus vedas mehe nii haa ligidale, et ta juba hakkas enda surmast kõnelema. Aga veel millestki muust.

"Anna, mu haigus läheb ikka raskemaks..."

"Paraku küll."

"Anna — ma — ma — —"

"Mis sa tahad?"

"Ehk oleks hea, kui läheksid linna..."

"Mis sinna?"

"Ehk — ehk võiks mulle abi saata — tohter...?"

"Tohter? Juhan, kas ütlesid tohter?"

"Jah, Anna..."

"Mida suudab siis tohter surma vastu! Sa tead ju, et ei ole temalgi rohtu surma vastu. Surm on jumala tahe..."

"Ma tean, Anna, sa kordad minu sõnu — — Aga — ehk ta siiski — ehk ta võib mu valugi vähendada..."

"Ehk ta oleks võinud meie kadunud tütrekesegi valu vähendada?"

"Anna, ära piina mind, mine parem tohtri järele!"

"Tühja kah! Lähen toon kirikupoest veel viie kopika eest liikvat — see niisama hea."

"Naine, ära ole halastamatu! Ma tunnen oma hinges, et tohtrit on vaja. Maksab teine küll viis rubla — aga ma arvan, tervis on kallim kui kõik maapealne vara."

"Aa — sinu tervis! Su lapse tervis ei olnud seda mittel!"

"Kas tahad siis, et peaksin surema? — Mõtles ikka, kes olen mina ja kes oli too lapsuke! Tütre saame jälle, Annake!"

Anna tundis tugevat indu haigele näkku sülitada, aga et see äkki valuvahul hakkas silmi pööritama ja olgama, siis ruttas ta tema soovi täitma, kuid tühja, sootuks tühja südamega.

PEIU KÄSIRAHA

Suvine õhtupoolik, mille üle päike vedelat kulda läigitab. See kuld sulab kokku sinavalt heljuva õhuga, ühineb lõhnaga, mis tõuseb nurmelilledelt ja imbub laanepadrikust. Sumin ja sirin, kudistamine ja vilistamine — ent siiski vaikus, magus pühapäevane vaikus.

Trähni talu kambriaknad on laiali lahti. Kärkseid surub piitade ümber, sumiseb soendatud seintel; päikese palav paiste meelitab neid toast välja, mis muidu neist mühab. Akendel on mõned potid õitsvate lilledega; paar mesilast piriseb õilmete ümber, ühel nupul kiigub jäme ja raske vaablane, vahetevahel oma porisevat bassihäält sekka heites. Maja räästaste all siristavad pääsukesed, kes kannavad poegadele pessa toitu: üks tuleb ja teine läheb, siuh ja säuh!

Trähni kambris istuvad kolm inimest. Seal ahju kõrval nurgas, hälli taga, milles puhkab poolteise-aastane lapsuke, istub mullakarva näoga emake, kõrge munakujuline müts peas, vahetpidamata hälli liigutades ja nilisama väsimata oma pead kõigutades. See on Trähni vanaelt, peremehe ema; tema hoitav laps ta pojatüt-reke. Eemal, akna ääres, uue, punaseks värvitud laua ääres, teine teises otsas, istuvad Trähni Jaak, talu omanik, ja Katelpea Eeva, tema õndsas naise poolõde, umbes kahekümne-aastane noor neiu. Nende vahel oleval punasel laual, keset lauda, päikese paistel, silerdab vikerkaarakarvaline rahapaber naisest riigivalitseja kujuga. Jaak nimetab sellist paberit „kadri-naks“.

„Nii ma siis olen mõelnud, ja nii tahaksin teha, ja paluksin sind: võta vastu, Eeval!”

Jaak vahib põrandale, ja ta silm on rahutu. Eeva vaatab aknast õue, ta pilk on rahulik.

„Ei ma võta.”

„Miks siis mitte?”

Eeva ei vasta.

„Eks ma tea küll ammugi, et sa hästi ei tahaks,” kõneleb Jaak kohmaka naeratusena edasi; „olen va vana moodi mees, lesk, aastaid turjal, — eks sinusugune noor ja sile ja uhke tüdruk vahi nende järele, kellel püksid saabaste peal, manisk ees ja müts teise kõrva peal. Aga ehk mõtled veel järele, pead aru enesega ja leiad viimaks siiski, et Trähni Jaak ei ole ka just mitte loru —”

„Miks sa's nüüd nõnda räägid?” ütleb Eeva madal häälel vahele, „millal ma sind olen loruks pidanud?”

„Noh, eks sa ikka vaata minu peale kui sihukese vanaaegse talupoja peale — ega maksa puigelda. Aga nagu juba ütlesin, kaalu järele — ehk läheb süda sul mu vastu siis pehmemaks. Tead isegi, et sind juba kord ennemalt nõudsin, olid alles seitsmeteistkümnepäevane plika, aga siis ütlesid, et poolõde, kes vanem, peab enne minema mehele, et sa ei või Marile häbi teha. Võtsin siis Mari. Kas tead, miks Mari võtsin? Võtsin just sellepärast, et ta oli sinu sugukonnast, nagu sinu lähedalt. Mõtlesin, kui Eevat ei saa, siis ometi ta poolõde. See oli kolme aasta eest. Säh, nüüd olen jälle naiseta. Mari jättis mu lapsega maha, pugedes hauda. Olen pidanud leina-aasta ilusti ära, olen ajanud perenaiseta läbi, kuidas just läks, aga kauemini ka enam ei või. Ja ega's nüüd pole ime, et jälle mõtlen sinu peale, keda ju kord enne tahtsin. Nüüd võiks asja saada, kui Eeva tahaks. Aga Eeva ütleb: ei taha.”

Jaak äigab üle oma õhukeste tuhakarva juuste, mis kahele poole pead siledasti maha soetud. Siis kohendab valget kaelarätti, mida pikk messingnõel eest kinni hoiab. Ta vahib oma pikasäärelisi saapaid mööda alla; need on värsked tõkatiga määratud ja läigivad. „Vana moodi mees” — tal on täitsa õigus. Nende kõrvust saadik lõigatud juustega, selle õhukese pleekinud habe-

mega, mis tortide ja tuttide kaupa ta kõhna, päevitunud näo ümber kasvab, ja selle kodukootud sinihallist kalevist ülikonnaga, mis moetult ja maotult kotti ja volti hoidudes Jaagu veidi vimmas keha katab — sel ilmingul ei või ta uue aja isandatega tõesti mitte võistelda.

„Aga,” ütleb Jaak alandliku häälega, „ega ma ka liiga halb mees just ole, ei eluviiside ega elukorra poolest. Ei ole ma su poolõde näpuotsaga iganes puutunud, ei olnud meil ka riidu majas. Küllap tead seda isegi. Ja oma tuba, oma luba on mul ikka ka. Kohatühjake on päriks ostetud, mustade päevade jaoks mõnigi kopikas hoitud. Ää arva, et tahan hoobelda või sind nagu sellega meelitada, — see pole minu viis; ma vaid seletan, et sa teaksid aru pidada. Tee nalja, Eeva, ja võta kadrin laualt ära.”

Eeva rohekashallid silmad vahivad ühtelugu aknast välja. Ta priskelt, rõõsa punaga palgelt, mille värsket jumet valge siidrätt seda elavamalt laseb välja paista, vahib jahe tõsidus ning kindel otsus. Näib, et ta teab, mida tahab.

„Ei ma viist võta.”

Aga või siis tüdruku paarikordne „ei” tohib tõsist kosilast hirmutada. Missugune õige neiu ütleb korrapäalt „jah”? Kolme aasta eest oli Eevake küll oma eitamise juurde jäänud, aga siis ei olnud mitte tema, vaid ema sõna maksvaks saanud, ja see oli ka „ei” öelnud. Nüüd aga on asjad muutunud. Eeva vanematelt on Jaagul kosjaluba ammugi käes.

„Ütle mulle korra: miks sa õieti nii kaua vastu paned?” küsib Jaak ja vahib esimest korda Eevale otsa.

„Nii kaua? Ma tahan edaspidigi vastu panna.”

„Soo?” Jaak teeb üsna kohkunud näo. „Kas siis ikka tõsi taga selle „ei”-ga? Kas ma sulle siis sugugi ei kõlba?”

„Õemee, seda ma pole öelnud.”

„Sa ei ütle ju ülepea midagi! See'p see just ongi! Tean küll, et oled vähese kõnega, aga praegusel silmapilgul peaksid ikka vastama. Tootan sulle, et tahan su vastu alati hea olla, halba sõna sa minu suust ei

kuule; puudust ei saa sul millestki olema, riides võid käia, kuidas tahad... Ema, eks sa aita mul ometi rääkida! Kuigi sa ei kuule, mis jutt meil käsil, siis võid ometi nägemisest aru saada. Ma võtsin Eeva kirikuteel peale ja tõin ta meile, — oled vana inimene, aga ei mõista midagi..."

Vanaeit on kõva kuulmisega, paneb aga viimaks tähele, et Jaak kõneleb tema poole; õõtsutab pead, liigutab hälli ja hüüab:

"Noh, kas kaubad hakkavad kokku minema?"

Jaak tõuseb üles ja astub talle ligemale. "See'p see ongi — ei hakka!" hüüab. "Eeva ei taha mind."

Eideke paneb käe kõrvalestale abiks. "Ei taha sind? Seda ma arvasin. Tal ju nooremaid ja toredamaid saadaval. Lokuti ema poeg linnas lihunikuselliks, — isand, — saksa keeltki mõni sõna, — priske poiss kui kann, — Eeva plikapõline peigmees — — see'p see vist on, see'p see on..."

Eeva põskedel õitseb korraga rohkem puna. Ta kohendub istmel ega vahi enam aknast õue, vaid sihib nagu keelaval pilgul eide poole.

Jaak nihkub laua juurde tagasi. "Kas see on õige, Eeva?" küsib ta, ja nukruse vari heidab ta palgele. "Ja jah, olen säärast juttu isegi hiljem ja varem kuulnud, aga pole tahtnud seda hästi uskuda. Lokuti Kustas, või August, kuidas teda linnas hüütakse — jah noh, mis mul sinna oleks ütelda: ega poisil süüdi ole, priske ja väle, lustilik ja kräbe nagu lihunik kunagi. Aga et sa tema peale just loodaksid — sell, kes elab kuupalgast, kellel pole kodu ega kollet, kelle kopikas kaob kõrtsi, nagu lihniku rändamiselu seda nõuab — et sa tema peale just loodaksid, Eeva, seda ma ei tahaks hästi uskuda... Kas ta ka natuke nagu kergemeelne ei ole, kuis räägib rahvas? Ega see küll minu asi ole. Ema kuuldavasti kaevanud ennemalt tihti, kui poeg veel õpipoiss oli, et olla teine sihuke üleannetu purlakas..."

"Ma hakkas siis nüüd minema," ütleb Eeva ja tõuseb järsku üles.

"Hakkad minema? Ja kuidas — kuidas siis jääb? Ei võta vikerkaart ära, mis?"

"Ei ma võta."

"Tahad veel aru pidada? Tee seda, Eeva. Nii pakki meil ju ka ei ole. Mõttele järele ja tule, millal ise tahad — tule täna, tule homme, tule mõne nädala pärast ja ütle: Õemees Jaak, ma olen nõu pidanud ja teen nii — ei või jah!... Mõni nädal, aga mitte ka liiga palju hiljem, sest sa tead, perenaist on mul hädasti tarvis, niiviisi elu kauemini ei lähe... Tule tagasi ja võta käsiraha vastu, ma — ma palun sind kohe õieti..."

Trähni Jaak palub tõesti, palub suuga, silmadega, kogu oma olekuga. Ta hoiab Eeva kätt pihus ja vahib põnevalt neiu suu peale, millelt ta mingit vähegi lootust andvat sõna näib ootavat. Eeva peente veripunaste huulte vahelt ei tule aga muud kui lihtne ükskõikne:

"Jumalaga, õemees, — jumalaga, vanaema!"

Ja lähebki. Ei ta ole tervel ajal ainust pilku sajarubalalisele heitnud. Ei ole Jaagu kosjajutt teda kordagi punastama pannud. Virgal kõnnil, aga rahulisti ja tõsiselt, nagu poleks midagi sündinud, sammub ta üle õue, väravast välja, tänavat mööda alla küla poole, mille hooned laial lagendikul ükshaaval sinna-tänna on tipitud, nagu mustad tähnid rohelisel riidel. Siin leidub veel palju köökus ja kõnnis kükitavaid talumaju, õlgkatustega, korstnata, üleni tahmaseid. Trähni Jaagu maja, ehk küll ka õlgkatusega, on vähemasti uus, ja korsten veab suitsu üles õhku, aga kurb on näha neid koopakesi, mis kütmisel tossavad nagu tõrvaahjud, igast avausest ja praost. Need onnikesed rikuvad kogu ilusa loodusepildi, mis rõõmustaks muidu silma; ei alta midagi, et nende seas siin ja seal ka mõni viisakam hoone kerkib, mõne jõukama pärisomaniku elamu, ehitatud uuema maitse järgi, vajadustele vastavamalt.

Laiaringiline lagendik küla ümber on ühest küljest piiratud kõrge tumerohelise kuusemetsaga, teiselt poolt valendava järvega, millel kollakas liivakallastik. Hallendavad põllud, lipiti ja lapiti, üks tumedam, teine heledam, kumendavad õhtuse päikese paistel nagu heitlikud vöödid siidriides.

Eeval on kaunike tükk teed koduni, sest Katelpea talu seisab seal idapoolse järvesopi taga — Trähnilt on sinna ligi kaks versta. Ta peab enne veel Lokutilt mööda minema. See asub seal paremat kätt metsa ääres. Lokuti ei ole talu-, ei ka saunakoht, ehk ta nime küll endisest saunakohast on saanud. Lokuti on pisike nägus elumajake, mõisa kulul ehitatud, vähese aiamaa-krundiga, ja siin elab ühe eluaegse mõisateenija lesk, kes sööb kingitud peavarjus paruni armuleiba. Lokuti ema õnnis mees oli olnud nelikümmend aastat kohalikus mõisas vahimeheks. Nüüd puhkab aastat viis mätta all. Lesk elab neljateistkümnend-aastase tütrega Lokutil, teine laps, poeg Kustas, on Tallinnas lihunikuselliks ja käib maad mööda ning laatadel peremehele loomi ostmas.

Eeva on Lokuti rahvaga hästi tuttav. Katelpea on ainus talu, kus Lokuti ema ka vahel külas käib, muidu ta elab väga vagusalt ja üksikult. Eeva on alati Lokuti ema pailaps olnud, ta nimetab teda oma miniaiks, nagu Vahtra Peeter kutsus Kustast selle poisikesepõlves oma väimeheks. Vanainimeste nali, mis muud. Vaheaegu on olukord muutunud, Kustas ja Eeva on sattunud elukoha poolest lahku, üks on linnameheks saanud, teine maatüdrukus jäänud, — väimehe- ja minia-sõna on siis nii Katelpealt kui ka Lokutilt kadunud, kui teda seal üldse muul kui nalja põhjusel on tarvitatud. Et aga Kustas ja Eeva on sõpradeks jäänud ning juttu ajavad, kui kokku saavad, see on igapäevane tuttav. Kas aga selle taga midagi salajast peitub, seda ei tea vanemad ega teised.

Eeval oli nõu mööda minnes Lokutile sisse astuda, ema vaatama ja Roosiga paar sõna juttu vestma. Aga maja õue vaadates kortsutas ta kulmu ja sammus edasi. Õues seisis kerge pruun vanker, mille eest hobune oli lahti rakendatud, kes, riistad seljas, nosis värsket muru süüa. Eeva tunneb vankrit ja hobust. Kustas on emal. Nüüd ei sünni Eeval sisse minna. Ta vaatab korraks maja poole, ta põsed on jälle kord värvikamaks lõõnud, aga tõttab siis ruttu edasi. Sest astuks ta nüüd Lokutile sisse, võidaks arvata, et tahab Kustast näha. See ei kõlba, et nii arvataks. Ta ei jõua

aga veel kaugele, kui selja tagant oma nime kuuleb hüütavat. See on Augusti hää. Eeva vaatab tagasi ja jääb pooltõrkumisi seisatama.

„Miks sa mööda lähed, Eeva? Ma ootan just sind. Saatsin poole tunni eest Roosi teile, sinule järele. Väga hea, et nüüd siin oled... Tere, Eeva!”

Nad annavad teineteisele kätt. Mõlemad on tõsised. Muldu on Augustil alati mõni naljasõna käepärast, praegu näib ta aga naljatamise unustavat. Eevale tundub, kui oleks August pisut elevil, nagu rahutu, nagu murelik ja rõhutud. Ta hoiab neiu kätt, surub seda paar korda, aga ei lase lahti, ei leia ka kõnelemiseks sõnu.

„Sa saatsid Roosi minu järele?” küsib Eeva. „Mis sa minust siis nii tahtsid?”

„Ära nüüd nii patuselt kõnele. Näha tahtsin sind tühjakest, mis muud.” August püüab kerget naljatooni tabada, lisab aga ennatult juurde: „Ja siis — mul oli sinuga ka muud rääkida... Eeva, ehk kõnnime kahekesi metsa äärt mööda tükikese maad edasi. Kui Roosi tuleb, küllap ema ütleb, et sain sinuga juba kokku. Pärast astume meile ka sisse, kui sul aega on.”

Ta hoidis neiu käest kinni ja juhtis sammud teelt metsa serva poole. Eeva sammus sõna lausumata ta kõrval. Metsa äärel, madala lepiku vahelt loogeldes, käis kitsas jalgte. Nad sammusid seda rada mööda alla järve poole, kõrge kohav kuusemets pahemal pool, roheline lepik täis sääski ja kihulasi paremal. Augustil näis palju pingutust ja upitust vaja minevat, enne kui sõna võis võtta; ta oli tüki aega vait olnud, mis pani neiu otse võõrastama.

„Eeva, sa oled mõnda aega minu vastu nagu teisemaks läinud,” ütles ta viimaks segasel toonil. „Kas ehk tahiks küsida, mispärast?”

„Miks mitte? Ka sina oled muutunud. See'p see on,” vastas Eeva.

„Mina? See on küll eksitus, mina ei ole mitte muutunud,” — aga kaunis kobamisi ütles seda noormees.

Eeva vahtis jalgade ette maha ning jätkas siis: „Noh, mis me sest pikemalt kõneleme. Ilm on suur ja laht, linnas on elu kirjum ja meelitavam, seal ka nais-

terahvail siravamad hilbud ümber — — eks me jää igauks, kuhu meel ja mõte veab."

"Ma mõistan, Eeva, aga sa eksid. Mul ei ole linnas midagi, mis mind meelitaks. Kui ma viimasel ajal sind vähem kordi olen näha saanud, siis see tuleb sellest, et ma siia kanti pole puutunud. Pean ju minema, kuhu peremees saadab. Ära tõsta mu peale asjata kaebust."

Eeva vaatab korra ta otsa ja ise punastab.

"August, miks püüad salata? Ütle parem üles, mis on tõsi, siis lepime seda kergemini ära. Ma kuulen siia külasse ka ikka vahel, mis linnas sünnib. Sa käid seal mõne tütarlapsena samuti jalutamas nagu minuga vahel siin, kuid seal iga pühapäev, siin kord kahe kuu takka. Eks ole nii?"

Augusti priskel näol tuksus midagi. Ta pomises "külanaiste lorient", ei võtnud aga karedamaks enesekaitseks sõna. Korraga surus ta Eeva käe oma rinna vastu ja jäi seisatama.

"See on asjata, et me praegusel pilgul säärase asjaga aega viidame," ütles ta ruttu, ja ta silmad vilkusid eredalt. "Ma võin va kergemeelne poiss olla, seda ma ei salga, aga sind Eeva, ma ei unusta. Usu mind, ma ei unusta sind iialgi! Ja sina ei tohi minu vastu kuri olla, just praegu mitte. Sa pead tunnistama, et sul minu vastu midagi südames on, — muidu — muidu —"

"Mis sul siis on, Kustas? Ma pole sind iialgi nõnda näinud." Eeva vahtis kartlikult noormehe peale, kelle pale avaldas korraga sügavat meeleliigutust, teadmata, kas see oli valu, viha või hirm. August vahtis neiule silma, nagu püüaks ta sellest mingit saladust välja lugeda.

"Tahan sulle lühidalt ära ütelda, mis on," tähendas ta surutud häälega, kuna Eeva ta kätt tundis värisevat. "Tule, Eeva, istume siia kivile. Mul on sinult midagi — paluda."

Kui nad olid istet võtnud sammaldunud suurel raudkivil leppapõõsa varjus, kordas August poolsosistades: "Paluda — sinult midagi paluda! Ja sa ei tohi mu palvet täitmata jätta, muidu —" Vaikis jälle. Siis pööras näo Eeva põse lähedale. "Ma olen suure õnnetuses. Eile õhtu oli Kikerna kõrtsis seltskond mõisarahvast

koos, toapoisid, kutsarid, kokk, kärner, ka mõisatüdurukuid oli tulnud tantsule. Hakati kaarte mängima. Mängisin kaasa. Võid arvata: kui peas asja, siis meelevald suur! Olin kergemeelne, päris pöörane — oh, ma jõle poiss! Kas tead, mis mulle juhtus, mis tegin? Pere-mehe rahast mängisin ära kaheksakümmend viis rubla!... Soo, nüüd tead, Eeva. Mõttele ise ja otsusta!"

Noormees hakkas mõlema käega pea ümbert kinni ja vahtis ahastaval pilgul mähava metsa poole, nagu kardaks ta sealt mõnd kiskjat enda kallale kargavat. Eeva oli nii ehmunud, et ei saanud esiotsa sõnagi suust.

"Peremehe raha — kaheksakümmend viis rubla —" kordas siis, ja ta käed läksid risti. "Kuidas tahad selle tasuda? Pead ju vist homseks koju minema?"

"Täna õhtuks, Eeval!"

"Ja sa ei saa kuskilt tasu võtta, mis?"

"Kust ma saan!"

Kentsakas, et Eeva esimene mõte oli, kust saada tasu, kust leida pääsu, ja et ta mitte kõigepealt käsi kokku ei löönud üleannetuma teo enese ja Augusti ülekohtuse kergemeele ning kuritöö poole kalduva iseloomu üle! Imelik, et neiu temast vaksa maadki eemale ei pörganud, ainust hukkamõistvat või karistavatki pilku ta peale ei heitnud. Eeva kahvatanud näo üle veerles ainult kaastundlik hirm ja suust vilksas küsimus: "Jumal, mis siis nüüd teha?" Ning kadunud olid ka endine pahandus, selgesti avaldatud armukadedus ja mõrudus. Ning kadunud ka see külm rahu ja ükskõiksus, mis muidu olid tema loomu peaomadused.

"Ei tea, mis teha!" ohkas Kustas, aga seejuures pööras näo täielt ja julgelt Eeva poole; ta silmas ärkas ja tärkas midagi — lootus, kindel lootus! Selle ümbert näis ta kinni haaravat nagu uppuja rohukõrrest. "Ma ei tea — arvasin aga, et — sina, Eeva, — et sina võiksid aidata..."

"Mina —?"

"Mul oli nagu teada, et sul on isalt päritud varast ka sularaha — ma usun, sada rubla, — ja arvasin siis, et sina —"

Eeva väristas pead. "Sa eksid. See raha ei ole saada-

val. Ma laenasin ta ammugi juba vennale, kui see Riimaale koha ostis. Seda ma ei saa mõnel aastalgi kätte, sest vend on vaesuses, ammuks siis täna õhtuks... Kustas, mul on väga kahju, et — et sa nii eksisid..."

"Mis, sul ei ole seda raha?" hüüdis August üles hüpates. "Ja sa ei saaks selle peale ka kuskilt laenata?"

"Oh, jumal, kes mulle laenab! Kuhu ma jooksen nii suisa, ja veel — kaheksakümmend viis rubla! See on võimatu — mõtle ise! Kes laenab ja mille peale laenatakse külaplikale nii meeletu hulk raha! Hakkaks ju igauks mind napakaks pidama, kui seda küsiks. 'Mis sa ta'ga teed?' küsitaks kohe, — mis ma siis peaksin vastama?"

"Õige, õige, — ma olen togu oma aruga," vastas August, pühkides külma higi otsaesist. "Ahastus ajab mu mõtted segi. Aga abi pean ometi leidma," lisas ta meeleheitlikult, "muidu ootab mind kohus, nuhtlus, vangikoda..."

Nende sõnade upil tõusis ka Eeva kivilt. Ta silmist paistis hirm. "Kas su peremees nii vali —?" sosistas ta, "ja kas sa ise ei saaks kuskilt laenata — mõne tuttava käest —? Sa oled ju mees... Mispeale sa siis mõtlesid, kui nii suure rahahulgaga — —?"

August laskis pea norgu ja naeratas kibedalt. "Mispeale mõtlesin? Ei millegi peale. Kaardimängija, kui on tujus ja õhinas, ei mõtlegi, vaid mängib aga. Ja loobib raha — seda hullemlalt, mida rohkem ta kaotab. Alles pärast, kui pole enam krossigi taskus, kukuvad silmad lahti... Kui ma hommiku eel siia Lokutile sõitsin, siis alles hakkas valu rinnas närima. Aga ma — ma mõtlesin sinu peale. Kannataksin kas või pool aastat tühja kõhtu, et aga sulle see raha tagasi maksta... Kuid see lootus on ju nüüd nurjas. Laenata ma ei saa kuskilt — mõtle ka, kui lühike aeg! Peremees ootab mind täna õhtuks koju, sest esmaspäeva hommiku vara pean sõitma Lihula laadale. Siinpool ostetud loomad ongi juba linna jõudnud... Kui nüüd ise lähen — ilma rahata, siis võid arvata, mis mind ootab... Mu peremees ei tunne armu niisuguses asjas..."

August oli kõnelnud kuiva, kähiseva häälega — ta astus sammu edasi, tehes nagu minekut. Viivitas, astus

jälle, pea lidus, käed lõdvalt rippumas. Ootamatult puudutati tema õlga: Eeva seisis ta selja taga.

"Kustas!"

Noormees pöördus ringi. Neiu häälevärving sundis teda kuulatama. Sest häälest kumises midagi, mis ilmutas nagu kindlat ettevõtet ja äratas seega lootust.

"Ma teaksin nõu," ütles Eeva. "Mulle pakuti paari tunni eest sadat rubla, aga ma ei võtnud vastu... Kui aga sina arvad ja tahad — ma lähen ja toon sulle selle raha..."

Eeva huultest näis veri olevat välja nõrgunud, ka nägu oli tal valkjamaks muutunud, kuid kindel, rahulik, külm oli selle ilme praegusel hetkel.

"Mis raha see on?" hüüdis August, ja ta keha näis läbivat äkiline raputus.

"Peiu käsiraha. Mul on kosilane, kes pakkus mulle sada rubla käsiraha. Nagu ütlesin — ma ei võtnud seda vastu. Ei tahtnud kosilast ega tema raha. Kui sina aga soovid — —" Eeva hääli kippus kurku kinni jääma — "kui sina soovid, siis lähen ja toon raha ära... Selle raha saan — kas pean ta tooma?"

"Kulla kallid Eeva, mis sa veel küsid!" hüüdis Kustas, hingeldades rõõmuärevusest. "See oleks ju minu ainus pääs! Nüüd pole enam aega küsida ega aru pidada, — Eeva, Eeva, ialgi ei unustaks ma sinu heategu!"

Eeva vaatas korra tema peale. "Kui ma võtan raha vastu, pean ka kosilase vastu võtma," ütles siis tasa.

"Ah soo — seda ei tulnud mulle meeldegi," tähendas noormees kergelt ja kärsutas huuli. "Aga miks siis seda just vaja, kui sa ei taha? Ma maksan sulle raha tagasi, siis annad talle taas kätte ja teed enese priika."

"Kustas, kas see ei oleks — pettus?"

"Pettus? Sa heldene aeg, seesuguseid asju tuleb ju elus iga päev ette! Peigmehe käsiraha ei vii sind mitte veel laulatusele. Annad talle raha kätte, ütled, et oled andamisi aru pidanud — ei taha, ei või, süda ei luba — asi siil... Tohoo hullu, ega inimene meelega hakka vangi minema! Ja ega inimest või keegi vägisi mehele sundida, kui ta seda meest ei tahal!"

"Millal võid mulle raha kätte anda?" küsis Eeva vähese vaheaja järel.

"Niipea kui saan," oli Kustase kiire, järelemõtlemata vastus. "Püüan hoida, korjata, teenida, ja kui sul rutt on, siis katsun laenata. Aeg annab head nõu. Ole mureta, Eeva, ma ei jäta sind hätta! Seda ära sugugi kardada. Muudkui — päästa mind seekord, ja ma annan sinu eest oma hinge!"

Ta hakkas neiu ümbert kinni ja muljus ta oma rinna vastu; ta palav hingeõhk käis Eevale põskede vastu, siis puutusid ta huuled neiu kahvatut suud. Eeva vabises ta käte vahel.

"Ma lähen nüüd," ütles ta siis kokkusurutud rinnast. "Oota siin — tunni aja pärast olen tagasi. Ma ruttan ja — ei mõtle midagi, — oota aga, oota..."

Ta sammus minema. Varsti kadus ta sirge helkjas kuju roheliste põõsaste vahele, mille okste ja lehtede vahele kodus õhtune päike kullast võrku. Eeva kõndis kiiresti; higitilgad helmendasid tal varsti näol ja süda lõi rutusti tuksuma. See tuksumine oli pistjatesarnaselt valus. Rind pakitses ja pea mühas... Ei, ei, ta ei tahtnud midagi mõelda ega mõtelnudki. Ainus ajur, mis teda edasi kihutas, näis olevat püüd päästa, aidata, ähvardavat õnnetust Kustasest mööda juhtida. Talle ei tulnud meelde, kui veidral käigul ta praegu oli. Vaevalt paari tunni eest oli ta kosilasele selge ja kindla "ei" näkku hüüdnud, "ei, ma ei taha sind ega su raha!" Ja nüüd läks ta "jah" ütlema ja raha vastu võtma! Ta läks valetama ja petma, pealegi inimest, kes ei olnud ialgi talle paha teinud, vaid ainult headust ja lahkust talle üles näidanud. Eeva läks v a r g i l e, sest mis tagatis või pant oli tal käes, et võlg tasutakse? Aga Eeva läks — läks, ükski võim ei oleks teda tagasi toonud! Teda päästa — see oli ainus hääl ta rinnas, vähemasti ainus, mida ta laskis heliseda. Et see "tema" ei olnud kordagi küsinud, mis Eevast siis saab, kui raha ei ole õigel ajal tagasiantav; et ta ka kordagi ei olnud pärinud, kes see kosilane ongi, keda tema, Kustase pärast peab petetama; et see "tema" oma esimest tundmust selles rõõmus oli ilmutanud, et lootus tema päästeks oli jälle kasvanud — — kõik see kattus

Eevale praegusel pilgul tiheda ja paksu vaibaga. Ja nõnda astus ta Trähni talu uksest sisse.

Siin oli kõik veel endisel olul. Vanaeit istus lapsehälli juures ja kõigutas munamütsiga ehitud halli pead. Jaak istus laua ääres endisel toolil, muudkui luges nüüd Piiblit. Lahtise akna ümber sumises kärbsed, kuid edenenud õhtu pärast vähemal arvul.

"Näh, või Eeva!" tegi Jaak ja pöördus toolil ringi. "Tuled tagasi — kas unustasid meile midagi?"

"Ei unustanud, — tulin vaid uuesti kõnelema —" vastas neiu pisut ummistunud sõnal.

"Uuesti kõnelema?" Jaagu silmad muutusid suuremaks ja rõõmsamaks. "Kas selle endise asja pärast või?"

"Jah. Teel hakkasin — hakkasin —"

"Teel hakkasid aru pidama — mis? Ja said uue otsuse — kas tohin uskuda?"

"Jah," viiksatas tüdruk.

"Siis oleksid ehk nagu pooldis nõus —? Pea ja ehk südagi kõnelesid va vana moodi Jaagu poolt — kas?"

"Jah... Ära pane imeks ega pahaks, õemees... Inimest nii mitmesugused mõtted ja tunded juhtimas... Kui sa siis kuri ei ole... ja just soovid... ma oleksin nüüd nõus..."

Jaagu hea nägu läikis rõõmust. Ta tõusis kähku püsti andis Eevale kätt ja ütles:

"Kuri? Miks peaksin kuri olema? Ei, ma olen rõõmus, ütlemata rõõmus! Tunnen enese kohe kümme aastat nooremana. Ma olen tänulik, ei mitte kuri! Ma tänan sind. Eeva, sinu ilusa otsuse eest! Sa oled va tubli, aimas, aus tüdruk, kelleks ma sind alati olen pidanud. Tõesti, ma olen nii rõõmus, et — et —"

Ta astus ruttu kapi juurde ja tuli sealt endise tuluuue kadrinaga tagasi. "Säh, võta aga siis nüüd vastu, ära enam tõrgu! On ju vana rahva viis ja annab mehele nagu kindlust südamesse, et tüdruk ka oma töötuse peale mõtleb ja end igast tuulest ei lase kõigutada... Või siisugune ilus päikesepaiste endise pilves ilma järel, mis mind nii kurvaks tegi, et hakkasin juba pühakirjast troosti otsima... Eeva, ole julge, tahan sulle heaks meheks olla..."

„Mis te seal teete?” kriiskas vanaeit hälli tagant. „Miks tuli Eevast tütarlaps tagasi ja võtab nüüd raha vastu?”

„Eeva, hea laps, heidab armu va lese Jaagu-nässi peale ning lubab talle nüüd naiseks tulla,” pasundas peremees eidele kõrva.

„Kriipsu aja eest ei tahtnud ja pani uhkelt minema — oi, oi!” vastas ema, pannes pea ägedamalt tudisema.

„Ta on järele mõelnud teel, ja süda sundis teda tagasi tulema. Tereta oma miniat, emake, ja tööta talle olla hea ämm!”

Eit tunnistas Eevat pilutaval silmal ülevalt alla, sirutas siis oma kollase kõhna raugakäe talle vastu. „Küll ma juba hea ämm olen, kui tema aga vähegi helde minia tahab olla!” hüüdis ta oma roostese häälega, hakates siis poolümisedes üht vana rahvalaulu ämma ja minia kohta kõõrutama.

„Jääd muidugi nüüd pikemalt meile,” ütles Jaak Eevale; „eks võtame koos õhtusööki ja ajame veel juttu.”

„Ei, ma pean minema,” kostis Eeva järsult ja nagu hirmudes; „kodurahvas ootab mind, ma ei või täna kauemaks jääda.”

„Kodurahva pärast nüüd, — las oodata,” lõi Jaak käega, „ja ma arvan, et oleks ilus ja korras, kui viibiksime tänase õhtu koos. Aga noh, kui just minna tahad, eks siis tee, kuid arvad... Olen sellegagi rahul, mis siiamani korda saadetud, — väga rahul olen, Eeva...”

„Ma pean küll minema,” ütles Eeva tasahiljukesi ja rahutult. „Jumalaga, Jaak, — ja ema ka, jumalaga!”

Andis siis ka mõlemale kätt ja tõttas minema.

„Natuke imelik teine, see mu tulevane kodukana,” naeratas Jaak, vahtides talle aknast järele; „aga ikka va tubli, hea plika, kellega võin uhkust teha.”

Eeva aga ruttas kui tuule kandel läbi tänava, üle vainu, otsides otsema teed põllupeenarde vahelt — edasi Lokuti poole. Higiselt ja valjusti tuksuval rinnal jõudis ta metsapalistusele. Ta pöördus kauges ringis Lokuti maja tagant mööda, et teda sealt ei nähtaks, ning jõudis varsti suure raudkivi juurde, mille ääres

„Teel hakkasid aru pidama — mis? Ja said uue otsuse — kas tohin uskuda?”

murul August käsipõsekil istus. Eevat põõsa tagant nähes kargas ta kähku jalule ning vahtis talle põnevalt küsival silmal vastu.

„Kas käes?”

„Sähl!”

Eeva tuges kivi najale ja tõmbas sügavasti hinge tagasi. August kahmas rahapaberi ta käest helkival rõõmupilgul pihku, krabistas teda sõrmede vahel, vahtis jälle ja pistis ta viimaks hoide¹ põuetasku. Ta rõõm pääsu üle oli nähtavasti nii suur, et kaua aega sõna ei leidnud. Siis hakkas ta äkki tormiliselt neiu kaelast kinni ja andis talle suud — huultele, põskedele, lõuale; viimaks võttis ta Eeva mõlemad käed ja suudles ka neid.

„Ma ei unusta seda iialgi,” kordas ta endist mitmekordset tõotust. „Ole julge, Eeva, ma oskan olla tänulik... Missugune tütarlaps sina küll oled! Kui hea, kui terane, kui julge! Ma poleks uskunud, et sa minu heaks sihukese teo nii osavasti võiksid korda saata!... Oh, kui lõpmata hea sa oled — kui heal!”

Eeva seisis mahalöödud pilgul ja näis Kustase sõnu põnevalt kuulatavat... Ta nagu ootas midagi... Aga otsekui ei oleks see ootus täitunud, nii tõstis ta silmad üles, kui noormees vaikis, ja vahtis haledalt, etteheitvalt temale otsa.

Kustas näis mõistvat.

„Ära jumala pärast karda, et ma su kimpu jätan!” hüüdis ta laial töotusetuhinal. „Mitte kunagi! Ma tahan oma palgast kõrvale panna niipalju kui vähegi võin, tahan lisa laenata ja teen kõik võimalikult ruttu, et murest lahti saaksin. Mis ma pidin küsima — kes see su kosilane on? Unustasin üsna järele pärimata! On ta nii kardetav mees?”

„Minu õemes, Trähni Jaak,” vastas Eeva.

„Ah see! Su poolõde suri ju hilja-aegu — õige, ja Jaak on nüüd lesk. Või sind himustab teinel... Noh, sellega pole sul ju suuremat hirmu ega häda, — see ju va hea mehikene, endine sugulane pealegi — ei see jookse peale... Ma loodan muidugi, Eeva, et meie

¹ Hoidlikult, ettevaatlikult. — Toim.

vahe jääb endiseks. Niipea kui mul võimalik, tulen sulle järele... Sá oled mulle täna veel sada korda armsamaks saanud... Ole julge, Eeva, ma ei jäta sind iganes maha!"

Nagu oleks Eeva neid tähendusi oodanud! Ta kahvatu palge üle lihvatas helkjas paiste, ta silmad täitusid pisaratega. Kustas pani tähele, et kõik ta näpud värisesid. Ta tõmbas neiu endale lähemale; Eeva toetas pea ta õlale, lõi käed näo ette ja nuttis nii härdalt ja südamest, et noormees jäi üsna kartlikult teda vaatima.

"Ole mureta, Eevake," püüdis Kustas teda vaigistada "sa tead ju, kellega sul tegemist on, ega ma mõni vurle ole... Või kardad, et ma linnas — teiste neiu-dega — — tühjad jutud — kõik lori!... Just tänasest saadik on kindlam kui kindel, kelle oma ma olen. Usalda aga ja ole rõõmus."

Eeva raputas järsku pead, nagu pahane iseenese üle, kuivatas pisarad ja sirutas Kustasele käe. "Sa pead minema tee ja mina koju — jumalaga! Ma usaldan ja loodan ja tahan, kui süda laseb, olla mureta... Head teed, Kustas, ja mõtle minu peale, kui — kui süda lubab..."

Veel kord vaatas Eeva laial mõtlikul pilgul noormehe otsa, ruttas siis järsult ja kiiresti minema, nii et Kustas aega ei leidnud teda jumalagajätmiseks suudeldagi. Varsti oli ta lepikutuka taha kadunud.

Katelpa rahval oli hea meel, et Eeva saab mehele ja pealegi Trähni Jaagule. Jaak on hea mees ja jõukas mees. Ta seisab valla peremeeste esimeses reas. Vanemad võivad olla täiesti mureta nii ilusa abielu pärast; on ju Jaak, Katelpa vanamehe endine väimees, läbi ja läbi tuntud. Vaene Mari pidi hauda minema, nüüd võtab poolõe. Asi korras. Üsna mõnus, et Eeva saab tanu alla, sest Katelpeal on veel kaks neidu järke ootamas ja tööjõust pole puudust. Eeva ema on Katelpa Jaani teine naine; esimesest naisest oli Jaanil kolm tütart, teine naine kui lesk tõi talle abiellu kaasa poja. Eeva on aga mõlema ainus ja viimane pesamuna. Üks

tütar, nagu öeldud, on surnud, kaks neiu põlv, Eeva vend Liivimaal kohaomanik ja naisemees. Eeva mõlemad poolõed, Juula ja Liisu, on temast küll sugu vanemad ja peaksid ennemini perenaisteks saama, nagu on üldine harjunud soov; aga Eeva pidi juba õndsas Mari pärast kosilase kord tagasi saatma — teist korda seda temalt nõuda oleks alp ülekohus. Jaak tahab ja Eeva läheb — muudkui valmistatagu veimevakka ja oodatagu pulmi!

Trähni Jaak on andnud asja Katelpa vanadele teada. Need panid imeks, et Eeva ise sest sõnagi ei lausunud, kui ta teatud pühapäeva-õhtul koju tuli. Mitte sõnagi. Vait kui sukk. Ema pahandas alati säärasest kinnisest olekust. Jaan aga ütles: "Las ta olla! Tunned teda ju — edevust ja kiitlemist temas ei ole. On ju ka alati kehva jutuga ja iseeneses; oleks ta muidu tige või paha laps, võiks seda nimetada salalikuks, aga seda ta ei ole. Ta vaid käib omaenese teed igas asjas — las käia! Inimesi on ilmas mitmesuguseid."

Mis oli seal siis emalgi kaua pahandada. Pidi ju Jaanile õiguse andma, et Eeva käis iseenda teed vagusi, ilma et see tee kunagi oleks halb olnud. Peaasi, et kosjalugu oli kindel. Sest saab emadele küllalt — neil algab seega uudisrikas ja huvitav aeg, tuleb palju rõõmsal meelel kantavat muret ja majja tekib tööd.

Imelik aga, et kosjareedega tehti nii pikka viivitust. Trähni Jaak, va hea mees, tegi nimelt kõik, mida mõrsja soovis. Eeva oli avaldanud soovi, paaril korral juba, et Jaak kosjaõhtuga ootaks. Mispärast? Esimesel korral ei olnud alandlik peigmees põhjust pärinud — pruudi soov oli talle käsuks olnud. Teisel puhul küsis küll — väga allaheitlikult, argelt, aga Eeva ei vastanud. Soovis ja palus aga. Ning Jaaguke tegi, mida palutud — jumal teab, mis ta kõik Eeva soovide ja palvete tõttu ei oleks teinud!

Aga vanemad kodus hakkasid nurisema: Mis see jorutamine tähendab? Iga nädalaga, iga päevaga läks nurin suuremaks.

Vaene Eeva, kellele ta tohtis oma saladust ilmutada? Kellele öelda, et tema südame tähtsamatust seda ree-

deõhtut ei olegi, mil Trähni Jaak võiks talle kosja tulla. Jaagu raha ootas ta tagasi saavat, et seda talle kätte anda ja öelda: Sa oled nii hea mees — ära pane mulle siis ka pahaks, et ma sind peiuks ja meheks ei taha võtta, iganes ei ole tahtnud... Ära pane pahaks, et ma sul suud-silmad täis valetasin, sind armetult tüsasin, sul raha taskust petsin, et oma pärispeiukest vanglast päästa. Ära pane nüüdki pahaks, nagu sa mulle enneminigi midagi ei ole pahaks pannud!...

Ema küsis kord Jaagu raha järele, et kas see on kindlas kohas hoitud. Eeva kinnitas kahvatult, et raha olevat varjul. Ta pidi ju nüüd valetama — ühe valega teist katma —, valetama, kas lõhkegu süda rinnus... Kas tegi see talle palju vaeva? Suu ei avaldanud seda kellelegi, olek ka mitte — muudkui huulte ümber siginesid jooned ja silmast vilksatas vahel appihüüdev hädapilk aknast välja linna poole.

Aga linnast ei tahtnud ega tahtnud abi tulla. Inimene, kelle pärast Eeva pidi valetama, ei ilmunud, et vähemasti vargusesüüdki tasuda. See mees, kelle Eeva — järele mõtlemata, nõu küsimata — suurest hädast oli päästnud, ta ei tulnud nüüd oma päästjat päästma! Paar nädalat peale rahasaamist oli ta emal käinud, oli ka Eeva salamahti Lokutile kutsunud, aga mis tal oli teatada olnud, oli see: praegu ei ole raha veel koos, aga oota ja looda! See oli kõik. Ja seda oli ootaja ilma uue kinnituseeta muidugi teadnud ja teinud. Eeva ootas ja lootis ja vaigistas end: Küll ta tuleb, küll ta viimati tuleb!... Kuid aeg venis edasi, ikka edasi, — kes ei tulnud, oli Kustas Arnik.

Mis see ometi tähendas? Lihunikusell, kellel on nii palju peremehe usaldust, et see teda suuremate rahasummadega saadab loomi ostma, peab ometi kaunis head palka saama. Niisugusel hädakorral, nagu Kustasel käes, võiks ta ometi poole kuupalka võlatusuks näpistada. Kaks kuud on juba möödas. Kas ta siis nelja- või viitkümmend rublagi ei ole kokku saanud! Ja kas ta siis puuduvat osa kuskilt, mitte kuskilt ei saa laenata? Viisteistkümmend rubla, mis muidugi üle vajaduse olid olnud ja mida ta tagasi ei andnud, — need pidi tal ju pealegi järel olema! — Eeva näppis ja arutas

õöd kui päevad neid ning nendesarnaseid mõttesuge-meid, vahtis aknast linna poole, teisest Lokuti maja kollase katuse poole — asjata, ikka ja ikka asjata! Lokuti ema ei teadnud loost midagi, Kustas oli otse palunud hoida seda ema eest salajas — muidu oleks ehk seegi teadnud nõu anda, trööstidagi. Kuid Eeva oli Kustase vastu hädaski nii õrnatundeline, et ta emale midagi ei ilmutanud.

Eeva kuulis viimati õdedelt ääri-veeri mööda, et isa Jaagule nõu andnud kosjatulekuga mitte enam kauemini viivitada ja tütarlapse jonnakust mitte enam tähele panna. Tema kui pereisa andvat talle nõu ning soovivat otse, et asi aetaks lähemal reedeõhtul roopasse. Ja Jaak oli pereisa soovi lubanud täita, sest viivitamine minevat temalegi juba vastikuks, tal olevat perenaist hädasti vaja — suvine tööaeg ei lubavat kauemini kõhelda. Reedeõhtul kosjanali, siis kohe mahakuulutus õpetaja kätte, kolme nädala pärast pulmad — just jaagupipäevaks noorik majas...

Nii oli otsustatud. Eeva nägi ära, et tõrkumine kauemini on võimatu. Ta kirjutas Kustasele linna kirja, milles ta temale asjalugu lühidalt teatas. Nüüd ta pidi tulema, kas või tulest ja veest läbi! Kustas tuleb — Kustas tuleb ja päästab! oli Eevakese tuksuv, mässav mõte õhtul sängi heites, hommikul ärgates, südaöösel palvetades ja peapatja pisaratega niisutades. See mõte täitis ta hinge nii täiesti ja nii võimsalt, et ta üle külm tardunud rahu heitis, mida ligemale jõudis kosjareede ning selle selja taga pulmapäev.

Kosjareede jõudis aga kätte, ilma et Kustas oleks ilmunud, ilma et ta enesest vähemat märkugi oleks andnud. Veel videviku ajal jooksis Eevake salamahti Lokutile. Kas Augustist midagi kuulda? Mitte kõppugil! Ema ega Roosi ei teadnud sest midagi, et ta oli lubanud tulla...

Ja siis tuli Trähni Jaak isamehega ja kosjaviinadega ning hakkas oma kaotsiläinud tetre otsima, keda ta jahil käies lasknud ja haavanud, kelle ta aga silmast kaotanud. Isamees oskas kosjanalja väga lõbusasti etendada. Lajatav naer kajas Katelpea talust, rõõm oli üldine, iseäranis heas tujus nähti peigmees olevat. Ta

oskas lastud ja haavatud tetre kiita kui juut oma kaupa, võõraid linde laita nagu hobuseparisnik vastase ruuna. Toas, kust neid ükshaaval kambrisse peiu tunnistamisele tassiti, — toas tüdrukute seas, naerukõhina ja naljaheite keskel, värises vaene haavatud tedreke. Oh, ta oli nii haavatud ja haige, nii nõrk ja rõhutud, et heameelega oleks pimedamasse nurka, sügavamasse redupaika peitu pugunud, oleks enda matnud kohta, kust teda keegi ei oleks leidnud! Aga järg tuli temagi kätte, ta rebiti rõõmuhõiskel kambrisse, peiu ja isamehe ja vanemate ette, Jaak tunnistas ta omaks, teised kinnitasid seda tunnistust ja — teder ei julgenud teisiti otsustada... Kui lohakil olid ta tiivad, kui kartlikult, hirmunult vahtisid ta silmad — päris haavatud teder, kes end vigastel luudel oli tahtnud päästa, kelle aga kütt siiski oli kinni püüdnud — pool-elusalt, pool-surnult...

Järgmistel päevadel oli Eeva uimane. Mingis asjas ei märganud ta ise algatada, ta laskis end sundida, juhtida — esimest korda elus. Ta tundis enese olevat otsekui tõbise, kes süngist tõusnud. Ta ei mõelnud midagi, ei tundnud midagi.

Sel hingeolul sõitis ta nädala pärast peigmehega ka linna mõrsja- ja noorikuehteid ostma. Ainus elavam tunne, mis ta rinnas sel teel pakitsema lõi, oli kartus: Mis siis, kui Jaak küsib oma raha järele? Aga Jaak ei küsinud. Ta oli pruudi vastu ka ses suhtes õrnatundeline. Tal oli kauba jaoks muud raha küllalt kaasas. Mitte ainust sõna ei kohmanud sest sajast rublast, mis ta pruudile käsirahaks oli andnud.

Sõrmused ja tanud ja kleidiriided — kõik on juba ostetud. Trähni hobune seisab vürtsikaupluse ees, kust Jaak ka veel kaupa võtab. Vankril istub pruut üksinda. Vahib tumedais mõtteis uulitsat mööda alla, üle inimeste peade, kes elustavad jalgteid, ruttavad sinna ja tänna — igaühel oma asi ajada, oma mõtted peas, oma tundmused südames. Kuidas nad kõik Eevakesest mööda vehivad — ükski ei vahi ta peale, ei küsi, mis tal viga, et ta on nii rõhutud ja kurb. Mõõdujate meelest ei ole seda vaest kurba taluplikat seal vankril olemaski...

Vaeh, mis see on? Eeva südamest lõikab piste läbi, nii et ta tasakesi karjatab ja istmelt üles võpatab. Sealt tuleb paremakäelist jalgteed mööda — tuleb — tuleb — Kustas Arnik! Kõnnib oma kergel, rõõmsal sammul, vilistab tasa, lahkel naerataval näol, nagu tal kombeks. Müts pisut teise kõrva peal, käed kergel vehkel, kaelaside lehvib — nii muretu, nii rõõmus, nii täitsa muretul ja helgel tujul. Kõndides vahib ta maha, lööb aga silmad vahetevahel üles, sinna-tänna... Seisatab järsku. Vahib Trähni vankri poole — Eeva põskedesse voolab kihav veri —, vahib veel kord vilksti —, siis teeb, nagu ei oleks midagi näinud ja nagu tuleks talle äkki midagi meelde — — pöördub kannapealt ringi ja läheb tagasi... Lähema põikuulitsa juures käändub ümber nurga. Eeva ei näe teda enam...

Eeva ei usu, et ta nägi Kustast. Eeva arvab viirastust näinud olevat. Kustas seisis seal, nägi teda, nägi selgesti ja pöördus ümber ning läks ära! See on võimatu! Eeva umbne, tõbine vaim oli talle viirastuse silma ette toonud — ei muud midagi.

Ta mõtles kogu tee selle viirastuse peale; ta oli nii mõtteis, et ei kuulnud Jaagu juttu ega märganud talle vastata. Risti ja rästi sähvisid mõttesädemed ja tundepisted tast läbi. Mis, oh, mis on Kustasega? Hoidub ta meelega sust eemale või peatavad teda suured ära-võitmatud takistused? Veel kord enne pulmi kirjutas ta temale, saatis kirja Lokuti ema enesega, kes linna sõitis, talle kätte, — kuulis, et see talle ära antud, et ta teda lugenud... Nüüd ometi pidi midagi sündima! Ema tähendas ainult, et ta lubanud vastuse anda, täieliku vastuse... Asjast endast ei teadnud eit nüüdki veel midagi ja Eeva ei seletanud talle ka mitte. Mida see oleks aidanudki, emal ju abi anda ei olnud. Nüüd siis ometi pidi Kustas endast ise elumärki andma!

Andiski. Aga mitte varemalt kui õhtul enne pulmapäeva, mil toodi Eevale vallamajast kiri. Paljas armetu lihtlabane kiri! Ja tema sisuks? Vilets puiklev vabandamine, et ei olevat võimalik olnud ega nii pea ei olevatki võimalik „laenatud“ raha kokku saada! Paluvad sõnad, aga ikka paljad sõnad! Ei, õieti härdad palved, kõikisugused palavad töötused ja kinnitused — kuid

mitte raha... Selle asemel veider nõuanne, Eeva pidavat edasi petma ja valetama. Eeva tehku ennast haige, nii et pulmad katki jäävad. Aeg andvat head nõu. Tal olevat kõiksugu äpardusi olnud, nii et ei olevat võinud oma palgast palju kõrvale panna; laenata praegu ka ei saavat — aga edaspidi, jumala abiga... Kirjal oli pea igas reas maik juures, et ta pealiskaudseks vaigistuseks oli kokku lipsitud; kõik sõnad kõlasid õõnsalt, kõik lubadused ja nõuanded tundusid sõnakõlksudena.

Eeva teadis nüüd, mis tal ees seisis, ja see oli omast kohast ka hea. Ta ei vaevanud ennast enam mõtetega. Külma, karge rahu laotus kogu ta oleku üle. Ta oli näost kuivanud, priske puna põskedel oli pleekinud. Aga selle ilme oli nüüd ühtlane, kindel, julge. Kui inimene teab, et ta ohust ei pääse, asub tundmatus ja hoolimatus tal hingesse. Ka Eeval. Ta tundis eneses kõik, mis oli olnud äge ja kuum, otsekui kõrbenud olevat. Tühi, elutu, rahulik, vaikne. Surmarahu, hauavaikus.

Kas ei tulnud Eevale kord mõttesse ka vanematele otsekohele läheneda ja abi paludes oma saladust tunnistada? Vanemate halastus võtab pahagi lapse tiiva alla. Eeva seda ei teinud. Tema rinnas tuksus lapsest saadik trotslik, omavoliline süda. Vist tahtis ta võtta oma süü, oma häda ja viletsuse kui kättemaksu ise enese ja petise mehe vastu lõpuni kanda, ilma kelleltki armu ja kaastunnet sallimata. Võib-olla oli tal muidki põhjuseid — ta ei lähenenud vanematele, ta kõndis oma teed edasi. —

Pulmad saabusid. Õdede nobedad käed ehtisid pruudi uhkeks ja kenaks. Kirikus kiideti, et nii nägusat pruuti enam kaua ei ole nähtud. Ja seejuures oli Eeva oma endisest värskusest, oma rõõmsast tervispunast palju kaotanud. Ta oli valge näost kui külmalill ja altari ette sammudes pidi peaaegu nõrkema — nii roidunud tundis ta enese olevat. Ta silmad löid kirjuks altari läikivaid lühtreid ja kumendavaid ehteid nähes. Ta vankus ja oleks kuhugi toele vajunud, kui mitte ühe peiupoisi tugevad käed teda ei oleks hoidnud. Jaak oli sellest nii kohkunud, et tükil ajal midagi ei märganud teha. Alles teised pulmalised nihutasid

pruutpaari altari ette, kus õpetaja juba võõrastaval näol ootas. — —

„Hõissa, pulmad, hõissa!“

Noorikus näis see ülemeelik lust ja rõõm, mida ta neiuna teiste pulmas meeleldi oli kaasa maitanud, ta enese aupidul mõrudust ja vastikust äratavat. Eeva ei olnud kellegi lõbus noorik — pidid pulmalised isekesks tunnistama. Kas pani ka Jaak seda tähele? Võib olla, aga tema ei andnud sellest vähematki märku. „Jaak hoiab ja valvab oma noorikukest kui kanni,“ kuuldi siin ja seal öeldavat. Ta oli täis anduvust ja õrnust, täis hoolivust ja tähelepanekut iga soovi kohta, mis nooriku poolt tuli, kas oli see sõnaga avaldatud või silmaga ilmutatud. Iseäranis tänulik ei mõistnud noorik kõige selle eest temale olla.

Pulmad olid juba peiukodus, kui Jaaguke ka kord julguse leidis noorikuga lähemat sõprust otsida. Ta hakkas Eeva ümbert kinni ja püüdis teda rinna vastu pigistada. Oli seekord vist rohkem pulmapiiska maitanud.

Eeva silmast särtsub kui tulesäde.

„Mine, Jaak!“

Ning Jaagule käib nooriku käsi tõugates vastu rindu, nii et ta ehmunult sammu tagasi pörkab.

„Eeval! Mis see siis tähendab?“

„Ma ei taha! Ma ei sall!“

Susiseval vihal paiskuvad need sõnad nooriku suust.

„Sa ei taha? Ei sall?“

„Ei, ei! Seda ma — ei sall!“

„Miks siis mitte, kullake? Oled ju minu naine!“

Eeva keha vapustab värin. Siis vajub ta pea veidi norgu. „Sul käib viinalõhna suust — seda ma ei sall,“ ütleb ta viimaks taltsamalt, järeleandlikumalt.

Pulmalised, kes lugu pealt näinud, raputavad pahaselt päid. Nooriku kohta on kuulda laidusõnu. „No mulle peaks naiselt seda juhtuma!“ hüüab üks mees. Teised ässitavad kaasa; kellelegi ei tohiks nooriku poolt seda juhtuda!... Jaak aga läheb tuppa, joob seal pool toopi vett, joob paar tassi musta kohvi, sööb tükki saia peale — et kaoks suust halb viinalõhn, mida noorik ei sall.

Alles siis leiab julgust noorikule uuesti läheneda. Talle tullakse seejuures appi. Ta saab üldise käsu noorikut hästi pigistada. Säärasele „peenele elukale”, kes nagu mõni mõisapreilike viinalõhna ei taha kannatada, pidavat karistust antama. Näe nüüd kassikest, kes juba pulma ajal julgeb küüsi näidata, — näe saksalapsukest! „Jaak, muri teda hästi, — siin ta on, võta! Ole mees, ära lase ennast narrida!”

Jaak püüabki olla mees, mitte mehenahk, nagu teda ässitavad hüüded nimetavad. Ta mõistab ju nalja ja loodab, et ka noorik seda mõistab. Püüab siis Eevakese kätte ja haarab ta piha ümbert tugevasti kinni. Pulmalised naeravad.

Aga Eeva on vihane. Ta silmad välguvad veelgi sädemakalt kui enne. Jaagule käib nii tugev hoop vastu kõhtu, et ta tuigerdab tagasi.

Nüüd on nurin üldine. Pahased hüüded kajavad läbi-segi. Jaak ise on läinud näost valkjamaks, ta käed langevad lõdvalt rippele. Pulmalised kogunevad ikka tihedamalt ja otse ähvardavalt nooriku ümber, kes seisab kalgilt, mõrudal vihal, värisedes paigal, ja vahib enda ette maha. Kõik on põneval uudishimul, et mis nüüd tuleb, mida Jaak nüüd teeb; kõik uravad, pilkavad, susivad takka. Jaak aga vaatab korra Eeva näo peale, mis on kahvatu, ja ütleb siis:

„Jätke ta rahule — see on meie mõlema asi! Küll ma saan oma naisega isegi valmis... Igal inimesel oma prii meelevald... Ära kuula ühtigi, Eeva, — küllap saame teineteisega hakkama... Võin ju arvata, et nii-sugune vägivaldne tungimine ja tuupimine täidab südant... Katsuge, et saate tantsima ja mängima — tohoo hullud, mis te siin vahite, suud ammuli!”

Võttis nooriku käest ilusti õrnalt kinni, viis ta „vah-tijate” sõõrist välja ja püüdis terve õhtu mahedate sõnadega ta meelehead äratada, ta rahulolekut ära teenida.

Katelopea Eeva on Trähni perenaine.

Kolmat nädalat juba. Noor, nāgus, viisakas perenaine. Sünnib päris vaadata teist. Ja Jaagul hea meel!

„Holab oma noorikut kui kanni” — peab nii mõnigi ka edaspidi ütlema. Küllap Eevagi hakkab aru saama, kui hea mees tal on. Nagu selgus näiteks sellestki loost jälle, mis Trähnil ühel laupäeva-õhtul sündis.

„Eevake,” küsib Jaak, „— mis ma nüüd tahtsin sulle öelda? Ah soo — kas sa sest sajast rublast ka palju oled kulutanud? — tead küll, sest käsiraha-kadrinast — mis?”

Jaak küsis seda üsna ükskõikselt, nii naljatades. Eeva, kes kandis võõraslast süles ja seisis keset kambrit, tuksatas peaga, nagu oleks ta saanud tõuke otsaesise vastu. Ja ometi oli ta selle küsimuse vastu alati varul, teades, et see kord tuleb. Kuid iga teine oleks nüüd, oma süüd tundes, mis lasus raskelt ta rinnal, maad andnud alandlikule, kahetsevale meeleolule — Eeva mitte. Eeva südamest sähvas läbi viha ning mõrudus. Ta oli nagu seotud vang, kes hammustab oma köidikusse, kui teda noomitakse.

„Seda raha mul ei ole enam!” sähvas ta välkuvail silmil, trotslikult.

„Ei ole enam?” kordas Jaak. „Mis sa nüüd naljatad!”

„Ma ei naljata, — mul teda enam ei ole!”

„Kuhu ta's sai?”

„Ära kadus.”

„Kadus ära?”

„Jaa.”

Jaak astus üllatudes Eevale ligemale. „Ma ei saa su jutust aru. Kuhu sa võisid selle raha siis kaotada?”

„Selsamal õhtul, kui ta sinult sain, kaotasin teel ära. Sa võid mind uskuda. Tee, mis tahad, need sada rubla on kadunud.”

„Ja seda ütled alles nüüd?” hüüdis Jaak, kelle punastanud näol pigemini hämmastus, uskmatuse nähtaval oli kui pahandus või vihastus.

„Ma ei tahtnud sest kellelegi kõnelda,” kostis noorik, nüüd juba vähem kindlalt, vähem trotslikult. „Otsisin, otsisin, aga ei leidnud.”

„See on aga hoopis veider lugu, naine!” hüüdis Trähni peremees. „Sada rubla ei ole maast võetud, vaid vaevaga teenitud! Oleksid seda ometi aegsasti teada andnud, siis oleks paremini otsinud, leidja järele kuu-

lanud. Tohoo imet, et sa nii suure raha kaotad ja kellelegi sõna ei lausu!"

"See on aga nii sündinud," nähvas Eeva, pannes last sülest hälli; siis lisas otse väljakutsuval toonil juurde: "Ja nüüd tee minuga, mis sa tahad!"

"Mis ma pean su'ga siis tegema?"

"Sõima mind, löö mind — löö, löö —!"

Eeva hinges mässas tõesti salajane soov, otse metsik iha, et Jaak teda puutuks, teda vähemalt tüseda sõimu ja noomimisega karistaks. Aga see ei sündinud. Hea mehike vaatas ainult tõsiselt, peaaegu kurvalt ta peale, lõi siis silmad segaselt maha ja vapustas pead.

"Kuida sa nüüd nõnda võid kõnelda!" ütles ta tasa ja nurisedes. "Miks ma sind sellepärast peaksin lööma? Ma ei löö ühtegi inimest, veel vähem oma naist. Kadunud raha ei too see ka tagasi. Mind kurvastab aga üks asi: miks sa nii — nii vihaseks saad, et ma raha järele küsin? Miks sa nii suureline oled, nagu oleksin mina ise süüalune? ... Eeva, kas me siis teineteisega paremini läbi ei saa?"

Pärani silmil vahtis noorik ta otsa. Ta kuulatas ega tahtnud nähtavasti uskuda, mida ta kuulis. Ei sõimu, ei vähematki noomitussõna! Kaebab aga, et naine ei ole ta vastu lahkem! ... Aga imelik, mõni teine naine oleks saanud sest headusest pehmeks, oleks tundnud kahetsust. Eeva südamest sellevastu kähvas uus viha — viha just selle hullu pehmuse üle. Ta hakkas sellele tundele väljendust andma pilkamise, ärritamise kaudu. Lootes, et ehk Jaak siiski saab kurjaks ja ütleb midagi karedat.

"Ehk lähed kadunud raha ise veel otsima!" ütles Eeva. "Noh, sul näib ju seda va naudi küllalt olevat, nii et sada rubla sulle suuremat peavalu ei tee."

"Mida need sõnad tähendavad?" küsis Jaak.

"Mis nad tähendavad? — Ma pean ju nüüd arvama, et lähed kõigile külainimestele kiitlema, Eeva kaotanud sada rubla ära ja tema, jõukas mees, ei ole talle selle eest paha sõnagi ütelnud ... Küllap siis külarahvas su südameheldust iga nurga taga kiidab ja kõikjal välja helistab ..."

Jaak mõtiskles, piiludes kõrvalt nooriku otsa, — ta

ei saanud nähtavasti aru; astus siis ruttu Eeva juurde ja hakkas ta käest kinni.

"Saa jälle heaks ja lahkeks, noorik! Mis me kadunud asja pärast nii kaua pureleme! Ei see tohi me elu peale varju heita — jumal hoidku selle eest, ma tahan rahus elada, sina niisama ... Ma arvasin nagu omal õiguse olevat raha järele küsida. No ei ole — ei ole ... Ää siis ka kauemini pahanda. Ole rahul, ei ma taha asjast sulle enam sõnagi lausuda ..."

Eeva laskis korra oma kätt suruda, astus siis ruttu kõrvale, võttis hällist lapse ja toimetas sellega nii elavalt, nagu poleks tal praegusel pilgul muud meeski. Jaak vahtis lahkel silmal veidike aega pealt, läks siis vagusi kambrist.

Teisel päeval sõitsid nad kirikusse. Polnud nagu midagi sündinud. Jaak oli rõõmus ja vestis juttu. Ei pannud, nagu kunagi, suurt tähelegi, kui vähe ja kui kohmetult noorik jutungist osa võttis.

Pärast jumalateenistust sai Trähni peremees tutvatega kokku ja läks kõrtsi. Kutsus küll ka perenaist, aga see ei läinud — ütles kõrtsi suitsus peavalu saavat. Jaak lubas talle siis õlut ja mõdu välja tuua. Eeva jäi vankri juurde seisma ja inimesi vaatlema.

Varsti pärast Jaagu äraminekut astus kõrtsi rehealuse väravast Kustas Arnik välja. Oli teine oma äriaga siis jälle siin kandis. Lühike must kalevine lihunikupalitu seljas, punane vöö vöö, pikasäärelised saapad jalas, müts, nagu tal viisiks, veidi teisel kõrval. Priske, väle, rõõmus poiss. Tal on helkjas kräsupea, nagu see naistele meeldib, ja põskedel see tuliterve puna, mis annab tunnistuse vereküllasest rammust.

Nii sammub ta Trähni vankri poole, ilma et Eevat seni veel oleks märganud. Eeva näeb teda aga juba kaugelt eemalt. Õieti tunneb tema ära, enne veel kui teda näeb. Aga juba silmab Kustas ka noorikut. Takistub käigus nagu veidi — astub aga siis otsustuskindlalt Trähni perenaise juurde.

Nad vaatavad esiotsa tummalt teineteise peale. Eevagi on ilus. Noorikuehted teevad ta eriti nägusaks. Kõrge mütsi asemel kannab ta roosat tanu, mis sobib hästi ta ruugete juustega; valge siidrätt annab ta põs-

kedele õrna ja rõõsa kuma; saledat kasvu ülendab uue-moeline kitsapihaline hele seelik. Noorik kui kann. Ei tuleta talunaist palju meeldegi. Kõik on omane ta keha ümber, kõik ilmutab maitset ja ilutunnet.

August silmitseb teda naiivsel imestusel — näib kogu-ni, kui oleks ta palgele veelgi puna tõusnud. Siis lööb silmad pilviselt maha ja seisab alandlikult, rõhu-tult nagu süüdlane. Ei ta julge kättki teretuseks siru-tada.

„Ei tea, kas tohin ligi tulla ka,” ütleb tasa, ja häbi ning kitsikus paistavad kogu ta olekust. Vaatab veel kord vilksti üles, tabab Eeva tõsise pilgu: nagu külma-värin vapustab teda korraaks. „Kui soovid, Eeva, lähen ära otsekui löödud koer,” kogeleb siis jälle tüki aja pärast. „Ma tunnen oma süüd väga hästi, tean, et sa mind petiseks pead — aga ei või parata, võtan iga ka-ristuse vastu, mis mulle peale paned.”

Eeva ei lausu sõnagi.

„Või noorik! Trähni Jaagu naine!... Oh, oh, oh! Vajuksin meelsasti maa alla! Et pikne mu maha lööks!... Kas sa minuga siis enam ainust sõnagi ei taha rääkida?”

„Mul ei ole sulle midagi öelda,” tuli kalgilt nooriku huultelt.

„Siis pean küll jälle minema,” tähendas August mokka hammustades; ta näost paistis suur mure. „Ma olen su vastu raskesti eksinud, ei ma hakka ennast poole sõnagagi vabandama, ei tohi andeksandmist loo-tagi. Aga ma ütlen sulle, Eeva: karistus on mul siiski kaelas. Mis mu süda kõneleb, see on karedam, kui võiks olla sinu ägedaim sajatus. Ma olen va kerge-meelne tuisupea, päris kõlvatu oma himude ja tujude ja tegudega, aga öela südamega ma ei ole; petta ja valetada saan küll, aga see valutab südames pärast iga kord armutult... Mul oli kõige parem tahtmine sind hädast aidata, nagu sa minugi päätsid, aga ei olnud kuidagi võimalik. Võib olla, et mu meelekergus siingi süüdi on, võib olla, et ma kõike ei teinud, mis oleks võimalik olnud, aga selle eest kannatan nüüd kahju ja valu... Selle raha tahan sulle ära maksta,” lisas ta siis sosinal, argelt ümber vaadates, „aga seni oli või-

mata, ja millal jõuan maksta, on praegu ka veel tead-mata —”

„Seda pole sul enam vaja; ma ei taha sinult kopi-katki,” ütles Eeva.

Kustase ilme läks mõrudaks.

„Ma võin ju arvata, et sa mind põlgad ja üksi juba uhkuse pärast seda raha ei nõua, — see haavab mind sügavasti. Aga ma tahan sulle selle võla siiski tasuda, et ennast ise mitte ka üleliia põlgama hakata... Ütle mulle, Eeva, ainult seda: kas su mees on raha taga nõudnud?”

„See on minu asi.” Noorik pööras näo kõrvale.

„Ma näen, sa tahad minust lahti saada. Ma lähen. Ei ma julge enam midagi öelda. Muudkui: jumalaga, Eeva!”

See „jumalaga” oli nii kurb, nii paluv, et Eeva taht-mata korraaks ta peale vaatas. Ja nüüd nägi ta, et Kus-tasel ka näost sügav nukrus paistis. Noormees pöör-dus pikkamisi ümber ja tegi norus peal minekut.

„Kustas!”

„Sa hüüdsid, Eeva!” küsis noormees, vaadates tagasi.

„Ma — tahtsin — jumalaga jätta,” ütles noorik ko-geldes.

Helk lihvas Kustase näo üle, ta astus ruttu tagasi ja andis noorikule käe. „Siis sa mind veel just ära ei nea?”

„Ei. Jää jumalaga.”

„Siis me — võiksime jääda nagu edaspidigi tutta-vaiks?”

„Minu poolt viha ei ole,” tähendas Eeva, ja veri sööstis tal põske. „Olen saanud kõigega valmis, saan ka sellega... Kui ei ole parata, siis peab rahul olema sellega, mis on juhtunud.”

„Oh, kui hea ja helde sa võid olla! Nii hea, et mul otse häbi on su ees seista!” Kustas pigistas otsekui valmistatult noore naise kätt. „Ehk võiksin tulla va-hel teile — — sind vaatama?”

„Me ei viska kedagi tulijat välja,” püüdis Eeva nae-ratada.

„Siis ma vahel tulen,” otsustas Kustas kähku, vahtis veel kord elaval pilgul noorikule otsa ja tegi siis uuesti minekut.

Kohe seepeale nägi Eeva Jaaku lähenevat. Tal olid õlle- ja mõdupudel ühes, klaas teises käes; tõttas kiirel sammul noorikule keelekastet tooma. Naeris juba eemalt ja pilgutades silma lihunikusellile järele, kes vankrite vahelt teed lagedale otsis.

„Ahah! Ajasid endise peigmehega paar sõna juttu,” naeris Trähni peremees nooriku poole. „Tuli teine vist küsima, kuidas su käsi uues elus käib?”

„Jah,” vastas Eeva lühidalt.

„Kahetseb poiss yist, et va Trähni Jaak nilpsas tal ilusa tüdruku nina eest ära, mis?”

„Pole ta mulle kosjanõuga iialgi lähenenud,” tähendas noorik veidi karmilt.

„No noh, no noh, — ää siis sellepärast hammusta! Loran ju nii nalja pärast! Mul enesel pagana hea meel, et sain nii kena perenaise. Olen ju ikka va vana moodi mees, ka mitte nooruke enam. Võidurõõm siis seda suurem. Arvan, et kõik noored ja peened on mu peale kadedad. See teeb mu nii uhkeks kohe ja rinna rõõmaks... Noh, joo siis ja ää pane pahaks, et nii kauaks sisse jäin — ei saanud teistest enamalt lahti...”

Jaak oli kõrtsis „sugu saanud” ning sellepärast väga rõõmsal elevusel. Ajas koduteel hirmus palju juttu, misjuurde noorik sõnagi ei lausunud ega lausuda saanudki, kiitis ikka jälle oma naist ja avaldas ühtepuhku meelehead, et ta selle naise teiste eest ära näpanud. Va hea, pehme Jaak oli õnnelik — nii rõõmus ja õnnelik! Ja kaunis noorik, selle õnne põhjus? Hämar vari oli ta näo üle levinud, vari, mis kattis kõike, millest vaatlaja tema hinge oleks võinud mõistatada...

August Arnik käiski, kui just siiapoole sõitu oli, Trähni peres sees. Küsis, kas hõrga, lehma või vasikat on müüa, jäi aga, kas kaupa oli või mitte, mõneks ajaks juttu puhuma, kas Jaaguga või perenaisega — ükskõik; võttis siis ka lõunat, kuhu teda kui head tuttavat kutsumata ei jäetud, ja maksis Jaagule, kui sel juhtus müügiloom olema, paremat hinda kui vahest mõnele võõrale.

Teatud rahast ei kõnelnud ta Eeva vastu mõnel ajal enam sõnagi. Niisama vähe puudutas asja noorik, kes ju ka oli seletanud, et ta seda võlga enam ei nõuagi.

Kuhu ta oleks raha pannudki? Jaagule teda näidata ei tohtinud, salaja enda heaks tarvitada oleks olnud võimata. Kord hiljemini — rohkem kui pool aastat oli jälle möödunud — nimetas Kustas asja nii suud mõõda, avaldades kaunis segasel mõttel palvet, et temaga veel kannatataks, ta teadvat oma kohust ja — ja nõnda edasi. Ja siis veeres aeg jälle, ning asi oli jälle soikus, ehk küll Kustas nii mõnigi kord Trähnil käis ja Eevaga üksinda oleks saanud kõnelda.

Trähni Jaagule ei tulnud uneski meelde hakata arvama, et noore lihniku külaskäikude taga võiks mingi sõprus peituda, mingi varjatav ühendus tema ja Eeva vahel. Umbusalduseks näis Jaagu süda viljakandmatu olevat. Eeva oli ju nüüd laulatatud ja linutatud naine — kuidas võis selline kahtlus tema kohta tärnagi. Vana poolkurt ema kriiskas talle kord ässitustujul kõrva:

„Jaak, mis see Lokuti eide poeg nii tihti meil käib? Pea silmad lahti, selle taga on midagi! Eks sa näe ka, et tal on Eevaga nagu midagi tegemist. Panin paar korda tähele, et kui sa lähed toast, siis sosistavad teineteisega.”

Aga Jaaguke sai üsna pahaseks, ütles emale kaunis krõbedaid sõnu, pomises „tuttavast hõõrumisest ämma ja minia vahel” ning lõpetas sõnadega:

„Ema, ole mu naisest üsna rahul! Eeva teab, mis ta kohus. Eeval ei ole mehe seljataga kellegagi tegemist. Mis tal võikski olla? Vargile ta minu tagant ei hakka, mõnd looma ta lihunikule ei kingi ega minu tahtmise vastu ei müü. Midagi muud ei tea ka mitte karta. Ema, ää hakka meie vahele paha seemet külvama!”

Ei, siin ei olnud midagi, mis oleks võinud Trähni peremehe unerahu rikkuda. Ta usaldas ja austas kõrgelt oma Eevat. Mingit voorusevastast asja ei olnud ta temast märganud, ei ka tema tüdrukupõlisest elust iganes kuulnud. Ei, ses suhtes võis ta igale kahtlustajale julgesti vastu hakata. Aga teine asi oli olemas, mille pärast Jaagu süda vahel kipitas, ilma et ta see üle oleks selgusele jõudnud või selle vastu tulusat abi leidnud. Sellest kurtis ta kord äia vastu pisut, kes oli mõne aja eest naljatades küsinud, kuidas Jaak noo-

rikuga rahul on, kas Eeva on ka hea naine ja tubli perenaine. Jaagul olevat vahel nagu kibe nagu ees — ega ta ole ometi valitsuskeppi naise kätte andnud, kes teda selle nõrkuse eest nüüd karistab?

Jaak naeris lühidalt, kõigutas siis pead kahele poole ja matsutas suud: Katelpea vanamehe sõnad olid ta nähtavasti veidi kitsikusse ajanud.

„Olen oma Eevaga täiesti rahul,” algas ta siis nagu hoogu võttes; „olen rahul, sest ta on kõigiti naine, nagu soovisin: töökas, kärmas, kindla käega ja selge nõuga. Ainus asi, mis ehk oleks teisipidi mainida: minu meelest on ta liiga tõsine, liiga iseeneses. See teeb veidike muret. Sest vaata, äi, eks ma pea sel kombel nagu arvama, et Eeva ei taha Trähnil olla, nagu ei meeldiks talle uus kodu sedavõrd, et ta võiks lõbus ja rõõmus olla. Kes teab, ehk igatseb endise kodu järele. See on ainus asjake, mis mulle vahel muret teeb.”

Katelpea isa naeris ja lõi käega. „Tühi plära, ei muud midagi! No nüüd on valge väljas — ei meeldi, ei taha, igatseb kodu järele! Peab meeldima, peab tahtma — igatsegu kodu järele! Kes mees võib selle järele küsida! Küllap aeg uhab säärased plikamõtted metsa. Vaeh, kuule nüüd, kuule nüüd — ei taha! Ära ole narr sellega südant vaevama ja pead murdma!”

„Õige küll, äiataat,” vastas Trähni Jaak kohtlaselt maha vaadates, „aga eks mul ole va pehme ja mure süda — see tunneb nagu kahju, kui noorikule ei ole uus kodu armas. Eks ma või otsekoheselt ära öelda: on teine mulle väga kallis, väga armas, see Eevake! ... Ei tahaks iganes näha, et ta on kurb või mossis — rind lööb nagu torkima ... Aga õiguse pean sulle andma: Küllap pikem aeg tahub, mis veel okslik; see on ju minugi lootus. Ja kuigi tal ehk minu vastu midagi on, nagu vahel kardan —”

„Sinu enese vastu? Taga hullemat juttu hakkad ajama!” naeris Katelpea vanamees suure häälega. „Pole ma nii pudruse südamega meest veel näinud! Või seda kardad ka, et noorik ei ole sinuga rahul! Tohoo hullu, sa teed ju tõesti, nagu oleksid kõik mõtted ja meelevallad naise tujude alla annud!”

„Mõista ikka õieti, ää lahmi huupi,” vastas Jaak, ot-sides pilgule püsipaika. „Rahul ta minuga ikka peaks olema, sest ma teen ta eest ju kõik, mis jõuan ja mõis-tan; arvasin aga nii, et ta minuga veel hästi ei ole har-junud, just nagu Trähni talugagi. Ta on ju nii noor, nii eluga vilumata — Katelpea pesamuna, ema hoiul ja armul kasvanud. Aga nagu ma ütlesin, aeg toob ka ses tükis harjumist.”

„No mis ta sulle siis on teinud, et nii kentsakaid mõtteid ülepea arutadki?” küsis kräbeda loomuga äi, ikka enam pilkenaeru kõhistades. „Tõukas su kord süngist maha? Või ajas küüned välja ja katsus kriimustada, mis?”

„Jumal hoidku! Nali jäägu naljaks. Pole mul ka öel-dagi, mis oleks kuidagi tähtis. Ei ole midagi meeles. Pahandust pole meie vahel veel olnudki — mitte korda. Riiakust Eeval ei ole — seda tead isegi.”

„Noh, mis seal siis üldse on?”

„Ja — vaata, ta olek mõnikord ... Räägib nii vähe, — mõttes tihti, — vastab mulle siis nii lühidalt, nii nipsti, nagu lööks piitsakesega ... Aga ma pläran vist ka tühja! Olen va elava hingega mehike —”

„Või elava hingega!” osatas Katelpea peremees ja pani jälle naerma.

„Jätame tühja jutu parem,” lõpetas Jaak kähku, sest äia „tõmbamine” näis talle vastumeelne olevat. „Lühidalt öelda, meie kodune elu on nii hea ja korras, et mul ei ole kurtmiseks karvaväärtki asja. Kes teisiti kõneleb, see valetab ...”

„Noh, siis on ju hüva,” hüüdis äi ladusal meelel ja andis Jaagule kätt. „Muud ma ei tahtnud sinult kuuldagi ... Ole mees, Jaak, ja hoolitse selle eest, et kodus maksab sinu sõna, ja mitte naise oma. See on naise mehe kõige suurem tarkus. Head tervist!”

*

Sügise hilisem pool oli kätte jõudnud. Tormid ja sa-jud mühasid üle maa, hävitades ja ära uhtudes kõik, mis hauda varisenud iluaega meelde tuletas. Trähni talu ümber ulgus maru, vihm pragises vastu aknaid,

uksed lõgisesid hingedest ja koldest oli korstna vuhi-
semist tuule lõõtsumisel selgesti kuulda. Kambrist pii-
lus lambitulu nagu tondisilm pilkasse pimedusse,
tormi- ja vihmamöllu. Ei olnudki veel hilja, alles kella
viie aeg, aga väljas valitses juba öö.

Perenaine istus üksinda kambris, nõeludes villaseid
sukki ja kapukaid talve vastu. Laps magas ahju kõr-
val hällis, vanaeit oli söngi pugenud, kurtes peavalu.
Kamber oli soe, õhk nii mahe, lambi valgus heitis sõb-
ralikku helki ringi — kõik nii, mis teeb kodu armsaks,
kui on saabunud kuri aeg ja väljas külm, märg ja
kurb — mitu korda armsamaks, kui suvisel iluajal ükski
tuba võib olla.

Kas tundis ka Trähni noorik seda lõbu armsast ko-
dust? Ta ei andnud sest mingit märku. Nõel käib no-
bedasti üle suka-aukude, nooriku pea on norus, ta silm
vahib töö peale, kordagi ei ole ta pead tõstnud, et
saaks näha, kas ta teeb seejuures rõõmsa või kurva
näo.

Trähni perenaine on üksinda, sest kõik teised on
laadal. Laat on lähedal, kohaliku mõisa väljal, kõrtsi
taga ja ümber, seepärast tüdrukud ja poisid kõik seal,
muidugi ka peremees, hoolimata halvast ilmast, mis
oli küll enne lõunat ilusam. Jaagul on hobune müüa,
tema ei võinud ära jääda, aga Liisa ja Kai ja Mihkel
— luba käes, panid kui noolest, olgu asja või ei. Nii
on siis perenaine vanaeide ja lapsega kodu hoidmas.

Eeva tõstab veidike pead: väljas käis nagu uks. Mü-
dinat on kuulda, uks kräunub, ragiseb — siis on, kui
oleks keegi sisse astunud. Kas on laadalistest keegi
juba koju tulnud? Ka kambri ukse vastu käib nüüd
müts, siis kobab keegi linki otsida, sest eeskojas on
pime. Link lõgiseb kobaja käe all, siis läheb uks lahti
ja sisse astub Kustas Arnik.

„Tere õhtust, Eevake! Ei taha enam teed leida majja,
nii pilkane pime igal pool. — Noh, aga eks oma ilusa
Eeva juurde raiu ikka viimaks rada...”

Rääkija keel oli tüma, ta kõnd vankuv, lõkendav
puna kattis ta nägu, mis täna aga, olles punsunud ja
tursunud, mitte prisket värskust ei näidanud. Kustas oli
joobnud, mitte just liiasti, aga kaunis arusaadavalt.

Müts ja riided olid tal vihmast märjad, sopapritsmeid
täis, pikasäärelised saapad põlvist saadik mudased. Sel
olekul — juuksed märjad ja salkudes, silmal tuhm ja
rasvane pilk — võis külaline, astudes nii äkisti tuppa,
küll ehmatust äratada, ja Eeva võpatas toolil ka tõesti
tagasi, vahtides hirmunud pilgul tulijale vastu.

„Mis sa tahad, Kustas?” küsis Eeva alles tüki aja
pärast; käed vajusid tööga sülle.

Kustas astus komistamisi ligemale, näotu naeratus
suu ümber, ja sirutas talle käe teretuseks. „Mis ma ta-
han? Sind näha tahan! Teadsin, et istud üksinda kodus,
nägin ju teie rahvast kõiki laadal. Panin siis tulema —
jala, nagu näed —, hobusega oleks ehk kellelegi silma
paistnud. Tahtsin tulla nimelt poolsalaja, et külas keegi
ei märkaks ja ka laadal mitte... Noh, kas sa mulle
kätt ei taha andagi?”

Eeva puudutas sõrmeotstega külalise kuuma kätt.
Kui aga Kustas laotas käsivarred, nagu tahaks ta üm-
bert kinni asuda, tõusis Eeva kohkudes püsti ja taga-
nes eemale.

„No noh, mõista ikka ka nalja!” vaigistas teda
lihunik veidral naerul. „Võiksid mu vastu pisut lah-
kem ja armulikum olla. Vanameest pole ju kodus.
Väike musu ei teeks mulle ega sulle kõha. Mis sa
arvad?”

Komistas jälle ligemale, käed õieli. Eeva silmist väl-
kus aga nii ähvardav pilk, et ta hetkeks paigale jäi
ning laskis sirutatud käed langeda.

„Vaeh, või nii peru mu endine pruudike!” lallutas
Kustas. „Teed ju, nagu kardaksid mind. Enne olid mu
vastu lahkem. Või arvad, et nüüd on Jaak takistu-
seks ees? Mis sa tolgusest hoolid! Ega see patt ole,
kui naine niisugust tossikest veidi petab!... Oled mu
hea, armas Eevake, asi sellega! Või arvad, et ma ei
märka, et su süda nüüdki veel mulle vastu tuksub,
olgugi et olen sulle suurt paha teinud? Tean seda,
Eevake, seepärast ära mängi kometit! Ega minu süda
ole sind unustanud! Ei, sa oled mulle seda kallimaks
saanud, kus ma sinust ilma olen. Teise mehe naine —
paharet võtku, see lugu kipitab südant, aga kui pole
parata, peab katsuma kahju kuidagi tasuda... Anna

mulle väike musu, Eeva! See parandab südant! Anna, ää ole pirtsakas!"

"Eemale!" hüüdis noorik summutatud häälel, ent ta silmis välkus endine ähvardus ja kätega andis pealetikkujale niisuguse mütsu vastu rindu, et see sammu kolm tagasi tuigerdas.

"No noh, no noh," urises Kustas pahaselt, "või kohe nii äge süütu nalja pärast! Tohoo, ega ma sind ära taha süüa! Võin ju ka alpimise jätta, kui kohe vihaseks saad. Olen natuke nokastanud, nagu näed, — võid siis ka andeks anda... Aga selle naljatuse pärast ma just ei tulnud. Oli kibedam asi. Väga kibe kogu ja väga pakitsev..."

Kustas laskus rütsatades toolile, võttis märja mütsi peast ja peitis näo kätte, mille toetas küünarnukkidega põlvedele. Ohkas siis raskest südamest.

"Ütle mulle ometi kord, mis sa siit tahtsid?" küsis noorik viimaks argelt. "Miks sa laadalt siia tulid, pealegi purjus peaga, ja mis su tembud tähendavad? Mis pakitsev asi sul minuga oli? Ma ei mõista sihukest sugugi arvata."

"Eeva, kas tead ka, kui armas sa mulle oled?" küsis Kustas vastuse asemel.

"Niisuguseid sõnu ma ei salli ega võta neid kuulda," ütles Eeva karmilt vahele.

"Sa pead sallima, sest ma ei räägi teisiti, kui süda käsib... Ja just praegu olen sunnitud nii rääkima, sest me peame teadma, kuidas on lood meie vahel... Eeva, veel kord ütlen, ma olen suur süüdlane su ees. Aga ma hakkan varsti oma süüd kahandama. Kas tead, mul on sinu võla maksmiseks juba ligi viiskümmend rubla koos. Sellest näed minu head tahet... Kui terve summa koos, annan sulle ilusti kätte..."

"Ma palun sind sellest rahast ei kunagi enam sõna lausuda," ütles noorik validal, tungival toonil; "ma ei võtaks seda sinult vastu, sest ma ei oska seda kuhugi panna. Mul ei ole teda vaja, kas kuuled! Tee sina ta'ga, mis ise tahad!"

"Hea küll, aga minu südamest peab see võlg ära saama!" hüüdis Kustas. "Mida ma sulle mitte ei oska tasuda, on see, et sa selle Jaagu naiseks pidid heitma."

Sinu kurbus pidi olema suur, aga mida võin nüüd veel parata? Sinu elu ei ole halb: sa oled jõuka maja perenaine, kõigest on sul küllus. Ehk unustad siis kapika-peale kurbuse... Aga mõtle ka minu peale! Mina olen kurvem kui sina! See on mulle karistuseks... Usu mind, Eeva, hirmus raske on..."

Ta ohkas ja oigas.

"Ütle parem, mis asja pärast meile tulid?" küsis Eeva nüüd juba üsna paluval toonil; ta oli näo kõrvale pööranud.

"Seda tahan sulle kohe öelda, sest nüüd tead, kuidas on lugu minu vaese südamega... Sa oled mind kord ennemalt aidanud, äita veel kord!... Häda on niisama suur kui kord varem. Aga mitte kergemeelsus ei saatnud mind seekord kimbatusse, vaid mu südamevalu, mu kurbus sinu pärast, Eevake! Ei ma või üksinda enam kuskil olla — nii raskesti piinab mind hing sees. Otsisin troosti viinast, juhtusin hullu seltskonda ja priiskasin jälle peremehe rahast osakese ära..."

"Kustas, sa nõuad minu käest raha?" hüüdis noorik otse ahastaval toonil, suu ümber kramplik nutuvõru.

"Mitte palju, Eevake, mitte palju: kõigest kakskümmend rubla... Selle raha muretsen sulle linnast mõne päeva pärast kätte — võid täitsa mureta olla... Äita mind veel kord — muidu olen hirmsas hädas! Nagu öeldud, linnas on mul raha, aga ma ei saa seda ju nii kähku kätte, ja peremehele pean loomad ära saatma ning selge aruande ette panema... Mõistad isegi, ma pean need puuduvad kakskümmend rubla saama, muidu ootab mind sama hädaoht, nagu kord enne..."

"Hakka minema, Kustas, mul ei ole raha!" kostis Eeva kindlalt; ta silm helkis vihas. "Sa tead, et mul ei ole raha, kõik on mu mehe oma. Või nõuad, et hakkan vargile? Ei iialgi!... Mine ära, ma palun sind, — mine, mine! Jaak ja kõik teised võivad iga silmapilk tagasi tulla."

"Ma ei või siit paigast liikuda, enne kui sa mind oled aidanud," vastas August madala, koriseva häälega.

„Sa ütled, sul ei ole raha, kõik Jaagu oma. Kas sa ei ole tema naine? Kõik, mis tema, on ka sinu. Ma tean, teil on kodus seisuraha küllalt. Seda ei loe Jaak iga päev üle. Kolme päeva pärast toon sulle võla kätte. Paned siis kappi tagasi, ja keegi ei aima, mis olnud... Eeva, kuula veel see kord mu hädalist palvet, ära tõuka mind mitte hukatusse! Ma palun sind põlvili, Eeva, anna mulle see raha!”

Ta kahmas nooriku käe ümbert kinni kui tangidega ja vahtis talle paluvalt näkku, ühtesoodu oigamisi ümisesedes. Ta põsed punetasid ja käed olid kuumad kui hõõguvad tukid.

Eeva raputas enda lahti.

„Ma ei või sind seekord mitte aidata,” ütles ta kivi-kõvalt. „Ma ei lähe mitte teist korda vargile, ei hakka uuesti petma ja valetama — sinu üleannetuma meelekerguse pärast! Muud ei ole mul sinule vastata, kas kuuled! Hakka minema! Mingi vägi ei jõua mind sundida oma mehe tagant raha varastama... Ma ei oleks eluilmas suutnud uskuda, et sa veel kord julgeksid niisuguse asjaga minu juurde tulla...”

Kustas raputas end, nagu läbiksid teda külmavärinad. Siis tõusis järsku püsti. Ta silmas põles salaline leek, mida nähes Eeva ehmudes sammu tagasi nihkus. Tõrjumisi sirutas ta käe välja.

„Eeva, see on sinu süü, kui ma nüüd hakkan sõnu rääkima, mis su hirmuma panevad,” kogeles Kustas Arnik, kuigi ta häälekõmast kuuldus kindel nõu ja kõikumata otsus. „Ma olen hädas ja pean ennast aitama. Sel lool ei küsi inimene, kas ta teeb õigust või ülekohut. Sa pead mulle selle väikese raha andma, Eeva. Kui sa mu tungivat palvet mitte ei täida, siis ootab mind teenistuse kaotus ja kohtulik karistus. Tuleb aga see mulle kaela, siis maksan sulle kätte. Ma võin olla ka õel, kui häda sunnib. Ma ütlen sinu mehele kõigepealt, et mul sinuga su tüdrukupõlves ja nüüdki su naisepõlves ligemalt tegemist on olnud. Ma tunnistan Jaagule ka üles, et sa need sada rubla mitte ära ei kaotanud, vaid mulle kinkisid. Ma ütlen talle, et sa meelega need sada rubla ta käest välja petsid, et mulle anda... Aga mitte Jaagule üksi, vaid ka muile

tahan seda jutustada... Tee siis nüüd, mida ise arvad... Ma pean sõna, usu mind!”

Nagu kiskjale loomale, kes seab end kallalekargamiseks valmis, vahtis Eeva Kustasele vastu — pärani silmil, tõrjuvail käsil, samm-sammult tagasipoolle nihkudes.

„Kustas, seda tahaksid teha?”

Nad vahtisid hetkeks teineteisele silma, siis äigas Kustas korra üle näo, nagu oleks ta vaade segaseks lõõnud. „Seda ma teen,” ümises ta ähvardavalt ja sõtkus jalga vastu põrandat; „ma laiman ja valetan, kui palju iganes jõuan.”

Pikk vaheaeg. Eeva seisis liikumatult paigal, muudkui huulte tuksumine ja käte värin ilmutasid temas seismist elu. Ta lõug oli rinnale vajunud. Ta näis aru pidavat, otsust otsivat.

„Ma annan sulle selle raha.”

„Sa annad?”

„Jah... Ära sa aga arva, et ma enese pärast kardan. Mitte põrmugi. Ma ei tunne mingisugust hirmu iseenda pärast, pole seda iialgi tundnud. Sinu ähvardused minusse ei mõju. Ja kui lubaksid mind siinsamas noaga tappa — ma ei pilgutaks silmigi. Ma olen õnnetusest juba liiga tuim, kui et oskaksin väriseda oma elu eest. Aga mul on hale meel mehest, keda ma sinu pärast juba nii palju olen petnud, haavanud, kurvastanud. Sellest heast mehest tunneksin verist kahju, kui ma tema koduse rahu ja õnne nii toorel viisil laseksin hävitada. Mitte kunagi! Ma olen tema aususe ja headuse kõrval nii kõlvatu, tänamatu inimene, et peaksin andma oma elu, kui seda tema meelerahu hoidmiseks vaja peaks olema... Ma olen talle ka nii jõe naine, et ma mustemaks ei või minnagi, kui endistele tegudele uue kuritöö juurde lisan... Kustas, ma tahan sulle selle raha anda — oma pea peale!”

Kindlal sammul astus ta kapi juurde ja käänas ukse lukust. See tuim, jäine rahu, mida ta oma õnnetuses seni oli nähtaval kandnud, oli nüüdki jälle, peale esimesest ahastusehoost vabanemist, ta üle tulnud. Ta tuli kahe kümnerublase paberiga tagasi ja pistis need lühnikule pihku.

„Mine, Kustas, ja ära tule enam iialgi tagasi,” ütles ta teraskõvalt ja tungivalt. „Seda raha ma ei nõua sult... Mine, mine — ma ei suuda ära oodata, kunis siit majast väljas oled!”

Kustase olek ilmutas korraga suurt muutust. Ta tugev keha lõdvenes ja vajus otsekui kurdu. Kõik, mis ta juures oli olnud ähvardav, vägivaldne, hirmutav, — kõik see oli korraga kadunud. Ta silmist paistis häbelik kohmetus. Norus ja lidus seisis ta Eeva ees.

„Kui hea sa oled,” ütles ta peaaegu sosinal. „Nii hea oled, Eeva, et ma sinu lähedal ei kõlbaks seisma ega sama õhku hingama. Eeva — Eeva —”

Ta kahmas ülevoolaval hädusel nooriku kätest kinni, andis neile mitu ja mitu korda suud. Ta tahtis kõnelda, aga pisarad lämmatasid hääle. Tõesti — Kustas Arnik nuttis! Ja vist ei olnud see joobnu nutt, mis säärasele nii kergesti peale tuleb, sest Arnika seis ja kõne ilmutasid, et ta oli kaineks saanud. Ta vaatas selgel silmal noore naise peale, surus veel kord tugevasti ta kätt ja sammus ukse poole.

„Ma lähen, Eeva... Häbenen sulle mingit tänusõna öelda... Seda ei ole sulle tarvis. Nii kõlvatuma inimese tänu, nagu mina sinu silmas nüüd küll olen, — säärase inimese tänu oleks sinu kohta nagu pilge... Teine kord, Eeva, — kui parem aeg, siis — siis tahan sinuga kõnelda. Kui sa mu peale mõtled — ole armuheitlik!... Iga kurjategija ei tarvitse kõlvatu inimene olla... Jumalaga — head ööd...”

Ta oli läinud.

Väljas mühas maru, ulgus maja nurkade ümber, vangutas uksi ning aknaraame, ja vihm segas oma ühe- toonilist pladinat tormi häälega. Nii must, nii kole ja kurb oli aknast välja vahtida. Aga Eeva tundis, et olukorral, mis ta rinnas praegu valitses, sarnasust oli välise ilmaga. Ta seisis akna kõrval, toetas pead piida najale ja laskis marusid möllata — endas ja akna taga väljas. Ta umbses, valutavas peas pöörlesid mõtted läbisegamini, ükski ei edenenud selgemale kujule, ükski ei küpsenud kindlaks otsuseks. Mis nüüd teha? Sellele küsimusele pidi ta vastuse leidma. Jaak tuleb varsti koju. Ei lähe ta kapi kallale täna õhtu, siis teeb

ta seda homme, ja kui mitte homme, siis ülehommelõesti. On ta hobuse müünud, siis on kindel, et ta raha kappi läheb panema. Ja kui ta juba seda teeb, miks ei või ta endist raha üle lugeda? Esimene tähelepanelik pilk näitab talle, et kaks punast kümnerublast puuduvad.

Mis teha? Ainus abi oleks, kui puuduva raha juba täna õhtul tagasi saaks. Eevale tuli viimaks ema ja siis isa meelde. Kakskümmend rubla — see pole taevast teab kui suur summa. Seda neil on ja selle nad annavad. Mingi põhjus tuleb välja mõelda. Jaak laadal — kellelgi saada — kapi võti peremehe taskus — nõnda! Ega nad ka palju küsi. Tagasimaksuga pole nii suurt häda. Eeva loodab pikema ajaga uue nõu leida, kuidas asja hoopis surnuks teha. Ehk kui just vaja: miks ei või Eeva emale üles tunnistada, milleks ta raha on tarvitanud? Ta tunneb ema südant — see ei saa lapse äraandjaks. Jah, sealt on abi loota, kindlat abi.

Eeva otsus oli kindel. Nüüd kohe tahtis ta Katelpeale joosta — läbi tormi ja saju ja sopa. Tulgugi peremees vahepeal koju — eit võib öelda, et noorikul väga vaja olnud naabrusse minna. Ja kapi võtme võib ta kaasa võtta. Laenatud raha pärast kappi pista — küllap seks juba silmapilk leidub.

Eeva heitis endale kiiresti suurräti ümber ja astus teise kambrisse eite äratama. See oligi juba üleval. Ta seisis keset tuba, rasvaküünal käes, ning vahtis noorikule kummaliselt tigidal pilgul vastu. Eeva ei pannud seda tähele, hüüdis talle kõrva, et ta lapse järele vaataks, — tema ise pidavat väheseks ajaks ära minema. Kambrisse tagasi astudes jäi noorik äkitselt seistama. Läbi tuule ulgumise oli hobuse hirnumist kuulda, nüüd ka akna taga nagu vankri veeremist. Siis hääled koja ukse taga, ukse kiunumine — laadalised kodus. Eeva seisis natuke aega agraselt paigal, kiskus siis räti piha ümbert ja viskas ära. Kohe seepeale avati väline uks ja peremees — märjas riides, saapad porised, aga nagu rõõmus — astus sisse, soovides noorikule lahkesti tere õhtust.

„Juba kodus!” pigistas Eeva rõhutatult rinnast, sest muud sõna ta ei leidnud.

„Või juba!” naeris Jaak. „Tahtsin ammugi kodus olla, aga raudjaga oli visa kaup. Jumalale tänu, et nüüdki sain tulema. Ilm on ropp.”

Jaak pani käest rätikutäie saiu ja pudeli „peent viina” lauale. „Eks maitse ka, naisuke!” naljatas ta heal tujul. „Ja siis — mis sa arvad, mis hinna ma raudja eest sain?”

„Ei oska arvata,” kohmas Eeva, ikka veel paigal ke-set tuba seistes.

„Olen va visa tingija,” rõõmustas Jaak, kohmetanud käsi hõõrudes ja pihkudesse puhudes; „oli ilm küll ropp ja ostjaid vähe — paraja hinna tirisin ikkagi välja! Seitsekümmend viis rubla — mitte kopikat vähem.”

Hakkas seejuures püksitaskust, mis oli põhjatu sügav, rahakotti välja koukima. Viskas punga lauale, vabastas enda märgadest riietest ning vahtis, kui naist ikka veel vagusi nägi seisvat, pool-imetsedes talle näkku. „Noh, kas õhtupoolist on ka juba?” küsis siis, ikka lahkelt ja pehmelt. „Terve päev nii rühkida ja vantsida — see teeb kere heledaks... Aja tüdrukuid taga, et rutemini toitu saaks; need käisid oma lusti laadal, pole neile tädidele siis ka vaja armu anda.”

Eeva sammus kambrist tuppa, kus tüdrukud juba koldesse tuld olid tegemas. Perenaisel käis pea ringi, ei mõistnud tükil ajal mingit käsku anda ega märganud küsimistele vastata. Tegi, et aga jälle kambrisse sai. Hirm, et Jaak läheb kapi kallale, ei andnud talle asu. Jaak oli endale kuiva kuu selga tõmmanud ja pani ahju suu ees piipu. Rahapung oli veel laual viinapudeli ja saiaräti kõrval ning kapi uks kinni. Kaie hää häädis perenaise jälle tuppa.

Kui Eeva viie minuti pärast uuesti kambrisse tuli, pidi ta lävel peaaegu karjatama. Jaak istus lambitule juures laua taga, rahakarp ees, kapi uks ristseliti lahti... Pungast võetud raha oli laual, karbi sees olnud osa lehitses ja luges ta sõrmede vahel. Umises sinna juurde, kõigutas pead ja kehtas õlanukke.

„Ma ei saa aru — siin puudub ju kakskümmend rubla!”

Eeva näost oli iga veretilk kadunud. Ta tundis sundi

seina najale tugea, mõlemad käed surus ta risti pakitseva rinna vastu. Ei lausunud sõnagi.

Jaak istus seljaga tema poole. Ta luges veel kord raha üle, hakkas ikka ägedamalt ümisema, pöördus siis järsku nooriku poole, nii poole näoga:

„Eeva, siin puudub raha. Kas oled ehk sina võtnud?”

Kaks häält ta rinnas andsid Eevale sel hetkel nõu — kaks häält, mis teineteisega vaidlesid. „Räägi õigust — räägi seegi kord õigust oma mehele! Seda sa võid, sest su süda on muust süüst puhas. Ulekohtune rahavõtt tunnista üles, siis oled ses asjas vaba!...” Teine hää nurises ja andis nõu: „Ära tunnista midagi! Ütle, et sa ei tea millestki! Kuuleb su mees, et sa lihunikusellile salaja, otse varga kombel raha andsid, siis asub kahtlus ta südamesse ning su mehe rahu, mida sa tahad hoida, on hävitatud. Ära tunnista midagi! Valeta edasi, valeta ja ole kare ta vastu!...” Aga esimene hää läks tungivamaks: „Vale ei ole veel kellelegi varju andnud, valel on lühikesed jalad. Mõtle selle häbi peale, kui asi kogemata välja tuleb. Just see salgamine istutaks põrguliku kahtluse vaese mehe rinda. Räägi õigust — tõde ei ole veel kellelegi kahju toonud!...”

„Need kakskümmend rubla võtsin mina,” ütles noorik lämbunud häälel; kuulatas siis põnevalt, mida Jaak nüüd ütleb — nii põnevalt, et ei usaldanud hingatagi.

Mida Jaak ütleks? Ta ütles: „Ah soo! No jah! Sellepärast loen, loen — puudu mis puudu! Täna hommiku ju panin oma käega raha karpi, kui ühe osa olin punga platinud... Mis sa selle rahaga siis tegid — kas peenemat kodus ei olnud?”

„Peenemat? Ma andsin selle raha kõik välja.”

„No noh! Kas mõne lehma või sälu ostsid?”

„Ei.”

„No mis siis?”

„Ära laenasin.”

„Laenasid? Tohoo! Kellele siis? Kes käis siis minu äraolekul laenamas?”

Vale-nõuandja südames sosistas Eevale kõrva: „Ütle, et sa!” Tõe hää salvas vahele: „Õigust räägi. Vale ei päästa sind!”

Eeva ütles ruttu ja rõhuga:

„Ma laenasin Lokuti Kustasele kakskümmend rubla.”

Ja nüüd löid ta kõrvad kumisema, kuulates, mis Jaagu suust tuleb!

Jaak käändus toolil aeglaselt ringi, nii et ta võis tervel näol nooriku poole vaadata. Ta palgel väljendus imestus, ei muud midagi kui lai, vaba imestus. „Lokuti Kustasele?” kordas ta. „Või see käis sinu käest raha laenamas! Nägin teda laadal. Oli teine kaunisti vin-nas... Millal ta siis siin käis?”

„Pool tundi enne sinu tulekut läks ära.”

„Mistarvis ta selle raha siis õieti laenas?”

„Ta olla peremehe rahast nii palju ära raisanud ja kartis kimbatusse sattuvat.”

„Seda ma arvan!” naeris Jaak. „On ikka va kerge mehike, terve see Kustas... Aga ütle, naine, kuis oli sul siis julgust talle laenata? Arvad siis raha jälle kätte saada?”

„Ei tea,” sosistas Eeva.

„Ja andsid siiski! Ja jah, sinu helde süda on ju tut-tav. Seda teadis Kustaski, ega ta muidu sinu juurde oleks tulnud — nii salamahti, minu äraolekul. Palus sind vist hästi härdalt, ja Eevake oligi pehme nagu mure kartul!... Noh, mis tehtud, on tehtud. Eks me nimeta asja ta emale; see ehk hoolitseb, et oma jälle kätte saame.”

Eeva astus ligemale. Ta vahtis üksisilmi Jaagu otsa, nagu ei usuks ta, mida oli kuulnud, nagu tahaks üsna lähedalt näha, mis nägu on Jaagul, kas ta pilkab või kõneleb tõtt.

„Ja sa ei saa mitte kurjaks!” hüüdis ta otse kohku-nult. „Sa ei saa minule mitte kurjaksiki?”

„Mis siin kurjaks saada?” küsis Jaak suure rahuga. „Mis pean sinuga siis selle pärast tegema? Tõrelema? Tohoo! Ega sa mu laps ole, sa oled mu naine ja pead ise teadma, mis teed. Andsid, siis andsid. Küllap ka ehk viimati kätte saad.”

„Aga nii sinu seljataga, — salaja, — varga kom-bel...”

„Sa oled ju Trähni perenaine, nii siis minuga poole-

teral,” kostis Jaak. „Sama voli majas, mis minulgi. Igale naisele ma seda voli just ei annaks — sulle küll!... Noh, kuidas on siis õhtusöögiga lugu?”

Eeva värises kõigist liikmeist. Ta püüdis kõnelda, aga kahvatanud huultelt ei tulnud muud kui arusaa-matu posin. Mõlema käega haaras ta siis äkki mehe kae-last kinni ja surus oma näo tema õla vastu. Jaak oli üsna jahmatanud sest ootamata hellatusest. Ta hak-kas nooriku piha ümbert kinni ja tõmbas ta oma põl-vedele.

„Mis sul siis on?... Naisuke, mis viga?”

„Mind usaldad sa nii,” hüüdis Eeva, ja pisarad voo-lasid tal üle näo, „mind pead nii ausaks, nii usalda-tavaks ja armsaks! Ja kuidas olen mina sinu vastu ol-nud? Ma ei ole nii suurt headust ära teeninud, sa teed mulle häbi, iga päev teed mulle häbi ja valu oma hea-dusega!... Sa ütled minu õiguse olevat, mis on minu ülekohus! Sa lased mind käia vargil ega suuda ainust halba sõna öelda!... Sa kuuled minu karme sõnu, näed minu trotsimist, kannatad aga kõike ja annad mulle sõna lausumata andeks... Jaak, see on üleliigne hea-dus — see koormab mind, seda ei suuda ma tasuda...”

Jaak hoidis oma nutvat kaasakest süles ja ta nägu oli kui üksainus naeratav päikesepaiste. Önn, sügav önn paistis ta hallidest silmadest, — ta ei osanud tü-kil ajal sõnagi lausuda ega muud teha, kui Eevakese juukseid silitada. „Kulla pai naisuke,” algas ta vii-maks kogeldes, „mis see ometi tähendab, et sa täna minu vastu nõnda oled! Sa teed ju, kui paluksid armu, ja enesel süüd ei midagi. Oh, sa imelik loomake, jäta ometi see nutt ja kaebamine!... Ole aga wait, küllap me teineteisega läbi saame. Pole sa nii paha minu vastu olnud, nagu endast kaebad! Pole ma su trotsimi-sest midagi märganud... Jää ometi wait, Eeva, jäta nutt — ära ole lapsuke! Mul nii puruhea meel, et mu vastu nii armas oled. Hakkan südames kohe õitsema! Näen ju, et va Jaaku ikka ka sugu sallid... Kuivata pisarad, Eeva!”

Ta pühkis nagu lapsukesel põskedelt piisku ja paitas aiva ühtelugu ta pead. Eeva kuivataski viimaks silmad, Jaagu kaelast jäi veel kinni hoidma. Jaak oli nagu

mõttesse jäänud. Vahtis maha, näol mängles poolnõutu, poolhäbelik naeratus.

„Eeva,” algas ta siis tasa, „ega sa pahaks pane, kui ma — — Oh ei — jäägu tühi lori!” lõi aga äkki käega.

„Räägi, räägi,” palus noorik, „ma tahan kuulda saada, mis sul on ütelda.”

„Aga sa ei tohi pahaks panna, eideke, — ära mind ka naera, kas kuuled! ... Ütle mulle: ega sul selle Lokuti Kustasega endisest ajast — kuidas pean ütlema — endisest, ehk ka nüüdki veel — või nii — saad vist aru — mõtlen nii, et nagu noorte inimeste vahel on ... Mis puutub küll endine aeg enam minusse, aga nüüd — arvasin korra poolkogemata ...” Ta vaene vingerdas ja väänles, aga lõpule ei jõudnud.

„Sa tahad küsida, kas mul on Kustasega mingit salasõprust sinuseljataga, keelatud sohisõprust, mis oleks patt?” Eeva vaatas talle kindlasti ja julgesti silma: „Ei, Jaak, seda mul ei ole.”

„Noh, siis on kõik korras!” hüüdis Trähni peremees, pigistades tugevasti naise kätt. „Mitte sõnagi enam, mis on räägitud. Kõik asjad meie vahel käigu edaspidi taseses ja õiges roopas ... Ei tea, mis see on, aga mul tundub praegusest pilgust saadik kui uuem ja noorem veri soontes! Eevake, ole mulle hea naine, ma tahan sulle hea mees olla! ... Sellega olgu laul lõpetatud, ja ma küsin veel kord õhtuse toidu järele ...”

*

Umbes nädal aega pärast laata vedasid Trähni mehed kartuleid mõisa viinavabrikusse. Tee viis Lokutilt mööda. Viimasel vooril — päike hakkas juba looja minema — puutus Trähni peremees Lokuti majakese ees Kustas Arnikaga kokku, kes oma hobust väravasamba külge sidus.

„Tere õhtust, Kustas! Jälle kord meie pool küljes!” hüüdis Jaak lahkesti.

„Tere, tere, Trähni peremees! Puutusin näh jälle siia.”

„Noh, kas nihkud pärast ka meie poole, kui emal käidud? Ma olen paari tunni pärast ka kodus.”

„Ei tea ühtigi, saab näha — aeg kaunis napp.”

„Noh, küllap siis tuled teine kord ... Head õhtut!”

Andsid sõbralikult kätt ja lahkusid. Jaak mõtles: Ei räägi teine rahast, ega tal vist veel kätte anda ole. — August mõtles: Võeh, kui lahke teine, hakkab üsna endile kutsuma! Ei näi teine raha-asjast midagi teadvat. Eeva oskab oma asju ajada!

Kui Trähni meeste koormad metsatuka taha olid kadunud, astub Kustas majakese akna alla, mille tagant Lokuti ema vana nägu välja vaatas, andis käega märku, et ta ära läheb ja et hobuse järele vaadataks, ning pööras siis sammud küla poole. Kustas läks otsekohe Trähnile. Ta oli kohalikus kõrtsis kuulda saanud, et küla peremehed kartuleid veavad, nende seas ka Trähni talunik. Lootis siis perenaisega kodus üksinda kokku saada.

Õnn oligi hea. Eeva talitas üksinda majas. Tüdrukud olid poolikuid kartulikuhtje kinni panemas, sest oli näpistavat öökülma karta. Vanaeit viibis lapsega soojas toas — kambrites oli õhk liiga vilu.

Eeva tegi suured silmad Kustast nähes. Tema pilk näis küsivat: Kas tuled sa mind jälle mõne asjaga piinama ja hirmutama? Aga Kustase olek avaldas alandlikkust, ta oli peaaegu häbelik. Teretas tasahiljakesi, vahtis kambri tummalt ringi, võttis siis pakkumata ahju suu ees pimedas istet.

„Sa ei lubanud mind küll enam siia majasse jalga tõsta, — tulen aga, nagu näed, siiski. Nii palju julgust leidsin ikka veel. Mul oli ju ka asja tulla.”

Ta tõmbas põuetaskust midagi esile, tõusis istmelt ja astus nooriku ette.

„Säh, perenaine, siin on su viimane laen — rohke- mat ei saa sulle praegu anda, — oli vale, kui ütlesin, et mul endise võla tasuks ka juba raha on kogutud.”

Ta pistis Eevale kaks kümnerublalist pihku — just niisama uued krabisevad paberid, nagu temale nädala eest olid antud. Noorik vaatab rahade peale ja andja peale, ja ta näol lehvib ning liigub midagi, millest ei saa aru, kas see on rõõm, liigutus või võõrastus. Ta ei lausu sõnagi. Kustase seis ja olek on püsivalt alandlik

ja häbelik. Selle kõrval paistab nagu kurbus ja nagu härm ta palgelt.

„Küllap sa mind vist selle hullu õhtu järel hakkasid armetumalt vihkama ja põlgama!” ütles Kustas madala, pehme häälega. „Ma tükkinis ju kui röövel pimedal ööl su vaesekese kallale! Kui palju ma sind piinasin, mis tooreid sõnu ma sulle kõik ütlesin — ma ei mäleta seda enam hästi. Tean aga, et sind otsekui kõri-lõikaja ähvardasin... Tahaksin sult nüüd teada saada — ütle mulle nii otsekoheselt, kui su hea süda iialgi lubab: kas tõesti uskusid, et ma neid roppe ähvardusi täidaksin?”

Eeva tunnistas Kustast, jäi aga vait.

„Ma tahaksin nii küsida,” kõneles viimane edasi: „Kas sa uskusid, et ma nii õel võiksin olla, et ma sinu peale nii jõledat valet ja laimu tõstaksin? Arvasid sa, et mu süda nii must on, et ta seda laseks sündida?”

„Ma pidin uskuma — sa olid nii — nii...” kohmas Eeva. „Ma ei olnud sind nõnda kunagi enne näinud.”

Kustas naeratas poolkibedalt. „Kui inimene on püsti-hädas ja ei leia abi kuskilt mujalt kui ühe käest, kellele lootus pandud, ja kui pea ka veel soe — pole siis ime, kui sõnad toored... Aga ma ei uskunud oma südames isegi neid ähvardusi, mis mu suu rääkis. Hädaviha pani mu küll mässama, aga kui siis mu nõudmise täitsid, raha mulle pihku andsid, siis läksid silmad lahti ja ma seisin iseenese otsekui peegli ees — nii kõlvatu, nii jõle, et häbi ja õud näha. Nutt tuli peale — nägid ju isegi.”

Eeva silm viibis nüüd juba osavõtlikult kõneleja peal. Kustas kahetses õiglasest südamest — selles polnud kahelda. Ja kui naine saab osavõtlikuks, siis ei ole andustus enam kaugel.

„Ma tean küll ikka, et sul ei ole just kuri süda, Kustas,” ütles noorik tumma vaheaja järel. „Ja et sa nüüd raha tagasi tõid, siis on ju asi jälle korras.”

„Siis nagu võiksid mulle taas lahkemalt hakata otsa vaatama?” küsis noormees. „Ma ei tea, mis annaksin, kui saaksin teada, et sa mind mitte mõneks kaltsakaks ega kelmiks ei pea. Pagan teab, kust ja kuidas need

priiskamistujud mulle peale tulevad! Just kui kaoks mõistus ajuti. Kui lollus tehtud, tahaks iseennast kas või ära süüa, aga siis on hilja. Hoian küll vastu, kui kiusaja kallale tükib, aga ikka tallab ta mu uuesti jalge alla. See on mulle nagu nuhtluseks antud.”

„Siis hoidu ometi kiusatusest, enne kui ta su ligidale saab!” naeratas Eeva soojalt. „Katsu olla mees! Inimesel on ju tahe — ära lase seda ümber lükatal!”

„Jah, kui see aga nii läheks, nagu ütled!” ohkas August. „Eks mu rändamis-elu ole ka süüdi. Kõige omasem oleks olnud minusugusele, kui oleksin vagu-saks põllumeheks jäänud. Tahaksin nüüdki veel maale kuhugi pesa asutada, kui oleks võimalik. Aga see'p see on —”

Eeva ütles pikkamisi:

„Võta naine, Kustas, ja rendi enesele koht või pane mõni pood maantee ääres käima. Vagune kodu ja hea naine — küllap need harjutavad su poissmehelised hi-mud ära.”

Jälle see häbelik-kahetsev naeratus. „Sul on hea rääkida: võta naine!... Arvad siis, et olen unustanud, mis on juhtunud — minu enese nurjatuse läbi?... Alles nüüd hakkab taipama, alles nüüd hakkab hinges kahjuvalu põletama... Mis tegin sinuga, seda ei jõua vist mu surmgi lepitada. Kõige kibedam kannatus on mul nüüd enesel. Sina ju ei kaeba. Aga just, et sa ei kaeba, et ma sind nagu rahu ning õnnes tean olevat, see teeb mu kahju seda suuremaks. Mu meelest on, kui oleksin kõige kallima vara napsi viina eest ära müünud... Kas arvad, et see ei kõrveta südant, mis?”

Eeva oli pööranud näo kõrvale. Pehmel häälel ütles siis: „Kustas, ära räägi enam siisuguseid sõnu. Sündinud asju ei saa teha sündimatuiks. Kasvagu sammal kõige peale. Mina katsun oma eluga valmis saada, sina katsu omaga. Ma ei kaeba, sest ma tean, et see ei altaks midagi. Mina olen sulle andeks andnud. Ära siis ka sina kauemini kurda. Minu mõte on ikka, et taeva-taht nõnda on tahtnud.”

„Ja ka nüüd oled mulle jälle andeks andnud?” küsis August hellalt.

„Ka nüüd.”

„Täna sind, hea hing. See ehk trööstib sugu. Loodan, et võime sõpradeks jääda. Sest millalgi ei tule ma sulle enam tüli tegema. See olgu sinu viimne andeksandmine... Jumalaga, noorik!”

Eeva andis talle sõbralikult käe. Vahtis talle aknast siis tüki aega järele, kuis ta tugev, ent nooruslik-sale kuju üle õue liikus ja läbi tänava halli hämarikku kadus. Eeva oli sügavais mõtteis. Ta pale oli jälle kord värvikam kui muidu. Ohkas korra sügavast rinnast, raputas siis enda vägisi mõtteist lahti ja läks virgalt endise talituse juurde, kuna ta raha enne kappi oli pannud.

Kui Eeva õhtul peremehele teada andis, et Lokuti Kustas laenatud raha ära toonud, naeris Jaak ja ütles: „Näe poissi! Häbenes vist mind! Sain ta'ga ju Lokuti väravas kokku ja küsisin, kas tuleb ka meie poole. Ei öelnud tulevat. Käis aga siiski siin, nagu oleks minu äraolekut otse varunud... Noh, eks ole hea, et raha ära tõi. Tohoo, ega ta sind võinudki petma hakata!” — —

Trähnil olid siis nüüd kõik asjad joones. Jaak kiitis äiaale, kui nad aga kokku said, et tal ei olevat nüüd nooriku kohta karvaväärt enam öelda: aeg ja harjumine hakkavat oma kohust täitma. Eeva olevat oma eluga rahul, võivat rõõmuski olla ja naerda, mida enne hoopis vähe oli nähtud, ja mehe vastu olevat ta ka nagu sallivamaks muutunud, — seejuures mõtles Jaak muidugi viimase kaelustuse peale, mis tal alati meeles seisis, kui ta naisest kõneles. Paar korda oli ta sest haruldasest õrnusest undki näinud...

Talv jõudis kätte. Jõulud olid möödas. Korraga kuulus külas uudist: Lokuti ema poeg, kes linnas lihuniukuks, oli teenistusest lahti saanud ja koju ema juurde aplaagrisse tulnud, sest et uut kohta ei olevat võinud saada. Polnud ka ime. Räägiti ju, et ta otsekohe hooletuse ja kergemeelse elu pärast leiva kaotanud — kes peremees võtab purjutava selli, kui see ametis ka veel hoolas ja õiglane ei ole, naljalt ametisse! Oli nimelt ka kuulda, et Kustas peremehe rahasse puutunud, mis välja tulnud. Kohtu kätte asi ei olevat läinud, aga teenistusest kihutatud silmapilk minema. Nüüd siis

lese ema kaelas! Oi, viin, oi, noorpõline kergemeelsus! Elas ammust ajast saadik uisapäisa, mängis raha peale kaarte, lakutas sõpru, pidas linnas armukesi — kuhu ta jääb! Koer tuleb koju, kutsikad kõrval.

Nii kõneldi külas, jutt käis suust suhu ja kuuldus muidugi ka Trähnile. Kustas ise ei tulnud sinna. Elas vist juba kuu aega Lokutil, aga kuhugi naabrusse jalga ei tõstnud. Eeva kuulis asja kõige esmalt Jaagult, kes noormehe äparduse üle oma õiglast kahetsust avaldas. Eeva südamest käis valus löige läbi. Nagu hirm tekkis rinda, teadmata, mispärast õieti. Ta oli järgnevaltki mitu päeva rahutu ja rõhutud. Ootas ikka, et Kustas tuleks ja oma halva loo ise jutustaks, aga ei tulnud. Jäi ja jäigi ära.

Hiljemini teati kõnelda, ta otsivat raha laenuks, et linnas oma käe peale hakata või ka maal kuskil väike pood asutada. Aga kust raha nii kergesti saada? Kes annab paljale poisile raha, kellest pealegi teatakse, et ta on läbilööja!

Nädalad veeresid mööda. Pehmemad õhud ja soem päikesepaiste panid lume sulama, hakkasid vete jäakatteid lõhkuma. Kevad kuulutas oma tulekut lõõtsuvate tuulte, vihma- ja lortsisaju ning paksu uduga. Jõgedel ja ojadel oli jäälagnemine alanud, järve pind hakkas ragisema ja pragunema, teed ja tänavad olid muutunud rabadeks.

„Jaak, ära võta niisuguse ilmaga kauget teed ette,” palus Trähni perenaine meest. „Ehk on siiski veel mõni päev aega; oota, kuni räitsakasadu mööda läheb!”

„Ei tohi, ei tohi!” raputas Jaak pead. „Kakssada rubla on tükk raha, mida ei tahaks kaotada. Ilm on ropp, aga parem karta, kui kahetseda. Ma kuulasin selgesti järele: eile olevat mees alustanud oksjonit. On täna lõpetus, siis võib ta juba homme raudteele istuda ja läinud ongi! Võta siis teine veel Venemaa põhjast kinni!”

Trähni peremehel oli teises kihelkonnas elava taluniku käest ammune võlg kätte nõuda, millega võlgnik pahatahtlikult mitu aastat oli viivitanud. Eile kiriku juures oli Jaak kuulda saanud, et mees müünud kohakese maha, tegevat inventari ja majariistad

oksjoni teel rahaks ja rändavat Lõuna-Venemaale välja. Oli siis viimne pilk Jaagul oma raha minna päästma.

„Mis ajaks arvad siis koju jõuda selle halva teega?“ küsis Eeva murelikult.

„Hiljaks tahab küll jääda. Kakskümmend viis versta ei ole niisugusel ajal nalja-asi. Enne südaööd ei maksa oodatagi, võib-olla jään teiseks päevaks.“

Mõni tund pärast Trähni peremehe ärasõitu — see oli kaunis varasel hommikutunnil — juhtus väikene ime: Kustas Arnik tuli Trähnile!

„Tere ka, Kustas!“ hüüdis Eeva talle kambrist vastu, kuna tüdrukud toas — vaheuks oli avatud — pead kokku pistsid ja naerda kõhistasid. „Saab sind ka mõne aja tagant jälle näha! Miks sa siis kordagi meile pole tulnud? Elad ju nüüd nii lähedal.“

Eeva vaatas veidi terasemalt külalise peale ja lõi käed ehmudes kokku: „Oi-äh, oled sina aga näost lõppenud! Kas olid haige? See pole ju endine Kustaski enam! Arvan mõnd kooljat nägevat!“

Tal oli õigus: see mees seal ei olnud endine priske lihunikusell, punetavate põskedega, lott lõua all, tugev ja turd kui tammepuu. Mis Kustase allalaskunud, lohkunud ja kahvatanud põskedel endisest vererikkast punast veel alles oli, see püsib siin ja seal põsenukidel ainult üksikute tähnidena, kui nõela otsaga tipitud. Silmad on auku vajunud ja vaatavad hallilt, roidunult. Tema seis on lõtv, rammutu ja hooletu. Sinakate huulte ümber libiseb mõrudusevari, mingisugune alaline põlastuse avaldus.

Kas Lokuti ema kehv toit nõnda on mõjunud? Võib olla, sest lihunik on rammusa lihatoiduga harjunud, viin ja õlu tursutavad omalt poolt — see kõik puudus nüüd. Aga kas võis see siis nii ruttu mõjuda? Kolme kuuga? Ainult raske haigus muudab inimest nii sügavalt.

Kustas kohmas Eevale midagi vastuseks, millest see aga aru ei saanud. Vähe selgemalt, aga hoopis väsinud häälel lisas ta juurde: „Kuhu siis Jaak tänase paha ilmaga sõitis? Nägin teda meilt mööda minevat.“

„Sõitis Taelveresse kibeda asja pärast,“ vastas noo-

rik, ikka osavõtlikumalt külalise ilmingut vaadeldes. „Aga ütle ometi, Kustas, mis on sinuga sündinud? Kas oled haige, puruhaige praegugi?“

Kustas naeratas poolvihaselt. „Mured, mured,“ litsus ta läbi hammaste, „mured, mis muud! Võib ka olla, et olen haige. Ei tunne seda ise... Mis ma pidin küsima: kas Jaak siis veel õhtuks loodab tagasi jõuda?“

„Kas sul oli temaga midagi tegemist?“ küsis Eeva.

„Temaga? Kuidas nii? Mitte põrmugi. Küsin aga nii muidu... Mis peaks mul Jaaguga tegemist olema?“

Halvatujuliselt vahtis Kustas toas ringi, siis ilmus endine imelik mürknaeratus ta suu ümber. „Jah, mured, mured,“ ümises ta nagu iseenesele; „eks sa ole siis kuulnud, et ma olen juba veerand aastat kohata. See nüllib inimest. Emale suureks koormaks. Eneselgi vähe va palukest... Raske nõnda elada. Ja jah!“

„Istu ometi,“ palus Eeva, kelle meelest oli, kui peaks külaline mahakukkumiseni puruväsinud olema... „Jah, raske on su põli vististi küll, aga kes siis kaotab kohe julguse! Kas kuulad omale südisti uut kohta või seda teist?... Istu ometi!“

„Ei ma istu; panen aga jälle minema. Tulin aga nii naljapärast sisse vaatama, mis siitrahvas teeb... Jaak sõidab ju vist ikka Sooküla kaudu?“

„Kust mujalt! Maantee küll kõverik, aga nüüdsel ajal ikka kõvem sõita kui muud teed... Miks sa küsid?“

„Panen imeks, et peremees nii halval ajal üldse teele läks. Ei ta enne ööd küll nii kaugelt tagasi jõua... Ah soo, pidin ju minema... Head päeva siis, noorik!“

„Kas siis pikemalt maldu ei ühti?“ imetses Eeva; „arvasin, et kõneled oma elust.“

„Teine kord. Pean jälle minema... Head päeva...“

Hajaselt, nagu ta oli, köhatades, naeratades ja õlanukke kehitades läks Kustas minema. Sellisel kummalisel meeleolul ei olnud Eeva teda veel kunagi näinud. Viinast nokastanud ta ei võinud olla, seda oleks Eeva ta näost kohe tundnud. Noorik vahtis talle pead väris-tades järele.

Eeval liikusid kogu päev nii imelikud tundmused rinnas. Ei ta teadnud isegi, mis see oli. Mõtted vehki-

sid sinna-tänna, ei ühegi asja juurde peatuma jäädes. Kord oli Kustase võõras-kõhnnägu tal meeles, kord mõtles Jaagu peale, siis jälle tempasid esile hoopis kaugel olevad inimesed ning asjad, mis temasse ei puutunud; sealsamas unustas, mida praegu oli tahtnud teha või mispeale oli mõelnud. Selline olek, kui ta inimesest saab võidu, peab teda ärevil, teeb ta rahutuks, segaseks, ilma et taibatavat põhjust leiduks.

Õhtu saabus. Eeva hakkas meest ootama. Juba kaunis varasel tunnil tekkis soov südamesse: oh, et ta juba kodus oleks! See soov läks tungivamaks, mida pilkasemaks tihenes pimedus, mida möllavamaks arenes sajune ilm väljas. Eeva tundis südame olevat nii raske, meele nii rahutu, et ei mallanud istuda — ta hakkas kambris edasi-tagasi kõndima. Iga viie minuti järel vahtis ta kella — juba oli kesköö lähedal. Majas magasid kõik: teenijad, vanaeit, laps. Kilk laulis koldes, kell tiksus igavalt, nurgas näris hiir põrandalauda. Eeva hakkas soovima, et ometi vähegi muud häält sekka kuulduks. Nõnda oli otse õudne. Värin käis üle ta keha. Peaks lapski ärkama ja nutma! Aga ei... Eeva puges viimaks sängi ja tõmbas vaiba üle pea. Ta lõdises külma käes, ehk küll kamber oli köetud...

Alles hommiku eel, kui kumendas koit juba akna taga, uinus Trähni perenaine paariks tunniks magama.

Piinav unenägu äratas ta hommikul. Karjatades oli ta istukile kähvanud; külm higi kattis ihu. Ta vaatas kambris ringi — ei peremeest ikka veel kodus!

Hommik ja lõunaesik möödusid, ilma et Jaak oleks koju jõudnud. Ta oli küll kindlal sõnal öelnud, Eeva ärgu oodaku, ta ei võivat tulekut täpsemalt kindlaks määrata; nooriku rinnas aga võttis nüüd juba otsekohe kartus maad. Ehk talle on midagi paha juhtunud! Kui mitu korda ei olnud Jaak ennegi pikemalt teelt pool päeva või ööd hiljemini koju tulnud, iialgi ei olnud Eeva ta pärast midagi kartnud. Miks just seekord? Seda ta ei mõistnud endale seletada. Püüdis küll põhjendamata tundmusest lahti saada — asjata! Kas oli see mõne tõsise juhtumuse aimdus? Aga mis võis talle juhtuda? Ta ei olnud joodik. Ta käis alati korralikult ja ettevaatlikult teed.

Päev venis mööda, õhtu jõudis jälle kätte. Sadu oli üle läinud, tuul vaikinud; selge taevastähtede-ehes ja kuupaiste astusid asemele. Perenaine Trähnil oli nüüd juba kõik rahutuks teinud, kõik ootasid peremeest. Eeva istus ise tööta akna all ja vahtis välja. Aiateibad ja puupinu ja kõik puud ning põõsad heitsid kuu kahvatul paistel pikki tontlikke varjusid, mis mustaval maapinnal kasvasid ja kahanesid, kui mõni pilvetükk kuu palge eest mööda sõudis, varjutades selle hõbehelki. Eeva vaatles seda varjumängu, ja ikka kartlikumaks lõi ta süda rinnas, ikka valusamalt hakkas salapiin teda vaevama.

Aga nüüd! Tänavat mööda läheneb mustav kogu, suur ja haraline. See on hobune, vanker — inimesed peal. Peatub Trähni värava taga. Värav kräunub. Samud tulevad üle õue. Maja uks avatakse. Eeva kargab üles ja jookseb tulijaile vastu. Eeskojas teretab jäme mehehääle ja küsib perenaise järele. Siis astub kambri uksest sisse võõras mees. Lähemal silmitsemisel tunneb Eeva ta ära: Okaspuu Hindrek, naabervalla talitaja.

"Tere õhtust, Trähni perenaine!"

Eeva ei märka tervist vastugi võtta: vahib aga pärani silmil külalisele otsa.

"Ootad vist peremeest koju," tähendas talitaja, kusjuures ta Eeva vaate eest püüdis nagu kõrvale hoiduda. "Tulin ütlema, et Jaak on järsku haigeks jäänud. Ära sellepärast suurt ehmu..."

"Haigeks? Kus ta on?"

"Ta on väljas vankril. Tuuakse varsti sisse. Tal vaeasel juhtunud õnnetus. Eile öösel pimedas — ilm oli ju kole — ajanud kogemata Tiinuste jõkke hobuse ja vankri... Jões jääminek, vesi paisunud, sild vigane — pilkane pime ka, — küllap hobuse jalga vääratas — karsumdi sisse kõige vankriga!... Teise valla mehed leidsid alles täna lõuna aegu — hobune muidugi uppunud, — õnnetus, mis teha..."

"Kus ta on?" hüüdis Eeva värisedes.

"Ma lasen ta nüüd sisse tuua. Ära ehmu ühtigi. Elus tuleb mõndagi ette. Oota natuke. Mul paar meest kaasa, need kannavad. Ta on pead mõne kivi või jää-

panga vastu vigastanud... Võta aga süda rindu, pere-
naine, ehmatas teeb tervisele teinekord kahju..."

Okaspuu Hindrek, kes oli püüdnud hoide ja targu
kõnelda, enamasti mõminal, sammus seepeale pikalda-
selt uksest. Kui Eeva talle tahtis järele tungida, hüü-
dis mees äkki valjusti ja kurjalt: „Tuppa jääd! Sind
pole meil väljas tarvis!”

Mehed tulid juba kätel kantava Jaaguga ja kobisid
lahtisest toauksest sisse. Sulase koikule paigutasid nad
elutu keha. Eeva astus kambri põleva lambiga. Ta
käed värisesid nii, et Okaspuu peremees võttis lambi
ta käest, mille ta muidu oleks maha pillanud. Jaak puh-
kas koikule, pea ja nägu rättildesse mässitud, mis tarre-
tanud verrega olid üleni koos. Osalt olid tal omad riid-
ed seljas, läbi ja läbi märjad, aga kuub oli võõras
ning ka kuue all olev kuiv villane kampsun.

„Ta on ju surnud!” käis hirmuhüüd Eeva suust.

Talitaja lõi silmad maha ja noogutas pead. „Kaue-
mini ei maksa salata,” pomises ta siis. „Jaagule on
raske õnnetus juhtunud, taevataat on ta äkitselt siit
ilmast ära kutsunud. Kas ta ööpimeduses ja sajumõllus
kogemata jõkke ajas või poollagunud kitsast sillast
sisse kukkus, on teadmata. Jõest leiti aga täna lõuna
ajal hobune vankriga ja jäälasude vahelt Jaak ise. Õn-
netu kanti minu juurde; püüdsime teda igal viisil ellu
äratada — asjata... Mis ta juurest leidsin, on siin:
rahapung ühe viierubla ja ühe sajarubla pabe-
riga, — olid küll ligunenud, aga kuivatasin neid ja sain
asja; siis veel natuke hõberaha ja üks kiri, mõni võla-
täht, niipalju kui laialimäärinud tint laseb lugeda; sei-
sab peal, et Mart Maasikal jääb talle veel sada rubla
maksta. Küllap Jaak sai siis need sada rubla talt kätte,
mis olid pungas, — kuulsin ka, et Jaagul olnud Mar-
dilt kakssada rubla saada — raha on siis tervenisti al-
les... Ja siin veel õnnetuma piip ja tubakakott. Ka-
dunud ei ole vist küll midagi, mida ta kaasas kandis.
Kaarel tõi ta märja kuue, vesti ja särgi kimbus kaasa
— teda tohterdades panime talle nimelt kuivad hilbud
ümber... Aga kust elu ikka jäädavalt lahkunud, ei
sinna saa uut asemele...”

Talitaja pani asjad käest lauale, üks meestest seadis

kimbukese märgi riideid sinna kõrvale. Siis ei lausu-
nud enam üski sõna. Sügav, suruv vaikus valitses
toas, Eeva vahtis ristis kätel laiba poole. Ta ei astunud
sammu ligemale ega nihkunud tolli kaugemale. Ta
huuled liikusid nagu palvetusel.

Võõrad mehed aga pugesisid hiljakesi toast. Talitaja
sostistas minnes Trähni sulasele kõrva, et ta viiks
homme uppunud hobuse ja vankri neilt ära.

*

Trähni peremees puhkab mulla all.

Trähni perenaine on noor, ilus, jõukas lesk. Paar nä-
dalat pärast mehe surma tõi poja ilmale. Eeva on siis
Trähni talu ning õndsas mehe terve vara õiguslik pä-
rija. Jaagu järeltulija, juba sündides vaenelaps, teeb
Eeva üheks jõukamaid päriskoha-perenaisi vallas. Mis
sedaviisi viga lesk olla! Leinakurbuse pühib aeg ära.
Algavad uued lootused ja ootused. Selline lesk saab
teise mehe, missuguse aga ise tahab, muudkui valigul
iga sõrme jaoks pool tosinat tahtjaid. Leina-aastal aega
ümber vaadata, vagusi proovida ja aru pidada. Kui
aastat ei suuda oodata, võib aega ka lühendada, sest
iga mõistlik näeb, et peremeest on suures talus hädasti
vaja, muidu hakkavad tööd ja talitused lonkama. Keegi
ei paneks imeks, kui Trähni perenaine juba poole aasta
pärast uue peremehe majja võtaks. Ei tarvitse sellel
olla raha ega vara kui ta aga muidu on tubli mees.
Töökas ja terve. Mis näiteks sestki, kui ta annaks käe
Lokuti Kustasele! On ju see ta plika-aegne peigmees,
nagu mõned teavad rääkida. Vana armastus ei roosteta-
vat. Jaak noppas Eevakese Kustase eest ära: Kustas
saaks nüüd endise pruudi kahjutasuks kätte. Et Kustas
on olnud kergemeelne raiskaja — sa heldeke, mis sest.
Kas ei ole suurem osa noormehi „meie ajal” tühja lusti
taga ajamas, kui aga kopikas käes! Poissmehe asi. Ja
eks ole nii mõnedestki pärast hoolikad peremehed saa-
nud, hoidlikud ja isegi ihned, kui aga jõudsid järjele.
Palju neist tõesti hukka läks? Naisemehel teised mõt-
ted. Saab vanemaks, läheb targemaks. Et Lokuti Kustas
oleks joodik, seda ei taha keegi otsejoont öelda.
Kõrtsinurgas viinaklaasi taga norutamas ei ole teda

palju nähtud, vaid kui sai korra kergemeelse tuju, siis laskis lennata — see on kõik. Visa himu lakke järelle, seda ta pole näidanud. Sellised tormitsejad on sageli kõige kergemad meelt parandama. Virk, väle, töökas on Kustas ka. Pealegi peenem poiss. Aasta linnakoolis käinud, natuke teist keelt, paremad eluviisid. Eks naised oska sest lugu pidada. Eriti Trähni Eeva. See on ju ka nagu ühe jalaga emandate killas — uuema aja laps...

Või siis Lokuti Kustas? Ega tea. Olgu aga nii rääkida. Kuid varane, liiga varane on vist sellise jutu ajamine. Vaevalt neli nädalat Jaagu matustest möödab! Ja Eeva leinab kadunud meest tõsisel kurbusel. Kuis ta nii härdalt nuttis ja nuuksus, kui puusärk hauda lasti, kui mullaküngas Jaagu põrnu mattis. Kuis ta nii südamest palvetas ega tahtnud haualt lahkudagi, ja surnuaiast minnes vahtis ta ikka ja ikka tagasi ega suutnud pisaraid mõnel ajal talitseda! Kes nõnda leinab, see leinab kaua — ei maksa siin veel muist võimalusist lobada, kõige vähem kosilasist ja pulmadest. Eeval on ka küllalt tegemist pisikese lapsega, kes ta mõtteid ja meeli muist asjust eemale juhib. Kui laps on saanud suuremaks ja leinakurbus kahanenud, eks siis ole aega küllalt uue peremehe peale mõtlema hakata...

Kustas Arnik ei ole kordagi Trähnil käinud pärast kurba õnnetust. Viimane kord oli teatud kõik päev enne Jaagu surma. Ta on paar nädalat haige olnud, kaunis raskesti, nagu Lokuti ema kellelegi kurtnud. Nüüd olevat küll süngist väljas, aga nõrk ja närvatanud. Ei tohtivat teist nii peä toast lasta.

Siiski tuli Kustas ühel õhtul Trähni sulasele õueväravas vastu. Küsis, kas perenaine kodus; kui kuulis, et kodus, astus sisse. Eeva istus küdeva ahju ees, mähkmeis lapsuke süles.

„Tere, Kustas! — Või tuled ka kord meile,” ütles Eeva kurvast, kui Kustase kõhatamine temast märku oli andnud. Eeva ei vaadanud seejuures ümber, küllaline ei astunud ka ligemale. „Meil on mustad päevad, nagu tead... Kuulen, et oled olnud haige. Kas hakkab tervis juba tagasi tulema?”

Kustas kõhatas jälle kuivalt. Isevärki tühi ja õõnes oli ta häälekõma, kui ta tüki aja pärast kohmas: „Olen jalul.” Siis vaikus jälle.

Kui küllaline ikka veel liikumatult paigale jäi, nagu alaja Eeva selja taha, vaatas viimane korra ümber. Verev paiste küdevast ahjust langes Kustase näole. Noorik hüüdis kohkudes:

„Oih, mis ma näen!... Ei taha sind enam äragi tunda, nii võõras on su nägu!... Väga raske on siis su haigus olnud. Kas sa mitte liiga vara süngist ei tulnud?”

Kustase pale on tuhkjas; suu ümber jooksevad sügavad jooned, silmade ümber mustjad võrud. Ta pilgust pillub kuiv palavikuleek. Trähni perenaisel on õigus: tal on otsekui võõras nägu. Miski ei tuleta enam endist värsket, õitsvat, rõõmust, muretut noormeest meelde.

„Vara või mitte — mulle ükskõik,” kostis Kustas nagu kärsitult Eeva viimase tähenduse peale. „Mul on sinuga muud rääkida. Võid ju arvata, mis asja pärast tulen.”

Noorik vaatab oma kurva, pehme silmaga küsivalt ta peale. „Mis asja pärast? Ma ei tea mitte —”

„Või mitte?” püüdis Kustas naeratada, hakkas aga siis, kui see ei õnnestunud, pahemale ja paremale poole vaadates istet otsima. Tõmbas madala jalapingi süngi alt ja istus perenaise kõrvale, aga nii, et Eeva talle otsekohe näkku ei võinud vaadata.

„Mis asi see siis oli?” küsis Eeva natukese aja pärast uuesti.

„Jaak on nüüd surnud,” algas Kustas kaunis õõnelt kõlaval häälel, võideldes tõketega pea iga lause järel. „Sa oled lesk — oled prii... Tahtsin sind seepärast paluda, et sa leina-aega lühendaksid... Ma ei tahaks nii kaua oodata... Me võiksime asja kiirendada... Loodan, et meie vahe on igapidi selge...”

„Meie vahe —?”

„Miks sa nii küsid ja mõistatad! Ma tahan sind naisena saada — olgu lühidalt öeldud, mis peaks ju muidegi selge olema... Jaak on surnud. Ma olin sinu endine peigmees. Ma tean, et sa mind ei ole unustanud.

Mina sind ka mitte... Minu palve oli õigusepärast ainult see, et ei oleks pulmadega liiga kaua viivitust... Ma arvan, nii lihavõtteks oleks paras aeg. Sul ju abi vaja. Mul naist ka..."

Noore lese nägu avaldas imetsevat võõrastust, kui ta laiul silmil kõneleja poole pöördus. See kuuldus ju kui sonija jutt! Kustas teeb, nagu oleks ta kihlatud peigmees: küsib vaid mõrsjalt pulmade järele, kuna ta Jaagu surma järel saab esimest korda lesega kokku!

"Kustas, mis sul on?" küsib Eeva argelt.

Aga Kustas teeb nüüd omalt poolt võõrastava näo. "Miks sa mulle ei vasta? Ega ometi ole mingit takistust ees?"

"Kustas, me ei lähe mitte paari," ütleb Eeva pikkamisi, aga kindlalt.

"Mis sa ütlesid?"

"Me ei lähe paari," kordab noorik.

"Naljatamiseks ei ole ma siia mitte tulnud," pahan-dab Kustas. "Ma tahan kindlat otsust saada, millal võin kosja tulla, millal lasen kirikus maha kuulutada."

Eeva pani magava lapse sülest hälli. Siis istus ahju ette Kustase kõrvale jälle maha.

"Sinu jutud on imelikud, Kustas," ütles ta siis rahu-tult; "kui ma sind mitte siin ei näeks istuvat, peaksin arvama, et kõneled sängis haigusesegaduses. Mitte seda ei pane ma imeks, et sa mulle tahaksid kosja tulla. See ei ole jumalteab mis ehmata-v uudis — juba ma olen selle peale ehk mõtelnudki. Aga et sa nii teed, nagu oleksime kosja-asjaga juba ammust ajast selgu-sel — see paneb mu otse mõtlema. Sellest ma aru ei saa. Aga olgu kuidas on — sa tahad mind naiseks, nagu ütled. Sul näikse olevat nõu, kindel nõu mulle kosja tulla. Et sa teaksid, kuidas lood on ja edas-pidi saavad olema, siis tahan sulle selgel sõnal vastuse anda. Ma ei tohigi sind kahevahele jätta — muidu võiksin ehk sinu ettevõtteid takistada. Minu vastus on: ma ei või sinu naiseks mitte saada, ei hiljem ega varem, ei iialgi. Minu otsus selles on kindel."

Eeva oli seda kõnelnud selgesti ja rõhukalt, minnes iga sõna juures rahulikumaks ja veendunumaks. Mingit teravust ei olnud ta sõnades, ei mingit ärritust ega

kibedust. Ja pehmelt, vagusalt seletas ta edasi, ilma Kustase otsa vaatamata:

"Ma tahan sulle ka rääkida, kuidas see otsus mulle tuli. Sa ei tohi kurvaks saada, ei ka pahaseks mu peale. Ma ei või teisiti. Minu otsus aga tuli nõnda. Kui Jaagu puusärg siin kambris seisis, mõtlesin oma möö-dunud elu peale. Mõtlesin, kuidas ma Jaagu naiseks olin saanud. Ta kosis mind, aga ma tõukasin ta tagasi. Ma olin temale väga kallid, ja väga kahju oli tal, kui ma talle pidin ütlema: ma ei taha sind. Ta kurvastus oli suur. Sealtsamast oli mulle Jaagu abi vaja. Siis oli Jaak hea küllalt. Läksin ja võtsin ta abi vastu. Läksin kindla nõuga teda petma, temale suud ja silmad täis valetama, tema taskust raha vargile. Olin teda tund aega enne kurvastanud, nüüd pilkasin ja irvitasin teda pealegi. Ma sain Jaagu naiseks. Ma ei olegi talle nai-seks olnud. Õigeks naiseks mitte. Vale ja pettusega südamel heitsin temaga paari, niisama elasin ta kõrval edasi. Aga ma olin ka kuri ja kiuslik ta vastu. Ma näi-tasin talle igas asjas, et ma teda ei salli, et ma teda aga nii enese ümber kannatan — nagu armu pärast. Oleks juba olnud mu kohus temale endist suurt var-guse- ja pettusesüüd üles tunnistada, siis olin veel te-male laulatatud naisena pealegi nii jõle, et tegin uue kuritöö. Selle tunnistasin küll üles, aga ainult selle-pärast, et ei olnud pääsu. Oleks vale jälle aidanud, ma oleksin valetanud. Ikka edasi! Jumal teab, mis ma veelgi ära oleksin teinud, kui kaua ma teda oleksin petnud ja tema seljataga kuradiga sõprust pidanud. — Ja see mees — kuula, kuula, Kustas! — see mees ei leidnud kunagi ainustki karedat sõna minu vastu! See mees kannatas minu kurjust, minu kõlvatust, see mees andis mulle vargusesüü palumata andeks, see mees oli õnnelik, et olin tema naine, — ei, et olin aga seda ni-megi võtnud kanda! See mees oleks mulle andeks and-nud, kui ta oleks leidnud, et tahan teda ära tappa..."

Kustas liigutas end, nii et järg, millel ta istus, val-justi raksatas. Eeva vaatas tema poole. Kustas oli näo kättega katnud. Eeva kõneles edasi:

"Kõige selle peale mõtlesin Jaagu puusärgi juures. Ja ütlesin endale: nii suuri süüsid ja kurjusi oled sa

selle mehe vastu teinud, ja nii palju head on see mees sulle teinud. Ja see mees lahkus sinust, enne kui sa talle võisid tasuda ainust osagi, enne kui sa teda said tänadagi! Sa jäid maha raske võlakoormaga. See koorem jääb sind rusuma, kui sa teda kuidagi ei saa kergendada. Sa pead seda püüdma kergendada, muidu sa ei suuda elada. Sa pead vähemasti selle kuldse mehe mälestustki austama. Sul on kaassüüdlane. Selle inimese eest ja tema pärast ning tema sunnil olid sa Jaagule autu naine, kuri naine, valenaine. See kaassüüdlane oli sulle lapsest saadik kallid, kallim kui kõik muu ilmas. Tema eest annaksid elu, nagu sa läksid tema eest vargile. Kas ei oleks kui lepitus surnuga, kui sa töotaksid sellest kaassüüdlasest eemale hoiduda, vähemasti mitte tema omaks saada, kui ta seda peaks nõudma. Eeva, võta see karistus enda peale, kui sa surnut hauas ei taha irvitada, sest oleks pilge, kui sa oma kaassüüdlasega paari heidaksid, selle isikuga, kellega koos sa oma meest petsid ja piinasid. Kas võid sa oma paha seltsimehega Jaagu majas, Jaagu varal ja rahal, õnnelikult hakata elama? See on võimatu! Öndsa mehe vari seisaks alati noomivalt teie vahel. Önne teil ei oleks! Rahu ja rõõmu teil ei oleks!... Lämmata oma südames kõik hääled ja tööta surnu mälestuse auks, et sa Kustas Arnikaga paari ei lähe! — Ja ma töötasin. Kui puusärk surnuaial hauda lasti, siis kinnitasin töötust vandega... Me ei või mitte paari minna, Kustas Arnik."

Kustas hakkas suure häälega naerma. „Niisugust lori ei ole enne kuulnud!" Ja uuesti naeris ta, nii et kamber lajatas.

„Nalja, nalja ja muud midagi kui nalja!" irvitas noormees omaette maha. „Aga naljale peab tulema lõpp!" lisas ta kärsitult. „Ma ei ole karjapoiss, keda tohitakse narrida ja pilgata. Ma tahan selge otsuse saada, millal võin kosja tulla — muud loba ei taha ma sinult kuulda. Sa tuled mulle naiseks, seal ei maksa sul sõnagi vastu lausuda. Sa pead, kas kuuled!"

„Sinu jutt läheb ikka imelikumaks," vangutas Eeva pead. „Kipun arvama, et sul palavik peal on."

„Minu jutt on selge, nagu on mu mõttedki selged!"

hüüdis Kustas vihaselt. „Sinu punnimine ja puiklemine ei maksa, ma ei lase ennast eksitada ega hirmutada! Kui mitte heaga, siis vägisi! Sa pead, sa pead! Ma ei taha narriks saada enda ees, mitte iialgi! Kas kuuled, naine?..."

Kustas oli istmelt karanud. Mida rohkem ta rääkis, seda vihasemaks ta läks — see viha sai otse lõõmavaks. Nagu tangidega hakkas ta nooriku käsivarrest kinni ja vapustas teda.

„Ära sa tõrgu, ära sa lorisel!" hüüdis ta poollämbunud häälel. „Ma olen mees, kes ei lase ennast ninapidi vedada. Oma elu ei viska ma nii kergesti metsa. Ainust sõna ära räägi mulle vastu!... Mul on suur õigus sind omaks pärida, nii suur õigus, kui sa ei oska aimatagi... Ütle „jah" — jalamaid ütle „jah"! Kas kuuled? Ainustki muud sõna ei taha ma kuulda..."

Eeva huultel rauges karjatus. Ta oli vaadanud vihasest meelest näkku. See nägu oli moondunud heidutavaks lõustaks. Tuhkjas näonahk oli venitatud nagu pihtidega pingule, viltu ja volti. Suu ääres seisis vaht. Sinised vereta huuled tukslesid ja nähvlesid ning kogu mees lõdises ja vabises.

„Kustas, mis sul on?... Mis sa oled teinud?" kisas Eeva korraga hinge põhjast keeval ahastusel.

„Mis sa oled teinud?" Kuidas Eeval see hüüd oli suust tikkunud — ta ei teadnud seda isegi. Kustase liikmeid aga läbis nagu välgujuga. Ta nägu venis ja kuurdus veelgi inetumaks. Korraga langes ta nooriku ette põlvili.

„Eeva, ma annan oma hinge su eest, kui sa mu naiseks saad," hakkas ta sosistama lõdisevail huulil, vabisevaid käsivarsi tõstes. „Eeva, heida armu, halasta mu peale!... Kui pärisori tahan sind teenida, tahan kannatada, kõik võid minuga teha, iga nuhtluse võtan vastu, karistan ennast ise, lasen jumalat end karistada... Eeva, võta mu hingepalve kuulda!... Ma olen kadunud mees, kui sa mu palvet ei täida... Kurjategija ei suuda üksinda elada... Ma kaotan mõistuse, kui sa mu seltsiliseks ei heida... Ma tahan kõik sulle tunnistada, ja sa näed, et sa minu omaks pead saama... Sul

on minu vastu armastust, olgu sul ka halastust...
Sest — ma — ma olen — — Eeva! Eeva! Eeva!"

Ta vajus kummuli Eeva jalge ette ja korisedes tungis tal kurgust:

"Ma olen Jaagu — mõrtsukas!"

Kambris on nii vaikne, et kuuldaks kukkuvat nõõp-nõela. See vaikus kestab kaua, kaua. Eeva on nihkunud pikkamisi, tagurpidi, jalg-jalalt eemale, kaugele eemale, toa tagumise seina äärde, mille vastu ta selga toetab. Käsi, mis oli tõrjumisi Kustase poole tõstetud, langeb lõdvalt maha. Iga veretilk on ta näost kadunud. Pärani silmil vahib ta ahju ette, kus Kustase tume kogu maas lamab. Kustas ei liiguta end. Ta katab nägu kätega, tulehelk loitleb ta sasistel juustel...

Viimaks tõstab pead ja vaatab Eeva poole. See pilk näib meeletult hüljatult: „Oh, kui kaugele oled sa minust taganenud!"

Ja Eeva ilmest paistab, et ta taganeks veelgi kaugeemale, kui ei oleks seina ees.

Kustas vahib, kätt nagu ereda päikese varjuks silmade üle seades, ühtelugu Eeva poole. Sajad küsimused sisalduvad ses vaates. Eeva näib neid mõistvat. Ta raputab vastuseks pead. Viimaks astub paar sammu ahju poole.

"Kustas, miks sa tegid seda?"

Küsitava kurk koriseb, ta ei saa tükil ajal ainustki selget sõna suust. Ta hakkas mõlema käega pea ümbert kinni.

"Sina — su maja — su raha —" ümiseb viimaks... „Minu viletsus — emale kaua koormaks — ei teenistust — kiusaja tuli vägisi, vägisi... Nädalate kaupa mõtlesin, kavatsesin, varitsesin, luurasin... Siis viimaks — sel ööl — ma olin mõistusest ära... Öö pimeduses — tuisu möllus — lagunenu sillal — ma ei tundnud iseennast, ma tegin seda hulluses... ma tundsin enda olevat kui kiskja looma..."

Ta jäi vait. Jõuetult hakkas ta end jalule ajama. „Aga nüüd on kõik otsas!" litsus ta hammaste vahelt välja, ja kõik ta liikmed närvastusid lõdvaks, otsekui

rippele... „Ma lootsin, et sina, kes sa mulle nii kallis, — aga sa ei tahtnud ennegi, veel vähem nüüd... Nüüd on kõik otsas... Ma ei suuda kauemini seda elu kanda... Enne seda olin puruhaige, juba kui nõu pidasin, — nüüd — nüüd tunnen, et olen aga veel paljas elutu tomp..."

"Miks sa ei võtnud ta raha ja jätnud teda elusse?" sosistasid Eeva näperdavad huuled.

"Ma tahtsin sind saada ja sinuga ühes kõik muu... Jätsin kõik, mis tal ligi, ja põgenesin... Arvasin ka, et just nõnda mu tegu ilmsiks ei saa..."

"Mis siis nüüd?" küsis Eeva. Ta astus jälle sammu ligemale. „Mis nüüd teha, Kustas?" Sellest häälest helises midagi, mis oli vaba hirmust, õudusest, jälestusest.

"Ei midagi enam," sosistas Kustas pea kuulmatult.

Eeva astus veel ligemale. „Mis tahad sa nüüd siis ette võtta?" Eeva astus üsna ta juurde ja pani käe ta pealaele. Seda tundes käis Kustasest kui jahmatus läbi. Ta vaatas üles. Kaks silma vahtisid ta peale maha ja nendest paistis halastus — pehme, hingelik, inimlik halastus. Ja see halastus pidi armust voolama, nii kosutav, nii südamesse tungiv oli ta. Ta pani kurjategija rinna paisuma, sulama. Nuttes toetas Kustas oma pea Eeva rinna vastu...

Siis puutusid kaks kuuma huult Kustase kõrva, sosistades sisse: „Põgene, õnnetu mees, — põgene, nii kaugele, kui iganes jõuad! Minu suust ei tule sõna, keegi muu ei tea... Mine ja kahetse ja palu jumalat ja kannata karistust ja alga uut elu — teisel maal, teises ilmaääres..."

Kurb, nõutu, ükskõikne naeratus libises noormehe näo üle. Ta tõusis püsti. „Kas arvad siis, et ma nõnda võin elada? Ütlesin sulle juba kord: iga kurjategija ei tarvitse olla õel inimene. Mina ei ole õel. Seepärast ma ei suuda seda koormat kanda ega varjata. Ma ihkan lepitust..."

Ta sammus ukse poole, kindlamini kui pilguke aega ennemalt.

"Kuhu sa lähed, Kustas?"

"Ennast kohtu kätte andma."

„Kustas!”

Noormees hüppas tagasi, asus vankuva naise ümbert kinni ja pani ta toolile istuma. Eeva silmad olid kinni, ta nägu surnukahvatu. Kustase suu puutus ta otsaesist.

„Jumalaga, Eeva!”

Ja ta oli kambrist kadunud.

*

Kustas Arnik sammus otseteed kohaliku vallatalitaja maja poole. Öhtu oli külm, taevast selge, poolik kuu paistis heledasti. Järve kohin kostis eemalt. Konar kobises saapataldade all. Talitaja väravas jäi Kustas seisatama. Ta kuulatas, mõtles ja vahtis ringi. Akendest paistis sume tulehelk. Koer hakkas haukuma. Tallist kajatas hobuse hele hirnumine. Vähe arupidamise järel astus Arnik väravast sisse, kõndis pikkamisi üle õue ja avas aru pidamata välise ukse. Eeskojas küsis tüdrukult, kas peremees kodus. Õeldi olevat.

Talitaja rahvas oli öhtusöögil. Kustas võttis ukse kõrval pingi peal istet ja ütles peremehe küsimuse peale, mis head kuulda, et tal asja suurt ei olewat. Järsku, kõikidele ootamatult, tähendas aga siis:

„Mis sa arvad, Tropsi peremees, kas sai Trähni Jaak õnnetuse kaudu surma või tapeti?”

Talitaja vahtis hämmastunult külalise poole. „No noh, mis juttu sina hakkad ajama!”

„Las aga käia,” vastas Kustas rahulikult, „pole nii imelik jutt ühtigi. Mõtle aga järele. Miks ei või Trähni Jaak olla tapetud?”

„Miks siis tapetud? Tal oli raha ju kõik alles.”

„Õige küll — raha oli alles. See ei tee aga veel võimatuks, et ta sai mõrtsuka käe läbi surma. Kas siis iga mõrtsukas peab olema röõvel? Kurjategijal võis ju olla muu nõu kui raha kättesaamine... Teie ütlete ja arvate: Jaak ajas ööpimedusel jõkke, kus oli jäälagunemine ja liigvesi; või ta ehk langes vigaselt silalt sisse — hobuse jalga vääratas. Aga kas te uurisite ka need haavad läbi, mis tal peas olid? Teie ütlete, ta kukkus jääpankadele või puutus vankritegedele või -redelitega kokku, või tõukas pea mõne

jões oleva kivi vastu. See on aga paljas pealiskaudne oletus. Te ei katsunud, ei uurinud midagi läbi, ei kutsunud ka targemaid kohtuametnikke appi, ütlesite aga, nii on, kuidas meie arvame — asi sellega! Jaak sai kogemata surma! Pane tähele, Tropsi peremees, sellel on vaks vahet, kas keegi pea lõhki kukub või kas tal pea lõhki lüüakse. Kukkumishaaval peab olema ometi teine nägu kui löömishaaval. Vaat see'p see on!”

„Kust sina siis tead, et Jaagul olid löömishaavad peas?”

„Seda ma ei tea. Ma pole ütelnud, et ma seda tean.”

„Aga miks sa seda siis arvad?”

„Miks ma arvan? Mulle tuli niisugune mõte.”

„Miks sa siis Jaagu surma peale üldse nii väga mõtled?”

„Kuritöö peab ilmsiks saama,” vastas Kustas vähe elavamalt.

„Ma usun, Kustas, et sa oled veel haige. Sinu jutt on nii imelik. Ma ei mõista siia midagi öelda.”

„Ma tahtsin aga ainult, et sa hakkaksid mõtlema. Ametnik, kellel on tegu kuritööde jälgimisega, peab oskama mõelda. Kõnele teiste kohtumeestega ja otsustage, kas mul ei ole õigus. Anna lugu ka linna kohtuametnikkudele teada. Asjal on oma konks — küll saad näha. Võime ju teinekord edasi kõnelda.”

Jättis jumalaga ja läks.

Ta pööras sammud Lokuti poole. Ka siin ta seisatas värava juures kuu paistel nagu nõu pidades. Ei astunud aga sisse, vaid läks, pea norus, ümber majakese nurga metsa poole. Jõudes metsa äärde jalgteele, kõndis seda mööda edasi kuni suure kivi juurde, kus Katelpea Eeva talle mineval kevadel sada rubla raha oli andnud. Kivi kõrvale, märja sambla peale laskus ta maha, sirutas enda selili ja pigistas silmad kinni. Kuu paistis läbi põõsastiku raagus okste nagu sõela põhjast. Kahvatu tähniline kuma muutis õnnetu näo nagu rüügearmiliseks.

Kustas väänles ja kohendas end ühele ja teisele küljele, selili ja kummuli. Varsti kargas aga püsti ja põgenes pimedasse metsapadrikusse. Ta rändas metsa mööda ümber, kuni idapoolne taevakülg koitma hak-

kas — terve öö. Hommiku kella kuue ajal astus ta Lokuti pisukesse kambrisse.

„Mu jumal, kus sa ometi olid terve öö!” hüüdis emale murelikult vastu. „Issand, halasta, sa oled ju näost kui koolja! Poeg, poeg — mis on sinuga sündinud?”

„Ma pean kohe linna minema,” kohmas Kustas. „Tulin jumalaga jätma... Roosil magab veel?”

Ta astus ahju kõrval seisva süngi juurde, milles magas laps. Kustas võttis ta sooja käe vaiba alt, silitas seda ja suudles siis. Seepeale pakkus emale kätt. Ent korraga tuikus ta ja langes põrandale selili maha. Vähematki häält ei tulnud ta suust. Ema karjatas ehmatusel, kummardus maha ja kuulatas. Kustas oli elutu.

Ehmunud vanake ei märganud tükil ajal mingit abi otsida. Roosil oli kärest ärganud ja nuttis. Kui ema viimaks külma vee järele jooksis ja sellega tagasi tuli, oli Kustas vaheajal minestusest ärganud. Ta oli ikka veel ristselili põrandal, vahtis pärani silmil vastu lageda ja sonis. Ema raputusel ja turgutusel tõusis ta üles ja laskis end süngi meelitada. Ta oli kõigest ihust hõõgumiseni kuumaks löönud, ta huuled põlesid, silmad kiirgasid. Uhtesoodu kõneles ta Siberist, sunnitööst, Trähni Jaagust, purustatud peast, verest, Tiinuste jõest.

Raske töö, millest ta harvasti mõneks silmapilguks mõistusele toibus, pures Kustast kolm nädalat. Ema ja õde ja Trähni perenaine olid teda talitamas. Viimane tuli iga päev mõneks tunniks. Linnast toodi arst, aga see ütles varsti, et suur külaline on tulekul. Ilusal päikesepaistesel hommikul heitis Kustas Arnik hinge. Enne surma oli ta paar minutit selgel arul. Aga sõnagi kõnelda ei saanud. Vaatas lahkelt, armsalt ema, õde ja Eeva otsa. Siis tuli äge kõhahoog, millele järgnes elutu vaikus. Kustas oli lahkunud.

Esimene, kes teda suudles, oli Eeva.

KIPPARI UNEROHI

"Mait! Mait!"

Mait tegi, kui ei kuuleks, ja päntas oma suurte jalgadega ühtlasel sammul edasi.

"Mait, kuule!"

Ei kuulnud ikka veel. Hüüdja kiirendas jooksu. Üsna Maidu selja taga — viimane pidi nüüd juba ta lõõtsutamistki kuulma — hüüdis tüdruk veel kord:

"Mait, seisa ometi!"

"Mis sa's tahad?" küsis Mait peatudes ja poolt nagu pikkamisi järelejooksja poole pöörates. Seejuures ei võtnud ta lühikest piibunosu hammaste vahelt ega käsi taskust.

Maarjal oli tegemist, ennegu sai hinge vähe tagasi. Ta kõrge tugev rind tõusis ja vajus ning põsed lõken-
dasid. Mait ei võtnud ühte ega teist tähele panna — hämarik oli ka juba liiga tihe, kui et ta neiu jumet ja tema silmade sätendamist oleks võinud näha. Seda ta ei püüdnudki. Ta oli tema häälest ära tundnud. Nagu oleks tal rutt taga, kordas ta oma küsimust, mida Maarja tahtvat, juba lähema sõnaga.

"Kuidas sa nii võid küsida!" imetles tüdruk. "Sa pidavat ju homme ära minema."

"Oige."

"Ja seda kuulen alles teistelt!"

"Mis sest?"

"Soo! Tahtsid vist koguni jumalaga jätmata —?"

"Ei. Pidin tulema homme hommiku jumalaga jätma — kaptenit ja sind."

"Alles homme hommiku?... Mait!"

„Ja noh, hm —“ kohmas Mait, lükates piipu teise suunurka. „Mis peaks meil siis nii palju olema teineteisega rääkida?“

Suur villane rätt, mis tüdrukul ümber, libises tal peast õlgadele, nii et maa poolt vehkiv vinge tuul Maarja valkjaid käharsalke hakkas lennutama. Kuna Maidu rahulik, jahe nagu oli mere poole pööratud, mille paksust hallist jääkattest aprillituulte tõttu juba laiad mustavad praod ja veesilud läbi lõikusid, astus Maarja temale lähemale, ja kui ta otse tema ees seisis, laskis ta pea sügavale norgu ning sosistas:

„Mis meil peaks olema kahekesi rääkida? See küsimus ajab mulle nutu peale... Kui meil teineteisega midagi pole rääkida — miks oled siis mulle lootusi teinud?“

„Lootusi teinud? Kuidamoodi?“

„Minu vastu nii lahke olles, nii — nii —“

„Ma olen igatse vastu lahke,“ naeris Mait.

„Aga sa pidasid mind teistest enamaks... Igal pool nõudsid mind taga... Ikka olid minu ümber...“

„Vaata, Maarja, see tuli sellest, et oled ilus tüdruk... Ma olen mees, kes peab lugu ilusaist tüdrukust. Ilusad on mulle igatahes armsamad kui inetud... Kas see on minu süü?“ — Sellele tuumakale tunnistusele lisas Mait kõige truumal näol juurde: „Ära aga sellepärast arva, et ma sinu nii pea unustan. Ma pean ilusaid tüdrukuid kaua meeles.“

„Sul on südant minuga nalja teha — praegusel silmapilgul, kus ma — Mait, nõnda ei lahku sa minust mitte!... Minu lootused ei pea mitte nurja minema — tõesti mitte!“

„Lootused — lootused!“ hüüdis Mait pahaselt. „Siis ütle mulle poole sõnagagi, mis lootusi ma sulle olen andnud! — Sa võid ometi arvata, et kosjamõtted on minust veel kaugel — kuhu minusugune vaene poiss naise paneb? Ma ei ole sulle sõna ega teoga märku andnud, et mul nõu oleks sind tanutada. Kui sul on midagi meeles, mis minu ütluse ümber lükkab, siis nimeta kohe.“

Maarja ei lausunud sõnagi. Aga ta silmad kõnelesid. Kuumad, himutsevad, trotslikud pilgud käisid

näist noormehe poole, kes nagu algusest peale külmalt kõrvale vahtis. Mait ootas natuke aega vastust, kui aga tüdruku tuksuvad huuled ikka veel kokku jäid, pöördus poiss viimaks täiel näol Maarja poole.

„Ma tahan sulle midagi öelda, Maarja,“ algas ta lahkemalt ja soemalt kui seni. „Mis ma sulle ütlen, on mehe sõna, ja ma räägin tõsisest meelest, kuidas asjad minuga on. Ma ei salga, et sa mulle meeldid — vahel meeldid mulle koguni väga — ja mõnikord ongi mul nagu mõte olnud: Pagana viks tüdruk see Liivaku Maarja — saaks teisest muhe naine igale ausale mehele, ja ka sinule passiks ta välise plaani poolest... Nii olen vahel mõelnud, see on päris tõsi... Aga kas tead, Maarja, ma olen va pördiku loomuga poiss. Eks ma ole lalas ilmas käinud, suurtes linnades ja võõrasmaadel — laevamees puutub ju igasse taevakaarde. Kui sa seal nii kõnnid ja ringi vahid ja näed kõike seda ilu ja rikkust, ja kõiki neid toredaid inimesi, ja kui pead endamisi mõtlema: Vaene Mait, mis oled sina kõige selle kõrval, kes vaatab ka sinu peale, kes peab sinust viletsakesest ka midagi lugul! Kas tead, Maarja, siis puged uhkusevaim minu sisse, ja see haugub mulle nüüd alalõpmata: Mait, ole mees, katsu saada ka jõukaks isandaks! Püüa rikkust taga, rikkus annab sulle üsna teise elu... Aga kuidas peab minusugune rikkaks saama? Ausal viisil muidugi. Vargile minna — see on ka nii, kuidas ta on. Inimene peab kartma jumalat ja politseid. Kuidas võiks Mait Naksaar saada rikkaks? Kas sina ehk tead, Maarja?“

Maarja ei teadnud. Vahest ei mõelnud ta seeütle järelegi. Kuulatas ainult ammuli sui poisi imelikku juttu ja silmist paistis nagu hämmastunud kartus.

„Sa ei tea,“ naeratas Mait ja hakkas piipu toppima. „Pole ka ime — ei ma tea isegi veel selgesti. Tean üksi, et mul on suur uhkusevaim sees... Raha korjata, hoidlikult elada — jumal teab, seda ma ei oska. Kui palk käes — aleralt! — paari päevaga läbi mis läbil... Ehk kui suur ongi siis minusuguse palk! Ametis töusta pole ka võimalik — tüürmanni või kipparit ei või koolitamata laevamehest saada, nii palju on kindel. Madrus, igavene lihtmadrus — see on kõik.“

Susi söögu mind aga, kui ma eluaegseks tõrvalakkujaks peaksin jääma! Seda ei ole! Seda ei luba mu uhkusevaim..."

"Mis nõu sul on?"

"Küsid ju, nagu tunneksid hirmu, et tahan oma hinge va sarvikule müüa! Ära karda. Kas tead, Maarja, mis mul mõttes siputab? Ma tahan nii kaua otsida ja nuhkida, kuni leian rikka naise... Ukskõik, kus — siin või teisel. Rikkaid tüdrukuid leidub, seda on ennegi olnud... Soo, nüüd said aru. Mõistad nüüd isegi, kuidas on meie mõlema vahe..."

Maarja oli tumm. Ta sõrmed nabistasid ja küünistasid räti narmaid. Ta pööras näo halli hämariku all mustava mere poole ja vahtis laiul silmil kaugusesse. Nagu mingit vastust oodates vaikis ka Mait ja popsis piipu, mille suitsurõngad tuul ruttu laiale kandis.

"Kui palju peaks su naisel raha olema?" küsis Maarja järsku, nagu ärgates.

"Mida rohkem, seda parem," naeris noor laevamees. "Aga kas tead, Maarja, meil ei maksa sest asjast pikemalt rääkida. Mul on kodus kolud kokku panna, sest homme kaunis vara — tuhknai, Tallinna poole! Öhtu vaja taadi seltsis veeta — ega tea, millal jälle poega näeb... Mis ma sulle veel tahtsin öelda: ära jää kurjaks mu peale! Olen kord va veidra meeleaga tuulepea, kes sulle meheks vahest ei kõlbakski... Kas tead, Maarja, sinusugune tüdruk võib veel kullatud mehe saada. Saada minusugune narr kus kurat ja ole jälle va rõõmus, käbõ plika! Sul on kapteni juures hea koht — päris proua põli. Mehi saad kui tatikaseeni — sellest ärgu olgu sul muretki."

Ta sirutas käe jumalagajätmiseks välja. Maarja ei võtnud vastu. Ei pannud tähelegi. Vahtis ikka veel aiva mere poole, milles lahtised kohad jääparvede vahel mustasid otsekui värsked hauad.

"Ma ei taha teisel" tuli vihane, põlglik sosin tüdruku suust.

"Ära räägi lapsejuttu..."

"Ma ei taha! Ma ei taha!"

"Pagan võtku — mis sul siis just minust —"

Mait jättis sõna pooleli. Ta jäi lahtise suuga ja pea

lollakal näol vahtima, kuidas Maarja silmist purskusid pisarad — nii äkitselt, nii metsikult nagu mäestiku allikaist... Kuid kaua see ei kestnud. Räpakalt pühkis neiu oma laud jälle kuivaks ja pisaratevool oli sedamaid suletud.

"Kui palju peab su naisel raha olema?" kordas Maarja kuivalt ja validalt.

"Vaeh, kuidas ma seda tean nii lopsupealt öelda, — mida rohkem, seda parem!" vastas Mait. "Hem, noo — vahest kas niigi palju, et võiksin kuskil linnas midagi peale hakata — laevameeste pood, trahter, — või ehk nii palju, et võiksin paar jullat või ilusa kuu-nari osta, kus oleksin ise kippar ja veaksin ranna ääri mööda kaupu... Kuis ma seda praegu juba täpilt pean teadma?"

Maarja poolt ei tulnud nüüd jälle tükil ajal sõna. Ta oli mõttes. Silmad püüdsid nagu vägisi pimedusest kaugemale, kaugemale läbi tungida, nii salapärase ja põnev pilk oli neil.

"Mait, kuule! — Kui mul nii palju raha oleks, nagu soovid — mis siis?"

"Sinul? — Hähähä!"

"Kui mul aga oleks — ütle, mis siis?"

"Sa oled püstinaljakas!" naeris Mait edasi. "Kui sul oleks — hähä! — Eks sa tea, kui sant mees on see „oleks"... Jah, kui sul oleks, mis siis veel! Mis seal siis veel küsida! Kui sul oleks, siis võtaksin su kannapealt ära."

"Kas pead sõna, Mait?"

"See poleks raske."

"Sa jätaksid teised niisama rikkad kõrvale ja võtaksid minu?"

"Võtaksin sinu — jumala eest!... Ma ütlesin ju, et sa mulle väga meeldid..."

"Vannu, Mait!"

Maidu laialt naerev nagu läks korraga tõsiseks. Seda tegi kas Maarja toon, mille sarnast Mait temalt enne vist iialgi ei olnud kuulnud, või tuli see ehk sellest, et ta korraaks Maarjale näkku juhtus vaatama. See nagu oli kõvaks ja nurgeliseks tardunud.

"Mis sul on, Maarja?"

"Vannu, et sa mu võtad, kui mul raha on!"
"Sul raha? Sul raha? Kas sul on siis raha?" hüüdis Mait kitsikusse aetuna. "Ma pidasin su juttu naljaks — teed aga näo nagu mõni prohvet... Kas sul on siis raha?"

"Ehk võin saada."

"Kust sa võid saada? Sa oled vaenelaps. Rikkaid sugulasi sul ka ei ole."

"On. Mul on vana haiglane tädi, see on rikas, ja lasteta, ja ta —"

Maarja hääl muutus sosinaks.

"Kus sul on niisugune tädi?" päris Mait uskmatult, kuid nähtava põnevusega.

"Ta on — on Saare- — ei mitte — kuidas seda hüütakse? — Soomemaal, ta on, — jah, Soomes..."

Mait hakkas hoide naerma. Ta avaldas seeläbi oma kahtlust. Et aga Maarja nägu ikka veel „prohvetlikult” tõsiseks jäi, lisas ta kergemal toonil:

"Võin vanduda küll, kui just soovid. Ja jaksan ka sõna pidada... Aga kuule, Maarja, ehk läheb liiga kaua aega, kuni oma tädilt need tuhanded kätte saad? ... Teise inimese surma oodata — see on mõnikord igav asi."

"Kui palju annad mulle aega?"

"Noh, ütleme paar — ütleme kolm aastat. Nii kaua võin oodata — olen ju veel noor. Aga mitte kauem... Paremini juba, Maarja, ütleme kaks aastat — kes teab, mis siiski võib juhtuda."

"Kas vannud sedagi?"

"Vannun, kui tahad... Sa tead, ma ei valeta ega murra sõna, ja kui keegi tohiks öelda, et Mait Näkisaar ei ole aus ja ustav poiss, selle lööksin siiasamasse maha... Nüüd aga, Maarja, las mind minna! Taat ootab... Jäägu, kuidas rääkisime — jumalaga!"

Maarja võttis ta käe. See oli nii soe, Maarja omad jääkülmad ja kohmetanud.

"Millal saab sind jälle näha, Mait?"

"Võib-olla tulen tulevaks talveks; võib-olla jääme laevaga kuhugi kaugemale jõesse; võib olla, et olen maailma teises servas, — siis mitte... Head öhtut, Maarja!"

Ta vabastas käe ja pööras selja. Korraga tundis ta Maarja käsivarsi oma kaela ümber...

"No noh! No noh!"

Tüdruk vahtis talle näkku, innukalt oodates. Et aga Mait uuesti oma nurisevat „no noh” kuulda laskis, tõmbas tüdruk käed tagasi ja tegi kiiresti minekut.

"Kui ta oleks vanatüdruk ja tahaks noort poissi ja kõneleks ning teeks selle tõttu rumalusi, siis peaksin seda nõtruseks. Siis võiks naerda ja andeks anda. Aga nii, nagu ta on — noor, priske, väle tüdruk, kuigi natuke nii — nii —, vanad naised ütlevad, edev — aga nii, — mis ajab teda minu järele jooksmas? Sihuke tüdruk ei peaks meest saama? Mis peavad siis vanad ja inetud tegema! Neidki võetakse. Mis pagan ta minust õieti leiab? Seda tahaksin teada saada. Vanatüdrukul on nõtrus — aga temal?"

Neid mõtteid kerides ja pead raputades väntas Mait Näkisaar oma suurte jalgadega ranna pehmet, kohedat liiva mööda kodu poole. Ehk ta küll sügavasti enda ette maha vahtis, komistas ta siiski tihti ja jalad vajusid siin ja seal tühjasse. Võib olla, et ta halvast teest pahandas, sest kulm läks tal ikka enam kortsu ja lahketujuline ei olnud ka urin, mis ta tiheda mustja habeme seest kuuldavale tuli.

"Lambapea, kes sa oma vandumisega olid!... Nali on ju nali ja tühine kõik, mis ta sulle loris, — aga just nalja pärast ei tohi mees oma sõna anda, veel vähem vanduda!... Mida inimene kõik ei plära — ei asja ees, teist taga!... Säh, nüüd võib viimaks veel öelda, et olen talle lootusi andnud! — Kurat!"

Selle tugeva lõppsõna järel vaikis Mait tüki teed. Siis mõnas ta edasi.

"Halvaks läheb teine mu meelest, mida rohkem ta peale mõtlen!... Tüdruk, kes ise ennast topib... tüdruk, kes vägisi... tüdruk, kes poisi kaela — pääh!... Kust peaks ta neid tempusid olema õppinud? Talutüdruk! Linnas — jah, seal!... Mõisas oli teine, sai sealt lahti — ütleb, proua tigiduse pärast, — aga mõisas — ega see veel ole linnas, kus tütarlapsed, nagu olen näinud..." Mait kõhis ja nuuskas nina ja pühkis habet, enne kui pomises edasi... "Mõisas —"

ega tea? Mõlemad tudengid, paruni pojad — vanem esimene tükimees — — Aga tühja ka! Mehele, mehele — see'p see on! Mis tüdrukuil meie päevil muud!... Aga tüdruk, kes ise ennast topib — pakub — vägisi — — pääh!"

Ta kiirendas samme, ja tuhkjat teed vandudes ruttas ta pimeduses väikese rannaküla poole, mille mustavad hurtsikud kalda käänu tagant hakkasid nähtavale tulema.

Rohkem kui Maidul oli Maarjal mõtteid ja tundmusi. Ta jooksis paarsada sammu tagasi vaatamata, peatus siis valjusti tuksuval rinnal ning püüdis noormehe kaugenevat ilmingut põõsaste vahelt, mis siin kohal kallast palistasid, silma saada; ta nägi Maitu veel, aga varsti kadus selle kõrge kogu pimedusse ning ühe kaldakühmu taha, ja Maarja seisis üksinda madalas lepikus, mille märjad, külmad urvad tema käsi ja õhkuvat nägu puutusid.

"Maarja!" hüüdis ta iseennast; ta ei teadnud, miks ta seda tegi, aga pakitsev süda käskis nagu häälit-seda.

Ta raputas pead ja püüdis naeratada, tundis aga ise, et see ei läinud korda.

"Maarja," sosistas ta peatselt uuesti, ja enam mõeldes kui rääkides lisas ta juurde: "Mis sa tegid?... Ei, mis sa t a h a d teha?"

Ta toetas oma äkki raskunud keha maha suurele niiskele raudkivile, mis seisis siin jalgte ääres. Kohendas juukseid, kohendas rätti ja hoidis pahemat käsivart tugevasti rinna vastu.

"Ma tahan teda saada," jätkas ta ise mõtisklemist; "seda ma tean, et ma teda saada tahan, enesele võin seda öelda — — Jah, enesele, aga ma ütlesin ka t e m a l e! Häbi! Häbi!..." Ta kattis hetkeks näo, tõstis aga ruttu seda südimalt pead.

"...Miks häbi? Kellele muule võisingi seda öelda, kui talle enesele? Ei ühelegi muule — iseenesele ja temale... Ma usun teda nii, ma usaldaksin kõik ta kätte — kõik, kõik, hinge ja elu! Uksi tema kätte... Kas vahest teine temasugune mees —? Tema näoline, tema jutuga, tema suurune, niisama hea süda — sama

habe — samad silmad — just nii suur ja tugev — karvapealt tema ja tema, — kas ma seda teist?... Ei! ei! — Polegi ju teist! Teisi on — aga teda ei ole. Tema-sugust mitte... Ja siis: kui palju minusugune siis teisi näeb? Kuhu kaugemale minusugune saab? Kust ta temasugust otsib? Keda näed, seda tunned ammugi. Nende seas ei ole teist Maitu..."

Maarja tõusis, istus aga sedamaid nagu jõuetult kivile tagasi.

"... See'p see on — s e d a ma tahan Maidult — tema ausaks naiseks — üksnes tema ausaks naiseks. Muidu —" Maarja naeratas kibedalt — "muidu — sa heldeke, muidu võiks kõik!... Teisi — missuguseid teisi ei ole! Mõtlen nende suurte, nende peente peale — hahaha!... Tema aus naine — see'p see on, Maidu naine — seda, seda, seda tahan!... Sest ilmas kaduma minna on hirmus! Ja kui kergesti ei või kaduma minna! Aga kaduma minna, kui juba muidugi oled üksinda ilmas! Ukski ei armasta sind, ükski ei küsi su järele, — ei ainust tõsist sõpra, — kõik petavad ja valetavad, — mahajäetud, pilgatud — — Oh, ei," hüüdis ta poolkarjatades, "mitte üksi ilmas! Ennem, jah ennem juba — —"

Värin vapustas ta keha. Ta kargas püsti. Põõsast lendas lind vurinal välja — Maarja vaatas ehmudes üles, tõmbas räti silmadeni näo ette ja tegi argse rutuga, poolpõgenedes minekut.

Kitsas lepikusiil jäi selja taha, rada viis kaunis järsust kaldakõrgustikust üles, ja nüüd algas liivaka põhjaga harv nõmmemännik. Sammaldunud madal rohukulu tikkus siin ja seal lume ja lumise liiva vahelt välja ning jala all veeresid ühtepuhku niisked käbid. Mere poolt kuuldus tumetasane ragin ja mändide ladvikus vihises tuul nii salalikult, nii meelt-rõhuvalt.

Puude vahelt vilkus nüüd tulehelk. Otse sinnapoole, männiku idaserva, viis vähe looklev rada, ja varsti oli Maarja jõudnud väikese üksiku puuhoone juurde, mis oli ehituslaadilt meie maa rannäärsete suvimajade moodi, tuletades meelde aga ka mõnd metsavahivõi jahimaja. Ta oli korstnaga, ühekordne, aga kõrge

krohvitud vundamendiga, nii et sisseminek sündis kaunis kõrge puutrepi kaudu. Maja seisis küll männiku all ning põhjapoolse küljega kaldakõrgustiku veerel; tema ümbruses oli aga küllalt nii palju lagedat, et trepiesisel väikesele lilleaiale ja maja külgedel ning tagaotsas kaunis laialisele uibuaiale ruumi jättis, kus mustavaid peenraid, raagus viljapuid ja marjapõõsaid oli näha.

Siin majas elas ja tema omanik oli kapten Anderson, viletsa tervise pärast ametist lahkunud rikas vanapoiss, kes kolme-nelja aasta eest oli siia asunud, omandades mõisaomanikult maja ning väikese krundi. Maarja teenis sügisest saadik tema juures toatüdrukuna ja ühtlasi keetjana. Välise ja muu mehetöö tarvis pidas kapten külast käiva palgalise. Ta ise elas täiesti üksikult, ei olnud ta läheduses peale paari koera, mõne võõramaa linnu ja ühe väikese ahvi ainust hingelist, ei olnud tal külaski käimas sugulasi, sõpru, tuttavaid, välja arvatud vahest meremees Mait Näkisaar, kelle kui ainuma lähedal-elava ametivenna vastu Anderson teatavat sõprust ilmutas...

Maarja jooksis trepist kiiresti üles ja astus, niisama tasa avades kui kinni pannes, ruumikasse kööki. Aga ettevaatusest hoolimata kuuldi toas tema tulekut.

„Maarja!“ hüüdis lähema kambri ukse tagant poolvärisev, otsekui roostetanud, ent mitte kare ega pahane mehehää.

„Rebane, kes sa kõik haistad ja kuuled!“ siunas Maarja tasakesi, astus aga, kui ta suurrätiku oli ümbert heitnud, rutusti tuppa.

See oli kapten Andersoni lugemis-, kirjutamis- ja suitsetamistuba. Neljanurgeline suur ruum kollaseks värvitud krohvseintega, valgeks lubjatud lae ning helevalgeks küüritud laudpõrandaga. Oma sisemise seade ja ehte poolest avaldas ruum „kaugel käinud ja palju näinud“ reisimehe maitset: seintel rippus kõik-sugu hoiuväärilisi sõjariistu kõverast türgi mõõgast indiaanlaste tapakirve ja neegrite vibupüssini; võõramaa jahimälestusi elevandikihvadest kaljukitse-sarvedeni; siis kõik-sugu haruldasi kive, pille ja konnakarpe ning muid leiusemeid maalt ja merelt. Riuli-

telt vaatas maha täistopitud kaugemaa sulg- ja muid loomi. Akende ees, suuremates ja vähemates traatpuurides, kudistas kirjusulgseid linde, nende seas paar papagoisid laest rippuvatel kiikpuudel, ja põrandal ning toolidel ronis väike hispaania ahv, tehes oma kelmistükke kahe kena, haruldast tõugu koeraga, kes lamasid kirjutuslaua ette laotatud tiigrinahal.

Kõige haruldasem selles haruldases ümbruses oli aga majaisand ise. Teda nähes pidi võõras kõigepealt kohkuma, siis halbu tundeid saama ning viimaks vaesest mehest aiva heldima.

Kapten Anderson on näost väävelkollane. Kuigi sel näol on palju lihavat paksust ja laiust, seisab nahk tema peal ometi nii paljudes kortsudes ja kurdudes, et meest võiks saja-aastaseks mullakeseks pidada. Tema silmadel on ähmane, klaasine läik ja ta peast on juuksed peale kerge halli härmatise kadunud — ta näib selle peaga nagu kana udusulil. Kippari käed värisevad, silmad pilutlevad ja huuled liiguvad vahetpidamata: ta nagu püüaks viimaseid vastastikku kasta. Kogu ta lai, ümarik, sidrunkollane nägu on habemest täiesti lage. Anderson ei ole veel viitkümme aastat vana, aga kes teda esimest korda näeb, peab tahtmata mõtlema, et ta nii oma ihu vanaduse kui ka tervise poolest haura äärel seisab.

Kippar Anderson, vaene, on morfiumi ori ja ses haiguses parandamatu. Kord hirmsa laevaõnnetuse tagajärjel närvihaigeks jäänud, hakkas ta arsti käsul seda rohtu unepuuduse vastu tarvitama. Aga nagu tuhanded enne teda, sattus õnnetu kippargi salaliku mürgi meeleva, ilma jõudu leidmata sellest loobuda.

Ta pidi ameti maha jätma ning otsima vagusas, üksildases maaelus, terve õhu ja metsalõhna kaudu paranemist. Aga nagu niisuguste katsetega taotseb lugu olla: vaim on valmis, liha nõder. Kapten Anderson kinnitas ja vandus endale iga päev: ma olen oma himutõvest vabanemas — ent seejuures ei lasknud ta oma morfiumi-tagavara iganes otsa saada; ruttu muretseti, kui seda oli karta, Peterburist salateedel lisa, ja nõnda kestis pahe edasi. Kui ta kuu jooksul päev-

päevalt tarvitavat annust oli hakanud vähendama — järsk loobumine tundus talle võimatuna —, siis langes ta järgmisel kuul seda sügavamale oma kurba kiresse. —

„Noh, Maarjake, kus sa siis nüüd jälle käisid?“ küsis kapten häälega, millest välja värises haiglane ärritus — vist küll tahtmata, sest mees ise püüdis teha lahket ja naeratavat nägu.

„Kus ma käisin?“ vastas tüdruk. „Kus ma siis na käisin? Käisin külas mune otsimas.“

„Ma ei mäleta, et ma seda käskisin.“

„Miks ei käskinud,“ valetas Maarja, teades kapteni mälunõrkust, „käskisite ammu juba, kui kurtsin, et munad otsas. Aga kuigi ei oleks käskinud, eks hoolas teenija pea isegi teadma, mida majas tarvis.“

„Hea küll, hea küll, aga kus su munad siis on?“

„Ei saanud ühtegi.“

Kapten naeris iseäralise lühedusega, nagu keelaksid seda pistjad, ja ta tuhmid silmad pilutasid tüdrukule kentsakal elavusel vastu.

„Mune ei saanud, aga Mait Näkisaart said vist küll näha?“

„Jätke mind rahule oma Näkisaarega!“

„Maarja! Maarja!“ ähvardas kippar näpuga, aga naerataval näol. „Kohe tuled mu juurde ja tunnistad üles, et olid Mait Näkisaarega koos.“

„Mul pole midagi tunnistada. Ennäe nüüd!“

„Ruttu minu kohtulaua ette — vastu punnimata!“ komandas kapten heal naljatujul.

Maarja nihkus talle tõrkumisi sugu lähemale. Kippar sai ta põllest kinni kahmata ning rebis Maarja nüüd enda ette.

„Teil oli Maiduga maha tehtud, et saate täna õhtul veel üksinda ning salaja metsas kokku — eks? Vasta, ilus patuori!“

Kippar vahtis seejuures Maarjale põnevusega, mis aga nähtavasti asja enese kohta ei käinud, priskesse näkku ning näpistas tal lotti ja pöske.

Maarja hoidus kollasest vanamehest alati vastikus-tundega eemale, ja kui viimase värisev, niiske, kronkssõrmeline käsi teda püüdis puudutada, mida

väga sagedasti juhtus, siis põgenes Maarja tundmus-tega, mis polnud jätkusest kaugel. Ka praegu, kus ta Andersoni sõrmi oma ihu küljes tundis, käis jubekas värin ta liikmeist läbi, aga — Maarja jäi paigale; Maarja katsus rõõmsalt, kelmikalt naerda, ta lõi kip-parile hepitamisi käe peale.

„Ja mis siis, kui olin oma peigmehega koos?“ küsis ta, julgesti vastu naljatades.

„Peigmehega? Ohoo, või nii kaugel juba!“

„Võib olla. Kõik võimalik. Noor veri...“

Kippari nägu tõmbus märksa tõsisemaks, kuid ruttu katsus ta seda varjata.

„Ma usun, see on uus vale.“

„Mispärast vale? Kas ma Maidule ei kõlba? Või ei kõlba Mait mulle?“

„Miks mitte... miks mitte... Hm, kui see tõsi oleks?... Õige küll, see on väga võimalik... Kahju, Maarja, kahju!“

Anderson tõmbas käe tagasi, vajutades ta taskusse, ja urises katkelisi lauseid edasi.

„Kahju?“ küsis Maarja kunskoppi. „Millest on kap-tenihärral siis kahju?“

„Hm, sellest, et ma va Maitu nii tihti siin lasksin käia. Olin ettevaatamatu, ogaralt ettevaatamatu! Ta krants mängib hästi kaarte — see'p see oli! Aga sar-vik viigu ta kõige kaardimänguga, kui — kui —“

„Mis „kui“, kaptenihärra?“

„Ja jah, ja jah,“ pomises Anderson pooldis iseene-sele. „Eks ma märganud ammugi, kuidas tüdrukul sil-mad peas põlesid, kui selle va pika laisa poisi varju aga ukse vahel oli näha!... Ma olin tõesti liiga — liiga — noh, olgu peale...“

Ta hakkas tüdruku soojadest kätest tugevasti kinni ja ta silmad liikusid Maarja nägu, kaela ja rinda mööda üles ja alla.

„Ma loodan, et sa mõistlik tütarlaps oled,“ ütles ta isevärki kartliku mõrudusega. „Ma arvan, et sinu-sugune õitsev plika — — kas tead, Maarja,“ ta jättis sõna järsku katki, „kas tead, ma arvan, et sul tuleks Maitu liiga kaua oodata — nii kaua, et jääd vanaks ja hakkad kolletama... Mait on verivaene poiss, kes

naist ei või ega tohi ega tahagi nii pea võtta... Sina aga, Maarja, — nii priske, nii õitsev ja rõõsk — kuidas sina võid nii kaua oodata... Ehk tuleb mõni mees — mõni mees, Maarja, — kui nüüd tuleb mõni mees, kellel on palju raha..."

Andersoni silmad piilusid, varjatud lauvoltidest; ta ootas tüdruku vastust. Maarja vastus oligi kähku valmis:

"Kaptenihärja võiks Maitu ja mind nii palju aidata, et saaksime paari minna... Mõni tuhat rubla — kaptenihärrale väike asi —, eks? kas?"

"Väga hea nõu!" naeris vanapoiss oma roostetanud häälega. "Sa oled ju päratu kaval tütarlaps!... Aga ütle, mis eest ma siis Maidule need mõned tuhanded peaksin kinkima? Mis on ta mulle head teinud?"

"Tema mitte, aga mina."

"Sina? Hihhihi! Mis head sina siis mulle oled teinud? Pool aastat tüdrukuks olnud, praed ära kõrvetanud, supid soolveeks teinud, mind pahandanud, mulle vastu rääkinud, mu käsud täitmata jätnud? Nagu täna: valetad, et külas käisid mune otsimas, kuna luusid metsas poisiga ümber... Kas selle eest sulle mitu tuhat rubla kingituseks?"

"Kui nii halb teenija olen, miks te mind siis lahti ei lase?" heitis Maarja mokki mossitades vahele.

"Lahti? Haha, nii halb teenija sa siiski veel ei ole ja mina mitte nii halb peremees!... Ma olen hea mees, Maarja, pane tähele, ma olen väga hea mees..."

Anderson kõhistas naerda, kusjuures ta higine tuksev käsi üles Maarja valge kaela poole tõusis ja ta näpud kõdistades neiu lõua-alust puudutasid.

"Kui te tõesti hea mees oleksite," ütles tüdruk viiduseks teeseldud näol ning astus sammu eemale, "siis te lubaksite meid Maiduga aidata, nii et varsti võiksime paari minna. Mait tahab oma käe peale hakata, kaupluse asutada, või ka väikese laeva osta —"

"Ahaa — mõistan nüüd, — siis on tal küll rikast naist vaja. Ma mäletan ka, et ta mulle sääraseist asjust on kõnelnud... Vaata, Maarja, — seega kaovad ju kõik sinu lootused, ja mul on sest aiva hea meel — väga hea meel."

Maarja laskis pea norgu, et oma jumemuutust varjata. Varsti tõstis ta aga julgesti nina ja tähendas kurnis näpsakalt:

"Mu lootused pole sugugi otsas. Pole ma enesele ilmaski asjatuid lootusi teinud... Ja Maarja ei olegi vahet nii vaene, kui arvatakse... Nüüd aga jätke mind oma Maiduga rahule — mul pole teda sugugi tarvis ega hakka ma temale ega kellelegi teisele järele jooksma..."

"Mis? Mis? Pahaseks saab minu ilus pai perenaine?" naeris kippar ja ulatas käega tüdruku käisest uuesti kinni. "Tule siia, ole jälle hea laps ja lepi oma leivalisaga ilusti kokku. Sinu kahjuks ei pea see olema — kas mõistad?... Tule siia, lepime ära, ma olen sinuga väga rahul — nii sinu teenimisega kui ka sinu priske näoga!"

Ta tahtis käsivart tüdruku piha ümber panna, Maarja raputas enda aga lahti ja jooksis heledasti naerdes kambrist.

Kapten jäi köögi ukse poole, mille taha tüdruk oli kadunud, sel näoilmel vahtima, nagu ootaks ta teda täis vallatust sealt jälle sisse kargavat. Maarja pistis aga ainult pea ukse vahelt ja näitas oma naervat nägu. Anderson naeratas vastu ja kutsus teda sõrmega tagasi. Kui käsku ei täidetud, tõusis ta üles ja kõmpis isevärki tõntsil sammul ukse poole, mille aga Maarja hepitava pikanina-lõustal kinni tõmbas. Tagasi vajunud oma pehmesse nahksesse leentooli, hakkas kippar Anderson oma higiseid käsi hõõruma, kastes üht huult teisega, ärritatud-närvlik muhelus suu ümber, ja tegi ühtepuhku: "Hem, hem, hem!"

Järgmisel hommikul — oli just pühapäev — tuli Mait Näkisaar kaptenit jumalaga jätma. Ta oli paremas riides — sinine poekalevist ülikond seljas — ja ta tõsine, mehine, ehk küll veidi külm ja ükskõikne nägu, mida piiras mustjas tihe habe, oli hommikusest pesemisest värske ja valge nagu mõnel härrasmehel. Veel ei olnud tuul ja päike seda nägu saanud pruunistada, aga ka päevitunult oli Mait nägus mees. Keha suurus ja tugevus ning laitmata kasv paistsid samuti silma.

Vaevalt oli laevamees kapteni tuppa astunud — Anderson, kes praegu süngist oli tõusnud, istus öökuues tugitoolil, popsis peene lõhnaga sigarit ja ootas hommikust kohvi —, vaevalt oli Mait ukse enese järel kinni pannud, kui Maarja ilmus, tuues niklist kandikul hommikueinet.

Kippar nägi teda täna esimest korda, muidugi ka Mait. Kippar vaatas ja vaatas ning hakkas siis naerma, ja see naer ei olnud ilma teatava tusata.

„Kuhu pidule sina siis täna lähed?“ küsis ta. „Ahaa, ma mõistan!“ lisas ta Maidu poole naeratades. „Vaadake, Näkisaar, vaadake! Ja kui te eesel ei ole, siis saate aru, mis lood on minu Maarjaga...“

Tüdruk punastas ja tige pilk lendas mahalöödud lauade vahelt pilkaja poole. Mait aga käänas oma suure kogu aeglaselt ümber ja hakkas Maarja tuliut plika-likku roosat kleiti silmitsema. Ta hakkas alt sabatrihist peale ja jõudis pilkudega pikkamisi puusade ja rindade kaudu üles piiga näoni, ta valkjate, hoolega kammitud juusteni, mille krussitud otsad õitsvate põskede äärtel imeilusaid rattakesi sünnitasid.

„Täna ju pühapäev,“ tähendas Mait viimaks kuivalt.

„Muud midagi? Hem, hem!“ tegi Anderson, ning Maarja pealt heitsid ta silmad nähtaval rahuldusel kalgimeelse meremehe peale.

Mait tähendas, mispärast ta oli tulnud ja et tal kiire olevat, sest küüdimees jäänud hobusega maanteele ootama. Kapteni käsul tõi Maarja kapist rummipudeli, täitis klaasid ja mehed rüüpasid lahkumisliiku. Anderson avaldas oma meelehead Maidu abil lõbusasti viidetud talve üle ning Mait tänas mõne sõnaga kipparit sõpruse ja lahkuse eest. Siis joodi rõõmsa jälle-õnne peale.

„Mis tühi!“ hüüdis Anderson. „Me unustame ju üsna oma kolmanda lõbusa seltsilise! Maarja, kus su klaas on? Ruttu!“

Maarja tõi ka endale klaasi. Seejuures mõtles ta nende igavate õhtute peale, mil Mait vanapoisiga hilise ööni kaarte oli löönud, ilma et vaest Maarjakest muidu oleks tähele pandud, kui vahest siis, kui kapten

„Mait! Kas te tõrkujast jagu ei saa?“ üssitas Anderson.
„Vägisi ei maksa,“ tähendas noor laevamees naeratades.

aeda ja teist käskis tuua või viia või viina sisse kal-
lata... Maarjal oli olnud neil õhtuil toas ikka nii palju
tegemist — kraamida, korraldada, puhastada, et ta
köögis sugugi ei mallanud seista, ja ka und ei olnud
tal, kuigi kapten teda lubas magama minna. Ei olnud
kaarditoas tõesti enam midagi teha, siis kõrval-oleva-
tes kambrites ikka. Ja seejuures vaatas ta praakil
oleva ukse vahelt mängijaid, kuidas nad nii truud olid
oma ametis ja kui ilus habe oli Mait Näkisaarel ja
kui laiad õlad ning millise kõmiseva käskijahäälega ta
rääkis...

Kippar kallas Maarja klaasi täis.

„Meie kabeda Maarja terviseks!”

Klaasid kõlisesid kokku — kolm ühtesulavat sõbra-
likku tooni. Maarja rüüples huulte otsaga ja hakkas
ikka kenamini punetama.

„Ja nüüd lahkumismusu Maidule!” komandas kip-
par.

„Kes? Mina?” hüüdis Maarja läikival pilgul, mille
ta aga ruttu ripsmete taha varjas.

„Vastu panemata! See on sinu kohus, Maarja.”

„Ei ole,” punnis tüdruk ebeldamisi vastu. „Sihukest
kohust pole ma endale võtnud.”

„Mait! Kas te tõrkujast jagu ei saa?” ässitas Ander-
son ja tegi näo, kui oleks ta ise heameelega Maidu
asemel.

„Vägisi ei maksa,” tähendas noor laevamees naera-
tades, seistes rahulikult oma tugevail jalgadel.

„Mis? Ei maksa? See peab aga olema!... Mait, tulge
sila — olge mees!”

Kapten hoidis Maarjat kinni, Mait aga viivitas ja
viivitas, nii et tüdruk sai räpakaks ja hakkas end va-
bastama.

„Jäägu peale, Andersoni-härra,” ütles Mait, „ega see
ka nii teiste nähes hästi ei lähe... Vaadake, Maarjale
kipub juba nutt peale... Lepime seekord samuti.”

„Olete teie aga üks valaskala oma jahedusega!” nae-
ris kapten ja laskis Maarja vabaks. „Minugipärast
siis!... Head teed, head õnne — veel väike kärakas
reisipassiks!”

Mõlemad mehed raputasid tugevasti teineteise kätt,

jõid veel klaasi, ja kui Mait ka Maarja oli sooja käeandmisega jumalaga jätnud, lahkus ta kiirel sammul Andersoni majast.

*

„Kas tead, Maarja, sa võiksid selle musu ka mulle anda, mida Mait ei tahtnud,” naljatas kapten, kui ta oli tüdrukuga üksinda.

„Mait ei tahtnud?” nähvas Maarja ärritatult. „Kes talle oleks andnud!”

„Olgu kuidas on — mina tahan ning võtan vastu ka.”

„Aga ei saa.”

„Või nii kitsi ja tõrges oled selle pisukese naljaga!”

„Väga kitsi.”

„Mis ta sul siis maksab õieti?”

„Maksab vähemalt — maksab vähemalt — —”
Maarja hakkas sõrmedel arvutama ja naeris heledasti.

„Kui palju siis?”

„No ütleme — kolm tuhat rubla.”

„Ohoo, ohoo!” hüüdis vanapoiss, „selle raha eest võib sind juba üle kullata!”

„See hind on odav veel. Nõuan ehk veel rohkemgi.”

„Ma tingin alla!”

„Mitte kopikat ei jätta alla — mitte poolt kopikat!”
nökkis Maarja vastu. „Teil ju raha küllalt! Mis vanapoiss nii palju rahaga teeb? Enesel surm iga päev suu ääres ja lapsi ega omakseid ei ole.”

„Hm, mida sina siis nii suure rahahulgaga mõistad peale hakata?”

„Küsite veel? Kas siis ei tea?”

„Ahaa, ahaa!” tegi Anderson ja hakkas käsi hõõruma; jäi siis äkitselt mõttesse.

Maarja aga pööras talle selja ja sammus ebela peatõstega kambrist.

*

Maarja hakkas lähemal ajal loomulaadilt ja harjunud kommetelt mitmeti muutuma. Ta võis olla väga rõõmus, vallatu, koguni üleannetu — sealtsamast aga

jälle kare, külm, kinnine. Uks tuju lõi äkitselt teiseks ümber. Oli ta pool tundi oma naljasõbraliku leiva-isaga naernud, naljatanud, tembutanud, siis tõmbas ta järsku näo mossi, rääkis nähvakaid sõnu, tõrjus kapteni näselused tagasi, oli tumm, kurt ja kivine. See olek vaheldus tunnis kas või paar korda, kestes nädalate, kuude kaupa edasi. Et haiglane vanapoiss ise ka tujukas oli, siis läks nende vahekord kaunis keeruliseks ning sagedasti tuli otse krõbedaid nägelusi ette.

Andersonil piisas aga imelikul viisil nii palju kannatust, et ta iga sõna eest hoidus, mis tüdruku lahtilaskmise poole oleks kaldunud. Ta oli Maarjaga nii väga harjunud, et ta tema äraminekut otse näis kartvat. Juurde tuli veel, et Maarja oma töös ja talituses kohust hoopis suurema hoolega täitis kui enne. Kapten pani seda imeks. Tal ei olnud enam asja teenija virkuse puuduse, kauase kodust ärajäämise ega halvasti keedetud söökide üle nuriseda. Maarja oli esimene perenaine, kes oskas leivaisa elu hubaseks ja mugavaks teha.

Kas kogemata või meelega — mine tea, aga Maarja oli hakanud ka oma välimuse eest palju paremat hoolt kandma. Tal olid nüüd ikka nii puhtad seelikud seljas, nii nägusad, kerged sitsjakid, nii lumivalged põlled ees ja äripäevitigi punased helmed priske kaela ümber. Hommikuti tuli ta nii ilusti soetud peaga oma köögi-kambrist; ta oskas koguni, nagu mamslid ja linnatüdrukud, käharaks põletatud juukseid otsaesisele maha kammida, võites seeläbi tõesti teatava kraadi peenust ja moodsust. Kaptenile meeldis ta nõnda väga. Maarja märkas seda ja naeris talle koketselt vastu. Kui kapten neid lohukesi kiitis, mis Maarjale naermisel põskedesse tekkisid, siis oli varsti märgata, et Maarja nii sageli naeris ja naeratas, kui vähegi võimalik. Ta võttis Andersoni meelitused ja kiitused vastu, nagu ei teeks ta neist suurt välja, aga terane tähelepanija sai aru, et iga sõna mõjus. Kuni ta hea tuju kestis — või kui kaua ta seda kesta laskis —, nii kaua leppis Maarja iga naljatusega kippari poolt. Järsku aga — nagu juba tähendatud, vahetles ta meeleolu ja — tüdruk oli kui puutükk. Kipparit see ärritas, ta hakkas

teda mõistatuseks pidama ja mõtles palju, palju ta peale.

Maarja oli kohaliku segakoori liige, olles annetatud selge, nõrke sopraanohäälega. Ta laulis sagedasti ja Anderson armastas seda. Maarja istus enamasti oma köögikambri lahtisel aknal ja laskis oma laulud täisindu ja igatsust kaugele metsa ja mere poole heliseda. Mets lõhnas kevadises värskuses, meri virvendas kutsuva viipega puude vahelt, õhk oli nii paitav-pehme kui udusuled, nii soe ja magus kui rõõsk piim, ja lillede uimastav lõhn, lindude armatsev kudin tungisid aiast avatud akende kaudu ärritavalt majja.

Kollanahaline haige mees oma tugitoolis püsis selliseil õhtuil nagu magusas rammetuses. Ta vaatles ning kuulatas — kuulatas ning vaatles, ja iga pilguga kasvavas imelik ärritus ta rinnas. Maarja laulmine pani ta meeled mõlkuma, ta vere kiiremalt ja kuumemalt jooksmas.

"Maarja, tule siia tuppa laulma!" taotses ta siis kutsuda.

"Ei."

"Miks mitte?"

"Ei."

"Tule ikka, ma palun sind!"

"Mitte ei tule!"

"Ma kingin sulle midagi."

"Mida?"

"Mida sa ise soovid."

Poolpilkav, pool-uskmatu, pool-tagahutav naer Maarja suust.

"Ma soovin ehk liiga palju, kaptenihärra!"

"Soovi aga soovi!"

"Ma ei tea praegu midagi."

"Siis vahest sularaha?"

"Kas seda ka annate?"

"Annan. Kui palju siis?"

Jälle see ässitav naer. Anderson ootab, kas ta astub köögist välja. Ei astu. Komberdab siis mees kepi najal järele ja toob ta kättpidi välja, kuna Maarja tõrgub, aga mitte väga südilt. Kapten kingib talle tõesti sularaha — kokkumässitud paber kaob Maarja pihku — ja

nüüd laulab neiu majahärra kambris lahtisel aknal nii kaua, kui tal just lusti on. Vahel ei ole tal seda kauaks, ta jääb kavaldades meelega ootama. On peremees ju rikas mees ning naudib silmsi suurt lõbu oma teenija laulust ja ilust.

Niisuguse ärritava õhtu järel ei uinu kippar naljalt magama. Uni ei tule, ei tule, hoolimata morfiumi, mida Anderson enne sängiheitmist võtab. Ja Anderson kui panetunud morfiumi-ori segab endale kange joogi. Unerohuks hüüab ta seda jooki, millise ainsa nime all see on ka Maarjale tuttav.

"Maarja!" hüüab kapten sängist, mida varjavad pak-
sud eesriided.

"Mis tarvis?"

"Klaas külma vett!"

"Nii hilja veel?"

"Ma palun!"

Köögiuks käib ning varsti pistab paljavarreline käsi portjääri vahelt klaasi vett sängi peatsis seisvale lauakesele. Akki haarab kapten vabanenud käe, vajutab selle oma kuuma, higise põse vastu ja siis puudutavad ta huuled kuumalt valget paljast käsivart, mille tüdruk ruttu tagasi tõmbab.

„sel 23. aukusdis 1886.

Kallis Armas mait nägisar

ma tullen sind vaimus terretama oma veikse Kirjaga ja soovin sulle palju duhhad terviseid ilma Silma näkemata ja käd ja Suut handmada ja nüt on minu täti ära surnut ja ma ollen väka kurb Sütame põhjast sele leina sõnnume ülle ja minnu kallist hea täti keda ma ika ni väka armastasin ja kes armastas mint kui omma last ehk ta küll kaukel soome mal ellas ja ei olnut mind näinutgi eka minna teta mu emma rägis temmast vaid aina vahel ja ta on mulle nüt pärrita jätnud 1 duhhat ja 5 sata rupla ja ehk ma saan veel kui kõig on mütud ja vata tall on jo veel varra mahha jänd naku maja ja mut ja kui on kõig mütud siis ma saan veel rohem vist ja ma lotan seda kindlasde ja nüt on mull

1 duhat ja 5 sata rupla kintel ja kui sinna mide rigamad naist ei leia ja kui sa mind sukuki armastat siis on meil agatuseks ika 1 duhat ja 5 sata rupla ja gui ma saan etaspiti veel nagu ma lotan seta kintlase siis võip ika mees minnuga rahhul olla ja minnu harmastus ei kustu sinnu vastu ei ialeski sed sinna ügsi olet mu ellu ja õnn ja lotus ja hilma sinnuda tahaksin ennem surnt olla sükavas ma põhjas seepärasd kiriuda mule silmapilg mis nõu sul on ja mödle sele peale mis sa mule vantusid sest meest petakse sõnast ja ärga sarvesd.

vaimus sule suut antes ja sint omma truvi rina vasdu vajudates ja sinuld kohhe ühd rõmmust ja lahked vasdust otades jän jummalaga ja satan sule harmasdasd sūtamest duhat dervist ja häd õnne ja elu sinnu ikavesde tru Marie Koid.

oh minnu armasdut maid nägisar sed ma kartan et sa ütled et on vähhe 1 duhat ja 5 sata rupla aga ma san etaspidi dõesdi rohgem kui jumal aidap."

Maarja pani käest sule, mille vars pea poolest saadik oli tindine — põial ja kaks sõrme mitte vähem —, lakkus keelega paar tindiloigukest paberilt ja luges kirja õhetavail põsil üle. Kui ta poogna oli ümbriku sisse pistnud ja hoolega kinni silunud, tõi ta kapteni kirjutuslaua sahtlist postmargi, rutjus käepäkaga ümbrikule peale ja tahtis, suurrätti ümber võttes, kirjaga tasa ja salaja majast välja hiilida.

Kippar pidas lõunauinakut magamiskambris. Ta oli aga praegu ärkvel, sest Maarja kuulis teda hüüdvat:

"Kuhu nüüd, kallike?"

"Välja lähen," vastas tüdruk.

"Kuhu jälle?"

"Ma ütlesin, et lähen välja."

"Aga kuhu?"

"Pole sinu asi!"

Maarja läks. Ta tõttas männikust läbi, kaldarinna-kust alla, lepiku veert mööda — lainetav meri pahe-mat kätt — küla poole. Ta läks vanalt Näkisaarelt

Maidu aadressi tooma, ja kui ta selle oli saanud, oli ta lähem käik koolimajasse, mis seisis keset väikest rannaküla. Koolmeister kirjutas aadressi kirjale peale — läks ju viimane Inglismaale, Cardifi linna. Koolmeister naeris ja nokkis Maarjat Maidule kirjutamise pärast, Maarja aga ütles tõsiselt ja kaunis uhkelt:

"Mait on minu peigmees, miks ma ei või talle kirjutada?"

"Kas ikka tõsi? Noh, siis on teine asi."

"Mis ma pidin küsima —?" tegi Maarja teist juttu ja oli rõõmus, et paar külainimest uksest sisse astusid, — ma pidin küsima, kuhu kõige parem on linnas raha intressile panna — kas kriidikassasse, või "Lindasse", või kuhu?"

"Kelle raha sul siis intressile on panna?" küsis koolmeister naeratades.

"Mu oma raha... Teie pole siis vist veel kuulnud, et mu vana lesk tädi, kes elas pea lapsest saadik Soomemaal, Tinaburgi linnas, hiljuti suri. Mõelge, inimesed, ta, hea hing, jättis mulle natuke raha pärida, ja kui ta maja ära müüakse, siis saan veel — ei teagi, kui palju... Ma tahtsin siis teada saada, kus oleks kõige parem koht intressi panna, — raha võib mulle varsti kätte tulla, sest kohtukirjad on juba käes —"

"Kuule aga kuule," ütles külameestest üks vahele ja ajas suu hämmastuses ammuli, "mis juttu tema seal ajab! — Kes on kuulnud, et sul Soomemaal rikas tädi elas?"

"Kas sina, Kakuta Priidik, seda oled kuulnud või ei, see pole minu asi. Mina tean aga väga hästi, et minu õndsas emal oli poolõde, kes juba lapsepõlves läks Tallinnast vanematega Soome ja sai seal ühele laevakaptenile mehele. Minu tädi nimi oli proua Anna To — Ta — Te — — ma ei mõista seda võõrakeelelist nime välja öelda."

"Düünaburi linn ei ole aga mitte Soomemaal," tähendas koolmeister omalt poolt.

Maarja tippis näpuga otsaesist.

"Tinaburk? Kas ma ütlesin Tinaburk? Ma ei öelnud ju Tinaburk, vaid Seaburk — Seaburk!" kinnitas Maarja.

„Sveaborg ehk Viaburi on väike kaljukindlus, kus sinu tädil naljalt maja — —”

„Siis olen sellegi nime unustanud,” naeratas Maarja ükskõikselt.

„Sa tahtsid ehk Viiburi öelda? See on Soomemaal,” tuli koolmeistrile meelde.

„Muidugi Viiburi! Ma ütlesin ju Viiburi! Kas ei? — Siis eksisin! Viiburk neh! Niisuguseid nimesid ma ei pea kunagi meeles... Nüüd aga pean minema — vanamees siunabki ehk juba kodus.”

Ja ilma et oleks saanud teada, kuhu on raha kõige kasulikum intressile panna, tegi Maarja minekut.

„Kui palju sa seda nodi siis õieti saad?” päris veel keegi külamehi.

„Hea kahmakul! Ei maksaks ju muidu rääkidagi. Aga pruugin ma seda sulle nii kopikapealt nina peale siduda, Tuiallika Paavel?”

Pööras selja ja läks.

Kui Maarja koju jõudis, tuli talle kapten Anderson kõõgi ukse juurde vastu.

„Laps, miks sa mu vastu nii kare olid?” küsis ta helalt.

„Olin ma kare?”

„Sa ei mäletagi? Siis sa ei tahtnud kare olla.”

„Tõesti mitte, Paul!”

„Siis lepime jälle ära. — Tule siia, lepime ära — tule!”

Maarja läks naeratades ja nad leppisid ära.

Vaesel Maarjal tuli rohkem kui kaks kuud oodata, enne kui Näkisaarelt vastuse sai. Kaks kuud nii sugusele kirjale vastust oodata — suuremat piina ei või ilmas ollagi! Ta on liiga kaugel, vahest maailma ääres — kiri ei jõuagi rutemini siia, oli Maarja igapäevane troost olnud. Aga sealjuures näris ta südant kahtluse-uss: ehk ta ei tahagi vastata — ehk oli liiga vähe... Aga viimaks, viimaks tuli kiri. Kirjatundja oleks linna nimest ja kuupäevast aru saanud, et kiri oli paljalt viis päeva teel olnud; Maarja aga ei tead-

nud, kus seisab Le Havre maakaardil, ega olnud tal maidu tähele panna, et kiri oli välismaa kalendri järgi 15. novembril ära saadetud.

Mait aga kirjutas: „Armas Maarja! Rõõmustan väga, et oled jõukaks tüdrukuks saanud, ja soovin sulle õnne ja armast rahu ja head elu. Ja peigmeestest ei saa sul nüüd puudust olema. Sest tüdrukul, kellel on 1500 rubla varandust, ei sellel saa tahtjatest puudust olema. Ja kui keegi tuleb, kes on meele järele ja viisakas ja tubli mees ja kes just raha pärast ei tule, ja kui veri mängib talle ka natuke vastu, siis on kõige targem nõu: võta vastu, ei muud midagi. Hakka nüüd nii kindlasti sihukese peale lootma, kes võib iga päev mere-ainetesse sattuda ja on kalade roog, ja kes veel nii häbemata on, et ta rikast naist just otsib, ja kellel nii inetu uhkusevaim sees on, nagu minul. Seda ütlen kõik hea sõbra poolest ja ligimesearmastusest. Aga kui sa, armas Maarja, mind mu sõnast pead, siis ei taha mina tänavu veel mitte valeliku nime alla saada, sest mul on ju veel ligi kaks aastat aega, nagu kokku leppisime. Tänavu talveks ei tule ma mitte isamaale ega koju, sest teenistus peab mind kinni ja ma jään võõrale maale. Sina aga tee, kuidas su tark pea ja aus süda sulle nõu annavad.”

Lõpuks veel terviseid kõigile sugulastele, sõpradele, tuttavatele, nende seas ka kapten Andersonile, ja siis lihtsalt: „Jumalagal! Sinu sõber Mait Näkisaar.” Lähem aadressaki puudus.

Maarja oli lugema hakates näost punetanud, siis läksid ta põsed ikka valkjamaks, ja kui kiri oli lõpuni loetud, hakkas vaeneke nutma. Ta nuttis kaua ja härdasti. Paari järgmiselgi päeval märkas vana osavõtlik kapten, et Maarja silmad olid nutust punased. Ta ei saanud oma pärimistele vastust, meelitagu, kui palju tahab.

Jõukaks tüdrukuks — ainult jõukaks tüdrukuks nimetab ta mind, oli Maarja piinav mõte, mida ta käänas ja väänas, ilma tast lohutavat külge leidmata. Jõukaks tüdrukuks — mitte rikkaks, see'p see on! Tuhat ja viissada rubla — see teeb tema naise alles jõukaks! Kui ta naine rikas peab olema, ei tea, kui

palju siis? ... Mis ma talle sellest kirjutasin, mis mul veel lisaks oodata, seda ta ei näi uskuvat, vähemalt mitte usaldavat ... Kui jahedalt ta kirjutab, ja pealegi nagu poolpilgates! Ja pisarad tungisid Maarjale jälle silmi.

Ent natuke kergendust leidis ta kirjast aegamööda siiski: esiteks, et Mait lubas sõna pidada — vähemalt töötatud ajanigi —, ja teiseks sellest, et Mait — tänavuseks talveks koju ei lubanud tulla. Viimases asjas teadis üksnes Maarja, mispärast seda vaja oli.

Maarja vastas Maidu kirja peale alles poolteise kuu pärast. Nii palju oli tal vist mõtlemiseks ja võitlemiseks ja õndsa tädi kinnisvara müügiks aega kulunud. Ta tõi jällegi Maidu isalt, kellele poeg hiljuti oli kirjutanud selle kõige uuema aadressi, ja pani siis posti kirja, millel oli umbes järgmine sisu:

Ta võivat nüüd suure rõõmuga teatada, et tema nimele langenud osa tädi pärandusest sularahas kokku on viis tuhat rubla suur. Majade ja krundi müük olevat selle juurdekasvu toonud. Aga peale raha jätnud tädi talle ka majariistu, riideid, ehteid ja palju muud pärida. Nendele asjadele tahtvat ta ise varsti järele reisida, et neid tervelt ja täiel arvul kätte saada. Kas nimetavat Mait nüüd veel teda ainult „jõukaks“ tüdrukukuks? Kui Mait üldse tahtvat vannet pidada ja mitte valelikuks ega petiseks jääda, siis ta teadvat, mis tal nüüd on teha. Armastusest õhetava südamega jäävat teda ta truu Maarja kevadeks koju ootama. Räägitava rahasummaga võivat Mait peale hakata, mida süda kutsub. Mõnel parunipreililgi ei olevat rohkem kaasaraha — jne.

..*

Näärikuu algul reisis Maarja Koit Tallinna kaudu Soomemaale. Ta jäi viieks nädalaks ära. Päranduste korraldused on ju nii tülikad ja aegaviitvad asjad. Kapten oli endale teise tüdruku palganud ja Maarjale, ehk selle teenistusaasta küll pooleli oli, suure lahkusega reisi- ja teenistusest lahkumise loa andnud. Kes võis ka nii rikast neidu sundida kauemini teenijakohta pidama! Kapteni lahkus ja aupakkumine neiu Koidu

vastu läks aga veel palju kaugemale. Ta oli temale viisaka kutse esitanud, et kui ta Soomest tagasi tuleb, siis ta ei pidavat külasse kuhugi taluhurtsikusse elama minema, kuni peigmees tuleb, vaid ta võivat korteri võtta endise peremehe majas kuni pulmadeni. Seks otsustarbeks laskis Anderson oma neljast elukambrist kõige kõrvalisema ning väiksema korda seada. Maarja võttis pakkumise meeeldi vastu, sest kus võis üksik noor naisterahvas end paremini meheleminemise vastu ette valmistada kui siin, senise leivaisa katuse ja tema isaliku kaitse all.

Maarjal oli palju reisikraami kaasas. Kohvrid, kirstud ja kastid — kõik olid nii ilusad uued, ja uus ning kena oli ka nende sisu, mida kippari uus tüdruk, Leena Kops, kellele Maarja oma varandusi hiilgavail silmil ette ladus, küllalt ei jõudnud imetleda. Kuna ta oma tulipunaseid suuri käsi kokku lõi ja keelega laksu juurde tegi ning kiituseks ikka uusi sõnu otsis, paistis tal kollane kadedus silmist, ja see tegi Maarja südamele rohkem rõõmu kui kõik Leena kiitus ning imetus kokku.

Teekond on Maarjasse teda mitmeti muutes mõjunud. Ta on näost kitsamaks ja kahvalumaks läinud, mis aga tema jumet ennem ülendab kui alandab: Maarja palgelt paistab nüüd midagi, mis teda talutüdrukust lahutab. Seda nähtust aitavad uued riided, mis ta endale kaasa toonud, tähtsalt kinnitada. Need riided on moodsad, peaaegu liiga uhked, ja nad toovad Maarja saleda, aga siiski täidlase kasvu palju paremini esile kui need, mida ta seni oli kandnud. Maarja on oma uues riietuses linnamamsel. Kui ta oma rikkust veel mõni aeg on maitanud, siis võib ta kergesti päris preilliks muutuda. Sest riided harivad, kultiveerivad. Pole neil preilidelgi muud kultuuri kui riidekultuur.

Kapten Andersoni tervis on läinud Maarja äraoleku ajal viletsamaks. Ta on näost koltunud ja kõdunenud kui ilalgi enne. Ja ta nagu rasvas ujuvail silmadel on nii kurb, nii piinatud vaade. Ta käed värisevad rohkem ja ta närve nõelub selline rahutus, et ta ühelt toollit tõuseb, teisele langeb, ühest toast teise sammub, tüdrukuga alatasa tõreleb, kõige üle nuriseb ja poriseb.

Maarja sisse astudes helkis kippari näo üle nagu päikesepaiste.

„Jumal tänatud!” hüüdis ta temale vastu ja nagu kivi näis tal südamele langevat.

Ta surus Maarja mõlemat kätt ja vaatas talle uurimisi tõsiselt ja hellalt silma.

„Kõik õnnelikult möödab?” küsis kippar ja ta nägu läks ikka pehmemaks, nagu sulataks ta südant sügav liigutus.

Maarja ei kostnud. Pigistas vaid pealmise huule hammaste vahele ja pööras näo kõrvale. Väike helen-dav pisar veeres tal otsekui hõbedatilk üle põse ja kukkus uue sinivillase kleidi völvikesse.

„Sa nutad, laps? ... Ma mõistan sind.”

Ta tahtis neiu kätest kinni hakata; see aga lükkas ta eemale ja astus teise kambrisse — sellesse, mille hea kapten talle korteriks oli määranud.

Natukese aja pärast koputas kapten Maarja ukse pihta. Seest küsiti, mida tahetavat.

„Siin on kiri Mait Näkisaare käest,” kostis Anderson; „tuli juba nädala kahe eest.”

Kohe avati uks ja Maarja valge käsi võttis kirja vastu. Kuna kippar oma tubadesse tagasi läks, hakkas Maarja peigmehe kirja lugema.

Mait teatas mõne reaga, et ta kevadeks koju tulevat, niipea kui Soome laht jääst vaba ja mõni sadam lahti on. Muust ta ei rääkinud. Soovis Maarjale õnne ja omastele palju terviseid.

Maarja ei nõudnudki rohkem.

Ta tuleb! rõõmustles ta, ja kui ta mõni minut hiljem kapteni ette astus, naeratas ta silm ja ta palgel mängis terve puna.

„Ma ootasin sind,” ütles kippar, kes Maarja sisseastumisel tugitoolist oli üles kähvanud, kuhu ta viivuke aega ennemini, rahutu kõmpimise järel, rüntsata-des oli langenud. „Istu minu juurde ja kuula rahuga, mis mul sinule on öelda. Ma tahan sest koormast lahti saada, ma ei jõua teda kauemini kanda.”

Maarja võttis akna all istet, toetas oma valkja pea piida vastu ja küsis rahulikult:

„Mis koormast?”

„Kõigepealt: Kuhu ta jäi?”

„Selle pärast ole mureta,” sosistas Maarja ja pööras näo akna poole.

„Väga hea. Ma ei taha seekord rohkem pärida. Aga siis: mida kirjutab sulle Mait Näkisaar?”

„Et tuleb kevadeks siia.”

„Sool”

Anderson lükkas mõlema käega paar korda üle peala-e, kõndis kiiresti ühest seinast teise, vedas siis ühe tooli akna alla Maarja juurde ja võttis väriseval ohkel istet. Ta istus natuke aega sõna lausumata ja vaatas tüdruku otsa, ning — imelik! — ta inetu nägu muutus seejuures jumekamaks.

Ta algas madala häälega ja peaaegu häbelikult:

„Maarja, sa oled mulle armas ja kallid. Sellest olen alles õieti aru saanud sest saadik, kus sa minust eemal olid. Ma ei oska sulle öeldagi, kui palju ma selle aja sees olen kannatanud!”

Ta pani käed rinnale risti ja vahtis kurvast maha. Väikese vaheaja järel jätkas ta:

„Ma märkasin, et see ei ole paljas harjumus, nii väga kui ma sinuga olen ka harjunud, nii väga kui sa mul igatahes puudusid. Ei, vaid see, millest sulle tunnistust tahan anda, on enam. — Kas mõistad, Maarja?”

Ta laskis poolküllakile ja vahtis imelikult palumisi tüdrukule otsa.

„See on armastus, Maarja,” ütles ta siis poolsosinal.

„Ma palun sind, ära sõitle mind, ära pilka, ära pane pahaks, ära keela mind edasi kõnelemast! ... Sa oled mulle armsaks saanud — ma ei mäleta, mis ajast saadik; aga väga armsaks, üle kõige armsaks oled mulle alles nüüd saanud, sellest vastmöödunud juhtumusest saadik ... Sa oled mulle nüüd nii armas, et ma — — sinust enam kunagi ei suuda lahkuda!”

Ta oli väljendanud viimase lause kirgliku rõhuga, kusjuures ta täis ärevust püsti vibas. Ta vaadegi oli elavust ja läiget saanud.

„Mis see tähendab?” küsis Maarja pikkamisi, ja ta põskedele heitis nagu kerge valge loor.

„See tähendab, et sa oled minu, ma ei anna sind ühelegi teisele, et sa oled, saades mu naiseks, kasvanud

mulle hinge külge. Mul on suuremad õigused sinu kohta kui kellelgi teisel, ja neid õigusi ei taha ma käest anda. Ma olen värisenud sinu elu pärast, olen jumalat palunud sinu pääsu eest, olen sind unes ja ilmsi oma naiseks hakanud pidama ja selleks pead sa ka ilma ees saama."

Maarja oli keeletu. Seda nõuet kapteni poolt ei olnud talle uneski meelde tulnud. Kas naljatas ta või oli mõistuse kaotanud?

"Aga kui ma ei taha!" vallandus ehmatusehüüd tüdruku suust.

Anderson võttis jälle istet. Ta ei puutunud näpuotsagagi Maarjat, aga ta kummardas näo tema rinnaligidale ja sosistas alandlikult, anuvalt nagu lapsuke:

"Sa võtad minu tahtmise täita, sest ma palun sind! Sul saab hea olema minu juures, sest ma armastan sind. Sul ei saa millestki puudust olema, sest ma olen rikas. Sa saad minust varsti lahti ja võid armsamale mehele minna, sest ma olen haige ega ela kaua. Sa saad kõik minu päranduse ja oled rikas. Ja selle rikkuse saad varsti — varsti..."

Ta kuulatas hinge tagasi hoides. Ja kui Maarja tummaks jäi, kordas ta kurvalt:

"Ma olen haige ega ela kaua... Ma töotan varsti surra... Siis oled ilus ja rõõmus ja rikas lesk — täiesti prii..."

Maarja ärkas nagu piinavast unenäost. Ta hakkas pead vangutama — esiti pikkamisi, mõttes, siis ikka ägedamalt.

"Ei!" ütles ta viimaks.

"Ei?" kordas kapten nukralt.

"Ei."

Anderson laskus kehaga raskelt tooli toe vastu tagasi. Ta pigistas silmad nagu väsinult kinni ja vaikis. Ta nägu avaldas järsku tusast mõrudust, siis sapist viha ja viimaks mürgist tigidust. Nüüd oli see nägu jälle inetu — nii inetu, et Maarja pööras silmad teisale.

"Sa unustad, laps, et ma sind ses suhtes paluda ei tarvitsegi," võttis kippar täiesti muudetud häälel sõna. "Ma võin niisama paha inimene olla, nagu ma hea ini-

mene olen. Ma võin niisama kangekaelne olla, nagu ma järeleandlik olen. Pea seda meeles, Maarja... Sa unustad, et sinu raha jäi veel minu kätte hoiule..."

Summutatud karjatusega kargas Maarja püsti.

"Paul!"

Kippari sinakate huulte ümber vinetas kahjurõõmlik irvitus. Pikkamisi lisas ta juurde:

"Ma võin selle raha oma igavesegi hoiu alla jätta... Või arvad, et ma ei või?"

Maarja ei saanud sõna suust. Laial, hirmunud pilgul vahtis ta ainiti Andersoni otsa.

"Ja veel midagi," tähendas viimane külmalt. "Sa unustad, et ma Mait Näkisaare silmad võin avada..."

Uus hoog tardumust tuli Maarja üle. Aga imeks võis panna, kui lühikeseks ajaks. Maarja pidas nõu. See kestis ainult paar silmapilku. Siis oli otsus valmis. Ma nägin, et ta mind armastab, arvatles ta välgu kiirusega; armastab ta mind aga, siis pole veel midagi kadunud, siis on veel kõik võita... Armastaja vastupanek on nõrk, kui sa teda ähvardad lahutusega. Sellepärast ole mureta, Maarja, ta k a o t a b kindluse.

"Sinu soovi ei täida ma iialgi, sa võid teha, mis tahad... Ma ei oleks uneski võinud arvata, et sa sihuke kelm ja sõnamurdja oled... Ütlen veel kord: ei iialgi! Kas mõistad: ei iialgi! Saagu minust mis saab; teed oma õeluses, mis teed, — mina jään oma otsuse juurde... Ühtlasi oleme sest tunnist peale teineteisest lahkunud. Niipea kui ma teise asupaiga olen leidnud, pööran ka sellele majale selja."

Maarja oli külmalt, rahulikult, kindlalt rääkinud, nii väga kui ta süda sees värises ja põles. Rutulisel, ühtlasel sammul sammus ta kambrist. Kahju, et ta seda pilku ei näinud, millega kippar talle järele vahtis: ta oleks juba kohe märganud, kumma poole võit kaalus, — ta oleks oma otsusega väga rahul olnud...

Kui uks tüdruku järel oli kinni läinud, laskis Anderson oma ehmunud silmad nõutult toas ringi käia. Ikka enam kõssi lõdvenes ta keha toolil, paistes ses olekus vanana, rauklik-vanana ja haletsemisväärt inetuna...

Nad ei sobitanud teineteisega küll erilist lepet ja nähtavasti ei olnud kumbki kindlale otsusele jõudnud, mis nende vahe selgitamiseks üldse ette võtta. Aga lahkumine jäi siiski tulemata. Ajalt ootasid nad asjale lahendust. Kapteni palvetel jäi Maarja majasse, ja Maarja palvetel andis kapten tüdruku väärtpaberid oma hoiult talle kätte. Kas taganes Anderson seega oma kavatsusest Maarjaga abielluda? Kes seda teadis. Isegi Maarja mitte. Kipparil seda vaja ei olnud, sest veel jäi talle mõjuv abinõu kätte, et Maarjat sundides rõhuda: saladuse paljastus Mait Näkisaarele. Sest ilma selle meheta ei olnud rahal Maarja silmis väärtust. Maarja oli küll näinud, et rahaga võib ilusaid riideid osta, aga see oli ka kõik. Muud lugu ei mõistnud ta rikkusest pidada. Oli ta ju oma üksikus kolgakülas harjunud nägema, et rikkad taluinimesed elasid just niisama kui need, kel ei olnud peale igapäevase leiva muud vara. Rikas Tõntsu talu pärisomanik sõi sama leent, kandis sama kodukalevit, ostis tütardele samad rätid, nagu väikese Antsu koha rendiperemeeski. Ei, sel olukorral oli rikkus tühine. Maarja teadis oma rikkusel üheainsa otstarbe olevat: saada Mait Näkisaart — aina Mait Näkisaart — osta meheks.

Mida ligemale jõudis kevad, seda viletsamaks läks kapteni tervis, seda kardetavamal edul kahanes ta kehajõud. Lugu oli kevaditi küll ikka nõnda olnud, aga nii viletsana ei olnud haige end veel kunagi ennemalt tundnud kui tänavu. Lehekuu alguks oli ihunõrkus viimaks nii kaugele arenenud, et Anderson enam süngist ei lahkunudki. Võib olla, et kehaliku haiguse kõrval ka hingelised piinad ta elujuurte kallal närisid, sest teda kuuldi palju ohkavat ja palju palvetavat. Ta nõudis vahetpidamata Maarja järele, kes üsna tüdines tema süngi ees istumast ja temale tasase häälega unelaule laulmast. Viimasel ajal laskis kippar võimalikke laule laulda, surmalaulud aga keelas ta Maarjale ära.

See oli ühel vihmasel, pimedal ööl, kui haigetoast kaks korda vali karjatus rōkkas — karjatus, mis tuli otsekui inimese suust, kelle kallale tungib mõrtsukas. Leenu kargas asemelt, kus ta riietunult puhkas, ja

jooksis majahärra kambrisse. Kapten Anderson põlvitas õõriides keset tuba põrandal. Ta väävlikarvalisest kõdunenud näost, ta päranaetud klaasistest silmadest paistis ahastav hirm. Ta värises kogu kehast ja hoidis ristilöödud käsi pealael. Öölambi vidusel valgusel oli terve ta kuju nii heidutav, et julge, pikalise loomuga Leenugi ehmus.

„Üi, sa taevast, mis härral viga on?“ hüüdis ta lävelt, millelt ta ligemale ei usaldanud astuda.

Haige pööras näo aeglaselt ja nagu ebausklikul hirmul Leenu tumeda kogu poole. Näha oli, kuidas ta võitles, et rahu koguda, oma lõdisemist varjata. Ta püüdis ennast üles upitada, oli seks aga liiga nõrk. Leenu asus talle appi.

„Aita mind süngi, mul — mul pole õieti midagi...“

Kui ta oli voodisse saanud ja Leenu teda hoolsasti vaibaga oli katnud, ütles kapten vagusama, aga ikka veel väriseva häälega:

„Miks ei tule Maarja? Ütle, et Maarja tuleks minu juurde!“

Leenu täitis käsu ja Maarja astus mõne aja pärast kambrisse. Ta nägu oli tusane ja ta tegi, kui oleks ta ei tea kui unine, ehk ta küll haige karjumist niisama selgesti oli kuulnud kui Leenugi.

„Istu minu juurde, Maarja, mul on sinuga kõnelda,“ ütles kapten nii tõsisel ja kindlal toonil, kui see tal võimalik oli.

Maarja võttis süngi ees istet, mässides end väristades suurräti sisse, mille ta piha ümber oli tõmmanud. Ta oli tumm.

„Maarja, kas usud, et seal üleval elab igavene kohtumõistja, kes igaühele ta patud nuhtleb, kes iga süü peale on raske karistuse pannud? Mina usun seda, sest see kohtumõistja on minule ennast ilmutanud. Iialgi enne ei ole ta seda teinud ja ma olin ta unustanud, aga nüüd — nüüd, kus ta mind hakkab kutsuma... Neid hirmsaid unenägusid, mis mind mitmendat ööd hirmutavad, ei oska ma sulle rääkida, ja heledal päevalgi näen juba õudseid viirastusi. See kõik käib meie süü kohta, kõik näitab hoiatades ja ähvardades sinu ja minu peale...“

Ta rääkis selge, sisendava häälega, aga ta silmad vaatasid nagu sonijal ainiti lakke.

Maarja raputas end nagu liivas lõmitanud kana ja ütles siis kuivalt:

„See tuleb vist su unerohust, mida sa enesele nii palju naha alla süstid ja sisse võtad...”

„Ei, Maarja. Ära usu seda. Kas sa ei tea, et inimene, kel surm ligidal, näeb asju, mis jäävad teiste eest varjule? Ja et surija vaim ette tunneb, mis teda ootab?... Mina usun taevast kohtumõistjat, sest ma nägin teda natukese aja eest pilvedelt maha näitavat sinu ja minu peale, näpuga, mis kumas kui tuli, ja meie ees irvitas põrguvürst ja hakkas meid oma riiki vedama...”

„Need on haige inimese lummutused, ei muud midagi,” tähendas Maarja tasa ja istus, nagu ei julgeks ta kuhugi vaadata, liikumata paigal.

„Lummutused ja viirastused — olgu, aga neil on oma sügav tähendus... Või tahad öelda, et sa ei karda nuhtlust, või et sul ei ole teda karta?”

„Sellega katsun kuidagi valmis saada... Aga — õieti — mis rasket kurja ma's nii olen teinud!”

Pool-imetlev, pool-hukkamõistev ilme värises haige suu ümber. Ta pidas vaheaega. Siis lõi silmad kurvalt ja paluvalt Maarja peale.

„Usu mind, Maarja, ma ei tõuse sest tõvevoodist enam üles, ma tunnen seda. Mind kutsutakse, ma kuulen juba kutsuja häält... Anna mulle oma käsi, Maarja.”

Tüdruk tegi seda.

„Enne minu surma laseme endid laulatada,” rääkis Anderson pehmelt, meelitatult. „Sa kuulsid mult juba, kui armas sa mulle oled. Aga nüüd enam ei sunni mind mu lihalik armastus seda nõuet sulle ette panema, vaid palju kõrgemad, pühamad põhjused. Ja neid on mul mitu. Esiteks: ma tahan anda oma lapsele isa ja ema. Ta ei tohi kord põlastusega oma vanemate peale mõelda, teades neid rikutuina, roojastatuina. Kas saad aru selle põhjuse pühadusest?”

Maarja vaikis.

„Teine põhjus,” rääkis kapten edasi, „puutub kõigepealt sinusse. Kas võib sul olla nõu süüd uue süüga varjata? Tehtud kurja teise kurjaga mätta? Kas oleks

sul tõesti süda meest, keda sa armastad, nii nurjatult petta? Sa võiksid ja suudaksid tema kõrval aastakümneid elada, kui sul niisugune võlakoorem hinge rõhumas?... Mis silmadega vaataksid sa tema peale? Mis südamega paneksid käed ta kaela ümber? Vasta mulle!”

Maarja rätik oli nii kõrgele nihkunud, et ta tema poolt nagu varjas.

„Loodan ka sellega valmis saada,” ütles ta räti tagant.

„Kas arvad?”

„Ma — loodan.”

„Vaene laps! Kui see lootus aga nurja läheb? Mõtles üksnes selle peale, kui su vääratus avalikuks saab? Mis siis?... Aga kui sul tõesti nii õel süda oleks, et sa suudaksid rahu leida ja külma verrega endistele süüdele uusi juurde teha, hauani valetada ja petta inimest, kes sind usaldab ja vahest ka armastab, — kui see sinul oleks võimalik — minul mitte. Sinu peigmees on minu sõber. Mina ei või teda petta. Mul oleks talt hale meel. Minu lese võib ta kosida, minu — armukest ei pea ta mitte kosima. Selle eest tahan muret kanda kui ristiinimene ja kui sõber. Ma vannun sulle, ma pean sõna... Kas sa oled nüüd nõus, et me endid laulatada laseme? Kirikuõpetaja on homme siin.”

Sügav vaikus järgnes. Muud ei olnud kuulda kui haige kippari rasket, radisevat hingetõmbamist ja väljas sahisevat kerget vihma. Maarja näost ei saanud Anderson midagi lugeda, sest see oli pööratud kõrvale ning oli räti varjus. Ta märkas ainult, et ta käed räti all niperdasid. Sõna ei tulnud tal suust.

Kibe, peaaegu vihane oli vaade, millega kapten mõõtis tüdruku liikumata kogu.

„Ma tuletan sulle ka veel meelde, mis küll enesestki mõista, et sa minu lesena terve mu vara pärid, ja see on kaunis suur. Muidu peaksid oma viie tuhande rublaga rahule jääma — see tähendab, kui ma sedagi sinult veel ära ei lase võtta ning oma lapsele kinnitada.”

Maarja tõusis istmelt.

„Ja kui sa mitte ei sure?”

Nagu piitsahoop käis see küsimus haigele näkku.

Ta ajas enda poolküljekile ja ta kustunud silmadest vallandus sädemesarnane põlev pilk. Siis hakkas ta naerma. Seda kähisevat, õõnsalt tühisevat naeru oli vaikselt poolpimedas toas, südaöö ajal, otse jube kuulda.

„Ma tahan sinu otsust kuulda,” ütles ta viimaks valdalt, käskivalt.

„Ma tahan aru pidada,” vastas Maarja.

„Kui kaua?”

„Kuni tuleb tohter.”

Ja Maarja astus kiirel sammul kambrist.

„Kuni tuleb tohter,” kordas kapten ja langes patjadesse tagasi. „Ta ei usu mind, ta arvab, et tahan teda tüssata...”

*

Juba sama öö vältel läks kippari haigus nii kardetavaks, et arsti järele saatmisega pilkugi kauemini ei tohtinud viivitada. Andersoni enese süü oli, et tohter oli seni käimata, sest arstid olid talle vastumeelt oma keeldude ja noomitustega morfiumi suhtes. Pealegi oli ta seekord enesele kindlaks usuks võtnud, et ta surema peab — mida võis seal arst aidata? Arsti järele ei saatnud ta ka mitte ise, vaid seda tegi kohalik mõisavalitseja, Andersoni hea tuttav, kes teda kauema aja tagant jälle kord oli vaatamas käinud. Haige olekut nähes oli ta esimene töö saata mõisast käskjalg linna tohtri järele. Haige ise saatis ainult kirikuõpetaja järele.

Mõlemad jõudsid pea ühel ajal päralt. Kui arst peale pikemat uurimist patsiendi kallal haigetoast välja astus ja Andersoni päevilise ratsa kirikuapteeki läkitas, astus Maarja talle paluva küsimusega vastu:

„Ärge pange pahaks, tohtrihärra, kas meie peremees jääb elama?”

Arstil oli tõsine nägu, ta hõõrus mõtiskledes lõuga. Peremehe elu pärast nii mures olevale tüdrukule hajaselt silma lüües kehtas ta õlgu ning kostis:

„Härra Andersoni haigus on kardetav. Tema nõrkus teeb muret. Te olete teda nähtavasti puudulikult toitnud. Aga elulootus ei ole seepärast veel kadunud.”

Maarja oli kuulnud, et tohtrid ikka nõnda räägivad, kuigi nad ka selgesti teavad, et surm on niihästi kui kindel. Maarja kuulatas seda otsust suure hardusega ja kirikuõpetaja must kogu, istudes ametikuuks saalis ning oodates haige kutsumist, — see must kogu ei olnud Maarja meelest enam nii õudne... Ta ruttas haigetuppa, kus truu Leenu seni üksinda tegev oli olnud.

Aga mitte haigetalituseks ei ilmunud ta sinna. Ta tahtis ainult oma silmaga näha, kui kaugel haigus oöst saadik, mil Maarja põdejat viimast korda oli näinud, on arenenud. Kapten lebas suletud silmil seliti sängis ja lõõtsutas. Tõesti, temast ei olnud enam muud järel kui vari, mis pidi varsti kaduma. Kas võib seesugune haige veel elama jääda? Võib niisugune muld veel kauemini inimeste sekka jääda? Ei, ei! Ole julge, Maarja!

Maarja aga ei ole veel julge. Ta läheb ja kummardub sügavasti haige üle ja salvab teda maona tema kõrva hüütud küsimusega:

„Paul, kas tunned, et hakkad surema?”

Haige lööb silmad lahti — missugused silmad! Jõuab Maarja tarida seda ilmatäit mürgitatud armastust, põlevat kurvastust, sülgavat põlastust, mis paiskub sest pikast mõistvast pilgust.

„Võid olla julge — ma suren.”

Veel tunnistab haige silm Maarja jääkülma nägu, veel otsib ta sellest näost nähtavasti midagi, mida ta võiks armastada, austada. Aga vist ei leia ta midagi. Haige pigistab silmad uuesti kinni, aga ripsmete vahelt poevad tasa, tasa kaks pisarat välja, mis otsivad teed üle kurdunud ja koltunud põskede. Jäädes peatuma mõnes eriti sügavas voldis, läigivad nad seal nii kaua, kui Leenu tuleb ja nad valge rätiga tasakesi ära pühib.

Kui tüdruk on eemale astunud, läheneb Maarja jälle haigele. Jälle kummardub ta tema üle ja hüüab talle midagi kõrva:

„Olen sõnakuulelik ja täidan sinu viimase soovi: mul pole enam midagi laulatuse vastu.”

*

Haige soovib eelkõige pihtida. Ta annab kirikuõpetajale lühidalt, aga tõsisel patukahetsusel seletust oma vahekorra Maaria Koiduga. Nende patune ühendus kandnud paraku patuvilja. Lapsuke olevat Tallinnas ühes perekonnas kasvatada. Isa oma testamendis olevat tema tuleviku eest muretsenud. Kirikuõpetaja võtku — haige palub seda härdalt — lapsukest ta hingeõnnistuse poolest meeles pidada, kui ema temaga jääb lähikonda elama. Ja siis esitab haige kippar õpetajale liigutava palve, et teda ta kaassüüdlasega usu ja seaduse kohaselt ühendataks, nii et laps saaks vanemad, kelle peale mõelda tal kord häbi ei oleks...

Kirikuõpetaja trööstib surijat, annab talle andeks ta patuse armastuse ning jagab talle siis püha verd ja ihu. Ja kui ta tema kaassüüdlasele on noomivaid sõnu rääkinud — Maaria teeb, kui nutaks, aga vett ei ole tal silmis, need on kuivad, põuased, põlevad —, siis järgneb lihtne ja lüheldane laulatus. Enne kui saabub käskjalg apteegist rohtudega, on kapten Paul Anderson ja Maaria Koit abielu-sidemega seaduslikult ühendatud.

Nad on kui mees ja naine ausate inimeste kilda vastu võetud.

Uksnes surm lahutab neid.

Ja samal tunnil jõuab Mait Näkisaar kodupaika.

Maaria ei tea, et ta on tulnud, ja Mait ei tea, mis on sündinud. Ja Maaria ootab Maitu ja Mait tuli Maaria pärast. Mis nüüd, kui — —

Millised hingelised ja ihulised tegurid ja mõjurid küll kapten Andersoni haigusse nii imelikult mõjusid, et arst, kes järgmiseks ööks teda valvama oli jäänud, hommikul võis otsustada, haigus olevat peale ägedat kriisi pöörde võtnud — paranemise poole? Ei tea, aga midagi erilist tunnete näol pidi selle pöörde juures kaasamõjuv olema, sest arst pani kohe peale laulatust tähele, et haige rahutus hakkas vähenema, kuigi ihuvalud ehk endisteks jäid. Haige oli nagu

sisemist karastust ning kinnitust saanud, mis aitas teda valule võimsamalt vastu panna. Haigel läks järgmisel ööl korda morfiumi abil, mille arst isegi pidi tarvitusele võtma, mõneks tunniks magama jääda. Ja kui ta ärkas, tundis ta oma suureks üllatuseks, et tal uus veri soontes tiirles.

Mis tunnetel ta naine sõnumi sellest vastu võttis? Keegi ei jälginud seda — ei arst ega Leenu ega päeviline. Neil kõigil oli ainult hea meel, et surma suus olnud ligimene on hädaohust sammukese eemale pääsenud, ja oletasid vist, et ka noorik sellest rõõmustab. „Sa halastus,” õhkas Leenu käsi ristitades, „missuguse õnnega see tüdruk küll kokku on saanud! Sohkis omale rikka ja peene härra meheks nagu pilvist! Räägi nüüd veel, et külatüdruk ei või prouaks saada! Va pentsik mees see kaptenihärra!”

Noore „proua” nagu jäi aga kinniseks ja kahvatuks, nagu ta laulatusest saadik oli olnud. Mitte puna märkigi ei tulnud ta põskedesse, kui arst teatas, et kartused haige pärast sedapuhku võivat lakata.

Sedapuhku. See tähendas arvatavasti seks päevaks. Sest arst ei või niisuguseid liiga äkilisi pöördeid usaldada. Nad ei ole sagedasti muud kui eluküünla heledam loitmine kustumise eel. Seda mõtet väljendaski tohter ka nooriku vastu. Ja nüüd lihvas selle põskede üle jälle nagu värvikam jumestus.

Arst kutsuti päeva jooksul mõisa, ühe teenija haige lapse juurde. Ta jättis noorikule ja Leenule õpetusi maha, kuidas haiget kohelda, ning lubas ööseks jälle tagasi tulla. On aga midagi ootamatut märgata, siis pidi temale kohe järele saadetama.

Haige sāngi ees istus seepeale noor emand. Kippar oli tema seltsi järele igatsenud ja Maaria oli, nagu ta oli öelnud, sõnakuulelik. Nad rääkisid vähe teineteisega; haigele näis sellest küllalt olevat, et naine ta lähedal oli ja et ta temale näkku võis vaadata. Kapteni silmast olid kõik tumedad tundepeegeldused kadunud, ta pilk oli lahke ja leplik.

„Sa oled parem?” algas noorik pika vaikimise järel, mis teda raskesti oli rõhunud. „Jumal tänatud,” lisas ta imeliku piiksuva häälega juurde.

Anderson naeratas nukralt.

„Parem? Ma olen praegu parem. Aga mis ma ennustasin, jääb tõeks. Sinna ei aita ükski ajutine paremus.”

„Sa arvad, et — et sa —?”

„Et ma terveks ei saa. Ma ei arva seda mitte, ma tean seda. Mul on tundmus, kui oleksid minu valud ühte kohta pugenud, mis üksnes veel mu ihus terve oli ja neile veel vastu pani. On mu tõbi selle viimasegi ihunurga õnestanud, siis on ots käes ja see tuleb siis seda rutemalt.”

Maarja tegi teist juttu.

Ka haige läks jutukamaks. Ja mida kauemini ta uurivad silmad noore naise ilusal näol viibisid, seda õrnemaks muutus ta hää ja seda hellemaid olid ta sõnad. Kummaline kannatlik haledus paistis kogu ta olekust. Ta kõneles abikaasa ja lapse tulevikust oma surma järel, andis õpetusi ja head nõu, avaldas soove ja palveid. Poole sõnagagi ei puutunud ta Mait Näkisaart ega midagi, mis Maarja teise mehelemineku peale oleks sihtinud. Ta seletas, kuidas Maarja ja laps nii testamendi kui ka lihtsalt seaduse järgi tema ainsad pärijad olevat ja et ta testamendis, mille ta Maarja linnasoleku ajal kirjutanud, kirikuõpetaja nende eestkostjaks määranud. Ta rääkis sooja, sulava häälega, nagu täidaks ta rinda suur rahuldustunne, et ta maailmas peale patu ometi ka midagi head ja õiget on teinud.

Mida ligemale jõudis õhtu, seda selgemaks hakkas osutuma, et Anderson oma oleku üle õige otsuse on andnud. Valuraputused läksid sagedamaiks ning rängemaiks ja ta ütles tundvat, et ta jõud imelise kiiruga kahanevat. Ta hingeldas ja lõõtsutas, äge palavik näis uuel hool ta verd keetvat. Juba oli segaseid sõnu kuulda ja ta silmad langesid peaaegu nähtavalt ikka enam auku.

Noorik ruttas toast kööki. Tahtis ta mõisa arsti järele saata või ei suutnud ta mehe surmavõitlust pealt vaadata? Köögis seisis üks kalamees külast, kes kapteni tervise järele oli tulnud küsima. See teatas muuseas, et Mait Näkisaar tulnud eile koju.

Maarja nihkus seda sõnumit kuuldes tagurpidi kuni ukseni, mille piida najale ta tuginema jäi, nagu võideldes äkilise pööritusega.

„Sooh,” tegi ta siis rahulikult.

„Küllap temagi tahab teada, kuidas käib kapteni käsi,” tähendas kalamees.

„Võid öelda, et elulootused on otsas — täiesti otsas,” vastas Maarja ja ruttas köögist. Ta jättis tohtri järele saatmata ja Leenule ütle mata, et haige kurdab jälle suuremat valu.

Rahutult rändas ta ühest toast teise. Mait Näkisaar siin! — see mõte näis panevat ta sisemise elu kihama. Kui ta kapteni kolm kambrit risti-põigiti oli läbi luusinud, vahel peatudes, vahel hetkeks mõnele istmele laskudes, astus ta viimaks kikivarvul haigetoa ukse taha ja kuulatas hinge peatades ja kõrva ukse vastu vajutades. Ta kuulis valusat ägamist. Ruttu põgenes ta jälle tubadesse, tulles pilgu aja pärast uuesti kuulutama... Nüüd korraga oli ta meelest, kui hüüaks haige tema nime. Veel kord ja veel kord. Aga Maarja ei läinud. Ka ei saatnud ta Leenut. Ta kuulatas edasi. Säng hakkas nagisema, nagu ajaks haige end üles. Nüüd astus noorik sisse.

Kippar istus süngi veerel, hoides end suure vaevaga ülal. Maarjat nähes vajus aga kohe nõrgalt asemele tagasi.

„Miks sa minu juurest ära lähed, naine? Väga hea, et ometi kord tuled... Mul — mul on väga suur valu... Ma tahaksin natuke — rahu... Anna mulle mu unerohtu veega. Sa tead, kus ta kapis seisab... Täida mu palvet, Maarja, ma loodan sest rohkem rahu saada painavast valust...”

„Kohe, Paul.”

„Ära mulle liiga vähe anna — natuke rohkem, kui ma iga õhtu võtan. Ja ära sellest tohtrile räägi. Arstid tahavad iga rohtu ikka ise anda.”

„Ma mõistan.”

Ta astub tammepuust suure tumeda, paljude laegaste ja riulitega kapi ette ning avab keskmistest laegastest ühe, mis on täidetud pudelikeste, klaaside ja paberist kotikestega. Ta tunneb selgesti neid kirja-

ümbriku-sarnaseid kotikesi, milles on kippari unerohi sees; kui sagedasti ei ole ta õhtuti talle ise seda rohu-pulbrit vette seganud.

Nooriku käsi, mis hoiab veeklaasi, väriseb, ja teine käsi, mis ulatub rohukotikese järele, väriseb veel enam. Tuhanded mõtted sähvivad tal üheainuma silmapilgu vältel sädemetena peast läbi. Ta veri soontes keeb ja ta meelest on, kui kostaks ta südame tuksumine kuni haige süngini. Õhk ta silmade ees muutub kollaseks, siis veripunaseks, siis süsimustaks, ja sest mustast pimedusest välguvad ning keerlevad läbi nagu tulised keeled, ja küüned, ja konksud — päris põrgutants.

... Kui ta nüüd niikuinii peab surema — ja ta sureb — ta ise ja kõik teavad, et ta sureb... Aga — kui mitte? ...Kõik on võimalik ja mõnel on visa hing, ja arst — kui ka tema surma kardaks, ega ta nii kauaks ära jääks... Kui mitte — — oo, oo, nii eesmärgi ligidal, nii käega katsutav mu õnn... Tema kõrval elada? — Ei, ei — hoolimata kõigest, kõigest! Ja see „kõik“ langeb mulle muidugi süle, ja ma olen prii, ja mind ootab õnn... Jumala eest, ta sureb muidugi — tund, päev, nädal, kuu hiljem või varem. Mis tähendab talle, kas täna, või homme, või nelipühiks, või jaanipäevaks... Tahan — tahan katsuda — — ei tea millestki, olen süütu, täidan ainult tema enese palve, tema käsu...

Ta puistas valget pulbrit klaasi, aga ta pahem käsi värises nii väga, et klaas kukkus ja katkes kildudeks.

„Mis sa teed seal, Maarja?“ küsis Anderson süngist valu pärast ägaval häälel.

„Teen sulle unerohu,“ vastas noorik selge häälega.

Ta võttis kapist uue klaasi, kallas laual olevast kanrust vett ning valgeist kotikesist valget pulbrit sisse. Kui ta astus haige juurde, ei värisenud enam ta käsi ega ta hääl.

„Joo, ehk siis saad rahu.“

„Kas võtsid sugu rohkem kui muidu?“ küsis haige, kes ühendas põlevad huuled himukalt klaasi veerega.

„Tegin, nagu käkisid.“

Noorik jooksis kohe seepeale kööki.

„Leenu, tule mulle seltsil! Aita aru pidada, kas peame saatma arsti järele. Ta haigus on jälle raske-maks läinud.“

Kui nad Leenuga haigekambrisse astusid, küsis emand Anderson mehelt hädise häälega õrnalt:

„Kas peame mõisast tohtri kutsuma, armas Paul? Sinu valu läheb suuremaks ja mul on kole hirm.“

„Ei,“ vastas haige rahulikumalt, aga väga roidunult. „Ma tunnen, et valu väheneb — ma jään vist varsti magama.“

„Mis sa arvad, Leenu,“ sosistas emand. „Ütleb valu jälle vähenevat — kas peame ehk siiski tohtri järele saatma?“

„Ei mina tea ühtegi,“ kostis Leenu uniselt, suud haigutamisele avades. „Tohter lubas ju ööseks isegi tulla, ja kui valu jääb vähemaks ja uni tuleb —“

„Seda arvan minagi,“ sosistas noorik. „Kui midagi juhtub, eks me siis saada kohe... Aga jääme ta juurde valvama.“

Seda nad tegidki. Haige oli uinunud. Tal oli raske uni, mis kestis hommikuni. Koidu ajal lahkus Maarja haigekambrist ja jättis Leenu üksinda — ta ei jõudvat enam silmi lahti hoida ning haige magavat ju nii magusasti. Leenu tukkus otseti sohval, kui tohter kella viie aegu tупpa astus.

Teda oli mõisas aidamehe raskesti haige lapse juures nii kaua kinni peetud, ja et kapteni poolt kutsujat ei tulnud — mõis oli ainult kolme versta kaugusel —, siis ta oli arvanud, et härra Andersoni käsi peale võidetud kriisi ikka veel hästi käib.

Ta astus magaja juurde, kuulatas, tegi võõrastava näo, hakkas kapteni käerandmest kinni ja laskis sellest varsti jälle lahti.

„Mis kella ajal ta suri? Miks mind ei kutsutud?“ küsis ta ruttu.

Leenu laskis käed, millega ta uniseid silmi oli nühinud, ehmudes langeda.

„Surnud? Kaptenihärra surnud?“

„Seda sa ei teagi veel? Kas sa siis siin ei olnud?“

"Terve aja — emand ka... Tal oli esiti — nõnda — nõnda kella üheteistkümne aegu — suur valu ja haigus näis minevat pahemaks, aga siis ütles ise, et valu on vähenenud ja et tahab magama jääda."

Tohter raputas pead ja silus mõtlikult lõuga. Siis uuris veel kord hoolsasti surnu olekut. Minestusest või muust elutegevuse ajutisest tõkkest ei võinud juttu olla, sest surnukeha üle oli juba levinud tarretus.

Vahepeal puges emand Anderson uksest sisse. Leenu sosistas talle ehmunud näol surmasõnumi. Maarja maigutas suud, nagu tahtes karjatada, aga ta vist tundis, et see võiks äparduda, ja seepärast tõttas ta tummal valul süngi juurde, vajudes selle ette põlvili.

*

Sõnum kapteni surmast oli külas ometi levinud, aga miks ei tulnud Mait Näkisaar? Oli ta ju Andersoni hea tuttav ja ametivend, kes oleks pidanud otse kohustust tundma teda viimast korda külastada. Ta oleks pidanud esimene olema. Aga ta ei tulnud päeva jooksul viimastegi seas. Käijaid oli kaunisti — Mait Näkisaart ootas Maarja asjata.

Päev jõudis mööda, õhtu venis otsa ja õudne öö, mida Maarja ebausklikul jubedusel kartis, hiilis majja. Surnu lebas pestult puhtal asemel, küünlad põlesid pühalik-salapäraselt ning toas haudus nii sünge vaikus, nii lämmatav palavus ja südant pöörutama panev võõras lõhn, et noorik verd oma soontes tundis peatuma jäävat. Ta meelest oli, kui tahaks ta hing sest piinast ja vapustusest puhata, mis ta läinud ööst saadik oli üle elanud. Selle hingega surnu juures valvata! Noorik tegi seda siiski. Ta ei tahtnud, et Leenu ja päeviline, kes tal seltsiks olid, temast halba mõtleksid ja halba räägiksid. Ta ei püsinud aga kauemini kui keskööni. Siis hakkasid külmavärinad teda raputama, ta silmist paistis palavikupõud, huuled põlesid ja ta põsil vahetles hõõguy puna vahakollase kohmetusega.

"Mis viga, noorik, mis viga?" hüüdis Mats, kes seda tähele pani.

"Ma olen haige," viiksatas Maarja piinatud rinnast. "Ma tahan süngi minna ja Leenu võib tulla minuga, sest üksi — üksi —" Ta tõusis nõtkumisi püsti ja sõnad muutusid kogelemiseks.

Leenu viis nooriku voodisse ja heitis riides tema kõrvale. Mats jäi üksinda kaptenit valvama.

Maarja palavik kestis hommikuni. Siis uinus ta tükiks ajaks magama. Päeval oli ta tervis parem ja ta tegi virgasti tööd. Aga õhtu, õigemini pimeduse lähenemisega algas eileõhtune hirmutõbi uuesti. Maarja juba sonis sel ööl ja hommikul oli ta nii nõrk ning närvetunud, nagu oleks teda mitmenädalane raske haigus purenud.

Eilegi, mil oli surnu puusärki-panek, polnud Mait Näkisaar tulnud. Eks näe täna, mil laip on viimast päeva kodus. Homme viiakse ta kiriku kabelisse ja ülehomme — pühapäeval — on matus.

Noor lesk ootas Maitu pärastlõunani, siis katkes ta kannatus. Ta kattis end oma kõige uuemate ja ilusamate riidetega, suges ning ehtis end kaua peegli ees ja läks külla.

Männiku vahel ja lepikus, kus teda keegi ei näinud, hõõrus ta sõrmenukkidega oma põski, et neile elavamat jumet anda, ja küla algul, tiigi ääres, peatus emandake ja vahtis veepeeglist, kas ta juuksed ja rätt on veel korras. Siis kõndis ruttu, kindlal sammul, näos otsuslik ilme, vana Näkisaare väikese hurtsiku poole, mille väravast sisse astudes ta Maidu kõrget kogu maja kõrval olevas aias nägi seisvat. Ta astus aeda ja seisis pilguke hiljem õhetaval palgel noormehe ees. Mait oli üksinda.

Kumbki ei teretanud.

Mait hakkas rehavarrest, mis tal pihus, mõlema käega kinni ja vahtis, vart silmade vahel hoides, ise värki tusase tunnistamisega Maarja otsa.

"Sa oled juba kodus," algas viimane, kohmetusest kogeldes.

"Olen juba kodus."

"Ja meile ei tule?"

"Mis ma sinna tulen?"

"Kuidas, Mait?"

„Mis ma sinna tulen?” kordas Mait. „Lähen pühapäev kirikusse, eks ma siis surnuaial kaptenit veel kord näe.”

Maarja silmad hälbisid poisi külmalt näolt ta kätele, mis hoidsid rehavart, ja jäid üllatusest laienedes vasaku käe ühe sõrme külge peatuma. Maarja vahtis, astus ligemale, vahtis jälle, ja kõige hoolikam hõõrumine ei oleks võinud ta palgetele praegu endist õit-sengut soetada.

„Mis sõrmus see on?” kiljatas ta peaaegu.

„Kihlasõrmus.”

„Sa oled kihlatud?”

„Teist nädalat.”

Maarja värises oma uues ilusas emandakleidis, otsekui seisaks lumehanges.

„Ja sinu töötus minule? Sinu sõnapidamine?”

„Kas sina siis pidasid sõna?”

Välgukiirul uuris Maarja pilk poisi nägu: laulatuses ta juba teadis, see oli kahtlemata. Tal lipsas hüüesuust:

„Aga ma olen ju lesk!”

„Soo?” tegi Mait, ja näole ilmus midagi, mis tegi Maarjale hirmu. „Sa teadsid siis kindlasti, et jääd leseks?... Sa teadsid ka, millal jääd leseks?”

„Ma nägin, et ta on suremisel,” ütles Maarja rahulikult, kuigi ta süda sees lõdises. „Muidu poleks ma ta naiseks saanud... Ma teadsin ka, et sinu naisel palju raha peab olema, ja ma sain sedaviisi palju raha.”

„Ma mõtlen, et sinu sõnamurd on vanem,” tähendas Mait kalgi muhelemisega. „Vanem veel, kui su kuulus Soome teekond, mis kaugemale ei ulatunud kui Tallinnani — ämmaemanda juurde...”

„Mait!” kiljatas noor naine ja lõi käed näo ette.

„Kas arvasid siis, et teised inimesed kõik on pimedad või lollid?” rääkis Mait oma vaenuliku muigega edasi. „Aga mis me sest kauemini arutame. Mina pole sinu kohtumõistja. Tahtsin aga selgeks teha, et mitmekordne sõnamurd on sinu poolt tulnud, mitte minu poolt.”

„Sul on pruut — sa tahad mind maha jätta?” tuli

Maarja huultelt kaebeheli, mis pidi kivistki südant mõjutama. Näkisaar jäi külmaks.

„Mul on pruut,” ütles ta lihtsalt.

„Mait,” ütles Maarja poolsosinal, „mul on aga nüüd rohkem raha ja vara, kui sa oskasid aimata...”

„Minu pruudil ei ole rohkem kui viissada rubla, aga selle raha on ta saanud ausal viisil — kas mõistad?... Ma usun, et mul selle pruudiga rohkem õnne saab olema kui sinuga — ehk mõistad ka seda!”

Mait viskas reha marjapöösasse, astus Maarjast mööda aiavärava poole ja kadus hurtsiku madalaukse taha.

Kolmas öö kapteni majas. Lahkunul oli vähe sõpru olnud, seepärast tuli nüüd valvajaist puudus. Mõisavalitseja Leinberg tuli küll, aga ei viibinud kauemini kui kella kaheteistkümneni. Siis olid Leenu ja einand jälle üksinda; Mats oli läinud külasse naise ja laste juurde.

Leenu oli nii unine mitme-öösest valvamisest, et aiva tukkus ning magas — magas ning tukkus. Nõnda oli noor lesk õigusepärast üksinda. See hirmus sõna tähendas Maarja kohta palju, iseäranis ta praegusel hingeolul. Ta meelest oli, kui tahaks ta kurgust iga silmapilk vallanduda üdi läbiv hirmuhüüd ja kui peaks ta siis surnult maha langema.

Põlatud, pilgatud, hukka mõistetud mehe poolt, kelle pärast kõik on sündinud — kõik, kõik!

„Mul pole sind tarvis! Ma saan tosinate kaupa paremaid mehi, kui sina oled! Oma rahaga ostan enesele kas või kuldse mehe!”

Nõnda oli ta Maidule tahtnud järele hüüda, aga hääli oli talle kurku kinni jäänud. Seda sõna kordas ta nüüd kodus ja sundis ennast uskuma, et ta nõnda mõtleb ning et tal õigus on nõnda hüüda ning et ta Mait Näkisaarest enam midagi ei taha teada. Maarja püüdis enesele pikalt ja laialt ette arutada, kui ilus on elu, kui õnnelikuks teeb rikkus inimese, kui palju rõõmusid ja lõbusid ta endale elus oma rahaga võib

valmistada. Ja need kujutused vaigistasid teda hetkeks. Aga ainult hetkeks. Siis tulid heidutavad mõtted surnu peale, ennast kiusavad kummitused peajus, sünged viirastused lahtisi silmi.

„Rahu, rahu,” sosistas ta oime muljudes ja põgenes ühest toast teise, mis tema soovil kõik olid valgustatud. „Muud midagi kui veidike õist rahu. Siis läheb kõik mööda ja ma võin elada, oma rikkust maitsta! Ma tahan kõik, kõik unustada — oh, et see hirmus öö ainult mööduks!”

Ta mõtiskles. Talle tuli midagi meelde. Pooljoostes ruttas ta kippari magadiskambrisse — surnukirst seis saalis — ja avas selle suure tammekapi, kust ta mehele surmatunni eel unerohu oli andnud. Ta valas valget pulbrit umbes nii palju veeklaasi, nagu ta kaptenile tavaliselt iga öhtu oli andnud. Lusikaga vett liigutades jõi ta rohu ära.

„Leenu, ma ei jaksa enam, ma lähen paariks tunniks magama.”

Leenu ümises unistamisi midagi vastu.

„Rahu, rahu, — ja siis elama, rõõmsasti elama!” oli Maarja mõte, kui ta sāngi heitis. Ta tõmbas vaiba oma valge täidlase rinna, oma valge ümmarguse kaela üle kuni priskete, aga nüüd nii kahvatanud palgeteni, ja lihavad, jämedad käsivarred lõi ta pea ümber kokku, nii et ta paksud helkjad juuksed, mis ta vallali oli päästnud, nagu lai siidnarmastik käte alt padjale välja voolas.

Nõnda leiti ta hommikul sāngist.

Teda äratati, aga ta ei ārganud. Teda pūūti kutsuda ellu, aga ta ei võtnud kutseid kuulda. Ja ta oli maha heitnud kindlal kavatsusel elada — elada palju ja kaua... Rahu oli ta otsinud, aga mitte nii pikalist, mitte igavest rahu! Sūū pidi jääma kippari unerohule, millega Maarja veri oli harjumata.

Aga ehk oli talle siiski vaja nii pikka ning täielikku rahu?

JÕULUMEEES

„Aga armas hing, ma ütlesin sulle juba eile mitmel korral: mis mina ei voi, seda mina ei voi. Ma palun sind, kallis õde, mõtle ise järele: minu kogudus on mitu tuhat hinge suur, nende tuhandete seas on mitusada vaest ja veel rohkem neid, kes endid vaeseks arvavad või teevad. Kui mina nende kõikide palveid täidaksin ja oma ametitalituste eest nendelt maksu ei võtaks — mis tuleks sest viimaks välja? — armas õde, mõtle, mis tuleks sest viimaks välja?”

Hing, kellele see raske tähendusega küsimus esitati, ei mõelnud aga sugugi, mis tuleb sest „viimaks välja”. Kui patune inimene kunagi, mõtles ta kõige eel ise- enese peale. Ja see mõte pigistas tal palavad pisarad silmist.

„Aga mis ma pean siis tegema, pastorihärra,” hüüdis ta kangekaelsel ahastusel: „Ma ei või oma surnud meest ometi maa peale jätta! Miks karistatakse just mind vaest nii rängasti?”

„Kui jumal kedagi karistab, siis on tal seks asja, armas emand. Ja kui jumal kedagi karistab, siis ei pea seda teine inimene püüdma takistada, kõige vähem jumala enda sulane... Õde, sa pead oma risti kandma alandliku meelega ega mitte kurtma. Minu kohus on sind trööstida, see on kõik, mis mina voin. Mis mina aga ei voi seda mina ei voi.”

Ta kõneleb vaguralt, pehmelt, peaaegu soojalt ning täiesti ilma pühaliku noomimistoonita, veidi läbi nina. Ta kõhn, kahvatu nägu, mida piirab sõre valkjaspruun habe ainult põskede paradelt ja lõua ält — põsed

muidu on lagedad —, väljendab jahedat, ent alalpüsi-
vat lahkust. See nagu oma lahkuses ja pehmuses on
aga isevärki liikumatu, elutu, nagu marmorist. Tõesti
armsaks ning usaldust, sõprust, lootust äratavaks saab
ta aga nende valkjashallide silmade mõjutusel, millest
peegeldub iseäraline alandlik rahu ja vaikne heldus
— jahedalt aga helkjalt nagu talvise päikese paiste.
Need silmad peaksid olema sel heal karjasel, kes kan-
nab eksinud tallekest õlal koju, kui maalija seda kar-
jast tahab kujutada. Ja tõesti, kirikuõpetaja Brave
näol on nende silmade tõttu sarnasust Lunastaja pil-
diga, mis ehib selle kiriku altarit, kus õpetaja Brave
ütleb jutlust.

„Minge siis, emand Neumann, ja ärge kauemini ku-
lutage minu aega — mul on homseks jutlus ette val-
mistada. Minge ja katsuge järele, kas teid mõni tuttav
või sugulane ei või aidata. Seda maksu on ju ainult
mõni rubla. Minge, emand Neumann, — jumala rahu
olgu teiega!”

Õpetaja kindel käenäide, tema sundiv lähemaleastu-
mine pani naise taganema, ümber pöörduma; aga ukse
ees jäi ta seisatama ja keeras täie näo jälle toa poole.
Ta silmist purskusid pisarad ja ta tõstis ristis käed
paludes üles.

„Halastage, pastorihärra, halastage seekordki! Mul ei
puudu ju ainult matuseraha, mul puudub kõik! Mul
puudub puusärk, mul puudub toit kahe lapse jaoks,
varsti olen peavarjuta, riideta...”

Pastor Brave armsad, lahked silmad kõnelesid mõõ-
duka imetluse keelt:

„Kui teid õieti mõistan, siis tahate minult veel roh-
kemgi kui matuseraha kinkimist? Ma panen niisugust
palvet imeks, kallid emand, — imeks panen seda!”

„Häda teeb inimese julgeks, õpetajahärra, ja
häda —”

„Häda teeb inimese ka häbematuks,” tähendas
Brave, aga ta silmad ei kaotanud oma lahkust, aland-
likku vaadet. „Kuid häda ja häda on mitmesugune,
nagu ka tema põhjused on mitmesugused. Teie mees,
— mis te ütlesite — kas ta ei surnud mitte viina-
surma? Kas ta ei olnud joodik, — kuidas?”

„Ta suri uulitsale peaaegu-rabandusse, nagu tohter
tunnistab ja nagu ma teile ütlesin. Aga ta jõi, see on
õige, ja sellest —”

„Sellest tuli ka surm temale ja vaesus teile,” haaras
õpetaja Brave sõna. „Ja kui ma õieti mäletan: teie ega
teie mees pole mitmel aastal armulaua käinud.”

„Mina käin iga aasta armulaua, pastorihärra.”

„Soo? Ainult üks kord aastas? Jah, vaadake, armas
hing: meie läheneme ikka enam põhjustele, miks ju-
mal teid karistab. Ja kui ma ei eksi: kas ma teie esi-
mest last mitte ei ristinud, kui tal isa veel ei olnud —
õiget isa, kes ristiusu seaduse järele teie laulatatud
mees oleks olnud?”

Naisterahva haiglase, kurnatud näo üle ujus sügav
puna surnukarvalise kahvatuse asemele.

„Esimene laps, see on õige, sündis mul enne meie
laulatust,” tunnistas ta.

„Vaadake, mu kallid, ja teie nurisete veel, et teid
karistatakse? Ja teie ei saa aru, miks ma teid ei aital
Teie imetsete sellest ja arvate, et teile tehakse üleko-
hut! ... Teie ei tehta mitte ülekohtu. Teie heaks, teie
hinge kasuks sünnib kõik. Minge koju, emand Neu-
mann, ja kui toote matuseraha, siis matame te mehe
kristliku kombe järele maha. Paluge jumalat, et ta teid
tema karistust alandliku meelega laseks kanda. Mis
mina ei voi, seda ma ei voi.”

Ta pööras palujale selja, nii et see kauemini tema
lahkesse, trööstivasse näkku ei saanud vaadata.

Nagu kurgu põhjast, pisaratevoolu tagant, tulid
naisterahva poolt veel järgmised sõnad:

„Armud, pastorihärra surnu on juba ligemale nädal
aega majas ja kallid jõulupühad käes; õhk meie kamb-
ris tapab mu väetimid lapsed, kui nad mitte nälja ja
külma kätte ei sure. Mõelge omade laste peale, õpe-
tajahärra!”

Pastor Brave mõtted aga olid juba teisel. Vist mõtles
ta meelde tuletamatagi enda laste peale. Ta leebe silm
oli naerul ja käsi seljale vaheliti pannes sammus ta
pikkamisi kõrvaltoa poole, mille ukse vahelt kostsid
laste rõõmsad hääled. Lävel pöördus ta veel kord üm-
ber, ikka veel mõttes, ning kordas lahkelt, heldelt, sõb-

ralikul ilmel: „Mis mina ei voi, seda mina ei voi.” Seejuures vaatas ta hoopis teisale kui paluja poole ja kadus siis alandlikult longu lastud peaga teise kambri ukse taha.

Üksinda jäetud naine toetas oma sumiseva pea üürikeseks tagaspidi uksepiida najale ja pigistas punaseks nutetud silmad kinni. Siis pöördus pikkamisi ning nagu uimaselt ümber ja kobis toast. Uulitsal võttis tema vastu käre külm ja selge talveilm, pannes teda ta kehvas riides lõdisema, ja hämariku esimesed hallid loorid mähkisid teda ning ta viletsust.

Mõttetult ja pool-ebateadlikult sammus ta kõrgustikku mööda, mille seljal siinpoolne linnajagu asetses; edasi ja jõudis varsti väikesesse, vallikingul seisvasse puiestikku, mis suvel kena jalutuspaiga moodustas, nüüd aga oli raagus ning lumega kaetud. Ühel pingil võttis emand Neumann istet, hoolimata külmast, mis ta kurnatud keha raputas, ja hoolimata lastest, kes teda kodus ammugi igatsusega pidid ootama. Ta püüdis endale selgeks teha, kui vähe suudab nutmine hädas aidata, aga ta ei jaksanud vastu panna, et ta rinnust äkki karjatus tikkus, millele järgnes nuuksumine ja terve oja pisaraid — pisaraid, mis ta põskedel jääpäriliteks külmusid.

Keegi möödamineja, kelle kõrvu oli karjatus puutunud, olgu küll, et need kõrvad olid külma pärast üleni kasukakrae sisse peidetud, lähenes nutjale, jäi tema ette seisatama, vaatles teda, istus tema kõrvale pingile ning hakkas pärima, mis tema südant nii väga koormavat.

Niisugusel puhul ei jää naisest abiotsija vastust võlgu, olgu kaastundlik pärija ka kui võhivõõras, olgu ta kas või mõni teeröövel ise.

Neumanni-emand jutustas talle kõik maha — mehe äkilisest surmast peale kuni takistatud matuseni, peale selle hea osa omast eluloost. Ja jutu sekka nuttis ja lõdises ta, nii et kivid oleksid pidanud pehmenema. Võõras mees nihkus talle vahel ligemale, vahel temast kaugemale ning kohendas ühtepuhku oma ülestõstetud

kasukakraed kõrvade ümber, nii et see tema näost palju ei lasknud näha. Viimaks kobas käega kauemat aega põuetaskus, tõmbas laia taskuraamatu välja, astus pingist veidike eemale, süütas tuletiku põlema ja vahtis raamatu vahele. Siis astus õnnetu naise manu tagasi.

„Ma annan teile raha; minge kohe kirikuõpetaja juurde tagasi ja makske talle see matusekulu ära.”

Naisterahva näppude vahele sigines libe, paksu võitu paber, mille väärtust ta pimeduses ei võinud näha, aga ta tundis, et paber kui rahamärk oli suur.

„Mu jumal, mu jumal,” kogeles emand Neumann, „mis see on, — mis raha see on?”

„See on sajarublane; minge ja makske kirikuõpetajale ära ning tooge mulle tagasi, mis teile antakse. Siis saame näha, kui palju mul teile teie häda kustutamiseks veel täib anda... Ma jään siia ootama, kuni tulete.”

Naine tegi, kui tahaks ta võõra heategija ette lunde põlvili laskuda, ent see asus ta kätest kinni ja tõstis ta püsti.

„Minge viivitamata, mul on vähe aega!”

Poolsegaselt tuikus vaene minema. Jooksul komistas des sattus ta taoti teelt kõrvale ja vajus põlvini hange, aga ta rühkis edasi ja tänupisarad veeresid tal üle põskede. Alles õpetajahärra kabinetis, millesse ta poolkaudu sisse kukkus, sai ta hinge tagasi tõmmata. Pastor istus laua taga ja valmistas homseks jutlust.

„Ma toon matuseraha,” tuli ärev hüüd emanda huultelt.

„Soo? — Ahaa! — Kas ma ei ütelnud! Te näete nüüd ise, kui vähe võib just neid armupalujaid uskuda, kes nii härdasti oskavad paluda,” tähendas pastor Brave.

Neumanni-emand pani sajarublase lauale.

Hingekarjase pilk liitus raha külge, siis pöördus ta räpakamalt kui tema pikaldasest, rahulikust loomusest võis oodata, tooli taga seisva naisterahva poole.

„Kuidas? Mis ma näen? See raha tuleb teilt?” Ta silmitses emandat oma halli, lahke silmaga tüki aega, ent selle pilgu mahedus oli seekord äärmiselt jahenenud, jäätuseks külmunud.

"Teil on ju õieti suured summad käepärast, armas õde. Tunni aja eest pidi arvama, et teil on näljasurm suu ääres."

Emand Neumann andis seepeale täieliku seletuse, kuidas ja kust ta raha saanud. Pastor Brave pehme, sõbralik pale avaldas esmalt umbusaldust, aga naisterahva kindlad, selged sõnad ei lasknud tõe kohta siiski mitte kahevahele jääda.

"Hm, hm, — et seesugust ilmas ette tuleb," ümises kirikuõpetaja pead vangutades, "— et seesugust ilmas ette tuleb!" Ise läks kapi kallale, et rahast tagasi anda. Ta silitas ja paitas suurt paberit, enne kui selle teiste niisuguste hulka pani; luges siis emandale kamalutäie väikesi rahasid pihu peale ning seletas, et surnud Neumann võivat saada homme oma matuse.

Kui Neumanni-emand, pihk raha täis, väikesesse vallipuiestikku tagasi jõudis, leidis ta oma üllatuseks, et pink, kus teda võõras istudes oli tahtnud oodata, oli tühi. Ka pingi lähedal, kogu lähemas ümbruses, ei olnud inimesehingegi näha. Emand käis kingul paar korda ringi, vahtis ja kuulatas — ei ühtigi.

"Uhuuu!" hõikas ta poolvaljult hämarikusse. "Uhuuu — rahaaa!"

Ei kõppugi.

Mis see siis tähendas? Tahtis see imelik heategija, kelle nimegi emand ei olnud küsinud, kellele ta õieti näkkugi ei olnud saanud vaadata, — tahtis see kentsakas mees oma sada rubla, ei asja ees, teist taga, võhivõõra inimese kätte jätta? Või ta ei olnudki inimene, vaid mõni hea vaim — vahest see jõulumees, keda lastele kujutatakse?

"Uhuuu — rahaaa!" hüüdis ehmunud naine veel paar korda. Aga asjata. Tervel kingul ei olnud ainustki elulist liikumas, muudkui puud raksatasid kärelda külma käes ja tähed särasid jahedal helgil, nagu pastor Brave lahked silmad.

Emand Anna lõdises külmast, mis otsekui soolvesi läbis ta keha, aga ta rinda hakkas tõusma pakitsev soojus, see lõbus soojus, mis ajab hädast päästetule uut elu soontesse.

Kas siis kõik minu — minu? mõtles ta. Ma ei või

mitte ainult surnut matta, vaid ka pühadeks toitu osta, ma võin oma lastele süüa ja juua anda! Aga rõõmule järgnes kohe valus piste südamesse: Tohin ma siis seda? Kas ma ei pea ootama või järele kuulama, kes on raha omanik? Ta võiks mu ju kohtu kätte anda... "Uhuuu — — rahaaa!"

Et aga omanikku kõigest hõikamisest ja otsimisest hoolimata nähtavale ei tulnud, ei jäänud naisterahval muud nõu üle, kui minekut teha. Vaesed lapsed, kes teda kodus ammugi nuttes ootasid, tulid talle meelde, ja kohkudes kiirendas ta samme. Ta vehkis kirikumajast, milles õpetaja aknad olid heledasti valgustatud, pool-ebausklikul kartusel mööda ja ruttas vallimäest alla kaugema alevi poole, kus oli ta kodu.

See oli päev pärast Neumanni matust, jõulu-laupäeval, mis langes sel aastal esmaspäeva peale. Õpetaja Brave jalutas sooja kasuka sisse mähitult — sammus linna peauulitsail, jäi poodide vaateakende ette tihti seisatama, et väljapandud kaupu vaadelda, ning võttis ühtelugu naerataval näol vastutulijate aukartlikke teretusi vastu — oli ta ju linna tuntuim hingekarjane.

Pastor Bravel oli oma perekonnale veel mõned jõululingitused osta. Uhte kuldsepa-ärisse, mille aknal siretavad hiilgavad kivid teda huvitasid, astus ta viimaks sisse ning valis paar sõrmust, käevõru, rinnanõela ja mõned muud ehteasjad välja, tingides väga südisti. Kuldsepp oli tema koguduse liige ja jättis hinnast nii palju alla, kui vähegi võis. Kaubad läksidki viimaks kokku ja härra Brave tõmbas taskust kõhuka rahapunga ja pani sajarublase paberi letile.

Kuldsepp võttis raha, silmitses teda põgusalt, tahtis juba laekasse panna — äkki kahmas tema veel kord kiiresti pihku. Ta vaatles vikerkaare-karvalist paberit eest, vaatles teda tagant, ta suu ümber hakkas isevärki kahetsev, häbelik ja ühtlasi veidi pilges muigevõru liikuma; ta ei rääkinud aga veel sõnagi, vaid astus akna alla, kus ta raha vastu valgust hoidis ja teraselt proovis.

„Kahetsen väga, pastorihärra, aga see on valeraha,” ütles ta siis aupaklikult ja pani paberi kirikuõpetaja ette letile.

„Va-valeraha? Mis jutt see on?”

„Ma ei või midagi parata, aga see on valeraha,” kordas kuldsepp, ja ta suu voolas üle seletustest, millises suhtes raha vale olevat ja mis märkide järgi seda valeraha ning teisigi võivat ära tunda.

„Kuidas see valeraha siis minu kätte on saanud?” küsis kirikuõpetaja, kelle armas nägu sügavat ehmatust avaldas, kuna ta lahked silmad pahaselt välkusid.

Sellele küsimusele ei teadnud kuldsepp tõesti mitte vastust anda, aga tema ausast näost võis lugeda, et tal kirikuõpetaja kohta mingisugust kahtlust ei olnud, mitte kõige vähemat.

Pastor Brave maksis kauba teise sajarublasega, valeraha pistis ta jälle punga ja ütles, et ta tahab järele kuulata, kes teda nii alatult on petnud.

Norus ja mõttes sammus kirikuõpetaja kodu poole. Ta pidas aru, kust ta selle raha võis olla saanud, aga ei tal seesuguseid palju, väga palju oli... kelle peale lükata süüd? — Aga peal! Kas mitte see Neumanni naine? — Nagu välk käis see uid õpetaja peast läbi. Tema, ei keegi muu — see teadvus, ehk küll iga tunnistus puudus, jäi Brave pähe kinni. Oli ju kogu selle naise asi nii kahtlane olnud — esmalt armu mangu mine pisaratevoolul, ja korraga, vaevalt tund aega hiljemini, ilmub suure rahaga! Keegi võhivõõras mees andnud talle raha, nii suure raha — kas maailmas seesugust juhtub! — — Õige jah, Neumanni lese sajarublane oli kapis kõige pealmine olnud ning täna pani Brave kolm kõige pealmist punga...

Kirikuõpetajal oli nõu Neumanni lese korter kohe üles otsida, aga järsku tuli talle midagi meelde. See naine oli vaene, väga vaene, seda oli ta kuulnud. Oli see valeraha tal enesel olnud või oli ta selle tõesti kellelegi võõra käest saanud, kes temaga kartis kimbatusse jääda, — ükskõik; nii palju jäi aga kindlaks, et vaene lesk saab kas kangesti salgama või et ta enam õiget raha ei jõua tagasi maksta; ta ju oli öelnud, et tal võitluseks viletsuse vastu läheb palju raha tarvis.

Mis sel lool teha? Ei midagi. Nii on kõige parem. Asi iseenesest on — hm, kaunis delikaatne. Kui jutt sellest linnas leviks — ja ta levib, kui emand Neumanni vihastatakse —, siis, noh siis saab asi õpetaja Brave kohta lehkavaks, tõesti lehkavaks, sest hingekarjane ei tohi anekdoodi ega humoreski tegelaseks langeda.

*

Patune inimene, kui ta on viletsuses, ei vali palju abinõusid, et ennast aidata. Tema südametunnistus on nõtke ning veniv kui kumm. Niisugune patune oli emand Neumanngi.

Kui ta oli näinud, et rahaomanikku ei ilmu, ostis ta mehele puusärgi, mattis ta maha, maksis oma pakitsevamad võlad, ostis pühadeks leiba ning liha ja valmistas lastele jõulupuu. See kõik läks nii ladusasti, et ta aegagi ei saanud oma seesmiselt õelt nõu küsida.

Ja nüüd särab pisuke jõulupuu Neumanni-emanda kehvas kambrikeses ning mõlemad lapsed — kuueaastane tütar ning nelja-aastane pojake — vahivad oma kõhnade näokestega nagu talvised linnud sooja hiilgava päikese sisse — kohmetult, rõhutult, aga säravalt silmil. Neil on käekesed täis kingitusi ja maiusi ning taoti lipsab nende huultelt rõõmuhüüe.

Ning ema istub nende juures, paitab ühte, suudleb teist, ja tal on nagu meelest pühitud, et ta võõra inimese raha selle rõõmutunni valmistamiseks on raisanud.

Korraga läheb üks lahti ja sisse astub suure kasuka ning kõrge karakullmütsiga mees; kasukakrae on tal üles tõmmatud, sest väljas on ikka veel käre külm ilm. Anna Neumann näeb ainult seda ülestõmmatud kraed ning kõrget karvamütsi ja hüppab ehmudes püsti.

Ta astub võõrale paar sammu ligemale, aga ta ei saa sõnagi suust. Ta on kahvatanud lubivalgeks ja ta silmist paistab tuhm hirm.

„Teie raha, härra —” kogeleb ta — „teie raha —”

Võõras tõmbab kasukakrae räpakalt maha, nagu pahandades, et ta selle on unustanud; kõrge mütsi viskab tusaselt lauale.

„Teil on silmad kui kullil, emand Neumann,” ütles ta siis. „Aga mis pagana rahast te räägite?” Ta astus lähemale, nii et tulehelk ta näole langes. „Kas ehk tunnete mind veel, Anna? Ja kui tunnete, siis ehk saate aru, et raha-asju ei ole meie vahel õiendada.”

„Paul?” hüüdis emand Neumann, kui ta võõrast tummalt oli tunnistanud. „Paul Kaasik? Kust te tulete?”

Sel silmapilgul oli ukse taga krabinat kuulda ja Paul Kaasik vaatas naeratades tagasi. „Tasa, poisid!” hüüdis ta ukse poole. „Kas aeg läheb juba igavaks või on teil külm?” Emand Neumanni poole pöördudes küsis ta naeratades: „Kas võin veel rohkem külalisi teie jõulupuule tuua? Läksime siit mööda, vaatasime aknast sisse, ja et teie jõulurõõm meile väga südamesse läks — meil vaestel pole jõulupuud —, siis võtsime nõuks sisse astuda ning luba paluda, kas me ei võiks paar tundi siinses armsas perekonnas veeta. Meie julgus oli sellepärast nii suur, et majaemanda nägu mulle sugu tuttav näis olevat.”

Seega astus võõras ukse poole ja laskis kaks väikest poisikest sisse. „Minu pojad, Anna,” tutvustas ta. „Tulime mõne päeva eest Riias siia linna ja elame praegu veel võõrastemajas. Jõuluõhtut seal veeta oli aga nii kurb, et läksime parem uulitsale, et akendest teiste jõulurõõmu eemaltki näha.”

Annal kulus rohkesti aega, enne kui ta oma mõtteid vähegi jõudis korraldada. „Mis see kõik peab tähendama?” hüüdis ta viimaks. „Ma tean ainult nii palju, et teie olete see, kes mulle üleeile õhtul sada rubla andis, et ma mehe matuseraha maksaksin, ja kes siis ise kadus, nii et ma tagasitoodud osa ei saanud ära anda. Hääldest ei tunne ma teid mitte, aga väga selgesti kogust, kasukast mütsist.”

„Teie ei tea minust muud midagi?” küsis Paul Kaasik naeratades. „Ega tahagi minust midagi teada?”

„Ma — ma ei või teile teie raha tagasi anda, mul ei ole seda enam kuigi palju,” kogeles Anna.

„Kui teil muud muret ei ole — sellega ärge oma peadki vaevake!” hüüdis külaline naerdes. „Vastake mulle üksnes, ega pastorihärra Brave siin pole käinud?”

„Siin? Miks pidi ta siin käima?”

„Siis on hea. Siis on kõik korras. Ja nüüd ärge sest rahast enam kõnelge.”

„Aga, Paul, ma ei jõua seda teile vahest iialgi tagasi maksta!... Ma ei oska teile tänugi öelda, sest mu vaene pea käib ringi ja sõnad jäävad kurku kinni.”

„Kui teie teaksite, Anna, kui vähe ma teile tänuväärilist head tegin selle rahaga,” muigas Kaasik kelmikalt; „ma ei taha ohvrimeelsem ja heldem teie silmis olla, kui olen, seepärast tunnistan kõik üles.”

Ta lähenes emandale, pani käe suule varjuks ning sosistas:

„Sajarublane, mille ma teile nii armulikult kinkisin, oli — valeraha, mis mulle Riias juba mõne aasta eest kätte juhtus... Nüüd teate.”

Anna vaatas talle segasel, küsival pilgul otsa.

„Võite mind uskuda,” kinnitas külaline. „Kui te mulle vallikingul oma kurba lugu jutustasite — te ei tundnud mind, sest mu nägu oli kraes ja me ei ole teineteist ka juba kümme aastat näinud —, siis tuli mulle järsku mõte: Pagana pihta, kui ma oma väärirahaga ühte aidata, teist karistada võiksin! Mõeldud, tehtud. Läheb asi nurja — noh, teil polnud ju süüd ja ma oleksin teid ka õige rahaga aidanud; õnnestub aga kõik, siis on kena nali tehtud. Ja nagu näha, mu nurgatu plaan on täide läinud.”

„Aga te olite ju kingult kadunud, kui ma teile raha tahtsin tagasi anda,” ütles Neumanni-emand alles tüki aja pärast.

„Ei olnud kadunud. Seisin mäe kõrval uulitsal ühe maja nurga taga. Mul oli kartus, et teie mu viimaks siiski ära tunnete. Peidupaigast tahtsin varitseda, kuidas lugu teiega oli läinud. Seal kuulsin hüüdu: „Uhuuu — rahaaa!” Ja et see hüüd nii rõõmus ja rahulik oli, siis teadsin, et mu temp on toime läinud.”

„Aga kui õpetaja Brave tuleb —?”

„Siis juhatage ta minu juurde. Mul on nõu talle ta raha kord tagasi maksta... Minu meelest on muide,” lisas Kaasik tõsiselt, liigutatult juurde, „kui ei oleks me teineteist veel õieti teretanudki... Anna, pean ma

sinu nõnda eest leidma? Ma ei tunne sinu endist õitsvat palet enam äragil!"

Anna andis talle tummalt käe ja kaks hiilgavat pisarat veeresid ta ripsmetele. Siis vaatas ta korra suures tunnistaval pilgul külalise peale ning valgukiirul lendas tükike minevikku ta seesmise silma eest mööda.

See tugev, tõsine, ausa näoga mees oli ligi kümne aasta eest tema kihlatud peigmees olnud, kes teda hellalt armastas. Ta oli kehva, aga korralik, kaine ja töökas olnud — ametilt rätsep, kes esiotsa veel meistri juures sellina töötas. Tal olid vanad, põdurad vanemad, seepärast ei jõudnud ta nii ruttu raha koguda, et ise meistriks hakata. Anna Lind, kehva käsitöölise tütar, elas Kaasikuga ühes majas, oli aga suures tanukaupluses teenistuses. Anna iludus oli linnas kuulus ja see oli talle halb. See teadvus mürgitas noore neiu meele. Ta oli uhke oma ilu peale, ja kui vaesele lapsele tuli talle mõte oma elukorda selle iluduse kaudu parandada. Kuna ta noorea-sõbra kosja kord tujukal tunnil oli vastu võtnud, lähenes talle noor, rikas, peen kaupmees, kes isalt õitsva äri oli pärinud. Anna unustas rätsepaselli, astus kergemeelse elumehega sõprusesse, usaldades selle valelikke töotusi ning meelitusi. Anna soovis saada kaupmehe prouaks, mitte rätsepa naiseks. Noorel kaupmehel ei olnud vististi nõugi ilusat tanutegijat abikaasaks kosida ja ta ei oleks seda siiski teinud, kui petetu sai emaks, aga siis astus ärapõlatud rätsepasell neiu eest välja ning ähvardas kaupmeest otse surmaga kui ta oma kohust tütarlapse vastu ei täida. See mõjus. Kuna Anna sai kergemeelse Neumanni abikaasaks, lahkus Paul Kaasik kodulinnast ja otsis oma haavatud südamele võõrsilt parandust. Kuidas Annakese käsi vaheajal oli käinud, seda ta kuulis alles nüüd. Joodik Neumann oli oma kaupluse ning varanduse ruttu läbi löönud, ta langes pulk-pulgalt, kuni äkiline surm ta nälgiva perekonna keskelt koristas, kellele ta ainult ristiks oli olnud. Ta oli kui ulav joodik alkoholiküllastuses uulitsal hinge heitnud...

Kõik need kurvad ning näotud elamused käisid praegu Anna Neumanni seesmise silma eest mööda.

Millest oli kõik tulnud? See küsimus seisis järsku ta hinge ees. Ja ta vastas otsekoheselt: kõik tuli mürgist, mida kutsutakse edevuseks.

"Paul, kas oled mulle mu roima sinu ja enda vastu suutnud andeks anda?"

"Ammugi."

Ta võttis veel kord Kaasiku käe ja nad seisis üürikest aega tummalt teineteise ees. Siis järsku ärkas noor lesk nagu unest ning küsis: "Oma pojad tõid kaasa, aga kus on sinu armas naine?"

Kaasiku kulm läks kortsu. Ta vastas mõrudalt: "Minu armast naine? Seesugust pole mul olnud. See madu, kes mu võõras linnas endale pettis, on kellegi teise vabatahtlik armuke, minust on ta terve aasta juba lahus — ma olen lesk nagu sinagi."

Hele naerulagin kambrikese teisest küljest juhtis mõlema mõtted teisale. Nad ei märganud midagi väheemat, kui et Kaasiku kaks poega Anna mõlema lapsega vaheaegu olid vennastunud: esimesed olid hobused, teised nende seljas lõbutsevad ratsurid...

"Need seal on endid leidnud," naeratas Kaasik, "viimati leiame meiegi mõlemad endid, — mis sa arvad, Anna? — Ja nüüd palun sind veel kord: luba, et jään oma perekonnaga tänaseks õhtuks sinu külaliseks. Oleks liiga kurb jõuluõhtut võõrastemajas ära magada. Pärast pühi otsin omale elukorterit, sest mul on nõu siin linnas meistriks hakata. Riiga, kus mind nii õnnetuks tehti, ei tihanud kauemini jääda; müüsin maha oma õitsva äri ja otse südamesunnil lendasin kodumaa poole."

"Jää meile, sõber, ja jää meile kauaks," ütles majamand, silmas äraseletatud paiste.

KARIKAS KIHVTI

„Järeleandmata elu, ta on liiga karm!
 ...Seepärast on tõsijutud ikka nii kurvad...“
*Alphonse Daudet*¹.

Ligi pool tundi puudus veel kuulutuses määratud ajast, aga vähemalt kolmkümmend meest ootasid juba vabriku kontori eeskojas, kui sinna saabus Hermann Lesta. Heameelega oleks ta kõigist ette tunginud, et sisselaskmisel esimene olla, aga ta kartis seesuguse ninatarkuse tagajärge: varasemad ootajad oleksid talle tiivuta lendu trepist alla õpetanud. Sellest loomuküljest ta juba tundis pealinna kohaotsijaid. Ka valvas kurja näoga uksehoidja kui kull õige järje ning korra üle. Lesta seadis end vagusasti ritta ja ootas — ootas, nagu kõik need teisedki, pakitseva südame ja nuriseva kõhuga.

Iga minutiga pikenes rong. Ta ulatus varsti trepist alla. Kui kätte jõuab vabrikuhärra kõnetund, ulatub ots hoovini, võib-olla uulitsani. Mees mehe küljes seisavad nad ja vahivad üksteisele kuklasse ning lõdisevad: käre külm, kehvad riided.

Teavad mehed küll et saadaval on ju üksainus koht, et saja seast valitakse üks ja seegi, nagu arvata võib, rongi eelmisest poolest; ootavad aga siiski, enam harjumuse kui kohasaamise lootuse pärast. On ju siin ometi ükski koht saada, mujal ei tea praegu sedagi olevat. Ja tööta kodus istuda on palju piinlikum, kui siin sabas seista: naine ja lapsed vahivad sulle kui kaarnad näkku, virisevad sul kõrvad täis — siin oled sellest natukeseks ajaks päästetud. Siin kuuled kaaskannatajate võllanalja ja saad natuke naerdagi, ehk küll pakitseval südamel ja nuriseval kõhul.

¹ L.: *Alfons Dodee — Toim.*

Ministrikoht see ei ole, mida nad siin nii rängal hulgalt ootavad. Andrei Praklitz & Ko, kompvektivabrik vajab öövahti — kakskümmend rubla kuus ja tilluke niiske priikorter vabriku all keldris. Aga õnneks on Hermann Lesta ministriks saamise lootused mõneks ajaks varna riputanud — seda tohiks ehk mõnest muustki siin seisjast oletada — ja oleks esiotsa öövahi kohagagi rahul. Rahul? Suud annaks ta härra Andrei Praklitzi käele, kui ta saaks öövahi koha endale! Ja kui Hermann Lesta härra Andrei Praklitzi käele suud annab, kui ta ennast ülepea nii kaugele on alandanud, et ta Andrei Praklitzi käest tuli teenistust paluma, siis pidid teda väga, väga pitsitavad põhjused taga ajanud olema. Mitte, kui tahaksin öelda, et Hermann Lesta oma vaesuses on uhke või kangekaelne — ei, ta on ammugi ära näinud, et need omadused kuidagi tühja kõhuga inimesele ei sobi. Aga kui ma pean kelleltki armu minema paluma, kellest tean, et ta sellest kahjurõõmu tunneb, mind hästitama ning pilkama võib hakata, ja kui ma kellelegi tänu pean võlgnema, keda ma kui alatut inimest, kui autut vaenlast põlgan, — uskuge Hermann Lestat: see on raske — raske ka veelgi alandlikumale ning leplikumale mehikesele, kui on Hermann Lesta juba muidugi. Aga, sa paraku, kuhu kõik ei aja tühi kõht inimest! Hermann Lestat ajab ta Andrei Praklitzi käest öövahi kohta paluma, mõnda muud neist ootajaist võib ta veel pahemale teole ajada. Önn Hermann Lestale, et tal on veel jõudu ja julgust ausat teenistust otsida, olgugi see öövahi amet; mõnel teisel pikast rongist, mis nüüd juba hoo-vini ulatub, keerlevad ehk praegugi juba teised plaanid peas...

Rongi „õnnelikumas“ otsas avaldub liikumine. Kontoriuks on praegu avatud ja uksehoidja laseb kohatahtjaid ükshaaval sisse. Üks norus peaga, teine tuhmi, tigea näoga, kolmas kuuldavalt kirudes — nõnda astuvad nad ükshaaval jälle välja. Nad ei meeldinud vabrikuhärrale, või neil ei olnud häid tunnistusi, või puudusid neil tunnistused hoopis; ühel on palju lapsi, teisest on arvata, et ta purjutab, kolmas ja neljas on liiga näruses riides; mõned on liiga vanad, mõned

liiga noored öövahi-teenistuse tarvis. Andrei Praklitzi kompvektivabrik otsib aga „kõige paremate tunnistustega tervet, tugevat, viisakat, kainet, truud, lasteta, sugulasteta ja enne öövahi-ametis olnud meest“. See pärast tuleb üks pakkaja teise järel vabrikandi eest praagitult tagasi. Juba on parkümmend meest ees käinud, kui tuleb sisselaskmisele ja väljaastumisele pikem vaheaeg. Uhega, kes ees, räägitakse pikemalt. See sünnitab ootajate seas rahutust. Kärstuid pilke ukse poole, kortsus kulme, mõned hakkavad siunama. Kontorist helistatakse — uksehoidja hüppab sisse — paari pilgu pärast ilmub ukse vahele ja kuulutab valjul komandohäälel:

„Koht ära antud — pošli domoi — marš!“

Neid kadedaid, pettunud, murelikke ja tige daid nägusid! Vastumeelselt, pikkamisi hakkab saba lõdvema ning lagunema. Lookleb alla hoovi ja sealt uulitsale. Müra ja kära. Tungimine ja tõukamine. Mõned üleannetumad vilistavad ja kriiskavad. Uksehoidja mürisev veltveeblihäälel kajab „rrrahu!“ nõudes sekka. Tema tugevale pealerõhumisele ongi tänada, et vähemalt kontori eeskodagi kiiremini tühjenes. Õnnelik kohasaaja hoidub argelt vägeva mehe laia selja taha — ei ta arva tulusaks end tagasiaetute seas näidata.

„Mis siis sina siin veel kükitad?“

See kare hüüd uksehoidja suurest prohvetihabemest käis ühe mehikese kohta, kes oli trepi keeru varjus, tumedas võlvinurgas, seisupaiga võtnud, ilma teiste koju-aetutega ära minemata. Uksehoidja silmas teda alles nüüd, ja see vihastas teda.

„Miks sa, hulgas, siia nurka poed? Mis nõu sul on? Vasta!“

„Ma tahan härra jutule saada.“

„Sa kuuled ju, et koht on ära antud!“

„Ma ei tulnudki koha pärast,“ valetas Hermann Lesta.

„Mispärast siis?“

„Mul on Andrei Karlovitš Praklitzile tähtis sõnum viia.“

„Sinul? Mis su nimi on?“

„Seda ütlen Andrei Karlovitšile enesele. Ta tunnebki mind juba... Uksehoidja, laske mind sissel Ootan juba ammugi ja sõnum on pakiline.”

Vali isand vaatles teda suure umbusaldusega; aga oli see nüüd noormehe vaba, peaaegu väljakutsuv pilk või ta julge, kindel tähendus, et vabrikuhärra teda tundvat — vanamees hakkas urisema ja astus kontoris, et jutulesoovijat härra Praklitzile teatada. Tagasi tulles pomises ta: „Hoia oma nahk, kui sul muud sõnumit ei ole viia, kui et oled „vaene reisija” ja tahad kerjata,” laskis aga siis viletsasti riietunud lõdiseva noormehe, kelle välimuse kohta hulgusenimi sugugi liigne ei olnud, kontoriuksest sisse.

See oli vabrikandi väike, aga peenelt ning pehmelt sisseseatud erakontor, kus ta üksinda töötas; teine, üldine, asetses trepp kõrgemal. Madala nikerdatud puldi taga istus üpris kogukas, saiakarva juustega härra, kes peadki ei tõstnud, kui Hermann Lesta sisse astus. Ta kohendas pahema käega kuldnäpitsat nina peal, kuna parem käsi juhtis kiiresti sulge.

„Mida sa tahad?”

Küllap ta oli prilli pealt saanud vist põgusa pilgukese sisseastuja poole heita — ega ta muidu talle nii julgesti „sina” ei oleks öelnud. Kuid märku ta sellest ei andnud, ta kõneles kui õhuga, ja sulg kriipsutas järjepannu edasi.

„Mida sa tahad?”

„Teenistust.”

„Sa kuulsid ju, et ma õövahi koha praegu ära andsin!”

„Siis palun mõnda teist.”

„Missugust teist? Mul ei ole teist.”

„Vahest laekuri abiks —”

Härra Andrei Karlovitš Praklitz veeretas oma suure kogu käänataval istmel pikkamisi külalise poole.

„Miks mitte peaa-laekuriks?” küsis ta siis.

„See oleks veelgi parem,” tähendas teine.

Nüüd järgnes väike vaheaeg, mil mõlemad mehed teineteist nähtava uudishimuga silmitsesid. Viimaks ütles härra Praklitz:

„Õövahi kohast ei näi teil siis suuremat kahju ole-

vat; te vahetaksite ta vist ka Praklitz vabriku kaasomaniku koha vastu ümber?”

„Hea meelega! Lühidalt: oleksin iga teenistusega rahul, mis mulle antaks, oleksin tänulik —”

„Koguni tänulik, — teil on vooruseks alandlik meel,” vastas Andrei Karlovitš, oma rippuvaid jalgu kõlgutades. „Seda sügavam on minu kahetsus, et mul pole praegu mingisugust kohta anda, mis nii mitmekülgele isikule vähegi kõlbaks.”

Hermann Lesta üle sai võidu vaim, mille nime ta isegi ei tundnud. Ta ütles rahulikult:

„Siis näidake mulle kohta, kus seisab teie rahakapp.”

Andrei Karlovitš tõusis istmelt ja nihkus väheke nagu selle varju... „Mistarvis?”

„Et ma teda öösel teaksin leida.”

Arvata on, et nii tugev mees nagu Andrei Karlovitš vaba oli seesugusest nõrkusest, mida nimetatakse arguseks. Ja kui ta pilk praegu ukse poole lendas, mille tagant sisselaskja sammumist oli kuulda ja kui ta parem käsi puldil seisva kellukese järele sirgus, siis sündis see küll nii kogemata.

„Või seda liiki laekurikohta sooviksite?”

See küsimus tuli nii kentsakal toonil, nii vastutahtlikul naljal ja härra Praklitz maisikarva juuksed püstiusid pealael nii veidralt tutti, ta rohekad silmad said nii kummalise läike, et Hermann Lesta puhkes valjusti naerma.

See naer pidi kõige halvemat õhku puhastama, nii värske, aus ja lapselik-aval oli ta. Ta pidi kõik kahtlused peletama. Tegigi seda vist. Aga selle asemel sai Andrei Karlovitš tigidaks — ta sai ikka tigidaks, kui teda tohiti naerda.

„Viimast korda: mis te tahate, muidu on uks seal! Teie lasksite mulle uksehoidja kaudu teatada, teil olla tähtis ning pakiline sõnum tuua. Mis sõnum see on?”

„Ma valetasin uksehoidjale, et aga sisse saada.”

„Sool! Nii häbemata hulgust — —”

„Palun tuhat korda vabandada, härra Praklitz,” hüüdis külaline tormi sekka ja kummardas, „kas te mind

siis tõesti enam ei tunne? Minu nimi on Hermann Lesta." Nad olid vene keeli kõnelnud, Hermann kordas nüüd veel eesti keeles sõbralikul toonil: „Andres, tulise pihta, kas te mind enam ei tunne? Olen ju teie endise peremehe poeg."

Vabrikant tõmbas hurjutamisele avatud suu koomale; ta laskis pika tunnistava pilgu üle külalise kogu roomata — astus siis sugu lähemale.

„Hermann Lesta?" ütles ta viimaks, „— see oleks naljakas."

„Naljakas? — Ei, — kurb."

„Ei, — naljakas," kinnitas Andrei Praklitz.

Ja seejuures käisid ta kollakasrohelist silmad võikude ripsmete vahel Hermann Lesta kulunud ning katkenud ülikonda mööda otse jalutamas — aeglaselt, heal tujul, iga lõhekesse juures peatudes — alt üles ja ülalt alla. Hermann tundis enda olevat kui haruldase sitika looduseuurija mikroskoobi all. Kui härra Praklitz tüki aega oma endise peremehe poega teraselt oli tunnistanud, astus ta temale veel veidi ligemale ning sõbralik naeratus lehvis ta suu ümber. Ta ütles kerge kummardusega:

„Minu kahetsus on nüüd tõesti suur, et öövahi koha ära andsin... Palun väga vabandada, härra Lesta..."

„Nagu öeldud, ma oleksin ka iga teise teenistusega rahul," vastas Hermann, aga ta toon oli nüüd igast võllanaljast ning pilkemaigust vaba ja ta kummardus, ta tasane ohkamine olid õiglasest südamest tulnud. „Ma olen suures viletsuses, härra Praklitz," jätkas ta, „ja iga ametit, mille te mu kätte usaldaksite, peaksin ausa hoolega... Mul on andeid ja osavust —"

„Milles mul kahtlust ei ole," ütles Andrei Karlovitš vahele. „Mis mu aga araks teeb, on küsimus, kas minu äris on üldse ametit, mis teiesugusele mahti annaks oma andeid ning osavusi, iseäranis oma suurt teadusevara maksma panna. Minu öövalil on nii väga kitsad tegevusepiirid; minu kojamehel, kontorilaulasel, vabrikupühkijal nii üksluine, kuiv tööala; ainus amet, mis vähegi vaba liikumist lubab, on minu jooksupoistel... Sel lool ei tea ma tõesti mitte — palun väga vabandada! —, mis teenistust tohiksin teile pakkuda, ilma

teie enesetunnet pahandamata... Ma usun, te õppisite ülikoolis mõttetarkust —?"

„Majandusteadust."

„Majandusteadust," kordas härra Praklitz ja silmitses kaastundlikult noormehe nälginud nägu.

„Ning õiguseteadust," lisas Hermann.

„Ka veel," hüüdis teine käsi kokku pannes. „Näete isegi, et meie kutseliigid ei kõla hästi kokku —"

„Õigusetunded ammugi mitte," käskis endine paha vaim Hermannit sekka heita, mispeale Andrei Karlovitši pilgust kaks sädet ta peale hüppasid... Hermann kahetses aga kohe ja lisas õiglasel palumistoonil ruttu: „Kui teil oma vabrikukontoris mulle ametniku koht oleks anda — te teeksite mu õnnelikuks, te päästaksite mu kõige suuremast hädast... Mind sundis nälgi teie juurde tulema, Andres, — ärge olge armuheitmatu!"

See oli palve, mis vabrikandile näis meeldivat. Ta silitas oma nisukollast lõuahabet, mõtles, raputas aga siis kahetsedes pead ja tähendas, kuna ta silmad jälle kord Hermannit riites urgitsesid:

„Viletsus on halb pahe ja nälgi on asi, mis jumalaimuidu söögi-isu sünnitab. Minu teada on aga need õnnetud, kes viletsust ja nälga peavad kannatama, selles ise süüdi. Kui tohiksin nii otsekohene olla — kas teid vahest laiskus — —?"

„Võib-olla."

„Ja joomine —?"

„Osalt."

„Sellepärast!... Seda ma arvasin... Vana lugu..." venitas vabrikant, nagu ta küsimusigi oli venitanud, ning seda iseäralise rahuldusega. „Minu väide oli siis õige, et inimene ise süüdi on; ma tänan teid teie avameelsuse eest..."

„Ma olen ikka avameelne," ütles Hermann Lesta. „Sellele arvamusele pean aga vastu rääkima, et mina oma viletsuses ise üksinda süüdi olen. Ma olen halva õnne, tööpuuduse, haiguse ja kõiksuguste muude ebasoodsuste läbi kaugelt suuremal määral hätta sattunud kui oma halbade omaduste ja nõrkuste läbi... Annan teile aga kindla sõna, et ma viimastest võidu saak-

sin, kui teie mulle mingi ameti kätte usaldaksite. Annan teile oma mehesõna, et oleksin truu ja tänulik teenija..."

"Sõna? — mis tähendab sõna?" naeratas Praklitz peenelt. "Ärimehel on oma juhtmõtted, mille järele ta asju ajab, ja Andrei Praklitz ja Ko. äris on juhtmõtteks: laisklejaid, joodikuid, hulguseid mitte teenistusse võtta ega teenistuses pidada, — palun vabandada, härra Lesta, teie kohta need sõnad just ei käi..."

"Andres, mõtelge minu õnnetu isa peale!" palus Hermann. "Mõtelge oma tänuvõla ja — kõige muu peale..."

Jälle käis sapine säde Praklitz silmist, aga ta pistis mõlemad käed püksitaskuisse, õõtsutas oma mühakat keha edasi-tagasi ja ütles rõõmsa kahetsusega:

"Jah, sinna ei taha minu sõprus teie õndsas isaga, minu kaastunne teie enesega midagi aidata. Oma printsiipidest ei või ärimees taganeda, olgu tal kas või surm suu ääres... Kogemused õpetavad, et inimene, kes juba nii sügavale on langenud, et ta armu läheb paluma, kerjama — palun vabandust, härra Lesta, ma ei kõnele mitte otsejoont teist —, sellest inimesest ei saa enam ausat teenijat, ustavat töolist, kõlblikku inimsoo liiget — see inimene on kadunud. Kes aga joodikut ja laisklejat aitab, ei tee temale head, sest niisugusele on tulusam, mida rutemini ta otsa saab... See on minu arvamus, armas härra Lesta, ja ma usun, et ta õige on ja et teie isegi seda õigeks peaksite tunnistama. Seepärast —"

Andrei Karlovitš ilmutas korraga nii suurt kõneannet, et ta ennast isegi imestas; nähtava lõbuga kuulatas ta kõike seda tarkust pealt, mis tal nii soravalt suust voolas.

"Seepärast vaadake mind, härra Hermann! Ma ei kiitle, aga minust võib igaüks õppida, kes tahab madalusest kõrgusele tõusta. Kes olin ma enne ja kes olen nüüd! Teie isa jooksupoisist on saanud kuulus vabrikant. Noorhärja Lesta käis minust ikka mööda, nina püsti ja moka põlastusel, nagu tahaks öelda: ptüi, misugune vahe sinu ja minu vahel? Ja nüüd? Nüüd on endisel jooksupoisil ja pärastisel poesellil au, et rikka

kaupmehe Lesta poeg, kes ülikoolis majandust, õigust ja taevast teab mis toredaid tarkusi veel oli õppimas, — et see noorhärja Lesta nüüd Andres Praklitz käest tuleb — öövahi kohta paluma!... Kas näete, mida inimene enesest väsimata töö, raugemata virkuse ja kasina eluga võib teha?... Võtke eeskuju, langenud noormees!"

Andrei Karlovitši silm loitis. Ta ajas rinna ette ning kõhu välja ja võik juuksetutt pealael seisis toredasti kikkis.

"Lubage, et ma imestusest suu veidi lahti ajan," ütles langenud noormees. "Imestan vähem teie praegust suurst kui teie väidete julgust. Mul on nagu meeles, et teie oma rikkusele hoopis teisel viisil põhja pante kui töö ja kasinusega. Minu isa surm on mul ikka veel meeles, härra Praklitz..."

"Vist siis ka teie isa viimne häbitöö?"

"Millest teie oma igapidi üle käis... Palun mitte pahaks panna!"

Praklitzil näis nõu olevat kasvaval ärritusel midagi vastata, vist tuli talle aga järsku meelde, et nii suurel mehel, nagu Andrei Karlovitš Praklitz, sihukese nadi-kaelaga, nagu see seal, üldse nii kaua ei kõlba kõnelda ega aega viita; tõmbas mees seepärast kulduuri taskust, laskis seda hulguse silma ees läikida ning tähendas lühidal, kuival, läbi nina tuleval toonil, nagu ta seda vist mõnelt teiselt suurst oli harjunud kuulma:

"Te mõistate vist, kulla mees, et minu aeg on raiskamiseks liiga kallis... Vakantse, nagu kuulsite, minu suuräris praegu ei ole. Et aga kaastundest, inimlikust kaastundest ühe põhjavajunu vastu mitte keelduda — olge nii lahke, siin on midagi —"

Ta võttis oma väikesest erakassast kaks hõberaha ja ulatas need vürstlikul käesirutusel hulguse poole.

"Sina narr!... Sina kaabakas!"

"Mis see oli?"

"Sina varganägu, kes sa mind julged solvata!"

"Mis? Sa oled uhke veel, hulgu? Sa ei taha minu almust vastu võtta, kerjus?"

„Veel üks sõna,” lõõtsutas vihast punetav Lesta, „ja sa siputad põrandal!”

Andrei Karlovitš pörkas tagasi, nähes Lesta silmi ja kõigepealt tema rusikaid. Andrei Karlovitš lükkas taganedes pingi ümber, ajas, kätt kella järele sirutades, tindipoti laual küljeli ja oli nii ehmunud, et helistamise juurde ka veel hüüdis: „Vassili, appi!”

Vassili hüppas kontoris.

Huvitav oli nüüd näha, kuis härra Praklitz silmapilk oma mehise julguse ning ühes seega suurhärralise iseteadvuse tagasi sai.

„Vii see hulgus välja!” käskis ta suure rahuga, pööras mõlemale selja ja kummardus pabereid sorides kirjutuslaua üle, nagu poleks midagi sündinud.

Vassili aga täitis oma kohust.

2

Jah, kui inimene ennast iga kord suudaks valitseda! Ja mitte üksnes valitseda, vaid end ka parajal ajal muuta, näidelda, teeselda, teisi ja ennastki petta! Oleks vaene Hermann nii kaval ja nii osav olnud, et jutu algusest lõpuni Andrei Karlovitši ees küürutada, vingerdada, temale mett mokale määrada, tema uhkust ja auahnust vahetpidamata kõditada, oma palveid alanduse ja aukartuse sisse kasta! Jah, siis oleks ehk midagi loota olnud — vähemalt oleks Andrei Karlovitš talle neljakümne kopika asemel vahest kümme rubla pakkunud, ja mitte armuanni, vaid laenu nime all. Võib olla...

Aga nälg teeb inimese mõruks, ta sõnad okkalisteks. Viletsus ja häda tilgutavad mürki südamesse ja keelele. Näljane inimene on tige; vähem kui asi ärritab teda... Hermann, kes end õigusega heaks inimeseks oli pidanud, pani seda muutust eneses juba mõnda aega tähele.

Ehk jälle: oleks tal võimalik olnud Andres Praklitzile ette astuda kui iseteadlik, uhke sõnaga, oma haridusele tuginev mees, mitte öövahi kohta paludes — üldse mitte paludes —, oma kohaotsimisele mitte mangu-

mise maiku andes, ka mitte oma häda suurust ilmutades, vaid oma tööjõudu lihtsalt pakkudes ning selle eest palka nõudes. Säherdune esinemine ei jää Praklitz-i-sarnastesse inimestesse mõjuda. Väga hästi oleks võinud Hermann seejuures endist tutvust meelde tuletada ja kõik selle kaalule visata, mis tal tõesti visata oli. Andres Praklitz oleks vististi meelitusekõdi tundnud nii kõrgesti koolitatud toredale mehele head teha, temale nõu ning abi anda. Tal ei oleks pilkamist ega sõimamist meeldegi tulnud, — seks oleks tal julgus puudunud. Sest Andres Praklitz on oma loomuse põhjas ning tuumas, hoolimata kõigest nähtaval kantavast vaimu- ja võimusuurusest, ikka jäänud seks talupojaks, kes tõsise härra ees mütsi maha kahmab, kui see temale teravasti silma vaatab.

Aga Hermann ei olnud ühte ega teist rada valinud. Ta oli keskteed käinud, ja see oli siin väär.

Viimase tee valikule kallutas tema ka üks väline põhjus: tal ei olnud riideid seljas. Nende närudega, mis tal ümber olid, ei oleks ta kogu Peterburis, terves maailmas kohta võinud saada. Mitte öövahigi kohta. Mitte õuepühkijagi kohta.

Mida ei tähenda riided elus? Kes iganes on kohta otsinud, teab seda. Kes riietuselt kord kehvasse langes, see jääb kohaotsijaist ikka viimaseks, keda tähele pannakse. Riide järgi mõõdetakse inimese seisust, haridust, oskust, kõlblust, isegi andekust. Ja see sünnib isegi mõistlikkude poolt, kes küll teavad, et halb riie ei tähenda igakord alaväärilist inimest. See sünnib meeste poolt, kes... aga olgu parem tuua väike näide.

Mõne aja eest, mil Hermann Lesta ülikond veel sugu siledam oli kui praegu, mil tal seljas oli veel palitu, mis nüüd on müüdud, ja kaunis inimeseväärilised saapatükid jalas, — siis läks ta ühte lehetoimetusse müütama väikest teaduslikku kirjatööd, mille kallal ta mitu päeva suure hoolega oli tegelnud.

Ta lasti toimetaja ette. Võttis töö taskust ja pakkus seda mõne soovitava sõnaga laua taga istuvale härrale. See mõõtis teda ta viksimate saabastest kuni määrdinud maniskikraeni, iseäranis uurivalt silmitses

ta noore kirjaniku suureks rebenenud palitu-nööpauke ja tähendas siis kuivalt:

„Kahetsen, meil ei ole seda tööd tarvis.”

Seejuures ei võtnud ta käsikirja pakkuja näpust vastugi, ei küsinud sisu järele — läbilugemisest muidugi hoopis rääkimata. Hermann Lesta pidi küsima: „Millises kausaalses seoses seisavad siis teie meelest mu nööpaugud minu tööga?” — aga ta ei olnud tol ajal veel nii ärritatud näljatujus ja läks tummalt ning alandlikult minema.

Samal päeval saatis ta töö posti kaudu sama lehe toimetusse ja see ilmus juba lähemas numbris.

Sest saadik ei läinud Hermann iialgi enam ise oma tooteid toimetustesse viima. Või kui ta seda tegi, siis ütles enese „kirjanikuhärra” käskjala olevat. Kassast tööhinna väljavõtmiseks oli tal ikka volikiri „härra Hermann Lesta” käest kaasas...

Mida ei tähenda riided!

Kui Hermann siiski oma praeguses ülikonnas: paigutatud püksid, millest jalad liiga kaugele välja tikkusid, kuue, vesti ja talvepalitu asemel kulunud, pleekinud ning rebenenud suvepalitu särgi peal, valge kaeluse asemel võimatu paks hall sall kaela ümber, ning jalas — ilma saabasteta — vanad lõhkenud lumekalosid, — kui ta oma praeguses „lõdisemisriietuses” paarikümne-kraadilise külmaga käis kohta otsimas, siis ei olnud see muud kui meeleheitlik enesepilge. Sest kohta ei võinud ta sel moel saada. Seda teadis ta ka. Aga see teadmine ja siiski selle vastu tegemine — see pakkus ta hingele isevärki lõbu. Seda mürgist lõbu, mida pakub meeleheitjale armutu enesekiusamine.

Ta oli kirjatööga ennemal aegadel mõne rubla teeninud. Emakeele kõrval oli tal saksa ja vene keel täielikult käes. Ka keskpärane anne selleks tööks ei puudunud tal. Aga nälgi ei ole vaimutöö sõber. Mures ahastav meel ei salli sulge. Talle ei tulnud viimasel ajal, kus häda kõrgeimale tipule oli jõudnud, ainust mõtet, mida paberisse oleks võinud panna. Ta pea oli tühi nagu ta hing. Ta tundis otsejälkust suletöö ees. Ennemini jooksis linnas ringi ja otsis kõige halvemat teenistust. Uhest uksest sisse, teisest välja. Vabrikutes,

kontorites, raudteel, sadamas — kõikjal oli teda leida. Kodust, kus tal üür võlgu, pugest ta varahommikul salaja kui varas välja ja kikivarbail püüdis ta õhtul oma urkasse tagasi pääseda. Ta kartis oma perenaist. See oli vaese voorimehe viie lapsega naine, kes isegi nälgis. Ta oli toores söimama, aga veel rohkem nõoris üürilise kurku kinni teadmine, et ta võlg perekonna puudust aitas suurendada. Hermann argpükslik kartus perenaise ees läks nii kaugele, et ta vahel koju ei läinudki, vaid kerjatud kopikatega mõnes avalikus öömajas aset otsis. Hermann Lesta võttis nimelt armuandisid vastu küllalt, ja kui ta Praklitzi nelikümmend kopikat tagasi lükkas, siis sellepärast, et pakkuja oli Praklitz. Võõrast andjat oleks ta alandlikult tänanud. Ta pani aga juba pool tundi hiljem isegi imeks, miks ta vahet tegi Praklitzi ja teiste andjate vahel. See hülgameine oli ta meelest nüüd korraga suur lollus. Ta kahetses, mida rohkem ta selle peale mõtles, ega suutnud korraga enam aru saada põhjustest, mis ta nii nari teole olid sundinud.

Au? Hulguse, kerjaja au?... Ta naeris. Ja siis hakkas ennast siunama, ässitama ja kiusama. Ta arutas endale ette, kui palju oleks neljakümne kopika eest toitu saanud osta. Kaks kõhutäit — ei, kolm — ei, neli!... Paljast leiba ostes oleks süüa olnud mitmeks päevaks... Või jälle: Leiba vähem ja natuke vorsti — head rasvast vorsti! See maitseb!... Mis aga veelgi maitavam: soe lõuna supi ja lihaga — esimene soe lõunasöök mõne aja takka — ooo!... Ta kujutas endale nüüd selle ahne ja apla luulevõimega, mis näljastele omane, kõige magusamad lõhnad ninasse; ta matistas suud, nagu oleks tal juba esimene kantsakas praadi hammaste vahel — ja seda kõik paljast kiusust, ennast piirates ja pilgates oma häda ja häbi suurendades, ennast iseenese vastu üles ässitades.

Mis otstarbeks?

Et ometi kord saada meeleolusse, milles võimalik oleks täide saata see otsus, millele ta juba ammugi oli jõudnud: teha lõpp kõigele viletsusele. Säärase nõu kordasaatmiseks oli tal siiamani ikka veel midagi puudunud... Ikka oli midagi vahele tulnud — mitte

mõni väline takistus, vaid midagi ta hingest, ta vaimust. Ta küsis eneselt, kas see on julguse puudus, jäi aga vastuse üle kahevahele. Võib-olla see, aga ka midagi muud: mingi visadus mitte lahti lüüa viimsest lootusest, salajane kodi südames, et otsuse teostamine on veel varane. „Oota veel, võitle veel, looda veel!” palus tal iga kord hää rinnas, kui ta juba oli arvanud, et teda miski enam elu külge ei köida ja et ta nüüd am-mukavatsetud ettevõttele võiks sammuda.

Kui ta nõnda pimedail õil oma kambrikeses unetult sängis viskles — näljast nõrk, külma käes lõdisedes, aga peas see palavik, mida sünnitab pakitsev mõtete-müha — ja kui ta oma nurjunud elu peale mõtles, en-nast kõigist nii mahajäetuna tundis, nagu neetuna, ja muud enda ümber, enda sees ja oma tulevikus ei näi-nud kui mustavat õudsust! — siis, jah, siis oli tal otsus kindel homme päev oma viimseks määrata. Ta ei jak-sanud säherdusel momendil mõista, miks ta ikka veel elas, mis võim oli võinud tema senised selletaolised otsused ümber lükata. Ta tundis häbi oma andeksand-mata nõrkusest ja vandus rusikas kätel — seekord ettevõtet mitte enam täide saatmata jätta. Muudkui hommikuni tahtis veel oodata.

Aga kui siis hommik tuli, kui must pimedus kamb-rikeses punakale koiduvalgele maad andis, kui kit-sast, kustunud ruutudega aknakesest ka veel paar hä-belikku päikesekiirt teretades tuppa vilkusid — — siis tõstis noormees pead ja tundis, et see ei ole enam nii raske; ta uuris oma hinge ja leidis, et ka sellesse on nagu virgutav koiduhelk jälle sisse tunginud. Ta mõt-les oma öise vande peale ja pidi tunnistama, et tal selle sooritamine korraga raskeks on saanud, et ta ülesande liiga tumedas tujus on otsuseks teinud. Kogu plaan oli korraga nagu kuri unenägu ta meelest, une-nägu, mille palavikuhaige aju on välja haudunud... Kui siis veel kõrvaltoas voorimehe pisim pojuke lagi-nal naerma hakkas — nii hõbedaselt ja muretult — ja kui alt hoovist kajasid hääled, uulitsalt inimeste kär-med sammud, saanide sõit ja kuljuste helin, — kui ta pidi nägema, kuidas kõik inimesed tööle ruttasid, üks ühte, teine teise külge — kõik nii virgad, nii täis elu-

lootust, valmis võitlema ja võitluses võitma —, siis tõmbas Hermann Lesta ka enesele riidehilbud ruttu selga, siis tuksus vabamalt süda tal põues, kasvas iga pilguga julgus, kasvas lootus, kasvas tasasem, lepli-kum meeleolu... Ta läks taas teenistust otsima. Tume otsus jäi jälle kord täitmata.

Uhesugune agar ning väsimatu ei olnud ta koha-otsimises mitte — niisama vähe, nagu ta oma rahutu, ruttu tüdineva vaimuga kohti jaksas kinni pidada. See tähendas osa tema õnnetusest, mille juurde tuli veel hooletus ametis. Kui ta paar päeva oli elava õhinaga linna mööda ümber vantsinud, järgnesid päevad, mil ta laisalt ning vedelalt, tuhmis ning ärritatud olekus oma korteriurkas põrnitses — konutades, pikutades, roidunud ja tüdinenud... Sellistel päevadel ja näda-latel oli käre voorimehe-naine see, kes ta üles vapus-tas, jalule seadis ja välja uulitsale kihutas. See sün-dis vahel heaga, aga palju enam pahaga. Aga mitte ükski üürivõlg ei kipitanud naisel seejuures süda-mes, vaid noormees märkas sagedasti, et ta, nii rõve ja jõhker kui ta loomult ka oli, inimliku kaastunde ajal oma viletsale üürilisele paremaid päevi soovis.

Seda oli ema Akulina näidanud, kui Hermann paari nädala eest haigemajast välja tuli. Hoolimata endi-aest võlast, mis juba kahekümne viie rubla peale oli kasvanud, võeti ta korterisse jälle tagasi. Näljanõrkus, mis ta kõhnast, kahmetust näost paistis, liigutas naise eudant. Ja mitte ainult endist korterit ei saanud noor-meest kätte, vaid teda söödeti ja joodetigi senini. Hai-guse, mis ta hospitalisse oli viinud, sai ta külmetami-sest, kui ta mitu päeva järgemööda kehvas riides Neeval jääd oli murdmas.

Ema Akulina kõrval oli aga veel üks hea vaim ma-jas, kes viletsa vastu sooja osavõttu üles näitas: voori-mehe vanem tütar Ljuba, kuueteistkümne-aastane tü-tarlaps, kes käis ühes ümbrikuvabrikus tööl. Hermann märkas tihtigi, et ema heategude taga seisis tütar var-jul, kelle mõju koduseis asjus sugugi vähene ei olnud, sest ta aitas juba leiba teenida. Seejuures ei olnud üüriline Ljubakesega siiaaani lähemat sõprustki sõl-minud. Seks puudus tal tahe ning viletsusehäbi hoidis

teda üldse inimestest eemale — kõige enam just korterirahvast.

Praklitzi vabrikust tulles traavis Hermann Lesta sihita ja plaanita ühest uulitsast teise. Eilsest lõunast saadik oli ta söömata, nõrk mahalangemiseni, aga käre külm ei lasknud teda kõssi ega lossi jääda. Tema tüjugi ei olnud nii tuhm, nagu oleks võidud arvata. Võljaline enesepilge, mis temas nagu pooleks loomuks oli juurdunud, tegi talle jälle kord lõbu. Ta vahtis uhkele saanidele, mis Nevskil tast siuh-sauh mööda söötsid, erksalt järele, kiirendas iga kord loomusundlikult endagi jooksu. Ta võibutas käsivarsi nagu voorimees, puhus pihku ja võttis iga tule juures, mis uulitsatel inimestele soendamiseks põlesid, tööliste ja hulguste seas natukeseks ajaks seisupaika.

Mõnes majas käis ta sees dvornikult või peremehelt tööd kuulamas. Niisama mõnes kaupluses, pagarite ja lihunikude juures. Seda näis ta aga nii silmakirjaks tegevat, nagu kohusetunde vaigistuseks. Lootuseta ja ükskõiksest, nagu ta sisse astus, astus ta jälle välja. Lehemüüjatelt, kui keegi hea näoga juhtus olema, laenas silmapilguks numbri, et teenistusekuulutusi vaadata. Aga sedagi tegi ta masinlikult ja taotsemisi; jäi tal kümnest kohapakkuja-aadressist üksainus meelde, siis oli ta oma „kohuse läitnud“. Ja vantsis edasi.

Uhe maja hoovis, kuhu ta sisse oli astunud, et seal asetsevast suurest trükikojast tööd kuulata, silmas ta suurt õuekoera, kes istus ahelas oma kongi ees ja liputas tulijale iseäralise lahkusega vastu. Enam kui koer tõmbas Hermannit tähelepanekut enda peale suur viilakas värsket leiba, mis lamas looma jalge ees puhatal lumel. Koera kõht oli vist tublisti täis või oli ta liiga maias — ta vahtis küll vahel leivakannika peale, jättis ta aga puutumata ja liputas seda armulikumalt näljase külalise poole, kes talle erakordselt näis meeldivat.

Hermannil ei olnud asja neljajalgse majavahi sõprust põlata. Ta sirutas käe talle vastu, silistas ta suurt musta pead, millest kaks truud koerasilma nagu kaastundlikult ta otsa vahtisid, ning hakkas temaga juttu tegema.

„Oi, vennike, küll sinul aga on hea peremees! Annab sulle nii palju süüa, et enam nahkagi ei lähe.“

Koer vaatas rõõmsal näol, pead kentsakalt viltu hoides, leivakannika peale. „Võin oma peremehega rahul olla,“ vastas ta koerakeeles.

„Oleks mul nii hea leivaisa!“ õhkas Hermann. „Kas tead, armas Muri, ma kadestan sind tõsiselt. Ara pane pahaks, kui julgen väita, et sa minust hariduse ja kõiksuguste tarkuste poolest hästi taga oled. Mis? Sa raputad pead — ei usu? Oled sa näiteks ülikoolis olnud? ... No vaata — seda sa ei ole! Sa ei mõista keeligi rohkem kui seda ainust, mille sõnaraamat auauuga algab ja vau-vau'ga lõpeb. See on sinu emakeel ja seda on praeguse aja nõuete kohta liiga vähe. Mina aga mõistan mitu keelt, isegi ladina ja kreeka keelt. Kas, kas ei ole siis päris ülekohus, et sina oled ametis ning aus ja leiva otsas, mina aga hulgun tühja kõhuga ümber? Mis sa arvad, sõber?“

Muril oli päris mõttetarga nagu ees, kui ta selle küsimuse üle aru pidas. Siis liputas vabandades saba ning vastas lepitavalt:

„Aga kulla vend, see ei ole ju sugugi minu süü!“

„Sinu vastus ilmutab terast meelt,“ kiitis Hermann Lesta. „Ma näen, sinuga võib sõna mõistlikku juttu puhuda. Sul on õigus, see pole sinu süü. Sinusuguseid on veel paremates ametites, veel kõrgemates audes. Sinna ei või juba midagi parata. Aga mis ma sulle tahtsin öelda: kui sul seda leivatükki seal tõesti mitte tarvis ei ole, siis anna ta mulle! Mõttele ise, eile lõunast saadik ilma eineta — seda ei kannata koergi välja, — palun andeks — tahtsin öelda: seda ei kannata inimehegi välja!“

„Võta jumala nimel, batjuška,“ lubas koer ja ta sõstrakarva silmadest läikis inimesearmastus. „Võta ja söö, sõber, kui su kõht on nii tühi, et sa minu lõunajätist ei põlga ... Nälg peab küll halb asi olema, kui ta sinusugusegi kerjama ajab.“ Ja lisas suure lõbutundega: „Jumal tänatud, ei ole mina siamaani veel nälga saanud maltsta. Mul on päris koerapõli!“

Hermann kahmas maast leivaviilaka, andis Murile kätt, kergitas koguni kübaratki ja hakkas ahnelt söö-

ma. Leib oli värske ja hea. Muri vaatas pealt ja avaldas väsimata sabaliputamise oma rõõmu külamehe õnnistatud isust. Võib-olla tundis ta meelehead pikast tänukõnest, mille Hermann talle täiel suul pidas.

Viimane ei pannud tähelegi, et trükikoja trepile oli nahkpõllega masinameister ilmunud, kes teda sealt uudishimuga silmitses. Mees naeris omaette, raputas pead ja tippis sõrmega otsaesisele, mis küll pidi tähendama, et tal on mehikesest, kes seal koeraga magusat juttu puhub, pisut ebatavaline arvamus.

"Hei, paljasjalg," hüüdis ta siis, "kas aega on?"

"Aeg on mu ainus vara," hõikas Hermann vastu.

"Siis tule aita paberit kanda!"

"See on mehesõna!" kiitis Hermann.

Viimast leivatükki suhu pistes läks ta masinameistri kannul trükikotta, kus ta mõneks tunniks pandi paberipakke kandma.

Palga kätte saanud — seda oli viiskümmend kopikat —, oli ta lähem tee trahterisse. Ta tahtis end ihu ja vaimu poolest karastada. Ka vaimu poolest, mis nälgis ning janunes samuti nagu keha. Ta tahtis end pool tundigi jälle inimesena tunda — inimesena, kelle põues pole mitte kõik veel surnud ega maetud. Ja selleks tellis ta endale kannutäie viina, sinna juurde teed ja paar võileiba.

Hermann Lesta ei ole joomar sõna tavalises tähenduses. Joomine ei olnud talle harjumuseks, ei ka paheliseks haiguseks saanud. Oleks tema üldine eluolek korras olnud, kindlal põhjal seisnud — ta ei oleks joomist kui kõlvatust kunagi tundma õppinud. Joomisel ei olnud tema languses süüd, aga nüüd, kus ta juba oli langenud, aitas see tema õnnetust suurendada.

Ta teadis seda, aga just õnnetuse suurenemist ta ju otsis. Ja nimelt oma "ettevõtte" tuluks. Ta tegi nagu inimene, kes saab oksa, millel ta istub, mõeldes: Sedaviisi ei ole mul vaja maha ronida — kukun ja olengi maas...

Ja siiski — milline kentsakas vastuoksus ta loomuses! Käis ju ta püües, nagu öeldud, ühtlasi selle kohta, tunda end pool tundigi inimesena, kelle põues pole veel kõik surnud ega maetud — pooleks tunniks kõik

unustada, oma viletsusest vallanduda! See püües käis ikka teise kõrval — elumaitumine surmaiholdusega käsikäes. Ta oli nagu mees, kes oksal, mida ta saab, enne veel lusti tahab lüüa...

Viina pidas ta oma kaksikpüüde tarbeks kõige paremaks abinõuks. Viinal on omaduseks esipuhul vaimu erutada, meelt rõõmustada, näljatunnet minetada; viin uputab, lämmatab üürikeseks, mis sul põues muret ja piina ja häbi on olnud; aitab pettusega varjata tõe mõistuse ja hinge eest. Sa tunned end korraga vabana, julgena, lootusrikkana ja rõõmsana. Aga varsti tuleb raske ümberlöökk. Pettus saab ilmsiks. Ihuline ja hingeline haigus tunne aitab mõistust ning hinge nii väga tumestada, maha muljuda, et kõik astub nii sünges pildis su vaimusilma ette, nagu ei iialgi enne. See on meeleolu, milles korda saadetakse enesetapmisi. Ses meeleolus tundis ka õnnetu Lesta enda küpse olevat oma ettevõtte tarvis.

Hermannil oli aga veel üks põhjus trahteris rohkesti viina võtta. Tal oli vaja julgust kojuminekuks. Viinastanud olekus ei tundnud ta hirmu ema Akulina ees — ka mitte häbi, ka mitte kaastunnet. Ta sõimas ennast küll jänespüksiks, viletsaks jänespüksiks, aga see ei muutnud asja...

Kui Hermann Lesta trahterist viimati lahkus, oli ta olekus, mida ta oli soovinud. Ta pööras sammud kodu poole. Julgesti läks ta kobamisi Ivan Gavrilovitši keldrikorterisse, pugenes oma väikesesse pimedasse nurka, mis pererahva toast õhukese laudadest vahepealse läbi oli lahutatud, ning heitis sängi. Varsti norises ta sügavas viinaunes.

Ent alkoholist ärritatud näljase inimese närvid ei lase und kaua kesta. Paaritunnilise magamise järel ärkas Hermann. Ta pea lõhkus valutada, ta oli nõrgem ja viletsam kui kunagi enne. Ja nüüd see moraalne ahastus, see õud iseenese eest!

Ohtu on käes. Niiskes, külmas, hallitanud toanurgakeses see inetu tuhkur hämarik. Nagu vanglas. See sumbunud lõhn ümberringi. Nagu surnuhais. Seintest tõlgendavad lahtiniiskunud paberilapakad. Mädanenud, auklik põrand on porikorraga paksult kaetud. Pisukest

külmunud akent katab roojane jäätus. Kõik nii kole, kole, kole...

Ta istub sāngi serval ja vahib tuhmilt, kustunud silmadega pimeduses sõõri. Ārarāākimata jālķus nõõrib tal kurgu kinni.

Nüüd-nüüd! käib tal mõte peast läbi.

Ta silmas süttib salalik kiirgus, ta liikmed hakkavad võbisema, ta läheb ettevõttele.

Kõrval-olevas pererahva-kambris on kõik vagune. Vist on ema pesuköögis, lapsed tema juures, Ivan Gavrilovitš sõidus, Ljuba teenistuses. Silmapilk on kõigiti soodus. Hermann teab muidugi ka, mil viisil tuleb toimida. Ta on endistel kordadel samasuguses hingetujus abinõu ammugi valinud — kõige odavam teadagi.

Ta tõmbas sāngi alt välja oma pesukasti, milles oli mõni sārķ ja muid alusriideid. Seal hoidis ta midagi alal, mida praegu on vaja: uulitsalt leitud kaunis pikk ja tugev kanepinõõr.

Ta otsib ja otsib, aga ei leia. Kõik sorimine ei aita — nõõri ei ole enam.

Inimvaim on sāherdusil hetkil eriti ārgas. Hermann teab korraga, et Akulina Jefimovna on nõõri āra võtnud ja et Ljuba on tal abiks olnud. Ta mārķab seda ja hābi — palav, masendav hābi on ta esimene tundmus. „Argpüks, argpüks!” hūūab hāstitav hāāl tal põues.

Ta peab natuke aega aru, kahmab siis kogu pesu kastist välja. Mitu sārķi kārīstab ta ribadeks ja hakkab kõidikut keerama. Ta jātķab, sõlmib, punub ja põimib — kõik pimedas ja vabisevatel kātel, nii ruttu, kui sõrmed annavad.

Varsti on ta tööga valmis. Seinas teab ta tugevat raudkonksu, mille külķes ennemini vist kell on rippunud. Hermann proovib kõie tugevust — ta ei katke rebides. Paljuke seda pidet ka on vajagi, kui aga tahe kindel.

Ta hakkab kõidikut konksu külķe siduma. Pistab lingu üle pea — — Korraga sāhyatab pererahva-kambris tuli ūles, helķ tungib vaheseina pragudest läbi. Lāhemal pilgul avaneb vaheuks, ema Akulina astub

kāhķu sisse, lamp kāes, ja rebib kõidiku tugeva prak-suga konksu otsast.

„Enne võlg maksta, siis ūles puual!”

Mammake ūtleb seda kuivalt, rahuliku pahandusega, kerge põlastusega. See ūtlus, kui ta nāitelavalt tuleks, sūūtaks terve teatritāie inimesi laginal naerma. Ja nõnda mõjub ta esimesel sūlitusel ka surmakandidaadisse. Kramplik, vapustav naer tungib Hermanni rinnust. Ta naerab, kuni hakkab lākastama; siis lōõb naer nuuksumiseks ūmber. Jārķu tunneb ta silmi kirjuks minevat, pead pōõritavat — āgav, rōhitsev karjatus tungib ta suust; siis langeb ta minestanult pōrandale.

3

Kui Hermann Lesta silmad jālķe lahti lōi, leidis ta enese selili sāngist, riided rinna eest lahti kistud, rind ja nāgu kastmisest mārķad. Laual põles vāike klaasita kāsīlamp kehva helgiga. Nagu läbi udu nāgi Hermann kolme inimkogu enda ūmber: ūks jalutsis, teine sāngi ees, kolmas poolkummargil peatsis. Viimase kāsi hoidis ta otsmikku.

Selle viimase tundis noormees kõige esmalt āra, nimelt hāālest: Ljuba Ivanovna hūūdis isevārķi kugistaval, kramplikul toonil: „Ta elab!”

Ka jalutsis seisja kuķe lākķ pikkamisi selgemaks: see osutus ema Akulinaks. Aga see kolmas sāngi ees — suur, tume kogu, kes on see? Ōlilambi tossav, heitlev helķ laseb selle kogu haige segase silma ees laiaks ning pikaks kasvada nagu Koljati. Ta pea puutub laeni, ta keha varjab voodit otsast otsani.

„Soo, nüüd ta on siis jālķe elus,” ūtles ema Akulina ja võttis veekapa maast. „Nüüd võite temaga kõnelda, baarin! Ūtelge talle ka paar mõistlikku sõna ūlespoomisest, kui inimesel ūūr võlķu. Kūsige, kas ta narr ka oma hīnge peale mõtles. Maailmast tahab pōgeneda — aga kuhu? — pōrgusse! Soem saab seal kūll olema kui siin, aga leiba ja viina palju vāhem. Jah, kui enesetapķa taeva saaks — mis siis vīga ennast ūles puual! Aga sedaviisi — Issand halasta!”

Ta lõi risti ette ja Ljubake tõmbas endagi väriseva käe õnnetu otsaesiselt ja lõi risti ette.

"German Kristjanovitš," hüüdis ema Akulina siis veel üpris põlglikult, "sa oled suur togul! Sul ei ole täit aru. Kui inimesel on nii toredaid tuttavaid ja heategijaid, nagu see baarin siin, siis ei kisu ta oma viimaseid särgihilpe lõhki, et neist poomiseks nõõri teha, mis oleks kassigi kaelas rebenenud... German Kristjanovitš, suur narr, vahi ometi, kes su ees seisab! See härra tahab sind aidata, kõik su võlad maksta" — mammake piilus seejuures küsivalt võõra poole, ta ei olnud oma väites nähtavasti kindel, lisaski siis parandades juurde: "Seda ma nimelt arvan, ja see rõõmutaks mind väga, ja võõras härra on nii uhke ja rikas..."

"Ma tahaksin German Kristjanovitšiga nüüd üksinda jääda," ütles külalise hääl vahele.

"Juba ma lähen, baarin!... Ljubotška, mis sina siis seal veel seisad nagu vahisoldat? Värised ju kui peksta saanud kutsikas? Näed ju, et ta sul jälle elus on, see riivatu mehekalts, kelle pärast praegu tahtsid terve maja kokku ulguda!... Välja siit, Ljubotška, baarin tahab, nagu kuulsid, selle särgilõhkujaga üksinda jääda!"

Ema ja tütar astusid teineteise järel kitsast uksest, mille vahet kattis vana võidunud eesriie, oma korteriruumi. Akulinat kuuldi veel hüüdvat: "Mõtle oma võla peale, German Kristjanovitš!"

Viimane hõõrus silmi, vahtis külalist ja sai, mida kauemini ta vahtis, ikka kindlama arvamuse, et ta näeb und. Ta tundis enda ihu ja vaimu poolest nii kurnatuna ning väetina, et vahetegemine unenäolise viirastuse ja arusaadava ilmsuse vahel oli tal täitsa võimatu.

See aga, kes ta süngi ees seisis — olgu unes või ilmsi —, oli Andrei Karlovitš Praklitz.

Vabrikant tõstis nurgast poollagunenud puutooli süngi ette ja istus peale. Ta võttis Hermanni käe pihku ja küsis, kuidas haige end tundvat. Seejuures viibis ta pilk osavõtlikult Hermanni näol. Viimane ei lausunud sõnagi. Käe tõmbas Praklitzi pihust tagasi.

"Aga see kolmas süngi ees — suur tume kogu, kes on see?"

Vahtis ning kuulatas ainult ja ootas põnevusega, mis saab veidrast lummutusest viimaks...

Härra Praklitz kõneles tõsise, sõbraliku häälega, ja nagu Hermann pikkamisi aru saama hakkas, saksa keeles.

„Te panete muldugi imeks, härra Lesta, et ma teid üles olen otsinud, hoolimata sellest, mis juhtus meie vahel täna hommikul. Teil on õigus imetleda, härra Lesta. Ma loodan aga, et teie kui kõrgesti haritud mees asjale varsti seletuse leiate, kui inimliku hinge uurimisele ning eritlemisele võtate. Ses suhtes minu hinge. Ma ei häbene sugugi siin teie ees istuda ja teid paluda: andke mulle andeks, et olin täna hommikul teie vastu teisem, kui mu inimlik kohus oleks olnud, — teisem, kui mu süda mind muidu oleks käskinud. Inimestest valitsevad välised mõjud nii väga, et ta tihti peab tegema, mida ta ei tahagi, mis on tema loomule otse võõras. Säherdune oli lugu minugagi. Te olite vaevalt kümme minutit ära, kui ma oma ülalpidamist teie vastu kahetsesin. Ma nägin korraga, et olin teile ülekohut teinud. Minu lähem mure oli aadresskontorist teie korterit lasta kuulata. Ja peale päevatöö lõppu oli minu esimene käik siia, et teile oma õiglasemat kahetsust avaldada ja abiandvat kätt pakkuda... Ma leidsin teid siin olukorrast, mis mind hinge põhjani pörutas. Minu ülekohus teie vastu seisis nüüd veel karistavamas pildis mu silma ees. Oma ahastust ei oska ma kirjeldada, kuuldes, mäherdusele kohutavale ettevõttele meeleheide teid oli sundinud.”

„Missugune huvitav unenägu!” mõtles Hermann naeratades. Ta kuulatas nii innukal põnevusel, et ühtegi liiget ei tihanud liigutada.

„Ma tahan teile praegusel hetkel, mis mu meelele otse pühalik on, ka veel ilmutada, et ma nende kahetsemisväärt sündmuste kohta, mis teie isa ja minu vahel kord on juhtunud, mitte nii osavõtmatu ei ole, nagu teie seda minu täna-hommikusest olekust pidite järeldama. Ka nende asjade suhtes on minu hinges paremad hääled võidu saanud... Minu nõu, minu tungivaim iha on siis praegu ühte osagi oma tänust teie isa vastu ja oma inimlikku kohust teie vastu hakata

tasuma ja täitma... Ma pakun teile oma kätt, härra Lesta, ja palun, võtke ta vastu! Pakun teile kätt andekspalumiseks — leppimiseks — sõpruseks..."

Andres Praklitz oskas ilusasti ning mõjusalt kõnelda, olles heas joones. Hermannil pöues hakkaski imetluse kõrval varsti härras liigutus maad võtma. Ta tundis sooja, pehmet kätt oma pihus, mille küljes külmad olid ainult kuldsõrmused. Hermann hakkas selle käe ümbert kinni ja toetas enda sängis istukile. Tummalt jäi ta Praklitzit otsa vahtima, tahtes ometi kord tõsist selgust saada — esiteks, kas oli see tõesti Praklitz, kes temaga kõneles, ja teiseks, mis näo ta tegi selle kõnelemise juurde. Oli see Praklitz ega olnud tema sõnad mitte õel pilge, siis oli Hermannil nõu talle nuttes kaela langeda. Teisiti ei oleks ta võinudki — tal oli ju nii tänulik süda tõsise sõpruse ja helduse eest...

Mida ta Praklitzit näost luges, oli kõigiti rahustav ja rahuldav. Praklitz jäi Praklitziks, unenäost ega viirastusest ei võinud juttugi olla, ja mida Praklitz rääkis, sellest ei lasknud ta nägu, ta kõnetoon, terve ta olek kaksipidi mõelda. Kõik oli tõsine, mehine. Pilkest ei vähemat kui märki...

"Ma olen valmis teile oma äris koha andma," kõneles vabrikant edasi, kui Hermann ikka veel tummaks jäi, "ja ma rõõmustaksin, kui ameti, mille ma teie jaoks leidsin, vastu võtaksite. Mul on oma erakontori jaoks sekretäri vaja. Seni ajasin ilma läbi, aga minu vabrik edeneb ja suureneb — jumalale tänu — iga aastaga, ja et minu teised osanikud ei ole äris tegevad, siis ei saa ma ilma erasekretärita enam läbi. Määransialgseks palgaks sada rubla kuus, prii ülalpidamise ning korteri. Palga kõrgenemine teatava aja pärast olgu teile ette teatatud. Uhtlasi tahan teile kakssada rubla palka ette maksta, et te oma võlad, millest ma kuulsin räägitavat, võiksite õiendada ja kõik ihukatetelised vajadused korraldada."

Ta tõmbas paksu punga põuetaskust, võttis mitu krabisevat paberraha välja ja pani nad Hermannile ette lauale, lambitule valgele. Ise vaatas pilutades Hermannile peale.

"Kui tohin küsida: kas see summake ei ole teie tarviduste jaoks ehk napp?... Palun seda otsekohele öelda, siis lisan juurde!... Kuidas? Ei ole napp?"

Hermann väristas tummalt pead.

"Te võite taoti ka minu erakassast lisa nõuda," jätkas Praklitz. "Ärge oma tarvetest midagi täitmata jätke rahaküsimuse pärast: küll edaspidi õiendame omavahel kõik ära... Ametisse astumise tähtaeg jäägu teie määrata. Kui oma asjade korraldamisega valmis olete, küllap ilmute siis kutsumata."

Ta tõusis toolilt, hakkas oma toredat kasukat kinni panema, kindaid kätte tõmbama. Naeratades vaatas ta sängisoliija peale maha.

"Ma ei ole veel poole sõnagagi vastust saanud," ütles ta, "kas olete minuga ära leppinud ja kas võtate pakutud teenistuse vastu... Või on teil ehk mõtlemisaega vaja? Ka selle vastu ei oleks mul midagi..."

Viimane küsimus võis olla irooniline, aga tal ei olnud teravust, tuli nähtavasti heast südamest.

Uheainsa holpsuga oli Hermann Lesta sängist — teisega Praklitzit kaenlas.

"Sõber — heategija — päästja!" kogeles ta äärmisel liigutusel ja surus pea tema rinna vastu.

Praklitz aga, nagu tõsine heategija kunagi, vabanes ruttu tema kaelustust, tema tänu- ning vaimustustuhina alt ja ruttas poolpõgenedes uksest. —

Vältas kaunis kaua, ennegu Hermann Lesta oma tormitsevas rinnas vähegi jahedamat olukorda suutis maksma panna. Ta oli rahapaberid laualt võtnud ja krabistas neid näppude vahel lapseliku rõõmuga. Vahtis neid ühest ja teisest küljest, üsna ligidalt ja eemalt, kaugelt. Ta pani nad kokku ja laotas lahti, viskas nad lauale ja kahmas jälle kätte, laskis nad põrandale kukkuda ja tõstis üles. Viimaks viskas nad õhus laiali, nii et üks lendas sinna, teine tänna; kentsaka hoolega korjas ta nad siis põrandalt ükshaaval üles... Ta mängis nendega otsekui kass mängib surnud hiirtega.

Teadmine — olla näljast, viletsusest, surma suust pääsenud, elule, magusale elule tagasi antud — see teadmine ülemäärase õnnetundena tegi ta lapseks. Ta

nägi enda tõstetud olevat kuristikust mäe tipule, ööpimedusest päikese kullasele valgusele; ta leidis tee jälle lahti olevat elurõõmudesse, kõlblikkude inimeste sekka, sellele seltskondlikule järjele, millel haritud inimene enda alles inimese tunneb olevat. Need tundmused oma spontaanse talitsemata vooluga paiskasid mehe temas pikali.

Niisama ülemäärane oli tema tänutuhin heategija vastu. Mis tal selle isiku vastu seni iganes oli olnud — ja seda oli palju —, nii sügavasti kui ta teda oli vihanud ja põlanud — praegu oli kõik unustatud, andeks antud — praegu oli Andres Praklitz ta meelest halastava ligimese, truu sõbra, hea kristlase eeskuju ja paleus!

„Kuidas inimene võib eksida, mõistes teise üle kohut!“ hüüdis Hermann Lesta ja kahetsemispisarad tungisid tal silma. „Kuidas inimene teisele ülekohut võib teha! Kuidas võis minu usk inimesse nii sootuks kaduma minna? Kuidas võisin ma salgama hakata, et inimese põues ikka midagi elutseb, mis ta inimeseks teeb, — ka inimese põues, kes rohkem kurja kui head oskab teha! Röövmõrtsukagi rinnas on midagi, mis teda kuradist eraldab.“

Ta keerutas põrandal ringi käia, mängis rahadega ja ümises ühtelugu suurel ärritusel: „Kuis inimene võib eksida! — Kuis inimene võib eksida!“ Ta nägu lõkendas vaimustuse palavusest ja kõik ta liikmed värisid.

„Akulina Mihhailovna, ma tahan oma võlad maksta!“ hüüdis ta järsku vägeva häälega teise tuppa.

Otsekui oleks mammake seda kutset ukse taga oodanud, nii kähku oli ta üürilise ees — just kui maa alt tembanud. Hermann kohkus peaaegu.

„Ma tahan oma võlad maksta!“ kordas ta suure toredusega, hoides rahapabereid eide nina ette.

„Jumal halasta, kui palju!“ kriiskas see. „German Kristjanovitš, on sind siis kuningaks tõstetud?“

„Ehee,“ naeris Hermann, „pidasite mind ikka paljasjalaks, nadikaelaks, näljakannikaks, kes kõigist maha jäetud ja igavesti hukka läinud... Vahi nüüd, maatuška!... Kas näed, mis sihuke hulgas oma närude

ees siiski veel väärt on?... Igale narrile ei usaldada üheugust rahahulka kätte... Vahi aga vahi!“

„Jumal karistagu mind, kui ma sinust iganes paha olen mõtelnud!“ ruttas mammake kinnitama. „Olen sind ikka targaks ja peeneks härraks pidanud, German Kristjanovitš... Võid sa minu üle kaevata? Kas ma pole sulle peale korteri ka toitu andnud, kui sul punast krossigi taskus ei olnud?“

„See on õige; ma olen sulle tänulik,“ vaigistas teda üüriline. „Sa pead nüüd ka nägema, et sinu heateod kõlvatu kätte ei ole läinud.“

Hermann õiendas oma võla ja lisas kümme rubla intressiks juurde, mis mammakest peaaegu pisarateni liigutas. Siis jutustas noormees lähemalt, mäherdune õnn talle võõra härra poolt praegu oli osaks saanud.

„Vaata nüüd, poeg, missugune kahi sul oleks olnud, kui enese enne üles oleksid poonud!“ hüüdis Akulina Mihhailovna nuttes. Siis karjus teise tuppa: „Ljubotška, Ljubotška... tule ruttu siia ja soovi German Kristjanovitšile õnnel... Hõika ka lapsed hoovist sisse — Griša, Manja, Saška, Vanjuška — kõik peavad tulema German Kristjanovitši tänama!“

Varsti tungis terve kari kriimnägudega lapsepõlne suure müdinaga tuppa. Ka Ljuba ilmus, jäi aga ukseesriide vahele kohmetult seisma. Ema käsul andsid lapsed baariniks avansseerunud manulase¹ käele suud, ja viimane, kes väga hästi märkas, kuhu poole kaval maatuška kogu etendusega sihtis, ei olnud mõistmatu. Ta ohverdas veel mõne rubla, käskides selle lastele jaotada. Ljubat määrgates astus ta ka selle juurde ja pakkus talle oma „tänu täheks“ viierublast paberit. Kuid siin ei võetud — andja imestuseks ja emakese ehmatuseks — ta lahtist kätt mitte vastu. Ljubake väristas pead ja Hermann arvas märkavat, et ta lõi näost kahvatuks.

„See tuleb ju heast südamest, Ljubake, võtke vastu!“

Uuesti tumm eitus. Sellevastu küsis neiu tasakesi:

„Teie lähete meilt nüüd ära, German Kristjanovitš?“

„Lähem ära küll, Ljubake, — mul on prii korter vabrikandi majas.“

¹ Tähendab: isandaks tõusnud korterikaaslase. — Toim.

„Siis andke mulle midagi muud mälestuseks, raha ma ei taha.“

Ema Akulina tahtis vastu lage hüpata niisuguse „narruse“ pärast. Ta kahmas rahapaberi Hermanninäppude vahelt ja jooksis ähvardades ning hurjutades tütre silmle:

„Kuidas sa tohid Lesta-härra andi tagasi lükata, teda nii raskesti kurvastada, talle nii suurt häbi teha?... Säh, silmapilk võtad raha vastu!... Näe tüdrukulidrat! Oled sa ogaraks läinud? Või tahad meid narrida?“

„Tahan teile ka midagi muud mälestuseks anda, Ljuba, kui ära hakkab minema,“ püüdis Hermann vaigistada, kuna ta tütarlast, kelle näost sügav kurbus paistis, teraselt tähele pani.

Ljuba aga taganes ukse vahelt vanemate eluruumi, mispeale algas tasane kahin: ta nuttis.

„Tal vaesel lapsel on kahju, et sa meilt ära lähed, Germuška,“ sosistas mamma nukra naeratusega. „Kardan koguni, sa oled talle liiga armsaks saanud. Panen seda juba mõnda aega tähele: ikka seisis ta sinu eest, ikka palvetas ta õhtuti jumalakuju ees nii kaua ja soovis, et sa omale koha saaksid... Et sa meilt ära lähleksid, seda ta vist enam ei oletanudki.“

Akulina pale läks üpris haledaks. Kaotas ta ju üürilise, pealegi nüüd, kus see üüriline maksuvõimeliselt oli saanud. Mõru mõte ajas temalegi pisarad silma, kui ta Hermannit toakesest lahkus.

4

„Ma olen jälle inimenel!“ hüüdis Hermann Lesta, kui ta oma uues korteris esimesel õhtul pehmesse sängi hüppas.

Ta oli tulnud praegu saunast, habemeajamiselt, juukselõikamiselt, ja oli endale tuliuue puhta pesu ümber pannud ning leidis eest hea õhuga soojad toad, lumivalge voodi, pehmed tuhvliidki — kõik asjad, millest ta nii kaua oli ilma olnud, mida ta ainult kui ilusat mälestust paremaid päevist oli mõrudalt meele kandnud! Tal oli nüüd kahe kambriga kena, puhas,

igapidi härraslikult sisseseatud korter, pealegi üsna enese päralt, Praklitzi omast lahus. Neitsik ümmardas teda. Tõi hommikuti kohvi, kattis õhtuti teelaua. Pruukosti ja lõunat pidi ta võtma oma peremehega ühes, selle korteris. Nõnda oli härra Praklitz suure lahkusega korraldanud.

„Ma olen jälle inimenel!“ hüüdis Hermann Lesta teist korda, kui ta järgmisel hommikul, tuliuues ülikonnas, läikiva triikpesuga, kammitult ja raseeritult suure peegli ette astus. Ta tegi näo, kui ei tunneks ta ennast ära. Vahe endise hulguse ja praeguse peene härrasmehe vahel oli ka tõesti suur. Otse pühalikul tundmusel silmitses Hermann tüki aega oma uut haabitust¹. Siis hakkas kõiksuguseid halpusi tegema — nagu kehkenpüks-poisike. Ta kummardas enda teisikut peegli, naeris talle näkku, ajas temaga juttu ning kiskus kõiksuguseid veidraid lõustu.

Seda südantsoendavat lõbu, mida ta eile õhtust saadik maitses, ei mäletanud ta elus veel tundnud olevat. Ta oli kui uuesti sündinud, kui merelainetest välja tõmmatud. Raskest tõvest tervistunud inimesel võib ehk säherdune õnnevool südames paisuda, nagu Hermannil praegu.

Eilsel õhtupoolikul oli ta uude elukohta asunud. Täna pidi ta esimest korda teenistusse minema. Kui ta Praklitzi erakontori ukse-esisele saabus, tõusis uksehoidja istmelt ja kummardas aupaklikult — seesama jõhkard, kes mõne päeva eest ta trepist alla oli visanud. Tänaast noorhärrat ta selles ei tundnud. Ta teadis ainult, et see on vabrikandi uus erasekretär, keda peab kartma ning austama. Ja teadagi ei tulnud noorhärral enesel meeldegi end tunda anda. Las küürutab pealegi. Karistuseks talle!

Härra Praklitz võttis sekretäri lahke naeratusega vastu. Silmitses teda peast jalgadeni ja laksutas kiituseks käsi.

„Hm, nagu noor jumal!“ tähendas ta. „Soovin õnne nii kordaläinud karvaheitmiseks! Te olete ju pagana nägus pois, kui nii lähedalt vaadata! — Kas teate,

¹ Väliskuju, välimus. — Toim.

härä Lesta, teid nähes tuleb mulle midagi meelde: me võiksime varsti proovi teha, kuis mõjub minu elegantne sekretär — naistesse. Mis te arvate, kui lähksime täna preili Amanda Bülle juurde külla?"

"Preili —? Kuidas see oli, härä Praklitz?"

"Preili Amanda Bülle juurde," kordas Praklitz rõhuga, vahtides seejuures Hermannile põnevalt näkku ja hakates siis valju häälega naerma.

"Te lähete ju punaseks kui vähk! — Ja nüüd — nüüd kahvatate, nagu oleksin jumal teab mis kolda nõude teile ette pannud!... Kuidas pean seda seletama?"

Lesta oli tõesti nii suures kohmetuses, et ta jõudu ei leidnud oma jumevahetust varjata, veel vähem sõnu ja tooni valida; ta pahvatas rõõmlikul hämmastusel välja:

"Amanda Bülle — kas ta on Peterburis? Kas teie olete temaga tuttav? — Kas teate tema korterit?... Amanda Bülle elab siis veel?"

"Kui ta mitte ei elaks," itsitas Praklitz, "ega ma siis teid tema poole külla ei kutsuks... Pange endid õhtuks valmis, me läheme koos Amanda Aleksandrovna juurde... Kas teate, sõber, minu meelest on, kui ei suudaks te oma praeguses rõõmurabanduses siin palju head teha; ühtlasi on täna väike vene püha, mil ma kontori lõunaks sulen. Torgake siis parem oma uus silinder pähe ja minge Nevskile jalutama — rahu koguma, südant ja pead jahutama. See on minu isalik nõuanne. Muidu kardan, et moodustate õhtul neiu Amanda juures liiga kohmetu ja kahtlase kuju... Head lõbu, härä Lesta!"

"Ma ei saa ikka veel aru —" kogeles sekretär.

"Siin ei ole palju aru saada. Amanda isa on minu vabrikus ülevaatajaks. Kodumaalt, kus kuri kaupmehele saatus ta vaeseks tegi, tuli ta pealinna ja sai minu juures koha... Kui ehk soovite Bülle-papaga kokku saada — ta on vabrikus leida. Tahaksin teile aga nõu anda, härä Lesta: jätke vanamehele jutustamata, missuguste iseäraliste olude tõttu te minu teenistusse saite. Oma senisest hädast parem vaikige. Arvan seda teile ja enesele tulusamaks. Teil oli kohta,

minul kõrgema haridusega ametnikku vaja — sellest on küllalt."

"Hea meelega täidan teie soovi, härä Praklitz."

"Siis head päeval! Teie uudishimu Büllede suhtes tahan edaspidi rohkemalt kustutada... Hm, ma näen suure rahuldusega, et — vana arm ei roosteta... Kes teab, kes teab, mis huvitavad lood meil sel moel veel ees seisavad..."

Hermann tänas lubatud priiaja eest ja pöördus ukse poole.

"Veel midagi!" hüüdis Praklitz käsi hõõrudes ja astus Lestale lähemale. "Te ei peaks mitte pahaks panema, sekretärihärä, kui ma tillukese küsimusega teie era-asja riivan: ega teil selle tütarlapse vastu, keda ma teie senises korteris nii-öelda halastaja-õe tegevuses nägin, mingisugust huvi — või kohuseid ei ole? Ma küsin aga nii naljaks — palun vabandada."

"Jumal hoidku!" vastas Hermann ruttu. "Minu kohused seal on kõik täidetud."

"Soo, sool... Mulle paistis nagu silma — plika oli nii agar teid ellu äratama — Hm, väga hea... Pärast lõunat siis preili Amanda Bülle poole — ärge seda unustage!" lõpetas ta kelmilt naerdes. "Kõige parem oleks, kui te ennast vanale Büllele ei näitakski; nii võiksime Amandakesele teha ootamata rõõmu... Aga nii, kuidas ise arvate..."

Kui Hermann kontorist lahkus, ei olnud ta kaua kahevahel, missugust paika valida, et oma mõtteid ja mälestusi, mida härä Praklitzi teated nii sügavasti olid erutanud, rahuga koguda. Seda oli parem üksinda oma vaiksuses korteris teha kui uulitsal või restoranis keset inimestevoolu. Ka vana Büllet ei tahtnud ta oma esimeses meeleliigutuses kohe teretama minna. Ta pöördus jalamaid oma korterisse tagasi ja hakkas seal, sammudes edasi-tagasi, Amanda Bülle peale mõtlema.

Amanda siin! — Amanda isa Praklitzi vabrikus ülevaatajaks, teise teenija — Andres Praklitzi teenija, kes on vaesest vürtspoe-sellist tõusnud jõukaks pealinna vabrikandiks!... Ja mitte ainult Aleksander Bülle, ka Hermann Lesta on Praklitzi palgaline. Viimane koguni armu pärast — kui Andres Praklitzi iga-

vene tänuvõlglane päästetud elu eest! — Kuidas on lugu ses suhtes Amanda isagagi — kes teab? Ehk käis temagi sellelt inimesesõbralt armu palumas, enne kui teenistusse võeti... Ja poesell Praklitz, kes rajas oma võimsa elualuse puhtusega abinõudega, teoga, mis on ette nähtud kriminaalseadustikus, — ta on nüüd pealegi veel viletsate ning langenute abimees, kristlik heategija, suur ligimesearmastaja...

Kuidas saatus inimesega mängib, kuidas ta üht tõstab, teist tallab!

Amanda nimi manas kõige sündmusrikkama peatüki Hermannii noorpõlisesest elust ta vaimusilma ette. See oli lõik minevikku, milles vari valgust, õnnetus õnne nii tumedalt kattis, et mälestused ei võinud muud äratada kui valu ja piina. Sellest mineviku peale mõtlemisest ja mälestustes sorimisest oli Hermann seepärast ikka hoidunud, kuni ta viimastel viletsuste-aegadel piina v a j a s, ja nimelt enesekiusamiseks. Nüüd tuli meeldetuletus teiselt poolt, — missugune vahe! Nii liigidal, nii selgelt ning elutruult ei olnud noormees minevikupilte ialgi enda ees näinud üles kerkivat kui praegu, kus Amanda nimi nad elule äratas. —

Kuueteistkümne-aastane tütarlaps, vaevalt kahekümne-aastane noormees. Esimene armastus. See lapsepõline armastus, nagu ta naabrilaste vahel alalise läbikäimise tõttu nii kergesti, nii pool-iseenesest tekib. Ja sellest on rohkem kui seitse aastat teed. Ja selle aja vahel on koormad unustust, mäed ja orud lahutust, võõrdumist. Kui noormees siiski praegugi veel jumet muutis, kuuldes lapsepõlise, kallikese nime ja lähedalolu, — kui ta rinnas jälle kord tundis algavat seda kevadist õilmete puhkemist, mis seal kord nii imelist ilu ning elu oli sünnitanud, siis peab küll otsusele jõudma, et sel lapsepõlisel armutaimel võisid olla sügavad, eluvõimsad juured, mis ei sure, kuigi varred pealt on külmunud ning kolletanud ja õilmed pudenenud.

Hermann tabas selle tõe praegusel hetkel ja imetles. Ta ei olnud seda uskunud. Kui vähe tunneb inimene ennast!

Nende kodupaik, kus nad on sündinud ja kasvanud, oli ühes Baltimaa perekamas linnas. Nende vanemad

olid eesti rahvusest linnakodanikud, aga „ajakohase“, see on saksameelse ning -keelse eluseadlusega. Siin uulitsanurgal seisid Aleksander Bülle kaks kivimaja, nende vastas asetses Kristjan Lesta suur, üle linna kuulsa vürtsi-, veini- ja puuvilja-kauplus omas majas. Härra Bülle hangeldas laialiselt kõiksuguste asjadega: linadega, viljaga hobustega; tal olid heinamaad renditud, ta pidas kivimurde; kõige selle kõrval kuuldi teda börsil mängivat.

Mõlemat perekonda ühendas teatav sõpruseside. Nad käisid teineteisega läbi, ilma et isad ärilisis asjus kokku puutusid. Isand Bülle oli viimasel ajal leseks jäänud. Ta kosis varsti teise abikaasa. See oli noor, elunautiv daam kellest hakati varsti nägema ning kuulma, et ta armastab „suurel jalal“ elada. Kuid Bülle peeti rikkaks meheks, tema ärimehelikku õnne kiideti niisama suuresuuliselt nagu tema teravat mõistust ja kiitakusse jäämata kavalust; ta võis siis oma uue naise kõrgemaid elunõudeid kopikaid lugemata täita, seda enam, et esimene teinepool oli vagune, kokkuhoidlik, lihtne naisterahvas olnud, kes sallis uhkust niisama vähe kui raiskamist. Esimesest abikaasast oli Büllele jäänud üksainus laps: Amanda. Noor teinepool valmistas talle peaaegu igal aastal isarõõmusid. Kui Hermann seitsme aasta eest kodulinnast lahkus, teadis ta Amandal seltsiks olevat juba kaks tillukest poolõde ja ühe venna.

Ka Kristjan Lestat kui põlist kaupmeest ja kasinalt elavat perekonnaisa peeti rikkaks või vähemalt jõukaks kodanikuks. Ta enese perekond elas selles usus nii kaua, kuni tuli hirmus tund, mis äratas kõik kui sügavast unest ja tegi ahastuse seda suuremaks. Uus aeg mitmekordselt rohkendatud võistlusega oli alanud: kus aastakümneid üksainus kauplus oli seisnud, tekkis nüüd korraga mitu kõrvuti. Kolm kaupmeest, kellega Lesta ühenduses oli olnud ja kes suurte summadega ta võlakontos figureerisid, langesid peaaegu ühtlasi. Ehituseõhina tagajärjel kukkus majade väärtus, nii et Lest tal võimata oli oma hoonete peale suuremaid laenusid võtta. Sõbrad aitasid aga abi ei ulatunud. Nõnda seisis Kristjan Lesta ühel päeval mahamuljuva teadmise ees:

mis sul on, ei ole enam sinu; kui annad teistele kätte, mis neil pärida, siis oled viimast päeva poe- ja majamanik olnud. Sulle ei jää muud kui kott ja kepp.

Imelik on, et pankroti ees seisvad ärimed näevad enamasti kohe kotti ja keppi. Neile ei tule meeldegi, et inimene ka teise palgalisena igapäevast leiba võib teenida. Nad kardavad oma „au“ eest. Nagu oleks see autu, kes ennast makstud tööga toidab. Veel lähemal kui kepp ja kott on mõnele kuul. Ta kuuleb seda kohe oma kõrvade ümber vinguvat. Ei ta arva enam elada võivat, kui ta ei seisa peremehe auluses ega rikkuse kuulsuses, kui temast peab öeldama: ta saab oma töö eest teise poolt määratud palga. Selline ärimed leiab sündsamaks elust aralt põgeneda, naist ja lapsi maha nälgima jätta...

Ka Kristjan Lesta esimene hirmuviirastus keksis kepi, koti ja pistoliga. Kuid Lestale oli nii visa elu- ja au-armastus, et ta hakkas pääsemiseks abi otsima. Aga hangitud abinõud olid veelgi halvemad kui sandikott ja surm. Et ta seejuures oma abikaasa ja kahe lapse peale enam mõtles kui enese peale, see ei suuda tema tegu vabandada. Kristjan Lesta sattus kõverale tee. Ta ei jätnud oma maksujõuetust, millest ta ilma ees aua-oleks pääsenud, sest ta vara seisis võlgade suurusega tasakaalus, mitte ainult seadusepärast üles andmata, vaid ta tegi äri ning maja peale veel nii palju uusi võlgasid, kui iganes võimalik oli, muutes kaupupoole hinnaga rahaks võltsides äriraamatuid ja muretsedes endale suurte nõuetega vale-võlausaldajaid, kes talle vahekasu eest konkursist tagasi pidid tooma, mis oli teiste oma.

Viimaste sekka kuulus ka Andres Praklitz. See oli tol ajal Lesta vanemaks poeselliks ja paremaks käeks. Peremees oli temale kõige enne oma seisukorda tunnistanud ja Praklitz terves pettuseplaanis kõik tähtsamad konksud ning virakid imekspandava meeletteravusega leiutanud ja leivaisale kätte õpetanud. Julgesti võis öelda, et Praklitz oli kogu manipulatsiooni algataja ja juhataja, Lesta vaid kordasaatja, ta sõnakuulelik tööriist. Ahastav inimene kuulab ju igaühe pääsutootavat sõna. Ja pealegi oli Lestale Andrese vastu piirita usal-

dus. Võis ta ju viimast oma kasupojaks pidada ja isennast tema heategijaks. Ning heategijale ollakse tänulik.

Praklitz oli nimelt linna lähedalt vaese vabadikulese poeg ning kaheksa aastat vana, kui ta surma läbi oma ema kaotas. Surmavoodil ütles lahkuja poisikesele: „Kui mind enam ei ole ja sinu kõht on tühi, siis mine linna kaupmees Lesta juurde. See on va hea südamega mees, küll ta su eest hoolt kannab.“

Lesta tundis naist palju aastaid. Viimane müüs oma või- ja munakorjandused Lestale, ja et kaupmees tema vaesust teadis, sai eideke, kes talle oma algupärase olemisega meeldis, alati soodsama hinna kui mujalt ja vahel ka veel kaubapealist.

Eks ühel heal päeval astunudki väike Andres kopsti kauplusesse Lesta-härrale ennast kasupojaks pakkuma. Ta ütles enda kõhu tühja olevat ning jutustas ema viimsed sõnad ära. Terane poisike meeldis kaupmehele, tema olukord äratas ta kaastunde. Ta võttis Andrese kasvandikuks vastu, andis talle õpipoiste ruumides korteri, toitis ning kattis teda ja laskis väikest „pätajalga“ — nagu õpipoisid väikest Andukest kutsusid — kaks aastat kooliski käia. Seepeale oli ta lühikest aega kaupluse jooksupoisiks, tõusis õpipoisiks ja aastate jooksul selliks. Andres oli neid inimvõsusi, kellest hakatakse maast-madalast ütleva: „Sest saab mees!“ Ta oli sündinud ärimed ja edasipüüdja. Mis ta iganes tegi — kõiges oli auahnus ajuriks ja juhtnööriks. Tarkused ja osavused, mis ta endale raudsel tahtel kätte õppis, sõnakuulelik olek, alandlik meel, kasinad eluviisid, millega ta leivaisale püüdis meeldida, — kõigel sellel oli tõukejõuks edasisaamine, kõrgemale tõusmine karjääris. Siia juurde seltsis terane vaim, erk, läbitungiv kaupmehelik mõistus ja suur anne omandada teadmisi ning haridust, kust aga iganes on saada: raamatutest ja inimestelt, seltsidest, teatrist. Peremees pidas temast niisama suurt lugu, nagu ta tema võimeid imestas. Sel lool ei olnud Praklitzil raske kaupluses juhtivaks selliks tõusta ning head palka nõuda. Tal oli juba ümmargune summake korjandust, kui õnnetus kasuisa pea ümber laineid hakkas

lööma. Kui ausalt või ülekohtuselt ta selle tagavara oli kogunud — kes seda võis teada.

Praklitzi plaani järgi toimetas Lesta oma ärist nii palju väärtusi kõrvale kui iganes jõuti sulaks teha. Ta kirjutas Praklitzi nimele kõrgesummalise võlaveksli, mille see esitas konkursivalitsusele. Paar teist ustavat abimeest, keda samuti tehti ebakreeditorideks, tõi Praklitz ise. Siis kuulutati pankrot välja.

Kõik läks hästi. Raamatutest ei saadud aru kätte, pettuse paljastuseks ei leitud põhjendust, varjuvekslite asi ei tulnud ilmsiks. Lesta usaldas kõik kõrvaldatud varad Praklitzi kätte, kelle tegevus nüüd alles algas. Praklitz võttis oma korjanduse appi, tema ja mõlema teise varjuveksli sisu oli kaasa rõhumas, ja nõnda ostis Andres Praklitz konkursioksjonil Lesta maja ning kaupluse enda nimel ära, see on — Lestale tagasi. Ilma ees ja kohtute teada pidi Praklitz olema, nagu nõudis nende kokkulepe, maja ning äri peremees; tema nimele kirjutati kõik paberid ja endine omanik Lesta astus palgatud sellina Praklitzi teenistusse, jäädes seejuures salaja muidugi pärisperemeheks. Praklitz pidi kõrgendatud palga kõrval osa saama kaupluse kasudest.

Nõnda arvas Kristjan Lesta kotist ning kepi mõõda pääsenud ja naist ning lapsi viletsuse eest hoidnud olevat. Peremehe välisest aust oli ta küll ilma, aga teise juures palga eest teenida ei olnud tal vaja. Nii võis kuul jääda pistolisse.

Kuid ühe asja oli vaene mees unustanud — selle, et kelm ei tohi kelmi usaldada, et kurjategija õelam vaenlane on sageli ta seltsimees. Liiga hilja sai talle selgeks, et ta oli kasupoja asemel endale kaelalõikaja üles kasvatanud, et Andres Praklitz on inimene, kellel muud jumalust ei ole kui ta ise ja kes muud pühadust ei tunne kui omakasus. Kõik, mis Praklitz peremehe kasuks oli teinud, sündis silmakirjaks oli katteks määratule pettusele, mille vili kõik ja ainuüksi pidi Praklitzile enesele saama. Siin kordus jälle see halenaljakas juhtum, et varas näppas varga järelt saagi.

Uhel heal päeval ütles Andres Praklitz Kristjan Lestale koha üles.

Ta ei pilutanud silmagi, kui ta seda tegi. Jäine oli ta hää, ta pale, ta veri.

Lesta ei tahtnud naljast aru saada. Ta naeratas kasupojale veidra kometi üle näkku. Praklitz aga seletas lühidalt, et ta ei tegevat nalja, ja kui Lesta nüüd terasemalt talle otsa vahtis, hakkas ta värisema ja — uskus.

„Aga mina olen ju peremees!“ puhkes hirmuhüüd tal suust.

„Te olite kord peremees, nüüd olen mina,“ kostis kasupoeg, „olge heaks, vaadake minu paberitest järele. Ja kui peremees ütlen teile, oma sellile, koha üles. Ma arvan, see on kõigiti selge.“

Miks ta selge ei olnud! Asi oli nii kohutav-selge, et vaene kaupmees jooksis kauplusest nagu oleks tal põrgutäis irvitavaid sarvikuid kannul, — muidu oleks teda ehk visatud, ja ta jutustas üksikus kambris oma häda ammugi laetud tuleriistale. Ilus haljas eluvõtja hirmutas meest nii kaua kepi ja kotiga, kuni käis väike süütu pauk, mis võttis naiselt ning lastelt toitja, Andres Praklitzi aga vabastas vastumeelsest poesellist. Kristjan Lesta oli enda tummaks teinud, politseile enne teada andmata, mil viisil Andres Praklitz, endine kaupluse jooksupoiss, rikkaks meheks oli saanud. Lesta oli seejuures vist mõelnud: Kui ma oma abikaasale ja lastele muud ei jäta, siis ometi ausa nime ilmagi ees, kuna ju Praklitzi paljastus oleks tähendanud ka Lesta enda paljastust. Mõni seletav rida, mis surnu juurest leiti, andis abikaasale märku, miks õnnetu surma oli läinud. Nõnda ei saanud leinajate teadvus osa sellest „ausast nimest“, mis neile ilma ees oli jäänud.

See oli Hermann Lesta õnnetuste algus. Ta pidi ülikoolist kus ta vaevalt kolm poolaastat oli saanud olla, lahkuma, et ema ja kaheteistkümnepäevase õekese eest muretseda ning seks rahalist teenistust võtta. Emal küll ei olnud tema ohvrit kauaks vaja. Mõni kuu peale mehe surma pani ka tema silmad igaveseks kinni. Ehmatuse ning ahastuse oli ta südame murdnud. Ja nüüd oli Hermann õekesega üksinda — kaks vaestlast, abita ja armuta. Sugulasi, kelle peale oleks võinud loota, neil teada ei olnud, ja sõbrad — sa heldeke,

need on säärasel puhul „isegi nii napil järjel”, neil endil on nii „suur pere ja palju muret — hm, hm” — ja nõnda edasi... Isegi Bülled poolt oli sellist kõhatamist kuulda. Ja kes tahab siis ka lausa teiste kaela langeda või kelle tunded lubavad siis otse minna armu paluma. Seesuguses asjas oli Hermannil tol ajal väga õrn au; ta oli uhke, julge, täis usaldust oma jõusse ja õnnesse. Ta tegi lühidalt otsuseks kodulinnast kõige oma valu ning häbiga lahkuda, õde aga seniks lasta linna vaestekooli vastu võtta, kui teenistus leitud, mis nii palju sisse tooks, et lapsele kõrgemat haridust ning paremat põlve muretseda ja kooselu vennaga võimalikuks teha.

Ema matusepäeva õhtul, kui kõik leinavõõrad majast olid ammugi lahkunud, istus Hermann nuuksuva õekese juures, püüdes teda vaigistada ja mõeldes tuleviku peale. Siis astus Amanda Bülle uksest sisse. Ta pilk käis õe pealt venna peale ja läikivad pisarad veeresid tal üle põskede. Hermann märkas, et ta sügavast meeleliigutusest värises. Väikest Elsat tormiliselt sülelnud, pööras Amanda oma õhetava näo tema venna poole.

„Sa tahad siit linnast lahkuda, Hermann?” küsis ta kindla, imeselge häälega.

„Ma pean,” kostis noormees hämaralt.

„Kas tagasi tuled?”

„Seda ma ei tea.”

„Sa pead tagasi tulema, Hermann.”

„Mispärast?”

„Sellepärast, et ma sind, armastan — et ma sinuta ei või elada!”

Nagu südamest vägisi litsutud karjatus tulid need sõnad tütarlapse suust. Õhetaval palgel, säraval silmal seisis ta noormehe ees, kes haaras ta rõõmuhõiskel rinnale.

„Ma tulen tagasi, Amanda,” sosistas ta temale kuumalt kõrva, „sest mina ei või ka sinuta elada, minu elu, minu ainus vara, see oled sina! Kaua juba elad mu südames, ilma et seda sulle oleksin sõandanud tunnistada... Ma vannun sulle, minu Amanda —”

Vandus ja kõneles, nagu sellistel kordadel vannutakse ja kõneldakse. Noored inimesed oma „esimese

armastusega” arvavad alati, et kõik nende ilusad sõnad on tuliuued, algupärased, nende eneste leiutatud. Nad laulavad aga ainult järele, mida teised ammu eel on laulnud; nende oma on ainult õhin, mis täidab nende hingi. Ja see oli Hermannil ja Amandal suur, õiglane — nii õiglane kui esimene armastus kunagi.

Hermann lahkus armastatust mehiselt kõmiseva vande, laia ilma rännates saatusega nii kaua kangelasena võidelda, kuni tal saaks võimalikuks mõrsjale järele tulla, et temaga igaveseks ühineda, talle mureta elupõlve pakkuda. Säärase vande puhul tunneb iga noormees ennast kangelasena. Lootuse imelik vägi paisutab ta rinda, teeb ta käsivarre tugevaks. Ta ei karda võitlust kas või põrgutäie kuraditega. Ta on ka julge, et tal nii pühas võitluses seisab õnn selja taga — seisma peab. Nõnda tormab ta ellu, ja tormates hõlpsab nii tihti õnnest üle või tallab ta tuhinas jalge alla.

Hermann Lestal oli alguses nõu omal jõul ülikoolis edasi püsida, et teda kümnekordsel virkusel seda rutemini lõpetada. Ta valis õigusteaduse ainumaks õpiasjaks, selga pöörates kõigele muule, ka lõbule ja lõtvusel. Tundide andmisega ja kirjatööga lootis ta nii palju teenida, et hädavaevalt läbi saada. Korporatsioonist astus ta välja, sõpradest, kes akadeemilise kodaniku „vabadust” nautisid, läi lahti. Hermann pidi aga varsti nägema, et elu nõuab palju suuremaid kangelasi, kui tema oli. Neid kangelasi oli ülikoolis olemas. Hermann tundis nii mitut, aga ta ei jõudnud neile järgi teha. Seal leidis külast tulnud koolmeistrite ja talunikkude poegi, kes samuti kodusest raha-abist ilma olid, — nad elasid. Võitlesid ja võitsid. Hermann ei olnud sellest kõvast ning visast puust, mis kasvab meie talurahva seas. Tal puudus terasest tahtejõud, raudne püsivus. Võib ka olla, et senine sulgpattjadele põhjendatud elukord teda liiga oli hellitanud, ta keha ja vaimu lõdvaks jätnud. Hermann lahkus ülikoolist juba siis, kui ta paaril kuul ainult kaks korda päevas süüa oli saanud.

Mõistlik mees, kes elule sel kombel näkku oli saanud vaadata, oleks nüüd ruttu valinud ameti mõnes ärilises asjanduses. Mitte nõnda Hermann Lesta. Temal

elas nimelt peas ja põues tung, mis väljendub püüdes: ma tahan sest suurest, madalast ühepikkuseks piiratud padrikust, mida hüütakse seltskonnaks, üle ulatuda. Mind peab nähtama, vahitama, imestatama. Igapäevase elu suures massis olen kadunud; seal ei pane mind keegi tähele; seal olen karjaloom nagu kõik teised. Ma ei taha aga olla igapäevane elukas kahe jala, kahe käe ja ühe peaga. Ma usun, mul on andeid ja omadusi, mis mu jalad sinna tõstavad, kus on teiste pead.

Säärane usk on aga sagedasti ekslik. Anded ja omadused, mis aitaksid lendu, puuduvad kahjuks. Arusamine tuleb hilja. Ja kui ta varemalt kipub tulema, siis teda ei usta. „Ma tahan, tahan, tahan!” kordub kiuslik hüüd. Ronib mehike ka nii kaua varrast mööda ülespoole, kuni jõuetult maha kukub ja vingerdama jääb. Kukkumine aga teeb mõned elu tarvis hoopis vigaseks, teised — ja neid on väga vähe — toibuvad pikkamisi ja siunavad kogu eluaja raisatud töö ning ter-vise üle, mis teisel, parajamal kohal nii ilusat vilja oleks kandnud.

Hermann põlgas iga ärilist kutset. Tema lapsepõline igatsus oli olnud saada kunstnikuks. Vanematele, kes ta kaupmeheks olid määranud, pani ta nii kaua vastu, kuni need oma kitsikuses otsuseks tegid teda ülikooli saata. Kui Hermann aga nüüd pidi nägema, et temast ka vabakutselist teadlast ei võinud saada, sest et ta jõud oli nõder ja eesmärk kauge, siis tulid talle ta „anded ja omadused” uuel õhinal meelde, ta aateline tung ärkas jälle. Ta pühendas end kunstile, millest ta oma lühikese silmaringi tõttu arvas, et see viib kõige kiiremini kuulsusele ning kullasalvele. Uhes kodumaa linnas laskis ta enese saksa teatrisse näitlejate sekka vastu võtta. Järgnes pettumus. Kaua ei tahtnud ta tõe tunnetatavaks võtta, kaua võitles ta raskustega, mis talle mäe kõrgusel vastu tulid, kuni viimaks tuli taipamine vägisi. Talle ei saanud mitte ainult selgeks, et näitlejakutse teda ettenähtava ajani kuigi kindlale elu-alusele ei või upitada, vaid ta pidi laskma enesele ka veel asjatundjailt öelda, et tal edasisaamiseks andedki ja annetega ühes kõik lootused puuduvad. Otsas! Hermann Lesta pöördus nüüd kirjanduse poole. Võib-olla

omas ta suletöökse rohkem loomulikku võimet — vähemalt võeti tema töist mõnigi trükki ja kaunikese aja elaski ta sellest teenistusest ehk küll väga viletsalt. Aga Hermannil puudus see kogemustel põhjenev elutundmine, mis õpetab, et edasisaamine igas kutses nõuab tööd, tööd ja veel kord tööd. Hermannil puudus kannatus mööda saada esialgseistki raskusist, võites neid töö ja murdumata tahtega. Liiga ruttu püüdis ta kindlale elujärjele saada. Ta mõtles Amanda ja vaestemajas elava õekese peale, kes teda igatsusega ootasid — mitte kui kohata hulgust, vaid kui aus ja ametis olevat kosilast ning avitajat. See piinav teadmine tegi vaese Hermannii pea seda segasemaks. Õnne järelle kihutades komistas ta ikka sagedamini, ikka kaugeemale eksis ta kindlalt maanteelt tundmata jalgrada-dele, sattus päikesepaistelt hämarikku, kuni viimaks oli pimedus ta ümber nii suur ja padrik nii tihe, et väljapääs oli võimatu. Nüüd ei olnud tal enam kutseid ega kohti valida, vaid viletsuse sunnil võttis ta iga teenistuse vastu. Ta võis enesest varsti öelda: üheksa ametit, kümnes nälg. Mis asjamees ei olnud ta seitsme aasta jooksul kõik juba olnud! Näitleja, kirjanik, kodu-kooliõpetaja, raudteeametnik, piletikontrollija tsirkuses, hoburaudtee-konduktor, viimaks jäämurdja, lume-pühkija, lehekandja — kuni ta nii kaugele oli arenenud, et läks Andres Praklitzilt öövahi kohta paluma. Miks ka mitte. Polnud see ju kõige halvem amet, mille ta viimasel ajal oli pidanud vastu võtma. Vaese Hermannii vaenlastist oli tigidaim tema rahutu meel, mis teda otsekui igavest juuti ühest paigast teise kihutas, tehes pinna ta jalge all igal pool kõikuvaks, käskides teda ühte teenistust heita, teist võtta — ikka sel kōditaval endapetmisel: nüüd algab parem aeg, nüüd oled õigel teel!... Nõnda langes ta järk-järgult. Nälg kur-nas ta ihujõudu, ahastus ning meelegeide vähendas ta vaimuseligust, soetades temas ebavoorusi ja pahe-sid, halvates ta autunnet ning iseteadvust.

Siis kõik tema enese süü? Kõik?

Kes teab, kas poleks Hermann Lestast hea advokaat saanud, kui tal võimalik oleks olnud ülikooli lõpetada. Kes teab, kas poleks tast tubli kirjanik saanud, kui

muretu elujärg talle mahti oleks andnud areneda, küpseda. Kes teab, kas ta ei oleks eneses mõne muu kutse tarvis andeid avastanud, kui tal aega ja vabadust küllalt oleks olnud end uurida ja proovida. Kes teab, kas ta lapsepõline kasvatus omajagu süüdi ei olnud, et tal elu rõveduste vastu võideldes võitlejakangus puudus. Kes teab, kui suur mees Hermann Lestast oleks saanudki, kui — kui — ja nõnda edasi. Ning veel midagi. Veel üks asi, mis puudus. Õnn. Kuidas õnn mõnest väetikesest mehe teeb! Õnn annab julgust, annab jõudu, annab tarkust. Õnn upitab, õnnetus vajutab. Hermann Lestal ei olnud õnne. Õnn otsib nimelt veel pahemaid inimesi, kui tema oli.

Kolm aastat seisis Hermann Amandaga kirjavahetuses. Kodulinna ta jalga ei tõstnud. Õest andis vaestekooli valitsus talle teatust. Amandalt kuulis ta muuseas, et Andres Prakilz kaupluse ja maja suure kauguga ära müünud ning Peterburi asunud laiemat tööpõldu omandama. Amanda isaga elanud ta viimasel ajal elavas ärilises sõpruses, mille tagajärjeks olnud, et ta Büllele ühe salaliku võttega nii raske kahju kaela ajanud, et see oma teise maja kaotanud. Kiri, milles see teade seisis oli viimane Amandalt. Sest Hermann vastus tegi nende õrnale ühendusele lõpu. Ilma lähema seletuseta, lühidalt ja karmilt, nagu ahastusest mürgitatud meel teda käskis, tähendas Hermann oma kirjas: „Sa oled vaba — unusta mind! Kingi oma süda teisele, kõlblikumale...“ Kuidas tohtiski ta tütarlapse lootusi edasi elatada, kuna ta enda omad maha oli matnud. Ta pidi ju kartma Amanda eluõnne rikkuda. Seepärast vabadus sulle, vabadus mulle. Kuristikku kukkujal ei ole õigust teist enesega kaasa tõmmata.

Valusat piina sünnitas armsama kaotamise kõrval Hermannile lugu, et ta oma õe heaks midagi ei saanud teha. Ta armastas õde hellalt; see armastus sai otse haiglaseks, mida enam kadusid ta lootused Elsat vaestekoolist vabastada ja enesega ühendada. Alalõpmata mõtles ta selle kurbusse ja igatsuse peale, mida võõraste sekka jäetud üksik vaenelaps pidi kannatama, ehk ta sellest oma kirjades vennale nii väga ei kurtanudki. Elsa avaldas ainult innukat ootust koolist välja

saada ja teenistuspõlve alata. See tähendas temale vabadust. Aeg tuligi viimaks. Elsa kirjutas, et ta koolivalitsuse hoolitsusel ühes perekonnas laste juurde on koha saanud. Aastate jooksul vahetas ta siis mitu korda teenistust, ja hiljuti tuli Hermannile kiri, milles Elsa teatas, et ta ühe üksiku daami seltsilisena mõneks ajaks välismaale reisivat. Ta käsi käivat nüüd hästi. Kas ta ei võivat vända, kui sellel tarvis, aineliselt aidata.

See ei olnud pilge, kuid Hermannisse mõjus ta pilkenä. Oma viletsuse suurusest ei olnud ta õele iialgi teatanud; mida Elsa tema ridadest võis märgata, oli vaid see, et venna elukord mitte just kiiduväärt ei olnud. Aga kui ta ka nälga oleks surnud — õe käest abi vastu võtta, selle õe käest, kelle ta ise abita oli jätanud, — seda mõtet ei lasknud ta eneses tekkida. Enemini läks ta Andres Prakilzi palvele.

Viimase kompvektivabrikust oli ta pealinnas — Hermann elas teist aastat Peterburis — ajalehtede kaudu, milles seisis Prakilzi ärilised kuulutused, teatust saanud. Oma hulkumistel otsis ta vabriku kord üles. Värava vahelt vaatles ta pikka tossavat korstnat, kuulatas masinate mürinat ja — kiristas hambaid. Mida muud võiski ta teha.

See sündis mõne kuu eest. Ja nüüd? Kui muredaks ei tee nalg inimest! Kui alandlikuks ja tänulikuks! Nüüd õnnistas Hermann seda Prakilzi, nimetas teda tõsisel meelel oma heategijaks, oma parimaks sõbraks! Ta unustas või vähemalt püüdis unustada, mis ta sellest inimesest halba teadis. Ta leidis jälle kord, et inimeses elavad jumal ja kurat intiimseimas ühenduses.

Härra Prakilz, aastate poolest kolmekümnest küll juba üle, elas veel poissmehepõlve. Tal oli aga täielik kodune majapidamine. Restoranis söömas käära, nagu see poissmeestel taotsuseks, — seda ta ei sallinud, iseäranis mitte äripäevadel. Seks oli Andrei Karlovitš liiga nugris peremees, ihu ning hinge oma töös ning

asjanduses kinni ja vist ka ihne. Tema ihnus ei olnud küll mitte absoluutne. Isiklikult oli ta igapidi kasin, parajust pidav, nagu ta sellega lapsepõlvest saadik oli harjunud; niisama kaugele läks ta hoiumeel tööaja suhtes, millest ta pooltki tundi asjata ei suutnud raiasata. Ta oli selles täielik pedant teiste ja enese vastu. Aga kui Praklitz mitte üksi ei olnud, kui teda nähti, kui ta oli äriliste sõprade või vastaste seas, kui ta teadis, et võistlejad teda tähele panevad, siis ei vaadanud ta raha peale, vaid püüdis oma külla laiutamisi näidata, kõiki ületada. Käis klubis, mängis, kostitas tuttavaid — harva, aga siis seda toredamini. Ta käis ka teatrites, pidudel — ikka vabal ajal ja oma himudele õiget piiri leides. Tsirkuses ja varieteedes oli tal intiimseid naissõpru artistide seas, kuigi ta nendest meessõprade vastu enam kõmu tegi, kui asi vääris. Rikas ärimees peab ilma ees elumees olema, arvas Praklitz, seda nõuab ta seltskondlik staaž, ta äriline renee, aga sellest hoolimata ei tohi see liiasti maksta. Pillavaks saab ses suhtes vaid varstine pankrotlane.

Hermann Lesta tuli täna esimest korda peremehe lauda lõunasöögile. Praklitz võttis ta joviaalse lahku-sega vastu. Roogasid oli täna rohkem ning peenemaid kui muidu ja ka heade jookide eest oli vabrikant lasknud hoolt kanda. Nagu võidi eeldada, oli sekretäril hea isu. Esimene mitmeroaline soe lõuna — taevast teab kui kauase aja järel! Ta söövat kui nälginud hagi, pidi Lesta enesele tunnistama. Ta süda naeris. Siiski sundis teda majahärra veel agarasti taga ning oli nii viisakas, et tegi näo, nagu ei paneks ta teise vägitöid toiduvaagnate kallal tähelegi. Peened napsid ja hea vein aitasid isu upitada, tuju ülendada. Praklitz kallasklaasid ikka jälle uuesti täis.

„Mul oli nõu, kui me lõuna järel läheme Bülled poole, Amandakesele natuke meelelahutust muret-seda,” algas Andres Praklitz; „mõtlen väikese lõbu-sõidu peale, milleks ma oma parema hobuse käskisin rakkesse panna. Loodan, et teil, härra Lesta, midagi osavõtu vastu ei ole?”

„Mitte kõige vähematki, härra Praklitz.”

„Vaene Amanda-preili on oma elu poolest täiesti

kahetsemisväärne. Ta elab kui vang. Mõtelge, mida see ei tähenda — noore neiuna hoolt kanda nelja alaealise lapse eest, neid sööta, joota, ravitseda, valvata. Ning viiendaks veel vanamees — see pole ka muud kui laps, pealegi kõige pahuram tervest pesakonnast.”

„Kuidas? Kas lastel siis ema ei ole?” küsis Lesta.

„See — see on — ei ole... Tahan teile nüüd, kus meil jutuajamiseks vaba aega, Bülled üle meeleldi seletust anda. Seda on ka vaja. Muidu te ei jõuaks varest oma võõrastust talitseda mõne asja üle, mis teil selles perekonnas juhtub silma paistma. Ja see sünnitaks vaesele Amandale piina. Ta elu on muidugi rõõmukehv küllalt. Aga miks te ei joo, härra Lesta?”

„Hakkan juba küllastuma, tahan aga teie soovi siiski täita.”

„Bülle abielu noore teise kaasaga,” jutustas Praklitz, kui ta sekretäri taasklaasid oli kokku löönud ja sigarid suitsema pannud, „see abielu läks kohe selle järel lahku, kui papa Bülle oma varanduse oli liiga julge ja kergemeelse rahamänguga kaotanud. Ilus elurõõmus prouake, kui ta nägi, et alalised lusti- ja pidupäevad otsas — just tema oli vaese Bülle õnnetust kiirendanud —, hakkas maja viimast rahu lõpetama alalise riiuga, mis viis nii kaugele, et kauasem kooselu sai võimatuks. Papa Bülle elab siis naisest lahus, kellest ta praegu ei teagi, kus ta viibib või mis ta teeb. Lastegi järele, kellest ta neli õrna-ealist maha jättis, kaasa võttes ainult kõige pisema, ei ole ta mitme aasta jooksul kordagi kuulanud. Need neli — praegu viie kuni kümne aasta vanuses — jäid kõik Amandakese kasvatada. Ta on nende ema sõna täies mõttes. Ja mitte võõrasema, hoolimata ja vali, vaid kõik oma noorpõlise vabaduse, kõik oma lõbu ja elurõõmu on ta emalikus helluses neile ohverdanud.”

Härra Praklitz laskis siniseid suitsurõngaid õhku ja vahtis neile sügav-tõsisel näol mõtlikult järele.

„Sellepärast ei ole ime, et mul on vaesest tütarlastest hale meel. Olen jõudu mööda püüdnud võimaldada, et ta vahel harvagi oma nelja seina vahelt välja saaks, umbsest toaõhust eemale, meelt lahutama ja vähemalt teistegi lõbu nägema: taoti, kuidas juhtub, lä-

kitan talle teatri- või kontserdipileti või lasen teda oma hobusega tunnikese värskes õhus sõita... Palun mitte kadedaks saada, härra Lesta" lisas Andrei Karlovitš naerdes, „kõik see sünnib täiesti süütult, ilma mingi tagamõtteta, paljalt ükskõikse sõpruse pärast. Ka ei tule seda kuigi tihti ette, sest Amanda pääseb ainult harukordadel laste juurest ära."

„Mis ajast saadik on siis Bülle teie teenistuses?" küsis Hermann.

„Sest saadik, kui ta vaeseks meheks jäi, — seda on umbes neli aastat. Mina olin lühikest aega varemini Peterburi tulnud ja vabriku asutanud. Ma teadsin, et ta oli langenud mees. Me olime kodulinna mõni aeg rahalises läbikäimises olnud, millele järgnes, et Bülle sai minu võlglasteks. Mul oli vaja oma rahasid vabriku asutamiseks kokku saada ja nõnda maksis mind Bülle oma teise majaga, mis aga juba muidugi nii rängasti hüpoteegivõlgade all ägas, et tal temast enam palju tulu ei olnud. Vähem kui aasta peale minu lahkumist oli Bülle ka oma varanduse viimase riismega valmis. Ta palus minult teenistust. Täitsin meeleldi tema soovi ja päästsin ta suurest hädast. Sest saadik on Bülle minu teenija."

Praklitz kõneles sel tõsisel, aga kuival ja asjadest kergesti üle libiseval toonil, nagu see viisiks on õiglastel heategijatel, kes oma tegudega ei soovi kiidelda.

„Lõpuks puudutan üht asja, mille all vaene Amanda kõige rohkem kannatab," jutustas ta edasi. „See asi seletab teile ühtlasi, miks ma Büllele oma äris kõrgemat ametit ei ole andnud, mida ta muidu ehk oleks võinud nõuda. Ma arvan, teie suu oli küsimisel selle järele. Lugu on see, et rasked õnnetused ja südames näriv salajane igatsus abikaasa järele, keda ta vist väga armastas, vanamehe vaimset tervist on vähendanud. Mitte, et Bülle mõistus kardetavamal mõõdul oleks rikunud — ta ei võiks ju siis sedagi madalat ning kerget ametit pidada —, vaid ta on saanud haiglaselt kiusakaks, jonnakaks ja mitmes asjas lapsikuks. Ta on Amandale suuremaks ristiks kui need neli orelivilet, mis panevad ta kõrvad ööd ja päevad huugama. On vanamees töös ja teenistuses enam kui nüri, nii et mul

temast tõesti palju kasu ei ole — pidin alles hiljuti veel teise ülevaataja võtma —, siis on ta seda teravam oma tigidates, salalistes tujudes. Ta ammutab enesele õhust kõiksuguseid totakaid mõtteid, arvamusi, ettekujutusi, mille arutamisega ta oma ümbrust tülitab ja tüütab — kõige rohkem muidugi tütart. Pean tarvilikuks teile kõik ära öelda, teid nagu ette valmistada, muidu te ei saaks nii mitmestki asjast ja olekust Büllede majas aru, sest et Amanda tasane, arglik ja surmani tüüdatud meel midagi ei tihka seletada... Et vanamehe haiglastest kiusudest väikest näidet anda: Mõtelge ometi, ta piinab tütart väsimata etteheidega, sest et ta naisest lahku pidanud minema. Amanda kui täiskasvanud võõrastütar hakanud teisele mammale alati vastu, püüdnud teda solvata, ta elu mõruda teha. Tõsi pole muud, kui et Amanda ei sallinud võõrasema priiskamist, tema üle ka valvas, et ta oma kergemeelses elus sest piirist üle ei läheks, millest peale hakkab abikaasaline kuritöö mehe vastu. — Ja siis veel üks vanamehe veidraist mõttevassinguist, — tõesti, siin pean naerma ja enne veidi suud kastma, — terviseks, härra Lesta!"

Nad jõid. Seejuures vaatas Andrei Karlovitš jälle sõbraliku naeratusega Lestale näkku ja tähendas kergelt:

„Nüüd tuleb jälle pisuke punkt, mille kohta ma teid, armas sõber, pean vaigistama: ärge saage armukadedaks!"

Lesta väristas poolkohtlaselt pead. „Mina omalt poolt pean tähendama," ütles ta, „et niisuguseks vaigistamiseks pole mingit arusaadavat põhjust. Lapsepõline, ammugi sõlmest läinud sõprus preili Bülle ja minu vahel — see ei või ju nüüd enam asja anda säherduseks naljatamiseks."

„Siiski, siiski!" hüüdis Praklitz. „Amanda ei ole teid unustanud — või kuis käib luulelik kõnekäänd: ta kannab teie kuju ikka veel paleusena oma neitsilikus südames. Selles võite julge olla."

Hermann püüdis jahedust olekus ja hääles alal hoida; ta palgest aga pages varjuke jumet üle ja ta hüüe oli pisut liiga elav, kui ta lausus:

"See peaks minu teada olema võimatu! Nii palju aega! Ma olen temale ju kadunud, surnud..."

"Jaa, vaadake," naeratas Praklitz isatargalt, "see oletus teeb mõne naise südames armastuse alles kustumatuks... Amanda on ju lapsest saadik olnud väga romantiline."

"Ma ei mäleta ka sugugi, et teie meie noorpõlisesest sõprusest teadsite, härra Praklitz."

"Ma teadsin sellest väga vähe. Amandalt eneselt olen aja jooksul terakaupa kõik veel puuduva teada saanud. Amanda tuletab teid jutus nimelt liiga tihti meelde, kui et mõistja ei oleks mõistma pidanud. Hiljem andis ta mulle ka selgemalt märku, mis õnnetust ta südames kannab. Ta armastab teid praegugi veel, ja ma arvan õigust rääkivat, kui ütlen: ta loodab ikka veel teie peale. Nagu vangistatud kuningatütar muinasjutus päästjat printsi ootab, nõnda ka Amanda Bülle oma Hermann... Kui tal lootust enam ei oleks, ma usun, ta oleks oma õnnetu armastusega ammu juba Neeva voogudesse hüpanud..."

Praklitz sõnad ja erutav marjaviin panid Hermannit vere kiiremalt voolama. Ta põsed õhetasid. Nagu tänuvõlulikul vaimustusel vaatasid ta silmad Andrei Karlovitši huultele, mis nii meelitavaid asju ilmutasid.

"Kas te kõigest sellest ka viimasel ajal veel märku olete saanud?" küsis ta.

"Nimelt! Meelemuutust ei ole sellest naisest karta." Praklitz laskis niiske sõrme veiniklaasi äärel ringi käia, nii et kuuldus tasane helin. "Kuid me oleme ajast pisut kõrvale läinud," ütles ta siis. "Ma rääkisin Amanda papa veidraist mõttevassinguist, mida tema haige vaim soetab. Üks tema lapsikutest uskumistest on, et mina, Andres Praklitz, olevat kohustatud osa tema kadunud varandusest talle tagasi andma, ja nimelt sel teel, et valiksin ta oma äiapapaks ja seega vabriku osanikuks. Kust ta selle mõtte on võtnud — ei tea. Aga ta hinges see elutseb. Ta ei jõua nimelt unustada ega rahule jääda, et ta oli kord rikas mees — elupõli, mis nüüd igavesti kadunud. Enesest mõista ei ole mul selle aspiratsiooniga vähematki tegemist. Nii väga kui ma neiu Amandast lugu pean,

tema iludust imestan, ta voorust austan — Andreas Praklitz abikaasaks ei ole preili Bülle kohane. Ma ei häbene teile tunnistamast, et ma ka naisevõtmises ikka ärimehiks jään, kelle peaküsimus on: Kui palju mulle sest kaubast kasu tuleb? Ma olen külm, raudkülm mõistuseinimene; seepärast olge mureta, härra Lesta, — see tähendab, kui teil minusuguse poolt üldse midagi on karta... Vana Bülle imelikku sonimist võib küll see asi pisut arendanud olla, et ma tema perekonnas käin, et ma Amandale mainitud kombel lõbu ja lahutust olen püüdnud muretseda, aga sonimiseks jääb see ikka, ja paraku piinab vanamees oma unenäoga, nagu ma arvan, Amandat samuti nagu iga muu kilgiga, mille ta endale pähe on võtnud... Ma võin teile muidugi ka saladuse teadu ilmutada, härra Lesta, et ma mitte liiga kauges tulevikus kosjateele tahaksin astuda, mis mu aga Bülle korterist kaugelt mööda viib."

Hermann andis vabrikandile elavalt kätt. Ta ei teadnud vist isegi, mille eest. Praklitz vaatas kella ja tõusis istmelt.

"Ma usun, me võiksime mineku peale mõelda."

"Ma olen silmapilk valmis, härra Praklitz."

Kuna Hermann peremehe korterist välja ruttas, vaatas Andrei Karlovitš talle naeratades järele. See naeratus oli sõbralik ja soe nii kaua, kui noormees teda tagasi vaadates ehk oleks juhtunud nägema; siis aga külmus ta Praklitz huultel jääks ja valkjad vurrud tardusid nagu härmatiseks. Jäätuse karv oli nüüd ka Andrei Karlovitši vesihallidel silmadel. Kivine ja kinnine oli ta nägu.

Mõni minut hiljem istusid mõlemad härrad pehmelt polsterdatud kerges saanis, mille ees tantsis suur must traavel. Härra Praklitz oli oma erakontori sulgenud — "väikese vene püha" tõttu, kuna vabrik ja peakontor olid täies töös. See käis, nagu tähendatud, tema müüside taotsuse vastu võtta äripäeval prii aega, aga vist sundis teda täna mingi erakordne lahkus uue sekretäri ja preili Bülle vastu nõnda tegema. Pidi ta ju nägema, et härra Lesta otse põles noorpõlist armu jälle näha saada. Saan peatus väga lühikese aja pärast. Bülle elas, nagu kohane, vabriku lähedal, sama uulitsa

lõpul. Maja, millesse Andrei Karlovitš sisse astus, oli suur, uus ning kõigiti korralik, ilmelt peaaegu uhke. Värvitud seintega ruumikast eeskojast käis üles lai valgustatud trepp. Korteritel olid kahe poolega kõrged uksed, mis viisid vöörustesse, ning messingist pidemetega kellatraadid. Praklitz jäi maja teisel korral seisatama ühe tiibukse ees, mille külge valgest portselanist tüse silt oli kinnitatud suure venekeelse pealkirjaga: Aleksander Bülle, vabrikant.

Praklitz osutas sõrmega sildile ja sosistas naeratades: „Vaadake, siin on jälle üks neist kilkidest, mis Bülle põrunud pea välja haub. Ta nimetab ennast vabrikandiks. Küsib keegi, kus on ta vabrik, siis näitab ta minu oma. Seda teeb ta kaljukindlal lootusel saada varsti minu sootsiuseks¹. Enne muidugi äiapapaks...”

Andrei Karlovitš kõhistas naerda, kuna ta käsi kella tõmbas. Vööruses sai vagune helin kuuldavaks, mispeale ukse taga varsti vudinat ja laste heledaid hääli kuuldus. Siis avati.

„Ohoo, onkel Plaglitz!” hõiskas üks tilluke mehike, kes oli ukse lahtitegija.

„Onkel Praklitz,” õiendas teine, vähe suurem jõngerman, keda looja painduvama keelega oli õnistanud.

„Ja veel üks mees!”

„Härra!” parandas suurem.

Siis nattisid mõlemad Andrei Karlovitši kasukahõlmadest kinni ja talutasid teda vöörusest kambri poole, mille sisseminek oli raske sinise eesriidega varjatud. Kahe tütarlapse punakad pead tulid nähtavale, siis kajas ka toa seepool rõõmuhüüd:

„Onkel Praklitz on tulnud! Onkel Praklitz!”

Laste rõõmukahinast selgus, et Andrei Karlovitš nendega nii soojas, õigemini nii magusas sõpruses pidi elama, nagu kompvektivabrikant lastega iganes võib elada. Selle sõpruse kitt tuli ka varsti Praklitz kasukataskuist paberikottides nähtavale ning kaheksa käekest laialiaetud sõrmedega sirgusid neile

¹ Osanikuks. — Toim.

vastu. Vaimustatud hurraa kajas poiste suust, tütarlapsed niksutasid punastades. Siis kogunesid kõik neli ringi õe Amanda ümber, käed ja näod õieli, ja see pidi igaühe kotti vahtima, et aidata kingituste ilu ning paljust imestada.

Õde Amanda — iga vööras inimene oleks teda laste emaks pidanud, nii sobiv oli seks ta kuju, olek, liikumine lastesalga keskel, — õde Amanda vahtis ainult kolme kotti, neljanda aga võttis pisukese Maks käest ära, pani kummutile ja ütles vagusa, aga kindla häälega:

„Sa jooksid lauast nii üleannetult, et oma kohvitassi ümber lükkasid. Sellepärast tohid oma kompvekid alles tunni aja pärast kätte saada.”

Poisikese pikaleveniv nägu tõmbus juuste juurteni punaseks; ta kõverdas mokka, nühkis rusikas käekesega teist silma, aga nutma ei hakanud.

„Ka teie teised pange oma kotid nii kauaks ära, kui kohvi saate joonud... Lauda tagasi kõik!”

Natuke venivalt täideti seda käsku, kuid vastu ei pannud ükski. Varsti istusid kõik neli madala lastelaua ümber ja rüüpasid vagusi kohvi pisukestest tassidest, mille juurest neid külaliste tulek oli ära avatlenud. Maksikene aga tunnistas longus näol ja kurbliku tõsidusega seda suurt kollast laiku, mille ümberlõkatud kohv laudlinale oli maalinud. Ta ohkas ja hakkas siis uuesti täidetud tassist troosti rüüpama.

Amandal oli laua ümber ikka veel tegemist: ühele määris võid saiale, teisele kallas koort kohvisse, siin kohendas tooli laua ligemale, seal sidus põllest lapse kleidi üle. Ja nüüd hakkas rätiga märga lauda kuivatama. Kogu aeg ei olnud ta pilkugi külaliste peale heitnud, muudkui Andrei Karlovitši teretuse võttis kerge peanokutusega ükskõikselt vastu. Teist külalist Praklitz selja taga ei olnud ta veel lähemalt märganudki.

Selle asemel tuli nüüd tagumisest kambri kohkunud rutuga, peaaegu hüpates, väike hallipealine isand nähtavale. Ta lühikeseks lõigatud juuksed seisid turris nagu inimesel, kes praegu süngist tõusnud. Ta hõõrus kätega nägu ning uniseid silmi ja sähvis segaselt

sinna-tänna joosta, otsides ühest nurgast mütsi, teisest kuube.

„Härra Praklitz ise — ptüi!” siunas ta endale habemesse, kuna ta hirmunud kohmetus iga pilguga kasvas. „Kell juba neli — mina veel kodus, ja härra Praklitz isel...” Ajades ennatliku kiiruga kuube selga, toppides seejuures pahemat kätt paremasse käisesse, jooksis ta peremehele alandlikult vastu. „Palun väga vabandada, härra Praklitz,” hüüdis ta lühikesi, aga arvurikkaid kummardusi küürutades, „olen vist veerand tundi kauemini lõunale jäänud, aga selles ei ole sugugi mina süüdi — mitte sugugi mina, vaid minu tütar Amanda, kes ei saanud söögiga õigel ajal valmis, kes söögiga ilmaski õigel ajal valmis ei saa. Ja see on minusugusele ärimehele suureks õnnetuseks. Vabrik ootab, aga minema ei saa — kuhu lähed tühja kõhuga!... Minu tütar Amanda —”

„Lõuna oli õigel ajal valmis,” tähendas Amanda vagusa kindlusega.

„See pole õige, härra Praklitz!” lõi kas vanamees oma terava häälega vahele. „Minu tütar Amanda jäi lõunaga hiljaks, sest ta armastab oma vana isa kiusata... Ta teab, kui hoolas, kui akuraatne ärimees on ta isa, aga ta püüab teda kiusata... Kas tahad vahest öelda, paha laps, et olin läinud magama — mis?”

„Sa magasid ju, papa,” tähendas nooremaist tütardest üks.

„Vaata, kuidas nad valetavad!” karjus isand Bülle suure ahastusega. „Nad valetavad oma lihase isa peale, aga eks selleski ole minu tütar Amanda süüdi... Ärge uskuge midagi, härra Praklitz, kõik on vale!”

Andrei Karlovitš naeris.

„See pole aga sugugi ilus, härra Bülle,” ütles ta naljatamisi, „et te oma tütar kahe noormehe kuuldes laidate. Seda ei tee ükski papa, kes kord äiapapaks tahab saada.”

„Laidan? Mina oma tütar Amandat laidan?” hüüdis vanamees kähku. „Kuis võin teda laita, kui mul seks vähematki põhjust ei ole? Jumal hoidku, härra Praklitz! Amanda on tütarde eeskuju, teist temataolist noort tüdrukut ei ole ilmas leidagi... Naisterahvast, kes

nõnda oskaks maja pidada, et kõik töö nii ruttu ja korralikult, kõik söögid nii vähese ajaga — —”

„Sa pead teenistusse minema, isa,” komandas Amanda suure rahuga.

Vanamees oli kuue ka viimaks õnnelikult selga saanud. Üks vanemaid lapsi tõi Amanda märguandel palitu ja mütsi. Härra Praklitz aga ütles ruttu:

„Te jääte koju, vana sõber. Ma annan teile tänase poole päeva pühaks. Pühendage see jõude-aeg oma armsatele lastele... Preili Amanda viime ära. Ma tutvustan teid siin ühe noorhärraga, kes vist juba ammu imeks paneb, et tema vastuvõtt siin perekonnas nii jahe on... Preili Amanda, ilus võõrasemake, kas te siis oma igavesest sekeldamisest lastega niigi palju mahti ei saa, et üht kallist külalist tarviliku austusega teretada?”

Praklitz oma laia selja ja suure kasukaga astus kõrvale, nii et Hermann, kes tema varjus oli seisnud, sai paremini nähtavaks.

Amanda heitis oma suured vagusad silmad külalise poole. Nende silmade rohekashall, sume läige, mis väljendas nagu hingelist väsimust, ei löönud elavamaks, ei kustunud vähemaks. Ka neiu pehmele, aga haiglase, peaaegu läbipaistva kahvatusega kaetud näole ei ilmunud mingit märgatavat muutust. Muudkui õrnad sinakad sooned oimudel, mille pikemad harud kaugele marmorvalgetele põskedele ulatusid, läksid pikkamisi veidi tumedamaks, said veel rohkem nähtavaks. Amanda sale, kõrge, aga täidlane kuju seisis sirgelt ja liikumatult paigal; ta valge käsigi, mis tugines kergesti vanema õe pealaele, jäi vagusi sinna paigale. Ta pilk viibis kaua Hermann Lesta näol, äärmiselt kaua. Sel pilgul puudus aga kõneanne, ta ei ilmutanud midagi. Kõik jäi nagu õhukese, aga siiski varjava katte taha peitu. Amanda vahtis külalisele otsa, ja kui see juba nii kaua oli kestnud, et Hermann pilgu kitsikuse-tundel kõrvale lõi, siis nihkus neiugi silm pikkamisi teisale ja jäi niisamuti tunnistades Andreas Praklitzi peale seisatama. Nüüd nagu oleks midagi olnud lugeda, vähemalt mõistatada või aimata, ja nimelt sellel, kes neid silmi paremini tundis. Hermann Lesta aga ei

mõistnud midagi. Tal pakitses rinnus torkav, piinav tundmus. Ja vist otse sellepärast, et ta midagi ei mõistnud.

„Te teete ju, preili Amanda, nagu ei tunnekski enam härra Hermann Lestat?“ ütles Praklitz.

„Ma tunnen teda,“ vastas Amanda rahulikult.

Ta astus külalisele sammu ligemale. Hermann tundis tema külma, koredat kätt hetkeks oma pihus. Amanda pöördus jälle laste juurde tagasi.

„Ta on liiga hämmastunud,“ sosistas Praklitz Hermannile naeratades kõrva. „Te peate teda paremini tundma õppima.“

Nüüd lendas aga isand Bülle, kes noormeest ammulu suul oli eemalt vahtinud, käsi laotades ligemale. Tal oli sarnasust hiiglasuure kukega, kes sopotab laulmiseks tiibu. Ta vehkles ning kehkles ja algas kõige kriiskavamal kukehäälel, mis sagedasti üle löi või sosinaks muutus:

„Mis?! Hermann Lesta?! See tubli noormees, kes — keda — — Kristjan Lesta poeg, kelle vanemad surid ja kellele ma nii palju head tegin, keda ma omal kuulul koguni tahtsin lasta studeerida, kui mitte — kui mitte, — jah, kui mitte noorhärna minu abi ei oleks tagasi tõrjunud... Sa taevane aeg! — olite ju kord minu tütre Amandaga — — Kuid tühi jutt, sellest on ju nii kaua aega... Härra Praklitz, ses suhtes võite olla mureta... Ja jah — kui suureks turraks meheks ta ei ole saanud!... Ja tulite härra Praklitzi kaasas? Olete härra Praklitzi hea sõber?... See on mõnus, seda ma kiidan! Sest härra Praklitz on mees, kelle sõprus midagi kaalub, ta on mees, kelle sarnast ei ole päikese all. Uskuge mind — mina tean seda!... Minu kaenlasse, noormees, kui te härra Praklitzi sõber olete!“

Vanamees kargas otsekui kotkas Lesta ümbert kinni ja suudles teda mitu korda vägeval vaimustusel. Häda oli suur, et ta oma jutuka suu uuesti ilmlõpmatule tegevusele avab, aga Andrei Karlovitš oli ettevaatlik ning astus vahele.

„Minu sõbral, keda ma teile kui oma erasekretäri esitlen —“

„Teie sekretär — sooo?“ pääses isand Bülle siiski sekka kiratama, kuna ta nägu pikerguseks venis. „Misjaoks oli teil siis sekretäri vaja? Teie tulevane kompanjon —“

„Minu sõbral ja minul oli nõu,“ lõpetas Andrei Karlovitš, „preili Amandat lühikesele lõbusõidule paluda. Papa jääb nii kauaks laste juurde. Mul on õhtuks ka teatripiletid valmis tellitud. Peame nimelt tänast päeva veidi pühitsema, sest tal on suur tähendus. Esiteks näeme rohkem kui seitsme aasta takka kallist sõpra jälle, teiseks pidustan mina oma tubli sekretäri ametisse astumise päeva ja kolmandaks on ehk preili Amandal ning härra Lestale kokku midagi pidulikult mälestada, midagi, mis teeb neile tänase päeva ehk kõige kallimaks terves aastas...“

„Kuidas? Mis?“ päris vana Bülle teravalt. „Ah soo, ma mõistan: härra Praklitz teeb nalja — ta heidab alati head nalja, see härra Praklitz, — Amanda peab koraks jälle värske õhu kätte saama... Lõbu ja värsket õhku on minu kallil tütrele tõesti vaja, muidu jääb ta veel haigeks enne pul —“

„Ma sooviksin kõigepealt kuulda, kuidas on preili Amanda ise meie eeskavaga rahul,“ tõkestas Praklitz jällegi vana Bülle jutuvoolu.

Neiu vaatas Praklitzi peale, vaatas Hermannile peale, siis mõttes enda ette maha.

„Ma olen varsti valmis,“ tähendas ta viimaks.

Ta astus tagakambrisse ja tõmbas ukse enese järel kokku. See sündis aeglaselt, vagusi. Mingit seesmist liikumist, mingit ärkavat elavust ei avaldanud Amanda olek. Hermann märkas seda tunnetega, mis koosnesid imetlemisest, võõrastusest ja pettumusest. Ta pidi tunnetama: vastuvõtt oli enam kui jahe. Ta oli sootuks midagi muud lootnud. Praklitzi õhutused „unustamata ja kustutamata armastusest“ tulid talle meelde. Ta raputas pead: Praklitz eksis või oli ta kelmi nalja heitnud — emb-kumb. Ja Amanda kohta pidi jääma arvatavaks, et noorpõline sõber oli talle ammu juba täiesti ükskõikne olnud või et ta Hermannile ta truudusemurdmist jäise külmusega tahab meelde tuletada ja tasuda. Üks oli niisama hea kui teine, ja Hermann lei-

dis viimaks, et tal õigust ei ole muud paremat nõu-
dagi.

Ta sai vaheajal mahti Büllede korteris pisut ringi
vaadata, sest Praklitz oli vanaisandaga — juttu äriliste
asjade peale juhtides — kõrvalkambrisse astunud,
kuna lapsed kohvilauast oma kompvekikottide kallale
tormasid. Hermanni lähem mõte oli, kui ta ümbrust
veidi oli silmitsenud, et Praklitz oma vabriku-ülevaa-
tajale ilusat palka peab maksma. Teenijal, kes pealin-
nas ning suure perega nii korralikult, nii peenelt, pea-
aegu uhkelt võib elada, sellel peab hea sissetulek
olema. Bülle korter näis kolmetoaline olevat. Mööbel-
dis oli uuepärane ja alama ametniku kohta kallivõitu.
Silmatoravat toredust ei olnud küll näha, aga kõik
oli nägus, sile, jõukust ning mugavust ilmutav. Puh-
tuse kõrval valitses majas hea maitse. Puudust, mida
Hermann oli kaldunud olnud eeldama, ei paistnud kus-
kilt välja. Lapsed olid viisakalt riides, prisked ja ter-
ved. Ka söögilaud, mis veel oli kaetud, kuigi lõuna
oli lõpetatud, näitas, et siin just silku ja leiba ei söödud.

Kõigest sellest järeldas Hermann, et Büllel on hea
peremees, kes ei hinda tema töö väärtust mitte kui
peremees, vaid kui heategija, kes teda ta perekonna
pärast ametiski peab. Lihtsale vabrikuvahile, mis ju
Bülle õigusepärast oligi, mõistuse poolest olla võis, ei
maksa keegi palka, millest nõnda saaks elada, ja tei-
ses kohas poleks pooltotrale vanamehele sedagi ame-
tit kätte usaldatud. Bülle pidi siis niihästi kui armu-
leiba sööma, mis osutus sellestki, et Praklitz veel teist
ülevaatajat pidas. Et Amanda rahalise tööga aitaks
isa sissetulekut toetada, seda oli, vaadates suure laste-
hulga peale, raske uskuda. Sel tunnetusel pöördusid
Hermanni mõtted soojal tänutundel Andrei Karlovitši
poole, kes neid haletsetavaid nii kiiduvääriliselt toe-
tas. Ta südames elab siiski omajagu puhast, kuldset
headust — pidi noormees jälle tunnistama — ja ma
võin julgesti selle usu juurde tagasi minna, et iga ini-
mese põues varjul on tükike jumalust.

Varsti ilmus Amanda. Ta oli väljaminekuks täiesti
riietunud. Hermannile puutus nüüd ka silma, et neiu
riided midagi vähem ei olnud kui kehvad ja lihtsad.

Igast albist üliuhkusest olid nad vabad, aga seejuures
moodsad, kenad ja uued. Amanda kandis pärlhalli
siid-rotundi suure lumivalge kraega ning samast na-
hast talimütsi. Krae ja peakate andsid tema valgele
õrnale näole imepeene ilmingu, pikk, keha ümber hoi-
duv üleriie ta sirgele kasvule suursuguse saleduse.
Amanda uhke ilu täitis Hermanni imestusega. Ta püü-
dis teda võrrelda selle kuueteistkümnepärase tütar-
lapsega, kes seitsme aasta eest nuuksudes ta rinnal oli
rippunud. Missugune vahe! Õrn, puhkev pung lahti-
pakatanud, luhtavale ilule avatud täie õilme kõrval!
Hermann ei teadnud sel pilgul isegi — pidi ta selle
muutusega rahul olema või mitte. Pung oli nii lihtne,
nii ühtlane, nii tuttav olnud — puhkenud õis oma
särava iluga tegi noormehe araks; Hermann tundis
enese olevat nagu varju heidetud, madalana ja väär-
tuseta selle ilu kõrval. Veel vaatasid neiu kahvata-
nud näokesest välja needsamad suured, sügavad sil-
mad, aga nad ei olnud Hermannile enam tuttavad, loe-
tavad: nende väljend oli võõras, läbipaistmatu. Veel
tuletas neiu hää endist Amandat meelde, aga noor-
põlise selge, südamliku helina sekka kandus nüüd nagu
toon tumendav väsimus ja vahel kui tühimusest tek-
kiv validus.

Need tähelepanekud said Lestale sõidu vältel ikka
tõestatumaks. Kuid ta esimene mõte ja tunne, kui nad
kolmekesi Praklitz'i uhkes saanis istusid ja tore tra-
vel neid tuulekiirul Nevskit mööda edasi viis — noor-
mehe esimene pealetükkiv mõte ja südant erutav
tunne oli: mis on minuga sündinud? Kas ei ole see kõik
ilus, aga petlik unenägu, mida ma praegu läbi elan?
Mõne päeva eest nälgiv, kaltsudes lõdisev kerjaja, kes
koera eest leivatüki varastab, ja täna? — täna ta sõi-
dab luksusaanis vürstide ja miljonäridega võidu
Nevskil, hobune siretavais hõberiistus ees, kutsar
raskes galamundris pukil! Ja mis teeb imelise viiras-
tuse veel kentsakamaks: Hermanni kõrval saanipat-
jades istub Amanda Bülle, tema armastatu, kellest ta
enda igavesti lahutatud on teadnud olevat! Kui see on
unenägu — ärgu ta iialgi lõppegu! On see aga kõik
ilmsi — kes selle ime toime saatis? Kellele tuleb anda

tänu, palavat, kustumata tänu selle eest? Hermann vahib säraval pilgul Andrei Karlovitši otsa, kes oma viisakuses selle alandliku istme on valinud, mis asetseb kutsari selja taga, kuna ta oma külalised nokkimisi naljatades teineteise kõrvale pea-istmele jättis. Ta läheb oma tundesoojuses nii kaugele, et Praklitzile järsku kätt annab, ilma et Amandale selguks, mispärast õieti. Amanda pilk viibib mõtlikult selle sinise võrgu silmastikus, mis, lendava lume vastu varjuks, saani peast hobuse selga on laotatud. Neiu on tõsine ning jutukehv, nagu algusest saadik. Hermann arvab aga märkavat, et sõit pakub Amandale lõbu. Ta silmad on elavamad, ta nägu värskem, ta põskedele ilmub õrna puna.

„Et ma teie mõlemaga hästi rahul ei ole,” algas Praklitz etteheitval naljatoonil, „seda võite küll isegi arvata. Ma näen teie vahel väikest kolli, kes on süüdi, et teie jällenägemisõndsus nagu kitsa värava vahele kinni jäi. Ja ma lootsin sellest jällenägemisest nii palju liigutavat rõõmu. Ma pean aga oma pühaks kohuseks räägitavat kolli ära peletada. Algan kohtumõistmist teiega, preili Amanda. Ma ütlen teile, et see viis, kuidas teie minu sõbra vastu võtate, ei ole kõlblik. Seletage, mis teil enda kaitsmiseks on seletada!”

Neiu vaatas kõneleja otsa ja see pilk näitas piinlikus kitsikuses küsivat: „Mis nõu sul on? Kuhu sa sihid?” Amanda ei kostnud.

„Kujutlege endale, preili Amanda,” rääkis Praklitz edasi, kuna ta Hermannile, näeratades silma pilgutas, „kujutlege endale ja mõistke oma valjuse üle ise õige otsus: see noormees siin, kes läks seitsme aasta eest välja eluga võitlema, kes lahkus kodupaigast nutva südamega — jäi ju sinna maha tema kallim maapealne vara —, kes kangelasena saatuse tormide üle püüdis võitu saada, keda aga eluvood ikka ja ikka jälle üle uhtsid, põhja ähvardasid mätta, — noormees, kellele alles nüüd, viimastel aegadel, õnnepäike on hakanud paistma, nii et talle julgus tuli oma noorpõlist vara, oma kallist paleust kindlamate kavatsuste õlul üles otsida, — see noormees, Amanda, läheneb teile täna esimest korda, põksuva südamega, rind täis magusaid õnneloo-

tusi, ja ta peab oma suureks ehmatuseks nägema, et kallim näitab talle jahedat nägu... Ma ei oska teile kirjeldada seda valu ning mõrudust, mida ma noormehe südames tean möllavat. Ja mispärast see kõik? Mis on selle kolli nimi? Tühine naisetuju ja muud ei midagi. Või tahate ehk salata, preili Amanda, et teil minu sõbra vastu tundeid südames paisub, tundeid — —?”

Praklitzil julge rünnak andis Hermannile asja kohkumisi Amanda peale vaadata, sest ta oli uudishimulik nägema, mida ilmutab neiu nägu. Amanda palgelt oli värskem jume äkki kadunud, ta oli sügav-kahvatu.

Andrei Karlovitš noomis aga eksitamatult edasi.

„Ma arvan teadvat, mis põhjus teil on minu noort sõbra nagu õnge otsas lasta siputada. Teie pahandate sellest, et noormees ühel nõrkuse- ja argusetunnil otsuseks tegi ühenduse kauge armsamaga katkestada. Teie, preili Amanda, kui pikkade juuste, aga lühikese nutiga eevatütar, mõistsite selle otsuse kohe truudusemurdmiseks, pettuseks, äraandmiseks. Teile ei tulnud mõttessegi aru pidada ja uurida, mis põhjus asjal veel võiks olla. Niisama vähe võtate vaevaks noormehelt eneselt seletust pärida — nüüd, kus ta on teie juures. See kõik on nii naiselik kergemeelne ja naiselik ülekohtune teist, et ma teid kuidagi karistamata ei või jätta. Ma tahan õiget põhjust, miks teie mõlema vahele koll on siginud, lühidalt nimetada, et teie, Amanda, oma süüd tunnetaksite ja härra Lestalt andeks paluksite... Noormees, kui ta nägi, et eesmärgile jõudmine raskem on, kui ta oma eluga harjumata meeles oli eeldanud, kaotas kannatuse ja julguse. Tema ausus, mille petetud lootused olid hellaks teinud, andis talle nõu: ära kõida armukese tulevikku nii kindlasti enese külge, sest sa ei tea, millal sul võimalik on täie rahapungaga tema ette astuda. Ei tea, kas see võimaldub enne paarikümmendki aastat. Sinu neiu jääb aga vanaks, kolletab ära sinu järele oodates. Nüüd on aga ilmas ka teisi kosilasi ja eriti Amanda Bülllel ei saa neist puudust olema. Aga ta heidab pakutava õnne sinu pärast ehk kõrvale. Sa ei suuda oma sõna lunastada ja oled siis Amanda õnne varas. See oleks

raske ülekohus; seepärast — tee lõpp! Ja meie noormees tegi lõpu. Viimastel aegadel läks tal aga korda omale kindel elualus luua. Ta otsib mõrsja üles, kellest ta kuuleb, et ta süda ja käsi veel on vabad. Mõrsja aga teeb mossis näo. Olgu see minugipärast esimesel veerandtunnil nõnda, aga preili Amandal näib olevat tahtmine lasta oma mossitamist edasi vältida, ja see on asi, mille vastu ma käredesti protestin. Ma loodan, preili Amanda, et nüüd teate, mis teil on teha."

See kõne — ta võis ehk küll õigustatud ja heatahtlik olla — mõjus siiski mõlemasse räägitavasse kaunis piinlikult.

"Ma ei mäleta mitte," kogeles Hermann, "et — et preili Bülle minu vastu oleks ebaviisakas olnud..."

Amanda oli tumm. Alles tüki aja pärast tähendas ta omalt poolt:

"Kui seda siiski olin — palun andeks!"

Praklitz naeris. "Ahaa, jäätus hakkab pragunema! Kui preili Amanda juba andeks palub, siis võib veel kõike loota. Ent ma tean, mis sulailmaks veel puudub. Natuke vihma. Preili Amanda armastab vahutavat prantsuse marjaviina. Laseme seda veidi sadada, ja ma olen julge, et me tänane pidupäev lõpeb palju ilusamini, kui ta algas... Ivan," hüüdis ta kutsarile, "Palkini restorani ette!"

Nad olid varsti seal. Praklitz viis oma külalised mugavasse kabinetti ja tellis austreid ning sekti. Ta oli kõige paremas tujus, jutukas ja naljaküllane. Ta naljad ei olnud mitte küll väga vaimukad, ka mitte kõige õrnemad ning maitsvamad, aga neid ei pandud ka palju tähele — peaasi oli, et tema lustlik meeleolu koosolijate kohmetust aitas eemale peletada. See kohmetus oleks muidu tõesti maad võtnud, sest niihästi Amandal kui ka Hermannil näis liiga palju tegevist olevat iseeneste mõtetega.

Klaasid helisesid kokku. Andrei Karlovitš jõi naerdes "Amanda ja Hermannil roostetamata armastuse" terviseks, misüle noormees punastas, kuna klaas preili Bülle käes nähtavalt värises. Kas oli see elustava märjakese mõju või kahetses Amanda tõesti, et

ta härra Lesta vastu, nagu väitis Praklitz, liiga jahe oli olnud ja temale haiget oli teinud, — olgu kuis on, preili Bülle sai aegamööda lahtisemaks ning lahkemaks. Oli näha, et ta seda vähemalt püüdis. Ta andis Hermannile kätt, öeldes temale veel kord tere tulemast, ning hakkas kergele ükskõiksete küsimustega tema senise elukäigu järele pärima. Niisamuti, aina kergelt puudutades, kostis noormees ja küsis omalt poolt vastu.

Soojalt ning mahedalt rinda täitev lõbutunne asus Hermannil hingesse, mida kauemini ta kena neiu kõrval istus, tema suurtesse, mõistatamata silmadesse vaatas, tema magusat häält kuulatas. Erutav vein paisutas ning tiivustas iga mõtet ja tunnet. Uhke ümbrus, rikkuse hiilgus elustas ja ülendas lustituju ja eluisu. Kolmat korda hüüdis Lesta, aga seekord endamisi: "Ma olen jälle inimene!"

Kui Praklitz ei oleks olnud, Hermann oleks vist Amandale tulikuuma armuavalduse teinud, teda oma õnnest pakitsevale rinnale tõmmates ja teda suudeldes — küsimata, kas seda sallitakse või mitte.

6

Järgmine öö tõi Hermann Lestale vähe und, aga palju unenägusid. Terved panoraamad kaleidoskooplikult vahelduvate piltidega — enamasti rõõmsad ja ilusad — tõusid ja vajusid ta ümber. Kõige sagedamini nägi ta Amandat ja iseennast. Nad olid ikka koos, ikka ühendas neid intiimne side, isegi seal, kus nad pildiga sugugi ei sobinud. Mis päeva jooksul oli sündinud ja mis sündimata oli jäänud — kõik tungis unenägudesse kokku — luule ja tõde läbisegamini. Lustisõit Nevskil — sektijoomine Palkini juures — ooperietendus Maria teatris — kõik nähtu ja kuuldu nende sündmuste seas ja juures: — kõik maalis end uuesti õnneliku noormehe seesmise silma ette, aga suuremal, hiilgavamal, salapärase võluvusega ehitud kujutusel. Õndsalt hoidis ta armukest rinnal, kui neid imelik tiivuline sõiduk läbi õhu suurest säravast imelinnast üle

kandis; armsama suu surus end palavalt tema huulte vastu, kui nad kuskil kullast säravas imelossis pidulikult joomingul istusid; kullaselt pärlemdav jook kallas magusat, õnnist uimastust mõlema hingesse — nad hoidsid kõvasti teineteise ümbert kinni ja vandusid, et neid ükski maine ega taevane võim enam ei pidavat lahutama... Siis jälle istusid nad õnneliku pruutpaarina toredas keiserlikus teatris teineteise kõrval; kõikide silmad vaatasid neid ja ainult neid; nad kõik kadestasid peigmeest, sest Amanda oli ilus, meeli peletav ilus. Hermann ei väsinud teda vaatlemast — see oli ka ilmsi nõnda olnud — ja imestamast tema peent, suursugust olemust. Keegi ei oleks uskunud, et see noor elegantne daam seal kallis loožis, kelle liikumine, rääkimine, naeratamine, vaatamine igalt kriipsult kõrgeima seltskonna hästi rutineerunud liiget meelde tuletas, on vaese vabrikuvahi tütar. Teda silmitseti ühtepuhku ooperikiikritega ja raputati imetledes pead, et teda ei tundud. Ning Hermann oli sellest nii uhke, nii täis õnnelikku kõrkust...

Ta pahandus ei olnud väike, kui ta ärgates nägi, et kõige ilusamad asjad neist sündmustest unenäoks pidid jääma. Ruttu riietus ta, sest kell oli juba kaheksa saamas ja eeskambrist kuuldus teenija käimine, kes kohvi tõi. Tunni aja pärast astus ta kontoris, kus peremees juba virgalt töös oli.

Praklitz andis sekretärile üle laua kätt.

„Tulete ennast teist korda ametisse pakkuma? — Täna võtan teid vastu,“ tähendas ta lahkel tujul. „Olge head, võtke oma lauas istet. Varsti annan teile paar kirja vastata ning märkusi selleks... Kuidas siis muidu käsi käib? Mis mälestusi on teil eilsest päevast?“

Ta kõneles, kuna käsi juba kirjutas.

Hermann vastas lühidalt ja tänades ilusa lõbu eest. Laud, mille juurde teda juhatati, oli vist täna sinna seatud — Hermann arvas mäletavat, et seda kontoris enne ei olnud. Nad istusid Praklitziga kõrvuti, aga nõnda, et Hermann selg oli peremehe poole. Varsti tõi Andrei Karlovitš kaks kirja, andes nende vastamiseks lühidalt juhatust. Agarasti ning iseäralise

meelelõbuga hakkas sekretär tööle. Teadmine, et sa oled nüüd jälle ausas, korralikus ametis, mis sind ilusti toidab ja sulle kellegi silmas häbi ei tee, — see teadmine tegi teda üliõnnelikuks.

Praklitz oli sekretäri proovitööga, mille see talle allakirjutamiseks varsti kätte viis, väga rahul ja kiitis tema annet kiiresti töötada, kuna ta kõigest ülearususest mõtteväljenduses hoiduvat. Nõnda, just nõnda pidavat ärimees korrespondeerima.

„Poole tunni pärast, mil post tuuakse, võin teile lisa anda,“ ütles härra Praklitz. „Meil on siis praegu pilk aega, mil paar sõna juttu võime puhuda... Olge head, võtke istet. Siin, härra Lesta, minu sigarikarp, mida ka edaspidi sundimata palun tarvitada.“

„Täna lahkuse eest, härra Praklitz.“

Kui mõlemal sigarid olid suitsemas, algas Andrei Karlovitš lühikese mõtlemise järel naerunäol:

„Kas teate, härra Lesta, mul ei oleks midagi selle vastu, kui minu erasekretär oleks — naisemees. Ja mitte ainult, et ma sellega lepiksin, vaid otse minu sõbralik soov sihib selle punkti pihta. Minu sõbralik, ja kui tahate, minu isalik soov... Mis te sellest arvate, härra Lesta?“ Aga ilma teise vastust ära ootamata kõneles Praklitz tõsisemalt edasi:

„Minu soovil, õigemini nõuandel, oleks järgnev põhjus. Olgu siinjuures eriliselt tähendada, et teie sugugi kohustatud ei ole seda soovi ning nõuannet tähele panema, nad on loomult puhtsõbralikud; meie vahe jääb muutumatuks — saage naisemeheks või jääge poissmeheks. Põhjuseks on mul see kaalutus, et loodan teie elukäigule ning tulevikule sellest tulu, kui teil oleks armas mugav kodu, kuhu päevatöö järel igatsedes tõttaksite ja kus teid õrn hool kinni peaks, nii et kõik kahjulikud kulutavad ja tervist rikkuvad poissmehelikud lõbuotsingud lõpeksid. Arvan teie loomust tundvat, härra Lesta. Selles on midagi, mis annab kartmiseks asja. Te olete vist seda liiki inimene, kes paneb enesele elumaitsmises vahel laiemad piirid, kui teie rahule on vajalik, ja kes neist piiridest ka veel ülegi läheb. Selle kahju eest ei suuda aga miski nii tulusalt kaitsta kui õnnelik abielu. Selleks on näiteid

küllalt. Armastatud, truu, mõistlik naine — see on otse taevalik rohi meheliku meelekerguse vastu... Mis te arvate, härra sekretär?"

Härra sekretär ei arvanud esiotsa veel midagi; ta nägu avaldas laia hämmastust.

"Võin mõelda, mis küsimus teil kõigepealt keelele kerkib," rääkis Andrei Karlovitš rahuga edasi. "Sellele küsimusele võin kohe vaigistava vastuse anda. Sest muidu ma ei tuleks teile säärast nõu andmaga. Te tahate küsida, kas teie elupõhi minu teenistuse tagatisel küllalt kindel on perekonna asutamiseks. Võin teile kosta, et ma teie eest hoolt tahan kanda, tulgu mis tuleb, — ka siis, kui me edaspidi vahest mitte enam ühisel tööl kokku ei peaks leppima... Kas see tõotus aitab?"

Lesta oli istmelt tõusnud.

"Seda lahkust on aga liiga palju — see küünib heategevuseni," ütles ta nähtava liigutusega, mis mitte vaba ei olnud piinlikkusest. "Seda ma ei või vastu võtta, see — see —"

"Jälke kõik enneaegsed tänuavaldused," lõi Praklitz käega. "Parem räägime asjast enesest lähemalt... Teie ei või olla kahtluses, keda ma teie tulevase elu kaunistajaks pean. Mõtlen Amanda Büllet. Mul on suur lust veidike saatust mängida. Õnnetoovat saatust muidugi. Mu rõõm oleks suur, kui võiksin aidata kaht armastajat, kes nii kaua lahusolu-valusid on kannatanud, kokku talutada, õnnelikuks teha. Mu püüe ongi seda elavam, et mul kindel veenne ei puudu: siin leiavad endid kaks inimest, kes on teineteise ja enese õnne väärt."

"Ma ei leia praegu veel sõnu oma arvamust teie ettepaneku kohta mõistlikult väljendada," ütles Hermann Lesta sel litsutud häälel, mida põhjustab mahasurutud meeleliigutus. "Mulle tuleb üksainus vaheleheide meelde: Kas olete siis nii julge, et — et —"

"Et Amanda Bülle teid vastu võtab?" tähendas Praklitz rinda välja ajades. "Ma võin teile kosta: olen julge selles... See on üldse kentsakas küsimus teilt. Ma ütlesin ju, et ta tundmused teie vastu ei ole iialgi kustunud. Minu eilsest noomituskõnest märkasite siis, mis

põhjused olid sel veidi jahedal vastuvõtul, mis teile osaks sai. Kui see vastuvõtt teid hirmutab, siis küsin: mida nõuate õieti noorelt neiult, kes juhtub seitsme aasta takka kokku kosilasega, kes temast kõige selle aja on lahus olnud, kes kirjavahetuse temaga põhjust nimetamata on lõpetanud, kellest ta ei tea, kas ta süda veel vaba on või kas ta juba naisemeeski ei ole?... Minu teada ei peaks teil ainustki takistust teel ees olema."

"Ja Amanda isa?"

"Seda tahtsin praegu just puudutada. Ka Amanda isal ei või teie vastu midagi olla. Ta armastab tütart ja soovib temale õnne, hoolimata neist lapsikuist kiusamisist ning neist veidraist kavatsusist, millega ta juhmusetujudel Amandat, iseennast ja teisi piinab. Ja lõpuks: mina võtan vana Bülle täiesti enda vastutusele — teie võite ka tema pärast julge olla... Ainus takistus, mis mulle meelde tuleb, ähvardaks teie enese poolt —"

"Minu poolt?"

"Jaa. Iga kosilane ei taha naisega ühes kohe suurt peret kaela saada. Ma mõtlen vana Bülle laste peale, keda Amanda muidugi mitte maha ei või jätta, niikaua kui nad õrna-ealised on. Minu poolt sünnib ka ses suhtes, mis võimalik, et teil asja ei oleks karta, kui peaksite neid kord hakkama oma sissetulekust toitma ja katma. Ma pean nimelt oma kristlikuks kohuseks Büllet nii kaua teenistuses pidada või tema eest muidu muretseda, kuni ta lapsed on üles kasvanud. Et see palk, mida ma Büllele maksan, kasin ei ole, sellest olete ehk isegi märku saanud... Mis puutub nüüd teie enese palgasse, siis tähendasin juba kaupa tehes, et ma seda tarbe korral tahan kõrgendada. Asjalik põhjus seks oleks teie naisevõtmisega tulnud, ja ma taotsen sõna pidada."

Hermann oli üsna tema ette astunud.

"Miks te minu vastu nii hea olete, Andreas?"

Praklitz laskis pea norgu ja ütles tasa väriseval mõninal:

"Elus juhtub tunde, mil inimene iseenda kohtu ette kutsub, mil ta sisemist tungi tunneb oma tegude üle

endale aru anda, ja kui need on halvad, neid hukka mõista. Ka mina pidasin hiljuti seesugust endakohut. Ja ma mõistsin enese mitmes asjas süüdi. Raskesti süüdi. Ma olen inimene, kes on enesele kõige valjem kohtumõistja. Pole siis ime, kui ma niisuguse kohtuotsuse järel nõuks võtsin püüda oma pahategudest heaks teha, mis veel võimalik. Ma loodan, et teie, armas sõber, mu seletusest täiesti aru saate."

"Andreas, ma tänan... tänan teid!"

Pikemaks tänukõneks puudusid Hermannil sõnad. Sügav tänutunne suleb ikka suu. Hermann pigistas Prakilzi kätt kahe peo vahel ja vahtis talle näkku selle tungiva niiske pilguga, mille tagant pisarad vägisi välja kipuvad. Ta kogeles veel kord südamest tulev rõhuga: "Ma tänan teid, Andreas... ma tänan!" Ning enesele lisas ta mõttes juurde: "Anna mulle andeks, sa kallis mees, et sind siiamaaani halvaks inimeseks pidasin! Ma näen jällegi, kui rasket ülekohut olen sulle teinud."

"Palun veel kord, jätke kõik tänuavaldused," ütles Andrei Karlovitš ilmet hämardades. "Tuletan teile meelde, et ju ka minu omakasu asjas tähtsalt kaastegij on: hoolikas, korralik, kaine sekretär on mulle armsam kui kerge-eluline poissmees, kes hommikuti tuleb ametisse väsinud peaga."

"Jah, Andreas, tahan olla teile ustav ametnik! Seda töotan teile pühalikult. Te peate minuga rahul olema — peate nägema — saate — teate —"

"Hea küll, härra Lesta, hea küll," vaigistas Prakilz sekretäri vaimustust; "ma tänan teid töotuste eest ja usun teid. Kui keegi teie tulevasest õnnest õiglaselt rõõmustab, siis on see Andreas Prakilz."

Ta juhtis jutu nüüd asja enese peale ja andis Lestale nõu hakata kohe kosja vastu valmistuma. Ta ise tahtvat neil päevil isale asjaomaselt märku anda, nii et iga samm leiaks sileda tee.

"Mis puutub teie elukorteri sisseseadmisel, siis tahan ka selle juures teile igapidi toeks olla," ütles ta. "Palju ei saa teil vaja olema muretseda, sest te jääte ju äia ühte elama, ja sel korteril on täielik mööbel, mille isa tütrele kaasavaraks kinnitab. Mida teil

aga vaja, seks nõudke minult raha. Kõik palga ettevõtmised jäägu nõnda tasuda, et me nad pikema aja peale väikesteks osadeks jaotame."

Hermann Lesta tundis sest tunnist saadik, et ta elule pööre on tulnud. Kuis oli ta sellist pööret oodanud! Iga teenistuse kohta, mille ta enne oli leidnud, oli tal ikka salajane kahtlus põues olnud: ega seda sulle kauaks ole! Ta oli nimelt tundnud ja teadnud, et tal puudub õnn, et õnn talt otse põgeneb. Nüüd aga ei võinud ta kauemini kahevahel olla: õnn oli tulnud! Kõik, kõik, mis siiamaaani oli sündinud ja tahtis sündida, oli õnnele rajatud. Ja see tunnetus andis Hermannile selle kindluse ning julguse, mida usk õnnesse nõrgale annab. Usk teeb õndsaks, iga usk.

Hermann oli terve päeva imelikus poolviirastuslikus õnnetujus. Nagu roosakarvaline paiste heljus kõikjal, kuhu ta vaatas. Iga inimene, iga elutu asigi näis talle vastu naeratavat, talle rõõmu kuulutavat. Tal oli ka aega küllalt oma lõbusaid mõtteid arutada ja oma tundeile vaba voolu anda, sest tööd oli väga vähe. Pärastlõuna veetis ta peremehe loaga vabrikut vaadeldes. Prakilz küsis, kas ta õhtul Büllede poole minevat, mispeale noormees veidi häbelikult kostis, et tal see nõu olnud.

"See on õige," kiitis Prakilz, "otsige oma Amanda üles ja püüdke endine sõprus täiesti jalule seada; küllap siis kõik muu areneb iseenesest."

"Oma kavatsusest ei tahaks ma aga nii vara veel midagi ilmutada," ütles Hermann.

"Ka see on mõistlik. Head asjad edenevad aegamööda. Mõni päev ettevalmistust on tarvilik. Ma ütlen: mõni päev — rohkem pole ka mitte vaja." Prakilz naeris mahedasti... "Tervitage minu poolt," lisas ta juurde, "võib olla, et tulen teile appi — hiljemal tunnil muidugi."

Vabrikutoru hüüdis õhtule, kui sekretär oma korterisse ruttas, et süüa ja väljaminekuks riietuda. Tööliste pikad voorid liikusid üle vabrikahoovi uulitsa poole. Viimased vabrikust välja astuma olid vana Bülle ja ta abiline. Nad lukutasid ukse ja abiline viis võtmed kontoris. Bülle aga ruttas kodu poole — kiirel, pool-

jooksval sammul nagu ikka, seejuures iseenesega kõneldes ning käsi laotades, mis oli samuti tema omapärane. Kellest väike vanamees uulitsal mööda traavis, see jäi seisma ja vaatas talle muheldes järele. Juttu ajas ta laia valju häälega, olles seejuures vahel vihane, vahel nukker, ei ilmaski rõõmus.

Amanda kuulis isa tulekut enamasti juba alumisest trepist saadik, niisama tuttav oli see lastele. Kõnet tütrega alustas vanamees kõige hiljem välimise ukse taga, kui ta kella tõmbas. Juba sealt hõikas ta oma alalise küsimusi: kas söök valmis, mida lapsed tegevat, kas puurilind on süüa saanud, kas postiljon on kirja toonud? jne. Kui ta riidest lahti ja juba toas oli, võis öelda, et kõnest on hea pool mööda. See tähendab — päris mööda ei olnud papa Bülle jutt kunagi, välja arvatud vahest mõni tund magamisaega. Ja oleks ta siis olnud lahke, heatujuline lobiseja. Ei. Alati see ärritatus, kiuslik, kihvtine jorutamine, mis ajab kuulaja hinge täis, tüütab ta surmani. Amanda siin, Amanda seal, ikka paha, ikka süüdlane! Midagi ei saa ta vanamehe meele järgi.

„Jälle külm tuba — kas sa siis ahju ei viitsi kütta! Ja siin kambris — siin lõhkeb ahi, nii kuum. Kas see on kellegi tegu? ... Mis see laps seal jälle karjub? Kas sa ei oska teda vaigistada? Mispärast sa majas oled? ... Mis, sa räägid vastu? Näitad mulle paha nägu? Oh ma vaene, vaene isa, kes oma tige lapse viha all peab elama! ... Aga ma tahan sind õpetada, tahan selle pahareti sinust välja ajada — oota aga, — oota aga!”

Tütre mitmekordse paluva meeldetuletuse peale võtab ta söögilauas viimaks istet. Aga riidlemine kestab siingi edasi. Tee on külm või kuum, võil kuiva maik, leib vana või liiga värske. Tal on viisiks ruttu süüa, ta suu käib nagu talle. Seejuures poriseb ja toriseb ta täiegi suuga edasi. Väiksemalt asjult siirdub ta suuremale, kuni tal viimaks käsil on see lai peatükk, mis sisaldab tema viha ning valu algust ja lõppu.

„Minu naine, minu vaene naine, kus sa küll praegu peaksid viibima oma murtud südamega! ... Amanda, sa pead oma süü eest raskesti vastutama — igavene koh-

tumõistja ei lase end pilgata ... Minu vanne peab sinu kannul olema, sest sa ajasid oma võõrasema põgenema, tegid ta viletsaks hulguseks! ... Sa ütled, ka sina ei olevat õnnelik. Haa, see on karistuse hakatus! Kas näed kõigevägevama kohtumõistja sõrme? See kõik pidi nõnda tulema ... Ja see teine süüdlane, kes röövis minu omanduse, kes mind iga päevaga petab ja varastab — kord tuleb ka tema tund! ... Mida sina kannatad, mu õnnetu laps, on sinu pattude õige nuhtlus, aga — siin tõstan oma kolm sõrme üles ja vannun — —”

„Papa, sa tõstad ju viis sõrme üles!” hüüab väike Richard, mispeale kõik lapsed laginal naerma hakkavad.

„Sa taevas, missugused hundipojad on mul lasteks!” õhkab papa Bülle täis ahastust. „Aga eks see ole kõik minu tütre Amanda õpetus! Ta käsib lapsi oma lihast isa pilgata, nii et nad tema sõrmi loevad, mida ta pühalikuks vandeks taeva poole tõstab ... Amanda, mu rikutud laps, suudad sa ka selle roima eest vastutada? ...”

Amandal on ammuseks viisiks igast vahele- ja vasturääkimisest hoiduda, iga küsimuse peale tummaks jääda, millele papa just valjusega vastust ei nõua. Ta püüab teisale mõelda ja nii vähe kuulda, kui võimalik. Lastele aga teeb vehklev vanahärra, Amanda keelust hoolimata, enamasti nalja. On nad ju harjunud nägema, et papa porisemisest iialgi kartmisväärt tagajärgi ei tule. „Papa tapleb, aga ei löö” — seda teab neist igaüks.

„Ka sinu lõõg saab ükskord täis, uhke Praklitz!” sajatab Bülle edasi, matsutab suud ja rüütab lurinal teed, kõige juurde kohutavalt silmi pööritades. „Sina, kes sa minu ja mu lapse õnnetuks oled teinud, kes sa mu vara riisusid, mu kerjajaks tegid — ka sinu kael satub lingu, — oota aga! ... Ei, kauemini ei lase ma ennast petta, kauemini ei tohi sa mind tõgada! Ma põlgan sind, sa oled jõledaim kelm taeva ja maa vahel, oled varas ja petis, — aga kui sa mu väimeheks ei saa, siis käib su käsi halvasti. Nende oma lihaste sõrmedega tahan su kõri kallale karata ja su ära kägistada! ...”

„Ei tohi! Ei tohi!” karjub pisuke Maks vahele. „Onkel Plaglitz on hea onkel.”

Lapsed kilkavad naerda. Papake aga vahib tumedal meeleheitel Amanda poole:

„Kas kuuled? Ka see kõige väiksem on minu vastu!”

Kerge, väsinud naeratus tuksleb hetkeks neiu suu ümber. Ta pöördub tummalt jälle kõrvale.

„Aga sellest ma ei kuula!” hüüab Bülle. „Olge kõik mu vastu! See ei pea mind keelama minu verivaenlasele kätte maksmast! Häda, häda, häda talle, kui sa selle kuu jooksul tema seaduslik naine ei ole ja mina tema kõrval vabriku peremees! Kui ta mind jälle peatab, siis on see viimne kord, nii tõesti kui suur kohtumõistja elab taevas! Pistoli ja mõõgaga tungin tema korterisse — pistan ta vabriku põlema...”

„Papa, sul ei ole pistolit ja oma mõõka ma sulle ei laena,” tähendab Maksike tõsiselt ja jookseb vudinal oma mänguasjade juurde, võtab oma mõõgakese ning põgeneb teise tuppa.

„Amanda,” hüüab Bülle põrnitades, „kas ta eile härra Lestale märku andis, et sina tema pruut oled?”

„Ei.”

„Kas ta sõnakestki pulmadest ei rääkinud?”

„Ei.”

„Ja sulle enesele — kas ikka veel ei midagi?”

„Ei.”

Vanamees pigistab oma väikest valget pead käte vahel ja kargab lauast.

„Oo, oo, mis peab sest saada!” kaebab ta nutusel ahastusel, joostes toas edasi-tagasi; ta jääb tütre ette seisma, vahib talle valuga näkku ja kurdab: „Tead sa, mu õnnetu laps, mis sest peab saama?... Siis vasta ometi, ära ole nii tumm, nii kivine! Tead sa, mis tuleb, — tead sa seda?”

„Ei tea, isa,” kohmab Amanda tuimalt.

Vanamehe silm õhkub. „Aga mina tean,” karjub ta rusikkädel, „ja ma võin sulle öelda, see on hirmus, mis tuleb!... Verd, verd näen oma silma ees — ei muud kui verd!... Tema, sina — jah, ka sina, mu tütar, ja kõige viimaks ma ise — kõik peab see minu käsivars siin armutult surmama... See on meil oodata,

mu tütar, — valmistu ettel!” Ja ta hakkab õõne häälega naerma.

„Aga enne tahan veel kõik imed ära teha,” uriseb ta siis salalikult. „Ma tahan teda ähvardada, piinata, pitsitada... Ma luban kõik ta häbiteod ajalehte panna. Ma töotan tervele ilmale näidata, missugune kaabakas on see uhke vabrikant, missugune kõri- ja taskulõikaja!... Ma ähvardan teda politseiga viia altari ette!... Kui kõik ei aita, siis saadan ähvardused täide — vannun seda! Sa võid talle seda öelda... Ma lähen välja uulitsale ja karjun inimestele suhu: Kas teate, kes on kõige suurem roimar maa peal? Andreas Prakilz! Vabrikant Andreas Prakilz! Tulge kõik, kes te minu kaebust kuulete, ja aidake seda röövli võllasse tõmmata!...”

Uksekell helises. Lapsed jooksid avama. Hermann Lesta ja — härra Prakilz astusid sisse. Sekretäri palvel — noormees tundis enese liiga ara olevat täna juba üksinda Amanda poole minna — oli Andrei Karlovitš talle kaasaliseks heitnud.

Bülle astus neile vastu.

„Väga lõbus, väga lahke, et tulete meid jälle kord vaatama, härra Prakilz,” ütles vanamees käsi hõõrudes ja kummardades, kuna ta suu alandlikult naeratas. Prakilzi kaasalist ei pannud ta suuremat tähelegi. „Veel kord: tere tulemast ja — väga suur au!... Praegu just kõnelesime teist, härra Prakilz, — mina ja mu tütar Amanda. Ma ütlesin jälle kord, et niisugust auväärt meest ilmas teist ei ole, kui härra Prakilz. Kuidas ta oma teenijatega ümber käib — nagu isa lastega! Ja kuidas ta lahke ja helde ja armulik on iga inimese vastu — ka kõige väiksema vastu... Seda näeb küll ka see noormees seal, kelle härra Prakilz oma sekretäriks on võtnud. Mitte kui teenijat, vaid kui sõpra, kui venda kohtleb teda härra Prakilz. Käib temaga lustisõidul, teatris, võõrusel — ning kõik maksab omast taskust... Ka minu tütar Amanda on eilsest päevast väga õnnelik ja väga tänulik. Ta võib rõõmustada kena tuleviku üle, mis teda ootab niisuguse mehe kõrval —”

„Väga lahke, armas Bülle, — aitab sellest kiitusest

küllalt!" hüüdis Andrei Karlovitš vahele. „Ma tean ju, et teie minust ikka kõige paremat räägite — suu sisse ja seljataga. Tänan teid, kallid papa... Nüüd aga lubage, et me preili Amandat teretame.”

Amanda võttis külalised lahke ükskõiksusega vastu. Papake oli aga terve öhtu mesimagus viisakus ise. Kus ta vähegi mahti sai, seal pakkus ta Praklitzile au ja püüdis tema headusi ning voorusi kiita. Andrei Karlovitš näis aga küllalt teadvat, mis jutud olid vanamehel tagaselja suus. Ta naeris ainult lõbusasti, kui väike Maks, kes „kompvekionkli” põlvele oli roninud, talle sosistamisi teada andis:

„Onkel Plaglitz, papa tahab sind mõõgaga maha lasta.”

„Soo! Mispärast siis?”

„Papa ütleb, sa oled suul võlukael.”

Praklitz õõtsutas poisikest põlvel ja muigas.

„Ja pistoliga tahab papa su surnuks pista ja sinu vabliku põlema panna...” Poisike väristas pead ja lisas tõsiselt: „Vuih, kui kole!”

Praklitz tõi kasuka taskust pudeli veini, saatis lastest ühe kookide järele ja tema lõbusal juhtimisel möödusid öhtutunnid kaunis ladusasti. Amanda oli ka täna jutukehv, mõttes, tõsine; aga Hermannile ei torganud see nii väga meelde, sest ta enese õnnelik tuju aitas teistegi peale nagu päikesepaistet heita. Amandaga kõneldes püüdis ta juttu nende ühisele noorpõlvele juhtida ja andis siin ja seal kergelt märku, kuidas ta käsi peale kodulinnast lahkumist oli käinud, kuidas ta oli võidelnud, oma lootusist ühe teise järel kaotanud ja viimasel ajal hoopis õnnetu olnud, kuni —

„Kuni leidsite härra Praklitz juures koha?” küsis Amanda siin elavalt.

„Väga õige,” vastas Hermann.

„Kuidas see sündis?”

Noormees punastas kergesti. Ta ei andnud täielikku vastust. Kogeles midagi ajalehe kuulutusest. Amanda, kes mõtlikult ta peale oli vahtinud, ei pärinud siis ka pikemalt.

Andrei Karlovitš läks varemalt ära. Tal olevat mingi tarvilik käik teha. Vana Bülle sai nüüd mahti endise

sõbra pojaga ka pikemalt ning vabamalt juttu ajada. Laial kõnevoolul vestis ta sellele oma õnnetuseloole ära. Tal oli palju siunata, sajatada ja kurta. Ta ei löönud sugugi risti ette, maalides Praklitzit ta sekretäri vastu kõige mustema tõrvaga. Ta seletas, kuidas Praklitz ta mitmesugustesse ettevõtetesse peibutanud, milles olnud kasusaaja ikka Praklitz, kahjukandja vaene Bülle. Viimaks ostnud kelm sõber Bülle majade obligatsioonid üles ja rõhunud nendega omaniku peale, kuni ta võileiva eest teise maja suure krundiga endale sai, mille müügist ta päratu kasu välja löönud. Seega olevat Praklitz papa Bülle vara riisuja, ja nõnda tegevat ta kõigiga, kes talle noota sattuvat. Vanamees hoia-
tas Lestat selle mehe eest, kellel ei olewat ühegi inimesega head nõu. Ja nüüd jõudis Bülle nende plaanide juurde, mis läbi ta oma kahjust osakestki tagasi lootvat saada: tütar Amanda pidavat Praklitzit abikaasaks, ta ise kompvektivabriku teiseks peremeheks saama.

Kuid siin astus Amanda vahele ja keelas teda edasi rääkimast. Vagune, aga kindel, nagu ikka, oli see keeld, ning vanamees ei söandanud temale vastu panna. Amanda, kelle põsed praegu veelgi ilmsemalt seda haiglast kahvatust näitasid, mida Hermann juba eile oli tähele pannud, pöördus noormehe poole ja ütles kurvalt:

„Minu isa ei ole enam see, mis ta oli enne.”

„Ma kahetsen teid,” vastas Hermann.

Lesta lahkus sel ja nii mõnelgi järgmisel öhtul Büllede majast üsna vastuokslikkude tunnetega. Amanda olekust väljus midagi, mille kohta ta selgust ei suutnud saada, millest tal võimalik ei olnud kindlat arvamust kaasa võtta ega otsust teha. Amanda oli kui mõistatus, mis näib imekerge olevat seletada; hakkad aga katsuma, seda kirjumaks läheb. Hermannile tuli meelde päike, millega möödasõudvad pilved oma mängu mängivad — teda varjavad sealtsamast jälle paista lasevad. Nagu pilvede tagant tungis ka Amanda juures taoti rõõmsam, loomulikum noorneiulikkus nähtavale, ent niisama äkitselt tuli tume, salapärase varjutus. Näis, kui oleks ta üle kogemata, omavoliliselt see õnnelikum hingeolu heitnud, mida märgates neiu kohkus,

enese üle pahandas ja ruttu jälle tumedusekatte taha varjule puges. Amanda oli küll ka nooremal eal, nagu Hermann mäletas, sügavama hingeeluga tütarlaps olnud, kes oma tundeid nähtaval ei kandnud, nendest enne märku ei andnud, kui nad ise kord välja voolasid. Aga neiu nüüdne olek oli selle tumeda varju, selle nukrameelse väsimuse poolest, mida ta vaim väljendas, teine ning Hermannile võõras.

"Mida õnnetu elu inimesest ei tee!" mõtles Hermann. "Ta on ka sinu süü pärast kannatanud," lisas ta tuksuval südamel juurde, "ja kes teab, kas mitte sinu pärast kõige rohkem."

7

"Teil ei ole asja kauemini viivitada," ütles härra Praklitz ühel päeval Hermannile. "Ma võin teile nüüd teatada, et isaga on kõik korras, tütrele peate oma südame ise välja puistama. Minge tänasel õhtupoolikul Amanda poole — minu isalik õnnistus on teil kaasas. Ma püüan papa Büllega seks ajaks järele jõuda, kui parajasti õnne võime soovida."

"Kuidas? Teil on korda läinud Büllet tema *idée fixe*¹ võõrutada?" imetses Lesta.

"Kas see teile muret tegi?" naeris Andrei Karlovitš.

"Pean tunnistama: jah."

"Papa Bülle on laps. Temaga peab kui lapsega ümber käima. Ma võtsin talt senise mängukanni ning andsin talle uue. Ta virises veidi, aga oli siis rahul. Natukese aja pärast on tal uus kann armsam kui vana... Mine rahuga, mu poeg!"

Ja Hermann läks.

Amanda oli lastega üksinda kodus. Ta astus külalisele tõsiselt vastu. Ta pilk käis Hermannil mustast kuuest üle ja puutus väikest lillekimpu, mida noormees käes hoidis. Selle võttis ta sõna lausumata vastu ja pikkamisi ees kõndides viis külalise suurest eesttoast, kus vanemad lapsed oma koolitööde juures istusid, kuna Maks põrandal mängis, sellesse väiksemasse

¹ *Idée fixe* (l. *idée fixe*) — kinnismõte; inimest püsivalt, mõnikord haiglaselt valdav idee (prants. k.). — Toim.

kambrisse, mis oli saalitaoliselt sisse seatud ning seisis igapäevasest tarvitamisest jõude. Kuna Hermann istet võttis, sättis Amanda lillekimpu madalal nikerdatud kummutil seisvasse vaasi. Neiu oli lihtsas heledas kodukleidis; ta mustjad juuksed langesid patsina, mille otsa kinnitas punane siidpael, kaugele selja peale. See siidpaelaga juuksepatš tegi neiu nooremaks ja tuletas Hermannile täna esimest korda elavamalt seda kuueteistkümnepäevast tütarlast meelde, kes kord nuttes tema kaelas oli rippunud ning tunnistanud: "Ma armastan sind — ma ei või sinuta elada!"

Kuidas selle armastusega küll täna peaks lugu olema? Kas ta ei olnud siiski temata võinud elada?

Amanda jäi kummuti najale seisatama, käed vahele, mõttes maha vaadates ja nagu oodates. Hermann tahtis hakata kõnelema — algust otsides oli ta seejuures kõrvale vaadanud —, aga kui ta pilk nüüd neiu peale langes, viivitas ta vägisi: ta kohkus selle näost. Iialgi ei olnud see nagu ta meelest nii surnukarvaline, nii liikumatult kivine, nii elutu ja veretu olnud...

Hermann hüppas istmelt.

"Mis teil on, Amanda? Kas olete haige?"

Neiu väristas kergesti pead.

"Amanda, kas teate, mispärast ma siin olen?"

"Ma tean."

"Sa tead seda?... Kas see, mida ma su näost loen, on sinu vastus mulle?... Kui õieti lugeda oskan, siis loen: Tagane minust — ma ei ole sulle andeks andnud, ei taha seda tehagi — olen su unustanud!"

"See ei ole mitte minu vastus."

"Mitte? — Mitte?... Ja seda ütled mulle niisugusel toonil — nagu surija?... Vasta, Amanda, kas sa oled minu süü läbi nii õnnetuks saanud, et su südames kõik on närtsinud, kõrbenud — eluarmastus, lootused, õnnetunded — nagu hävitavast põuast? Ma märkasin midagi sellesarnast kohe, kui sind esimest korda siin nägin... Vasta, on minu süü sinu tapnud selle hingelise surmaga?"

"Vaikime sellest, Hermann," sosistas Amanda. "Ma palun sind, kõnele muust, kõnele sellest, mispärast sa siin oled."

„Sa ütled seda ju teadvat... Sa ütlesid, sinu vastus mulle ei ole mitte mind käskida taganeda. Ja siiski küsid veel, mispärast ma siin olevat... Kas arvad, et mingi muu võim mu siia sundis kui mu süda, minu kustumata armastus sinu vastu?”

Hermann hakkas ta kätest kinni ja vaatas talle põnevalt näkku. Neiu ei tõstnud pilku. Ta sosistas ruttu ja tungivalt:

„Kõnele, Hermann, kõnele rohkem!”

„Millest pean sulle kõnelema, mu armsam? Kas pean andekspalumise oma süü eest suurte, helisevate sõnadega sulle uuesti ette kandma? Oma musta minevikku, millest meie mõlema õnnetus tuli, sulle täht-tähelt kirjeldama? Jätkem see praegusel tunnil! Sa võid arvata, kui tungiv, kui alandlik on minu andekspalumine — tähendab ju selle kuuldavõtmine minu eluõnne, tagasilükkamine selle õnne igavest kaotamist. Mitte minu kohus pole kõnelda — sinult palun seda. Sinu selge, kindel otsus on veel tulemata. Ja mida ma sinult palun, armsam: mitte sel kuival, närtsinud toonil ära vasta mulle! Kui sul minu vastu tõesti veel midagi rinnus elutseb, lase mind siis veel kord seda õiget südamehäält kuulda, millega sa mulle seitsme aasta eest tunnistasid, et sa mind armastad ja minuta ei või elada.”

Ta pani käe neiu piha ümber ja viis ta sohva juurde, millel nad teineteise kõrval istet võtsid. Amanda oli tumm ja elutu. Ta viibis oma mõtetega, kogu oma hingelise ilmaga nagu kaugel eemal. Noormees vaatles teda ja lõikav valu käis ta hingest läbi.

„Amanda,” ütles ta viimaks, „sa ei armasta mind enam!... Ma arvan sind mõistvat: sa ei suuda mind kurvastada, seepärast vaikid, seepärast ei too sa selgust välja. Sa tahad mulle sõnata ja hääleta märku anda, kuidas on lugu, — sa tahad mind õrnalt ette valmistada ja vaigistada. Sinu armuta õrnus läheb koguni nii kaugele, et sa minu kätt lubad vastu võtta, lootes, et ma selle käe ise tagasi tõmban, kui mulle sinu hingeolu teatavaks on saanud...”

Ta vaikis ja ootas...

Otsekui vahakuju istus Amanda liikumatult paigal.

Hermann hakkas mõrudalt naerma ja tõusis üles. „Ma narr, kes ma unistasin — — kes ma lootsin... Aga sul on õigus, Amanda, nii õigus...” Naerdes astus ta akna juurde ja vajutas selle selge, külma ruudu vastu oma õhetava otsaesise.

„Hermann!”

Noormehe pöördudes seisis Amanda väljasirutatud kätel ta ees. Kutsusid need käed või tõrjusid? Nad kutsusid ja tõrjusid ühtlasi. Ja nad palusid. Mida? Tule või ära tule? Jää siia või põgene?... Amanda liikmed värisesid ja ta silmadel oli imelik tardunud läik...

„Ma armastan sind, Hermann,” algas ta madala, iga sõna juures takistuva häälega. „Ma olen inimene, kes armastab ainult üks kord. Ma armastaksin sind, kui sa mind vihkaksid, põlgaksid, kui sa mu veelgi õnetumaks oleksid teinud, kui ma juba olin. Ma oleksin sind armastanud, kui sa iialgi tagasi ei oleks tulnud. Ma armastaksin sind, kui sa oleksid paha, rikutud, hukkaläinud inimene, — kui sa oleksid autu, alatu, — kui sa — oleksid kurjategija...”

Ta peatus nagu puhates.

„See on minu vastus, Hermann,” sosistas ta väsinult. „Kui ma sind käskisin kõnelda, siis tahtsin kuulda saada, kuidas on sinu armastus. Oma armastusest minu vastu pidid sa seletust andma. Ma nõuan, et sa seda — kirjeldaksid, tema sügavust õiglaselt ja õigesti mõõdaksid. Seda on hädasti tarvis, Hermann, — mina tean seda. Me tohime ainult siis paari minna, kui sinu armastus on minu omaga ühesuurune.”

„Ma vannun sulle, Amanda —”

„Kui kergesti sa vannud sõber,” ütles neiu, ja nagu surija naeratus, kurb ja kibe, värises ta huulte ümber. „Ma kardan, et sa nii ruttu ei tohi vanduda, — ma tahan sind kergemeelse vandumise eest hoida... Hermann, ma palun sinult midagi. Oota! Oota mõni aeg veel, proovi oma armastust. Ja kui sa viimaks sedasama võid tunnistada, mida ma sinule tunnistasin, — kui su armastus niisama suur ja kustumata on kui see, millest sul minu otsus käes on, siis tule jälle ja ütle mulle seda. Siis on sinu Amanda valmis.”

Hermann tahtis midagi kosta, aga seal helises ukse-

kell. Laste jooksu järel, kes ruttasid avama, oli varsti tugevaid mehesamme kuulda ning saali uks lükati laiali lahti. Andrei Karlovitš seisis seal piida vahel, tema laia kogu tagant paistis mõni liige papa Bülle kõhnast kehast välja: käsi, jalg, pool pead; see näo-pool, mis õieli-aetud kaela otsast viltu nähtavale tuli, oli krimpsus ja mossis.

„Hurraa, elagu pruutpaar!“ karjus Andreas Praklitz oma laia jämeda talupoja-häälega ning hakkas oma suuri käsi laksutama. „See on õige, lapsed, seda ma kiidan!... Lubage, et olen esimene, kes teile õnne soovib... Veel kord: elagu!“

Ta astus ukse vahelt tuppa, isand Bülle liikus nagu vari järele.

„Andke lastele oma õnnistus, papa,“ hüüdis Praklitz, „siis tahan mina neid oma vennalikule rinnale suruda... Oh õnne, oh rõõmu, mis sellele majale osaks saab!“

Hermann ja Amanda seisis teineteise ees, mõlema silmad sissetulijate poole pöördunud, mõlemad tummad.

Aga seda ei pannud Praklitz oma rõõmutujus tähele. Ta võttis Amanda tõrkuva käe ja pigistas seda; Hermann tõi tõmbas tugevasti kaenlasse ja suudles teda, tõrjuga, kui palju tahab.

„Soovin õnne! Soovin tuhatkordset õnne!“

Hermann väänles, rabeles — sõbra tugevad käsi-varred ei andnud järele... „See — see on — eksitus, härra Praklitz,“ kogeles noormehe, „preili Amanda — ja mina — me pole sugugi veel nii — nii kaugel...“

„Mis?“ hüüdis Praklitz. „Kas me liialt vara tulime?... Noh, pole sest viga — viimased musud võite meiegi nähes vahetada!“

„Härra Praklitz,“ kordas Hermann pahaselt, „ma kordan, et teie õnnesoovimine oli eksitus, sest preili Bülle andis mulle praegu otsuseks, et — et on vaja mõtlemisaega —“

„Mõtlemisaega — kellel?“ Praklitz kortsutas kulmu ja ta hallist külmast silmast lendas nõelrav pilk Amanda poole. „Kumb teist vajab mõtlemisaega?“

„Preili Bülle ütleb, mina.“

„Teie, härra Lesta?“ Andrei Karlovitš hakkas karedalt naerma. „On teil siis mõtlemisaega vaja? Ja kust preili Bülle seda teab?“

„Ei, minul ei ole vaja mõtlemist ega arupidamist,“ hüüdis noormees soojalt ja astus Amandale läikival silmal lähemale. „Ma olen oma otsusega ammu valmis ja see täidab teie tingimuse, Amanda!“

Amanda rind tõusis ja vajus ärevalt. Ta taganes ahju najale, mille vastu ta pead toetas, otsekui uimastaks teda raske, mässav hingevalu.

„Papa Bülle,“ ütles Praklitz validal, torkival toonil, „meil on siin vist jälle tegemist naiselik-jonnaka tujuga. Rääkige ometi paar mõistlikku isasõna sekka!“

Vanamehe nägu oli lõpmata hapu, aga Praklitz käsk tegi ta silmapilk mahedaks ning alandlikuks ja kiiresti püüdis ta käsku täita:

„See on õige, mida härra Praklitz ütleb,“ algas ta teeseldud käbedusega. „Mis mõtlemisaega teil tarvis on, kui seda tarvis ei ole!... Härra Lestal pole tarvis, sinul, Amanda, pole tarvis, — kellel siis tarvis on?... Et olgu sedamaid pühitud kõik naiselik-jonnakas tuju! Oma väimehega olen kõigiti rahul, lihtsalt sellepärast, et ta on härra Praklitz sõber.“

„Seda kinnitage peigmehele enesele veel kord,“ õpetas Andrei Karlovitš; „ta oli väga mures, et kas teie teda lahkesti vastu võtate.“

Bülle täitis soovi ja nokutas Hermannile mõne sõna oma rahulolekust väiga ja oma isalikust rõõmust, kusjuures ta kolletu, kortsus nägu venis kummaliselt viltu ning pingule nagu krampide käes. Praklitz märguandva silmavaate tõttu kaelustas vanamees kogu Hermann, tehes seejuures näo kui kanakull ja pigistades hambad risti. Ja siis talutas ta peigmehe tütre juurde, pani nende käed kokku ja tegi nende üle ristimärgi. Õnnistusesõnu ei tulnud talle nii ruttu meelde.

„Hermann!“ päästis end karjatusesarnane hüüd Amanda kurgust, „lõpetagem see mäng, see kommet!“... Südantlõhestaval, kramplikul nuuksumisel langes ta peigmehe rinnale, hakates mõlema käega

tema kaela ümbert kinni ning tuginedes tema najale, — muidu oleks ta nõrgana põlvili langenud.

Nõnda lõppes Hermann Lesta kosjakäik.

Teisel hommikul hoidis ta pahemat kätt silmade ette ja tunnistas õnnelikul naeratusel oma läikivat sõrmust, mille sarnase ta ka Amandale sõrme oli tohtinud pista. Ta vahtis oma kätt ning imestas sõrmust nädalapäevad järgemööda ja nagu unenägu seisis tal meeles kogu sündmus — aga kui unenägu, mille ilusad, rõõmsad kohad mälus säilivad, tumedad ja pahandavad selle vastu unustusse kaovad. Amanda tõrkumisega ei teinud ta oma peale kauemini mõtisklemisvaeva, vaid joovastas oma hinge magusa teadmise, kui sügav ning suur õnn neid mõlemat ootab; kõik muu oli talle kõrvaline asi...

Nagu magusal uimastusel saatis Hermann peiupõlve mööda. See ei kestnud kaua — ainult mõne nädala. Sest Amanda kaasavara valmistus ei võtnud kuigi kaua aega: härra Andreas Praklitz muretses isalikul hoolet kõige eest, tema raha pani rattad käima. Ta kinkis pruudile täie veimevaka, mille täitmiseks Amanda enese näpud kõrtki ei olnud tarvitsenud liigutada. Mõrsja valis ning tellis ja peigmehe leivaisake maksis. Ja mis tal enesel ilusat silma puutus, selle tellis ise ja laskis pruudi korterisse viia.

Ta rõõmustas peigmeestki suurema rahakingitusega, nii et Hermann endagi poolt takistusest pulmade vastu võis valmistuda. Ka papa Bülle oli neil nädalail mõttes ning mures, kuidas kingitustega demonstreerida, et ta väimeeste vahetusega hakkas leppima. Luhtaläinud lootus saada vabrikandiks näis ta südant küll salaja närivat, aga vist armastas ta tütart nii väga, et viskas oma auahned ambitsioonid¹ Amanda õnne heaks kolikambrisse...

Mõrsja erilisel soovil peeti vagusad pulmad koduse laulatusega. Pidulisi oli vähe. Enamasti Bülle tuttavad vabriku ja kontori ametnikkude seast ning nende daamid. Hermann oli oma endistele sõpradele kaugemates linnades — Peterburis oli tal vähe läbikäimist ol-

¹ Taotlused. — Toim.

nud — kutsekaardid läkitanud, iseäranis aga õde, kes viibis Berliinis, laulatusest osa võtma palunud; aga nendest ei ilmunud tee kauguse pärast keegi. Ka mitte Elsa. Viimase ärajäämine kurvastas Hermannit kõige rohkem. Ta oli värisenud rõõmust oma õnne armastatud õele näidata, tema silmade ees välja laotada, talle vastu hüüda: „Vaata, minust on siiski mees saanud!“ Aga Elsa teatas, et tulek olevat tal teenistuse takistusel võimatu. Pulmaliste asemel tulid õnnesoovid traadi ja kirja teel. Ja nõnda oli pidu väike ning jahe — see tähendab väliselt; peigmees ise aga ujus nii sügavas rõõmumeres, et ta pruudile küllalt ei jõudnud kõrva sosistada, kui väga — väga — väga õnnelik ta olevat.

Ka ilus Amanda pidi olema õnnelik. Vahest oli tema õnn veel küllaldasem kui Hermann oma. Ulemäärane õnn on aga vahel kardetav. Amanda haiglasel närvil, ta palju kannatanud õrn hing ei suutnud liiga sügavale meeleliigutusele vastu panna. Kui vaimulik nende käed kokku oli pannud ja viimaseid õnnistusesõnu ütles, karjatas mõrsja äkki, tuikus ja langes peigmehe kätte vahele. Hermann kandis ta pruudikambrisse, noorpaari ehitud abielusängi. Kahvatu, elutu, nagu närtsinud lill, puhkas ta seal, mirdipärg peas, mõrsjalooris ja hõbedaga tikitud valges siidkleidis. Ta oli kui lumivalgel pilvel puhkav ingel. Hermann suudles tema külma, veretut nägu, kuni noorik viimaks silmad lahti lõi.

8

Aasta õnnelikku abielu.

Õnnelikku, tõesti õnnelikku.

Hermann Lesta pidi tunnistama, et ta noor naine oli nähtavasti oma elu esimeseks ning ülimaks otstarbeks teinud ümbritseda meest väsimata, vahet tundmata armastusega. Hermann imetses seda armastust. Iga päeva, iga tunniga avaldus ta uuel kujul, uuel hool ning õrnusel. See oli armastus, millega inimene kogu oma isikliku olemise teisele pühendab. Amanda armastusel oli vahel maiku sellest fanaatilisest enesesalgamisest ja hingemüümisest, millega märatsejad usklikud

endid eluajaks kloostri askeesile pühendavad. Ta ei näidanud muud õnne tundvat, kui oma mehe elu kaunistada, lõbustada; tal ei olnud muud soovi ega tahet, kui tema silmist lugeda, et ta on rahul, rõõmus, õnnelik. See oli Amandale tänuks ning tasuks — muud tasu ta ei nõudnud. Palju enam näis ta ennast ikka ja alati mehe võlgaseks pidavat; ta tegi nagu kardaks, et ta iga silmapilku elust küllalt hoolega selle võla kaanduseks ei kasuta. Ja Hermann omalt poolt — ta imetses, nagu öeldud, ja oli täis hämmastust. Ta ei tundnud end niisugust armastust ära teeninud olevat; ta tunnistas, et ta seda ei vääri. Sellest teadmisest järeltus ta tänulik, alandlik vastuarmastus ja kõigest kokku nende õnnelik, otse paleuslik abielu, millele siinamaani ainustki varju ei olnud langenud. Hermann meelet oli, nagu hakkaks ta alles nüüd märkama, kui palju inimesel asja on elamiseks ning eluõnne pärast võitlemiseks. Ta märkas, kui armas võib elu olla, kui kalliks ning maitsvaks ta õnnepäikese paistel võib saada. Hermann nägi nüüd korraga oma elul nagu püha otstarbe, kõrge, aatelise eesmärgi olevat. See tegi ta meele poolest tõsisemaks, mehisemaks. Ta tundis rõõmsa uhkusega, et ka teda kord kõlblikuks on leitud, et suuri kohuseid ning vastutusi talle peale panna.

Juba varakult, seitsmekuulise abielu järel, kinkis noorik talle esimese, tulevikule uut kuju andva armupandi. Enneaegsest sünnitamisest hoolimata, mida arst kiitis haruldaselt õnnelikuks, oli lapsuke terve ja priske. Hermann oli saanud himehoidja, ja kui taevas vara annab, pärija. Rõõmlik perekonnasündmus äratas Hermann põues elule uusi õnnetundeid, ta tänulik armastus abikaasa vastu sai nagu uue allikasooone.

Perekonna väline elu oli selle aastakese jooksul, mis möödus otsekui õhusõidul, kaunis suuri muutusi läbi teinud. Hermann Lesta ega tema äi polnud enam Andreas Praklitz teenistuses. Juba mõni kuu pärast esimese naitumist teatas Andrei Karlovitš oma sekretärile, et üks vabriku kaasomanikkudest, kes siinamaani ainult kapitali kaudu Praklitziga ühenduses seisnud, tahvat tegevaks kaastööliseks astuda. Sellisele soovile ei võivat tema, Praklitz, muidugi mitte vastu

panna ning sel moel saavat sekretäriamet tarbetuks. Hermann kohkus; aga ta eksis, kui arvas, et Praklitz võiks ta hädasse jätta. Juba järgneva sõnaga tuletas Andrei Karlovitš meelde, et ta oma sõna on andnud sõbra eest ka muul puhul hoolt kanda, kindlustades teda tulevikus. Ta ei avaldanud midagi vähemat kui järgmise ettepaneku: Lesta pidavat abikaasa ja äiapapaga ühenduses omal jalal seisvaks ärimehiks hakkama; selleks andvat Praklitz tarviliku kapitali, mis jäävat kauemate aastate peale tasuda. Kolmest kõige ustavamaks äripidajaks arvavat ta proua Lestat; Hermannil puuduvat veel küpsem kaupmehelik vaim ning osavus ja vanalt Büllelt ei võivat palju nõuda. Seepärast pidavat asutatav või ostetav äri nõnda valitama, et ta kõigepealt sobiv oleks Amandale. Just praegu olevat Praklitzil teada üks galanterii- ja moekaubapood, mida omaniku surma pärast tahetavat väga headel tingimustel müüa. Ta võivat oma pea selle eest anda, et kauplus proua Lesta juhatusel, kelles ta amugi head annet ning osavust äriliseks tegevuseks märganud, tervele perekonnale soliidseks elualuseks võivat saada, ja kui õnn hea, rikkuse allikaks.

Praklitz tähendas otsekohele, et Bülle teenistusest ei tulevat talle mitte kasu, vaid mitmes suhtes otse kahju, mispärast ta temast lahti tahvat saada, et tema eest muul kombel muretseda. Napakat vanameest ei võivat enam mingis asjas ustavaks pidada; mitte ainult, et ta minevat ametis ikka hoolimatums ning hoolimatums, vaid ta püüdvat ka tööliste seas torkimiste ning ässitamistega segadust sünnitada ja kohusetäitmist takistada.

Selle juurde pidi Hermann Lesta enda kohta tunnistama, et tema senisel sekretäriametil oli tõsine tööpuudunud. Tööd leidis nii kasinasti, et tal kõrget kuupalka vastu võttes iga kord häbi oli olnud. Ta nägi väga hästi, et ainult peremehe abiandlik lahkus, ta sõbralik tahe noormeest viisakal ning õrnal kombel hädast aidata selle ameti vägisi oli loonud. Toetusel ei pidanud armuanni kibedat maiku juures olema, sellepärast nimetati seda palgaks. Hermann ei avaldanud küll Praklitz vastu seda arvamust, aga seda suurema

õhinaga võttis ta vastu Andrei Karlovitši pakkumise, mis teda sügavasti liigutas.

Praklitz tähendas seepeale väga teravmeelselt: Hermann olevat kirjanik, ja kui kaupluses tema abi ehk vajagi ei olewat, siis võivat ta armast tegevust nüüd muretul põlvel jätkata. Vanast Büllest võivat aga, kui tal on ammuigatsetud teadvus ühe äri esindaja olla, veel asja saada. Kaupluse kergemad välised toimingud võivat väga hästi tema hoolele jääda. Sisemise majapidamise toeks pidavat proua Lesta vist küll palgalise abiks võtma, nimelt laste pärast. —

„Perenaise abiline oleks mul ka teada,” hüüdis Hermann rõõmsalt vahele, „minu õde, keda ma juba ammu enese lähedale ihkan.”

„Seda parem! Tooge mulle oma abikaasa käest otsus, Büllega kõnelen ise, ja homme on kauplus „Lesta & Bülle” nime peale ostetud.”

„Meie sõber! Meie heategija!”

„Vait, noormees, ma täidan ainult oma kohust.”

Amandal ei võinud asja vastu midagi olla; papa Bülle torises esmalt, nagu ikka, aga ta silmist vilksas varsti lapsik meelehea. Ja nõnda oli äri ühel heal päeval omandatud, võlaleping Praklitziga tehtud ja kohtulikult kinnitatud, Hermann äiaga vabriku teenistusest lahkunud ning proua Lesta nelja mamsliga kaupluses müümas, kuna mees raamatupidamise, isa välised käigud enda peale võttis. Ja tõesti, Andrei Karlovitš oli Amanda kaupmeheliste võimete kohta õige otsuse andnud: noore proua osavus, terane vaim, tüdimata hool ja virkus tulid varsti otse hiilgavalt maksvusele. Lühikese aja jooksul oli ta ihu ja hingega oma asjanduse sisse kasvanud, kõigest aru saanud, endale laia vaateringi kätte harjutanud. Kauplus jooksis nii, et lust näha. Enne aastat võis märgata, et äril on kindel tulevik. Kui kõik endiselt õnnestub, võib võlg Praklitzile mõne aastaga tasutud olla. Uus elukorter võeti samas majas.

Lähem uudis oli, et preili Elsa Lesta tuli venna mitmekordsel tungival palvel Berliinist Peterburi. Pisarad tikkusid Hermannile silma kui ta oma õde, kelle ta kui kaheteistkümneme-aastase plikakese kord oli pidanud

maha jätma, nüüd täisealise õitsva neiuna rinna vastu võis suruda. Ja ilusaks, elegantseks suurlinna preiliks oli endine vaestekooli kasvandik arenenud. Hermann ei tahtnud teda naljalt ära tunda. Rääkimata muudetud näost ja kasvust, eksitas preili Elsa teda ka olemuselt: kuna Hermann oli eeldanud lihtsas riides paremat teenijat — alandlikku, arglikku, liikumises nurklikku, keskpärase või koguni kehva haridusega —, astus talle peenelt ning moodsalt riietunud noor daam vastu, kes iga käenäite ja peapöördega ilmutas naist, kellele kõik parema seltskonna kombesed ning taotsused on külge hakanud, millele tal omalt poolt vaimu ja teadmisi oli juurde lisada. Hermann imestas ega väsinud kordamast: „On see siis tõesti minu väike Elsa, kes minust kaheksa aasta eest nuttes maha jäi?” ... Neiu võttis oma uue ameti venna perekonnas nurisemata vastu. Vennanaine palkas talle tubli tüdruku raskemate tööde tarvis toeks.

Varsti peale seda, kui Lesta ja Bülle nii truusõbralikult kindlale elupõhjale olid aidatud, astus härra Andreas Praklitz abiellu. Ta kosis ühe rikka, juudi rahvusest, kuid vene usku ristitud vabrikanditütret, keda äri-meeste ringkondades vähemalt veerand miljonit öeldi kaaluvat. Armastus ei olnud Andrei Karlovitšil ses kosjas vististi mitte ajuriks, sest neiu, kellega ta altari ette astus, oli vana ja näotu; ent Praklitz oli kord inime, kelle hingele rahakõlin on kõige magusam ajaviide, ja nõnda võis ette arvata, et noore proua kaasa- raha toob abiellu selle õnne, mis Praklitzisarnaste meeste juures kõik muud hüved ületab. Et noorik oli ka veel vanemate ainus laps, kellel pärast isa surma suur pärandus oodata, siis olid, mis puutus Andrei Karlovitšisse, kõik tingimused heaks, vagusaks, leplikuks abieluks antud. Tark väimees on sellisel lool abi- kaasa vastu tuvike ka siis, kui see oleks püsti kull. Ja Praklitz oli tark väimees.

Hermann hakkas varsti nägema, et tema tegevusest kaupluses — Amanda kaupluses, nagu ta teda nime- tas — suuremat asja ei olnud. Raamatupidamisest tea- dis ta palju vähem kui noorik, ja müügileti taha ei tahtnud ta ka hästi kõlvata — ta oli kohmetu, eksis ra-

haga, ei pidanud hindu meeles, arvutas valesti. Ta ei olnud kellekski vähem kui kaupmeheks sündinud. Naerdes peletas Amanda ta eemale, kui ta oma abi tuli pakkuma. Noorik tunnistas ühtlasi, et talle üldse ei meeldivatki, et tema armas „advokaadike“ end küünarpuu-rüütliks alandab; miks ta ei anduvat täiel jõul ning innul kirjandusele või teadusele? Tal olevat ju nüüd kindel, vaba, muretu elukord, mille pärast ta nii kaua on võidelnud. Kaupluse hea minek töötavat kasu, mis tegevat Hermannile võimalikuks oma poolelijäänud stuudiumi uuesti käsile võtta ja lõpetada, kui tal seks veel tahet ja huvi on.

See mõte süttis Hermanni rinnas silmapilk.

„Kuis võin ma sind aga üksinda lasta töötada ning teenida?“ hüüdis ta siiski. „Teadmine, et ma kõik oma vajadusiks ainult sinu sissetulekutest saan, ei laseks mind häbi pärast magadagi, veel vähem õppida; ma hakkaksin ennast armuleivasööjaks pidama.“

Need sõnad tõid Amandale peaaegu pisarad silma. „Kuidas sa nõnda võid rääkida! Kas ei ole kõik sinu, mis on minu? Kas ei ole minu magusam mõte sinu eest midagi teha, midagi teha v o i d a! Kuidas võiksid minult selle rõõmu ära võtta, minu tööhimu väsitada?“

Ta suudles Hermannilt töötuse välja, et ta kauplusest hoidub, pühendades kõik oma aja kirjatööle, teadusele, õppimisele, või et ta selle ajaga muidu teeb, mida ta aga ise heaks arvab. Kuidas ta palus, kuidas ta meelitas! Sellele oli Hermannil võimata vastu panna ja varsti maitstes ta elaval isul oma piiramata vabadust. Ta laskis enda Peterburi ülikooli kuulajaks vastu võtta, muretses endale raamatukogu, tarvitas jõudeaega kirjanduslikuks loominguks ja võttis õpetust muusikas ning võõrastes keeltes.

Nõnda oli lõbus elada — enamasti liiga lõbus! Ta meelest oli korraga, kui oleks ta õnnelumala ainumaks pailapseks saanud. Tal oli hale meel igaühest, keda ta teadis halvemal elujärjel olevat; oma õnne peale mõeldes oli ta helde iga kerjaja, iga abipaluja vastu. Otse poisikese uhkusega armastas ta tuttavaile, kes teda ta endises viletsuses olid näinud, oma rikkusest rääkida, kiidelda, oma küllust näidata, imestada lasta. Aja jook-

sul sai ta nii mõnegi endise sõbra, seltsimehe, ametivenna või korteriseltsilisega kokku, või ta jutustas neile pikkades kirjades oma suurest „saagist“. Sel lool ei olnud imeks panna, kui mõni neist isandaist, kelle kõhtudes ja taskutes palju tühja ruumi juhtus olema — nõnda oli lugu suurema osaga Hermann endistest „ametivendadest“ —, kui need isandad väga loogilist kõnekäändu hakkasid tarvitama: „Vend, kui sul on nii palju ja mul ei ole midagi, siis tea, mis käsib su kristlik kohus!“

Ja Lestäl püsis ta enese kuri minevik veel küllalt meeles, ta tänutuhin saatuse armu üle oli alles liiga elav, kui et ta seesugust kristlikku kohust oleks võinud täitmata jätta, pealegi kui täitmist nii selgel sõnal nõuti.

Nõnda juhtus ta ühel päeval uulitsal ühe näitlejaga kokku, kellega ta omal ajal Riia linnateatris koos kahe-sõnalis toapoisse ja muid enam-vähem tummi osi oli näidelnud. Kummagi silm käis teise kujust üle ja sedamaid olid nad asjaseisu taibanud.

„Las mind mõistatada, kelm,“ ütles näitleja sünge teatripaatosega, „ma leian, sa oled täna juba kolm korda söönud.“

„Õige, vend! Luba, et m i n a mõistatama ei hakkagi: sa pole täna veel kordagi söönud.“

„Laimaja!“ hüüdis näitleja. „Arvad sa, et ma sinult ilma hädata tulen süüa kerjama? Kui ma ainult kaks päeva olen söömata olnud, siis lähen sinusugusest sügava põlgusega mööda. Viimast korda sõin kolme päeva eest — ergo¹ viid mu viivitamata restorani, kus ma kolme päeva road võiksin ihusse võtta. Teeb kokku: üheksa portsjoni. Oh, et nad suured oleksid!“

Mitte restorani, vaid oma koju viis Hermann nälginud kunstijüngri. Härra Emaanuel Trapp — nõnda oli näitleja nimi — osutas seal, et ta oma isuga mitte hoo-belda ei olnud tahtnud; mitte palju vähem üheksast restoraniportsjonist ei võinud seda söökidekogu olla, mille ta üürikese ajaga laualt pühkis.

¹ Järelikult (lad. k.). — Toim.

Pärast sööki näitas majahärra külalisele kõike oma vara ning rikkust. Ta laskis teda imestada oma suurt ja ilusat korterit, kauplust, rõivaid, kuld-taskukella, raamatuid, iluasju — kõike, kõike, mis vähegi teise kadest võis äratada. Õnnest läikivail silmil, nagu kuningas Polükrates muinasjutus, kiitles ta oma küllaga, kuna näitleja kõike sügava, tumeda tõsidusega silmitses ja majas end nagu tantsikaru laskis ringi talutada. Kui kõik oli näidatud ja kiidetud ja räägitud, võttis külaline viimaks sõna:

„Inimene,” ütles ta, „sa oled mulle nüüd kõik näidanud, mis on sinul. Ma tahaksin sulle nüüd ka näidata mida minul mitte ei ole... Kas oleme siin kambris üksinda?”

„Täiesti.”

Trapp lõi maha oma kuue krae, mida ta nagu haige kaela pärast oli ülal kandnud. Kael oli paljas: manisk ja kaelus puudusid. Trapp tegi kuue eest lahti: tal ei olnud vesti, ei särkigi seljas. Ta heitis sohvale ja ajas mõlemad jalad Hermannini nina alla: saabastel ei olnud taldu all, paljad päkad paistsid vastu. Ta kiskus saapad jalast ja näitas, et ta kannab talluta saapaid ilma sokkideta ja et tal on jalas üksainus paar õhukesi, lõhkisi pükse.

„Aga see ei ole veel kõik, mida mul mitte ei ole,” jätkas ta rahuga. „Kuub, mis mul seljas, on minu korterikaaslaselt laenatud, kes istub nii kaua särgiväel kodus, kui ma jalutamas käin. Kübar, püksid, saapad on üleilsest saadik juuda rahva tütrele müüdud: ta andis mulle nende peale kakskümmend kopikat ette. Täna õhtuni, kas kuuled? Kui ta tuleb ja viib nad ära, siis ei ole maailmas enam ainustki asja, mida võiksin omaks nimetada... Muretu elu on siin ilmas, mis?... Aga mis ma seda sulle seletan.” lisas ta põlglikul mõrudusel; „sa oled ju minu vaenlane, nagu terve ilm on mu vaenlane, nagu iga inimene on teise vaenlane... Irvita kahjurõõmust ja viska mind siis trepist alla! Mulle ükspuha! Ma põlgan sind, kas kuuled? Ma nimeetan sind avalikult kelmiks.”

Majahärrale ei tulnud meeldegi külalise tänutuid sõnu pahaks panna. Ta tundis teda. Trapp oli filosoof.

Ta elas maailmaga kustumata vihavaenus. Tema filosoofia, mida ta igatahes püüdis levitada, õpetas umbes järgmist: Inimene ei tunne muud armastust kui enese-armastust; iga inimene on, tahtes või tahtmata, teise verivaenlane, teise rõhuja, teise hukkasaatja. Vägevamat tundmust ei ole inimhingel. Vägevamat võimu ei ole kogu ilmas kui enesearmastus; enesearmastuse loogiline tagajärg on ligimese vihkamine. Ligimese-armastus, kaastundmus, halastavus — kõike seda pole olemas, ei ole olemas olnud. Inimene teeb teisele ainult kurja, mitte kunagi head. Ja kui ta teeb näilikult head, siis ei tee ta seda mitte ligimese, vaid ikka enese pärast. Tõsist heategu ei tule maailmas ette, ei võigi ette tulla. Iga tegu, mida nimetatakse heateoks, on selleks saanud kogemata, tahtmata; tegijal ei ole olnud mitte püüet head teha, või kui ta enesel selle püüde arvaks olevat, siis ta eksis, sest ta ei teadnud, et inimesel on täitsa võimata midagi teha, milleks ei sunni teda enese-armastus.

Trapp kandis oma inimesevihkamist ning ilmapõlgamist alati nähtaval, aga nii kentsakalt, nii naiivse hooplemise ning suurustamisega, et ta kellelegi tõsist meelepaha ei jõudnud teha, vaid palju enam lõbu ja nalja. Ta oli neid saatuse võõraslapse, kel ilmaski midagi ei taha õnnestuda. Ta ise pidas ennast anderikkaks näitlejaks, isegi geeniusiks, kuid ükski teatridirektor ei tahtnud seda uskuda. Nõnda oli ta näitelaval igavesti pooltummaks pidanud jääma. Ja praegu oli ta sellisenagi teenistusest ilma.

Lesta riietas ta peast jalgadeni. Ka raha pistis talle pihku ja kutsus teda teisekski korra, kui häda jälle suur, külaliseks. Tänu asemel urises näitleja vihaselt läbi hammaste:

„Ma pean välja saama, mis nurjatu nõu sul minuga on! Hoiä oma nahka, kui mul tõde käes! Sinu kaltsud võtan kanda, tulgu mis tuleb. Ma ei mõista ainult, miks sa mulle oma kõige uuemat ülikonda ei kinkinud? Siis oleksid rumalate ees ometi võinud „heateoga” kelkida... Häbi sulle, sa kitsipung!”

Endised riideräbalad kimbust kaenla all, nii läks ta minema.

Aga juba paari päeva pärast tuli mees tagasi. Ta löi kingitud suvipalitu eest lahti: ta oli jälle alasti!

„Peale selle, mida sa mul isegi näed puuduvat,” urises ta, „on mul sinule teatada, et olen nüüd ka ilma ulualuseta. Kui sa seda kiskjat, kelle pesaks on su hing, jälle tahad silitada, siis tee veel üks kelmistükk ära ja sa võid seda heateoks nimetada: anna mulle korter, vaenlane!”

Lesta andis talle korteri. Trapi jaoks seati korda pisuke priikamber. Hermann kattis ja söötis teda. Kolmat nädalat oli ta juba majas. Tánuta võttis jabur inimesevihkaja kõik vastu ja püüdis heategijale pealegi selgeks teha, et kõik, mis see teeb, on päris puhas kelmus.

Iseäraliseks meeleheaks ei võinud uus majaline kellelegi olla. Lapsed kartsid teda kaua. Elsa ei sallinud teda silma otsas, tüdruk siunas temaga rohkemaks saanud tööd ja ka Amanda oleks meeleldi näinud, et ta parem täna kui homme hommiku minekut teeks. Aga et Trapp oli majahärra külaline ja kaitsealune, siis ei lastud pahameelt nähtavaks saada, kuna näitlejale enesele täiesti ükskõik näis olevat, kas keegi lahkesti või kurjasti ta peale vaatas, temast head või paha mõtles. Hermann isegi tundis temast vahel tüdimust. Maja-sõber Praklitz andis aga tungivalt nõu katsuda säherdusest hulgusest võimalikult pea lahti saada — muidu ei tohtivat imeks panna, kui ühel heal päeval on kostilaps ja temaga hõbelusikad kadunud.

Kentsakal kombel oli papa Bülle majas ainuke, kes härra Emaaniel Trapiga esimestest päevadest saadik hästi kokku leppis. Nende vahel tekkis hea tutvus, millest kippus sõprus välja kasvama. Asi, mis neid teineteisele ligendas, oli lihtsalt see, et mõlemad olid oma eluga, maailmaga ja inimestega mitterahul. Kohustusid kaks igavest, ilmleppimata nurisejat. Nende ühine mõte ja kinne oli, et neile tehakse ülekohut. Isand Bülle südant närís mõnda-aega uus kihvtine uss: teda ei lastud kaupluse peremeest ning juhatajat mändida! Kõik ta magusad lootused olla äris esimene ja viimane, osta kaupu sisse, sobitada teiste kaubahärradega suuri ettevõtteid, pidada müüjad poes oma kõrge

käsu all, kõik aiva omal targal tahtmisel sisse seada — need lapsikud lootused ajas kõik kuri tütar nurja. Amanda hoidis valitsuseohje tugevasti enda käes ja tema süü oli see, et vaene papa, kes kord „kuulus äri-mees” oli olnud, tundis enese nüüd lihtsaks kaupluse käskjalaks alandatud olevat.

Bülle kaebeile ja siunamistele tütre, väimehe, Praklitzi ja kogu ilma üle avas Emaaniel Trapp oma kannatliku kõrva, ja et ta vanamehele õiguse andis, aidates tal kiruda, sajatada ja sülitada, siis oli ta papakese mees. Trapil jälle oli Bülle kohta oma poliitika. Eks tal olnud keegi, kellele ta oma filosoofiat võis dotseerida, kellest ta oma õpetusele uut usklikku jüngrit võis loota. See ei olnud takistuseks, et vanamehe pea-arud kergemagi tarkuse kohta, kui oli Trapi õpetus, juba olid nüriks saanud; vähemalt kuulatas Bülle kannatlikult pealt ega vaielnud vastu... Sellest oli mõtte-targale esiotsa küllalt.

Ka oma „vaenlase” Hermanniga katsus näitleja õnne. See aga tõrjus ta naerdes tagasi.

„Kulla sõber,” ütles Lesta, „just mina tahaksin sinu meelt pöörata, su õpetust kummutades. Kui seks kellelgi on mõjusaid näiteid ning põhjuseid, siis just minul. Ka mina olin kord nii kaugel, et ma usu inimestesse pidin kaotama, et ma enese ümber muud ei näinud kui vaenlasi, et ma iga isiku elusihiks pidasin omakasu, enesearmastuse, ligimese rõhumise. Aga varsti leidsin enese eksiteel olevat ja pöördusin kahetseval südamel ümber. Mulle näidati, et ilmas peale enesearmastuse on tõesti ka teist, kõrgemat armastust, et isegi kurja, ülekohtuse inimese põuest võib palju tõsist armastusekulda leida, et ta meel haledust, ta süda halastust võib tunda ligimese viletsusest ja et ta ligimest võtab aidata, ilma et tal seejuures mingisugust omakasulist püüet oleks.”

„See on võimatu!” hüüdis Trapp vihaselt.

„Kuula aga, vend, ja võta õpetust!”

Hermann jutustas nüüd pikalt ja laialt oma õnneloo ära. Ta näitas, kuidas Andreas Praklitz, kahetsedes oma endisi pahategusid, südame parematele sundidele järele andes, ilma tasulootuseta, ilma mingisuguse kõr-

valise püüdetä hädasse sattunud noormehe üles upitas, ta kindlale elujärjele aitas. Ka tuletas ta Praklitzi heategusid Büllele ja selle perekonnale elavalt meelde. Ta ei salanud ega jätnud nimetamata Andrei Karlovitši vigu ning süüsid, aga ta maalis liigutava pildi ka tema headest omadustest.

Näitleja kuulatas põlgliku uskmatusena, aga kasvava tähelepanuga. Mida kaugemale jõudis jutustaja, mida täielikumaks edenesid kirjeldatud juhtumused Hermann viimasest minevikust, seda elavam põnevus tuli Emaaniel Trapi teraval, kondisel näitlejanäol ilmsiks. Ta pööritas silmi, vingutas suud, kehkles ning vehkles käte ja jalgadega, nagu tegeleks näitelaval.

Kui Hermann oli lõpetanud, kargas Trapp püsti, lõi rusikaga lauale ja ta silm leegitses.

„Sa julged tõesti minu kui inimesetundja, hingeuri ja vastu väita, et see murdja inimese kujul, see Praklitz, keda sa oma heategijaks nimetad, tõesti on sinu heategija? Et ta sind aitas aina puhtast pühast ligimesearmastusest? Ilma mingisuguse egoistliku kõrvalpüüdetä, unustades oma inimlikku enesearmastust, seda tagedat kiskjat, kes on ainuvalitseja iga inimese põues, teda ahelasse pannes või koguni maha lüües?... Vaene mees! Sa elad pilkases pimeduses! Sa valetad ja petad iseennast nii armutul kombel, et ma sind kahetsedagi ei oska.”

Hermann naeris.

„Sa oled tõesti parandamatu, armas Trapp! Iialgi ei võta sa vaevaks oma väiteid tõendada, pisut usutavakski teha. Mis murdjapüüdeid leiad sa siis nüüd Andreas Praklitzi tegudest minu suhtes?”

„Tõendusi pead saama, õnnetu mees, — ma vannun seda sulle!” hüüdis näitleja pühalikult. „Kui siin mitte suur saladus varjul ei seisa, siis ei taha ma enam Emaaniel Trapi nime kanda! Ja selle saladuse tahan avalikuks teha, tahan tema sügavustesse tungida, tahan seda meest, keda ma esimesest nägemisest saadik suurimaks võrukaelaks pean, ta hinge salajama urkani läbi uurida, ja siis tahan sinu ette astuda, õnnetu pime, ja sulle näkku karjuda: „Vaata siia ja tunnista, et minu

õpetus on õigel! Et ta on ainus õpetus, mis sisaldab tõde!”

„Lobasuu!” hüüdis Lesta ja pööras naerdes talle selja.

„Ma tahan sind päästa! Ma tahan sind teha tõe jüngeriks! Ma tahan sulle peegli silmade ette tuua, millesse vaadates sa inimese tõsist nägu pead nägema! Ma ütlen sulle: sa põrkad tagasi seda tiigrit nähes, kes sulle hambad ja küüned verehimuliselt vastu ulatab!”

„Mäherdusi narrisid on ilmas!” mõtles Hermann Lesta, ja talle tuli korraga himu ogarast hulgusest lahti saada, nii pea, kui võimalik. Ta tajus, kui oleksid Trapi kõned temas halbu tundeid äratanud.

9

Härra Emaaniel Trapp oskas mureta elust sõbra majas lugu pidada. Talle ei näinud meeldegi tulevat lahkumist kuidagi kiirendada. Ta ei kuulanud teenistust ja kui saksa näitlejal ei olnud tal seks vene linnas, kuhu ta hea õnne peale hiljuti oli sisse rännanud lootustki, sest teda oli ainumast teatrist ja paarist lõbukohast, kus saksa keeles midagi pakuti, tagasi lükatud. Ta laskis ennast Lesta perekonnas toita ning turgutada, nagu oleksid tal selleks kõige loomulikumad õigused. Üldist võõrastust laskis ta põlglikul ükskõiksusel enesest üle käia.

Sellest päevast peale, mil ta Hermanniga viimase eluloo üle oli vaielnud, näisid kunstniku peas suured mõtted ning uuringud keerlevat. Ta tegi lõpmata salaliku näo, mida nähes Lesta iga kord vägisi naerma puhkes. Trapp oli neid teatriinimesi, kes näitelavalist teesklust kõnes, liikumises, näo ilmemängus tõsisesse ellu püüab kaasa tuua. Ta teeb, nagu oleks ta väiksemas kui asjas ja tegevuses näitelaval publiku ees. Ta ei ela, vaid mängib oma elu. Iga sõna, iga toon, iga tegu — kõik on mäng. Ja kõige ning kõigi peale vaatab ta teatrisilmadega, teatriprilli läbi. Ta ise on mängija ja peab teist kaasmängijaks. Kõik tunded, mida ta ilmutab, on ühenduses mänguga, on mänguga nii kokku kasvanud, et ta isegi enam vahet ei oska teha,

kust algab komet, kust tõelisus. Selline elumängija ei armasta mitte ainult kometit teha, vaid ka kometit näha, tulgu see, kust tuleb.

Trapil ei oleks praegu suuremat igatsust võinud olla, kui et tal korda läheks sõbra eraelust mingit varjule jäänud täppi esile rebida, nuuskides välja mingit saladust. Oma mõttetarkuse ja selle kinnitamise peale mõtles ta seejuures palju vähem kui kõditava teatralise naudingu peale, mida ta enesele sel moel oleks võinud valmistada.

Sügavamõttelise, saladuslik-targa näoga hakkas ta iga majalist järjestikku tähele panema, jälgima, luurama. Ta mustad, nõelteravad silmad luusisid ringi, nii et igaühele hirm oleks peale tulnud, kui mehikest mitte albiks narrikeseks ei oleks peetud. Otsekui salapolitseinik kohtles Trapp eriti Andrei Karlovitši. Viimane käis sagedasti Lesta perekonnas aega viitmas, enamasti ilma abikaasata; märgata oli, et ta oma noore abikaasaga end väljas palju ei tahtnud näidata. Praklitz oli Lesta majas iseäranis mõlema daami vastu väga viisakas, väga osavõtlik. Preili Elsa suur ilu ja lõbus loomus näisid temasse sügavasti mõjuvat, mida aga kellelgi mahti ei olnud nii teraselt tähele panna kui Emaaniel Trapil. Vabrikant tutvus Elsaga iga päev rohkem, nii et viimane sai tema majas sagedaseks külaliseks. Proua Lestal ei olnud külaskäimiseks tarvilikku aega ega lusti; ka Hermann ei puutunud palju Praklitzi koduse eluga kokku; preili Elsa aga väitis, et ta vabrikandi noore prouaga nii hästi seltsivat, et tal armsamat sõpra iialgi ei olewat olnud. Viimane, proua Praklitz, oli vagune, jumalakartlik, pehme südamega inimene, keda Hermann juba lühikese tutvuse järel tõsiselt austas. Tal ei olnud siis asja õele takistusi teha ta elavaks läbikäimiseks Praklitzidega. Lapsed tüütasid noore neiu ka nii ära, et tal oli meelelahutust hädasti vaja. Hermann pidi olema tänulik, et Praklitz teda vahel teatris, oma alalisel isteplatsil, laskis käia, kust Elsa ikka nii õnneliku näoga koju tuli.

Emaaniel Trapi veidrad salauuringud käisid peale Praklitzi, Amanda ja Elsa iseäranis ka vana Bülle, ta truu jüngri ja sõbra kohta. Neid nähti palju koos ole-

vat, väljas käivat ja ilmakorra üle õpetlikke vaidlusi pidavat. Bülle, kes muidu va kaine vanamees, tuli viimasel ajal mõnikord kaunis nokastanult Trapiga koju: sõprus viis nad kõrtsi ja sinna meelitaja oli näitleja, kelle Hermann teadis suure märjukesearmastaja olevat.

Trapi tembud ei tahtnud Lestale varsti enam meeldida ja abikaasa tungival nõuandel tegi ta viimaks otsuseks tänamata külalisele tunduvamalt märku anda, kui väga soovitavaks tema varstine lahkumine on saanud. Muidugi ei tahtnud ta teda abitult uulitsale heita, vaid tähendas esiotsa ainult, et ta muretses enesele sõbra rahaga teises kohas elukorteri.

Vaene Hermann, oleks ta sellele otsusele natuke enemalt jõudnud! Mida ei oleks ta kõik võinud päästa — päästa hukatusest, mis nagu selle inimese kujul oli teda otse varitsenud!

Trapp oli papa Büllega ühel päeval terve pärastlõuna väljas olnud. Kui nad õhtul koju tulid, loeti iseäranis vana isanda punetavast näost, kus nad kahekesi olid viibinud. Bülle oli nii väsinud, et kobis tuikudes oma kambrisse ja heitis ilma õhtusöögita, täies riides, magama. Trapp aga, kelle tugev, terve koljaticere vägijookidele rohkem vastu suutis panna, oli peaaegu kaine. Ta võttis harilikul hundi-isul toidu, mis talle hilise aja pärast ta kambrisse viidi, ja otsis siis Hermanni kirjutusetoast üles.

Lesta istus oma tööde juures laua taga, kui ta kuulis näitleja laisku, lohisevaid samme lähenevat. Trapp pani Hermannit ette lauale läikiva revolvri.

„Mis see peab tähendama?“ küsis Lesta.

„Sul läheb seda relva varsti tarvis.“

„Kas mõni uus rumalus sinu suurest repertuaarist?“ naeratas Lesta.

„Sa eksid, õnnetu mees!“ kostis näitleja hääl õõnsa kõminaga.

Pikkamisi, vägevalt laskis Trapp oma suure keha laua otsas olevasse tugitooli vajuda. Lesta vaatas ta peale. Kunagi ei olnud ta teda nii salapärasel paatoosel ja üleolekul väljendavas poosis näinud. Ta kõhna, kollaka nää üle oli hooplev tähtsuse- ja tõesügavus

välja laotatud, ta silmad kiirgasid võidurõõmust ja uhkusest, ta otsaesist varjutasid tumedad, õnnetust töötavad kortsud. Et härra Emaanielil nõu oli suurt, tähtsat näiteosa hakata mängima, oli kahtlemata, küsitavaks jäi ainult, missuguses tükis.

„Mida sa soovid, Trapp?“ küsis Hermann. „Miks sa selle pistoli minu kummutilt siia tood? Sa võid julge olla, et mul teda praegu tarvis ei ole.“

„Sul on teda tarvis,“ tühistas Emaaniel.

„Kui sa nii lahke oleksid, Trapp, ja lühidalt ära ütleksid, mida sa soovid? Mul on liiga vähe aega ja ka vähe himu sinuga teatrit mängida.“

„Teatrit mängida?“ Trapp naeratas valusalt, haletsevalt. „Sina sõge! Kui sa teaksid, mäherdune surmotsine on see asi, mille pärast ma sinu juurde tulen! Ma toon sulle töötatud selguse, Hermann Lesta.“

„Millise selguse?“

„Sa küsid veel, vaene pime! Sul ei ole niigi palju aimeannet!... Inimene, mul on hale meel sinust — ma nutaksin sinuga ja sinu pärast!“

Trapp hüüdis seda väriseval häälel ja ta näost paisis suur valu. Isegi Lestasse mõjusid viimaks ta sõnad ja nende toon. Ta pani sule käest ja vahtis hämaral näol, kärsitult, aga tõekama tähelepanemisega näitleja peale.

„Ma tulin sulle üht muinasjuttu vestma,“ rääkis Trapp pikema vaheaja järel tumedalt. „Kuulata hooliga, Hermann Lesta, — see muinasjutt ei ole luuletatud, nagu kõik teised, vaid ta on tõesti sündinud. Ma rõõmustaksin, kui sa sellest loost midagi õpiksid — õpetust on sulle õnnetule hädasti vaja.“

„Kord oli vaene hulgu ja teda piinas kange nälg. Hulguse viletsus oli nii suur, et ta oma au ja häbi unustas ja selle mehe käest läks armu paluma, kes tema hulguseks oli teinud. Ja see oli väga rikas mees. Aga rikas mees ajas hulguse, kelle endise vara ta oli röövinud, oma lävelt ja laskis ta majast välja visata. Imelikul viisil otsis aga rikas mees hulguse veel sama päeva õhtul üles, kinkis talle palju raha ja kauples ta kõrgemasse ametisse oma äris. Ta ütles seda tegevat halastuse ja inimesearmastuse pärast, ja vaene hulgu,

kellel puudus ilma- ja inimestetundmine, uskus seda. Ta astus pakutud ametisse ja oli ütle mata õnnelik. Ta unustas kõik, mida see mees talle kord kurja oli teinud, ja pidas teda oma päästjaks, heategijaks, oma südamesõbraks. Endise hulguse õnn tõusis veel seeläbi viimasele tipule, et peremees talle võimalikuks tegi ta noorpõlise mõrsjaga, kellest eluviletsused ta lahku olid viinud, paari heita. Ligimesearmastaja peremees laskis oma armupalet heledasti ka noorpaari peale paista, ehk küll ta noormehe varsti peale seda, kui ta abiellu oli heitnud, ametist loovutas, ühtlasi ka nooriku isa, kes tema juures oli teeninud. Teenistuse asemel andis ta mõlemale raha, nii et nad võisid omal jalal elama hakata. Ja endise hulguse õnn oli suur.

„See on meie muinasjutust see külg, mis õnnelikule hulgusele silma paistis. Lool on aga veel teine külg ja seda noormees ei näinud, sest ta oli pimedusega löödud. Oma õnnetuhinas ja meelekerguses ei pannud ta midagi tähele, mis ta ümber sündis, mis temaga tehti... Räägitava rikka mehe teenistuses oli keegi, kelle ta kord niisamuti kerjajaks oli aidanud teha nagu meie noore hulguse. See oli vana mees, kellel suur perekond toita. Õnnetused olid ta meelemõistust nõrgendanud. Kui ta oma varanduse oli kaotanud, ähvardas teda ja ta perekonda näljasurm. Ta palus abi sellelt, kes oli ta aidanud auku tõugata. Rikas mees andiski abi ja võttis õnnetu perekonnaisa oma ärisse alama ameti peale teenistusse. Aga mitte halastuse ja armastuse pärast ei teinud ta seda, vaid sellepärast, et vanamehel oli väga ilus täiskasvanud tütar, kelle peale rikas mees ammugi juba silma oli heitnud, ilma et neiu temaga tegemist oleks tahtnud teha. Neiu süda ei olnud enam vaba. Tal oli peigmeheks see noormees, keda eespool hulgusena tundma õppisime. Peig oli, kui ta rikka mehe riisumisel vaeseks oli saanud, võõrsile tormanud omale elupõhja muretsema, et mõrsjakesele varsti järele tulla. Tema laev hukkus aga elumerel ja ta pidi oma pruudist lahti lööma.“

„Kui nüüd meie rikas mees mainitud perekonnaisa oma teenistusse oli võtnud, oli tema lähem töö ilusa tütre järele võrku heita. Oli tal ju nüüd suur mõju:

ainus sõna tema suust — ja õnnetu perekond oleks langenud nälja ja viletsuse kätte. Laskis ta perekonna toitja ametist lahti, siis oli hukatus kõigil silma ees. Nagu tähendatud, oli vanamees muutunud mõistuse poolest nüriks — kuskil mujal ei oleks teda ametisse võetud. Ja tal oli peale täiskasvanud tütre veel neli õrna-ealist last toita.

„Kaval peremees oskas vanamehe uskuma panna, et tal on tema tütreaga ausad, tõsised püüded. Vaese tütarlapse jõudis ta ähvardustega neid kõiki õnnetusse tõugata, kui neiu tema soove ei täida, järeleandlikuks teha. Nõnda läks tal kauase võitlemise järel viimaks korda ihaldatud kauni olendiga intiim-vahekorda astuda. Isa nägi seda vahekorda; ta püüdis kõigest jõust seda edendada, sest oma nõrga mõistusega pida ta kavalat võrgutajat ju tulevaseks väimeheks. Kuid aeg venis edasi, ilma et peigmees kosilaseks oleks muutunud. Selle asemel hakkas isa aimama, kui kaugele on noorte inimeste ühendus arenenud; valus tunnistus tütre poolt kinnitas ta kartusi...”

Hermann Lesta iste nagises.

„Trapp, kellest sa kõneled?” hüüdis ta välkuval silmal. Ta nägu kattus halli kahvatusega.

„Las mind lõpetada — talitse oma verd,” kostis näitleja upsaka karedusega... „Isa hakkas kõigest jõust peiule peale käima, heaga ja kurjaga, paludes, noomides, hoiatades ja vannutades. Kui kõik ei aidanud, kui teda ikka edasi trööstiti, vähematki töotust ega kindlust ei antud, siis hakkas vanamees ähvardama. Tema ähvardused alles mõjusid petjasse — see oli suur jänespüks. Talle tuli hirm peale, ta hakkas oma elu eest värisema. Nõdrameelne vanamees võis ju hullusetujus tõesti midagi ette võtta. Aga see hirm ei sundinud kelmi veel mitte kohust täitma. Ta ei olnud kunagi mõelnud verivaest tütarlast oma legaalseks abikaasaks ülen-dada, ainult armukeseks oli ta hea küllalt. Mees hakkas plaane sepitsema, abinõusid otsima, kuidas kitsikusest heaga pääseda. Seks püüdeks oli põhjuseid juurde tulnud, mis neiu lahku löömise tegid otse hädaliseks. Meie aumehele oli kasulik rahaline naisekaup õnge juhtunud. Ta kosis rikka mehe tütar, kelle rüppe täi-

tis kullahunnik. Kuidas aga nüüd ähvardavat vanameest vaigistada, et ta oma hullumeelsuses kosjaplaanile ootamata takistusi ei teeks? Temast oli kõige vähemalt karta, et ta jookseb teise äiapapa juurde ja teeb seal peiu ilusad saladused kõik ilmsiks. Selle eest oli vaja hoida...

„Nõnda seisid lood, kui rikka mehe majja ilmus ülalkirjeldatud näljane hulgas. Et ta oma sõnadega uhke härra vastu jämedaks ning teravaks sai, visati mehike trepist alla. Kuid see oli härra poolt lollus. Talle sähvatas hea uid pähe. „Pea, kas ma ei või seda hulgust kuidagi kasutada? Jah, tõesti, ma võiksin teda kasutada... Kurat, minu vend, juhatas ise ta minu kaenlasse ja ma olin nii juhm, et piitsutasin ta minema! Kui mind keegi minu kitsikusest võib päästa, siis ainult ja üksnes see nälginud hulgas! Kas ta ei ole minu neiu endine peigmees? Ta elab selle neiu südames ikka veel, see on mul teada. Järele temale! Otsi ta üles, mängi natuke patukahetsejat, veidike inimesesõpra ja heategijat — ta on kaunis loll, elukavaluseta poiss, küll ta usub sind! Tee ta oma sõbraks, oma kerjajaks, oma igaveseks tänuvõlgnikuks — näljasunnil võtab ta kõik vastu. Raha õiendab kõige keerulise-mad asjad. Mul on veerand miljonit võita, selle kaotaminekut pean mõne tuhandega keelama. Minu armukesest ja sellest hulgusest peab saama abielu-paar!”

Trapp pidas lühikest vaheaega. Hauavaikus valitses kambris, mida valgustas tuhmilt roheline kattedega lamp. Liikumata, nagu halvatuna, istus Hermann Lesta oma toolil. Ta silmad ei nihkunud hetkekski kõneleja suu pealt. Aga ainust kuuldavat häälekest ei tulnud ta poolt.

Trapp näis olevat oma muinasjutu mõjuga rahul. Ulbe võidurõõm, alp upsakus oma praeguse tähtsuse üle venitasid ta verevaest inetut nägu. Kõrvalkamb-rist kuuldus Amanda armas, pehme hää, kes laulis lastele hiljakesi unelaulu.

Trapp jutustas edasi:

„Meie kaval ärimees arutas oma plaani nõnda: Kardavat vanameest vaigistan esmalt juba seega, et ma

uue väimehega tema lapse solvatud au võin kaitsta. See on peaasi. Teiseks tõendan vanamehele, kelle haiglane iha on mingi äri peremeheks saada, et ma ta ühes väimehega omal jalal seisvaks ärimheks teen — ainult väimehega ühes. Nõnda võõrdub vanamees oma lapsikuist lootusist saada minu vabriku kaasomanikuks. Talle on ükskõik, kui ta aga peremeheks tõuseb: sel tingimusel võtab ta iga väimehe vastu. Tütresse mõjun ikka veel oma endiste ähvardustega. Neile lisan aga veel uue juurde: elavate värvidega tahan ma neiu kirjeldada seda viletsust, millest ma hulguse päästsin, ja ma töotan viimase samasse viletsusse tagasi tõugata, teda lasta armuta hukkuda, kui neiu ehk kuidagi julgeb tõrkuda tema kätt vastu võtmast. Neiu armastab ju teda. Tõrkumist oleks siin ehk hingelistel põhjustel karta. Kuid selle peab võtma armastusest tärkav hirm, et armastatud mees võiks hukka minna, kuna neiu teda võiks päästa. Et nüüd terve asi aga hulguse silmas kuidagi kahtlust ei ärataks, annan talle oma äris paariks kuuks silmakirjaks ameti. Nõnda võin asja täie rahuga ette valmistada, sobitada, arendada... Kui kõik korras, kõik vaigistatud, siis võin oma veerandmiljonile järele minna. On see mul käes, siis võib hulguse majas, kui noorik ehk ettevaatamatu on olnud, minugipärast väike müra tõusta, aga sellel ei ole tagajärge, sest vaheajal olen kogu pere külla sisse elama pannud, töötused papa vastu täitnud, hulgusele muretu elu valmistanud. Väikese karikatäie kihvti võtab näljane, kes porist kullahunnikule elama tõsteti, uude ellu hea meelega kaasa. Raha aga, mille ohverdan, saan pealegi tagasi, sest minu armuosalisel on ausad võlamaksjad ja äri, mille ma neile asutan, saab hulguse abikaasa osaval juhatusel kahtlemata õitsema. See äriasutamine annab aga peale muu tulu mulle selle kindluse, et minu äia kõrvu iialgi pahu juttusid ei puutu; sellelt äialt on mul nimelt kord miljoneid oodata, ent iga vari, mis minu abielu peale langeks, võiks kartusteks asja anda. Aamen! Ma lähen hulgust ta koopast otsima!

„Selle plaani järele sündis siis kõik, millele ma muinasjutu algul lühidalt tähendasin! Vaevalt on teist

inimest ilmas nii häbitult petetud, teotatud, pilgatud kui meie vaest hulgust. Vaevalt on aga ka keegi nii sõgedalt, nii juhmilt lõksu läinud kui seesama sõge hulgus. Algusest lõpuni ei märganud ta midagi. See tuleb ebausust inimestesse, see tuleb sellest, et meie hulgus ei olnud seda tarkust taotlenud, mis minu õpetusest voolab. Ta ei märganud, et inimene, nagu räägitav rikas mees, armu ja halastuse pärast midagi ei suuda teha — kõige vähem ligimest näljasurmast päästa. Ta ei märganud, et tal oli rikka mehe teenistuses ainult silmakirjaline otstarve, sest tööd tema ameti tarvis ei olnudki. Ta ei pannud oma sõgeduses neidki märke tähele, mida ta oma mõrsjast nii kergesti oleks võinud leida: neiu hingepiina tema kosimise ajal, nooriku minestamist pärast laulatust. Meie kalli süütu ning teadmatu hulguse kahtlust ei jõudnud seegi asi äratada, et ta abikaasa teda imevarakult väikese järeletulijaga rõõmustas, millise juhu selle mehe koduarst, kes meie hulguse tanu alla oli toimetanud, loomulikuks tunnistas.“

Trapp vaikis. Ta pidi vaikima. Nagu ahelaid vangistatud liikmete ümbert selle hiigeljõuga purustades, mille annab meeleheitlik viha, nõnda raputas Hermann Lesta enese senisest halvatuses lahti ja kargas istmelt. Ta vabisevad käed asusid näitleja rinnust kinni ja surusid mehe sügavasti tugitooli, nii et ta nägu siniseks tõmbus ning silmad aukudes pöörlesid.

„Sa valetad, kelml!“ rögis Hermann rind. „Tunnista, et sa valetad! Tunnista, et su lugu ei käi minu kohta!“... Järsku vaibus ta aga mõtteisse, käed andsid järele ja vali, rinda vabastav naer kajas tal suust. „Ma olen ju suur lambapea, et ma säärase narri luulejutte usun. Sa mängid ju kometit minuga, vilets peiar, sa tahad mind nõõgata, minuga rumalat nalja heital! Hahaha, kui alp ma olin uskuma!“

Näitleja kohendas oma kortsunud kraed ja rinnasest, tõusis toolilt ning astus kardetavast kaelustajast paar aupaklikku sammu eemale. Siis ütles, ikka veel natuke ägades:

„Ma mõistan sinu ahastust, õnnetu mees, aga ma ei või sinna parata: mis ma sulle jutustasin, on õigel!“

„Vait!” kärgatas Lesta. „Utle mulle parem, kust tõi-
sa välja selle häbemata laimduse, selle verise teo-
tuse? Tunnista, muidu ei vastuta ma õnnetuse eest!”

Trapp ajas end sirgu. Ta tõstis käsi ja venitas nägu
ning pööritas silmi. Ta oli täies näitlemishoos, kõik
temas puistas kõrget paatost.

„Kas ma ei töotanud sulle vandega katet kiskuda
selle saladuse pealt, mis sinu muinasjutulist õnne var-
jas? Minu väsimata uurimisel, minu vaimuteravusel
on korda läinud selgust saada, sulle näidata, kuidas
sind on petetud, teotatud, ära antud, jalge alla talla-
tud!... *Cherchez la femme*¹ — õpetab prantslane, kui
keegi kurja saladuse ees seisab, millele ta võtit ei leia.
Ka mina tegin nõnda, ja vaatekate langes, mõistatuse
seletus oli käes!... Õnnetu mees, kui sa oma mõtted
vähegi kokku võtaksid, sa mõistaksid isegi iga täppi,
mis sulle minu muinasjutus vahest tumedaks jäi. Läh-
hem tee täielikule selgusele viib sinu abikaasa kamb-
risse. Ma võin sulle aga tähendada, et abiallikas, kust
ma oma loole täiendust ammutasin, on sinu naise
lihane isa. Kõik muu on minu enese tüdimata uurimise
tulemus.”

Härra Emaanuel Trapp pöördus pikkamisi ümber;
norus peaga, küürus, vankuval sammul astus ta kamb-
rist. Ta näiteosa oli etendatud. Ta võis minna.

10

Hirmunud inimeste olekus on ikka midagi, mis tu-
letab meelde vaimuhaiget. Kui keegi ukse vahelt ko-
gemata sisse oleks vaadanud ja Hermann Lesta näo
ja kuju üle pilgu lasknud käia — ta oleks ehmudes
tagasi põrganud. Noormees seisis keset põrandat, ta
vaade oli ukse poole pöördunud, mille taha näitleja
praegu oli kadunud. Ta hoidis keha õõtsakile ja teine
käsi sirgus pikkamisi kaugele õieli, nagu tahaks ta
laimajat peatada, tagasi kiskuda. Ta valkjasruuged
juuksed heitsid kõrge otsaesise üle paar salku; vaha-

¹ L.: *šeršee la femme*, 'otsige naist' (prantsuse k.). — Toim.

karvaliseks muutunud õhukesest põskhabemest piira-
tud nägu osutas seda tardumust, mis heidab täiesti
külmunud laiba üle. Isegi silmadest, mis praegu veel
olid hõõgunud, näis elu, hingetegevuse paiste, pik-
kamisi kaduvat.

Hermannil oli võimata praegusel pilgul oma ajus
ainustki mõtet sünnitada, teda arusaadavale selgusele
arendada. Aga tema hinge üle laotus jäise mantlina
tume, rõhuv teadmine: mida sa praegu kuulsid, ei
tarvitse vale olla — ta ei olegi vale, sest tal on nii tõe-
näoline, loogiline koostis. Hermannil oli tume tund-
mus, kui tärkaks tema põues üks valgusekiireke teise
järel liikuma, kui tekiksid talle sisemised silmad hin-
gesse, mille nägemisvõime iga hetkega kasvab. Uks
mõiste teise järel päästis end pimedusest lahti, hak-
kas kasvama, selguma. Talle tulid korraga asjad
meelde, millele ta ennemalt kunagi väärtust ei olnud
andnud, mille hindamiseks ta ainustki mõtet ei olnud
raisanud. Ja kõik, mis talle nüüd pikkamisi, vägisi
meelde tekkis, kõik oli korraga nii loomulik — nii
hirmus loomulik nende ebaloomulikkude sündmuste
kohta, mida talle oli kirjeldatud. Ja siiski tundis Her-
mann, kui ei oleks ta peas, ta vaimus mingit tegevust,
mis neid sisemisi hingehirmutusi võiks sünnitada. See
kõik pidi olema viirastus, kuri lummutus, mida väli-
sed, võõrad salaväed tema ümber püüdsid kududa...
Ta enese hing oli tumm — pidi tumm olema.

„See on ju võimatu!” sosistas ta viimaks ja püüdis
end raputada, elustada.

„See on ju võimatu!” karjus ta häälega, mis teda
ennast kohutas.

Ta hakkas nii valjusti naerma, et see vist läbi terve
korterit kostis.

Korraga astus Amanda sisse, suigutades mähkme-
tes lapsukest kätel. Ta oli valges öökleidis, lahtiste
juustega, mis mustjal läikel üle õla seljale voolasid.

„Mis siin on, Hermann? Ma kuulsin nagu karjumist.
Minu kannike ei taha uinuda, ta sai kära tõttu jälle
rahutuks.”

Ta pilk viibis hellalt lapsukese näol, Hermannil peale
ei olnud ta terasemalt veel vaadanud. Alles kui mehe

liikumata seismine keset tuba teda võõrastas, pööras ta vaate tema poole.

„Mis sul on, Hermann?”

„Vii see laps ära ja tule siia tagasi,” ütles Hermann üminal.

„Ma ei mõista —”

„Vii see laps ära!” kärgatas teine vihaselt.

Noorik astus hirmudes sammu tagasi. Laial silmal, küsides vahtis ta abikaasa otsa. „Mis on sündinud?” libises tal huultelt.

Hermann astus ruttu, nagu oleks ta oma tarretusest toibunud, ligemale. Raudsel pigistusel hakkas ta kinni naise käsivarrest, millel puhkas lapsukese pea.

„Tunnista, kes on selle lapse isa!” hüüdis ta.

Amanda suu avanes, aga karjatus, mis sealt pidi tungima, jäi hääletuks sahinaks. Ta tuikus ja langes põlvili, nagu piksest rabatud. Ta nõrkevad käsivarred puutusid lapsega põrandani.

Rusikas kätega, poolkummargil, vahtis Hermann ta peale maha. Ta pilk lendas korra laua poole, millel läikis surmariist. Pikk haudvaikne vaheaeg. Siis tuikus ta paar sammu kõrvale ja lõi käed näo vastu.

„Tõsi! Kõik liigagi tõsi!”

Ta taganes eemale, kuni puutus laua kõrval seisva leentooli külge, millele ta laskis oma nõrga, väriseva keha vajuda. Tummalt tähendas ta käega ukse poole. Amanda ajas end üles ja tema valge, vankuv kuju kadus kuulmatult otsekui vaim ukse taha...

Majas magasid juba kõik. Unine, raske vaikus ringi. Kui koledalt kajaks pistolipauk siisuguses vaikusel... Hermannil on see mõte, aga teda eksitatakse selles, sest uks läheb jälle lahti: Amanda tuleb tagasi. Viimne tilk verd näib ta palgest ära nõrgunud olevat. Ta silmade rohekas läige on kuiv, pöudne. Sellistesse silmadesse ei suuda enam pisarate niiskus imbuda.

Amanda astub laua juurde ja võtab revolvri. Ta pakub seda Hermannile.

„Ma olen valmis,” sosistas ta.

„Mida sa nõuad?”

„Ma olen valmis — ma palun sind, — sul on püha õigus —”

Hermann väristab pead. „Ei, ma ei tapa sind. Sellest ei oleks mul mingit kasu, — see ei aitaks mind...”

„Aga mind, Hermann!... Kasu tuleks minule... Karista mind, ma olen seda ära teeninud! Ja siis tuleb rahu, ja ka selle olen ära teeninud. Kurjategija, kes nii palju on kannatanud kui mina, peab viimaks rahu saama; ühegi süü peale ei ole pandud igavest nuhtlust...”

Ta langes põlvili mehe ette ja sirutas käed tema poole üles. „Heida armu ka sina, minu ülim kohtumõistja! Sul on ju nii hea süda... Kas arvad, et ma seda tundi ammu juba pole aimanud, ette näinud, oodanud?... Ma ei tea, kust ja kuidas sa minu hirmsa saladuse teada oled saanud, aga ma tundsin, et see kord sünnib — kui mitte kellegi muu, siis minu enese kaudu... Varastatud õnn on hukatus, millest pääsemine ainult surma läbi on võimalik... Tapa mind, Hermann!”

Hermann vaatles teda: Kui ilus ta on! Kui liigutav oma valus! Kui alandlik, kui süütu ta nägu, ta olek! Ja see naine, keda Hermann pilvekõrgusel üle ebakarske, ebavoorusliku tunde- ja mõtteringi oli arvanud seisvat, üle pettuse, kavaluse, üle kõige, mis on maa peal kurja ning alatut, — see naine oli tema meheau häbisse võinud kiskuda, ei olnud nii palju kombelist jõudu ega julgust leidnud, et temale tunnistada: Ma olen kõlvatu; kui sa minu süüd mulle andeks ei suuda anda, siis hoidu minust nagu pidalitõbisest!”

Kui väga oli ta teda armastanud! Kui piirituks oli ta oma õnne pidanud! Ja siisugune lõpp!... Mida kaemini Hermann teda vaatles, seda rohkem hakkas vihane valumäss ta põues kurbusele, ärarääkimata haledusele paika tegema... Amanda nägi, kuis ta rind tuksus, kuis ta pisaratele vastu võitles, aga siis laskis ta pea nuuksudes rinnale vajuda ja nuttis kui laps...

„Minu magus unenägu, minu õnn, mille peale ma nii uhke olin!” sosistas ta. „Miks sa mulle seda tegid, Amanda? Miks sa mind parem enesest ära ei lükanud, nii et ma sind eemalt oleksin võinud armastada ja austada! Miks sa viimase pühaduse mu rinnus mürdsid — usu, et tõsine voores kangem on kui kõik

vastased võimud ilmas, kangem kui nälg ja surm... Vaata, minu Amanda, ka mina sain elu kõige viletsamast, kurvemast küljest maitsta — mind sundis nälg kätt enese külge panema, aga ma võin sulle puhta südamega tunnistada: kuritööle ei jõudnud mind mu häda mitte sundida! Ma olin oma au ja häbi unustusse jätnud, aga minu põue jäi siiski midagi järele, mis mind hoidis alatutele tegudele kätt laenamast. Kust ma selle voorusliku pideme olen pärinud — ma ei tea seda; niisama vähe on mulle aga arusaadav, kuidas sina, Amanda, nii kallist pärandusest ilma oled jäänud..."

"Tead sa kõik? Tunned sa neid suunde ja surveid, millele ma pidin alistuma?" hüüdis Amanda, kes ikka veel põlvitas mehe ees.

"Ma tunnen neid, vaene Amandal! Vahest kannan minagi osa süüd. Vahest oleks sinu asemel iga teinegi nõrkenud. Ma ei taha sind hukka mõista. Ma tahan sind vabandada, sulle andeks anda. Aga, minu Amanda, — ma usun — ma tunnen, et sa mu õnnetuks oled teinud — nii lõpmata õnnetuks, et ma sellest enam ei toibu..."

Metsik ahastus karjus Amanda silmadest. Iga liige ta keha küljes vabises.

"See tähendab, sa tahad mind enesest ära tõugata! Sa põlgad mind, sa ei suuda mu süüd unustada?... Jaa, jaa, jaa, sul on ju nii õigus — miks ma küsin veel! Sa ei või teisiti, seda ma peaksin ju teadma! Ma ise töötasin ju nõuda, et sa mu ära tõukaksid, kui sa mu kuriteo kord teada saaksid... Ja siiski — siiski — Hermann!" karjatas ta äkki meeletult, "ma armastan sind ju — sa oled ju minu elu, minu ainus side elu külge!... Kas ei ole iga süü tarvis lepitus? Kui minu armastus sinu vastu, mida ma sulle tuhandevõrd-selt olen püüdnud üles näidata, lepitust ei suuda tuua, siis mõista minu üle muud kohut, aga ära tõuka mind ära — ära jätta mind maha!... Hermann, oh, minu Hermann!"

Ta hakkas mehe põlvede ümbert kinni, toetas oma pea nende najale, — siis varises, enne kui Hermann teda sai hoida, minestanult istme kõrvale maha.

Hermann tõstis ta sohvale, niisutas ta nägu külma veega, silitas ta pehmeid läikivaid juukseid ja suudles teda kaks korda tugevasti... See oli suudlus sur-nule. See oli lahkumissuudlus... Kui Amanda oli silmad lahti löönud ja toibunud, vaatas ta veel korraks pika, pika pilguga abikaasa otsa. Siis sammus tum-malt kambrist... Nad aimasid mõlemad, mida tähendas see lahkumine, nii lühike ja tumm, kui ta oli olnud...

Hermann jäi kirjutusetuppa. Siin tahtis ta öö veeta. Ta kirjutas kaks kirja — ühe Amandale, teise Trapile. Siis kustutas lambi ja heitis riides sohvale... Väljas paistis kuu üle lumiste katuste. Ta valged külmad kiired langesid poolpõigiti tuppa ja värisesid põrandal ja seintel, nagu liigutaks neid salajane tuuleõhk.

Hermanni eksitati varsti iseäralikul viisil. Tasakesi avatud uksest poetas end valge inimkogu sisse. Hermann, kes oli silmad kinni hoidnud, nägi teda alles, kui ta sohva ees seisis. Ei ta olnud keegi muu kui Emaaniel Trapp. Aluspükste ja särgi väel ning sokkides oli ta vaatama tulnud, kui kaugele tema loodud draama on arenenud... Ta pani oma suure kondise käe Hermann'i otsaesisele ja ümises süngelt:

"Vaene, vaene mees!... Ma oskan sinu õnnetuse sügavust hinnata... Kihvtikarikas, mida sa pead tüh-jendama, on suur — toobi suurune... Aga kui sa mees oled, kui sul veel piiskagi ausat, mehist meelt kuskil südamesopikeses varjul on, siis segad kihvtijooki ve-rega — see teeb ta maitsvamaks..." Ta kummardus Lesta üle ja sosistas talle kõrva: "Sa pead tapma — tapma, — kas kuuled, tapma!..."

"Lahku minust, Trapp!"

"Mitte enne, kui sa mulle töötad oma mudasse tal-latud au pärast sellele kiskjale inimesenahas, kes sinu nii õnnetuks on teinud, kätte maksta. Nii hirmsail murdjail, nagu see Prakilz, ei ole õigust maa peal elada. Nagu hundid ja karud lastakse maha, kui nad liiga suurt kahju teevad, peab ka selliste inimestega ümber käidama... Ma ise tahan sul abiks olla, Her-mann Lesta..."

"Ma nõuan, et sa lähleksid, Trapp... Siin on sinule

mõni rida, — ma võin sulle aga, et sa just siin oled, ka suusõnal oma soovi korrata. Sa pead homse päevaga siit majast lahkunud olema, sest ka mina lahkun... Head ööd! Mine — mine viibimata, ma tahan üksinda olla!"

Trapp urises vastu, aga läks viimaks. Nagu hiiglasuur valge mardus kadus ööriietes näitleja, jättes Hermannit ta valuga üksinda.

Missugune hirmus öö!

Jätkusetunne pugus Hermannile hingesse selle ümbruse üle, mis teda siin nii torestades ja suurustades piiras. Sellesarnast tülgaust ei olnud ta oma niiskes, hallitanud keldris, vaese voorimehe viletsas korteris mitte tundnud kui praegu siin. Pehme sohva põles tal külje all, riided seljas pigistasid tal rinna kokku. Kas ei olnud kõik see jõleda häbiraha eest ostetud? Kas ei kleepunud iga kopika küljes verine tilk au ja voorust, truudust ja äraantud, teotatud armastust?... Seepärast minema siit, niipea kui uus päev koidab! Välja siit, kaugele eemale — tulgu siis, mis tuleb, olgu tulevik, kuis tahab... Mul on ju veel tuge ning troosti: minu öde! Ma tahan teda veelgi hellemalt armastada kui seni, aga ta peab töötama, et ta minust ei lahku, vähemalt mitte lähemal ajal, mis töötab mulle olla hirmus...

11

Hiilgav, aga lühike oli olnud Hermann Lesta unenägu õnnest ja armastusest. Teist nädalat elas ta abikaasast lahus, õega ühises väikeses korteris. Kõik oli ta maha jätnud, mida ta mitte omaks ei võinud pidada, isegi oma paremad riided. Tal oli kirjatööde eest natuke omateenitud raha, mis küündis algeliseks sisseseadmiseks. Mida tulevik toob, selle järele ta praegusel hingeolul ei küsinud. Elsa oli temaga kaasa läinud tema valju, ahasfusliku nõudmise tõttu; Hermannile paistis seejuures silma, et öde tema otsuse üle võõrastas, vähemalt imetses, ka siis veel, kui ta selle põhjused oli teada saanud. Näis, nagu ei leiaks

Elsa vennanaise süüle pooltki nii suurt määra, kui et mehel muud teed üle ei jääks, kui maja ja vara maha jättes põgeneda. Elsa avaldaski seda mõtet tungival manitsemisel vennale; ta palus teda otsida Amandaga lepitust. Alles kui Hermann oma suurt ahastust selle nõude üle märgata laskis, jättis Elsa kõik lepitamiskatsed katki. Nii kustumata kui venna armastus Amanda vastu ka võis olla, suurem veel oli praegu ta valu, et see naine, see tema poolt vooruse eeskujuks peetud naine, teda nii sügavasti, nii surmani oli võinud haavata. See oli nurjatus, mida tema enese armastus ei tarinud.

Troosti ja unustust otsides püüdis Hermann oma südant öe külge liita. See oli ju nüüd tema ainus vara, ta ainus sõber ja seltsiline. Ta püüdis Elsa elu hella armastusega kaunistada, temale lõbu ja meelelahutust pakkuda, niipalju kui ta kehvad abinõud seda lubasid. Ta värises mõtte ees, et öde, kes rikastes majades, kuigi teenijana, küllalisemat põlve oli maitsnud, kord otsusele võiks jõuda temast lahkuda.

Kas võiks Elsale see mõte tulla?

Nii tihti seisis ta kehva kambrikese aknal — nad elasid maja neljandal korral — ja laskis silmad mustavatest müüridest, lumistest katustest üle käia selle verstadekauguse halli tossupilve poole, mis võlvis end suurlinna majaderäga peal sinise taeva asemel. Mida rääkisid need pilgud? Mida laskis neiu priske, õitsev nagu seejuures lugeda? Vaene Hermann ei mõistnud seda keelt ning kõnet. Oli ju elu tema just ses suhtes nii harimatuks, nii umbpimedaks jätnud. Ta oskas öele, kelle ta õrnemast east saadik oli pidanud võõra ilma hooleks jätma, küll silma vaadata, aga silmast mitte hingesse. Oma lühikesel silmaselitusel nägi ta seda, mida talle taheti näidata; mis oli katte ees; aga seda, mida varjati, ei suutnud ta märgata, veel vähem katte tagant midagi otsida.

Hermann leidis ühes ajalehe-toimetuses mõneks tunniks päevas teenistust. Sel ajal oli Elsa üksinda kodu. Ta viitis aega naisterahva näputööga. Hermannit ametit koju tulles oli neiu ikka nii virgalt, nii tõekalt töös, nagu poleks tal üldse midagi muud meeles ja mõttes.

Uhel päeval leidis noormees korteriukse lukus olevat. Koputamise peale ei avatud. Sellevastu tuli kõrvalkorterist üüriline, andis Hermannile toa võtme ning teatas, Elsa Kristjanovna läinud ühe meesterahva seltsis välja, reisinud vist kuhugi, sest ta viinud kraami ühes. Võtme toonud ta naabri kätte palvega see ven-nale ära anda.

Elsa — ühe meesterahva seltsis? ... Kraamipakid? ...

Hermann astus tuppa ja laskis silmad ringi käia. Kamber oli koristamata, kõikjal jäljed rutulisest otsimisest, kraamimisest, pakkimisest. Põrandal oli paberilehti laiali maas, laua- ja kummutisahtlid osutusid pooleldi avatuks, kapiuks lahti, toolid korratult siin ja seal.

Hermanni hirmunud silm eksis toas ringi. Pooluimaselt hakkas ta maast paberitükke, lehekesi, riideribasid, lindiosi üles tõstma, mööbleid korrale lükkama ning seletust otsima, mida see kõik peaks tähendama. Paberite seas leidis vanu kirju, ära kirjutatud laule, juturaamatu-lehti, õnnesoovikaarte — kõik nagu suure rutu pärast maha pillatud ja unustatud. Nüüd tõstis Hermann ka ühe värvilise, lõhnava kirjapoognakese üles, mille kuupäev oli väga noor. Lesta pilk langes seda katvaile ridadele. See tugev, jõhker meesterahvalik käekiri oli talle tuttav. Ta luges kahvatades:

„Minu tuvike! Kõik on sinu vastuvõtmiseks korras. Küllap sa oma korteriga rahul oled. Ta on sinu kohane. Teata mulle päev ja tund, mil teda kodus ei ole: ma tulen oma ilusale, kallile puurilinnukesele järele. Tuksuva südamega jääb magusat sõnumit ootama sinu sind palavalt armastav Andreas.”

Laualt kahmas Hermann lahtise sedeli, mis oli talle seni nägematuks jäänud. Elsa käsi oli ruttamissegadusega kirjutanud:

„Armas vend! Sa oled mu eluaja, lapsepõlvest peale, hooletusse jätnud. Midagi ei ole sa minu heaks teinud — ei ihu ega hinge poolest. Luba siis, et ma oma elu nüüd uuesti nõnda korraldan, nagu

„Säh, siin — kaks supilusikatäit päevas... See on voorusepulber — minu leiutatud — päästab langenud inimese hinge...”

ta mulle oli hakanud meeldima ja maitsma. Sa ei suuda ju minu kasuks ka nüüd ega edaspidi midagi teha. Ma oleksin sulle ka koormaks. Seepärast lahkun. Ela õnnelikult! Sinu Elsa."

Tummalt, kivistunult seisis Hermann tüki aega. Siis pääses mõirgav karjatus ta rinnast valla. See oli hää, mis tungib inimese suust, kellele torgati tulikuum oda südamesse. Nõnda karjab hing ise, kui ta lõhkeb... Nõnda kisendavad nõrgameelsed...

Ta nõtkus põlvili maha, kaldus kummuli, lõi otsaesisega raskesti põranda vastu.

— — — — —
— — — — —
Mõni päev hiljem ilmus Andreas Praklitzi vabrikukontori eeskotta endine sekretär Hermann Lesta ja tahtis härra jutule saada. Uksehoidja ütles, et vabrikanti ei olevat kodu. Mõne tunni pärast tuli jutulesoovija jälle. Härra Praklitz ei olnud ikka veel kodu. Niisama kolmandal puhul. Samuti järgmisel ja järgmistel päevadel. Viimaks seletas uksehoidja, et härra Praklitz ei soovivat endist sekretäri vastu võttagi — ei nüüd ega edaspidi. Mida ta siis vabrikandist õieti tahtvat? päris uksehoidja, kes pidas Lestat teravasti silmas.

"Teda päästa — teda päästa," sosistas mees salapäraselt, ja pehme lapselik rõõm läikis ta silmist.

"Millest tahate meie härrat päästa?"

"Hinge hukatusest. Ma tahan talle voorust anda. Ma leiutasin rohu, mis puhastab maailma inimesed roojusest."

Seega laskis ta uksehoidjat oma kuuetaskuusse vaadata mis olid üleni väikeste paberituutukestega täidetud. Ta kiskus ühe pealt lahti ja näitas tema sisu uksehoidjale: valge liiv.

"See on minu leiutatud voorusepulber," seletas ta rõõmsalt. "Võta, vend, see tuutu omale, sest ka sinul on teda tarvis, ja need kolm anna oma peremehele... Ütle talle, kui väga ma kahetsen, et rohtu temale ise ei saanud ära anda."

"Kuidas seda rohtu peab tarvitama?"

"Supilusikatäis päevas aitab sinule küllalt; sinu pe-

remees aga peab kolm lusikatäit võtma — kolm lusikatäit, ära unusta, — kolm supilusikatäit päevas...

Seda kinnitas ta veel kord, kui ta trepist juba alla oli minemas. Kiiresti, kiiresti tõttas ta uulitsal edasi, nagu kõik ärimehed, kellel kube teenistus.

Ühe uhkes riides noore neiu ette jäi ta tunnistades seisatama.

„Ljuba Ivanovna!“ hüüdis ta.

„German Kristjanovič!“ vastas neiu.

„Kuidas käsi käib?“

„Väga hästi.“

„Aga sa oled nii toredasti riides ja su põsed on värvitud.“

„Ma ei käi enam tööl.“

„Või sellepärast see toredus!... Säh, siin — kaks supilusikatäit päevas... See on voorusepulber — minu leiutatud — päästab langenud inimese hinge...“

Jättis jumalaga ja traavis edasi. Ljuba Ivanovna — selle vaese voorimehe tütar, kelle korteris ta kord oli elanud — Ljubake vahtis talle pärani silmil järele. Siis käis värin ta kehast üle.

Minu esimene armastus, mõtles ta, minu esimene ja viimne armastus, — aga nad on ta hulluks teinud... Kahju!

Ta viskas liivatuutu maha ja sammus hämaralt edasi.

„Voorusekaupmees“ jõudis varsti ühe kaupluse ette, mille toredal sildil säras suurte kullatud tähtedega nimi

„LESTA & BULLE“

Kaupluse uks ja luugid olid kinni. Papist plakatilt seina peal võis lugeda, et poeruumid on välja üürida. Hermann astus trepist üles ja tõmbas oma endise elukorteri uksekella. Lapsed avasid talle ja karjusid:

„Amanda, Amanda, onu on tagasi tulnud!... Ära enam nuta!“

Amanda ilmus.

„Ma tahan sind päästa, minu vaene naine,“ algas Lesta rõõmust väriseval häälel. „Kõik saab jälle heaks, sinu süü leiab lepitust. Vaata siia!“ Ta kiskus oma tas-

kud lahti. „Kõik, mis sa näed, on voorus!... Kuis saab minu rohi rahu tooma sinu vaesele hinge!“

Õnnelikult naeratades kõneles ta kaua oma ime-rohust, kiitis oma leiutist, kinnitas Amandale, kui puh-taks ja karskeks muutuvat ta tulevik. Amanda hirmu-nud silmad ei lahkunud ta näolt.

„Või nõnda tuled minu juurde tagasi!“ hüüdis ta vii-maks, langedes nuuksudes ta rinnale. „Aga sul on õi-gus: ainult nõnda tohin sinuga koos elada, sinu eest muretseda, sind armastada. Sellest õnnest peab sinu kõlvatule naisele küllalt olema — rohkemat ei ole ta ära teeninud... Kas tahad oma Amanda juurde jääda, Hermann?“

„Ma tahan sinu juurde jääda.“

Rein ei olnud loomult uhke ega upsakas, aga kui tüdruk talle suu sisse oli öelnud, et ta teda ei tahtvat, siis oli Reinu meelest, kui oleks tal selgroost mitu lüli välja võetud, nii et ta nägi oma madalat keha põrmule veelgi lähemale vajuvat, nii et ta norus pea maaga nagu kokku puutus. Reinu esimene tunne oli ehmatus, sellele järgnes tuline viha, siis aga asus ta põue kipitsev kurbus, näriv valu.

Mispärast mitte?

Selle küsimuse oli ta Katile ette pannud — tüdruk jäi vastuse võlgu. Selle küsimusega piinas ta iseennast ööd ja päevad — ta ei saanud otsa kätte.

Mispärast mitte? Mis mul viga? Kas ma ei ole mees? Veel rohkem — kas ma ei ole aus mees, jõukas mees, töökas, kaine mees? Kas ma ei ole kõike seda, mida tüdruk võib mehelt nõuda — talu tüdruk, täiendas ta oma alandliku meele sunnil. Rein ei leidnud tõesti mingit tõsist põhjust — vähemalt esimestel valunädalatel mitte —, miks Kati teda ei tahtnud. Ning sellepärast jõudis ta arvamisele, et see oli paljas tuju, paljas tembutamine; tüdrukud lasevad armastavaid poisse vahel kui orgi otsas siputada, mängivad nendega nagu kass hiirega, see tähendab nendega, kelle armastuses nad võivad julged olla. Selle mõtte tõi Reinule ta ema; Rein ise oli säherdusis asjus pururumal, päris lapsuke veel. Ja nõnda võttis ta nõuks pisut oodata ja siis veel kord õnne katsuda. Ta lootus ja julgus kasvasid seda jõudsamini, et Kati vanemadki tema poole hoidusid ja teda väimeheks soovisid.

Kes aga kirjeldab Aadujüri Reinu häbi, viha ja kurbust, kui ka teine katse nurja läks! Täiesti nurja! Ei tahtvat teda, oli tüdruku vastus.

„Mispärast mitte?”

Kati ei andnud kõige vähematki seletust. Ta oli üldse sõnakehv, salalik tütarlaps, päris mõistatus. Ta võis oma laiade sõstrakarva silmadega pärani inimese otsa vahtida, nagu kuulataks ta, aga siiski oli selgesti märgata, et ta mõtted viibisid hoopis teisel. Alles mitmekordsele pärimisele kohmas ta lühikese, aga seda kindlana, selget tahet ja otsust avaldava vastuse. Ja nõnda andis ta Reinu seletuste, palvete ja küsimuste kohta mitmekordse korrutamise järel kostuseks, kusjuures ta silmad sootuks teisi mõtteid peegeldasid:

„Ma ei või.”

„Miks sa ei või?”

„Ma ei taha.”

„Mispärast mitte?”

Kati oli tumm. Ta vahtis küll kosilasele näkku ega olnud põrmugi häbelik — nad olid ju ka üksinda kambri —, aga muud sõna ta enam ei lausunud. Siis ilmusid isa ja ema, kes Reinu tulekul natuke kõrvale olid läinud, sest nad tahtsid oma kangekaelsele tütrele mahti anda kosilase kõige hellemaid sõnu kuulda saada, need pidid ja ometi kord mõjuma hakkama. Nii siis tulid isa ja ema, ja kui nad nägid Reinu tulipunast nägu ja häbi ning viha pärast higiga kaetud otsaesist, teadsid nad, mis oli sündinud, ja võtsid tütre tublisti käsile.

Kas ta olevat meeletu, et Reinu-taolisele mehele seesugust häbi tegevat! Mis ta ometi mõtlewat? Kas ta paremat meest veel kuskilt leidvat! Nead mõlemad, isa ja ema, kosilasega rahul, tütar mitte! Mispärast mitte? Oelgu ometi ogar laps, mispärast mitte?

Aga ogar laps ei oelnud midagi. Vanemate tõrelemist kuulates, mis ikka ägedamaks läks, tulid talle küll pisarad silma, aga ta jäi vait. „Kas ta vahest isegi ei teadnud, mispärast?”

See sündis ühel sügisel õhtul. Väljas oli pilkane pime. Akna all laual põles lamp. Seda selgemini tuli nähtavale üks väljast aknaruudu vastu surutud nägu:

tõntsiks litsunud nina ja selle all kaks pikka valkjat vurrut. Nägu naeris.

Esimene toasolijaist, kes seda viirastust silmas, oli Aadujüri Rein, teine Mullamäe Kati. Tahtmata pörkas esimene sammukese tagasi, teise suust tuli tasane karjatus, mida ta kätt suu peale lüües püüdis kuulmatuks teha. Akna musta ruudu tagant olid aga pikad vurrud ja naerja nägu sedamaid kadunud. Terve viirastus oli kestnud vaevalt sekund aega. Mullamäe peremees ega ta vadisev teinepool ei olnud midagi näinud.

„Ma tean, miks Kati mind ei taha,” ütles Rein nüüd pikkamisi; ta hea süda ei suutnud tasuhimule kauemini vastu panna. „Kati meelest on Jalaka Mihkel parem kui mina.”

See mõjus. Vanematel ei olnud teadmata, et Kati ja Mihkel leppisid hästi kokku. Neid oli nähtud nii avalikult kui ka salaja ninapidi koos. Ka Reinule oli see tuttav. Aga mis teda vaigistas, oli see, et Mihkel ei olnud kellegi naisevõtja. Mihkel ja tema — oeh, seal on vaks vahet, kui jutt oli tõsisest kosimisest, äravõtmisest. Sest esiteks on Jalaka Mihkel hulgas, päris ulualuseta, ilma kindla ametita, kes elab osalt venna armust. Ja teiseks on ta suur priiskaja, kes paremale elujärjele ei võigi saada. Kui võistlevat kosilast ei olnud Reinul teda siis karta, aga kui — — siin torkas miski Reinu südant valusasti, ilma et ta oleks teadnud, mis see oli.

Reinu süüdistamise ajal võtsid Mullamäe vanad oma ogara lapse veel kurjemalt käsile. Päris pomm lõhkes aga, kui kosilane tasuviha ja piinava häbi sunnil tige da tähenduse pillas:

„Mihkel irvitas praegu siin akna taga; küllap ta oli siia luurama ja kuulama kutsutud.”

Aga silmapilk oli Reinul kahju, et ta nõnda oli oelnud.

„See pole tõsi!” hüüdis Kati ägedusega, mida temalt oodatagi ei võinud, ning Reinu poole käis ta mustjaist silmist pilk, mis mehikese otse ära ehmatas. Reinul oli tume aimdus, et ta oma kahtlustamisega suure lolluse oli teinud, mis tema asjale ainult kahju võis saata.

Isa ja ema olid aga püsti viha täis. Uks õletas ja

ähvardas tütar, teine sõimas Jalaka Mihklit. Viimase kohta käisid sõnad, nagu: hulgas lakkekauss, karmantsik, masuurik, ja risti-põigiti neist läbi sadas vaese Kati selga nii palju üleannetuid ning hukkaläinud lapsi, et Reinul hakkas neist otse hale meel. Lugu lõppes seega, et Kati viimaks nuttes kambrit välja kobis ja Rein, kes nagu nõelte otsas istus, nii ruttu kui võimalik minekut tegi. Ehk ta küll vanematelt lohutuse kaasa võttis, nad tahtvat „tüdruku peast kõik vastased ja pöörased mõtted välja uhta“, nii et Rein kolmanda kosjakatse varsti julgesti võivat ette võtta, oli noormehe põu siiski täis närvivat mõrudust ning haledust, kui ta pilkases pimeduses, komistades ja lõõtsuva tuulega võistu ohkides kodu poole kõmpis.

„Nagu muid tüdrukuid ei oleks! Uks ees või taga! Minusugune mees ei pruugi karta, et ta naist ei saa“ — ta lisas täiendades juurde: „seda naist, keda ta tahab.“

Nende sõnadega püüdis Rein end oma häbist ning kurbusest üles raputada; need sõnad aga ei olnud ta enese leiutis, vaid need oli ta hea ema, kes poja õnnestusest hellalt osa võttis, talle suhu andnud. Ja Rein kordas neid sõnu ühtelugu, kui ta süda kipitsema lõi ja häbi talle vere põskedesse ajas. Ometi tundis ta ka, et tema troostil oli suur nõrkus, suur ebatõde küljes: „seda naist, keda sa tahad!“ Võta näpust! Seal oli ju üks, keda Rein tahtis, aga kas ta sai tema? Tühjakahl! Ja mispärast mitte?

Ikka ja ikka jälle murdis Aadujüri noor peremees selle küsimuse üle pead. Ta heitis kõik, kõik vae-kaussi, mis ta enesest kiitlikku ja tulusat teadis, — oma hea nime ja südame, oma tugevad, töökad käed, oma kaine, kokkuhoidliku meele, oma väkese, aga võlgadeta päriskoha, oma sarvloomad, mudulajused ja hobused. Kauss kus kõik need ilusad asjad sees, pidi ju vajuma, täiesti maha vajuma, ning teine pool pidi kõrgesse, kõrgesse õhku tõusma, sest sinna ei olnud Reinul midagi visata. Ja siiski ei tahtnud teda Mulla-

mäe Kati! Ta sõbrustas mehega, kelle vasak vaekauss oli nii koormatud, et parem kõrgele õhku lendas! Sest Jalaka Mihklist teati rääkida palju halba. Mitte ainult ta joomine ja kergemeelne armuelu ei olnud tuttav, vaid teda kahtlustati ka pikkade näppude suhtes.

„Tüdruk, kes siisugusega sõbrustab, pole aus tüdruk. Ja siisugune tüdruk pole väärt, et Reinu-taoline mees teda naiseks ihaldab... Mingu kitsepõrgusse! Nagu teisi tüdrukuid ei oleks! Uks ees või taga!“

Aga pagan teab, mis see oli: mida sagedamini Aadujüri peremees neid troostisõnu kordas, seda enam nad kulusid, seda nõrgemaks läks nende tuum, kuni Rein salajamas südamesopis hakkas aimama, ei — tundma, selgesti tundma, et nad rääkisid valet. Ei see olnud sugugi nii ükskõik, kas Mulla-mäe Kati või mõni teine. Ikka jälle pöördusid ta mõtted selle ja üksnes selle tüdruku juurde tagasi. Mõte temast ilma jääda muutus ikka kohutavamaks, ta muutus vaesele Reinule otse põrgupiinaks. Ta nimetas seda lolluseks, haiguseks, ta püüdis tark ning terve olla, aga ta põdes imelikku tõbe edasi, kuni ta silmad auku vajusid ja põsed kõhnaks kuivasid.

Kati oli aasta poolteise eest teisest kihelkonnast siia valda tulnud, kus ta isa oli päriskoha ostnud, ja kohe olid Aadujüri Reinu silmad ta peale langenud. Sel neil oli midagi, mis Reinu teada kõigil teistel koduse valla tüdrukutel puudus; mis see õieti oli, seda ei teadnud Rein, kes ju siisuguseis asjus oli rumal kui laps, enesele seletada. Ta oli salaja kohe otsuseks võtnud: See, see — ei keegi teine! Aga naiste teed on imelikud, nende südamed uurimatud. Seda pidi ta vaene nüüd tundma õppima.

Ja kui imelikud olid nende teed, kui tumedad nende südamed, sellest sai Rein alles viimastel päevadel ilmselt märku. Tema õde, ilus rõõmus plika, kes oli valla noortega elavas läbikäimises, avas Reinu silmad mõne asja kohta, millest tal seni aimugi ei olnud. Kas teate, mida Mari vennale rääkis?

„Ma tean küll, miks Kati sind ei taha: sa pole ilus poiss.“

„Ilus poiss?“

„Mitte nii ilus poiss kui Mihkel,” lisas õde heldelt.
„Sooo!”

„Sul pole nii ilusaid vurrusid kui Mihklil.”

„Vurrusid!”

Rein vahtis pärani silmil Mari otsa, siis hakkas täiest kõrist naerma. Aga äkitselt lõpetas naermise ja jäi mõttesse. Viimaks pöördus pooltõsiselt, poolnaerukil õe poole ja küsis:

„Kes sulle seda ütles?”

„Kati ise.”

„Ta ütles sulle, ma ei olevat ilus poiss, mul ei olevat niisuguseid vurrusid kui Jalaka Mihklil?”

Mari lükkas kähku oma kollakaid juuksesalke silmade eest ja kostis:

„Ta ei öelnud just mitte nii, mitte nende sõnadega, vaid — noh, nagu tüdrukud isekeskis pläravad, — ta — ta — näh, kuda see nüüd oli? Nojah: ta on teiste tüdrukute vastu Mihklit tihti kiitnud, et see on ilus poiss, ja väga viisakas, ja mängib pilli, ja tantsib ja laulab. Ja ega see olegi vale. Ma isegi” — ent Mari jättis lause kergesti punastades pooleli ning lõpetas ruttu: „Ja ükskord ütles minule ja teistele tüdrukutele salaja — see oli laada ajal, kui Sikumetsa kõrtsis tantsiti —, ta ütles: „Vaatke, tüdrukud, kui toredad vurrud tal nina all on, just kui mõnel kindralil!...” Eks sellest olnud küll!... Ja kui ma kord Mullamäel käisin — seal on neil üks pilt seinal, kindral Kopelev* või ei tea kes, valge hobuse seljas, siis kutsus Kati mu pildi juurde, naeris, näitas sõrmega ja ütles: „Jalaka Mihkli vurrud, eks ole?”... Ja mina ütlesin: „On küll — Mihklil peaaegu pikemad veel”... Sellest oli Katil nii hea meel, et oleks mulle kas või suud andnud... Eks sellest ole küll?...”

„Ja ta ütles, et ma ei olevat mitte nii ilus poiss kui Mihkel?” küsis Rein.

„Ei, seda ta just ei öelnud, aga eks —” Mari jättis sõna jällegi pooleli, vist ei tahtnud ta venda kurvastada.

„Ja minu vurrudest — mis ta neist ütles?”

* Skobelev.

Mari hakkas heledasti naerma. „Neid sul ju ei olegil!”

Tõmmukas puna kattis Reinu nägu. Alles tüki aja pärast ütles mees:

„Ma poleks uskunud, et Kati nii alp tüdruk on! Häbenegu, — jah, häbenegu!”

„Alp? Kas see siis nii alp on?” küsis Mari süütu imestusega. „Mis ilus, on ilus, sinna ei aita miski. Kõik tüdrukud on nii. Uhele meeldib see, teisele teine asi poisi küljes. Mina ei pea vurrudest nii suurt lugu kui kräsus juustest. Kiltre Kai aga armastab, kui mehel on punased põsed, ja Rabakuke Juula jälle kiidab oma Jaagu suurt rammu. Uhel üks, teisel teine asi kiita. Eks tüdrukuid teata.”

Vanainimese tõsidusel õpetas plika rumalat venda, kes tüdrukuid nii vähe tundis, ja Reinu üllatusest tõntsi näo üle naerma hakates jooksis ta viimaks ema hüüdel kambrist.

Rein seisis keset tuba vähemalt viis minutit ühe koha peal ja mõtiskles. Ta hakkas aimama, et tema igavese küsimise peale „mispärast?” vastus oli antud, aga see vastus ei tahtnud nii pea ta ruumikasse pealuusse mahtuda. Siiski märkas ta ühtlasi oma kodus nagu valgusekuma. Kui ta viimaks ennast hakkas liigutama, vahtis ta toas ringi ja ta pilk langes seinal rippuva väikese kriimulise klaasiga peegli peale, mille ruudu tagant hõbe oli kulunud ja mille raam suitsust ja kärbestest piginäoliseks oli saanud.

Rein astus pikkamisi peegli ette ja hakkas end hoolega silmitsema. Esimene asi, mis talle silma puutus — või õigemini: mis talle mitte silma ei puutunud —, olid ta vurrud. Need puudusid, see oli õige. Sest seda valkjat härmatist, mille ta ülemiselt mokalt terasel otsimisel leidis, seda valget vahuviiru ei võinud ju õiglane inimene vurrudeks kutsuda.

Vurrud puudusid, see oli õige. Aga mis viga siis veel? Nägu on ju nägu, jumala loodud, mitte inimese enda tehtud. Mis tema näost ometi taheti! Kas see polnud nägu nagu iga teinegi? Uhel üht-, teisel teistmoodi nägu. Lai ta on, põsenukid õieti suured, punane ja

priske on ta ka, suvel tedretähti täis — aga tule taevas appi, mis nägu siis mehel peab olema!

Rein vahtis, raputas pead ja vahtis. Siis hakkas, ise sügavasti mõttes, oma nägu igal viisil muutma — sinna ja tänna, pikemaks ja lühemaks, laiemaks ja kitsamaks venitama. Need polnud küll kellegi tõsise, mõistliku mehe tembud, mis ta tegi, aga kes teda siis nägi. Püüdis ta ju kätte saada, mis tema näol õieti viga, ja selleks oli katsetamist ning võrdlemist vaja.

„Rein, oled sa totraks läinud või?” küsis järsku ema hää ta selja tagant.

Rein ehmus, sai pahaseks, urises midagi vastu ja pani kortsus kulmul kambrist minema.

*

Sellest päevast peale hakkas Reinu põues Mikhli vastu viha idanema. Ta vihkas seda meest nii väga, kui ta eneses seks jõudu tundis olevat. Armukadedusest tulev viha on kange ja visa. Tihti kerkis Reinule innukas soov südamesse, et see mees ühes oma ilusate vurrudega võimalikult pea otsa leiaks, ükskõik kuidas — mida haledama, seda parem. Ja Reinul ei olnud sugugi häbi niisugust mõtet soetades ja hellitades — viha ja kadedus lämmatasid ta südame vastupidise hääle.

Üks halb juhtumus andis Reinu vihkamisele veel rohkem hoogu. See oli ühel õhtul kõrtsis. Rein ei olnud joomar, aga ta astus mööda minnes vahel kõrtsi sisse — vana harjunud kombe järgi. Oli just pühapäeva õhtu ja kõrtsis kaunis palju inimesi. Leti lähedal laua ümber istus seltskond noori mehi, naerdes, lorisedes ja lallutades. Tralli sekka üürgas lõõtspill, mida mängis keegi tugeva kasvuga valget verd poiss kaunis heal osavusel. Reinu silm lendas kõigist teistest üle ja jäi selle mehe külge kinni, nagu oleks mõni nõidlik võim tema pilgu sinna vedanud. Ta tundis, kuidas kuum judin varvaste otsast kuni pealaeni ta keha läbis, ja hetkeks nägi ta oma silmade ees lillat pimedust, milles ta muud ei selitanud kui kaht pikka valkjat vurru. Lõõtspilli heli muutus Reinu kõrvades tumedaks mühinaks.

Ta pööras silmad vägisi Mikhli ja tema seltskonna poolt ära ning astus leti juurde.

„Tere, kõrtsmik! Pudel õlut.”

Tema selja taga hakkas keegi turtsudes naerma. Nagu oleks teda uss hammustanud, nii kähku pööras Rein pea tagasi, et näha, kes naerab. Ta ei märganud turtsujat; laua ümber lärmitsev seltskond pistis nokad kokku ega teinud temaga asja. Aga niipea kui Rein näo leti poole oli pööranud, turtsuti jälle. Rein pidi taas ringi vaatama; siis aga tuli talle meelde, et see oleks nagu nõrkus, ja ta keeras pea poole käänu pealt tagasi. Turtsumine ning kõhistamine lauas kestis edasi ja varsti kuudus ka nõökavaid sõnu ning tähendusi, mida Rein kahtlemata enese pihta tundis käivat.

„Tere ka, peigmees!” hüüdis üks hää lauast. „Kae, kui uhkeks läinud, ei vaata enam tuttavate pealegi... Ja jah, see tuleb ju kõik sellest, et poisil on nii hea kosjaõnn!”

Jalaka Mihkel oli pillimängimise seisma jätnud. Iga sõna, iga turtsu oli nüüd selgemini kuulda.

„Ei tea, kus talus ta nüüd juba otsaga peaks olema?” küsis teine nokastanud poiss tõdiseva häälega.

Turts! turts! turts! Ja siis üldine lai hirnumine.

Reinu põu paisus vihast, aga ta püüdis oma rahu hoida ning tegi, nagu ei kuulekski. Väriseva käega tõstis ta õlleklaasi suule.

„Jah, on küll imelik, kuidas mõni mees peab nagu tulega naist otsima,” tähendas üks poistest jälle. „Pagan teab, mis sellele Mullamäe tüdrukule õieti meelde tuleb, et ei hakka kahe käega õnne otsast kinni! Teist nii uhket poissi ta ju ometi ei saa.”

„Näh, mis seda's nii imeks panna,” naeris Jalaka Mihkel. „Naistel öeldakse ju terased silmad olevat; eks Katigi näinud, kes ta ees seisab, kas mees või mehe nahk...”

Reinu pea kihal, ta silmade ees läks siiruveeruliseks. Ruttu pöördus ta ringi ja astus seltskonna juurde. Ta oli näost tulipunane ja tahtis viimast pilkajat pilkudega otse ära süüa.

„Kellest sa räägid siin, Jalaka poiss?” hüüdis ta.

„Kas sa julged ka tunnistada, et minust räägid? Vasta, närukael!”

Mihkel nihkus istmega pisut tagasi, tõusis siis üles.

„Keda ma siis õieti kardan, kas sind või?” küsis ta vastu ja hakkas ässitavalt naerma. „Kõnni eemale, või muidu saad õpetuse, mida sa eluajalgi enam ei unusta. Sind kapukat ma ju ometi ei karda.”

„Sa julged veel sõimata?” karjus Rein. „Säh sulle enesele natuke õpetust!”

Ja ta rusikas käis Mihklile näkku, nii et poiss tagaspidi tuigerdas. Kõik teised vibasid nüüd ähvardavalt üles ja pidid asuma Reinu kallale. Mihkel aga, julge oma tugevuse peale ja teadlik, et ta Reinust üle käib — juba pikkuse poolest oli ta vastasest ees —, Mihkel hüüdis müristava häälega:

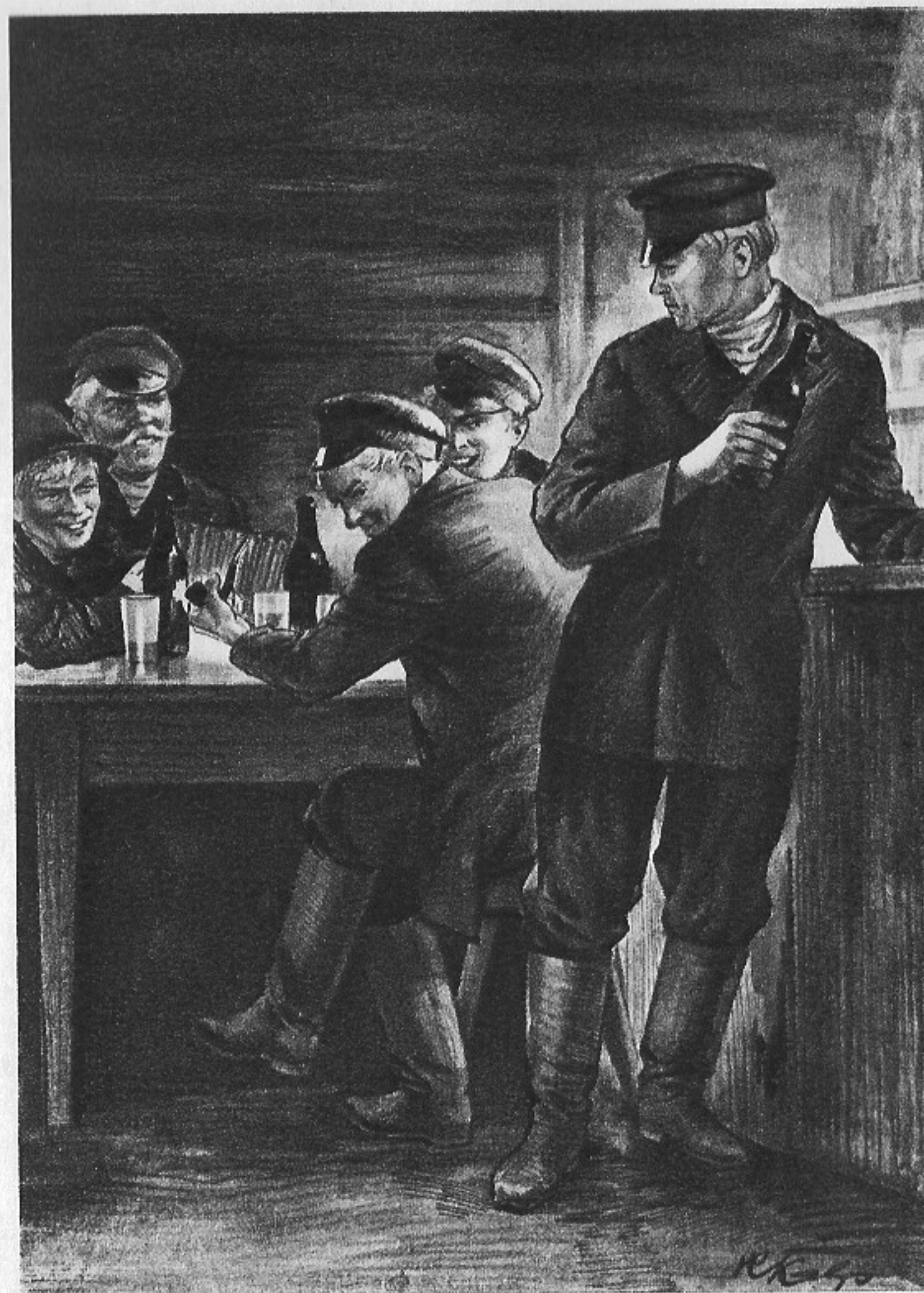
„Ärge puutuge temasse, ma saan ta'ga üksigi valmis!... Säh — säh — säh!”

Ja raskeid hoope sadas Reinule pähe — tihedalt nagu rahet ja ilma et ta palju vastu oleks saanud lüüa. Mihkel asus ta rinnust kinni, surus ta vastu seina, sasis ta karvu ja rutjus ta viimaks nurka põlvili.

„Anna talle, anna talle hästi!” ässitasid Mihkli selt-silised, kes suure põnevusega võitluse arenemist jälgisid. Kõrtsmik, kes vahele tahtis minna, hoiti vägisi tagasi. Nõnda kestis kaklus tüki aega. Ei olnud muud kuulda kui vihaste vastaste rüselemist, ähkimist ja hoopide mütsusid. Reinu peast tilkus juba verd ja ta parem silm, mille Mihkli tugev rusikas siniseks oli peksnud, hakkas nähtaval rutul paistetama. Ka Mihkli näos oli võitluse jälgi näha: ta nina jooksis verd, nii et ta pikad valged vurrud olid punaseks värvitud, ja priske põse üle jooksis pikk kriimustatud haav.

Viimaks läks kõrtsmikul korda seltskonnast läbi tikkuda ja Mihklit Reinust lahutada. Esimene võis oma võiduga ka juba rahul olla, sest Rein oli nurka maha vajunud, ei löönud enam vastu ja ägas vargsi. Pealtvaatajate ässitamine kestis sellest hoolimata edasi, nad kiitsid Mihklit ja naersid Reinu, kes lahingu nii täiesti oli kaotanud.

Kõrtsmiku abil ajas Rein endä nurgas üles, tuikus kõrtsiliste hulgast läbi ja läks minema. Pilkenaar ka-

„Eks Katigi näinud, kes ta ees seisab, kas mees või mehe nahk...”

jas talle järele. Vankuval sammul laaberdas vaene küla poole. Tal ei olnud mingit mõtet peas, ta ei teadnudki vist õieti, mis temaga oli sündinud, kuidas jõhker sündmus oli alanud ja lõppenud. Teel käänas ta ühe oja juurde ja hakkas oma haavu pesema. Ebamäärane tuikamine ta peas ja näos muutus nüüd tuliseks, tuksuvaks valuks. Kogu pea kuumas palavikus, oimud õhetasid ja ärapekstud silm kadus ikka enam paistetuse alla.

Rein ei teadnud sel silmapilgul, keda ta rohkem vihkas ja põlgas — kas Jalaka Mihklit või iseennast. Nagu poisike nagu kõrtsi lakkekauss oli ta kaklema läinud ja enese lasknud veriseks peksta! Häbi! häbi! Kas see on mõistliku mehe tegu! Mis räägib nüüd rahvas, mis ütleb — tule jumal appi! — Mullamäe Kati, kui kahjurõõmsad poisid talle inetut lugu teatavad! Oh seda naeru ja pilget terves vallas!

Rein pigistas hambad kokku ja hakkas kätega pea ümbert kinni. Ta oleks heal meelel maa alla vajunud.

Koju jõudnud, püüdis ta šalaja magama minna. Mingi hinna eest ei oleks ta oma paistetanud nägu emale ja õele näidanud. Aga paraku pidi ta sedagi häbi põhjani maitsta saama. Ehk õhtu küll hiline oli, nägi ta ema ja Marit toas tulega siiski veel üleval olevat. Viimane astus talle just lambiga vastu.

„Rein,“ kiljatas ta ehmudes, „mis sul on? Mis sinuga on tehtud?“

„Vait, vait,“ sosistas vend, „ära ütle emale midagi!“

Aga ema oli Marikese valju hüüet juba kuulnud ning lähenes murelikult.

Rein vabandas end, ta olevat teel pimedas kännu otsa komistanud ja kukkunud — ei olevat midagi, löönud vaid silma ära... Ja et lähemaist seletusist pääseda, kobis ta ruttu magama.

See oli paar nädalat hiljem.

Aadujüri Rein tuli laadalt, mis kohaliku kiriku juures oli olnud, ja peatus oma küla kõrtsi ees, et kaks lehma, kelle ta laadalt oli toonud, võiksid jalgu puhata. Kõrts oli laadalisi täis, enamasti kaugemate koh-

tade inimesi, kes siit mitmesse harusse pöördusid. Rein ei läinud kõrtsi sisse, kartes kokku puutuda oma küla rahvaga. Ta häbenes neid ja iseäranis ka kõrtsmikku viimase juhtumuse pärast, mis kogu vallas kohe järgmistel päevadel üldiselt tuttavaks oli saanud. Eriti see, et Rein kui tüli algataja naha peale oli saanud, paigutas juba kõik naerjad Mikhkli poole.

Oma vankri juures seisatades viitis Rein kõrtsi ees aega. Pimedas ei tundnud teda keegi ja seda ta just soovis. Rein märkas aga laadaliste seas, kes ühtepuhku kõrtsi sisse ja sealt välja voorisid, mingit rahutut liikumist, mis nende kõnes ja kõnnis nähtavale tuli. Siin pidi olema midagi sündinud, mis meeled ja keeled liikuma pani. Rein sai varsti mõistatusele seletuse.

„Hobusevaraste julgus läheb ikka pöörasemaks!” hüüdis suuremas seltskonnas üks vanamees, kas praegu kõrtsist välja tuli. „Mees on vaevalt kaks minutit oma vankrist eemal, teretab leti ees paari tuttavat, küsib poole kortlit viina välja ja astub korraks akna alla vaatama, kas hobune on väljas paigal. Näeb teine umbkaudu küll, kuidas üht hobust teiste seast välja käänatakse, aga mõtleb: Ega see minu ole. Süda lööb aga siiski torkima ja ta astub välja. Mida ta näeb? Tema hobune neh! Võõras mees istub juba vankril ja teeb minekut. „Seisa, varas!” karjub vanamees ja jookseb uisa vankri poole. Kelm aga annab talle rusikaga niusuguse hoobi vastu rindu, et löödav kukub porisse, kus hakkab appi karjuma. Varas laob hobusele piitsaga hoope selga ja kaob pimedusse... See pole ju enam vargus, vaid otse röövimine!”

„Kas siis pääseski minema?” küsis pealtkuulajaist keegi.

„Ega tea veel,” kostis kõneleja. „Mindi teist küll suure trobikonnaga taga ajama, aga kes teab, kuhu poole masuurikas pöördus. Teed on laadalisi täis — kes teda teab tähele panna. Tagaajajaist pole veel ühtegi näha olnud.”

„Kelle hobune see siis oli?”

„Võõra nurga mehed näisid olevat, kes varast taga läksid ajama. Mina ei tundnud ühte ega teist.”

„Kas siis varast keegi ei näinud ega tundnud?”

„Polnud kuulda.”

Igal pool arutati poole tunni eest sündinud hobusevarguse-lugu. Rein kuulatas poole kõrvaga, kuni ta asja tuuma oli taibanud, tegi siis minekut, ilma et kõrtsi oleks sisse astunud. Varsti sõitis ta pikkamisi oma kahe lehmaga kodu poole.

Rein oli kõrtsist umbes neli versta eemal ja jõudis nüüd väikese männiku vahel oleva teelahkme juurde, kust ta paremat kätt ära käänas, kuna teine teeharu metsa veert mööda vasakule viis. Siin pidi Aadujüri peremees hobust peatama, et kuulutada: metsa poolt tulid nimelt segased hääled kuuldavale, taoti nagu kaeblik karjatamine ja sinna sekka nagu löökide mütsumine. Mis seal sündis? Vist mõni kaklus joobnud laadaliste vahel. Rein pidas aru, kas lähemale minna või oodata, kuni käratsev seltskond on eemaldunud. Purjus teelistega pimedas metsa vahel kokku puutuda — pole igakord lõbuks.

Käratsejate sõnadest hakkas ta terase kuulamise tõttu aru saama. „Andke koerale!... Uinutage ta!... Kelmile saagu kelmi palk!” käisid hüüded läbisegi. Ja siis arvas Rein veel muudest lausetest mõistvat, et seal nuhelt hobusevarast — küll vist sedasama, kellest kõrtsi ees oli räägitud. „Tõmmake, mehed, üks sälukratt enam või vähem!... Ärge hobusevargale armu andke — ta ei anna meile ka armu!”

Ikka nõrgemaks rauges pektava karjumine, ta hale palumine; viimaks ei olnud enam muud kuulda kui hoopide mütse, kuni needki vaikisid...

Varsti sõitis Aadujüri peremehele jõuk mehi kolmel vankril vastu. Nad kihutasid teelahkmeni ja käänasid sealt, kõrtsi poole tagasi minemata, suurele maanteele. Olid teised õieti vagusad ja vastutulijat nähes koguni nagu kartlikud; päid kokku pistes ja hobustele piitsa andes lihvatasid otsekui mustad varjud Reinust mööda.

„Kardavad vist, sest et kelmi surnuks peksid,” mõtles Rein endamisi; külm värin käis tal üle keha ja ta kõputas hobuse kiiremalt liikvele.

Mõnisada sammu edasi jõudnud, vahtis Rein tee kõr-

vale, et kas pekstud meest oleks näha. Pimeduse pärast ei silmanud ta tükk aega midagi. Korraga tungis nõrk ägamine talle kõrvu. Ta vahtis terasemalt ja arvas tumedat kogu kraavis märkavat.

"Mis minagi temaga peale hakkab," mõtles Rein ja pidas aru, kas edasi sõita või vankrilt maha hüpata, et ägajale läheneda. "Võib-olla satun ise ka veel kimpu."

Aga kaastundmus sai ta südames võidu: võis ju surija olla, kes palus viimast abi. Eks kurjategijagi ole viimati inimene ja see siin on teenitud nuhtluse kätte saanud... Rein peatus, kargas vankrilt ja astus kraavi.

"Kes sa oled?" küsis ta mustava kogu juurde jõudes, kes lamas kägaras ja liikumata nagu tomp.

Nõrk korin tuli vaesekehe kurgust; ta huuled ümisesid tasakesi: "Appi, appi, ma suren..."

Rein võttis taskust tikutoosi ja tõmbas tuld. Ta ei näinud esmalt kogu mehest muud kui lõhkikistud kuue seljatagust ja verrega kaetud pead sest õnnetu oli maas kummuli ja ta jalad ulatusid kraavi keskel olevasse veeloiku. Rein tõmbas mehe kraavi kaldale ja pööras ta selili. Nüüd süütas teise tiku ja laskis tulehelgi võõra näole langeda. See nägu oli üleni paksu, juba tardunud verrega kaetud ja hirmsaist löökidest kõrgelt tursunud. Ninast, kõrvust ja suust jooksis vahetpidamata verd ning silmad olid sulgunud.

Rein vaatas ja — pörkas järsku tagasi. Tuletikk kukkus tal käest. Ta ehmatas ning kohmetus oli nii suur, et ta natuke aega liikumatult paigal seisis ja kargas siis paar sammu nagu põgenedes edasi. Uskmatult pöördus siis musta kogu juurde tagasi, tõmbas uue tiku põlema ja vaatles veel kord mehe nägu. Kui ta selle tēda katvate muhkude ja vere all ometi ära tundis, siis tegid selle võimalikuks kaks pikka verrega määratud habemekihva, mida Rein väga hästi tundis.

"Mihkel! Jumala eest, Jalaka Mihkel!" hüüdis Rein ja ta tundis enese südant nagu tuksumast seisma jäävat.

"Appi, ma suren," ägas Mihkel veel nõrgema häälega kui seni; nähtavasti ei tundnud ta Reinu ära, kui ta üldse veel midagi suutis kuulda või märgata.

Rein seisab paigal kui sammas. Ta pea ja põu mühavad. See surija siin on ju see mees, kes tema hiljuti kõrtsis julmalt veriseks peksis, seesama, kelle pärast tüdruk, keda Rein kõigest hingest armastas, tema omaks ei tahtnud saada, seesama mees, keda Rein kui oma verivaenlast vihkas... Ja see mees ei olnud siin oma vere sees maas mitte kui õnnetu, süütu inimene, kes on sattunud teeröövlite küüsi, vaid kui alatu kelm, kui hobusevaras, kui isik, kes oma teo eest teenitud palga on saanud... Mis abi niisugusele anda? Kellel sest kahju on, kui sihuke kärvab? Kellele ta head teeb?... Mis oli Reinul temaga ülepea asja? Rein võis ju ise langeda kahtluse alla, et ta teda kui oma vihavaenlast, kellele ta viimast kõrtsikaklust oli tahtnud kätte maksta, siin peksta oli lasknud...

Rein nihkus lamajast tagurpidi eemale. Nagu sügisene maru tuuseldab pilvi sinna-tänna, nii mühasid tal mõtted peas üksteisest läbi.

Kui seda meest enam ei ole, siis sa võid kolmat korda julgesti Mullamäe Kati juurde minna teda naiseks pärima. Ja siis annab ta sulle julgesti teise vastuse kui siinamaani. Siis oled seks korraks ta ainus kosilane, siis ei ole tal enam kellegi pikkade kindralivurrude peale mõelda... Mis on sul selle mehega, selle kurjategijaga seal asja? Sina pole teda peksnud, nii et ta poolsumult maas lamab. Koristagu teda vallavalitsus või kes enesel selleks kohuse tunneb olevat. Sinul pole seks vähematki kohust... Rein, mine koju! Pane ruttu minema!

Ja ta kargas holpsti üle kraavi, ronis vankrile, lõi hobust, lõi mõlemat lehma ning sõitis edasi... Ta meeleliigutus oli nii suur, et hing jäi kurku kinni ja süda tuksus peaaegu kuuldavalt. Ja tal oli suur rutt. Hobuse ja lehmade seljas tantsis piits, ta suu ei väsinud loomi taga ajamast.

Nõnda oli ta vahest kümme minutit sõitnud ja piitsaga töötanud, kui ta käeliikumine jäi pikaldasemaks ja peas mässavast mühast päästis end uus mõte lahti, mõte, mis tuli kutsumata, aga nii pea ei tahtnud lahkuda.

Kui Kati teada saab, et Mihkel on hobusevaras, et

teda selle süü pärast peksti — kas ta siis ei tagane tast isegi? ... Siis poleks ju vaja Mihklit siia surema jätta? ... Surm — surm — see on hirmus asi ... Kes teab, kas seda siiski patuks ei arvata, kui keegi jätab surija, keda ta päästa võiks, armuta maha. Kes teab, kas mu süda mind pärast piinama ei hakka? ... Kurjategijast ei või keegi aus tüdruk enam lugu pidada. Mihklit poleks mul siis kauemini karta. Ma ise tahan kõikidele rääkida, et ta on hobusevaras. Ma saan varastatud hobuse omanikud ehk kätte ja need peavad sedasama tunnistama ...

Juba tõmbasid Reinu käed ohje tagasi, juba peatas ta hobuse jälle. Aga ta viivitas uuesti.

Aga kui Mihkel ise südilt salgab, kui peksjad, kes kohut kardavad, kadunuks jäävad? ... Kes usub siis mind, kui oma verivaenlasest ütlen, et ta on varas? ... Mitte keegi. Kati ammugi mitte. Ukski ei näinud Mihklit, ükski ei tundnud teda. Jumal teab, kus ilma ääres ta peksjad elavadki, sest nad olid võõrad mehed ... Rein, ole mees, ära hakka lollust tegema! Katsu, et koju saad, ja pea suu kinni, siis saad kätte, mida sa igatsed ...

Jälle ergutas ta lehma, ergutas hobust taga. Siis heitis kõhuli vankrisse, hoidis kätega kõrvu ja mattis näo õlgede sisse, püüdes sel viisil lahti saada oma üksteise vastu võitlevatest mõtetest ning tundmustest ... „Kui sureb, siis sureb“ — ümises ta ühtelugu — „kui sureb, siis sureb; ega ma tohter ole, et teda võiksin aidata ... Kes sureb, pidi surema, surma ei jõua keegi keelata ...“

Ning endise rahutu rutuga hakkas ta loomi karmemale kõnnile käsutama.

Sügisene marutuul lõõtsus ulgudes üle väljade, paremal käel mustav männik mühas õudsalt ja külma vihma hakkas voolama. Reinu meelest oli, kui tantsiks õhus, ta pea kohal, ees ja taga salk meeletuid tonte. Kuis nad undasid ja vingusid ja põrgulist naeru kõhistasid! Viirastus viirastuse järel moonduks ta silmade ette, hoolimata sellest, et ta hoidis silmad järjesti kinni. Ta värises hirmu ning külma käes ja hambad lõgisesid kuuldavalt. Nagu toobrist kallatav vihm tegi ta mär-

jaks särgini. „Nöö! Nöö!“ hüüdis ta ühtelugu, nutlik ahastus hääles. Vaevalt poolteist versta oli tal veel sõita, aga tee ei tahtnud ega tahtnud lõppeda ...

Imelik, imelik!

Mida ligemale Rein kodule jõudis, seda raskemaks läks ta rind. Sinna kuhjus otsekui kivikoormaks endasüüdistuse ja kahetsuse rõhuv vaev, mis peletas ära ta viimase rahu ja keetis ta vere kuumaks. Teda valutas ikka kindlamaks arenev piinatunne, et ta midagi tegemata oli jätnud, mis mitte tegemata ei tohtinud jääda, või et ta midagi oli teinud, mis ei ole õige. Temas võitlesid kaks vastast, kes olid nähtavasti ühejõulised ja kellest Reinule oli üks armsam kui teine: ta tõttas sellele appi, et teist maha suruda. Aga sealjuures märkas ta, et ta hoopis teist oleks pidanud toetama, sest see oli võitlejaist parem, õiglasem ausam ...

Aga tühja kah! Kes saab siis igakord sellest hoolida, mis on parem! Eks ole igaüks enesele kõige lähem. Kõik, mis õige ja aus, pole veel tulus. Ütelgu keegi, mis teeks Jalaka Mihkel Reinu asemel? Kas läheks vist appi? Uskugu seda, kes tahab! Mihkel sõidaks niisama mööda ja irvitaks vihameest veel pealegi ... „Nöö!“ hüüdis Rein ja salvas hobust piitsaga kibedasti.

Ent järsku tõmbas ta ohjad jälle tagasi: „Prrr!“

Ja kui loom, kes niisugusest vastuoksusest aru ei saanud, kohe seisma ei jäänud, ajas peremees enda istukile ja kiskus ohje, kuni ruun peatus.

„Mul on taskus viina,“ ümises Rein tasa, tasa, „ma ehk võiksin ta suud vähe niisutada ja ta haavu pesta ...“ Mõtiskles taas ja lisas siis juurde: „Inimene on ju ikkagi inimene, mitte puu või kivi ...“

Kuid kavatsusele ei järgnenud veel pooltki tegu.

„Ega ma oma viina küll tema pärast pruugiks raisata,“ oli ta lähem mõte, „sest ta pole mulle ju midagi head teinud, vaid — vaid aiva paha ... Aga mida peaksin tegema, on see, et — et — — Pagana pihta, kuidas külma vihma voolab! Süda ei kannaks koeragi selle ilma kätte jätta! ... Ma võiksin ta — hm — kraavist välja puu alla tassida — kraavi ta upub ju viimaks ... Õige neh, seda võiksin teha ... Kui inimene

on suremisel — suremisel" — võõrik judin läbis Reinu keha — „ja surm võib igaühele tulla siis läheb abi ja armu tarvis — oleme ju ristiinimesed...”

Veel ikka pidas mees nõu. Talle tuli meelde, et selle koha lähedal, kus lamas pekstud mees kraavis, kohe tee ääres seisis heinakuhi. Selle varju võiks mehikese kanda, et tal just poris ja vihma käes ei tarvitseks hinge heita...

Asjal olid ka oma raskused, mis hakkasid Reinu ot-sust uuesti kõigutama: väsinud lehmadega tagasi rän-nata oleks võtnud liiga palju aega ja olnud väga tüli-kas. Koju on aga veel tükk maad. Loomi teele jätta ei lähe ka mitte.

Korraga vilkus talle vasakut kätt läbi lepiku vastu tilluke tulesilm pika niitpeene kiirega. Seal oli järeli-kult lähem talu, pealegi Reinule nii tuttav Mullamäe talu.

Järsku tuli talle meelde Kati ja sellega ühtlasi len-das ta peast läbi imelik, hoopis uus mõte: „Ma ei julge selle tüdruku peale enam vaadata, kui jätan Mikhli kraavi surema...”

Ja selle mõtte täienduseks järgnes sedamaid veider viirastus, milles Rein nägi ennast Kati mehena; nad elasid koos, nad nägid teineteist järjesti, olid teine-teise seltsis päeval ja ööl... „Mis ütleks mu süda, kui ma siis Mikhli peale mõtlen!... Ei, vähemalt puu alla, vähemalt heinakuhja varju tuleks teine viia...”

Ja nüüd küpses ruttu otsus. Ta võttis nõuks toime-tada mõlemad lehmad Mullamäe talu õue, et siis hobu-sega seda kiiremini tagasi sõita. Oli ju Mullamäe üsna lähedal ja lehmad seal aiaga piiratud õues varjul nagu taras. Ning nõnda teostus mõte sedamaid. Kui ta leh-mad väravast sisse laskis, hakkas küll koer ägedasti haukuma, aga õnneks ei tulnud inimesi nähtavale. Rein lükkas värava jälle kinni, hüppas vankrile ja sõi-tis minema.

„Vaatan vähemalt, kas ta on veel elus,” mõtles ise. Ja ta tundis imestusega, kuidas ta süda muutus rahu-likumaks, kuidas talle peaaegu lõbus tuju peale tuli.

Ta leidis koha, kuhu Mihkel oli jäänud, kergesti üles, sest heinakuhi tee ääres juhtis teda. Hobune näis

peremehe ettevõtet nii mõistvat kui ka heaks kiitvat, sest ta peatus käsuta parajas paigas. Rein kargas üle kraavi. Must, liikumatu tomp oli alles märjal murul, järjesti voolava vihma käes. Rein hüüdis Mikhli nime, ei saanud aga vastust. Ta katsus teda käega, vedas ta pisut teisale — keha oli lõtv, elutu, tumm.

Ja männik mühas süngelt, tuul lõõtsus kaeblikult ja taoti kostis kaugemalt, kui undaks seal mõni hunt ja kraaksataks mõni raisakull...

Vapustav hirm tuli Reinule peale; ta meelest oli, kui viibiks ta üksinda surnuaial pilkasel pimedal ööl, ja pealegi surnuga, tapetud inimese kehaga, kelle hing seisab tondina ta lähedal...

Enese julgustamiseks tõmbas ta tikuga tuld. Tuule ja vihma pärast aga ei hakanud mitu tikku järgemööda ta värisevate näppude vahel põlema. Viimaks läks tal süüde korda. Ta vahtis Mikhli näkku: mis ta nägi, oli mustjas tardunud veri ja sinine puretud liha. Ta ei saanud jälile, kas on õnnetul veel hinge sees või mitte.

Kas heinakuhja alla või külasse? pidas Rein aru.

Ta viivitas.

Siis tõmbas kõigepealt viinapudeli taskust ja seadis ettevaatlikult Mikhli suule, mis oli pool-avatud. Vii-maks võidis ta nagu viinaga. Mees ei pilgutanud silma, ei liigutanud kätt ega jalga.

Veel kord mõtles Rein järele, kas teha, mis oli teha, siis hakkas Mikhli elutut keha maast tõstma. See oli päratu raske. Suure vaevaga suutis Rein teda pool-vedades kanda. Aga ta ei kandnud teda mitte heina-kuhja alla, vaid otsekohe kraavist läbi oma vankrile, kus ta kohendas talle kohase aseme õlgedes.

Nõnda sõitis ta tuldud teed tagasi. Tal ei olnud su-gugi meeles, et kuigi ta Mikhli heinakuhja alla oleks kandnud, kuhu see vististi oleks surnud, et ta siis enda raske kahtluse alla oleks saatnud: Mullamäelt võidi ju teda või ta lehma näha — mis tembutamine see öösel oli?

Aga kuhu Mihkel viia?

Mullamäele, kuhu mujale! Jalaka pere on neli versta kaugel. Kui õnnetul peaks veel hinge sees olema, siis

ta võib nii kaugel teel surra. Mullamäe on aga siin-samas. Ja Reinil on sealt lehmad ära tuua.

Nõnda ta siis sõitis Mullamäele.

Talu õue jõudes nägi ta, et tuli, mis kambri aknast oli kiilunud, oli kustutatud. Vist olid inimesed magama läinud. Rein koputas esmalt uksele, siis aknale, ja ka koera haukumine aitas inimesi äratada. Mõne aja pärast helkiski kollakas tulesilm jälle esile, vööruse ukse tagant oli kuulda samme ja peremehe hääli küsis, kes seal olevat.

Rein andis vastuse.

„Mis, nii hilja veel?”

„Tulen laadalt... Väike õnnetus juhtus.”

Rein oli vankri maja ukse ette ajanud. Kui Mullamäe peremees tulega lävele astus, nägi ta kohe vankril pikutavat mehekogu.

„Mis sul seal siis on? Mõni merehaige või?”

„Vait, vait. ära naisi ärata!” sosistas Rein. „Leidsin teelt poolsurnuks pekstud inimese... Kartsin, et hing on tal välja minemas, ja tõin ta lähemasse perre... Ära pahaks pane, Kaarel.”

Varsti puhkas Jalaka Mihkel Mullamäe soojas toas õlgedel. Kui Rein oli arvanud, et seda võiks toimetada naisi äratamata, siis oli ta eksinud. Esmalt ilmus Kati, siis ema; edasi-tagasi kõndimine, uuesti käimine ja häälte ümin olid nad äratanud ja ligi kutsunud.

Nähes verist inimest õlgedel ehmusid mõlemad keeletuks.

„Kes see on?”

„Tunnistage isel!” urises Mullamäe isa pahaselt.

Paar poissi ja tüdruk kükitasid uudishimulikult Mihkli aseme ümber; viimane oli praegu kapaga külma vett toonud, aga ta ei sõandanud verist nägu loputama hakata, nii suur õud oli tal sellest hirmsasti purustatud peast ja näost.

Kati astus aseme äärde ja kummardus. Poistest hoidis üks lampi, mille helk langes Mihkli näole. Kati vaatas, nõksatas tagasi, kummardus veel lähemale, ja

nüüd pani Rein tähele, kuidas iga veretilk ta huultest, ta põskedest kadus, kuidas ta silmad hirmul pungi läksid ja nagu kiviseks muutus. Aga ainust häält, ainust sõna ei tulnud tal suust.

„Kes ta on? Kes ta siia tõi?” päris ema hädiselt, vaadates verise mehe pealt kordamisi kõigi teiste otsa.

„Kes ta on?” osatas isa pilklikult. „Hobusevaras on, kellele on nahatäis kolki antud... Küsi Kati käest, kas ta teda ehk tunneb.”

„Hobusevaras? Tule taevast appi — kust siis Kati teda tunneb?” hüüdis ema.

„Me tunneme teda ju kõik,” tähendas üks poistest. „Eks vaata, ema, see on ju va Jalaka Mihkel.”

„Issand halasta!”

„Ja Rein, see tark mees, toob ta meile kaela!” pahan-das peremees. „Utle nüüd ise, mis peame meiegi temaga peale hakkama! Tal on ju ema ja vend — eks need võiks teda paremini koristada.”

Kati ärkas nagu unest. Ta pöördus Reinu poole ja küsis järsul, karedal toonil:

„Sina tõid ta siia? Kust sa tema tõid?”

„Leidsin tee äärest kraavist.”

„Ja koristasid ta ära?”

„Nagu näed.”

Kati silmad jalutasid Reinu näo üle nii uskmatu vaatega, et viimasel kuum veri põske tõusis.

„Miks ma seda siis ei pidanud tegema?” küsis ta teravalt.

Kati vaatas ikka veel tema otsa. Julgesti vahtis ka Rein talle silma. See näis mõjuvat. Neiu kummardus uuesti verise mehe kohale ja pani käe tema oimu kohta. Siis võttis veekapa näuhti tüdruku käest ning hakkas suure rahuga Mihkli nägu ja pead verest loputama.

Kõikide keelele kerkinud küsimus: „Kas ta veel elab?” sai seeläbi vastuse, et Mihkli kurgust tungis korraka tasane korin ja et ta huuled korraks kramplikult tuksatasid. Reinu meelest oli, kui oleksid selle toime saatnud Kati hellad käed, Kati lähedus või tema kuulmatu palve.

„Kuis ta teda ravitseb ja kuis on ta tema pärast hirmul!” mõtles Rein, ja ta süda hakkas teravasti kipitsema.

Ikka rohkem andis haige elumärke, juba pilutas ta korraks silmi ja käed kiskusid tal äkki rusikasse.

„Ta elab!” sosistas Kati, ja nagu koidukuma lendas ta kahvatu näo üle.

„Kas kuulsid ka tüdruk, mis mees see on, keda sa seal toherdad?” küsis nüüd Mullamäe peremehe sapine hääl. „Hobusevarastega pole veel eluilmast nii õrnalt ümber käidud — mis sa arvad, lollike?”

Tütar vaatas rahulikult, seejuures peaaegu pahaselt isa peale; näis, nagu poleks sõna „hobusevaras” temasse vähematki mõjunud, kuna ta aga isa kalgist halastamatusest aru ei saanud.

Rein, kes neiu teraselt ja põnevusega tähele pani, tundis järsku, kui tikuks talle torkiv aimdus põue, et see ilus tegu, mille ta Mihkli kallal praegu oli teinud, siiski mitte nii õige, nii tark ei olnud. Ka ei kiitnud kõigist siinoliijaist mitte ükski seda tema tegu, keegi ei öelnud talle poole sõnagagi tänu, Katigi mitte — see kõige vähem. Kati oli oma vaatega koguni veel umbusaldust avaldanud, nagu öelda tahtes: „Ei sina küll teda koristanud, võib aga olla, et just ise ta maha nottisidki.” Võimalik ka, et ta pidas Reinu tegu lihtsalt ta kohuseks, mille eest tänu ega kiitust vajagi ei olnud; et inimene surija peale armu heidab, mida on selles siis imestada? Seda oleks iga teinegi teinud ja tema arvates Jalaka Mihkel samuti.

Neid mõtteid arvas Rein neiu näost võivat lugeda ja mõrudos hakkas ta rinnas ikka enam maad võtma.

Haige lõi silmad korraks juba lahti ja ohkas sügavalt rinnast. Ägades muigutas seepeale suud ja kuiv keel tuli nähtavale.

Kuis Kati nii hästi taipas, mida haigel vajal Kiiresti tõi ta peekriga külma vett ja jootis teda.

Rein hakkas minekut tegema.

„Jah, eks mina ole teinud, mida heaks arvasin, nüüd võin kord ka koju minna. Ärge pahaks pange, isa ja ema, et teid nii hilja tulistasin. Nagu öeldud, see oli ju kõige lähem ulualune. Külma ehk võtab väljas mu leh-

mad, pean ruttama. Küllap saadate homme haige mehe vennale teate, et see talle järele tuleks. Nagu näha, pole tal mehikesel siingi talus viga oma haavu parandada. Ehk on peremees hea mees ja laseb ta siia ravimisele jääda. Siin äratatakse ju surnudki üles, nagu praegu nägin.”

Ning kibedalt naeratades jättis Rein jumalaga ja läks uksest, enne kui talle keegi vastas. Õues otsis lehmad üles, talutas vankri juurde ja sidus kinni. Ta oli selles parajasti tegev, kui tundis äkki oma käsivart puudutatavat.

Rein nägi Katit enese kõrval seisvat.

„Rein, armas Rein,” sosistas ta.

„Noh?”

„Kas tead ka, mida ma sind palun?”

„Mida siis?”

„Kas sa võiksid seda teha?”

Reinu imestus oli suur neiu sulavast, magusast häälest.

„Mida ma pean siis tegema?”

„Vaata, Rein,” sosistas Kati ja tikkus talle ikka ligemale, „mõis ei ole nii kaugel, vaevalt viis versta, ja aeg pole ka veel liiga hiline... Mõisas aga, kas tead, seal on tohter — sa tead ju —, ja ega su ilus rammus hobune veel nii väsinud ole — kas ehk võiksid nii kallis poiss olla —?”

„Ja sinu Mihklile sealt tohtri tuua?” sähvas Rein vahele.

„Minu Mihklile?” küsis Kati. „Miks sa nõnda räägid!... Sa näed, ta on suuremisi; mõtle, ta on ju ikka inimene ning jumal karistaks meid, kui me kõike ei tee, mida võiksime teha, et inimest surmasuust päästa... Pai Reinuke, tee, mida ma sind palun!”

„Miks sa's omi poisse ei saada? Mina ja mu hobune oleme pikast teest tõesti väsinud.”

„Poisid ei lähe,” ohkas Kati, ja Rein tundis, kuidas käsi, millega neiu ta varrukast kinni hoidis, värises. „Poisid ei lähe — nad hakkaksid mind pilkama, kui ma neid sunniksin, ja isal pole ju ka südant.”

„Siis ei lähe mina ka,” vastas Rein lühidalt ja kindlasti.

Kati tikkus talle veelgi ligemale, nii et Reinu käsi-
vars neiu kõrge sooja rinnaga kokku puutus. Kati
kuum hinged hõlks riivas noormehe nägu.

„Rein, sa oled hea ja ausa südamega poiss, ma tean
seda. Sa koristad Mikhli tee äärest ära — see on
sulle auks, suureks auks... Kui sa nüüd ka veel mu
palve täidaksid — Rein, kulla kallis Rein — siis,
siis — ma ei unustaks seda hauani... Tee, tee, mida
ma sind palun, Rein! Tee seda, ja siis pean sind kõige
paremaks, kõige kuldsemaks meheks...”

Rein ei olnud kogu eluajal nii kuuma, nii tungivat
palvet kuulnud. Nagu uimastavaks lilledõhnaks, mis
segab meeli, muutusid neiu magusad sõnad, ja ta sosin
kudus otsekui peent, pehmet siidvõrku mehe südame
ümber. Rein tundis neiu kuumpaisuvat rinda oma ihu
küljes ja närvetav nõrkus käis ta liikmeist läbi...

„Hea küll, ma lähen.”

„Sa lähed? Oh, Rein, see on ilus sinust!”

„Kui ma ise ei lähe, siis — saadan poisi...”

„Aga tõesti!... Ma tean, sa pead sõna.”

Ja nüüd surus Kati enda silmapilguks tema rinna
vastu ja sosistas: „Aga ruttu, Reinuke, — kas kuuled?”

Ja siis jooksis tuppa tagasi, sest uks käis; vist tuli
keegi teda otsima.

Möödus tüki aega, enne kui Reinule meelde tuli
vankrisse ronida. Ta raputas ennast paar korda, otse-
kui vabaneda tahtes millestki võõrikust, kobas kaua
ohjade järele, vangutas kaua pead ja sõitis viimaks
minema, unustades Mullamäe õuevärava enese järel
kinni panemata.

Umbrohi ei kao. Mihkel toibus, kosus ja sai terveks.
Kehatugevus ja tubli tervis päästsid ta. Mullamäe vali
vanamees oli lasknud ta, hoolimata tohtri keelust,
juba järgmisel hommikul oma majast ära viia, sest
hobusevarastega, olgu nad pekstud või peksmata, ei
tahtvat ta ühise katuse all elada. Ning Jalaka Aadu oli
tõstnud venna vankrile ja vedanud koju ta nutja ema
kätte.

Ent Jalaka peremees tahtis küll haige hobusevar-
gaga ühise katuse all elada, aga tervega mitte enam.
Ajaski venna, niipea kui see terveks oli saanud,
majast — ei aidanud siin ema palved ega ta pisarad.
Aadu aga oli korraga sellepärast nii armuheitmatuks
saanud, et venna kuritegu avalikuks oli tulnud. Terve
vald teadis, et Jalaka Mihkel oli hobusevarguse pärast
tappa saanud, ja mitte üksnes süüdlase enese, vaid
kogu ta suguseltsi peale näidati nüüd näpuga. See ei
mahtunud Jalaka peremehe hingesse. Tema vennast
räägiti küll juba ennemaltki kõiksugust musta ja üht-
lasi tõendati, et Aadu kõigest sellest teab, Mikhli aga
siiski sallib, sest — noh, ega hunt hunti õgi, pealegi
kui teine nii mõistlik on, et suleb saagi jagamisega
teise suu. Aga neid jutte ja tõendusi ei suutnud keegi
tõeks, siis ka mitte avalikuks teha. Uskugu, kes tahab,
kõik ei usu ometi mitte. See oli Aadu troost.

Mikhli ei olnud näiteks mingit kindlat ametit, kuid
siiski loopis kõrtsis ja pidudel vahel raha nagu
mõisnik. Ta oskas küll müüri- kui ka puutööd ja oli
suvel linnas ehitustööl, nagu ta ütles. Siiski tuli mees
vahel keset suve koju ja elas siin mitu aega lõbusat
ulaelu, nagu oleks ta linnas olnud ettevõtjaks, kes tee-
nib sadasid, aga mitte lihttööliseks. Ka talvel, kui ta
oli venna juures korteris, ei nähtud tal suuremat raha-
puudust olevat. Nädalate kaupa viibis Mihkel talvelgi
linnas, olles muidugi teenistuses, nagu vend ja ema
väitsid, aga teada ei saanud keegi, mis ametit ta seal
õieti pidas; vahel oli ta poesulane, vahel õllevedaja,
vahel kutsar ja kes teab, mis kõik. Aga ikka jälle tuli
mees koju tagasi ja purjutas, tantsis ning kääksutas
lõõtspilli kas või tüki taga. Aadujüri Rein, kes oma
hea südamega ühestki inimesest niipea halba ei suut-
nud uskuda, arvas siiski ka, et Mihkel oma teenitud
raha kõik läbi lööb, seejuures aga venna armust elab;
oli kerglane mehike linnas midagi teeninud, siis tuli ta
oma koduvalda sellega hoopis, kuna vend talle prii
söögi ja korteri andis.

Oli nüüd kuis oli — Jalaka Aadu ajas venna, kes ta
ausale nimele nii suure häbi oli paisanud, majast
välja. Ja Aadu kuulutas seda kõigile, kellele ta kokku

sai, ja oli täis püha viha selle „hukkaläinud jõleda vördja” üle, kes kogemata juhtus ta vend olema.

Esiotsa püüdis Mihkel küll kõigest jõust valeks ajada, et ta laadal hobuse oli varastanud ja tagaajajatelt naha peale saanud; ta luuletas keerulise loo teeröövlitest, kes teda riisunud ja sel puhul nii hirmsasti peksnud. Aga jutt hobusevargusest oli algusest saadik juba nii raske rõhuga ilmunud, nii ruttu levinud, ja mehed, kelle hobuse Mihkel oli varastanud, kes teda taga olid ajanud ning karistanud, olid ise ühes kõrtsis lugu nii kindlal kujul jutustanud, et Mihkel viimaks siiski pidi vaikima, sest keegi ei uskunud teda.

Uhel õhtul, kui Aadujüri rahvas oli juba magama läinud ja Rein istus üksinda kambris ning luges Piiblit — ta tegi seda laupäeva-õhtuti ikka —, tuli veel hiline külaline. Reinu suureks üllatuseks ei olnud see keegi muu kui Jalaka Mihkel. Ta kandis väikest pampu kaenlas ja oli, nagu osutus Aadujüri peremehele ta punetavast näost ning ebakindlast kõnnakust, kaunis tublisti va märjusest saanud.

Ta teretas viisakalt, tõmbas mütsi kähku peast, pani pambu niisama kähku nurka ja vahtis käsi hõõrudes silmapilguks ringi; tema olemine ja liikumine ilmutasid nokastanud inimese püüet olla hästi korralik, et oma õiget olekut varjata. Põdemise jälgedest ei olnud temas palju muud märgata, kui et ta näost pisut kõhnemaks oli läinud ja et ta põskedel paar armi punas.

Rein, kes Mihklit teatavast õhtust saadik, mil ta tema Mullamäele oli vedanud, ei olnud näinud, vahtis tummal imetlusel hilise külalise poole. Miks ta siia tuli? Mida ta tahtis?

Mihkel naeris lühidalt, nähes Reinu võõrastavat vahimist, astus siis krapsti tema juurde ja sirutas talle käe vastu.

„Ma oleksin koer olnud, kui tänamata ära oleksin läinud,” ütles ta. „Ole meheks, Rein, et mu ära koristasid, muidu ei teaks täna, kust oma hinge otsida. Nad olid mu ju vaeseomaks tapnud. Kas näed, et va Mihkel nii tänamatu hunt ei olegi. Sõber, vennas, — anna mulle kõik andeks ja lahkume rahuga teineteisest; võib-olla me ei näegi teineteist ses ilmas enam.”

Joobnud inimese kergesti haarav liigutus tuli talle peale; esmalt surus ta kahe pihuga Reinu kätt, asus siis tema kaela ümbert kinni ja andis, ehk küll Rein vastu punnis, talle paar korda suud, kusjuures tal pisaradki silma tungisid.

„Ega sest elust, mille sa surmast päätsid, suurt asja olegi,” ütles ta nutuselt ja luksudes, „aga eks ta ole ju praegu kõik, mis mul on. Ma pean kallist kodust lahkuma ja võõrasse ilma rändama, elades nagu linnuke oksal, nagu vaenelaps. Ja ma tahtsin sind tänada, vend, ja jumalaga jätta, sest lahkumine, see on valus...”

Ta kõneles nõnda halavalt ja ennast-halatsevalt oma lahkumisest, kuni ta käsi kogemata pudeli külge puutus, mis tal taskus oli. Ta tõmbas selle välja, vaatles teda tule valgusel ja ta nägu kiskus rõõmsale muigele. Pudelit Reinule pakkudes hakkas ta korraga summutatud häälel laulma: „Nüüd üles, Vene alamad!”

„Minu teada pidid sa juba ära läinud olemagi,” tähendas Rein.

„Õige küll, ma kolisin juba kolme-nelja päeva eest venna juurest välja,” vastas Mihkel, püüdes saada jälle tõsisemaks ning mehisemaks. „Aga lahkumine kallist kodukohast on mulle nii raske, et jäin veel paariks päevaks kõrtsi elutsema. Mõtlesin ka sinu peale. Tahtsin sulle mingil viisil näidata, et olen aus läbi ja läbi aus poiss. Ja seda pead näha saama... Aga rüüpa ometi korra! Ära näita sihukest võõrast nagu — minu poolt pole sul enam midagi karta. Häbemata lurjus oleksin, kui ma ei teaks, mis on mu kohus sinu vastu.”

Rein jõi pudelist, pakkus siis külalisele istet ja mõlemad asusid laua ümber, millele Mihkel pudeli paigutas, teda sealt aga ühtelugu võttis, pakkus ja jälle tagasi pani.

Ja nüüd hakkas ta seletama, mil kombel ta oma elupäästja vastu tahtvat tänulik olla. Asi äratas kõige sügavamalt Reinu huvi.

„Vaata, vend,” ütles Mihkel ilmatu pika segase eeskõne järel, „mina pean siit lahkuma ega tule vist elades siia tagasi, sest ma rumal solkisin siin oma ausa

nime ära; siia jääda, see käib mehe vastu... Ma tean, et sa Mullamäe Katikest kosid, aga tüdruk, va albike, punnib vastu — minu pärast. Ei ma tea isegi, mis mu temakesele nii kalliks on teinud, — jumala eest, ma ei tea seda... Nüüd aga lähen ära, vend, ja jätan plika täiesti sinule. Ma nii-öelda kingin selle naise tänumärgiks sinule," lõpetas Mihkel, naerdes oma nalja üle ise täiest suust.

See lause pahandas õrnameelset Reinu ja ta vastas tussaselt:

"Inimest ei saa keegi teisele kinkida, inimene pole elajaloom ja Mullamäe Kati oleks viimane, kes laseb ennast kinkida."

"No noh, no noh, ää siis kohe pahaks pane!" vaigistas Mihkel. "Lugu on ju küllalt selge — kuula aga ja pane tähele!"

Ja ta hakkas seletama ja korrutama ja põhjendama, kuidas tema lahkumine tegevat Reinule tee Mullamäele täiesti vabaks, sest kõik tema ühendus Katiga lõppevat tänasest päevast saadik täiesti. Ta olevat küll Katile, teda jumalaga jättes ja ravitsemise eest tänades, töötanud oma elukäigust teateid saata, aga tal olevat kindel nõu neiule mitte ainust kirja läkitada, ta tahtvat jäljetult kadunuks jääda ja seda üksnes oma "kalli venna Reinu" pärast, et see võiks Katit rahuga ja parema õnnega enesele kosida.

"Vend," lõpetas tänulik hobusevaras suure ning õiglase liigutusega, "kui sa arvasid, et Mihkel on tänamatu krants, kes heategusid mees ei pea, siis sa ei tundnud tema südant."

Ka Rein tundis enda liigutatud olevat.

"Kas sa seda siis ikka tõesti tahad teha?" küsis ta. "Sa lubad ära minna, kaduda ja ei ilmaski enam siia tagasi tulla? Ja Katile ei kirjuta sa ainustki rida?"

"Mitte tähte — küll sa näed!"

"Kas — kas sul siis nii — nii kerge on," kogeles Rein, "temast lahkuda, tasta hoopis lahku minna, teda nii otsekohe maha jätta, —?"

Mihkel naeris. "Näe nüüd hullu, kas siis tüdruku-test mujal puudust on! Neid leiab igalt poolt kui rosinaid — just kui rosinaid!"

"Aga kui Katil on liiga kahju sinu järele, kui ta sind ei jäta —?"

"Kahju? Vend, mis mina sinna võin parata! Küll ta mu unustab, kui ta minust enam kahkugi ei kuule."

Rein päris, kuhu Mihklil nõu olevat rännata.

"Linna poole, eks ikka linna poole," vastas ta rõõmsalt. "Kurat teab, kuhu ma oma käbarad sealt siis edasi toimetan."

Ja nähes, et viinapudel tühjaks oli saanud, tegi ta minekut. Rein pakkus talle öömaja ja süüa, aga ta ei võtnud kumbagi vastu. Utles kurgu kuiva olevat ja lubas minna kõrtsi öömajale, et hommikul vara mõne külamehe küüdil linna poole sõita.

Jumalagajätt oli päris südamlilik. Üks tänas teist. Endised vihamehed — hobusevaras ja aus peremees — lahkusid teineteisest heade sõpradena.

*

Rein laskis meelega mitu kuud mööduda, enne kui ta nõuks võttis Mullamäe Katile uuesti läheneda. Mihklit ei olnud kõppugi kuulda. Nagu Rein oma õelt, kes Katiga tihti kokku puutus, kuulda sai, ei olnud Mihkel Katile ka tõepoolest oma elust vähematki teadet saatnud. Nii siis arvas Rein, kelle südamesse ikka suurem armastuse-tagavara kogunes, viimaks paraja aja olevat oma asja uuesti käsile võtta.

Ettevaatlikul viisil tegi ta esimese katse kirjalikult, lootes sellest paremat tulemust. Kirjalikule küsimusele vastust andes jääb arupidamiseks rohkem aega, kuna suusõnal kaubeldes ei lase kohmetus kõike avaldada, mida oleks mõjutuseks vaja.

Rein sai ka korralikult vastuse. Aga kuis ehmus mees, kui ta sellest luges:

"Minno südda ei olle ennamp pri — mul on jubba peidmes, sepärrast, armas Rein, jä rahhole ja ärra tüüda enast eka mint. Jummalaka! Ja ärra olle mo peale pahhane. Otsi ommale parrem teine maine, kes on parremb kui minna, Kati Mullamäggi."

"Mihkel kelm ei pidanud sõna," oli Reinu lähem mõte. "Mina narr ka, kes ma säherdust masuurikat

uskusin! Ta oli ju purjus, kui ta siin käis, ja tahtis ainult hoobelda oma tänuliku meelega. Nad vahetavad salaja kirju ja ta luiskab tüdrukule ette, et ta teda tahab kosida..."

Reinule oli küll arusaamatu, kuidas võis Kati-taoline aus, jõukas peretütar ühendust pidada mehega nagu Jalaka Mihkel, avalikuks saanud hobusevargaga, ning tema peale lootä. Aga lugu pidi nii olema, sest peale Mihkli ei teatud neil muud peigmeest, ei lipitsejatki olevat.

Reinu üritus oli jällegi otsas.

Oh, et ta Kati nõu järgi oleks suutnud teha ja teist naist otsida! Aga ta ei jõudnud ega jõudnud sellisele otsusele. Ta mõtles ikka veel järjepannu Kati peale. Imelik visa lootus, et ta ehk siiski viimaks võiks eesmärgile jõuda, ei lahkunud ta südamest. Ja ta võttis nõuks veel oodata...

Nõnda oli ligi pool aastat mööda läinud. Siis juhtus Rein linnas Jalaka Mihkliga kokku saama. Aadujüri peremees läks parajasti kuskil kitsas põikuulitsas ühest kõrtsist mööda, kui sellest korraga Mihkel punetava näoga väljus. Nad pörkasid peaaegu teineteise vastu ja seisma jäädes vahtisid üksteisele otse silma.

"Rein, va vennas, sina isel!" hüüdis Mihkel viinastanu vaimustusega, kui ta teist oma tuhmide silmadega natuke aega oli tunnistanud; ja ta sirutas külamehele mõlemad käed ja asus nagu karu ta ümbert kinni. "Oh seda rõõmu, et saan sind ka kord näha!" hüüdis ta. "Sõber, vend — mul on hea meel, kuradi pihta, ma tunnen tõesti kõigest südamest rõõmu!"

Ja vastust ootamata ning Reinu tõrkumisest hoolimata tiris Mihkel ta nappipidi kõrtsiuksest sisse.

"Juku-papa," karjus ta kõrtsmiku poole, "täismeeste kärakad ja tubli sakuska!..." Siis rõhus ta Reinu oma hiigeltugevusel ühte nurka istmele, ajas laual mõned tühjad pudelid ümber ja kaelustas marulises sõpruse-tuhinas veel kord oma elupäästjat.

Rein ei olnud seni veel sõnagi saanud lausuda ja jäi ka siis, kui Mihkel talle seks. mahti andis, esiotsa tummaks. Ta vaatas pisukeses, madalas, pigimustas suitsunud kõrtsiurkas korra ringi. Mis talle silma

puutus — koopasarnasest poolpimedast ruumist ning kõrtsmiku rõugearmilisest, salalik-kelmist näost kuni kahe nadiselt rietatud purjutajani, kes istusid teises nurgas koos ühe kähiseva häälega tooresti naerva naisterahvaga —, see kõik ei olnud iseäranis usaldustäratav.

"Kuule, Mihkel, mul ei ole pikemalt aega ühtigi, pean kohe jälle minema," tähendas ta viimaks tusase rahutusega enda kostitajale.

Aga sellest ei tahtnud Mihkel kuuldagi. Või hea sõbra tarvis, keda ta pika aja takka jälle kord näeb, ei olevat tal aega! Ärgu Rein lootkugi, et nii pea lahti saab! Enne liigud, siis natuke magusat juttu kodustest asjadest ja siis alles minek.

Rein nägi ära, et ta viinatujulise inimese käest nii ruttu ei pääse, ja jättis vastupunnimise. Mihkel näis tema rahutuid pilke, millega ta ümbrust hindas, märkavat ning hüüdis naerdes:

"Tohoo hullu, ega sa ometi kartlik ole! Ole üsna mureta, sulle ei sünni midagi paha — oled ausate inimeste seas."

Mõlemad mehed ja naisterahvas teises nurgas pistsid pead kokku, sosistasid ja kõhistasid naerda. Seepeale tõusis meestest üks ja lähenes nohisedes ning lonkival sammul ja poolküürus Mihkli ja Reinu lauale.

"Hea sõber maalt — eeh?" rõhitses ta kareda joodikuhäälega ja pilutas silma Reinu poole.

"On küll," vastas Mihkel kulmu kortsutades, "aga sellepärast pole sind, Kriuhka-Juhkam, siia sugugi vaja. Me tahame nelja silma all juttu ajada, sina oleksid ülearune — kas saad aru?"

Mees, keda Kriuhka-Juhkamiks kutsuti, sügas kulkalt ja heitis pilgu täis igatsust laual seisvatele täidetud viinaklaasidele, kobis siis aga sõnakuulelikult oma nurka tagasi. Rein pani imeks, et Mihkli käsk nii kohe oli mõjunud.

Kui kõrtsmik viina järel ka pealepistet ja õlut lauale oli toonud ja Mihkel Reinuga hakkas klaase kokku lööma, tõmbas esimene käe korraga tagasi, nagu tuleks talle äkitselt midagi meelde, ning küsis:

"No kuidas see siis on? Kelle terviseks me kõige-

pealt joome? Ma olen viisakas mees ja pean esimes-
tena daame meeles. Kas sul on tedreke juba pesas,
kulla vend?"

Rein vaatas tusase umbusaldusega talle näkku.
„Missugune vigurimees!" mõtles ta endamisi. Salalik
ja kaval nagu too Juudas pühakirjas. Siiski ei leidnud
ta Mihkli näost, nii uurivalt kui ta seda ka tunnistas,
vähematki jälge mingist peidetud mõttest. Mihkli sil-
mad vahtisid uudishimuliku küsimusega süütult ta
otsa.

„Seda tead ju ise paremini," tähendas Aadujüri pe-
remees sellest hoolimata lühidalt.

Mihkel imetses, et kust tema seda võivat teada; ta
ei olevat lahkumisest saadik kodukohast vähemat kui
sõnumit saanud.

„Ära pane pahaks," vastas Rein, „aga seda ma ei
usu. Vähemalt tead selgesti, et Mullamäe Kati minu
„tedrekeseks" veel mitte ei ole saanud ega saagi...
See on sul teada, nõoka mind nii kavalasti, kui tahad."
Ja Rein, kes oma meelemõrudust enam talitseda ei
jaksanud, andis Mihklile otsekohe märku, et see oma
lubaduse — neiuga iga ühendus lõpetada, petise kom-
bel olevat murdnud.

Mihkel ajas silmad niisuguse süüdistuse üle pärani
ja pungi.

„Mis pagana lori sa ajad!" hüüdis mees vihaselt ja
lõi rusikaga lauale. „Kui sa veel kord niitsatad, et ma
ei olevat sõna pidanud, siis käänan sul kaela pahem-
pidil... Ma pole Mullamäe tüdrukut silmaga näinud,
veel vähem olen talle tähte kirjutanud. Selle peale
võin ma vanduda... Õige on, et tüdruk kirjutas kord
minule. Ta oli kirja saatnud minu endisesse korterisse,
kust ma ta alles kahe kuu pärast kogemata kätte sain.
Ses kirjas ütleb narr plika, et ta veelgi minu peale
lootvat ja pagan teab, mis kõik... Aga mulle ei tul-
nud uneski meelde talle vastata. Pea meeles, Rein, ma
olen poiss, kes peab sõna. Minu pärast oleks tüdruk
juba sada korda sinu naine võinud olla..."

Ta kinnitas ja vandus niisuguse püha vihaga, nii-
suguse ausa tuhinaga, et Reinul raske oli oma kahtlust
alal hoida.

„Võib-olla," kohmas Aadujüri peremees. „Siis on
aga lugu see, et tüdruk omapead sinu peale loodab ja
sind ootab; ta ei usu, et sa teda tahad maha jätta."

Mihkel kallas klaasi õlut kurku, jäi siis aru pidades
enese ette vahtima. Viimaks hüüdis rõõmsalt:

„Vennas, ma tahan sulle abi muretseda! Pärkli hea
nõu tuleb meelde... Rein, kallis sõber, sõida rahuga
koju ja oota, mis tuleb. Annan sulle oma patuse pea
pandiks, et saad selle tüdruku... Ära küsi — ma ta-
han sulle ootamata rõõmu teha. Pead näha saama, kui-
das Mihkel sõna peab... Küll sa näed, ära päri!"

Mihkel vahtis tähendusriikka irvitamisega Reinu
otsa, pilutas talle silma ja hõõrus käsi. Siis kallas klaa-
sid täis ja nad jõid „pruudi terviseks".

Rein ei mõistnud asja kohta midagi mõelda ega
öelda, sest ta ei aimanudki, mida Mihkel nõuks oli
võtnud. Ta ütles endale ainult, et kui sest head ei tule,
ega halba pole ka vist karta. Ja joodud viin ja õlu
tõid ka Reinule sooja tuju, ta sai jutukamaks, naeris
rohkem kui muidu ning leidis Jalaka Mihkli lõpuks
üsna mõnusa poisi olevat.

Reinul oli vaheajal mahti olnud Mihkli välist nägu
veidi silmitseda. Riiete poolest oli Mihkel juba enam
linlane kui talupoeg. Ta kandis maariidest pükse saa-
baste peal, punase voodriga nahkkuube, nagu lihunik-
kude seljas nähakse, kaela ümber paksu villast salli
ja peakatteks kõrget pruuni kõvakübarat, mis oli väga
pleekinud ja mõlkidest auklik. Pükstel, kuuel ja kü-
baral ei puudunud aukude ja narmendavate lõhede
kõrval ka need sopa- ja räpamärgid, mis tekivad riie-
tes magamisest ja kõrtsipinkidel aelemisest.

„Kuule, Mihkel," ütles Rein kaastundlikult, „üt-
mulle nüüd ka ometi kord, kuis elad ja mis ametit sa
siin linnas pead. Sul näikse õieti palju prii aega ole-
vat?"

Mihkli punase ja punsunud näo üle lehvis nukker
naeratus. Ta kummardus üle laua Reinule ligemale ja
vastas: „Käin vargil." Ta ütles seda nii kergelt ja liht-
salt, nagu keegi, kes ütleb, et ta on hakanud kingse-
paks või rätsepaks.

Rein tegi suured silmad, jättis suu lahti ja oli tüki

aega vait; siis hüüdis käega tõrjudes pahaselt: „Mis sa'nd lorad! Räägi mehe juttu!”

„Käin vargil — võid mind uskuda,” kordas Mihkel. „Mis seal siis nii imeks panna — ega mina ainus ole!”

Rein vaatles teda tummal võõrastusel, siis käis ta pilk rahutult ringi ja nägu avaldas nii kentsakat argust, et Mihkel hakkas täiest kõrist naerma.

„Oled sina aga jänespüks! Arvad nähtavasti kohe, et kipun ka sinu kalitsa kallale! Ää ole narr!”

Siis läks ta nägu tõsisemaks ja summutatud häälel hakkas ta kaaslasele oma elu- ja käekäiku seletama. Töö ei toitvat meie päevil enam meest, vähemalt mitte niisugust, kes himustab ka pisut maitsta, kes armastab võtta oma topsikest viina, klaasikest kesvajooki ja libujahil käia. Mis sel lool siis muud teha, kui sealt võtta, kus nodi üleliia koos. See olevat amet nagu iga teinegi. Ja iseäranis suur patt ei võivat see ka olla, sest iga inimene, kes on mammonat kogunud, olevat omast kohast varas ning petis. Ausad inimesed olevat ainult need, kellel ei ole mingit vara. Need võivat oma puudust seega tasuda, et nõuavad jõukate küllusest matti. Ja nõnda edasi. Mihkel kandis selle kõik nagu päheõpitud laulusalmi vurinal ette.

„See kutse on mul juba nagu veres,” lõpetas ta. „Minu vanaisa olnud suur varas, ka mu isa näppas, mis kätte puutus, ja üks onu on mul Viljandimaal praegugi veel kuulus aidalõhkuja.”

„Mihkel, sa oled vist täiesti lallis!” ütles Rein.

„Mitte põrmu. Tean kõik, mida räägin. Aga ma tahan sulle veel midagi tunnistada. Kas arvad, et see elu mulle palju rõõmu teeb? Kas tead — vahel, kui järele mõtlen, olles üksinda, hakkab süda lõhkuma ja pisarad tulevad silma... Aga sealtsamast — otsekui metsa puhutud kõik mustad mõtted ja kurbus, muudkui edasi uuele ettevõttele! Ja oh seda rõõmu, kui mõni raske töö ilusasti õnnestub! Siis trimpame nädalate kaupa, ühtelugu aiva rõõm ja lust, pea muredest ja mõtetest tühi, süda valust vaba! Piin tuleb alles, kui raha jälle otsas ja need mõtted pöörduvad tagasi. Siis valutab süda jälle, ei sa tahaks iseennast näha, jookse jätkuse pärast kas või jõkke või tõmba end oksa...”

Rein ei mõistnud muud teha, kui vahtida talle pooliti kartlikult, pooliti kaastundlikult näkku.

„Ära sellest kodu kellelegi räägi,” palus Mihkel. „Ma ei tahaks, et minu nimi seal oleks määratud. Ehk läheb mul kord õnneks korraga suuremat sületäit haarata, siis hakkab ausalt elama — jumala eest, see on mu tahtmine... Sinu terviseks, vennas!... Juku-papa, mis kurat see on, et lased viina ja õlle otsa saada!”

Nad jõid veel koos, siis tegi Rein minekut. Mihkel kordas ja kinnitas oma töötust sõbra eest ta kosjasjus midagi teha, aga ta ei ilmutanud nüüdki, mis nõu tal oli. Rein pidavat aga ootama, küll varsti sündivat midagi.

„Mõtle siis ka minu vaasekese peale, kui su käsi hästi käib ja õnn ning rõõm noore naisega sul majja on tulnud,” lõpetas Mihkel Reinu kaisutades ja ta käsi raputades, kuna ta suu ümber nagu nutuvõru liikus. „Minu elu on raske ja kirju, vennas; täna lust ja rõõm, homme ehk juba trellid ja hallid müürid... Pea mind meeles, vend!”

Rein lubas seda.

Ja nõnda nad lahkusid teineteisest.

*

Ei läinudki palju aega, kui Aadujüri Rein sai teada, mäherdune vahend see oli, millega Mihkel temale ta armuvalus abi oli töötanud anda. Jälle oli ta õde Mari see, kes Mullamäelt selles asjas ustava sõnumi tõi.

Kati saanud Mihklilt linnast kirja — rohkem kui pooleaastase äraoleku järel esimese kirja! Ja selle sisu mõjunud tütarlapsesse nii raskesti, et ta olnud kolm päeva söömata ja joomata ning ilma ühegi inimesega sõna vahetamata. Mihkel kirjutanud nimelt kuivalt ja kalgilt, tal olevat linnas teine pruut, kellega ta varsti paari minevat; Kati ärgu enam tema peale lootku. Tal ei olevatki nõu olnud teda võtta, ta ei saavat üldse aru, miks Kati temast nii kinni pidavat, nagu ta seda kirjas tunnistas, mille ta Mihklile linna järele saatis. „Jumalaga — palju terviseid — Mihkel...” Ei muud midagi, mitte ainustki sooja, lohutavat sõna.

Kati lugenud kirja — nii jutustanud Marile Mulla-mäe ema — mitu ja mitu korda, nagu ei saaks sõna-dest aru või nagu ei usuks ta seda, mida loeb. Näost olnud Kati ise valge kui pleegitatud lõuend. Siis hüüdnud: „See on vale, keegi teine on selle kirja kirjutanud!“ Aga ta ise tundnud Mihkli käekirja selgesti, ja kui ta Jalakale jooksnud ja kirja Mihkli vennale näidanud, kinnitanud ka see, et kiri on Mihkli kirjutatud... Kati ei nutvat ega kurtvat kellelegi oma valu, aga paari päevaga olevat ta näost lõppenud, nagu oleks vaeseke mitu kuud rasket haigust põdenud.

Kui Mari talle märku andnud, millist kõlvatut elu Mihkel linnas elab, ja teda manitsenud unustada niisugune mees, kes täna-homme juba vangis võib istuda, siis vaadanud Kati hirmunud silmil sõbratari otsa ja sosistanud värisedes: „See on kole, kole! Aga ma ei või teda unustada!“ Ja ta oli mõtlikult juurde lisanud: „Kui ta vangis oleks ja mind kutsuks — ma läheksin ja annaksin talle kõik andeks. Ja kui ta saadetakس Siberisse, ma läheksin temaga ühes.“

„Kas sa siis mõistuse oled kaotanud?“ hüüdnud Mari.

„Võib olla; usun isegi, et olen nõdrameelne...“ Ja jämedad pisarad sööstnud tal silmist — esimesed, mida seni nähtud, aga ise olnud seejuures liikumatu nagu kivist, otsekui oleksid need pisarad nutmiseta, ainult sisemise valu pitsitusel iseenesest tulnud.

„Või see oligi ta abinõu,“ mõtles Rein ja pidi tunnistama, et Mihkel oma asja kävalasti oli toimetanud. Teine pruut, varsti paari — jah, ainult need sõnad võisid Kati tast täiesti võõrutada; kõik noomitused või hurjutused, ka kõige karedamad, ei oleks nii soodsalt võinud mõjuda. Ja Reinu süda täitus sooja tänuga selle nii mõistliku ja sõnaka mehe vastu; ta austas teda sel hetkel sügavasti, unustas kõik, mis ta temast paha teadis.

„Mihkel on mees, päris mees,“ ütlesid ta suu ja süda, ja rõõmutuhinas ei tulnud talle meeldegi mõelda ka Kati ja tema valu peale, mida ta vaene Mihkli julguse pärast pidi kannatama. Igaüks on enesele kõige

lähem. Rein nägi end eesmärgi poole nihkuvat — mis oli tal muuga tegemist. —

Mõni päev hiljemini sai ta Mullamäe vanamehega kokku. See hüüdis vihasel rahuldusel:

„Kui teda veel tahad, Rein, siis võid juba tuleval reedeõhtul tulla, aga ära seekord isameest unusta!“

„Ehk aetakse aga jälle häbiga tagasi,“ tähendas Aadujüri peremees.

„Pole karta,“ vastas vali isa. „Nüüd ta on muredaks tehtud. Pigistasin teda alles eile viimast korda — andiski alla... Oli teisel juba nõu isamajast putku panna, aga sain veel natist kinni ja kallasin talle mõistust pähe. Nüüd on vagune. Võid tulla, Rein.“

„Ma tulen.“

Ja Rein läks ega unustanud seekord isameest kaasa võtmata.

Ta võeti ka vastu. Kati tegi kõik, mis talt nõuti. Ta tuli, kui kutsuti, ta läks, kui kästi, ta vastas jah, kui talt vastust päriti. Naeratas pealegi, kui isamees leidis, et ta olevat mõrsjaks liiga tõsine. Reinule vahtis ta silma, kui see temaga kõneles, aga ta pilk oli nagu sisepoole pöördunud ja terane peigmees oleks pea märganud, et pruudi mõtted viibisid kõikjal mujal, kuid mitte tema juures.

Oma õnnetuhinas ei pannud Rein seda kõike aga täheleegi. Ta pead ja põue täitis üksainus suur, paisuv, pakitsev rõõmumõiste: „Ta on minu! Ta on minu!“ Süda hüppas tal rinnus ning veri tuksus kuumalt. Paaril päeval ei tundnud ta iseennast, nii muutis see teda vallutav magus tundmus; ta oli rahutu, nagu ei teaks ta, mida selle masendava õnnekoormaga peale hakata, kuhu temaga minna. „Olen võidumees, suur võidumees!“ kordas ta endale ikka ja ikka jälle ning naeris ja hõõrus käsi. Kindral, kes vägeva vaenlase vangist võtnud, ei võinud oma võidust rõõmsam olla.

Ta tõi pruudile linnast kingitusi, mille pärast külanaised kadedusest koltusid; ta oli Kati vastu nii täismesist õrnust, nii täis orja-alandust, et teised tüdrukud küllalt ei jõudnud kahetseda: „Miks ta mind ei võtnud, miks just see tüdruk nii hea mehe peab saama!“

Oleks Rein linnas Mihkliga kokku saanud, mis tal aga mitte korda ei läinud, ta oleks talle vist poole oma ilmlikku vara kinkinud ja poole oma hingeõndsusest, kui viimasel Mihkli kohta mingit väärtust oleks olnud. Ja kui teised mõrsja tumma kurbust märkasid ja Reinu tähelepanu sellele juhtisid, siis lõi ta käega ja ütles täis eneseusaldust: „Ma teen kõik heaks! Ma kannan teda kas või padjal, kuni ta kõik unustab.” Ja oma ema igapäevast troostisõna korrates lisas ta juurde: „Aeg kõik haavad parandab.”

Nõnda jõudsid kätte rõõmsad pulmad.

See oli veider juhus, et just pulma ajal tuli vallakirjutajale ajaleht, milles seisis sõnum, et linnas keegi Mihkel Jalakas paari seltsilisega murdvarguse pealt kinni võetud. Jalakas kui organiseeritud vargajõugu peamees seisvat mõnede teistegi kuritööde pärast kahtluse all ning politsei varitsenud teda ammugi juba, kuni ta nüüd viimaks lõksu langenud.

Vallakirjutaja, kes ise pulmas oli, luges kõmulise teate piduliste söögilauas ette. Järgnes muidugi üldine suur kätekokkulöömine, arutamine, korrumine ja hästitamine. Igaühel oli Jalaka Mihklile kivi visata. „Seda oli arvata,” ütles üks, „teisiti ei võinud see tulagi,” tähendas teine, „ta oli roimariks sündinud,” kinnitas kolmas. Ja vallakirjutaja püüdis oma seaduse-tundmist imestada lasta ning ütles kuni üksikute päevadeni ette, kui kaua pidavat kurjategija vangis istuma...

Leht toodi noorikule kätte. „Ta oli seda palunud, kuigi ta ettelugemist pealt oli kuulnud nagu teisedki.

Sõnumi lugenud, laskis ta lehe põlvedele vajuda, ja ta suured, mõtlevad silmad vahtisid tühjalt ning tummalt kaugusesse. Ta keha oli liikumatu, mitte kerge võõrastuseväringi ei käinud ta liikmeist läbi. Ja nagu oli veretu, vahakarva ja nagu vana, nii imelik vana...

„Mida ta peaks nägema, et ta nii vahib,” mõtles vist mõnigi.

Kati silma ees aga seisis suur, sirge, ilus noormees pikkade valkjate vurrudega. Ja need vurrud olid pikemad ning toredamad kui kindral Kopelehvi omad. Aga

nüüd oli sel mehel jäme hall mantel seljas, ja pea oli piiratud, ja jalgade küljes kõlisesid rauad, ja ta nälginud, kurnatud nagu oli veel hallim kui ta mantel...

Noorik tunneb, et ta seda pilti, millest ta on üdini tardunud, iganes ei unusta. Ta ei unusta hauani seda suurt, sirget, jahedat meest nende pikkade valkjate vurrudega, mis on pikemad ning toredamad kui kindral Kopelehvi omad...

„Hõissa pulmad! Hõissa pulmad!”

Lõõtspill hakkas taas üürgama ja noorik tiriti tant-sule.

MINU POSTIPOISS

Vähemalt kolm korda aastas — lihavõtteks, neli-
pühiks ja jõuluks — sõitsin endisel ajal ühest Balti
raudteejaamast postiküüdiga paarkümmend versta
Soome lahe poole. Kaks või koguni kolm korda juh-
tus mulle sama postipoiss küütijaks, pärast soovisin
teda jaamapidajalt ise selleks ning minu soovi täideti
sõbralikult, kui Hindrek kodus ning sõitmiseks prii
juhtus olema.

Me olime headeks tuttavateks saanud. Et ma kül-
lalt baltlane ei ole, kes pikemat jutuaajamist teenijate
inimestega kombe- ja seisusevastaseks peab, siis lü-
hendas lobisemine postipoisiga mu igavat teekonda
märksalt. Hindreku jutt meeldis mulle. Sel oli mõnu.
Igaks toiminguks on vaja annet ning maitset, kui see
peab meeldima, isegi saapa jalgatõmbamiseks, isegi
nina nuuskamiseks. Hindreku kõnelemisest märkas
mõlemat. Ta ei olnud pooltki sõnaküllane muliseja, ta
kõneles kaunis vähe, aga mis ta ütles, see oli hästi
öeldud, see käis pihta.

„Minu postipoiss“, nagu teda taotsesin hüüda, oli
ühe käega. Vist oligi see tema kehaline viga eelkõige
mu huvi tema kohta äratanud ja aegamööda säilita-
nud. Imetlesin juba esimesest sõidust peale seda osa-
vust, seda tõket tundmata väledust, millega Hindrek
oma ühe käega kõiki neid talitusi sooritas, milleks
t istel kahest käest vahel küllalt ei ole. Harjumuse ja
harjutamise mõjul oli ta oma puuduva kehaliikme
nähtavasti ammugi unustanud. Kus vaja, seal tarvitas
ta teise käe asemel hambaid, lõuga, rinda, jalgu. Ta
rakendas hobused ette üksinda, juhtis nelja hobust

oma ainsa ning pealegi pahema käega, lühidalt — tegi kõik, mida teevad kahekäelised, ja isegi enam. Paremuuekäis, õlani tühi, seisis tal alati vöörihma vahel kinni. Niipea kui ta sealt vallandus ja hakkas lipendama, pistis pahem käsi ta uuesti rihma vahele.

Ma ei teadnud, missuguse õnnetuse läbi Hindrek nii tarvilikust liikmest ilma oli jäänud; kord küsisin selle järele, aga vastusest, mis mulle anti, märkasid nagu oleks Hindrekul vastumeelt asjast lähemalt kõnelda. „Jäi veski vahele,” kohmas mees, „olin siis veel poisike.” Ta hakkas hobuseid nõotama ja tegi siis teist juttu.

Sellest oli juba peale aasta möödunud, kui ühel kevadisel õhtul jälle Hindrekuga tuntud teed sõitsin. Ei tea, kuis see juhtus, aga suu lipsatas mul taas küsida Hindreku kadunud käsivarre järele. Minu üllatuseks kostis aga postipoiss seekord: „Käisin jahil, püss läks käest lõhki, põletik lõi haavale sisse...”

Kas ta oli vahest tüdinenud kõigile järelepärijaile ühte ja sedasama vastamast või kas tal oli asja oma õnnetuse õiget lugu salata, seda võisin nii või teisiti oletada. Kuid ma olin uudishimulikuks saanud ning ütlesin seepärast sõbralikul toonil: „Kuule, sõber, sa luiskad. Kord jäi su käsi veski vahele, kord jälle lõhkes sul püss. Tunnista mulle nüüd, kumb jutt on vale, või on seda vahest mõlemad?”

„Kas ma's rääkisin kord veskist?”

„Mis sa veel küsid! Pole sugugi ilus heale sõbrale sedaviisi hambasse puhuda.”

Hindrek kõhatas, nõotas, salvas piitsaga ja nihutas end pukil edasi-tagasi. Nägin kõrvalt, et ta nägu oli häbelikul, kohmetul muhelemisel. Aga ta ei lausunud sõnagi.

Õhtu oli vaikne ja kaunis. Õhus valgus midagi, mis täitis sooned elu ja rammuga, lõbu ja iharusega. Loojenenud päike oli jätnud taevalaotuse täis hõõguvat armukuma ning lõhnav tuuleke, mis hõljus üle lillerikka aasa meie juurde, metsaveerele, paitas meie palgeid nähtamatu näkineitsi siidpehme käega. Olime mõlemad meeletul, mille sisimat õnnetunnet ei osata seletada ega eritella.

Korraga tuli mulle hea uud, nagu säherdune sellisel meeletul mõnikord tuleb. Mul oli reisipaunas pudel head šerit. Klaaski ei puudunud. Naudime siis seesugust õhtut ülendatud tundlusel, paisutame rinda veel enam; siis avaneb ehk mu seltsilise suletud suugi. Varsti sädeles vein klaasis, Hindrek pidi peale hakkama. Viisakuse pärast tõrkus mees esmalt vastu, peatas aga viimaks hobused, pistis ohjad põlvede vahele ning sirutas oma kareda päevitunud käe veiniklaasi järele. Maitset ja matsutas, maitset jälle ja tühjendas siis klaasi ühe lonksuga. Näis, kui oleks ta sellest isegi kohkunud, sest ta vahtis natuke aega klaasi põhja, enne kui ta selle mulle kohmetul naeratusega andis.

Jõime veel teisedki klaasid. Hindrek laskis end ainult veel vähe sundida. Proovides matsutas jälle suud ja ütles siis mõtlikult pooleldi iseenesele:

„Just seesama — tõesti seesama...”

„Mis „seesama”?”

„Ei ühtigi...”

„Aga sa ütlesid ometi midagi.”

„Ah soo, — tahtsin öelda, et ma sama märjusest vist kord ennemini olen joonud.”

„Soo? Kus siis?”

„Ei mäleta... Sellest on juba liiga palju aega möödunud... See oli kord ühel — ühel sünnipäeval...”

„Kael! Siis oled ju toredaid sünnipäevi pühitsenud. See vein pole odav. Jutusta, kus ja kunas see oli.”

Kallasin veel kord klaasid täis, jõin ise ja andsin postipoisile. Hindreku päevitunud nägu, mida piiras valkjaks pleekinud pruun habe, muheles juba lõbutundlikult hõrgu joogi mõjul. Ta oli mütsi veidi teise kõrva peale nihutanud. Oma imeselgete vesihallide silmadega vaatas ta järsku vabalt, julgelt ja nagu sügaval uurimisel minu otsa.

„Härra,” ütles ta, „teie küsite nii palju ja ma ei taha vastata. See pole minust ilus, sest teie olete mu vastu hea ja lahke. Aga, vaadake, lugu on see — ma pole veel ühelegi hingele õigust rääkinud, et kuidas ma oma käsivarrest ilma jäin.”

„Praegu küsisin ju ainult, kelle sünnipäeval sa šerri veini jõid,” vastasin talle.

„Jah, kullake, see kõik on ju üks krempel,” tähendas Hindrek, sügades kõrvatagust ja lükates mütsi nüüd teise kõrva peale viltu. Seejuures piilusid ta läikivad silmad ühtelugu minu poole. „See kõik oli samal päeval — aga sest on juba oma seitseteistkümmend aastat möödas,” lisas ta mõtlikult juurde.

„Ma näen, et sa varjad mingit saladust, Hindrek. Kui sul minu vastu usaldust ei ole, siis ära parem räägi. Ma arvasin, et oleme kahekesi head sõbrad, kes peavad teineteisest lugu. Kui sina teisiti arvad — minugipärast.”

See mõjus.

„Ei sugugi, mitte märkigi,” kogeles ta end vabandades. „Ärge seda põrmugi mõelge! Ma tunnen ju härrat ja tean, mis mul tast tuleb pidada... Aga see lugu — tulise pihta see lugu —”

Ta jõi klaasist, mida ta üha käes hoidis, veel ja ma panin tähele, et ta jämedad sõrmed klaasi ümber tasakesi tukslesid. Nähtavasti võitles ta endaga. Ta kulumude vahel punsusid kaks kortsu. Järsku pöördus ta istmel rohkem minu poole.

„Hea küll, ma tahan siis jutustada. Asi on vana ja — teie mulle kõigiti ustav. Ei tahaks ju — kas mõistate? — ei tahaks ju inimestele lõugu sattuda.”

Ning Hindrek algas. Ta keel oli veidi pehme, põsed õhetasid ja silmist vilkus imelik kaugelendav ärevusepilg. Magus, unine vaikus puhkas metsaladvikul ja nurmel, kerge hõbedane udu hõljus all jõe-orus, millele aeglaselt lähenesime, ja aisakella helin, hobuste kabjaplagin ning vankri vurin sulasid kokku ühetooniliseks, suigutavaks uneviisiks. Ses ümbruses ja sellisel meeletujul kuulatasin oma postipoisi salalugu, millest vist tuligi, et ta minusse nii sügavasti mõjus.

„Ma olin neljateistkümnenda-aastane poisike, kui isa mu mõisa toapoisiks pani. Parun ise soovis mind, sest ta ütles isale, ma olevat terane poiss. Isa ise aga oli sealsamas kutsariks. Oi, ta oli tore kutsar! Kas teate, tal oli habe — ma ütlen — kahe küünra pikkune! Ja tihe nagu vilt! Muidu seisis see tal põues särgi all, ula-

tudes vöö vahele, aga kui ta istus pukis, siis laskis teda tuule käes lehvida nagu vaipa. Oi, härra, see oli alles habe! Ei ta olnud juudi moodi must, aga nii mustjastõmmu ja läikis, et lust oli vaadata, ja nii soe ja pehme oli teine, kui käe sisse löid, — poisikesena, kui ratsutasin isa põlve peal, hoidsin kätega ikka ta habemest kinni. Ka muidu oli ta uhke kutsar, suur ning käbe, aga see habe, see käis üle kõige! Parun oli ta just selle habeme pärast ühe sugulase käest meelitami endale kaubelnud. Sihukese habemega kutsarit teist enam ei olnudki. Nii ütles isa ise ja teised tõendasid seda takkajärele. Ja mina olin sellest nii uhke, et hooplesin sellega alati teiste jõmpsikate ees, kiskusin nendega isa habeme pärast karvugi ja nutsin, kui keegi mu isa naeris või temast paha rääkis. Muidugi soovisin ikka, et minagi säärase habeme saaksin ja isa nägu meheks kasvaksin. Ka armastasin hobuseid väga ja tahtsin kõigest väest samuti kutsariks saada. Aga, nagu ütlesin, parun paraku soovis mind toapoisiks, isa käskis minna ja nuttes pidin sõna kuulama.

„Kui palju võib sest aega olla?” küsis endalt jutustaja. „Praegu olen kolmkümmend viis — siis olin vaevalt leeritatud, — jah, nii: käisin umbes kaheksateistkümnendat aastat... Ega mul toapoisipõlves suurt viga olnud: alati peenesti riides — kõik paruni ülikonnad, vaevalt pool aastat kantud, said minule; püha-päeviti, ja kui võõraid oli, tõmbasin selga koguni kuld-nööpidega pruuni või musta mundri, mida hüüti livreeks. Ja iga päev lumivalged maniskid, kraed ja lipsud ning kindad. Ja söök oli tore, seda peab ütleva, — sõin ju sakstega ühte rooga. Ka palka sai omajagu — mis poisil viga!

„Proual oli toatüdruk, kelle nimi oli Mai; saksad panid aga veel ühe pookstavi taha ja ütlesid Maia... Ärge pange pahaks, härra, kas ehk juhtub olema paberossi — suu läheb mul vesiseks sellest Maiast rääkides.”

Ta naeratas iseäralikult ja vaatas otsekui häbelikult paludes viiliti minu poole. Ma andsin talle hea lõhnaga sigari, teise panin endale põlema. Hindrek popsis mitu korda tugevasti, suits keerles tal kõrvade üm-

ber; vähese mõtisklemise järel kõneles ta ärapööratud näol edasi:

„Maia ei olnud mitte just noor enam — nii kolmekümne lähedal — aga ilus oli ta, minu meelest koguni väga ilus. Ma mõtlesin ikka, et kui ta paneks proua riided selga, võiks igaüks teda saksaks pidada; proua aga oleks taluriides olnud päris karjatüdruk, jumala eest — karjatüdruk. Maia nagu oli nii, et tuli himu sisse hammustada. Ta palged olid nii valged, ja nii roosad, ja nii õrnad — ma ei ole enne ega pärast sihukesti näinud. Piim ja veri. Nigu need kallid saksa-maa õunad, mis parun vahel jõuluks Peterburist tõi. Ja silmad, need naersid Maial alati. Süda tõusis täis palavat rõõmu, kui tema lähedale sattusid. Kuum hoog leili käis mul iga kord läbi keha, kui ta mu otsa vaatas. Ma mõtlesin alati: küll võib tal hea ja helde süda olla! Ja nii õiglasid silmad olid teisel. Kui seisime teineteise ligidal oli mul ikka nii soe, nagu oleks paistnud palav päike mu peale. Ma vahtisin siis salaja ta valget kaela, ja prisket lõuga, ja punast ning niisket suud; tema pehme ihu ja suurte rindade eest oli mul aga hirm: ma otse värisesin ja külm higi tõusis otsa-ette...

„Tulise pihta, ma ajan vist lolli juttu!“ hüüdis Hindrek äkki jutu vahele. „Härra, teie märjake on mulle pähe hakanud.“

Ta naeris veidi sunnitult ja naksutas keelt, mis oli kuivaks läinud. Kui pakkusin talle täidetud klaasi, ei tõrkunud mees sugugi vastu, vaid jõi tubli sõõmu.

„Võite isegi arvata, et minusugune noor narriker põlema pahvatas nagu takukoonal,“ jätkas ta naerdés. „Ei saanud öösel enam magada. Mõtlesin aiva naisevõtmise peale. Kas poisikesel siis aru peas! Maia — üksnes Maia, ei keegi muu! Ilma Maia ennem hauda! Nii indlesin ööd ja päevad. Aga olin ma siis kellegi naisevõtja! Kuhu naisega minna? Ega muud, kui oodata, kuni habe kasvab. Aga näriv hirm piinas mind: mis siis, kui keegi tuleb ja võtab Maia mu eest ära! Esiotsa polnud tal ju aimugi, mis parnud minul peas kihasid. Julgesin ma seda siis üles tunnistada! Kartus kargas iga kord hingesse, kui juhtusin temaga

üksi olema. Ärge mõelge, et olin üleliia häbelik — vale. Kõigi teiste tüdrukute vastu võisin olla päris koer poiss, tegin kõik poisinaljad julgesti ära, sain vahel kohe üleannetuks ja ajasin suust välja, mis tahtsin. Aga Maia juures — otsekui lukk rippus suu ees, nagu nõõrid tõmmati liikmete ümber!... Kolmatkümme — see oli alles lollus! Aga mine tee!

„Heake küll, eks tüdruk hakanud aegamööda siiski märkama — ega ta rumal olnud. Teisedki said juba aru — narriti ja pilgati mind vaest nii, et vahel tuli nutt peale. Maia aga naeris. Naeris ühtelugu. Ei tea, kas tal oli nii hea meel või naeris ta minu lolli nagu. Aga ta naer tegi mulle häda, tegi esiotsa vaid häda, siis aga hakkasin vihastama ja kurvastama. Viimaks olin nagu haige, nagu risti poodud. Kõik valutab, ihu ja hing, ja lõppesin näost ära, ega tahtnud süüa ega juua, ning unest polnud juttugi.“

„Seda kõik nägi Maia ja — naeris. Vahel pani käe mu pea peale ja paitas mind nagu lapsukest ja ise naeris nii lõbusasti. Ma ei unusta ta silmi. Need olid nii vagad ja helded, aga siiski naersid mind, kuna mina lõgistasin valu pärast hambaid...“

„Viimaks võtsin südame rindu ja hakkasin talle selgemaid sõnu ütleva — vähehaaval, nagu maha pillates. Ise panin siis ikka ruttu minema või ei vaadanud ta otsagi.“

„„Ootame veel,“ kostis ta mulle harilikult. „Sa oled veel liiga noor. Mehed võtavad naisi, mehed...“

„Sain aru küll, et ta tahtis veel rohkemgi öelda — et ta tahtis öelda: naisevõtjateks on mehed, mitte sinusugused tattninad... Võite isegi arvata, mis poisikesel süda seepeale tundis! Ma vandusin ja põhjasin oma rumalat noorust, aga või see mu vanemaks tegil“

„Ma ei jätnud aga järele — ei, kus seda! Mida enam piina, seda julgemaks läksin. Ma püüdsin Maiale tihti meelde torgata, mida mu süda tundis. Ta tõrjus mind nagu vallutat last naeru ja naljatamisega tagasi. Üks-ainus kord oli ta vähe tõsisem, võttis mu käe, vahtis mulle näkku ja ütles:

„„Sa pead kannatama.“

„„Kui kaua siis?“

„Vaata, laps, sul pole ju veel habetki moka peal.“

„Ega habe üksi meheks tee!“

„Sa pead nii kaua kannatama, kuni saad niisuguse habeme, nagu on su isal.“

„Ise vahtis ikka veel tõsiselt mulle silma, punastas siis äkki ja jooksis naerdes minema.“

„Taevake, see võib kesta kümme aastat! Ja kes teab, kas mulle nii tore habe kasvabki! Tema sõna haavas mind sügavasti ja ma läksin peast veelgi ogaraks. Viimase trumbi mängisin sellega välja, et kirjutasin talle pika, pika armastuskirja. Sinna tähendasin kõik üles, mida teadsin ning mõistsin ja mis mul põues pakitses. Kui õhtul pimedas koridoris teineteisest mööda läksime, pistsin kirja talle pihku, ise panin jooksu. Aga kui ta oma kambrisse oli läinud, pugedin ukse taha ja piilusin võtmeaugust sisse. Lamp põles laual ja Maia luges minu kirja. Ta maasikpunane suu liikus ja nägu muigas. Taoti naeris nii, et keha raples. Aga ta põsed olid punasemad kui muidu ja kõrge rind tõusis ja vajus... Mina aga kiristasin ukse taga hambaid...“

„Järgmisel hommikul puutusime kokku. Ta oli üpris lahke ja teretas mind magusasti.“

„Täna väga pika kirja eest, Hindrek,“ ütles ta. „Ma ei oleks uskunud, et sa nii ilusti oskad kirjutada — nii peenesti. Sa kirjutad ju nagu — nagu, — ma pole sihukest kirja veel lugenudki. Justku raamatust! Tegi palju nalja!“

„Nalja!“

„Hindrek, sa oled tõesti päris laps veel!“ Ta hakkas mu käest nii soojalt kinni, naeratas, punastas, ei lausunud aga enam sõnagi. Siis läks minema. Ukse vahelt aga pistis veel pea sisse ja ütles:

„Oota veel paar kuud, siis räägime edasi!“

„Mõtlesin nüüd ööd ja päevad, mida teha. Viimaks võtsin nõuks avitajat otsida. Kavatsesin asja isale üles tunnistada. Ema oli mul kolmat aastat hauas, muidu oleksin ammu juba tema jutul käinud. Isa pidi siis Maiale ütlema, et ta nii kaua ootaks, kuni saan kahekümne aastaseks. Isa võis ju ka paruniga kõnelda — see oleks andnud mulle palka juurde. Isa käes oli

kõik võimalik. Oli teine südi ja sõnakas mees. Ma pidasin temast suurt lugu, ta oli mulle lapsepõlvest saadik väga kallis. Ja ta armastas mind ka, seda tundsin...“

„Ma arvasin, et isa teeb suured silmad minu saladust kuuldes, aga ei. Ta oli üsna rahulik. Vangutas ainult pead ja silus oma pikka läikivat habet. Viimaks pahvatas naerma.“

„No see oleks alles lugu!“ hüüdis ta.

„Kuidas nii?“

„Kas sa oled ogar — tohoo pime!“

„Ta vajutas oma tugeva käe mu õlale, raputas järjesti pead ja hüüdis siis otse pahaselt:

„Poiss, ära tee rumalusi! Maia ei kõlba sinule — kas kuuled?“

„Miks ta ei kõlba?“ hüüdsin ehmunult.

„Ei kõlba noh! Saa ometi aru! Ta — äh, noh — ta on sinule liiga vana!“

„Ei see tee mulle midagi,“ vastasin vahvalt.

„Aga minule!“ karjus isa.

„Mis sinul sellest on?“

„Vait! Mine ja maga oma pea selgeks!“

„Mul seisis nutuvõru suu ümber. Isa oli mu asjale otse vastu, ja ma olin lootnud talt abi saada! Pisarad imbusid mul vägisi silma. Seda nähes aga läks isa meel pehmemaks. Ta urises midagi, pööras näo ära, paitas üha kiiresti habet, astus viimaks minu juurde tagasi ja hakkas mu käsivarrest kinni.“

„Oota veel paar kuud, siis saame näha!“ ütles ta viimaks lahkesti.

„Just sedasama oli mulle Maiagi öelnud! Ma ei saanud aru, mil kombel siis need paar kuud minu armastusse pidid mõjuma. Paari kuuga ei saanud ju mina vanemaks ega Maia nooremaks. Aga isa ei rääkinud minuga pikemalt, vaid tõrjus mu minema.“

„Ole mõistlik laps,“ palus ta. „Küll siis näed, et kõik asjad lähevad õieti ja hästi.“

„See oli kõik... Heake küll, nii kaugel olid siis lood. Paar nädalat läks mööda. Meie saksad sõitsid ühel päeval kõik Tallinna. Isa viis nad neljahobuse-tõllaga raudteejaama, mis oli meilt umbes 12 versta

taga. Maial oli väga hea meel, et korraks jälle tuju-
kast ja tigidast prouast lahti sai. Ta tuli õhtu eel minu
juurde ja ütles mulle:

„Kui sa hea laps oled, siis tahan sulle midagi rää-
kida. Kas oled hea laps?”

„Ma ei ole mitte laps,” vastasin talle pahaselt.

„Tahtsin öelda: poiss — ei, koguni mees!” nae-
ris Maia, nii et ta valged hambad välkusid.

„Kas tead ka, et täna on minu sünnipäev? Aga ära
sest kellelegi räägi — kas kuuled?... Kui oled
hea poiss, võid mulle võõrsile tulla. Kas tahad?”

„Kuidas, võõrsile?”

„Minu tupp. Ma teen kohvi ja mul on värsket
saia. Siis pühitseme kahekesi minu sünnipäeva. Usna
kahekesi. Kas tuled?”

„Kuum hoog käis mul üle keha. Kas oli siis see või-
malik? Maia tahtis pidada minuga üksi oma sünni-
päeva — omas toas minuga üksi!

„Kui soovid, ma tulen,” vastasin kugistamisi, sest
kurk kiskus mul rõõmu pärast kinni.

„Õhtul nii kella üheksa paiku. Mul on peale kohvi
ja värsket saia veel midagi. Aga ära sa teistele sõnagi
lausu — kas kuuled?”

„Ta lõi mulle käega kergesti vastu põske ja pani
minema.

„Võite, härra, isegi arvata, kuis ma õhtut ootas. Ei
ma läbenud midagi teha ega mõelda, muudkui vä-
ristasin püsti rõõmu pärast aiva südant. „Kui ta mi-
nust midagi ei peaks, ega ta mind siis enda poole kut-
suks, üksipäini oma tupp, ainsaks võõraks,” — nii
mõtlesin.

„Oli just laubane päev. Suur kirikutrahter asetses
viis versta meie mõisast; seal käisid meie omad lau-
päeva-õhtuti lusti pidamas — poisid ja tüdrukud. Seal
üürgas lõõtspill ja tantsiti kas või hommikuni. Kärner,
kokk ja tallmeister, ja aidameeski oma noore nai-
sega, ja kõik mõisa tüdrukud olid nõuks võtnud ka
täna, pealegi õige varakult trahterisse koguneda. Mis
viga, saksad kodust ära, nüüd alles võis päris pidu
pidadagi! Kutsusid ka mind — ega ma loll olnud. Maia
ei saanud neist muidu lahti, kui lubas pärast järele

minna. Ma kartsin juba, et ta seda teeb, ta aga sosis-
tas mulle muheldes kõrva, et ta selle peale ei mõtle-
vatki. Meie kahekesi jäävat ju koduhoidjaiks. Ja pidu
pidavat meie ju isegi. Nii siis jäime täiesti üksinda
suurde härrasmajja. Mu isa, kes elas all teenijate-
majas, võis raudteejaamast alles kella ühe ajal koju
jõuda.

„Ma panin enesele kõige uuema ja peenema üli-
konna selga. Kaua seisin peegli ees, sugesin pead ja
püüdsin neile uidukestele ülemisel mokal, mida ma
meelsasti vurrudeks pidasin, nähtavamalt nagu anda.
Siis astusin, kuum hõõg oimudes, Maia tupp.

„Kohvilaud oli juba kaetud. Maia tuli mulle naer-
des vastu, aga ma panin imeks, kui valge ta näost
oli.

„Maial oli proua magamistoa kõrval tilluke, aga
kõigiti ilus ja puhas kambrike. Seal oli kõik nii kor-
ras, nii kenasti pandud ja sätitud nagu noore neitsi
pruutkirstus. Ei kuskil tolmukübet näha, süng lumi-
valge tekiga kaetud, padjad peatsis aina kumendasid.
Ning magusat lõhna hõljus täna kambrikeses, nii ime-
likku, et mu süda hakkas nagu joobudes valjusti tuks-
lema.

„Istusime kohvilauda. Maia kallast proua läikivast
hõbekannust sisse ja pakkus mulle kollast rosinatega
saia. Ja sõime. Mul oli kitsik tunne põues, nii et esi-
otsa sõnagi ei lausunud. Ka Maia ei rääkinud palju.
Ta istus minu vastas ja vahtis aga nii poolnaerata-
misi vahel mu otsa. Aga, nagu ütlesin, ta palged olid
täna kahvatud. Roosilised laigukesed, mis muidu seal
õitsesid, tulid küll taoti nähtavale, kadusid aga kähku.

„Ma küsisin, kui vanaks ta siis täna on saanud, ja
ta vastas: „Juba kolmkümmend üks,” ning ohkas see-
juurde ja naeris: „Kas ma pole juba vana tüdruk —
mõttele! Ja sina loodad minu peale!”

„Ma ei kostnud, vaatasin talle ainult täie armastu-
sega näkku. Ta väristas pead.

„Mida me sel õhtul veel rääkisime ja tegime, kõike
seda ma ei mäletanud järgmisel hommikulgi enam.
Mis mulle aga vähegi meelde jäi, seda tahan teile
tunnistada... Mul lasus kogu õhtu võõrik surve süda-

mel. Ei tea, mis see oli. Olin küll rõõmus, aga rahutu; mul oli nii magus elada, aga imelik kartus vaevas hinge. Ja mulle tundus, kui vaaguks ka Maia samasuguse kartuse ja rõõmu vahel. Tihti tõusis ta minu juurest järsku üles ja vahtis aknast pimedasse aeda; lip-sas sagedasti kambrist ning tuli ruttu tagasi ja palus mind kahel-kolmel korral, ma ei pidavat ühelegi hingama, et meie täna õhtul kahekesi üksinda koos oleme olnud ja pidutsenud.

„Kui kohv joodud, koristas Maia peatselt tassid, tõi siis kaks klaasi ja kinnise pudeli ning klaastaldrikul kompvekke lauale ja ütles, et proua kõik selle temale sünnipäeva tarvis kinkinud. Pudelist tuli just sedasama karva märjake, mis teie mulle praegu andsite. Ja maitsegi oli sama — seda tundsin esimesest piisast, mis siin nüüd mu keelt niisutas... Maia kall-las naeratades sisse ja me lõime klaasid kõlinal kokku. Ma olin häbelik jooma, aga Maia ütles: „Täna tahame olla rõõmsad ja purjutada mehemoodi! Sa pead tub-listi terviseks jooma — mina ise muidugi ka!”

„Ja tõesti — ta jõi oma klaasi ühe sõõmuga tühjaks ja mina pidin sedasama tegema. Järgmisi klaase ei joonud ta kõiki mitte enam tühjaks, aga minule ütles: „Sa pead täna näitama, et oled mees. Kes juua ei jaksa, see on poisike. Ära karda, et liialt pähe hakkab — sakste viin on ju lahja kui kali. Seda joo kas või toobikaupa!”

„Nojah, tahtsin talle siis ka näidata, et olen mees, ja klõgasin klaasi klaasi järel uhkesti tühjaks — just kui kalja, nagu ta oli soovitanud.

„Maia tõi proua kambrist ilusa pisikese mängutoosi, mis tosina lõbusaid tantsutükke mängis. Selle paigutas klaaside taha lauale, keeras vedru osavasti üles ja pill mängis nii kenasti, et mu jalad laua all varsti kepsu lööma hakkasid. Maia istus minu ligidale, pärast koguni minu kõrvale. Ta oli mul nii ligidal, et ma käe ta piha ümber oleksin võinud panna, aga selleks puudus mul kaua aega julgus.

„Maia täitis järjest minu klaasi ja ma jõin — kui mees. Tundsin küll, kuidas veri mu soontes hakkas kuumalt käärima ja pea kihama, aga see kõik tegi

mulle lõbu, millist ma enne iialgi ei olnud maitanud. Mu meel läks nii kergeks, nii rõõmsaks, nii julgeks — ma oleksin kas või laest välja hüpanud. Maia ihu-soojus tõmbus nii ligidalt mu peale, ta palged ja juuk-sed ja käsivarred, ta kael ja rind — kõik paiskas mulle nagu magusat lõõska ja lõhna vastu. Ma naer-sin ühtsoodu, lobisesin maa ja taeva kokku, trallitasin mängutoosi viise järele — lühidalt: olin läbi ja läbi rõõmus poiss!

„Ma ei pannud suurt tähelegi, et Maia lipsas ikka sagedamini kambrist, et ta iga paari minuti pärast istmelt tõusis ja jälle maha vajus, et ta veini kallates ikka üle klaasi ääre valas, sest et ta käed värisesid. Ta ei vaadanud nüüd enam nii heldesti ja armsasti mu otsa — see jäi mulle meelde —, vaid ta nägu oli üha pöördunud ukse või akna poole... Minu mõtted olid mujal. Ma pidasin salaja aru, kas peaksin julgust võtma ja käe Maia kalli keha ümber lööma ja tema suu kallale kippuma. See plaan pakitses mul rinnas kogu aja ja piinas mind väga. Ikka veel puudus poisikesel julgus, olgugi et ta jõi kui mees...

„Maia tuli mulle viimaks appi. Nagu kogemata sat-tus ta käsi mulle pähe. Ta silitas mu juukseid ja äigas üle mu põse, kuni käsi jäi püsima mu paljal kaelal. Palav hoog läbis mu pealaest jalakannani. Ma haara-sin ta piha ümbert kinni, surusin ta oma külje vastu ja meie palged puutusid kokku.

„Ta tõrkus, aga mitte tõsiselt.

„„Hindrek,” sosistas ta, „see pole ilus, — Hindrek, lase mind lahti!”

„Aga võta näpust, kes mees laseb tüdruku sellisel puhul veel lahti! Ma hoidsin teda tugeva käega, mu oimud mähklesid ja süda hüppas. Nüüd ei olnud mul enam puudust ka julgusest. Ma pöörasin ta näo enda poole ja suudlesin teda, kuna mul silmad kirjuks läksid...

„Räpakalt tõusis Maia istmelt, ma lasksin ta lahti. Aga vihane polnud ta mu meelest mitte. Muudkui nägu oli tal nii kummis ja silmad välkusid kõikjale sõõri nagu mõnel metsloomal, kes kardab kütti.

„„Sa lubasid olla hea poiss, aga lähed koeraks,”

ütles ta ja kohendas oma ilusaid juukseid. „Aga ma annan sulle andeks, kui sa seda enam ei tee!”

„Ma palusin, et ta istuks jälle mu juurde, ja lubasin jätta kõik koerused tegemata. Tuligi ja istus jälle mu kõrvale. Aga meie pudel oli tühjaks saanud. Ja nüüd oli mul viinast niisugune himu suus, et võtsin Maia pooliku klaasi ja jõin tühjaks. Ma poleks uskunud, et Maial on veel veini, aga tal oli. Ta tuli varsti teise täie pudeliga, ja meie pidu jätkus uuel ilul...”

„Mis selle teise pudeli joomise ajal Maia kambris sündis, see haletab kõik ainult kui udu mu peas. Mäletan ainult, et mu liikmed olid viimaks nagu seatina täis, et ma ei jaksanud toolil enam hästi siruli istuda ja et mu silmad kiskusid vägisi kinni. Püüdsin tõusta, aga vajusin istmele tagasi nagu jahukott. Ajasin enda laua najal püsti ja katsusin astuda — ei midagi, taarusin vastu seina. Sealt kobisin poolküpuli Maia sängi juurde... Kogu aeg kartsin endamisi, et Maia mind naerab, ent mäletan nagu läbi une, et ta mitte ei naernud, et ta tuli mulle appi ja et ta oli tõsine ja kahvatanud. Ta upitas mu üles ja laskis oma voodisse vajuda.

„Maga siis natuke, sul on puhkust vaja,” ütles ta ise.

„Aga ma ei tohi,” lallitasin talle vastu, „parun käskis mind oma kirjutuskambris magada, ta andis kõva käsu...”

„Mis ma ütlesin, oli õige, härra. Kui parun oli kodust ära, laskis ta mind ikka kirjutuskambris suurel nahksel diivanil magada. See sündis varaste pärast. Meil ümberkaudu olid viimasel ajal mitmes mõisas vargad käinud, ja parunil oli ikka rohkesti raha kodus ning põhjatu hulk hõbeasju söögitoas, mis asetses kirjutustoa kõrval. Ära sõites oli ta mulle mitmel korral kinnitanud, et ma ärgu olgu mitte öösel kirjutustoa eemal.

„Maia aga ütles: „Puhka siin natuke aega, küll mina heidan sinu asemel nii kauaks kirjutuskambrisse. Ole mureta!”

„Mina aga olin truu teenija. Kuigi ma muud enam palju ei suutnud märgata, oma kohust pidasin meeles.

Ajasin enese siis ka sängisamba ning Maia najal vahvasti jalule ja kobasin käsikaudu kambrikesest välja. Võis vist kaua vältada, enne kui piki pimedaid vahelkodasid ja tube viimaks paruni töötuppa jõudsin. Siin laskusin diivanile ja jäin maha otsekui puunott... See oli esimene kord mu elus, et olin joobnud, pealegi veel nii meeletult. Seda pole pärast enam ette tulnud.”

Hindrek jäi vait. Mõtlesin, et ta puhkab, aga ta ei hakanud ega hakanud enam uuesti peale.

„Noh, ega's jutt veel otsas ole?” küsisin viimaks. „Ma nagu mäletan, et sa tahtsid mulle vesta, kuidas sa käsivarrest ilma jäid; sellest ei ole sa aga veel sõnagi lausunud.”

Ta oli pea nõnda pööranud, et ma enam ta nägu ei näinud. Ohje ja piitsa põlvede vahel kinni pidades tõmbas ta taskust ninaräti ja pühkis otsmikku. Siis pöördus äkitselt minu poole ja küsis isemoodi hapra, rämeda häälega:

„Ärge pange liiaks — kas ehk on veel seda va tilgakest? Kurk on mul nagu kuivaks läinud.”

Ma valasin klaasi sedamaid täis.

„Vabanda!” ütlesin. „Sinu põnev jutt viis mul meelest veini ja viisakuse... Ole nii lahke!”

Postipoiss jõi. Kui ta oli suu kuivatanud ja mütsi seekord nina peale alla tõmmanud, nagu paistaks päike talle silma, jutustas ta edasi:

„Saate kohe kuulda, kuidas lugu läks mu käsivarrega... Oli õudne öö, mis järgnes Maia pidule. Ei tea õieti, kui kaua ma diivanil olin maganud, aga vist mitte enam kui kaks või kolm tundi. Ma usun, see ei olnud midagi muud kui mure, mis mind nii kaua vapustas kuni mulle elu sisse tuli. Murel on suur võim. Ta painab inimest, torgib sind nagu nõeltega, kuni ärkad. Ma tundsin, kuis mu uni läks ikka rahutumaks. Piinavad unenäod hakkasid vintsutama. Nägin und kõikisugustest ohtudest ja hirmudest. Silm nägi kohutavaid kujusid ja kõrv kuulis heidutavaid kõlasid. Olin peaaegu ärkvel, aga silmad hoiti mul kinni: võitlesin unega seda piinavat võitlust, mis igaühele on tuttav. Iseäralik nägin ja ragin puutus mulle äkki kõrva; külm, niiske tuulehoog puhus mulle näkku.

„Viimaks olin nii kaugel, et sain silmi avada. Ma ei näinud midagi. Pilkane pimedus valitses mu ümber. Ei mäletanud esiotsa, kus olingi. Pikkamisi kerkis mulle meelde õhtune pidu; kobasin kätega ja tundsin enese all diivani siledat ning jahedat nahka. Nüüd juba taipasin, kus olin.

„Aga kust tuleb see külm tuul, mis puhub mu peale? Ja mis nagin ja ragin see on, mis ikka edasi kestab?

„Sügisene öö oli pilvine ning vihmane, aga minu teada pidi olema kuupaiste. Kuu aga nähtavale ei tulnud. Tema pilvetagust kumagi polnud märgata. Ma ajasin enda istukile, vahtisin ja kuulatasin.

„„Kes seal on?“ hüüdsin äkitselt valjusti, sest musta pimeduse sees, toa teises otsas, seisis nagu mingi liikuv kogu. Praegu oli olnud naginat veel selgesti kuulda, aga nüüd, kus hüüdsin, vaikis see silmapilk. Pilkane pimedus ja hauavaikus.

„„Kes seal on?“ küsisin uuesti, kuna hirm nõõris mul kurgu kinni. Ei mingit vastust. Ja ometi seisis must tomp paigal, pisut liikudes mu silma ees. Tal pidi siis elu sees olema...

„Pea käis mul ringi ja jalgealune kõikus, nagu oleksin tormise ilmaga laeval. Astusin tuikumisi mõne sammu edasi — tema poole. Kogu võpatas tagasi, lüües seejuures ühe tooli ümber, mis kukkus kolinal põrandale. Nii oli mul siis inimesega tegemist — see oli nüüd selge! Ehmatuse tegi mu veelgi segasemaks, kui juba muidugi olin, hirm pani mu lõdisema. Aga ma tungisin edasi, ilma et oleksin märganud appi karjuda. Ta kargas kaks-kolm pikka sammu — ja oli akna juures. Välgukiirusel ronis ta üles aknalauale. Ta käte või jalgade all kõlisesid nagu klaasitükid ja mulle puhus vastu vilu, röske õhk... Paari hüppega olin ta kannul, asusin mõlema käega temast kinni, rebisin ta aknalt põrandale ja rõhusin upakile maha. Seejuures karjusin üha valjusti appi.

„Lähemal hetkel oli ta aga juba jalul, püüdes end lahti raputada. Ta oli tugev kui karu, aga ma võtsin kõik oma jõu meeletult kokku, et teda kinni pidada. Algas kibe võitlus. Me tõukasime toole ümber, põrkasime vastu laudu, kappe, riuleid, seinu. Ma kar-

jusin ja ägasin appi, aga kedagi ei tulnud. Viimaks läks vargal korda mu kõri kinni pigistada, nii et ma enam hüüda ei saanud...

„Nüüd juhtus midagi, mis segas mu mõistust. Heitlemise ja rabelemise juures kahmas mu käsi varga habemesse. Ma kiskusin teda habemest. Aga milline habe see oli? Kel oli niisugune habe? Ma tundsin ju seda habet! Kui pikk, kui pikk oli ta! Kogu rind pidi mehel temaga kaetud olema! Sest kuhu ma käe lõin — ikka habe, võõni ulatuv, soe, pehme habe!...

„Nagu pikselöök tabas mind. Mu meelest oli, kui lõikaks terav nuga mu ajast läbi.

„„Isa!“ karjatasin sügavast hingest.

„Mu käed olid kui halvatud, nad lasksid temast lahti... Nüüd olid silmad mul pimedusega juba rohkem harjunud, ma võisin toas, mis polnud enam nii kott-pime, juba mõndagi selgitada. Korraga astus ka veel kuu pilvede tagant välja või jäi õhema pilve taha — kambrit täitis hämar valgus. Mu vaade käis üksainus kord ringi, siiski nägin ja mõistsin silmapilk, mis siin oli sündinud. Ühel aknal puudus kaks ruutu, mille tükkidest läikisid mõned põrandal, mõned aknalaua. Seina lähedal seisev suur tugev kirjutuslaud, mille sahtlites peitus paruni rahalaegas, oli lahti murtud: sahtel ulatus pärani välja, paberid temas olid segi paisatud, põrand laua ees oli täis puukilde, maas klantsisid väike oherd ja peitel, laual lahtine vedrupea-nuga. Ja minu ees, rind rinna vastu, nii et meie kuum hingeõhk teineteist puutus, seisis pika habemega mees välkuvate silmadega ja hoidis mind metsalise jõuga kui pihtide vahel kinni...

„„Isa — sina — sina!“

„„Vait!“ röhkis ta mulle suhu ja kõik ta ihuliikmed vabisesid. „Ära tee häält, — ära lausu sõnagi, — muidu — —“

„Ta ei öelnud, mis muidu sünniks, vaid laskis minust pealegi lahti ja kahmas oherdi ning peitli maast, noa laualt.

„„Sa oled vait kui haud — kõikide vastu, kas mõistad?“ kähistas ta. „Sa karjud alles appi, kui ma ära olen. Sa ei tea, kes siin on käinud. Sa ei tunnista mi-

dagi. Muidu ei ole ma enam sinu isa, sina mitte minu poeg. Pärast seletan kõik. Tahan sind rikkaks teha..."

"Ta pöördus lahtise purustatud akna poole. Juba tõstis jala aknalauale. Ma kargasin tast kinni ja rebisin ta tagasi.

"„Anna siia, mis sa võtsid!" lõdistasin täis meele-
tut ahastust. „Anna härra raha siia — siis minel!"

"„Hindrek, lase minust lahti!"

"„Anna paruni raha tagasi!"

"„Las mind minna, poiss! Kuradi nimel, las mind minna!" kuulsin teda initsiivset ja kiristavat.

"„Ma ei lase sind, — ei lase, isa, — ei lasel!"

"Ta kähvatas ümber otsekui vihane murdja ja lõi mulle vastu rinda, nii et mu keel jäi hammaste vahele ja suu täitus verega. Aga ma peatasin teda. Mul oli nõrgameelse jõud. Hoidsin mõlema käega ta keha ümber kinni, mu käed olid ta pika habeme sees risti, habeme sees, millega ma lapsena nii rõõmsasti olin mänginud, millesse ma oma nägu olin peitnud, mida olin nii väga armastanud, mille pärast ma teiste pois-
tega olin kiskunud... Selle habeme peale ei võinud ma enam uhke olla! See habe rippus nüüd varga rinda mööda alla!...

"„Hindrek, kui sa mind silmapilk lahti ei lase," ähkis isa, „siis teen sulle viga!"

"„Ma ei lase sind enne, kui sa ei ole ennast varga süüst puhastanud!... Anna härra raha tagasi!"

"„Sa ei lase?!"

"„Ei lase, ei lase, kas või tapa mind!"

"Loomalikult röögatas ta meeleetus vihas, käänas siis märatseva jõuga enda mu käte vahel ringi, kiskus oma parema käe lahti ja see tõusis üks kord, tõusis teist korda... Ma karjatasin ja lasksin temast lahti, tundes oma riides sooja, märga voolu. Siis tuikusin tagasi, otsisin laualt tuge ja vankusin mõne sammu kambri ukse poole, langesin aga pea jõuetult põrandale. Seejuures nägin ukse piitade vahel valget inimkogu. See oli naisterahvas. Jooksis minu juurde kumardus, toetas käega mu pead — meie näod olid vastastikku, me vaatasime teineteisele silma — see oli minu Maia...

"Mu meelemärkus kustus. Muud ma sellest ööst ei tea..."

Minu postipoiss viskas kustunud sigariotsa ära, sundis hobused, kes olid hakanud sammuma, uuesti sõrkima ja pööras siis jälle täie näo minu poole.

"Härra mõistab nüüd isegi, et ma siisugust lugu ei või igamehele nina peale siduda. Teiega on teine asi. Te olete ustav isik ja elate minust eemal."

"Täna usalduse eest, Hindrek, aga jutul pruudub veel lõpp. Mis sündis edasi ja kuidas jäi teie kolme vahekord?"

"Minust sai sant, nagu näete" — Hindrek tähendas peaga oma tühjale käsele. „Nemad aga heitsid paari ja olid jõukad inimesed. Kahe tuhande rublaga võib juba midagi peale hakata."

"Mis? Sinu isa kosis Maia naiseks?"

"Kuis muidu. Arvasin, et mõistate seda isegi. Ega's nad muidu nii ühel nõul paruni laeka kallale oleks kippunud... Lood kujunesid nimelt nõnda. Kui ma esimest korda silmad avasin, paistis päike ja ma lamasin oma sängis, ülemine osa keha ja parem käsivars seotud. Minu juures istus mu isa. Ta hoidis peos mu pahemat kätt ja vahtis mulle näiliselt ainiti otsa. Kui lõin silmad lahti ja vaatasin tema peale, pööras ta näo kõrvale. Ta oli vait ja ka mina ei rääkinud. Ma tule-
tasin endale meelde, mis oli sündinud, ja kui mul kõik oli mälus, tõmbasin käe isa peost ära ja püüdsin teist külge pöörata. See oli aga nii valus, et tahtmata karjatasin. Ja jäin selili, nagu olin olnud. Uuesti võttis isa mu käe, aga ma tõukasin tema oma taas tagasi. Nüüd nägin, kuidas ta silmad märjaks läksid. Aga ta vaikis ja samuti ka mina. Vaatas siis jälle korraks mulle näkku ja ta silmad palusid väga. Aga kui ma pöörasin ka oma vaate tema poole, vahtis mees aralt teisale. Ja ma panin tähele, et ta juuksed olid kõrvade ümber halliks läinud — ühe ööga. See liigutas mind. Ma piilusin nüüd alatasa tema hallide oimude poole, aga ma ei võtnud tema kätt vastu ega rääkinud temaga ainustki sõna.

"Ka Maia tuli mind vaatama. Ma ei suutnud teda naljalt enam ära tunda, nii valge, nii vana oli ta näost.

Kaugelt ukse juurest vahtis ta minu poole, ja kui nägi, et mul silmad lahti, läks teine ruttu minema.

„Palju teisigi inimesi käis minu juures. Kõik piinasid mind pärimistega, kuis „lugu“ olnud, kas ma ehk röövlit tundnud olin või kas ta nägu mul meeles olevat. Mina aga väristasin pead ega andnud seletavat vastust kellelegi.

„Mulle öeldi, et valitseja saatnud mehe linna sündmusest parunile teatama ja mulle tohtrit kutsuma. Kõige varemini järgmise päeva õhtuks võis härra kodus olla. Kui seda räägiti, vahtis isa jälle anudes mu otsa ja minu silmade ees valendasid ta hallinenud juuksed.

„Seni kui parun saabus ja temaga tohter, oli mu meelemärkus juba jälle kadunud. Põdesin haavapalavikku, sest puuduliku sidumise tõttu oli minu haav „viha võtnud“. Ja kui palavik lahkus ja ma jälle hakkasin märkama ning selitama, leidsin, et olen ühe käsivarrega.

„Imelik oli see ärkamine. Vaip oli mulle juhtunud suu peale ja ma tahtsin teda ära lükata. Tõstan enda teada paremat kätt — midagi ei tõuse. Tõstan, tõstan — ei ühtigi. Mis pagan see on? Lükkan siis teki vasaku käega kõrvale ja katsun — parem käsi ühes varrega puudub!... Pistsin suure häälega nutma...

„Tohter astub tuppa — vana hallipealine härra — ja ütleb:

„„Sul on vist kahju käest? Ära nuta. Parema ikkagi käsi kui elu. Oleks sul käsi alles, siis paneksime sind praegu puusärki. Ära nuta!“

„Mina aga nutsin tohtri keelust hoolimata. Mulle oleks parem olnud, kui nad oleksid mu puusärki pannud.

„Ja siis tuli parun, kes kurtis, et varas viinud tal kaks tuhat rubla ära. Minu kahjust ei rääkinud midagi, muudkui tahtis aga teada, kes varas olnud ja kas teda võiks leida ja temalt ehk raha tagasi saada. Mina aga — ma ütlesin, et varas olnud võhivõõras inimene, niipalju kui ma teda ööpimeduses suutsin näha.

„Ja siis tuli haagrehi-kohtuhärra ja päris ning uuris omakorda. Jutustasin talle, mis ja kuidas kõik oli juh-

tunud, aga varast, seda ma ei olevat tundnud ega teadvat temast midagi. Ja Maia peost ning et olin sellel joobnud olnud, ei lausunud samuti sõnagi. Seletasin ainult, et varas tulnud, äratanud mu magusast unest, sööstnud mind nähes mu kallale ja pistnud mind noaga, mispeale ta ise ära jooksnud. Et ta oma tööga juba valmis oli, tunnistanud mulle lahtimurtud kirjutuslaud. Muust ei teadvat ma midagi.

„Ja nõnda jäigi. Ma põdesin pikemat aega. Isa käis veel üksainus kord mu juures. See oli kohe peale kohtuhärra äraminekut. Ei rääkinud teine sõnagi. Ainult vaatas mulle otsa — nii täis armastust, ja tahtis mulle kätt anda. Seks võttis mu vasaku ning ainsa käe pihku, sellegi nii hoide ja hellalt, nagu oleks see õhukesest klaasist. Ta pikk habe rippus seejuures mulle näkku. Ja mina — ma kuivatasin oma pisaraid tema habemega ja mu viha oli kadunud. Muudkui kurb olin, surmani kurb.

„Maiat aga palusin ära minna, kui ta mu tuppa astus. Kuulaski sõna ja kadus kui tuul. Teda vihkasin nüüd. Ma oleksin ta tapnud, kui see oleks võimalik olnud. Ja ometi oli ta isa kõrval vähem süüdlane.

„Mu jutt on kohe otsas, härra. Just tol ajal, kui hakkasin tühja kuuekäisega käima, pidas mu isa Maiaga pulmi. Ma tegin enese uuesti haigeks, et ei tarvitseks pulma minna. Isa aga ütles parunile üles ja läks kevadel noore naisega Venemaale. Seal rentis mõisa ja sai mõne aastaga jõukaks.“

„Kas ta sind siis kaasa ei võtnud?“

„Kutsus küll, aga ma ei läinud,“ vastas Hindrek.

„Ta kirjutas mulle pärast mitu korda, et peaksin tema juurde asuma, mul ei tarvitsevat töökõrtki teha, ma muudkui söögu ja joogu ja käigu isanda moodi riides — olgu ma saksaks tema mõisas. Ma ei läinud. Sain küll mõisast lahti, sest toapoisiks ma ühe käega enam ei kõlvanud, ja olin kauemat aega teenistuseta, aga isa juurde ei läinud. Parun oli mulle andnud valu- raha, millest võisin poole aastat elada. Siis pidasin mitmesuguseid kergemaid ameteid: olin linnas käskjalaks, kojameheks ja öövahiks, kuni viimaks hakkasin postipoisiks. Olin ju kutsari poeg ja armastasin

hobuseid... Isa saatis mulle vahel natuke raha, mina aga keeldusin seda vastu võtmast. Küll on noor inimene rumal!"

"Mis, Hindrek, sa kahetsed nüüd tagantjärele, et sa isa abi vastu ei võtnud?"

Postipoisi nägu kiskus hapukale naeratusele. "Kas ma seda just kahetsen — ei tea. Aga kui inimene teeb rasket tööd ja sealjuures kiratseb, siis on himu raha järele suur. Siis võiks kas või — vargile minna."

"Kui sa sedaviisi räägid, siis mine nüüdki veel isa juurde."

"Ta on juba hauas."

"Ja Maia — tahtsin öelda: sinu vöörasema?"

"On lesk, kui ta pole mehele läinud. Kutsus mind mõndagi korda oma mõisa „häraks“; ma sülitasin ta kirjade peale ja viskasin nad tulde. Ja kui ta mind täna veelgi kutsuks, teeksin ta kirjaga sedasama... Nõõ, Vanka ja Miska, nõõ!"

AMETI POOLEST KOSILANE

I. kirik tuli välja.

Kirikuesisel, mõni süld peauksest eemal, tee ääres seisis pika ja tugeva kasvuga noormees ning laskis oma sinised silmad teraselt üle pühakojast voolava rahvavoori käia, nagu ootaks ta kedagi. Ta tunnistas ühte nägu, tunnistas teist, ja kui ta pilk mõne peale uurivalt püsima jäi, tõmbas ta kindata käe taskust ning silitas sellega paar korda oma pleekjat, nüriks põetud lõuahabet, nagu inimene, kes millegi üle sügavalt mõtiskleb. Noormees kandis korrapäraseid tali-riideid: halli kaleviga kaetud ja kaunis hea musta kraega kasukat, karusnahkset mütsi ja säärsaapaid — kõik veidi paremat liiki kui kehvemal talupojal, aga mitte nii peen kui linnaisandal. Ta priske jumekas nägu võis ruttu usaldust äratada. Ta pilk oli otsekohene ja rõõmus, ta suu ümber mängis kerge, mõnus lõbukaar. Ta vaatles kõiki ja kõike, aga ta vaade ei olnud pealetungiv, ei äratanud kellegi tähelepanu. Ka ei seisatanud ta kauemini paigal, vaid laskis ennast voolus tükikese teed edasi nihutada, et siis jälle pisut peatuda või teise külge käänata. Siin pidas ta pikemalt silmas mõnd meest, seal mõnd naist, teal mõnd tüdrukut.

Nõnda jõudis mees viimaks kirikuaiast laia värava kaudu lagedale kirikuplatsile, kuhu rahvas salkade ja salgakestena kogunes oma hobuste ning saia-, kala- ja muude tavaliste kirikukauplejate ümber.

Kirikuplatsil vaatas nägus noormees jällegi terase, aga poolvarjatud uurimisega ringi. Ta pilk proovis ühte, proovis teist nägu. Mõnda silmitses ja kauemini,

nagu hinnates teisest libises ta vaade varsti mööda. Tal oli elav tähelepanek mööduvate neiude kohta, aga ta võis ka mõnd vanemat meest või naist kaua ja huviga silmas pidada.

Nõnda näis teda muude seas ka üks kõhna kehaga, pikkade juustega talumees huvitavat, kelle nägu ise-värki lapselikku uudishimu, rõõmust meelt, aga ka kaunisti tõntsi totrust väljendas. Tihti teretas see mees möödaminejaid, mis talle otse lõbu näis tegevat, ning püüdis siin ja seal ühe või teisega juttu teha, hüüdis tuttavatele naljasõnu järele ja otsis nähtavasti jutukat seltsi, kuigi ta oma pikaldase loomu pärast ise just mitte suur lobasuu ei näinud olevat. Võis ka olla, et ta piilus head seltsilist kõrtsiminekuks.

„Tere! Ega pahaks pane, kui küsin, kust ääri mees olete?”

Selle viisaka küsimusega lähenes noormees räägitavale keskealisele talupojale, kes oma päratu suurtes vene saabastes nagu kahes kaevus seisis, nähtava isuga võimatu suure koluga rakvere piipu imes ja vägevasti sülgas.

„Ah, kas mina?” küsis mees rõõmsa silmapilutamisega ja lükkas piibu teise suunurka. „Noh, kust ma siis ikka olen, — ega kaugemalt ühtigi, — eks ikka Kilgeta poolt... Ja külamees või — isand?”

„Näe imet, või Kilgeta poolt! See on ju üsna kena,” vastas küsija veidi vene hääldusel, aga ladusa lahkusiga, kusjuures ta silmad paarile naisterahvale, keda Kilgeta mees praegu oli teretanud, jäid järele vaatama.

„Kilgeta poolt näh; kas sina — või teie —?”

„Ei, ma olen kaugemalt, palju kaugemalt, aga Kilgeta on mulle endisest ajast nime kaudu tuttav,” algas noormees, juhtides jutu kohe laabuma. „Sest vaa-dake: mina olen Venemaal üles kasvanud, olin kümneaastane poisijõmpsikas, kui vanemad kodumaalt lahkusid, aga Kilgeta — sa heldeke, miks ma seda nime ei peaks tundma! Siit on Kilgetale — ütleme, — noh, kui palju maad sinna umbes on — versta — —?”

„Versta viisteist ikka tuleb ära,” tähendas piibu-meis võõrast nähtava uudishimuga tunnistades.

„Viisteist? Seda ma teadsin! Viisteist on õige — seda ütles ka mu isa... Ja sealt naabervalda —?”

„Kuhu naabervalda?”

„Noh, see, mis on sinnapoole...”

„Sinnapoole, — kas Võhu?”

„Võhu näh — just Võhu.”

„Sinna on meilt — Humala külast — ka oma seitse-kaheksa versta...”

„Seda küll, — jah, kõik need armsad tuttavad nimed!” rõõmustas noormees. „Ja Võhust on, otseteed minna, nii umbes kümme versta, või ka kaksteist — eks ole —?”

„Kuhu?”

„Minu vanemate valda, — ütleme, ehk ka jällegi viisteist — nii umbes...”

„Võhust nii kaugel on vist Mürdi vald,” tähendas Kilgeta mees.

„Vot, Mürdi! Seal seisis minukese häll. kulla ven-nas! Mürdi — Mürdi, — sealt rändasid mu vanemad seitsmeteistkümne aasta eest Venemaa poole, — seal on mul sugulasi, on mul tuttavaid — õigemini mu isal... Kas ehk seda serva tunnete?”

„Eks ikka tunne ka — saand mõnikord mööda käia ja nii —”

„Vahest ka mõni inimene sealpool tuttav?”

Külaonu sülgas, tilgutas piibust õli välja, lükkas ta kõvera varre jälle hammaste vahele ja kohmas:

„Mäleta praegu — tule nii äkitselt meelde...”

„Noh, pole viga,” rääkis jutukas võõras edasi. „Aga nüüd öelge, külaonu, kes oli see nugissilm, kes läks siit praegu vanema naisterahvaga mööda ja keda tereta-site?”

„Nugissilm? Missugune?”

„Noh, see — see — kollase siidrätikuga, natuke rõugearmisid näos?”

Teine mõtiskles aeglaselt, kuigi heal tahtel.

„Ah soo — Pardi Kadri vist emaga! Meie valla inimesed. Nii-öelda — üleaedsed. Pole viga — jõukad inimesed, kaks tütar, üks poeg, väike päriskoht... Kas ehk Venemaa isandal” — Kilgeta mees pilutas ir-

vitades silma — „nii-öelda kosjatee jalge all? Kodukohast kodukana otsimas?”

„Kes teab?” naeratas noormees vastu, „kui õnn hea — ega vastu paneks ühti.”

Külamees naeris laiast lõuast.

„Aga mis ma tahtsin küsida,” ütles siis, „— kuidas on su liignimi õieti? Ehk tunneme siinpool ka su suguseltsi.”

„Nimi? Kes nime tohib nimetada,” naljatas võõras. „Enne vaja teada, kas teie kandis külataatidel ka tütreid on, kes tahaksid nime endale saada... Ja ise ütlesite ju, et teil ei olewat Mürdi kandis tuttavaid.”

„Valetasin, vennas, kui ütlesin! Praegu tuleb meelde: tunnen paarigi meest seal, üks suur hobuseparisnik, nimega Valtu Kaarel, pagana kaval vanamees, raha kui raba, — ja teine — sa tulitand, kes seda ka ei peaks tundma — va Konna Mihkel, esimene naljahammas, suur joodik, — ja siis veel näh, kuidas vana inimese pea ometi nii tõntsiks võib minna! — Mürdist tuli ju meie valda ja ostis Räime Peetri koha ära va — Kitsetoa Kustas!... Küliap need kõik su vanemaid veel mäletavad ja su sugulasi tunnevad... Võib-olla ma isegi — aga kuidas su nimi siis õieti on?”

Venemaa mehe naeratav silm muutus nagu pisut kärsituks selle kordunud küsimuse üle, aga ainult silmapilguks: juba kostis ta suu lahkesti:

„Minu nimi on Otto Klimpenberg; loodan, et seda nime teie ja Mürdi nukas veel tuntakse.”

„Kimpelpärk — Kimpelpärk —,” painutas onu oma kanget keelt, „— tühi teab, seda nime pole ma eluilmaski kuulnud.”

„Võib olla,” vastas Otto Klimpenberg. „Ehk tuleb pärast siiski meelde. Aga praegu näen eemalt üht tuttavat, kellega kokku tahaksin saada. Seepärast — olge meheks, külavader, mõnusa jutu eest!”

Ja ta kadus rahva sekka.

Mõni minut hiljem jalutas ta pikkamisi kirikutrahteri esisel inimeste seas. Kus salgake koos sinna jäi ta seisatama ja püüdis nende juttu kuulatada, aga ikka nõnda ja niisuguselt kauguselt, et ta kellegi lähemat

tähelepanu enda peale ei tõmmanud. Mõnega alustas jälle lühikest vestlust, küsides, kui kaugelt külamees tulevat, millised vallad ja külad seal ja seal asetsevat, kas tee sinnapoole hea ja palju muud. Ka mõne neiu poole pöördus ta viisaka teretusega ja päris mõne üksikõikse asja järele. Kaks naist, keda ta aupaklik olek meelitas, pidid talle paari neiu kohta, keda noormees eemalt näitas, otsust andma: kus nad elavat, kelle tütreid nad olevat, kus teenivat jne.

Trahteri eest leidis ta viimaks külamehe, kes talle väga näis meeldivat. See oli väikese kasvuga, punase ninaga mehike, juba kaunisti nokastanud ja seepärast kõige paremas tujus. Vahetevahel lõi ta tralli, kepsutas jalga, hakkas tuttavate kaela ümbert kinni ja püüdis igauhega midagi vahetada, kas hobust, saapaid või piipu. Ta lallavat kõnelemist takistas järjestine luksamine.

Selle rõõmsa külaonuga sobitas noormees kohe tutvust. Kergesti sai ta temalt teada, et ta olevat Surva vallast, et see koht asuvat kirikust kahekümne versta kaugusel ja et mees on üksinda ja hobusega kirikus.

„Või Survast!” hüüdis noormees elava rõõmuga, vajutas vanamehele mõlemad käed sõbralikult õlgadele ja tahtis talle peaaegu suud anda. „Või Survast, kulla vennas, — see on aga tore! Kas tead, just sinnapoole tahtsin ka mina praegu sammud seada. Teeksin head liigud, kui keegi mulle Surva poole küüti annaks...”

„Tee liigud ja mina olen see mees!” hüüdis luksu taat. „Minu võik lendab kui tuul — seesugust saksasõitu pole sa eluajalgi saanud...”

„Tubli — kaup küps!”

Ja nad löid käed laksudes kokku.

„Aga kustpoolt sa siis ise oled ja mis asi sind meie kanti viib?” küsis küüdimees.

„Seda kõike jutustame märjukesel juures, vana kallil onu,” kostis Otto Klimpenberg.

Nad asusid vennalikult teineteise piha ümbert kinni ja kadusid trahterisse. Seal tellis Venemaa suguvend kohe naela viina ja kolm pudelit õlut, valis istmed ühe nurgas seisva laua juures, kust võis suurest trahteritoast vabalt üle vaadata, ja varsti olid mõlemad

kõige paremas jutus, mis Surva taadi sõnaohtruse mõjul väga elavaks edenes.

Kõigepealt sosistas Otto Klimpenberg seltsilisele kelmikal naeratusel kõrva: „Mulle räägiti, et teie valas olevat pagana palju ilusaid ja jõukaid peretütred; ütle, vennas, kas see on tõsi.”

„Tõsi kui tõrre põhjas vesil!” karjus vanamees, tõstes kiitlemisi mõlemat kätt. „Kurat, meie vald on ju kuulus ilusate tüdrukute poolest! Kuulus kogu kihelkonnas — kuulus üle maailma!”

„Tasa, tasa,” vaigistas Klimpenberg, „seesugustest pühadest asjadest ei räägita nii valju häälega... Kui tohin küsida — kas on sul enesel ehk ka mõni kodus?”

„Kümme aastat oma elust annaksin, kui oleks, — sina, just sina peaksid mu väimees olema! Aga üks oli — viisid juba ammu ära... Oli aga ka tüdruk! Oli see alles tüdruk! Kas tead — ma ütlen sulle — —”

„Hea küll, hea küll,” lühendas teine onu kiiduvoolu, „siis pole midagi parata. Aga me võime ju, kui tüdart enam ei ole, vahest ehk mõnd muud kaupa saada... Nagu ütlesid, on teie vallas seda, mida ma otsin. Dobral! Soovita mulle hea naine, ja ma olen sulle tänulik surmani ning tüki aega veel pealegi... Keda võiksid mulle näiteks nimetada ja soovitada?”

„Kolme tosinat ja neljandat pealekauba!” hooples Surva mees ja lõi rusikaga lauale. „Aga enne ütle siis ometi ära, kes sa õieti oled?”

„Kosilane.”

Taat naeris.

„Seda võib iga tattnina öelda... Aga vaata — minu nimi on Aadu Vidrik, olen Oinamäe koha rentnik Surva vallas, I. kihelkonnas, — see on ometi selge sõna. Sina aga — sa ütled: kosilane! Kas see on mõni nimi!”

„Hea küll — pead saama kõik teada, kõik! Nimeks on mul Andres Vares. Sündinud olen siin kihelkonnas, Kilgeta vallas. Nüüd aga elan Venemaal, Pihkva kubermangus. Ameti poolest olen sepp, aga mul on ka väike põllukrunt korralikkude hoonetega... Kas nüüd oled rahul, vennas?”

„Või sündinud oled siin kihelkonnas?”

„Nagu ütled; mu vanemad rändasid Venemaale, kui olin kaheteistkümnepäevane poisike. Kas tunned mõnd inimest Kilgetalt? Mul on seal sugulasi ja isa tuttavaid — vahest võiksin kosjajalad ka sinna poole pöörata... Kas Survalt on Kilgetale palju maad?”

„Eks su isa võinud sulle siis ka öelda, et Surva ja Kilgeta on teine teises kihelkonna servas!” naeris Oinamäe Aadu. „Ma ei tunne seal ainustki hinge. Aga mis pärgel ajab sind siis Kilgetale kosja, kui Surval on saadaval kõige ilusamad ja jõukamad tüdrukud maailmas, neid on seal nagu pihlakamarju! Täna sõidad minuga ja asi küps... Aga ütle mulle — kas sul on siis ikka päris õige kosjanõu?”

„Niisuguste asjadega ei mõista ma nalja,” vastas Andres Vares õiglase kindlusega. „Aga enne kui edasi räägin, ütle mulle, kes on see nabe tütarlaps, kes praegu uksest sisse astub. Kas ta pole vahest Surva vallast? Ma kuulsin kirikuplatsil, et ta nimetas seda valda ja Kalmu küla.”

„Või heitsid juba mõnele silmaga peale — tubli poiss!” kiitis Oinamäe Aadu. „Aga kui sa selle järele pärid, kes sealt tuleb, siis kulutad asjata suud... Ei see ole peretütar ega ole ta muidu jõukas.”

„Kas ta on vahest tubli tööinimene? Usin, karske ja — mis peaasi — kokkuhoidlik?”

„Jah, seda on Siimu-Jaani Kata küll, — laimaksin, kui teisiti ütleksin.”

„Vaata, onkel — sellest ma mõistan lugu pidada, see on tihti rohkem kui kapital,” rääkis noormees summutatud häälel, et jutt kellegi muu kõrvu ei puutuks. „Ma tahan sulle öelda: kui ma pärisin rikaste peretütarde järele, siis oli see aga nii mögaga — tuli nii lompsti suust! Mulle on täiesti üksipuha, on ta peretütar, või saunikulaps, või lihtne teenija — tublid käed ja ausad kombes, need kaaluvad minu silmis rohkem. Mul on, jumal tänatud, enesel nii palju, et ei tarvitse naise asemel paljast raha minna otsima. Mammone üksi ei tee õnnelikuks. Ma võtan naise, kellest mu mõistus lugu peab ja kelle vastu süda soojaks.”

läheb — rikkus tolgendagu alles tagajärel. Tead isegi, et rikas naine saab mõnelegi mehele ristiks; alatasa pistetakse sulle nina alla: mul oli seda ja mul oli seda, — sul oli nii palju ja mul oli nii palju! Tunneme juba!"

"Sa kõneled nagu Siirak Piiblis, aga rikkus on ikka tuline hea asi," vaidles Oinamäe Aadu vastu, armatseva pilguga viinaklaasi vaadeldes, mille ta suu peale tõstis. "On ju ka rikkaid tüdrukuid, kel usinad käed ja head kombat. Meie vallast võid neid mitu saada. Seal on Hundi Juhanil kaks niisugust tibu kodus — kummalgi ostetud koht pärida, igapidi viksib tütarlapsed —"

"Kes see Hundi Juhan on?"

"Meie talitaja."

"Kas nii kui targemat sorti mees —?"

"Jah, hea kolumees."

"See tähendab — oskab kirja, loeb ajalehte —"

"Jah, loeb päevalehte."

"Kas tütreid on koolitatud või nii?"

"Saksa keelt küll ei oska, aga kirjutavad ja õmblevad ja..."

"Kas talitaja elab sinu talust kaugel?"

"Surva vald on suur — meie vahet võiks olla oma seitse-kaheksa versta. Aga või see kosilasele mõni maa on!"

"Ega ole... Aga me rääkisime enne Siimu-Jaani Katast. Ütlesid, et ta pole peretütar; kas ta on teenija? mõisas või talus?"

Aadu matsutas joomise järel suud ja vingutas joomari kombel koledasti nägu.

"Kas tead, poeg," ütles ta siis sosistades, "Siimu-Jaani Katast kõneleme kõige viimaks; ainult nii palju võin kohe öelda: on teenija oma võõrasisa juures, kel on veel kaks täiskasvanud päristütart kodus ja kolmas kasvamas... Nagu märku andsid, käib ju su himu koolitatud piigakeste peale. Ka neid leiad meie poolt. Võin sulle kolme kohe nimetada: mõisa aidamehel üks, möldri-Hindrekul teine, metsavahi-Kaarli kolmas; vot, Kaarli Elli — sest saaks naine! See ei põlga ühtegi tööd — pühapäeval mamsel, äripäeval talutüdruk!"

Saksa keelt kui vett — kõik krammatikud ja klaberid selged..."

Vaheajal oli Siimu-Jaani Kata suurest kõrtsitoast kärmesti läbi kõndinud ja ühe kõrvalise leti ette astunud, kus müüdi pühapäeviti üksnes saia, sigareid ja paberosse; seal laotas ta valge rätiku lauale ja laskis enesele saia anda.

"Vaja pakk sigareid teele kaasa võtta," ütles Vene-maa noormees järsku oma seltsilisele, tõusis üles ja astus ka tähendatud leti juurde. Kuna Kata nobedate näppudega saiarätti sidus ja tagasiantavat raha ootas, silmitses Andres Vares teda tagasihoidlikul, varjatud viisil nähtava huviga. Terane tähelepanija oleks öelnud: see on asjatundja uuriv, kaaluv pilk, mille noormees neiu saleda kogu, ta tõsise, priske näo üle laskis libiseda, see on vaade, millega kaval kaupmees mõttes hindab pakutava kauba väärtust... Kiirel käigul sammus neiu, tõsiselt ja viisakalt, nagu ta kõrtsi oli tulnud, jälle ukse poole, mille taha ta kadus, ilma et oleks meeste seas kordagi ringi vaadanud. Andrese silmad saatsid teda uksele; kui sigarid käes, pöördus noormees Oinamäe Aadu juurde pikkamisi ja mõtlisult tagasi.

Nad lobisesid veel veidikese aega ja Andres laskis enesele veel hulga uusi kosjatedrekesi soovitada; siis tehti minekut. Noormees tähendas, ta tahtvat mõne pudeli "kibedat" ja mõne "magusat" kaasa võtta — mis otstarbeks, seda mõistis teine kohe —, seepärast mingi Aadu ja ajagu oma hobune niikaua trahteri ette.

Aadu läks. Andres Vares kaldus seepeale ruttu ühe vanema mehe poole, kes teises lauas istus ja keda Oinamäe peremees välja minnes oli teretanud.

"Ärge pange pahaks — olen võõras inimene," algas ta — "teie vist tunnete meest, kellega ma siin praegu istusin?"

"Tunnen — meie valla mees," vastas külamees.

"Et ma nüüd temaga sõidan ja asja pärast ka paariks päevaks tema majasse pean jääma, siis oleks hea, kui teaksin, mis mees ta on — see tähendab kas võin teda igapidi usaldada ja tema majas ka muidu mureta

olla — võite isegi arvata: suurem summa raha ligi ja nii — —"

"Võite tõesti mureta olla! Aadu ise on va aus mees, ehk küll teinekord rohkem sinikaela musutab, kui vaja oleks, — ja tema kodakondseist võib sedasama öelda — kehvad, aga laitmata inimesed."

"Vallas peetakse nendest nii-öelda lugu?"

"Noh, nagu igast muust pererahvast; päris lugupidamist annab muidugi rikkus — enesest mõista," naeratas külataat, kes ennast vist ka mitte "päris lugupidamise" osaliseks ei tohtinud lugeda.

Noormees tänas rahustava seletuse eest ja astus leti juurde viinasid tellima. Kui ta pudelitega — neid oli tal viis-kuus kasuka taskutes, kaenla all ja käes — trahterist välja jõudis, sõitis Oinamäe Aadu oma võiguga parajasti ette. Lustlik vanamees tegi trahteriesisel paar toredusesõõri, enne kui võigu peatas, kusjuures ta ühtelugu karjus: "tprrr! tprrr!", nagu ei suudaks ta tulist looma talitseda, kuna ta ise aga hobust ohjade pingutuse ja salajase löömisega taga sundis. Pudolid maeti ligidalseisjate nähes pidulikult heintesse. Venemaa noormees hüppas kehkjalt Aadu kõrvale saani ning valus piitsanips võigu kubemesse pani ta väledad jalad ketrama.

"Kas tead" ütles Oinamäe peremees õndsaimas tujus ja läikival silmal, "ma lugesin neid pudeleid, mis sa saani põhja matsid."

"Mis sest?"

"Võin sulle puhtast südamest öelda: ma armastan sind, noor vend!"

Aadu ütles seda nii pühalikul ja nii liigutatud toonil, et ta seltsiline suure häälega naerma hakkas.

"Ära naera ühtigi — ma armastan sind tõesti, ma armastan sind kui oma poega," kinnitas Oinamäe peremees otsekui pealetükkival haledusel edasi. "Ma näen, sa oled läbi ja läbi mõistlik poiss, sa oled haritud inimene... Sinuga sõber olla on igamehele auks — tule, ma annan sulle musu, mu poeg!"

See sündis. Andres ei naernud teda enam; ta püüdis olla vägisi tõsine. Ta pani käsivarre hellasti Aadu piha ümber.

"Ma armastan häid ja ausaid ja väledaid noori mehi, ja neid, kes mõistavad vanemaid inimesi austada ja meeles pidada. Neid nähes tulevad mulle ikka pisarad silma."

Aadu rääkis tõtt: praegu vähemalt äigas ta pöidlaotsaga tõesti pisara paremast ja pisara pahemast silmast; nutuluksumisel kiitis ta oma noort sõpra edasi, kuni see toppis talle suure sigari suhu ja pani tule ruttu otsa — lootes et see prunt taadi suu ees ta kõnevoolu veidi peataks.

Andres käänas jutu teisale. Ta hakkas ääri-veeri mööda Siimu-Jaani Kata üle lähemaid teateid koguma. Aadu toibuski varsti oma liigutusetujust ja andis iga punkti kohta pikad ning laiad seletused.

Noormees näis kõigega, mida ta kuulis, väga rahul olevat, isegi asjadega, millega vahest mõni teine kosi-lane nii väga rahul ei oleks olnudki. Näiteks arvas Oinamäe Aadu, et Kata peale väikese veimevaka ja ausate pulmade võõrasisa käest abiellu vist muud midagi kaasa ei saa, ehk küll Siimu-Jaani Rein kui suure päriskoha omanik olevat jõukamaid mehi vallas. Rein, pehme ja tõssi loomuga mees, seisvat oma pärislaste mõju all, kes oma pärandi vähendamist muidugi mitte hea silmaga ei suutvat näha ja kes võõrasõde üldse hästi ei sallivat. Kata kaitsja, ta ema, puhkavat aga juba mõnda aastat mulla all. Kata olevat siis majas enam tüdrukuks kui tütreks.

"Muidu kõik ka ikka ärksad inimesed?" küsis Andres Vares.

"Ärksad? Kuidas ärksad?"

"Noh, loevad raamatuid, ajalehti ja nii —?"

"Ei usu. Lehte sinna küll ei käi, seda tean. Ma usun, Rein ise ei oskagi õieti lugeda — on va unine me-hike."

"Soo, soo," tähendas noormees, "jah, üks inimesi ole kõiksuguseid. Ja sina — mis lehte sina siis loed?"

"Ristirahva Pühapäeva-lehte teistega koos," vastas Aadu, "— kaks vana inimest — meile saab sellest küllalt... Meie vallas ei peeta ülepea mitte palju teisi seitongisid — elame kirikust ja raudteest kaugel, hakka siis tühjade eest veel raha välja andma."

„Õige, päris õige — ega neist kasu saa midagi,” kinnitas noormees. „Sul siis kodu nooremaid inimesi polegi — lapsed kõik juba pesast lennanud?”

„Ära! Tütar mehel, pojal teises vallas rendikoht; ajan sulase ja tüdrukuga tasahiljukesi läbi.”

Nõnda juttu vestes ja taoti väikesest pudelist, mille Venemaa noormees teel tarvitamiseks kasukataskusse oli pistnud, keelt niisutades, jõudsid mõlemad kirikulised tunni nelja-viie pärast Survale. Aurav võik peatus Oinamäe talu ees, peremehe uhkusega hüüdis Aadu sulase hobust vastu võtma ning vennalikul kaelustusel ja teineteist toetades astusid mõlemad südamesõbrad tuppa.

Et külaline oli perenaise vastu üliviisakas ja peale tülitamist palus ikka vabandada, siis sai talle Oinamäe talus üsna lahke vastuvõtmine osaks, olgugi et Viile oli mehe suur „kilk”, mille ta ühes võõraga oli kaasa toonud, vastumeelt. Siiski purjutati pärast õhtusööki vahvasti edasi, ja et külaline kulud kandis ning perenaist ennast, kes head piisakest ka just ei põlanud, rohkesti „trahteeris”, siis kadus Viile tusk varsti — pealegi kui ta kuulis, et noormees olevat kosilane; säärane huvitav elukas äratas ju kõige pahurama naise emalikkude huvi.

Järgmisel hommikul parandati pead ja hakati sõjanõu pidama. Va käbe Viile, kellele Venemaa külaline ta alandliku ning aupakliku meelelaadi poolest ikka enam hakkas meeldima, võttis nähtava õhinaga oma ülesandeks noori inimesi kokku toimetada, soovigu noormees Siimu-Jaani Katat, selle õdesid või kedagi muud „kudruskaela” vallast. Viile omalt poolt teadis vähemalt poolt tosinat soovitada; kuid Andres Vares jäi vähese mõtlemise järel Kata kohta kindlaks — see olevat talle kirikus kõigist kõige paremini „passinud”, ta süda ütlevat: see, ei keegi muu!... Viile ettepanekul arvati siis peale pikemat arutamist kõige sündsamaks kutsuda Kata õhtuks Oinamäele — „vastastikku nuusutamiseks”, nagu ta ise tähendas; lähivad jutud tüdrukuga kokku, küll siis sobib kõik muu iseenesest.

Õhtu tuli. Ja Kata tuli.

Oinamäe eit oli käinud temal Siimu-Jaanil ise järel, aga asja nii kavalasti toimetanud, et tüdruk õiget põhjust ei teadnudki, miks teda Oinamäele kutsuti. Kata tegi siis ka suured silmad ja punastas võimsasti, kui leidis võõra mehe eest, kes teda häbelikult ja siiski nii teraselt hakkas silmitsema.

Kata ei olnud üleliia ilus, ei üleliia inetu; mis ta oli ja mis tal oli, liitus ühtlaseks tervikuks ja see tervik meeldis; kust tükist või mis küljest see mõju õieti tekkis, jäi otsustamata. Vahest võis hinnata ta nina liiga tõntsiks, ta suud pisut laiaks, ta kasvu veidi väikeseks, aga kõik ühenduses andis neiu laadi ja kuju, millele silm meelsasti jäi peatuma.

Sündsamaid kosjasobitajaid kui Oinamäe pererahvas poleks Andres Vares enesele võinud soovida. Vaevalt istuti õhtusöögile, milleks Viile oma sealiha ega kanamunade peale — jõuka kosilase auks — sugugi polnud armu heitnud, kui juba jutt asja ennast hakkas riivama. See oli nii ilusti ääri-veeri mööda sündinud, et mõlemad noored inimesed hästi ei märganudki — ujusid aga korraka voolus! Aaduke oli küll juba uuesti natuke „vintis” ja pillas mõne liiga varase sõna sekka, aga eit korraldas kõik jälle roopasse ning juhtis jututüüri kindlal ja vilunud käel. Ta teadis Venemaa võõrast nii palju ja pealegi nii palju head jutu sekka puistata, kui tunneks ta teda paarkümmend aastat või kui oleks ta tema lähem sugulane. Teiselt poolt veeretask ta Katagi kohta iga kolmanda lause takka mõne kiidutera. Kosjasobitamise-õhinas võib naine unustada kõik oma vastasuse teise omasoolise vastu, isegi kadeduse.

Enesest mõista, et sel esimesel lähenemisel ning silmitsemisel ei jõutud veel mingile kindlamale tagajärjele. Seda ei soovinud vist Andres isegi. Ta laskis ainult märku anda, mis nõu tal on, ning andis ise märku, kelle peale ta valik on langenud. „Ma nägin teid kirikus, te olite mulle meele järele” — see oli ainus lähem sõna, millega ta ise asja puudutas. Kata ei kostnud midagi. Ka tema pilk, mis vahel noormehet peale vilksas, ei kostnud esiotsa midagi; see ei aval-

danud kutsumist ega tõrjumist. Uks tähis jäi aga Andresele siiski meelde, millega ta võis rahul olla: Kata sattus mõttesse, ta näis aru pidavat; ja kui ta viimaks tõusis ja minekut tegi, oli ta nähtavasti erutatud. Ta põsed punetasid ja käsi, mille ta külalisele jumalagajätmiseks andis, oli palavam kui enne.

„Kas julgeksin ka Siimu-Jaani talus korraks nägu näidata?“ küsis Andres lõpuks paluva naeratusega.

Ka Kata naeratas — vist esimest korda tervel õhtul nii lahkesti. „Meie ukseid on lahti kõigile külalistele,“ vastas ta pehmelt.

„Hurraa!“ hüüdis Oinamäe Aadu, kui neiu oli lahkunud. „sest võib asja saada!“

Ja nad tühjendasid kolmekesi klaasid. —

Lähemal õhtul järgnes Andres Vares külaskäik Siimu-Jaanile Oinamäe peremehe kui oma tulevase isamehe seltsis. Enne seda oli Viu juba mahti saanud Siimu-Jaani Reinu asja vastu ette valmistada ja kosi-lasele teed tasandada. Kõike seda, mida Andres Vares Oinamäel oma õitsvast ametist, oma nägusast elukohast ning heast elukorrast oli jutustanud, korrutas Viu oma luhtava luuleande kaasabil Siimu-Jaani peremehele ette ja väitis hea õnne peale koguni, et ta noormehe vanemaidki tundnud, enne kui need Kilgetalt Venemaale asunud...

Nõnda sündis siis, et Andres Siimu-Jaanil ilma mingisuguse umbusalduseta vastu võeti, peremehe poolt veel eriti sõbralikult. Andres arvas pealegi märkavat, kui oleksid Kata mõlemad täiskasvanud poolõed see-üle tõsiselt kahevahel, kellele neist mõlemast on Venemaa peiu külaskäik õieti mõeldud, sest kes võis siis arvata, et keegi nii juhm on ning peretütrest mööda läheb, sirutades käe vaeselapse järele. Ja kui Mai ja Liisa aegamööda ometi selgusele jõudsid, kuidas lood seisid, pani Andres tähele, et nende pilkudest Kata kohta kadedus välkus. Sellest järeldas aga kosi-lane väga õieti, et ta kõikidele meeldis; Kata sage punastamine ta rahutu lahkus ja suurem elavus kinnitasid teda selles usus märksalt.

Andres Vares viibis vaevalt tunni aega Siimu-Jaani talu katuse all, kui ta terane vaim selle maja kodus-

test oludest ja vahekordadest juba kaunis selge kujutelmale oli joonistanud. Ta teadis, et Reinu mõlemad päristütred püüdsid Katat eneste meelevalda alla rõhuda ja lasksid teda igal puhul tunda, nagu ei oleks ta nendega mitte üheõiguseline ega ühevääriline; nad katsusid temas igal viisil alal hoida teadmist, et tal ei ole midagi käskida, ei midagi nõuda, küll aga nende käsku täita ja nendele alistuda. Maja sisemine valitsus seisis Maie kui vanima tütre käes; et see valitsus poolõe kohta iseäranis pehme ega helde ei võinud olla, seda võis igaüks Maie karedast, külmast iseloomust järeldada. Liisast arvas külaline märkavat, et ta töö vastu just mitte sooja sõprust ei tundnud; ta oli lodev, tõssakas ja vaatas, kui midagi oli teha, heameelega Kata peale. See muidugi pidi siis kahe või koguni kõigi kolme eest käsi liigutama, mida ta ka tõrkumata nagu teenija näis tegevat; vastupanemiseks puudus tal vist meeleskindlus ja igasugune kangekaelsus; ta ihkas rahu ja armastas ühtlasi tööd. Reinu ennast õppis külaline tundma kui tuima vaimu ja tõntsi mõttega torisejat, kes pidas ennast küll peremeheks, aga seda ei olnud; vähemalt ei näidanud ta võimupiirid vanema tütre omadest üle ulatuvat. Et ta võõrastütrele sel lool oma isalikku kaitset Maie ja Liisa vägivalla vastu hästi ei suutnud osaks saada lasta, see oli enam kui tõenäoline.

Andres Vares püüdis kõigi majaliste vastu ühesugusel mõõdul viisakas, lahke ja ladus olla. Tal oli eriline anne seltskonnast, kus kõik üksteisega tuttavad ei olnud, võõrastust ja kohmetust nalja ja hea tujuga eemale peletada. See läks tal ka täna Siimu-Jaanil korda. Iseäranis võitis ta pereisa varsti enda poole. Suure meeleheaga näis Rein noormehe mõnusat juttu kuulvat, naeriski paar korda õieti südamest, mis tal muidu mitte viisiks ei olnud. Maie vastu oli Vares iseäranis aupaklik. Ta teadis niu muuseas jutustada, et tema praeguses kodupaigas Venemaal olevat veel paar noort ja jõukat krundiomanikku, kes tahtvat kodumaale kosja tulla; nendele pidavat ta koju jõudes oma teekonna üle otsust andma ja teatavas asjas nõuks olema. „Nüüd ma tean,“ lisas lõbus noormees

juurde, „kuhu mul vaja on oma sõpru juhatada — Surva poole, kõik Surva poole! Küll nad siis ka õige talu üles leiavad.” Seejuures heitis ta Maie ja Liisa poole tähendusriikka pilgu, mis näis piigadele elavat meelehead tegevast.

Nõnda möödus esimene õhtu Siimu-Jaanil lõbusalt, ka teine. Siis tuli kolmas ning kõige tähtsam. See oli neljapäeva õhtu. Asjata on öelda, milles oli selle õhtu iseäraline tähtsus, asjata kirjeldada, mis sel õhtul räägiti ja tehti. Tagajärjega võis aga igaüks rahul olla: isa ja tütar võtsid õnneliku kosilase vastu — kosjakaup oli küps. Kui palju Andres oma õnne eest tänu võlgnes osavale kosjasobitajale, Oinamäe perenaisele, või tublile isamehele, va naljaosavale Aadule, või isenele väärtusele, mis ta oli vaekausi vajutanud, — kes seda enam hakkas arutama! Kõik olid ühteväisi rõõmsad, et asi tahedal. Kes peigmeest vähegi tundis, teadis, et ta tänamatu ei olnud, ja kui ta ei teadnud, siis vähemalt a i m a s ta seda. Aadu ja Viuu aimdused olid ses suhtes iseäranis elavad...

*

Laupäeva hommikul traavis Siimu-Jaani õuest välja rammus ruun uue läikiva saaniga ja pööras varsti täie ajuga laiale kirikuteele. Saanis istus pruutpaar, kes sõitis papi juurde „lugemisele”. Talu uksest vahtis talle hulk ärevaid silmi järele, silmi, milles virvendas lihtsa uudishimu kõrval ka sügavamaid hingeliikumisi. Paari neiurinda võis küll salasoovike pitsitada: Oh, et ma ise seal saanis istuksin, kas t e m a või mõne teise kõrval!... Ka muis taludes, kust Siimu-Jaani suur kõrb puristades mööda vehkis, täitusid aknad ja läved peadega, ja kui vainul keegi vastu tuli, siis andis ta ruttu teed, sirutas kaela pikale ja vahtis tuttavale sõiduriistale nagu mõnele imenägemuusele järele... Nemad mõlemad aga, nad istusid külg külje vastas, vaatasid tihti teineteisele otsa, näeratasid ega teadnud, millest rääkida. Andres kiirustas ühtelugu sõitu, nagu ihates kodu lähedalt võimalikult peaaegu eemale saada; vist ei meeldinud talle see üldine uudishimu, see

kaelasirutamise ja kõrvakikitamine, milleks nad oma sõiduga asja andsid.

Ja tõesti, nad leidsid alles juttu, kui esimesed viis versta olid selja taga.

„Me tunneme teineteist paljalt nädal aega,” ütles Kata mõttes.

„Ja minu meelest on, kui tunneksime teineteist juba kümme aastat,” vastas Andres.

„Minu meelest ka — imelik!”

„Mispärast imelik?”

„Noh, imelik ikka küll.”

„Aga vaata linde, kui need kevadel paarivad: tuhandete seast leiab isane ühe rapsuga sünda naisukese, ilma et nad teineteist enne oleksid näinudki. Kas see ka on imelik?”

Kata naeris. „Jah, aga kes siis ütleb, et sina sünda oled leidnud?”

„Seda ütleb mu süda.”

Neiu nägu läks tõsiseks, väga tõsiseks. Ta vaikis veidikese aega, ta näis põnevusega mingit küsimust ootavat — üht vastaküsimust. Aga kui see jäi tulemata, pööras ta näo peigmehe poole ja vaatas talle otsa.

Andres tundis seda vaadet. Niisugune vaade oli ainult Katal, ka niisugused silmad üksnes t e m a l. Vähemalt ei mäletanud Andres, et keegi kunagi enne nõnda tema otsa oleks vaadanud. Iga kord käis ta rinnast imelik piste läbi, kui neist silmadest kaks läikivat juga — palavad ja selged nagu päikese kiired — talle näkku torkasid. Ta tundis nagu valu, aga see valu ei olnud kibe, ta oli valu, mille järgi tekib igatsus, mida tahaks ikka jälle maitsta. Ja siiski kartis Andres seda vaadet, ta hakkas teda kartma, mida sagedamini ta tundis tema loitvat helki oma palgel. Ikka tihedamini jättis ta Kata pilgu vastamata, pööras silmad praegugi teisale.

„Seda ütleb sinu süda,” kordas Kata pikkamisi ja iseäralise rõhuga.

Andres ei pääsenud enam, ta pidi küsima: „Ja sinu oma?”

„Minu oma —?”

Ja nüüd ei pääsenud Andres ka uue vaate eest, ta

pidi tema otsekui sülitse täielt ning tervelt vastu võtma... Imelik, et ta seda kartis! Kata suured sinihallid silmad — ta neiuliku jume peaehted — olid vaatelt päris lapsesilmad — tasased, alandlikud, paluvad, vähema kui kavaluseta, vähema kui torketa. Nad laotasid ta näo, kogu ta olemuse üle kuma, mis võis mõjuda üksnes vaigistades, lepitades ja piirita usaldust äratades.

„Minu süda ütleb sedasama,” tähendas neiu tasahiljakesi, ning rõõm, et peiu ta vaate, mis rohkem rääkis kui ta suu nii armulikult oli vastu võtnud, värvis ta põsed verevaks.

„Noh, siis on ju kõik korras!” naeris Andres.

See naer oli aga asjata veidi terav, lõikav. Andres raputas end, nagu oleks tal külm, ja andis hobusele piitsaga äkilise nipsu, nii et erk loom tegi ehmunud hüppe ja sööstis siis kui nool jooksu. Andres väristas veel korra oma ülemist keha, andis mütsile kerge vopsu, nii et see kuklasse nihkus, ja hakkas siis ladusasti ning lustlikult kõiksugust nalja heitma ja vigurijutte vestma. Kata kuulas, naeratas, aga ei naernud palju. Mida kannatlikumalt ta kuulas, seda jutukamaks läks Andres, seda elavamaks paisus ta hea ning kerge tuju. Ta oli julge oma paeluvas jutuandes ja oma lugude huvitavas sisus; seda avaldas ta rõõmus olek ning see mõnus joon ta suu ümber, mis tegi ta näo igäühele nii meeldivaks.

Korraga tundis ta kergelt kätt oma varrukal.

„Andres, räägime nüüd ka muist asjust,” ütles Kata vagane hääl.

„Mis asjust siis?”

„Noh võid ehk isegi arvata:...”

„Pulmadest?”

„Oh ei, see on kõrvaline asi.”

„Näe mul pruuti — või pulmad kõrvaline asil!” Ja jälle see lühike, sabatu naer.

„Minu meelest on pulmad tõesti kõrvaline asi,” ütles Kata ja pani saanipõlle all kindas käed rüppe risti.

„Parem oleks, kui kõneleksime oma minevasest kui ka tulevases elust.”

„Kas sellega nii häda on?”

„Häda just mitte, aga —”

„Noh, kui tahad, hakka aga peale!”

Kata hakkaski.

Ta kõneles tasa ja argelt nagu lapsuke, kes vestab videviku ajal teistele muinasjuttu; aga kõik veeres ta huultelt nii avalalt ja loomulikult, nii ilma mingisuguse ja ülearuse ehteta ja võõbata, et kuulaja aiva kasvava naudinguga kuulas. Kata jutustas oma rõõmukehvast, rõhutud elust isamajas, ilma kellegi peale kaebust tõstmata või viha avaldamata, tunnistas õiglaselt, et ta juba ammu igatsenud muutust mehelemineku kaudu ja et ta soovi täidmineku pärast tundvat enda nüüd väga õnneliku olevat. Siis päris ta peigmehele oma tulevase kodu üle ühte ja teist järele, lubas Andrese isale ja emale sõnakuulelik laps olla ning neid armastada ja seletas mõne lõbusatujulise lausega, kuidas ta endale oma tulevast elupõlve, oma tööd ja tegevust kujutlevat.

„Kata, räägime nüüd ka muist asjust,” osatas teda Andres naerdes ja pani pahema käe mõrjsa piha ümber, et teda silmapilguks enda külje vastu suruda. „Kui kord kodus oleme, küll siis elamisega nõu leiame. Ütle parem, kas jõuame varsti Muhu kõrtsi juurde, kus hobust võiksime hingatada; näe, hakkab juba märjaks tõmbuma — tee pagana tuhkjas.”

„Versta kolm veel,” vastas Kata. „Kas meil on aega peatuda?”

„Tohoo — aega küllalt! Õpetaja võtab meid igal ajal vastu, sest ta tunneb mind.”

„Tunneb sind?”

„Jah. Ma tõin talle oma õpetajalt, kes on ta sugulane, kirja; sõin ja jõingi ta majas... Või arvad, et Venemaal meie usku kirikuõpetajaid ei ole? On!... Kas tead, Kata, kõrtsis võtame natuke kehapidet ja oleme õige rõõmsad!”

Ning uuesti sattus mees endisse lusti- ja jututujju, hakkas oma vigureid näitama ja laulis lõpuks üsna ilusa painduva häälega paar salmi trallilaulugi.

Nõnda jõudsid nad Muhu kõrtsi juurde, mis asetses kahe postitee lahkmel ja näis kaunis suur ning korralik olevat.

„Oota natuke, ma lähen sisse ja vaatan, kas ei ole seal liiga palju joodikuid ja kus leiame paraja paiga,” tähendas Andres, hobust ohjadega kergesti peatades, kuna kõrtsiesisel ei olnud teisi saane ainustki näha.

Ta astus sisse. Ruttu sammus ta avarast kõrtsitoast läbi leti ette, mille taga punetava näoga paks emand, mitmekordne lott lõua all, pikkamisi talitades oma vägevast kehakoormat sinna ja tänna laskis vaaruda.

„Kortel viina!”

Andres võttis täidetud klaasi ja jõi ta ühe lonksuga pooleni tühjaks; vähese peatumise järel tühjendas ta klaasi täiesti ja pani siis ruttu sigari suitsema.

„Kas see väike tuba seal tühi on?” küsis ta, tähendades käega nõndanimetatud „saksakambri” poole.

Trahteriemand jaatas.

„Lubage mulle sinna mõdu ja õlut... Ka väike pudel konjakit.”

Emand vaatas aknast, mille taga hobune puristas; saanis nägi ta noort naisterahvast istuvat; ta mõistis. Vaheajal oli Andres välja läinud, et pruuti sisse kutsuda. Nad võtsid istet saksakambris, kuhu trahteritüdruk tellitud joogid lauale kandis.

„Andres, miks nii palju?” küsis Kata tasase etteheitena.

„Kuidas? palju?” vastas Andres rõõmsalt. „Saksakambris istudes peame ometi ka midagi ostma! Kui ära ei jaksa rüübata — võib ju järele jääda... Vaata, siin on hea rohi külma vastu — oled ju sinine nagu jõhvikas!” Ja ta kallast mõlemad napsiklaasid täis konjakit. „Või soovid midagi magusamat?... Kuulge, hea laps, tooge meile pisike pudel kirssi!” hüüdis ta tüdrukule järele.

Kata vaatas argliku imetlusega talle otsa. Aga nii salaja kui see ka sündis, märkas Andres pilku siiski ja hakkas veidi kareda häälega naerma.

„Ära kardada, ega ma sellepärast joodik ole!” hüüdis ta. „Tervel eluajal pole ma veel kordagi purjus olnud... Täna on mu süda, aga nii rõõmus, olen nii täis õnne, et seda kuidagi pean pühitsema... Tervist!”

Klaasid kõlisesid kokku. See kõlin heitis ka mõrsja rinda isevärki õnnesädeme; ühtlasi hakkas Andrese

lustlik tuju vastupanemata võimuga ikka enam ja enam talle külge. Magus kirsiviin toodi. Kui Kata peigmehe elaval sundimisel ka sellest klaasikese ära oli rüübanud, tundis ta soontes lõbusat sooja ja meeltes haruldast elavust. Kui mõnus oli siin nägusast kambris istuda — t e m a g a istuda!

Andrese nägu oli punetama hakanud, ta silmadel oli kiiskav läige. Ta rääkis palju ja naeris palju; kõik see sündis rahutu rutuga, hüpates ühelt asjalt teisele. Kambri ukse koomale lükanud, võttis ta istet pruudi kõrval vahariidega ülelöödud vanal sohval. Ta ümbritses neiu piha oma käsivarrega, eemaldas parema käega Kata suurräti pea ümbert ja õlgadelt. Nõnda nad istusid juues, teineteist nokkides ja naljatades veel mõne aja, siis ütles Andres korraga:

„Kas tead, kallike, mis mulle praegu meelde torkab, — tühi võtku, kus olid mu mõtted varemalt!... Aga sa saad pahaseks, ma tean, sa saad pahaseks!”

Seejuures hakkas ta käega põuetaskuis kobama, tõmbas mõned paberid, vana taskuraamatu ja paar muud asja välja, soris neid ning pistis nad pettunult jälle tagasi.

„Mis viga?” küsis Kata.

„Viga on nii palju, et pean tunniks või poolteiseks ära minema... Sa tead ju, et mul on siin naabruses — viis kuni kuus versta — üks vana onu, kelle juures ma, kui Venemaalt tulin, mõne päeva külaliseks olin... Mis? Sa ei tea? Kas ma seda siis pole rääkind? Mine ikka! Ütlesin ju kord! Siin Tuisu veski taga — va Mulla Mart — mu ema vend!... Noh, hea küll, — nüüd tuleb mul äkki meelde: kõik oma suurema rahsumma jätsin tema hoiule — tead isegi, teel, võõras kohas, võib mõndagi juhtuda ja —”

„Misjaoks on sul siis õpetaja juures nii palju raha vaja?” küsis Kata.

„Õpetaja juures mitte, aga ma tahan — võid isegi arvata — kirikupoest pruudile ka midagi osta — — wait, wait, see peab nii olema, ega ma ennast ometi teiste inimeste naeruks hakka tegema!”

„Ma laenan sulle siis — mul on kümme rubla kaasas,” pani mõrsja ette, ise kergesti punastades.

„Suur pikk tänu — ohoo, mul on ju rikas pruut!“ pilkas Andres heal tujul ja naerdes. „Aga see ei aita mulle midagi. Mul on oma raha ikkagi tarvis, ja peale selle veel: ka minu ristimistäht passiga on onu juures; ristimistähte nõuab papp tingimata.“

„Aga ta tunneb sind ju?“

„Jah, nii palju, et viisin talle kirja ja et ta teab, kust olen. Aga seda on vähe... Kallike, ära taple, ära lase endal aega igavaks minna: ma lähen ja tulen kui tuul!... Sest vaata: me võiksime ju kahekesi sinna sõita, ma võiksin oma ilusat pruudikest nendele näidata — nad hüppaksid rõõmu pärast kõik laest välja... Aga kas tead, mis on, kui mõlemad lähikesime? Nad ei laseks meid nii pea lahti — ma tunnen onu, iseäranis aga onunaist —, nad hakkaksid meile süüa ja juua pakkuma, ripuksid nii kaua meie hõlmas kinni, kui õhtu käes. Mine siis veel õpetaja juurde! Meil on ju siitki veel oma seitse versta sõita! Kas mõistad, kallike?“

„Sõida siis pealegi, eks ma oota,“ vastas Kata alistumisi.

Andres viskas veel ühe konjaki ära, jõi õlut peale ning astus lõkendaval näol ukse poole, kuna ta enne pruudi kätt oli surunud, rutu pärast temale silma vaatamata.

„Lähen ja tulen kui püssikuul, — ära lase aega endal igavaks minna,“ trööstis ta uksest väljudes veel kord. Alles ukse vahelt saatis Katale vaate ja selles elas midagi, mida neiu ei taibanud.

Leti juures laskis ta endale veel pooletuubise pudeli viina anda, mille ta hoolikalt taskusse pistis — vist onu jaoks. Näis siis nagu nõu pidavat, kas enne võetud joogid ka ära maksta või mitte. Maksis kõik.

„Sõidan tunniks või paariks naabrusse ja jätan pruudi emanda hoolele,“ ütles ta viisaka naeratusega. „Ehk aitate tal natuke aega viita.“

Sõna „pruut“ süütas sedamaid põlema kõrtsimamma huvi ja uudishimu; ta lubas neiule ajaviidet muretseda. Andres tänas ja läks.

Paks kõrtsiemand latras külalisega ligi tunni aega iidamast ja aadamast, jõi sundimatult kirsiviina või õlut sekka, ei väsinud pruudi ja peiu eluolude järele pärimast kuni sukapaela ja vestinööbini. Ta lahkus Kata suureks meeleheaks alles siis, kui hulk karedaid hääli suurest toast kuulutas, et oli värskaid kõrtsilisi tulnud. Need pidasid ta kauemat aega leti taga kinni, sest kõrtsmik ise oli kodust ära. Vahetevahel astus ta siiski pruudi juurde sisse; viimaks tõi sel puhul näputäie ajalehtede numbraid kaasa.

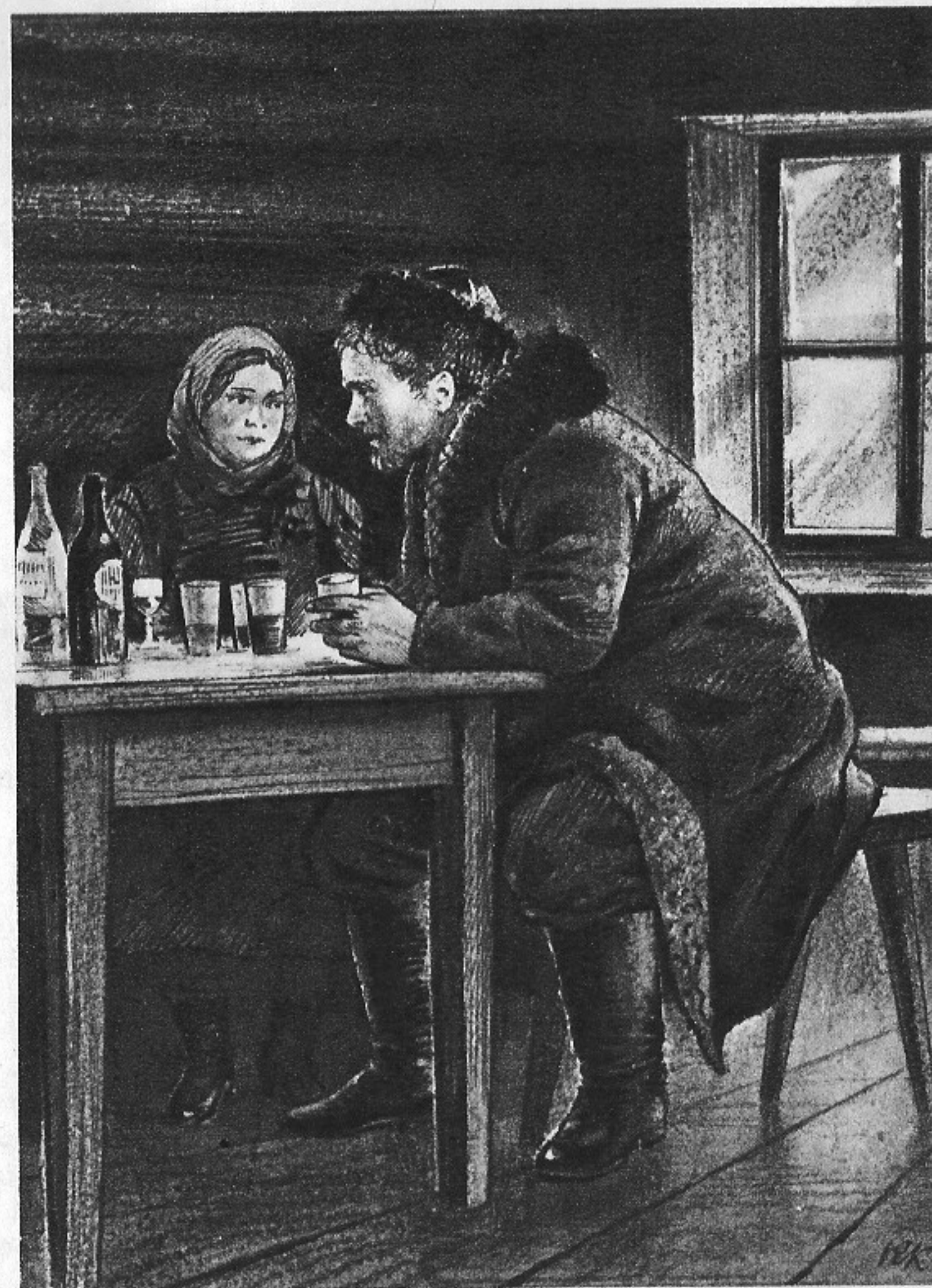
Kata, kes paksu üleriide seljast oli heitnud, hakkas lugemisega aega viitma. Ta luges, mis just silma puutus: poolikut juttu, sõnumeid, kuulutusi; lehtedes oli teateid igast Eestimaa kaarest, aga enamasti ühesuguse või vähemalt sarnase sisuga; üks teataja kordas teist, üks korrutas seda järele, mis teine ees oli keldanud: kontsert, näitemäng, näitemüük, ööhulkumine, hobusevargus, kõrtsid, noorrahva elukommete langus, hariduse puudulik edu, valla täiskogu poolt Siberisse mõistetud või mõistmata jäänud kurjategija, head või pahad ilmad ja nõnda edasi, või — õigemini — jälle otsast peale! Sõnad nagu: „ööjünger“, „saadanasulane“, „sälusaks“, „joomakatk“, „alkoholiohver“, „rahva mädapaise“, või kõnekäänud nagu: „kohutavalt kasvamas“, „hirmsasti maad võtmas“, „ladusasti üle laudade“, „pühamad püüded“, „soemad soovid“ — kõik see ammu mäletsetud ja ühamäletsetud keelepõhk täitis lehtede sõnumeid ja need sõnumid lehtede veergusid — kuni lugeja jälkuseni. Iga looke lõppes siis veel sisukohase hüüde või õhkega, nagu: „Kole tegu!“ — „Hale lugu!“ — „Kõrtsi vili!“ — „Edasi, Eesti pojad!“ jne.

Kata luges ja haigutas — haigutas ja luges. Ühest lehest leidis ta muuseas lookese, mis teda silmapilguks huvitas. Pärnumaalt, Saarde kihelkonnast, kirjutas keegi „uutmoodi kelmusest“, mille üks „kosjandidaat toime pannud“ ja mille ohvriks sattunud kellegi kandimehe tütar. Uhel heal päeval ilmunud tähendatud taresse korraliku olekuga noormees ja hakanud tütreaga kosjakaupa sobitama; öelnud enese Valga lähedalt, Läti piirilt väikese pärisloha omaniku olevat,

kes tulnud kodukanakest otsima. Miinake, keda ta kuskil külakontserdil juhtunud nägema, meeldinud talle üliväga, ta kuulnud temast palju head jne. ning pidanud teda endale kohaseks küljeluuks. Kaubad lähevad kokku. Pruutpaar sõidab õpetaja poole loetusele. Teel aga ütleb peiu korraga: „Oota siin kõrtsis mind veidike aega, ma sõidan pooleks tunniks oma õemehe juurde, kes elab siin vallas ja kellele ma koha intres-side maksmiseks natuke raha lubasin laenata — ta vaene on halva aja tõttu tänavu veidi kitsikuses. Mul puudub aga umbes kümme rubla summaks, mille tahan talle anda, kuna ma endale posti kaudu kodust kohe raha lasen saata. Laena mulle seepärast omast rahast, mis sul ju kaasas, nii palju mõneks päevaks.” Tüdruk laenab ja laseb peigmehe hobusega ära sõita; enne joonud kõrtsis veel tublisti peeni viinu, õlut ja limonaadi, mis peigmees lubanud tagasi jõudes ära maksta. Aga ta läheb ja jääb! Mõrjsja ootab kolm tundi, viis tundi, ootab öö läbi — asjata! Kelm on hobuse, saani ja rahaga kadunud. Nuttes pöördub pruut jala kodu poole. Kõik tagaotsimised tagajärjetud... Sõnum lõppes tavalise kombelise õuduseavaldusega, mida toetasid kaks hüüumärki, manitsusega, et „Eesti tütreid” ei võtaks mitte nii meheleminekuhimulised olla ja et nad usuksid ainult kosilasi, keda nad täiesti tunnevad...

Kata naeratas loo üle. „Küll oleks lugu, kui nüüd ka Andres tagasi ei tuleks — pani ju samasugusel viisil hobuse ja saaniga minema!” mõtles ta. Kuid see oletus oli tema meelest nii veider — Andrese kohta nii veider —, et ta muretuult uuesti naeris.

Ootamine hakkas siiski juba igavaks minema. Kata arvamise järgi oli Andres juba vähemalt kaks tundi ära. Lõuna oli möödas, seda näitas talvise päikese seis. Kambrikeses polnud kella, aga ukse vahelt võis Kata leti poole näha, kus seinal tiksuv tunninäitaja oli poole kahe peale jõudmas. Kata viitis aega, kuis mõistis: vaatles seinal rippuvaid kirjuid sõjapilte kindral Skobelevi ja Osman-pašaga, vahtis aknast välja üle lumise välja, mis siretas päikese kumal nagu valge atlass-siid; sattus mõttesse oma elu ja tuleviku üle, võt-

„Aga sa saad pahaseks, ma tean, sa saad pahaseks!”

tis siis vanal, kulunud sohval uuesti istet ja hakkas jälle ajalehti sorima, mille igavatest juhtkirjadest ta enda nüüd läbi piinas, nendest enamasti poolikult arusaades. Nõnda roomas jällegi umbes tund aega mööda, ilma et Andres oleks tagasi jõudnud. Kahtlemata peeti teda onu talus ometi kinni, olgu küll, et tal pruuti kaasas ei olnud.

Rahutuks ei saanud Kata ka siis veel mitte — ta oli ainult veidi tusane igavast ootamisest —, kui kell hakkas juba kolmegi peal käima, lõi kolm ära ja sai viimaks neli. Nüüd tundis ta südames juba kipitamist. Kas võiks olla midagi juhtunud? Mingi iseäraline asi, mingi äpardus teel või onu juures?

Ta kähvas istmelt ja hakkas kambris edasi-tagasi kõndima. Ta põsed löid kasvava ärevuse pärast õhetama.

Aga mida võis niisugusele mehele, nagu Andres on, teel juhtuda? Nii püüdis ta end vaigistada. Vahest polnud Mulla pererahvast kodus, ta pidi onu ootama — mine tea, kõik on võimalik... Aga kui võimalik, siis ka äpardus, õnnetus, kostis sisemine rahutuse hääl.

Trahteri perenaine astus sisse.

„Noh, teie peigmees jääb õige kauaks ära,” tähendas ta.

„Jah,” vastas Kata, oma rahutust varjata püüdes; „vist mõned kibedad talitused, mida ette ei teadnud.”

Perenaine avaldas arvamist, et õpetaja neid nii hilja vahest enam ette ei võta. Kata kostis aga, et peigmees on õpetajale tuttav.

„Kas te kõht ei ole tühi —, kui soovite, siis lasen teile mingit suupistet tuua?”

Kõht oli Katal tühi küll — oli ta ju hommikuse söömaga —, kuid ärevuse pärast ei tundnud ta vähematki isu. Siiski — et trahteriemanda lobisemisest ja pärimistest pääseda — palus ta enesele midagi läkitada.

Päike oli loojaminekul, ta kollendav rebu ripnes juba poolest saadik silmaringi all. Hämariku tumedad tiivad laotusid lumest kumendavale legendikule. Kambri-kese laest heljusid maha mustjad varjud, ruttu tihedes ja kõike enda alla mattes.

See pimedus pani Kata südame hirmul värisema.

Nagu raske kivi rõhus ta rinda, püüdis ta hinge matta. Laial silmal, nagu tonte kartes, vahtis ta toakeses ringi; peaaegu kuulis ta oma peksva südame lööke. Teises toas lõi kell väriseva ning käriseva tooniga viis. Iga löök oli põletav piste neiu rinda. See ei olnud enam õige asi. Midagi pidi olema sündinud... Mida ette võtta: Teda otsima minna? Aga Kata ei teadnudki ju, kuhu külge ta oli sõitnud. Trahter seisis risttee kohal, siit võis nelja harusse pöörduda.

Tüdruk, taldrikutäis sülti käes, astus sisse.

„Kas Mulla talu on siit kaugel?“ küsis Kata võimalikult rahuliku häälega.

„Mulla talu? Ei tunne,“ vastas teenija.

„Aga Tuisu veski?“

„Tuisu veski? Pole ka kuulnud.“

„Siis te pole vist siitserva-inimene?“

„Olen küll — siitsamast vallast.“

„Ja ei tunne ümberkaudseid kohti?“

„Tunnen muidu küll, aga Tuisu veskit — Mulla peret —?“

„Mart on peremehe nimi — Mulla Mart,“ lisas Kata seletades.

„Mulla Mart? — Ei tea tõesti mitte.“

Tüdruk näis olevat loomult veidi tõnts; väga võimalik siis, et ta küsitavaid kohti ei teadnud või lihtsalt ei mäletanud. Kata ei pärinud seepärast pikemalt, vaid palus ainult, et talle kambrisse natuke valgust toodaks, sest pimedus ja vaikus kippusid ta kurku kinni nõõrima.

Perenaine ise tuli väikese lāmbiga. Osavõtlikult silmitses ta pruudi enam kui murelikku nägu.

„Kuhu te peigmees siis õieti sõitis?“ küsis ta.

Kata seletas.

„Mulla pere? Tuisu veski? Siin lähedal — viis-kuus versta?“ mõtiskles emand, näpp ninal. „Imelik, ma pole neid nimesid kuulnudki ja tunnen ometi tervet ümberkaudsust paarikümne versta laiuselt!“

„Võib olla, et ma hästi tähele ei pannud,“ tähendas Kata värisedes, „ehk unustasin õiged nimed ära... Mulla Mart — või kuidas ta nimi õieti oli — on minu peigmehe onu.“

„Kahju, et ma tähele ei pannud, missugust teed teie peigmees sõitis,“ ütles perenaine, ikka veel meeliskledes.

„Ah, kas te seda ei näinud?“ küsis Kata rõhutult. „Mul oli nõu temale vastu — talle järele minna...“

Perenaine, kes oli sohva servale toetunud, tõusis äkki püsti. Ta lihav nägu avaldas hetkeks iseäralist põnevust, kui oleks ta peast mingi haruldane mõttekiir läbi lennanud, siis aga hakkas ta heasüdameliselt, nagu kahetsedes, naeratama.

„Kas teate,“ ütles ta, „mulle tuli praegu meelde kentsakas lugu, mis hiljuti lehest lugesin... Teie peigmees olla Venemaalt, ütlesite?“

„Jah.“

„See oli teie isa hobune, kellega tahtsite õpetaja juurde sõita?“

„Jah.“

„Kui pentsik!“ naeris perenaine. „Lehes seisis, kuidas üks peigmees oma pruudi, kellega samuti lugemisele läinud, teel kuhugi kõrtsi ootama jätnud ja ise hobusega putku pannud; pruudi või selle isa käest laenanud enne ka veel kümme rubla raha. Lāinud ja kadunudki! Oelnud enese olevat Lātimaalt pärit... See sõnum — ärge pange pahaks — torkas mulle praegu meelde! Aga nali jääb naljaks — iseenesest mõista! Te muidugi tunnete oma peigmeest läbi ja läbi ja võite olla tema pärast julge?“...

Loetud lugu oli Katal vaheaegu meelest lāinud. Mitte kordagi ei olnud ta tõsiselt püüdnud tähendatud sündmust enda praeguse olukorraga kõrvutada ega seesugusele umbusaldusele maad anda. Kõik tema rahutus, mis oli aegamööda hirmuks kasvanud, tekkis mõttest, et Andresele mõni õnnetus võiks olla juhtunud. Seepärast ehmus ta nüüd keeletuks trahteriemandale tähenduse üle, kuid ainult silmapilguks. Siis raputas ta pead ja püüdis naeratada. See oli võimatu! Andrese aus nägu, ta terve, usaldust äratav mehisus seisis korraga neiu vaimusilma ees, kuna ta tõsised, õiglased sõnad tal kõrvus kumisesid.

„Jah, ma tunnen teda täiesti,“ kostis ta emandale.

„Seda ma arvasin,“ lõi viimane käega. „Ta maksis

ju joogidki ära, enne kui läks. Seda poleks kelm mitte teinud... Nali on nali."

Emand kutsuti leti taha.

Kata vajus nõrgana sohva nurka. Ei, ta ei uskunud — ta ei suutnud uskuda! Ta ei tahtnud uskuda! Ometi oli umbusalduse kuum kihvtitilk talle südamesse kukkunud, hakkas põletama, hakkas sööma. „Kas tunnen ma teda siis?" kerkis ta hingest hirmus küsimus. „Mida tean ma temast ja tema aususest õieti? Meie tutvus pole nädalat aegagi vana! Eks ma tea ainult, mis tema rääkis, ja mida võib kõik rääkida! Kas ma ei toeta oma usaldust tema vastu ainult ta välimusele, ta näole, ta paljastele sõnadele ja eks või inimene kõiges selles eksida! Meie servas pole inustki hinge, kes teda tunneks, kellelt tema üle võiks selgust saada, sest ka Oinamäe omad näevad teda ainult minevasest pühapäevast saadik... Miks ei tunne siin keegi Mulla talu ega Tuisu veskit? Miks luuletas ta need nimed? Eksimine on võimatu — nimi Mulla Mart jäi mulle iseäranis selgesti meelde... Ta pettis mind, ta on — —"

Kata lõi käed oma põleva pea ümber. Palavikuvärin vapustas kogu ta keha.

„Ei, ei, ei!" sosistas ta kirglikult. „Olgu, mis on — ta ei ole kelm, ta ei või kelm olla — mu süda tunnistab seda! Ta tuleb tagasi, ta peab tagasi tulema, nii tõesti, kui jumal taevas elab! Ja kui ta mitte ei tule, siis pole teda enam elus!"

Viimane oletus, et Andresele võis juhtuda suur õnnetus, võttis neiu peas uue hõõga maad. Ja peaaegu leppis ta süda selle mõttega ennemini kui esimesega. Kuid veel kord tegi ta katset ühte kui teist endast maha raputada — jõuga, vägivaldselt. Ta sõitles ennast lapseks, rumalaks lapseks, kel iga tühja asja pärast kohe pill pinu taga; tal oli lihtsalt igav oodata ja see ärritas ta arga verd. „Ta on ju mees, küll ta teab, mis teeb; kui hiljaks jääb, siis on tal seks oma kibedad põhjused..."

Kuid see troost hakkas oma mõju kaotama, mida hilisemaks venis aeg. Kell lõi seitse. Väljas valitses juba pilkane pimedus, sest taevas oli pilvine ja kuu-

paiste puudus. Laupäeva-õhtu tõttu hakkas kõrtsi lähimisevaid joojaid kogunema. Need toored hääled hirmutasid Katat ja mõte — võõra üksioleva tütarlapsena joobnud meeste silma puutuda, nende nokkimise ning pilkamise alla sattuda — täitis teda ahastusega. Värisedes nagu taga-aetud linnuke, liibus ta sohva nurka ja püüdis otsust leida, mida teha.

Viimaks, kui veel tund aega mööda oli veninud, ei jõudnud ta ootepiina kauemini kannatada. Ta ütles perenaisele, kes tuli teda jälle kord vaatama, ta tahtvat jala kiriku juurde minna ja sinna ööseks jääda. Kahtlemata pidavat tema peigmeest mõni iseäralik asi onu juures kinni, võivat ka olla, et talle on mõni äpardus juhtunud. Tulevat ta täna siiski veel siia, siis öeldagu talle, kuhu pruut on läinud. Ei ilmu ta mitte, siis olevat lootust homme kirikulistelt tema ja ta juhtumuste üle teatust saada.

„Teie pole ju ivakestki söönud!" hüüdis emand, vaadates sülditaldrikule.

„Täna, mul pole vähematki söögi-isu."

Ta jõudis kella poole kümne ajaks kiriku juurde ja läks otsekohe õpetajamõisa. Tema härda palve peale lasti ta varsti kirikhärra ette. Vist ei teadnud ta viimse minutini isegi õieti, mis tal õpetajale oleks rääkida. Kui ta nüüd vanaldase, valju näoga hingekarjase ees seisis, kes teda — vist hilise tülitamise pärast — oma prillide läbi tuseselt silmitses, sähvatas, neiu peast sünnis uid läbi.

„Õpetajahärra said hiljuti Venemaalt kirja," algas ta kogeldes, „kirja teise õpetajahärra käest, ja tooja oli üks noormees, nimega Andres Vares —"

„Kirja Venemaalt?" küsis kirikhärra, kurrutades otsmikku.

„Jah, Pihkva kubermangust, õpetajahärra tuttava või sugulase käest —"

„Pihkva kubermangust? Mul ei ole seal ainustki tuttavat ega sugulast."

Kata kurk tõmbus kokku.

„Kas siis õpetajahärra ei ole kirja saanud," kugistas ta, „ehk on õpetajahärra unustanud?... Tooja oli —"

„Sa võid julge olla, ma pole sealt mingit kirja saa-

nud, ei tooja, ei posti kaudu. Just niisugust käsitsi toodud kirja ei unusta ma iialgi —"

"Andres Vares — noor, valget verd mees," sosistas tüdruk hingetult, kõigest kehast vöbisedes. "Ta ütles mulle ju ise, ta — ta —"

Tüdruku meeleheitlik olek äratas vaimuliku mehe tähelepanekut. Ta laskis teda lühidalt seletada, kuis lugu siis küsitava kirjaga õieti olevat. Voolavail piisarail hakkas Kata jutustama.

"Sa oled hobusevarga küüsi sattunud," tähendas kirikhärra kuivalt, kui kõneleja oli lõpetanud. "See on uut moodi viis hobuseid varastada; kas sa sellest siis veel pole kuulnud? Ma lugesin seda saksa seitungist, kus sellest eesti lehtede järgi kirjutati... Ütle mulle, kuidas võib inimene nii kergemeelne olla ja iga hobusevarast kosilaseks pidada!"

Sõna "hobusevaras" röövis Katalt ta viimse meeleselguse. Ta nägi õpetajat edasi kõnelevat, aga ta vuhisevad kõrvad ei suutnud ainustki sõna vastu võtta ega kinni pidada. Kuidas ta õpetaja kirjutusekambrist ja kirikumõisast oli välja jõudnud ja jälle maanteele saanud, sellest polnud tal õiget aimugi. Nagu unes vankus ta edasi, edasi pimedasse, salalikult vaikivasse öösse.

Ta rändas, kuni ta jalad teda enam ei kandnud. Tee äärde, lumest välja mustavale suurele kivile langes ta jõuetult maha. Mitte ahastus selle eest, mis teda kodus ootas — isa viha, õdede pilge ja hästitamine, terve valla irvitamine —, ei langenud talle uinutava hoobina pähe, ei, vaid hirmus teadmise, et see mees teda oli petnud — mees, kelle poole ta süda esimesest nägemisest saadik seletamata võimu sunnil oli lennanud, see mees, kelle aususe eest ta oma elu, oma jumala pandiks oleks andnud...

*

Järgmise päeva õhtul istus Andres Vares Kure kõrtsis, V. kihelkonnas, viinaklaasi juures ja lehitses lambikese valgustusel väikest tähtraamatut, milles teda kõige rohkem näis huvitavat peatükk „Laatade

pidamise päevad". Ta nägu õhetas viinakuumutusest, ta silmadel olid veripunased, pundunud ääred. Kogu eilse päeva ning öö oli ta ühtsoodu sõitnud, peatudes ainult lühikest aega teeäärseis kõrtsides, et hobusele mahti anda hinge tagasi tõmmata ning enese kurnatud vaimu pooleks tunniks alkoholiga jälle karastada. Nüüd oli ta I. kihelkonnast ja Muhu kõrtsist juba peale kuuekümne versta eemal ja võis nii sõiduloomale kui ka iseendale pikemat puhkeaega lubada. Tal oli nõu siia kõrtsi ööseks jääda, et siis varahommikul edasi sõita.

Andres ei joonud muidugi liiasti. Tal oli põhimõtteks sooritada oma ettevõtteid kaine peaga ja erutamata verega. Seekord aga jäi ta oma mõistlikule põhimõttele arusaamata viisil truudusetuks. Muhu kõrtsist kaasavõetud viinapudeli oli ta kohe teekonna algul, esimese viie versta sõitmisel, ära maitnud ning kõrtsidest järjesti lisa võtnud, nii et ta täna pärastlõunaks üsna lõdval olekul siinsesse kõrtsi oli jõudnud. Kolm tundi magamist külma käes — kõrtsi rehe all, saanis — oli teda siis nii palju toibutanud, et ta võis uuesti purjutama hakata.

Ta tegi seda nüüdki õigupärast vastu tahtmist, ainult iseäraliku hingelise sunduse mõjul. Andres Vares kartis. Niisugust kartust, säherdust rahutut argust ei olnud ta oma asjaajamistel veel kunagi enne tundnud. Ja mida pelgas ta nii väga? Kui lapsik, kui naeruväärt! Kaht sinihalli silma! Kaht alandlikku, lapselikku, süütut silma, mis oskasid ainult paluda, ei iganes ähvardada, — üksnes nutta, ei iganes vihas välkuda! Aga see ep see just oligi! Just need lapselikud pisarsilmad röövisid selle tugeva, julge, vägivallaga vilunud mehe südiduse ning meelerahu. Nad kihutasid teda terve tee ja aja taga, nad vahtisid talle läbi pilkase pimeduse alatasa otsa, nad seisid unes ja ilmsi ta ees, nad sinasid talle vastu viinaklaasi põhjast, laest ja põrandalt. Ei hurjutanud neid mingi võim eemale, ei kustutanud nende läiget viin ega õlu. Mida kaugemale põgeneja võõra hobusega kihutas, seda ägedamaks läks piin, mida talle need põrgusilmad sünnitasid. Ja nende kaaslaseks, nende abiliseks oli

pehme, armas hää, mis helises kui kelluke noore mehe kõrvus, nende abilisteks olid armuõnnest väri-sevad sõnad, mis sonisid nii täis lapselikku lootust ilusast, rõõmsast tulevikust... Andres võis silmad kinni pigistada, näpud kõrvadesse toppida — ta nägi ja kuulis siiski, ta ohvri vaade ja kõne olid temast lahutamatud.

Mäherdune narrus! Nagu oleks see olnud ta esimene säärane ohver! Nagu oleks ta uue äriasjaga esimest korda proovi teinud! Kas ta polnud juba küllalt vilunud ja panetanud? Kas ta kõrval polnud juba enne mitu lapselikult uskuvat ja usaldavat tütarlast „lugemis“-teel istunud, kes kõik olid pruutliku punastamisega talle silma vahtinud, kõik oma tulevikulootustest temale häbelikku juttu vestnud? Juba näljas kodumaa nurgas oli ta nüüd oma uut kelmuseleiutist õnnelikult katsunud, ilma et pärast ükski pilsarsilm või armuhääl ta rahu oleks rikkunud, ilma et mingisugune hingeärevus, liigutus, vähem kui inimlik kaastundmus ta rinda oleks paisutanud. Kust see siis nüüd tuli? Kas ta oli oma viimase ohvri vastu iseäranis halastamatu olnud? Kas ta oli tema iseäranis suurde õnnetusse tõuganud? Kujutles ta endale iseäranis elavalt ja kohutavalt, mis sündis Siimu-Jaani talus, kui vaenelaps jõudis nuttes koju ja pidi õelale võõrasisale tunnistama, kuhu oli jäänud selle kallis hobune, Reinu ülem uhkus, ning kadedale võõrasõdedele, missuguse peigmehe ta endale oli valinud? Reinu viha võis olla kole, võõrasõdede pilkamine surmav, kogu valla ja poole kihelkonna irvitamine võis õnnetu tütarlapse kas või kaevu ajada, — aga kas oli siis teiste „pruutide“ saatus — lähemalt mõeldes — armulikum olnud? Neilt oli kelm hobuse ja sõiduki juurde koguni veel rahagi välja pigistanud — ühelt kehakeselt ta terve korjanduse, peale seitsmekümne rubla, mis kauases raskes teenistuses verise vaevaga otsekui „suu seest“ oli kõrvale pändud; teise isal, ühel popsil, polnud enesel hobust ega vankrit, ta laenas mõlemad kirikusõiduks naabrilt ja pidi vist oma lehmamullika, lambatalled ning viimase parema kuue müüma, et võida teisele kahju tasuda... Ja kõige

selle peale oli Andres, kui see talle hetkeks meelde torkas, naerdes käega löönud. Mis see tema asi oli! Iga roim nõuab ohvreid. Kui roimar oma ohvrite saatuset järele hakkaks küsima, siis ta ei oleks enam roimar.

Ja nüüd ometi! Andres viskas tähtsaamatu lauale ja kallas suure klaasitäie viina kurku. Ta pidi enese üle imestust tundma. Selgesti seisis tal meeles, kuidas ta Kata allaheitlikke silmi esimesest päevast peale salaja oli kartnud, kuidas teda nagu salavõim selle tütarlapse poole oli tõmmanud ning temast ühtlasi tagasi tõuganud. Küll oleks kerge olnud Kata käest raha saada. Ta oli selle pettuse tegemata jätnud — vägisi tegemata jätnud; tal polnud selleks südant. Ja kes pagan sundis teda Muhu kõrtsis jooke maksma enne minemapistmist? Kas ei peaks siisugune rändav inimene, nagu tema, iga kopikat vastu võtma, mida äri iganes pakub? Seal maksab ta aga nagu mõni „kavalier“ jumalamuidu peale rubla välja ja jätab tüdrukule veel kümme rubla tasku, raha, mida talle otse pihku paku-takse!... Kust allikast on kõik need lollused pärit?

Oli teisel vist natuke siledam „sihverplaat“ kui endistel? arutas Andres oma veidraid mõlgutusi edasi. Aga ei, seda ei või just öelda, seal see Anna Pärnu-maal, Kata eelne, oli vaidlemata ilusam tüdruk... Aga mis siis? Susi söögu — ma ei tea, ei tahagi teada! Unustada vaja kõik, silmapilk ja siisinsamas unustada, unustada...

Ta hakkas unustama. Seks tellis endale uusi jooke, tegi teiste kõrtsilistega juttu, valis paar joogiseltsilist välja, keda ta ohtrasti „trahteeris“, mängis lõbusat naljahammast ja elas nõnda muretult kuni hilise öö-tunnini, kuni jõudud alkohol sundis ta pea ja rinna vaikima. Ta oli „unustuseks“ tarvitanud kohutava hulga viina ja õlut. Peaaegu meelemärkuseta vaibus ta asemele, mille ta enesele oli lasknud valmistada.

Ta magas aga ainult paar tundi tinarasket uimast viinaund. Siis ärkasid ta ärritatud närvid sellele piinavale tegevusele, mis on sarnane palavikuhaige so-nimisele. Ta tundis selgesti, kuidas ta aju töötas ise-seisvalt, omapead, ilma väliste mõjudeta, püsivalt ru-

tuga, kuidas ta kokku lükkis pikad mõttereid, üks kirjum ja hullem kui teine, katki rebis, segi viskas ning kihisevast hulgast uue hulluse kokku põimis. Unenäod, viirastused täis kohutavaid kujusid ja juhtumusi, järgnesid üksteisele otsatus vooris. Ja kõige selle juures vapustas ja muljus magajat ärarääkimata hirmutunne tumedate, arusaamata ohtude eest.

Kõigis oma metsikuis unenägudes tundis uinuja piinava selgusega petetud neiu lähedust. Kuigi ta tema kurba nägu, ta kaebavaid silmi ei näinud, siis kuulis ta vähemalt tema häält, tema sosistamist. Ja kui midagi näha ega kuulda ei olnud, siis oli ta meelest ometi, kui lehviks ta ümber neiu hingeõhk. Üksikud nähtused ja tunded tihenesid viimaks selgemaks, kujukamaks unelmaks. Kuu paistis lumise kumaga, haljendaval aasal õitsesid tuhanded lilled. Uinuja istus järsu kuristiku kaldal, mille põhjas mühas vahutav kosk. Aeglaselt lähenes talle seal üle aasa üks neiu pikas helevalges riides. Ta helkjad juuksed, mis kumendasid kuu paistel kui sulakuld, langesid lahtiselt ta õlgade üle. Ta nägu oli kahvatu kui surnul. Ta valge rüü, ta surmasärk, lehvis otsekui lennul üle aasa, üle lilled. Otseteed lähenes ta üksikule istujale, kes tundis end nagu maa külge naelutatuna. Neiu sammus temast tummalt mööda, vaadates ainult kor-raks tema peale. Ta tundis neid silmi, kuid sellist rindalõhestavat pilku ei olnud ta neist veel näinud, niisugust valu ja ahastust, kurbust ja kaebust ei olnud sellest vaatest veel kunagi välja sööstnud. Neiu sammus noorest mehest pikkamisi mööda ja otsekohe kuristiku poole. Andres tahtis teda ohu eest hoiatada, aga tal ei tulnud kurgust häält; ta tahtis talle järele joosta, aga ta ei suutnud paigast liikuda. Kuristiku viimasel serval vaatas neiu kor-raks tagasi ja ütles oma tasase, kurva häälega: „Ma tahtsin sind päästa — sa tõukasid mu tagasi, — kõnni edasi oma halba teed!...” Ta astus veel sammu ja kadus otsekui neelatud tummalt alla sügavusse...

Magaja karjatas ja ärkas. Kogu ta ihu oli kaetud külma higiga, iga liige lõdises tal. Tükk aega läks mööda, enne kui ta kohutava unenäo mõju alt hakkas

toibuma. Ta kuulatas oma südame valju tuksumist, ta rind tõukas välja ägava ohke täis hingelist piina. Ruttu kähvas ta asemelt, kuhu ta täiesti riides oli magama heitnud. Kõrtsituba oli laelambiga viletsasti valgustatud. Andres kahmas aknalt pisukese laterna kätte, süütas selles oleva küünlaotsa põlema ja läks rehe alla. Viie minutiga oli hobune rakkes ja külamees, kellele poiss värava avas, kihutas tuhatnelja, nagu ajaksid teda tondid taga, välja ööpimedusse.

Andres ei teadnud vist isegi õieti, kuhu koosi ta sõitis. Teda ajas taga ainult vastuseismata tung edasi jõuda, mitte paigal seista. Ta oli selles ihulikus ja hingelises surveolekus, mille tekitab ülemäära tarvitatud alkohol järgmisel päeval. Ebamäärane hirm pigistas ta südame kokku ja jätkus iseenese ning kogu elu vastu täitis ta hinge. Ent joodik leiab selle piina vastu mõneks ajaks abi: ta joob edasi. Ja seda teha otsustas ka Andres.

Ta sõitis laia maanteed mööda, mille ääres ei olnud kõrtsidest puudust. Ta peatus igaühes ja püüdis oma ihu- ja hingeahastust kõiksuguste kangete vedelikkude sisse uputada. Omal viisil läks see tal ka korda. Kui ta viimaks nõuks võttis ühte teeäärseesse trahterisse pikemale puhkusele ja pärast öömajale jääda, kihas ta pea juba tublisti ja soontes tuksus julgustatud veri. Nüüd ei kartnud ta enam unenägusid ega tonte ega nutvaid neiusilmi — ta oli jälle rõõmus poiss.

Järgmisel hommikul pidi algama siin ligikonnas, mõni verst trahterist, vastlalaat. Seepärast kogunes kõrtsi juba varaselt hulk külalisi ja laadalärmi eelkaja algas. Andres sobitas ühe ja teisega tutvust, otsis lõbusat seltsi ja purjutas veel rohkem kui eile. Juba leidis hobusekaupagi. Üks Tartumaa mees kauples temaga elavalt ja hinnavahe ei olnudki enam suur; teine külamees kippus vahetama ja pakkus Andresele tervelt 30 rubla peale, ehk ta enese loomake nii halb ei olnudki. Juba oli vahe esimesega kümne, teisega viie rubla peale tingitud — seal lõi Andres mõtlema ja jättis kauba katki. Ta tundis südames nagu hoiatavat pistet, mingit aimdust, mis teda käskis kannat

tada, oodata. Ent õhtu jooksul joodi veel palju ja Andres sattus ikka sügavamini olekusse, milles iga südamepiste ja mõttekihvus oma mõju kaotab. Tartumaa mees, kellele noormehe hobune väga näis meeldivat, hakkas uuesti kauplema, ja visa tingimine lõppes sellega, et hinnavahe tehti pooleks: loom oli saja viie rubla eest tartlase oma. Tingimuseks jäi, et ta viib saani ja riistad, mida ta osta ei tahtnud, hommikul laadaplatsile. Kui raha müüjale pihu peale oli loetud, järgnesid suured liigud, mille lõppu Andres ei mäletanud...

Ta leidis enese teisel hommikul, kui ta silmad avas, trahterittoa nurgast paljalt, poriselt põrandalt — ainult pea all käputäis sasi. Teisigi öölisi oli seina ääres maas veel hea rida, aga need olid olnud mõistlikumad — õigemini kainemad — ja endile ka külje alla põhku või heinu muretsenud. Jumal teab, kes oli sellele jookikule seal nurgas kaastundmusest pihuga sasi pea alla pistnud.

Andres ärkas hirmsasti valutava peaga. Süda pööratas ja veri lõhkus tuksuda, otsekui püüaks ta sooni katkestada. Kestis tükk aega, enne kui ta selgusele jõudis, kus ta oli ja mis oli sündinud. Muljuv tundmus langes ta südamele, kui talle õhtune hobusemüük meelde tärkas. Ta käsi tuksatas põuetasku: õnneks oli rahapakk alles. Jälkus iseenese, oma praeguse oleku, kogu oma elu ja teiste inimeste vastu ärkas uuel jõul ta haiges hinges. See tundmus vaevas teda pohmeluse ajal ikka, kuid nii vägev, nii armutu ei olnud ta kunagi enne olnud. Mõrtsukälgi, keda piinab südame-tunnistus, ei või teist tunnet olla, mõtles ta. Peaaegu enesetapmismõtted sähvisid tal niisuguses olukorras peast läbi; ta oleks enesele näkku löönud, enda peale sülitanud. Ta meelest oli, kui poleks ta inimeste, vaid mõistusetu loom, kes ükskõik millises poris pöörleb.

Andres tahtis pead tõsta, aga see oli nii raske ja uimane, et ta uuesti põhule yajus. Suitsenud laelamp, mis terve öö oli põlenud, heitis avara toa üle kollakastuhmi, kurba helki. Väljas oli alles pime. Andres laskis otsiva pilgu magajate rivist üle käia ja tundis nagu vähest kergendust, kui ta pika tunniistamise järel

Tartumaa mehe, kes talt hobuse oli ostnud, teiste seas ära tundis. Äkki äratas ta tähelepanu üks üsna tema kõrval lebav öoline. Ka see pikutas paljal põrandal ning peagi all polnud tal midagi. Andres tundis ta ära tema viletsaist riidenadidest, ta tulitanud, vanunud habemepässast ja ta vasekarva näost: ta oli keegi hulgas, kelm või kerjaja, kes oli õhtul laadalisi oma roppude naljalauludega lõbustanud ning selle eest rohkesti viina ja õlut saanud. Arvatavasti oli ta samuti laadateel, et seal oma rüvedate ja tumedate „kunstidega“ õnne katsuda. Vist oli ta õhtul meeletult joobnuna siia seina äärde maha langenud, sest muidu poleks Andres oma raha vist enam taskust leidnud. Noormehe pilgu tõmbas ta seega endale, et ta poolvalju häälega kõneles ja isevärki salalikku naeru kõhistas. Andres ehmus nähes, et ta silmad seejuures olid pärani lahti ja klaasise kuiva läikega ainiti õhku vahetisid. Ta lamas poolkülili, käsi põse all, teisega kahmas vahel krauhti õhku, mispeale ta iga kord kas naerma või vanduma hakkas.

„Näe, kus tuleb!“ algas ta iga kord sosistamisi oma kõnet ja laskis käe nagu püüdmiseks pikkamisi ja ettevaatlikult välja sirguda. — „Üks tuleb jälle — teine veel... tulge aga, küll ma teile näitan, küll ma teie sabasid näpistan, küll ma teie sarved murrin — tule aga, poiss, tule, tule!“ — Krauh!... Ta tõmbas rusikaks pigistatud käe tagasi ning itsitas või urises, ja veider mäng hakkas sedamaid uuesti peale.

Hirmuvärin raputas Andrest. Toas valitseval süngel valgusel, mis heitis nurkadesse salalikke varje, ning tumedas öises vaikuses oli etendus, mille ainsaks vaatajaks tema oli juhtunud, võrratu kohutav näha. Andresel seisid ihukarvad püsti ja külm higi kattis ta keha. Ta oli kuulnud joomahulluse ohvreist, kes lahtiste silmadega kõiksuguseid ilgeid viirastusi nägevat; see seal püüdis sabalisi ja sarvilisi kuradeid, kes talle kallale tükkisid. Ta püüdis neid vist juba kogu öö, ainustki kätte saamata; nad tulid iga kahmamise järel ikka jälle tagasi...

Andres pööras silmad seina poole. Ta valutav pea mühas mõtteist, ta hinge täitis ahastus. Ta oli mee-

olus, milles isegi sügavasti langenud inimene vahel moraalsest jõudu ning südidust leiab enesele oma tegudest õiglaselt ja vabandamatult aru anda, endale oma tulevikku kaunistamatult silma ette kujutada. Mis siis, kui ma kord niisama kaugele jõuan kui see joomahull hulgas seal? See küsimus lõikas nagu tulise noaga ta hingest läbi. See on võimalik, pidi ta enesele kostma. Ja siis tuli talle äkki eileöisest unenäost meelde valge neitsi kohutav sõna: „Ma tahtsin sind päästa — sa tõukasid mu tagasi, — kõnni edasi oma halba teed!”

Andres kargas maast. Ta pigistas oma huugava pea kahe käe vahele ja sosistas hambaid kokku litsudes: „Ei, ei, ei!”

Kuraditepüüdja salalik itsitamine kostis talle kõrvu; ta põgenes üle magajate jalgade uksest välja, külma talveõhu kätte...

Laadalistest tõusis üks teise järel üles, sest kell oli viis läbi. Kui Andres tuppa tagasi astus, oli ka Tartumaa taat juba jalul.

„Kuule, külaonu,” ütles Andres, „ma olin eile õhtul raskesti purjus, kui müüsin sulle hobuse; ma tahaksin kaubast taganeda.”

Tartlane ajas silmad pungi. „Miks?”

„Mul on kodus kuri isa; see ütles: „Ära müü hobust ära!” Ja ma müüsin siiski... Kui palju nõuad taganemist?”

„Kats verevät.”

„Uhest saab küll ja head liigud.”

Tartlane võttis viimaks 115 rubla vastu. Hobune oli jälle Andrese oma. Kui liigud tehtud, rakendas noormees looma viibimata saani ette ja sõitis minema. Aga mitte laada poole, vaid tulnud teed tagasi.

Vana Siimu-Jaani Rein pidi peaaegu selili kukkuma, kui ühel õhtul Andres Vares kopsti tuppa astus. Vana-mehe vahtis talle keeletult vastu ja taganes paar sammu nurga poole.

„Tõin su ruuna tagasi — varastati mul teel ära — ajasin teda seniajani taga. Äiakene, ära ole kuri!”

Tüdrukud jooksid kokku, kõigil silmad pärani kistud. Andres vaatas neile julgesti vastu. Ta pilk otsis Katat. Kata puudus nende seast. Andres küsis tema järele. Keegi ei vastanud.

„Hobuse tõid tagasi — sina tõid hobuse tagasi!” kogeles Rein, kelle silm oli paar korda seinal rippuva püssi poole lennanud.

„Miks ma teda siis ei pidanud tagasi tooma, kui kätte sain?” kostis Andres, ajades ennast vägisi sirgeks, kuna tal kuum veri põske tõusis. „Või pidasite mind juba mõneks hobusevargaks?”

Kõik olid keeletud.

Lõdval sammul hiilis Rein õuepoolse akna juurde, millest ta püüdis välja vahtida. Sel silmapilgul puristas hobune akna taga.

„Kui ei usu, mine vaata, et hobune on terve nagu kala vees,” ütles Andres.

Rein ei läinud. Tal hakkas nagu häbi. Sellevastu puged üks tütardest välja.

„Kus siis Kata on?” küsis Andres ja ta hääl värises sisemise ärevuse pärast.

Kohmetu vaikimine kõigi poolt. Andres pidi küsimust kordama.

Rein tätsas ühelt jalalt teisele, enne kui lõuga hõõrudes kostis: „Ei meeldinud elu enam meie juures — läks linnast teenistust otsima.”

„Igatses liiga väga kadunud peiu järele — läks teda taga otsima,” lisas vanem tütar ruttu ja nagu parandades.

„Õigem on vist, et liiga vali karistus kadunud hobuse pärast ta isamajast välja kihutas,” ütles Andres teravalt. „Seda ma juba arvasin... Millal ta siis põgenes ja kust võiks teda linnas leida?”

Siimu-Jaani taat, täis rõõmu hobuse tagasisaamise üle, hakkas ruttu lahkeks ja alandlikuks soenema. Õue läinud tütre tagasitulek tõendas talle, et hobune on tõesti kodus. Mõne kohmetu sõnaga püüdis taat Kata „karistust” pehmendada ja ütles, et ta alles eile linna sõitnud ja nii kauaks ühe vana tädi juures korteri võtnud, kuni leiab teenistuse. Tädi korteri tähendas ta Andresele selgesti ära.

„Kulla pai väimeespoeg,” ütles ta rahutult tammudes, „kes siis teadis, et lood nõnda lähevad... Võta ometi istet — tüdrukud, teie muretsege süüa! — ja jutusta ära, kuidas see õnnetus sulle õieti juhtus.”

Andres tänas pakutud söögi eest — ta tahtvat tingimata juba täna linna poole teele minna — ja jutustas siis lühikeste sõnadega väikese luuletatud jutukese hobuse varastamisest ja õnnelikust kättesaamisest pärast pikemat jahti. Seepeale tegi minekut, hoolimata hilisest ajast. Rein soovitas talle öömaja, ja kui see ei aidanud, küüti raudteejaamani — Andres lükkas kõik pakkumised tagasi. Vilu käepigistusega lahkus ta äia talust.

Andresel ei olnud raske kohalikus maakonnalinnas otsitavat leida, sest linn oli, ehk küll noormehele võõras, kaunis väike. Kata oli pisikeses hoovipealses majas oma lese tädi juures, kes pesemise ja triikimisega oma pead toitis, esiotsa ulualuse leidnud. Ta oli üksinda kodus, kui Andres sisse astus, istudes kurvalt akna all, mingi õmblustöö näppude vahel.

Ta vaatas tulijale vastu ega saanud sõnagi suust. Tükil ajal ei rääkinud kumbki. Andres jäi ukse kõrvale seisma, ta käed rippusid lõdvalt maha. Korraga tuli elu neiu liikmesse. Ta kargas püsti ja lõi käed oma pea kohta risti.

„Sa tulid, Andres!” hüüdis ta poolkarjatamisi. „Ma teadsin ju, et sa tuled — mu süda ütles seda, ja mina ei uskunud! Mina narriks ei uskunud!”

Paari jooksva sammuga astus ta Andresele vastu. Ärarääkimata rõõmust oli ta nägu kahvatu.

„Ma tulin,” kostis Andres tasa ja norus peaga. „Aga võib-olla viimast korda...”

„Kuidas, Andres?”

„Ära hüüa mind nõnda, minu nimi ei ole Andres. Mu nimi on Priidik — Priidik Luha.”

Neiu tunnistas teda arusaamatult. Ta pilk näis ütlevat: „Sa oled ju ometi see, keda ma ootasin, nii suure valuga ootasin!” Noormees pidi imestlema, et Kata poole sõnagagi ei pärinud isa hobuse ja terve

juhtunud loo järele, mis nende vahel seisis. Neiule näis küllalt saavat sellest uimastavast rõõmust, et peigmees oli tagasi tulnud, et ta elusalt ning tervelt jälle tema ees seisis...

„Mitte Andres? Aga sa ise ütlesid ju?”

„Ma valetasin... Ma pole see, kelleks mind pead... Ma pole aus inimene.”

„Ei, sa oled aus inimene,” vaidles Kata sonival pilgul, „sa oled aus mees, sest sa tulid ju tagasi... Nad ütlesid kõik, kõik, et sa olevat kelm, ka õpetaja ütles, ja ma pidin vägisi uskuma, aga — mu süda ei uskunud... Isa lõi mind ja õed sajatasid — nad ajasid mu majast, aga ma lootsin sinu peale! Ma ootasin sind praeguse silmapilguni, ma vahtisin kodus ja siin ühtelugu ukse poole, et kas sa sisse ei astu — ja näe, sa tulid!”

Priidiku silmad läksid niiskeks. Nagu murtult vajus ta istmele.

„Sind löödi ja aeti majast välja,” kordas ta mõruldalt, „ja sinul ei olnud mingit süüd! Süüdlane olin mina. Mõista kohut! Kuula, mis ma sulle tunnistan, ja ütle siis oma otsus — ma olen kõigea rahul.”

Ja ta hakkas tunnistama. Ta kõneles oma rõõmuga lapsepõlvest, oma kurvast mehe-east, eksiteele sattumisest. Ilustamata, vähendamata, vabandamata tunnistas ta neiule kõik üles.

Ta olevat Alutagusest pärit ja jõuka päristaluniku ainus poeg; üksnes kaks võõrasõde, kellest teine mehel, olevat tal veel. Ema surnud tema sünnitamise tagajärjel, ja nii kasvanud ta võõrasema hooletu ning armutu silma all üles. Kuid palju rohkem kui võõrasema läbi olnud tal isa poolt kannatada. See olevat kitsa meelega, rahauhke, upsakas ja vägivaldne inimene. Eriti aga ahnuse ja ihnuse poolest olevat ta laialt tuntud ja põlatud. Poeg käinud ainult mõne talve vallakoolis. Tal olnud head anded ja põlev janu õppimise järele. Jumalakeeli palunud ta isa, et see saadaks ta kõrgemasse kooli, vähemalt kihelkonnakooli, kuid asjata! Isa ainus vastus olnud ikka, et mis neist koolitatud meestest ikka saavat — ei muud kui hobusevargad! Selle otsuse juurde jäänud ta ihnuskoi

kangekaelselt kindlaks ja püüdnud poisikesest ta õpimise piitsaga välja vorpida. Nõnda kasvanud Priidik isa karja- ja künnipoisina üles ning ta tulevik ei olnud talle pikaks ajaks muud saatust võinud töötada, kui isa sulaseks jääda. Ja mitte veel sulaseks, ei, vaid pärisorjaks. Mitte ainult, et teda nagu kõige alamat päevilist raskele tööle sunnitud — tööd tegevat ta hea meelega —, vaid ta pidanud seda tegema palgata; vähemat kui noormehelikku vajadust ei olnud isa tema kohta tahtnud arvesse võtta, kunagi ei olnud Priidikul mõne lõbu, mõne meelelahutuse tarvis raha taskus olnud, ka mitte kümnekopikase raamatu jaoks! Veel enam: tihti tundnud ta puudust tarvilikest riistadest ja jalanõudestki. Kaua kannatanud ta tummalt, siis hakanud vastu panema, oma õigusi maksvaks tegema. Võõrasema ässitusel sattunud ta isa juures varakult laisa ja sõnakuulmatu poja nime alla, mis tema saatust teadagi ei võinud kergendada. Selline olukord ajanud ta viimaks meeleheitele. Ta võtnud nõuks oma ahelad murda, endale vabaduse muretseda. Uneta öödel oma asemel aeldes sepitsenud ta kõik-suguseid kummalisi plaane, kuidas kodusest viletsusest kohe lainetavale õnnele pääseda. Ta tundnud eneses päratut teovõimet, näljast indu suurte ettevõtete kordasaatmiseks, kustumata igatsust näha maailma, maitsta elu. Aga mil viisil kõige kiiremini ja kindlamini sellele eesmärgile jõuda? Raha oli see võim, see abinõu, mis talle elu võis avada ja teda elus kõrgemale kanda. Tõõga rahale jõuda, kokkuhoiuga teda rohkendada? Aga millise tööga? Mis tööd ta mõistis? Kas ta oli midagi õppinud? Talusulane, mõisa-teomees, vabrikutöoline — need ei saa tööst rikkaks!

Ja nõnda jõudnud ta oma põlevate sonimistega, oma kesis-seisva ettevõtte-vaimu vägivaldsel sunnil otsusele, mis ta praegusele teele tõuganud: ta valinud pettuse, kelmuse — roima — vahendiks, et endale elusse teed rajada, elusse, mida tal oli maitsta keelatud, millest talle siia maani vilets osa nagu lauaga oli ette visatud, elusse, millest ta ainult aimduste ja teiste rääkimise järgi midagi teadis.

Nõnda tekkinud ta ärritatud ajus plaan hakata kõigepealt ebakosilaseks õnne katsuma. Teise mehe ajalehest lugenud ta kord, kuidas keegi kelm kaugel Venemaal mitmekordse naisevõtmisega suuri summasid omandanud: ta abiellunud järgemisi viies paigas jõukate neiudega, et siis, kui kaasaraha käes, nagu tinatuhka kaduda ja kuskil mujal sama vigurit uuesti alustada. Selle petise kelmust lihtsustades ja kergemaks tehes jõudnud Priidik neile ettevõtetele, mis ta viimasel ajal, kõige viimaks Kataga, toime saatnud, kuna ta isamajast umbes poole aasta eest lihtsalt ära põgenenud.

Seda jutustades piilus Priidik vargsi neiu poole, et näha, missugune mõju Kata näol tema süütunnistuse üle peegeldub. Aga see nägu täitis teda õnneliku imetlusega: sellelt pehmelt, lapselikult palgelt polnud muud lugeda kui ehmunud kaastunnet, kõikemõistvat ja kuumalt kahetsevat osavõttu. Ei, see polnud kohtumõistja nägu, see oli armuheitliku õe, armastava naise nägu. Ja kui Priidik nüüd oma viimast roima hakkas jutustama, kui ta neid tundmusi kujutas, mis teda vastupanemata väega ta viimase ohvri poole olid tõmmanud, kelle selged, õrnad lapsesilmad talle rahu ei olnud andnud, ja kui ta oma unenägu kirjeldas, milles petetud pruut talle kaitsva inglina ilmunud ja kelle südantlõhestav kaebesõna ta meelepöördele sundinud, — täitusid Kata silmad pisaratega ja ta nuttis lihtsa liigutuse ning selle õnne pärast, et teda armastati ja et ta ühele õnnetule oli jõudnud head teha.

„See on kõik,“ lõpetas Priidik Luha tasase, rahuliku häälega. „Sinu ees seisab kurjategija — mõista kohut, ta on iga otsusega rahul! Ütle sa: „Seal on uks, tagane minust“ — ta läheb. Annad sa ta kohtule üles — ta on rahul. Tahad sa talle aga andeks anda, tahad kannatada, kuni ta sulle võib näidata, et ta meelt on parandanud ja ausale teele tagasi astunud, siis teeksid sa temast õnneliku inimese, siis oleks tal julgust kord tagasi tulla oma kohtumõistja ette ja ennast igavesti tema kaitse alla anda.“

Priidik vaatas neiu pööraselt näkku. Kata vastas talle oma laia, otsekoheste vaatega. Ja nüüd ei kartnud

endine kelm seda vaadet enam. Nüüd leidis ta sellest kõik, mida ta vaevatud hing sel hetkel mõistis ihaldada.

„Ma lähen ja pean sõna,” ütles Priidik, kui ta lahkus. „Ja ma ei tule enne tagasi, kui mul korda on läinud ausa tööga nii kaugele jõuda, et võin tulla sind ära tooma. Kas usud mind?”

„Ma usun ja ootan sind,” oli Kata ainus vastus.

BIBLIOGRAAFILISI ANDMEID

Musta mantliga mees.

1. K. Busch, Tallinn 1886 (kirjutatud 1883).
2. „Kogutud teosed” I, Tartu 1923.

Kondivalu kõrtsirahvas.

1. „Postimehe” lõbu-lisa 1892, lk. 47—59 (pealkirja all: „Kondijahu kõrtsirahvas”; kirjutatud esialgsel kujul 1889 saksa keeles).
2. „Kogutud teosed” IX, Tartu 1926.

Jumala tahe.

1. „Postimees” 1889, nr. 97 (pealkirja all: „Tund tuleb, mil sa kahetsed!”).
2. „Kogutud teosed” IX, Tartu 1926.

Peiu käsiraha.

1. „Postimees” 1892, nr. 130—144.
2. K. A. Hermann, Tartu 1892.
3. Eduard Vilde kirjatööde kogu: „Peiu käsiraha”. G. Pihlakas, Tallinn 1911.
4. „Kogutud teosed” XII, Tartu 1929.

Kippari unerohi.

1. „Postimees” 1893, nr. 139—151.
2. Teoses: „Västriku Aadu. Kippari unerohi.” Eduard Vilde uudisjutud. K. A. Hermann, Tartu 1893.
3. „Kogutud teosed” XII, Tartu 1929.
4. E. Vilde, „Valitud jutustused”. RK „Ilukirjandus ja Kunst”, Tallinn 1949.

Jõulumees.

1. „Postimees” 1893, nr. 289—290 (pealkirja all: „Millest kõik tuli”).
2. „Kogutud teosed” XII, Tartu 1929.

Karikas kihvti.

1. J. H. Vahtrik, Tallinn 1893.
2. „Eduard Vilde kirjatööde kogu.” G. Pihlakas, Tallinn 1907 (trükinud A. Pert).
3. „Kogutud teosed” XIII, Tartu 1930.

Mihkli vurrud.

1. „Postimees” 1894, nr. 246—257.
2. „Kogutud teosed” XVII, Tartu 1933.

Minu postipoiss.

1. „Postimees” 1895, nr. 146—150.
2. Raamatus: „Minu postipoiss ja teised lõbusisulised ja õpetlikud lugemised” (sisaldab ka teiste autorite töid). K. A. Hermann, Tartu 1895.
3. „Kogutud teosed” XVII, Tartu 1933.
4. E. Vilde, „Valitud jutustused”. RK „Ilukirjandus ja Kunst”, Tallinn 1949.

Ameti poolest kosilane.

1. „Rahva Lõbu-leht” 1898, nr. 1—7.
2. Hermann, Tartu 1898.
3. „Kogutud teosed” XVII, Tartu 1933.
4. E. Vilde, „Valitud jutustused”. RK „Ilukirjandus ja Kunst”, Tallinn 1949.

SISUKORD

Eduard Vilde elust ja loomingust	5
Musta mantliga mees	17
Kondivalu kõrtsirahvas	75
Jumala tahe	95
Peiu käsiraha	105
Kippari unerohi	175
Jõulumees	225
Karikas kihvti	241
Mihkli vurrud	357
Minu postipoiss	399
Ameti poolest kosilane	423
Bibliograafilisi andmeid	469

Toimetuskolleegium:
P. Rummo (vastutav toimetaja),
E. Elisto, J. Käosaar, L. Raud, E. Sõgel.

Toimetaja E. Elisto.

Kunstiline toimetaja
H. Viisur.

Tehniline toimetaja
H. Veber.

Korrektorid:
S. Aron ja M. Amon.

Ladumisele antud 27. V 1952.
Trükkimisele antud 14. VIII
1952. Trükiarv 15 000. Paber
54:84, 1/a. Trükipoognaid
29,5 + 9 lisalehte. Formaadi-
le 60:92 kohaldatud trükipoog-
naid 24,65. Arvutuspoognaid
24,42. MB-14066. Trükikoda
„Õhiselu“, Tallinn, Pikk
tänav 40/42.
Tellimise nr. 1752.

На эстонском языке.
Эдвард Вильде.
Рассказы. I.

Hind rbl. 8,85

